

A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Felelős kiadó: DR HAVLIN KÁROLY

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM

1937—1938

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

300182

A TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

ZENETUDOMÁNYI, ESZTÉTIKAI ÉS KRITIKAI CIKKEK

<i>Antos Kálmán</i> : Szeged egyházi zenéje	242	<i>Havlin Károly dr.</i> : Budapest szerepe az egyházi zene életében	232
<i>Anty Illés dr.</i> : Veszprém egyházzenei kultusza	246	<i>Horusitzky Zoltán</i> : Beethoveni és a természet	102
<i>Á. : Poldini Ede</i> : Himfi. Bemutató az Operaházban	247	— A katolikus Liszt Ferenc ...	217
<i>Boros Rezső</i> : Wágner emberi arcképéhez	254, 270	<i>H. : A Palestrina-kórus és az Egyetemi Énekkar</i> külföldi hangversenyprogramja	123
<i>Deák Bárdos György</i> : Énekkari kultúránk megújítása	229	— A mexikói zenekultúra — zenei népművelés Mexikóban	137
<i>Dobó Sándor</i> : A Petőfi-dalok jelentősége	260	— Magyar szerzők bemutatóestje	197
<i>Ecsedi Ferenc</i> : A tökéletesített aerophon	37	— Az új orosz iskola. Csajkovszki levele a »novátorok«-ról	273
<i>Gádl Endre dr.</i> : A zenepolitika célkitűzései	46	— A szegedi szabadtéri játékok zenei programjáról. Kodályhangverseny a Dóm-téren ...	278
<i>Galambos Gruber Ferenc</i> : Maurice Ravel	71, 89	<i>Huzella Elek</i> : Césár Frank	65
<i>Gáspár Pál dr.</i> : Budapest templomi énekkarai	233	<i>Jemnitz Sándor</i> : Edvard Hagerup Grieg. Halálának nyolcvanadik évfordulójára	14
<i>Geszler Ödön</i> : Liszt Ferenc magyar zeneművei	115	— Páris és Offenbach	17
<i>Góbé Richard</i> : Hang, szín, forma	67	<i>Kemenes Frigyes</i> : Harinat Artúr	225
<i>Günther Henrik dr.</i> : Az 1937-es salzburgi nyár	8	<i>Kereszty István</i> : Szabados Béla. Emléklap. Halálának egyéves évfordulójára	16
<i>Farkas Ferenc</i> : Néhány szó Ottorino Respighiről	105	<i>Kerényi György</i> : Kodály új műve. Hatvan kettős ének. Bevezető a kétszólamú éneklésbe	119
<i>F. B. : A Musica Sacra</i> Győrött	238	— A városmajori karnagy. Bárdos Lajos az egyház zenésze	227
<i>Harmat Artúr</i> : Az egyházi zene Magyarországon	206		

HANGVERSENYMŰSOROK

I. Évadnyitó hangverseny (<i>Bor Dezső</i>)	3	XIII. Ünnepi díszhangverseny. Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a Székesfővárosi zene- kar fennállásának 15. év- fordulója alkalmából (<i>Bor Dezső</i>)	143
II. Magyar est (<i>Fleischer Antal</i>)	5	XIV. Rendkívüli hangverseny. Az Österreichische Jung- lehrer Musikgruppe hangversenye (<i>Radel Frigyes</i>)	146
III. (<i>Horváth Károly</i>)	27	XV. Rendkívüli hangver- seny. A Budavári Koro- názó Főtemplom Ének- és Zenekara első műkö- désének 250. évfordu- lója alkalmából (<i>Sugár Viktor</i>)	148
IV. (<i>Pálóss Marcell</i>)	43	XVI. Magyar szerzők bemu- tatóhangversenye (<i>Kenessey Jenő</i>)	171
V. Liber Endre-emlék- hangverseny. <i>Mozart</i> : Rekviem (<i>Karvaly Viktor</i>)	59	XVII. (<i>Vaszy Viktor</i>)	175
VI. (<i>Kenessey Jenő</i>)	63	XVIII. Évadzáró hangverseny (<i>Bor Dezső</i>)	190
VII. (<i>Bor Dezső</i>)	79		
VIII. Rendkívüli hangverseny. Geszler György szerzői estje (<i>Bor Dezső</i>)	82		
IX. (<i>Bor Dezső</i>)	95		
X. <i>Beethoven</i> : Missa Solem- nis (<i>Vaszy Viktor</i>)	111		
XI. (<i>Boldis Dezső</i>)	113		
XII. (<i>Ferencsik János</i>)	127		

ROVATOK

Események a hangversenyéletből :

Kleiber Erich első <i>Beethoven</i> - estje	106
Geszler György zenekari szerzői estje	106
<i>Beethoven</i> : Missa Solennis	139
A »régí zene« a Szabadegyetem- men	139
Modern olasz kamarazene-est A Zeneművészeti Főiskola Händel- jubileuma	165
A Népművelési Bizottság és a Székesfővárosi Zenekar ünnepi díszhangversenye	185
Ansermet—Bartók-est a Hang- versenyzenekarral	199
A »Saul« megismétlése	199

Az Egyetemi Énekkar hang- versenye	200
Vaszy Viktor hangversenye a Székesfővárosi Zenekarral	200
Ifjúsági énekkarok hangver- senye	249
Böszörményi Nagy Béla zong- goraestje	249
Napló	19, 38, 55
Hangversenykrónika	53
Könyvek-kóták	55
Pasticcio	74
Pályázati hirdetmény	204, 268
Hirdetmény	252
Külföldi hírek 22, 40, 75, 92, 107, 124, 140, 166, 186, 202, 265, 281	
Belföldi hírek 21, 40, 75, 92, 108, 124, 140, 167, 187, 203, 251, 267, 282	

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 293-067

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 384-529

Budapest
XIX. évfolyam, 1. szám
1937 október 15.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — dr. Heinrich Günther:
Az 1937-es salzburgi nyár. — „Béla futása.” Ruzitska József
dalműve. — Jemnitz Sándor: Edvard Hagerup Grieg.
Halálának harmincadik évfordulójára. — S. A.: Beethoven
szimfóniái. — Kereszty István: Szabados Béla. Emléklap
(Halálának egyéves fordulójára.) — Jemnitz Sándor: Páris és
Offenbach. — Napló. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága

bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

X Beethoven: I. szimfónia
17 Kodály: Galántai táncok

Vezényel: Bor Dezső

I Beethoven: VI. szimfónia
23 Kazacsay: Álomország

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XI Beethoven: II. szimfónia
7 Siklós: III. szvit

Vezényel: Horváth Károly

II Beethoven: VII. szimfónia
13 Respighi: Róma négy kútja
Egy magyar újdonság

Vezényel: Bor Dezső

XI Beethoven: III. szimfónia
21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VIII. szimfónia
27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

XII Beethoven: IV. szimfónia
12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

III Magyar szerzők
20 **bemutató hangversenye**

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: V. szimfónia
9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró
10 **díszhangverseny**

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznapi este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny
27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis
3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem
1 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Sziföv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából
10 **Beethoven: IX. szimfónia**

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus
31 díszhangversenye észak-európai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében
Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Első hangverseny

(A bérlet)

1937 október 17-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel :

Bor Dezső

karnagy

Közreműködnek :

Blaža Márta

zongoraművész

Hengerits Ilona

operaénekes

1. **Ország Tivadar** (1901 Soroksár—): Magyar ünnepi nyitány.

Fájdalmas hangulatú rövid bevezetés után népdal-témát intonál a kürt, melyet a vonósok rövid akkorddal kísérnek, a témát megismétli a teljes zenekar. Rövid átvezetés után magyaros melléktema az oboában és klarinétban, ennek második része lírai hangulatúvá válik. Kidolgozási rész helyett pajzán hangulatú trió, erősen rusztikus ízű instrumentációval. Visszatér a főtema, melléktema, majd zajos kódá zárja le a nyitányt.

2. a) **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): Ah, perfido — ária.

Te áruló! Te csalfa! Rút hitszegéssel hagysz el engem!
Nincs hozzám egy jó szavad búcsúzóul?
Ah, van-e még a földön több ilyen zsarnokság?
Menj csak, gaz pogány! Menj és vissza se térrj!
Él még az Isten ott fent az égen!
Bosszúm nyomodban jár, nincs irgalom!
Gazságodért a bűnhődés lesz a béréd!
Mebántott lelkem, mint sápadt síri árny,
A kárhozatba üldöz! A szívem vad bosszúra vágyik,
Hadd sujtson le a villám a te átokverte földre.
De nem! De nem! Kegyelmezz neki nagy Isten!
Legyek én, hogyha kell, ki érte szenved.
Bár elhagyott, csak övé a szívem most is.
Csak érte éltem, haljak is hát meg érte!
Ah, ne mondj még búcsút nekem,
Ne mondj még búcsút, oh ne menj még tőlem el!
Oh ne még tőlem el.
Ah, mit ér nélküled éltem,
Mit ér az éltet? Árva szívem sírja lel.
Oh, ha meghalok, te azt se bánod,
Te a kínom meg nem szánod,
Ez a hű szívemnek bére,
Velem ilyen rútul bánsz?
Ó ti mind, kik sírni láttok,
Vigaszt miért nem adtok hát?

b) **Verdi** (1813 Roncole—1901 Milano) : Trubadur, Leonora áriája.

Nem félek én, hisz itt van ez, minden ellen megvéd.
A zordon gyászos éjben, itt vagyok én, oh drága lelkem,
Nem sejtí szived oh én Mansikóm; halk esti szellő,
Te vidd el hozzá, te vidd el hozzá, vidd el hozzá a sóhajom!
Csak száll a sóhaj a légben, csak zeng a szó az égben és
Hallja már a bús fogoly ott fölnt, ha virraszt az éjben.
Mint könnyű lenge álom, a hangom hozzád szálljon,
Hogy szíved már ne fájjon, a vágyam, a gondom csak te vagy,
De ah meg ne halld, meg ne tudd soha, mily bánat, mily
Bánat emésztí szívemet, meg ne tudd, oh mily bánat, oh
Bánat, mily bánat, mily bánat, soha.

Éneklí: **Hengerits Ilona** operaénekesnő.

3. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét—) : Galántai táncok.

A Budapesti Filharmóniai Társaság alakulásának 80. évfordulójára írta Kodály ezt a zenekari opuszát. A mű melódiaanyaga eredeti népi téma, amit Kodály az ő utánnozzhatatlan egyéni módján harmonizált és öntött formába.

Hosszabb bevezetéssel indul a darab, melynek motívumait a gordonka kürt és klarinét felváltva intonálja a hegedűk és fuvola figurációtól kísérve.

A főtéma először a klarinéton hangzik fel, majd átveszi az egész zenekar és erőtelj duzzadva fejleszti tovább. A vonósok kísérő piccikatói felett a fuvola hoz egy szökdécselő témát, ami után újra a főtemát halljuk. A harmadik téma lágy, pásztorál-szerű hangulatot fejez ki. Feszés ritmusú, $\frac{3}{4}$ ütemes tánc következik, az egész zenekar sokszínű csillogásában, amit csak a darab vége felé szakít meg a fuvola, óboa, klarinét sejtelmes visszaemlékezése a főtémarra.

4. **Franck Césár** (1822 Liège—1890 Paris) : Szimfónikus változatok, zongora- és zenekarra.

Az új francia zenei irány megteremtőjének : Franck Cézárnak ez a műve valószínűs betetőzése a kiváló mester zongoraműveinek. Klasszikus formaszépsége, választékos dallammintázása és briliáns színekben csillogó zenekara sohasem téveszti el mélységes hatását. A koncertáló zongoraszólam egyensúlyban van a kísérő orkeszterrel. Franck nagy mestere volt a variációnak. Témáját ügyesen szövi és bogozza, változatai artisztikusak és természetesen következnek egymásból, egységességére jellemző, hogy még átvezető részei is tematikusak.

Előadja: **Blaha Márta** zongoraművész.

S z ü n e t.

5. **Beethoven** : I. szimfónia, op. 21.

Az 1799. év nyarán kezdí meg Beethoven első szimfóniájának komponálását és 1800 elején készült el vele. 1800 április 2-án volt bemutató előadás egy szerzői est keretében. 1801-ben jelent meg nyomtatásban a következő címen : *Grande Symphonie pour 2 Violons, Viols, Violoncelle et Basse, 2 Flûtes, 2 Oboes, 2 Cors, 2 Bassons, 2 Clarinettes, 2 Trompettes, et Tymbals, composée et dédiée à son excellence Mr. le Baron van Swieten, Commandeur de l'ordre roy de St. Etienne; Conseiller intime Bibliothécaire de sa Majesté Imp. et Roy. par Louis van Beethoven. Oeuvre XXI.* Ha a historikusok Beethoven első szimfóniájáról meg is írják, hogy Haydn és Mozart szelleme hatja át minden tételét, figyelmesebb analízálása közben megállapíthatjuk róla, hogy tematikus tartalma alig emlékeztet a két osztrák mester stílusára. Míg a formák keretei is bővülnek nála, zenekarának kezelése módjában pedig egészen újszerű, egyéni hanghatásokat fedezhetünk fel.

Az első tétel (*Allegro con brio*) tizenkét ütemes bevezető előzi meg. Akkoriban — a 19. század elején — merész újításszámba ment, hogy egy szimfónikus mű széptim-akkorddal kezdődik és még hozzá nem is a főhangnemből! A fűrge főtemát a hegedűk intonálják. Akaraterő, öntudat árad minden üteméből. A melléktemában a fűvóhangszerek felelgetnek egymásnak a vonós-

hangszerek *staccato* negyedhangjegyeinek aláfestésében, majd energikusabb hangokat hallunk, mely egy, a melléktémából szőtt beethoveni komor hangulatba torkollik. A főtéma egyik motívumából készült a zárótéma, melyet a mester a rákövetkező kidolgozásban a kontrapunktika minden mesterfogásával sző át, új meg új motívumötletekkel. Az expozíció visszatérése a melléktéma és zárótéma anyagát a főhangnemben ismétli meg.

A második tétel (*Andante cantabile con moto*) szonátaformában írt idill. Imitációkkal kezdődik: előbb a 2. hegedű hozza a témát, majd a középszólamok és basszusok felelnek rá, aztán a fuvolákban és a hegedűkben csendül fel a téma, hogy félzáradékkal készítse elő a domináns hangnemben komponált melléktémát, valamint a pattogóbb ritmusú zárótémát. Rövid kidolgozás után, melyben utóbbinak pontozott ritmusa orgonapontszerűen vonul végig az üst-dob szólamában, ismét felcsendül a 2. hegedűben a főtéma fugatója, de most tizenhatod skálaszerű ellenpontozás kíséretében. Az expozíció folytatásának megismétlődése a szokott hangnemi módosításokban pereg le.

Menuetto-nak nevezi Beethoven a harmadik tételt, de *Allegro molto e vivace* tempót írt benne elő, úgyhogy inkább emlékeztet hangulatában a későbbi szimfóniák scherzoira. Összetett dalformában írt élénk kis tétel, mesteri kidolgozással. A triónak a fúvók kitartott akkordjai ünnepélyes jelleget kölcsönöznek.

Pár ütemes *adagio* előzi meg az utolsó tételt, Beethoven egyik legnépszerűbb, vidám hangulatú művét. E néhány bevezető ütem fejleszti ki a főtemát, melynek első taktusaiból alkotja meg a kidolgozás szellemes futam-felelgetéseit. Dallamosabb a melléktéma, ezt a hegedűk intonálják a fúvók kitartott hangzatainak kíséretében.

A tematikus anyag szokásos visszatérését indulószerű kódával töldja meg Beethoven, ebben, mint az ötödik szimfónia utolsó tételében is, a C-dúr hangnem főhármasainak diadalmas fortisszimói ujjongnak a fiatalság erőtől duzzadó, lobogó akaraterejével.

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Második hangverseny

B) bérlet)

1937 október 27-én, szerdán este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Vezényel:

Fleischer Antal

Közreműködik:

Bartók Béla

1. Erkel Sándor (1846 Pest—1900 Békéscsaba): Csobánc-nyitány.

A nagy Erkel Ferenc negyedik fia. 1846 jan. 2-án született Budapesten, meghalt 1900 okt. 14-én Békéscsabán. Az Operaház karnagya, a Filharmoniai Társaság elnöke és vezérkarnagya. Mint magyar zeneszerző több irányban

fejtett ki elismeréseméltó munkásságot. *Magyar-nyitánya*, Csobánc dalműve kiváló képességeiről tesznek tanulságot. A magyar karirodalom terén is sok kimagasló művet alkotott. Nagy kvalitásai a világ legelső karmesterei sorába emelték. Mestere volt a hangszerelésnek.

Csobánc nyitánya, mely az előbb említett dalműhöz készült, finom fölépítésével és témáinak behízelgő erejével rögtön megfogja a hallgatót. A bevezetésben (*andantino*) gordonkák és a kürt uniszónója intonálja a témát, mélyhegedűk és fagók kiséréte mellett, melyhez rövidesen csatlakoznak a hegedűk és egy légiessen lágy dallamot szólaltatnak meg. Szép imitációs (utánzó) játék jellemzi az egész bevezetést a továbbiakban. Nagy fortissimo után minden elhalkul — lecsendesedik és a gordonkák elhaló hangja átvezet az *allegroba* ($\frac{2}{4}$). Vonósokon váltakozva lép föl a főtéma, majd a melléktéma, amely nyugodt ritmusával ellentéte a főtéma ideges tizenhatodjainak. A mellék-téma és rövid pár taktuszárás után a feldolgozási részt halljuk. Itt először a főtémát egyedül, majd a melléktémát és főtémát együtt kombinálja. Két forte-akkord után a vonósok és fafúvók átvezetnek a visszatéréshez, ahol minden a hagyományos szonátaforma szimmetriája szerint tér vissza. A partitúra lapjaiból igazán nemeslelkű művész szól hozzánk, kinek ez a ma már alig hallható műve nem érdemli meg azt a mostoha elbánást és mellőzést, melyben most a magyar zene mind nagyobb térhódítása idején részesül.

2. Dohnányi Ernő (1877 Pozsony—): *Ruralia Hungarica*.

Eredetileg a *Ruralia* magyar népies dallamokból szerkesztett léttételek zongora-szvit volt. Ennek öt tételét hangszerelte meg Dohnányi nagyzenekarra (3 fuvola, 2 óboa, angolkürt, esz-klarinét, 2 klarinét, basszusklarinét, 2 fagót, kontrafagót, 4 kürt, 3 trombita, 3 puzón, tuba, üstdob, kisdob, trian gula, réztányér, nagydob, tamtam, xylophon, celesta, vonósquintett). Keletkezése szoros kapcsolatban van azzal a mozgalommal, amely a múlt században és főleg a jelen század elején indult meg a magyar zeneszerzők között — meg-teremtteni egy tősgyökeres nacionális magyar stílust. Dohnányi főérdeme, hogy az európai zene eddigi fejlődése folyamán elért vívmányokat ülteti át ezen műtével kapcsolatosan a magyar műzenébe.

Művében nem kísérlétezik primitív formákkal, melyek nálunk még születésük pillanatait élik, hanem igen fejlett és művészileg nagyrabecsült eszközökkel mondja el őszinte és sokszor intim mondanivalóját. Partitúrája remek iskolapéldája a nem extravaganciát hajhászó mesteri hangszerelésnek, ahol a kamarazeneszerűségnek a legfinomabb leheletszerű árnyalatától a dörgedelmes tömeghatás hatalmas piramisáig minden érzelm és gondolat megtalálta a maga hangszerét és színekombinációját.

I. tétel: *Andante poco moto, rubato*.

Mintha egy régi történetet mesélne el nekünk valamelyik régi, régen elhalt bús regösünk. Két motívumnak az együttes megszólaltatásával (óboa, mélyhegedű) kezdődik a tétel, mely a leglágyabb és legfinomabb effektusok útvesztőjében halad a harmadik téma felé; ezt a klarinét sejtelmes hangja felénk pianisszimóban dalolja felénk, a szordinált vonósok kíséréte mellett. Rubato rész következik azután, melyben a kedélyek kissé fölhevülnek — majd lassan lecsendesülnek — elhálnak; az óboa és szólóhegedű fátyolosan még-egyszer visszasírja az első melódiát, aztán minden halkabb, csendesebb lesz, míg végül felolvad egy végtelenül lágy ködös akkordba.

II. tétel: *Presto ma non tanto*.

Szilaj vad tánc. A tiszta kvartokkal aláfestett téma több változatban szerepel. Óboák és trombiták új témát szólaltatnak meg. Egy másik dallam a klarinéten csendül fel vonós pizzicatokíséret mellett. A tétel befejezése az első téma anyagából kerül ki.

III. tétel: *Allegro grazioso*. Kedves vidám és bájos tétel. Mintha kisgyermek kegetőznének a virágos réten.

IV. tétel: *Adagio non troppo*. Szomorú, bánatos dallam szólal meg az angolkürt, basszusklarinét és kürtök uniszónójában, melyet komoran fest alá a nagybőgők tizenhatodmozgása és az üstdob pianisszímó trillája. Az *un poco più mosso*, *agitato* rész izgalmas tremolói után újra az első hangulat lesz uralkodó, míg csendesedő decrescendója lassan el nem hal...

V. *Molto vivace*. Virtuóz fölépítésű variációs tétel, amely frappáns színeivel és órási erejével méltó átfogása az egész műnek.

3. **Bartók Béla** (1881 Nagyszentmiklós—): Rapszódia zongorára és zenekarra.

Három ütemes zenekari bevezetés után a zongora intonál egy nagyon határozott ritmusú témát, melyet a zenekari bevezetéssel együtt periodizálva ismét meg a szerző. A zenekari bevezető-motívumból bontakozik ki a főtéma. Egy oktáv-futamos átvezető rész készíti elő az epizód-témát, ebben a fűvők imitálva lépnek be egymás után. A főtéma futólagos érintése után ismét egy új témacsoport jelentkezik a zenekarban. Ezt a zongora megismétli, majd érdekesen továbbszövi. A tempó mindig élénkebb lesz. A zongora tizenhatod figurái színesen fonják körül a zenekar különféle hangszerein jelentkező népi tánc-témát. Midőn a zenekar tuttija is átveszi a dallamot, hirtelen felcsillan a bevezetés adagio-jának jellegzetes motívuma. A kürt és a szóló-zongora duójával végződik halk D-durban kicsendülve a formaképzésben is bravúrosan felépített mű.

Eldőadja: **Bartók Béla**.

S z ü n e t.

4. **Goldmark Károly** (1830 Keszthely—1915 Bécs): Falusi lakodalom.

Öt tételes programmszimfónia, amely a modern orkeszter eszközeinek virtuóz felhasználásával a falusi lakodalom öt jelenetét varázsolja elének. Első része: »Nászinduló«, helyesebben indulószzerű téma 13 változatban. Csupa derű, csupa báj és könnyedség az egész tétel. Utána kis dalformában tartott »Nászdal« következik, míg a 3. rész címe: »Szerenáda«, scherzoszerű, humoros zenekép. Ebben a klarinét pompásan utánozza a falusi zenekarokat. Romantikus, holdfényűtötte tájakra visz: »A kertben« felírású andante. Ide menekült a fiatal pár, szerelmesen suttogva álmodoznak, senkivel nem törődnek. A szimfóniának ez a tétele zeneileg a legérdekesebb. Fő dallamát megint csak a klarinét vezeti át egyes szenvedélyes, bensőséges Gesz-dur témába, majd a később visszatérő első dallammal fejeződik be a tétel. A »Tánc« jelzésű utolsó rész inkább egy tánctermet illusztráló graciózus, fugaszzerű szám, amelynek sajátosságai modulációi közben megegyeszer felcsillan a kerti jelenetnek amorózus hangulata.

A Bechstein hangversenyzongorát
a „Musica“ cég (VII., Erzsébet-körút 43.)
szállította.

AZ 1937-ES SALZBURGI NYÁR

1920 óta, amióta rendszeresítették a salzburgi ünnepi játékokat, a Salzammergut e páratlan fekvésű kultúrközpontja lett nyári utazgatásaim tengelye. Akkor még *Reinhardt* Miksa professzor volt a szász, az idegenforgalom legfőbb attrakciója. Hofmannsthal »Jedermann«-jának döntéri szenzációs előadása indította meg a híres font- és dollár-esőt, mely Salzburg iparának és kereskedelmének soha nem remélt fejlődést biztosított.

Volt idő, mikor a salzburgi Festspiele-k kizáróan a város halhatatlan szülöttjének, Mozartnak emlékét idézték. A *Mozartgemeinde* birtokában levő egyik kisebb plakát tanuskodik arról, hogy 1842-ben rendezték az első nyári ünnepi játékot. Ezen Mozart rekviemjét, két szimfóniáját, egy divertimentóját, egy szerenádját és operáinak néhány részletét játszották. Az előadás-sorozat nem volt érdekes, még kevésbé jelentékeny, hiszen nagyrészt közepes helyi erők részvételével történt, de a karmesterek között Mozart egyik fia is szerepelt, az 1844-ben Karlsbadban elhunyt Wolfgang Xaverius, ki édesapjának kisebb zenekari műveit vezényelte. Hosszabb szünet után 1856-ban, Mozart születésének századik évfordulóján rendeztek ismét ünnepi játékokat, ezeknek sikere buzdította az agilis rendezőseget arra, hogy 1870-ben Nemzetközi Mozart-alapítványt létesítsen, mely biztosítsa további hangversenyek és színielőadások megtartását.

Ezekkel a Festspielekkel azonban kizáróan Mozart emlékének áldoztak. A világháború után megváltozik a helyzet. Előbb az irodalom kerül előtérbe: *Hofmannsthal* már említett »Jedermann«-ja, majd »Grosses Salzburger Welttheater«-je (1925) később *Vollmöller* »Mirakel«-je és *Mell* »Apostel-spiel«-je, hogy aztán lassankint Mozart operái is megszólaljanak, sőt egy Mozart zenéjére komponált pantomim is. (*Die grüne Flöte.*) 1926-ban kezdődik a primadonna-karmesterek Salzburgba özönlése (Schalk, Strauss, Clemens Krauss, Walter) de mellettük még mindig Reinhardt a legfőbb vonzóerő. (Szentivánéji álom!)

Az amerikai dollárt és az angol fontot azonban csak sztárokkal lehet hazájából kicsalogatni. Ezért vetette magát a rendezőség a sztárok sztárjára, a páratlanul báványozott Toscaninira. Mozart nimbusza nem homályosodott ugyan el, de helyet kellett adni Beethovennek, Webernek, Wagnernek és Strauss Richárdnak, hogy a nyári turisták igényeit százszázalékosan kielégíthessék.

Ez a nyár is inkább sztárok hiúságát legyezgette és zenei sznoboknak szolgált szenzációkkal. Mozart, Beethoven és Wagner géniusza csak kulissza-ként szerepelt.

Knappertsbusch Hans »Rózsalovag«-ja nem tartozott az ünnepi játékok elit-eszjei közé. Sok üres szék, udvarias siker. Megszoktuk tőle a katonás, »stramm« vezénylést, túlfegyelmezett józansága, hűvös biztonsága cz esetben ártott Strauss könnyed szellemességének, bécsi kedélyességének. Az előadás meglepetése a fiatal, bájos, bársonyos hangú *Réthy* Eszter volt, ki Sophie szerepében jelentős muzikalitásával, nagyszerű énekkultúrájával egy csapásra meg tudta hódítani a főként angol és amerikai közönséget. *Anday* Piroska Anninája, *Novotna* Octavianja *Krenn* Ochs von Lerchenauja és *Lehmann* Lotte hercegnője a bécsi együttes sokszor méltatott erősségei.

Négy igen szép előadás kelt életre *Walter* Brunó mesteri pálcájának nyomán: *Gluck* Orfeoja, *Mozart* Figarója és *Don Juanja* és *Weber* Euryantheja. Bocssáuk előre, hogy az elsőnek volt a legőszintébb sikere. *Walter* maradéktalanul varázsolta élénk *Gluck*nak a zenedráma halhatatlan reformátorának nemes pátozát, a fájdalomnak szenvedésnek ezt a magasztos apológiáját. Segítségére volt *Thorborg* Kertin, Orfeusz szerepének igazán kiváló alakítója; megjelenésével görög márványszoborra emlékeztetett. Nemes érces alt-hangjá-

nak mély regisztere sokszor könnyekig hatotta meg hallgatóságát. Tökéletesebb Orfeuszt alig hallottunk még európai színpadon! *Novotna* Eurydikéje ezzel szemben könnyes lírai szépség és üde harmónia. Itt is találkoztunk magyar szereplővel: a széphanjú *Bokor* Margittal, ki Eros szerepében nemcsak éneken, de játékbán is elsőrangú nyújtott. Kevésbé tettset a ballet. Szablóns táncmozdulatok, erőltetett színhatások. *Kautsky* Róbert díszletei sok fantáziára vallanak.

Gluck zenedrámaíjának stílári egyséével szemben Mozart Figaróját kissé szétesőnek éreztük. *Rantawaara* finn énekeső ép úgy adós maradt a grófnő szerepkönyvének sok-sok gyöngyszemével, mint *Stabile*, Almaviva gróf recitativonak könnyedségével és *Wernigh*, Basilio humorával. Az estét kétségkívül *Réthy* Eszter tökéletes Susameja és *Pinza* Figarója mentette meg. Az előadás olasz nyelvű volt, talán ez feszélyezte azokat, kiknek Italia zengzetes idiómája nem anyanyelvük. A rendezés nem hozott semmi újat, jelentőset, de Walter Brunónál kevesen tudnak jobban behatolni Mozart szellemébe.

Pinza Ezio énekelte Don Juant is, hódítóan, szenvedélyesen, spanyolos tűzzel. Mellette eltörpült a dalmű többi szereplője, még *Reithberg* Elisabeth, a méltán híres, kitűnő Mozart-énekeső Donna Anna-ja is. Walter az első két felvonásba kissé langyos szentimentalizmust öntött, de a kormányzó szobrának megjelenésébe annyi izgalmas drámai erőt koncentrált, hogy teljesen lefegyverezte vele a kételkedőket.

Reménytelen kísérlet volt Weber rég eltemetett »Euryanthe«-jének életrekeltése. Megható volt az a lelkesedés, őszinte odaadás, mellyel Walter Weber zenetörténeti érdekességű, patinás dalművét felkarolta. Az a lovagi romantika, mely a színpadról árad felénk, lelkesítette egykor Lortzingot, Marschnert és Wagner, utóbbit a Lohengrin megírására. Amíg Walter hőiesen harcolt Weberért, az ötletszegény rendezés, a zavaros szöveg (melynek alapos átdolgozása megérte volna a fáradságot!) lerontott mindent. Az együttesből csak *Reining* Mária és *Svéd* Sándor emelkedtek ki. Utóbbi Lysia szerepében nagyszerű színészi kvalitásokat is mutatott fel. Sajnos, a közönség hideg közönlény fogadta Walter Bruno önfeláldozó vállalkozását.

Beethoven Fideliojának felejthetetlen előadásával kezdődött az ünnepi játékok sorozata, *Toscanini* vezényletével. Amit ezzel a méltán bámulatos nagy, istenáldotta művésszel művelnek az angol és amerikai hiszterikák, az igaz, zavartalan művészetért lelkesedő jó ízlésű zarándokokat sokszor szinte elkedvetleníti, elcsüggeszti. Jól tudjuk, hogy *Toscanini* Mester minderről nem tehet, de környezete mérsékelhetné a reklámtrombiták bántó recsegését. Erre a Maestronak már nincs is szüksége; ő felette áll minden ízetlen túlzásnak, kritikának, botor tömjénezésnek.

A Fidelio grandiózus előadását a Varázsfuvola még — ha lehetséges ezt megállapítani — felül is múlta. Erről a felejthetetlen színházi estről csak szuperlatívuszokban írhatunk. *Roswaenge*, *Fassbänder*, *Novotna*, *Kipnis*, *Thorborg* és *Jergel*: olyan csodálatos együttes, aminőt alig lehet másutt összehozni. Méltán csatlakozott hozzájuk *Osváth* Julia, ki az Éjkirálynője kényes szerepében viharos sikert aratott. Kívül még egy magyar szereplője volt az emlékezetes előadásnak, *Solti* György, a pesti Operaház tehetséges korrepetitora, ki Papageno harangjátékát kezelte — *Toscanini* szellemében. A közönség egy ritka élmény emelkedett tudatával távozott a színházból.

A Nürnbergi Mesterdalkokokat *Toscanini* már a múlt nyáron vezényelte Salzburghban. Ez az előadás — néhány új szereplő beállítása következtében — kissé halványabb volt a tavalyinál. *Noort* Henk holland énekes Waltherje játékbán merev volt, hangja is édeskés, vékony, *Sallaba* operettízű Dávidja is kirítt a környezetből. Annál élvezetesebb volt *Wiedemann* tragikomikummal finoman átszótt Beckmessere és *Alsen* méltóságos megjelenésű Pognere. *Nissen* Sachsja és *Thorburg* Magdalénája nem emelkedett felül az átlagon.

Reining Éváját kissé túlkönnyednek, szubrettszerűnek találtuk. A zenekar Toscanini varázsvesszője alatt úgy a nyitányban mint a III. felvonás bevezető zenéjében átszellemülten játszott. Emeljük ki még a veszekedési jelenet kettős fugájának ritkán hallott plaszticitását és a hatalmas G-dur összkar fenséges nyugalmat, árnyalatgazdagságát.

Verdi rekviemjének gyönyörű interpretálása mutatta meg nekünk Toscanini utólérhetetlen művészetét. A *Dies irae*-t és a *Tuba mirum*-ot talán maga Verdi sem álmodta meg így! Toscanini áhitata átragadt az előadókra, zenekarra és szólistákra egyaránt. A *Pleni sunt coeli* és a *Libera me* után előkerültek a gyengébb idegzetűek zsebkendői: még a szokásos tapról is megfélejtkeztek.

DR. HEINRICH GÜNTHER

BÉLA FUTÁSA

RUZITSKA JÓZSEF DALMÚVE

*Hunnia nyög letíporva
Sírnak a bús magyarok
Széjjel van hazájuk szórva
Sujtják az égi karok*

Ezzel az elégikus hangulatú szöveggel indul a Béla futásának leg híresebb száma, a »Románc«, melynek népszerűségéről egykori kútforrások úgy írnak, hogy talán nincs az a modern sláger, mely ma vetekedhetnék a »Hunniá«-nak elterjedtségével. Pulszky önéletrajza ép úgy dicséri, mint Jókai a »Mégis mozog a föld«-ben. Mikor Ruzitska egy második dalművét, a »Kemény Simon«-t tűzték ki előadásra Kolozsvárott 1822-ben, a színház direktora így harangozza be a darabot közönségének: »Ezen második Nemzeti Operának nincs szüksége dicséretre, ha a Béla kedves Dallyai a nézőket bályolták, ebbe még több és elragadóbb nemzeti Dallok fűszerézik Kisfaludinak ezen eredeti munkáját.«

Minden oka megvolt a kétségbeesésre a magyarságnak »Béla futása« megírásának idején. I. Ferenc, II. Lipót fia ült akkor a magyar trónon. Minden legcsekélyebb megmozdulást, mely a magyar függetlenség és szabadság elérésére irányult, a legkeményebb eszközökkel fojtotta le az osztrák kamarilla. Nem is csináltak titkot abból, hogy Napoleon bukása után a kormányzásban az abszolutizmus szelleme kerekedett felül. Különösen Metternich herceg, a magyarság ellensége volt azon, hogy a gazdasági úton már legyöngült magyarságot politikai téren is megbilincselje. Egymást érték a kormány törvénytelen rendeletei és amidőn a vármegyék erőiesen ellenállottak a parancsok végrehajtásának, katonai karhatalom segédkezett Metternich magyarfaló hivatalnokainak. A legszigorúbb, legbotorabb cenzura bénította meg az ország szellemi fejlődését. Titkos rendőrök, kémek egész légiója járt-kelt az országban, hogy Metternich kancelláriája idejekorán értesüljön minden »rebélis összeesküvés«-ről. Az országgyűlés szünetelt és a rendek megkérdése nélkül emelték kérlelhetetlenül az adókat és az ujoncok létszámát. Kimondhatatlan elégedetlenséget keltett a régi taktika: német, olasz és szláv katonaságot telepíteni a városi polgárság nyakára, nehogy összebarátkozzék a városi polgársággal, a színmagyar ezredeket pedig osztrák tartományokban szállásolták el, hogy mielőbb elnémetesedjenek.

Az elnyomottság jajsza kiált felénk a kor irodalmának minden betűjéből, minden hangjegyből, persze amennyire ezt a cenzura megengedte. A városok lakossága alig beszélt magyarul, íróink allegorikus buzdító szavait bizony kevesek értették meg. Üresen tátongtak a magyar színtársulatok nézőterei is.

Csak Kolozsvár tudta kivenni részét a nagy ujjáépítésben azzal, hogy az erdélyi nemesség hathatós támogatásával megalapozta a magyar színjátszás Pantheonját. Amíg Pest-Budán az úttörők vállalkozása ismételten kudarcba fulladt, addig Kolozsvárott már a mult század elején virágzott a Rhédey-ház nagytérmeben beépített színház, melynek előadásait lelkes közönség látogatta. Sok-sok viszontagság után épült meg végre a kolozsvári Nemzeti Színház, melyet 1821 március 11-én nyitottak meg Körner »Zrínyi«-jével.

És a reá következő évben, 1822-ben születik meg az az első magyar opera, melynek teljes anyaga, szöveghőnyve, partitúrája és szölamanyaga hiánytalanul megmaradt. Bemutató előadása tüntető viharok láncolata. Azt nem tilthatták meg Metternich »fogd meg«-jei, hogy a közönség együtt énekelje a szereplőkkel könnyezve, sirástól elcsukló hangon a szinte himnusszá vált mixolid-dallamot : »Hunnia nyög letiporva ... «

1846-ig volt műsoron Ruzitska műve, de közben színrekerült Temesvárott és Marosvásárhelyt is, sőt átkerült Erdélyből a Dunántúlra is és Székesfehérvárott, Pécsen, Kismartonban ép oly népszerű volt, mint később Miskolcon, Szabadkán és Debrecenben.

Mielőtt Ruzitskát magát bemutatnám az olvasónak, lássuk, mik voltak az előfutói a »Béla futása«-nak.

A katolikus liturgiai misztérium nálunk ép úgy virágzott a közép-korban, mint bármely más európai nemzetnél. Ha ezek az egyházi színelőadások elszigetelten is állottak és nem alakult ki belőlük nemzeti jellegű vallásos játék, mégis kétségtelen, hogy a karácsonyi, vízkereszi és husvéti misztériumokba népi játékok, népi szokások, sőt dallamok is szivárogtak át. Latin drámaírók műveinek olvasása nyomán alakul ki a 16. században az iskolai dráma. Különösen a felvidéki evangélikus városokban dívott az iskolai színelőadás. Piarista és jezsuita rendházakban játszott történelmi vagy bibliai tárgyú színdarabokban, minthogy a szereplők zenei képzettséggel rendelkező papnövendékek voltak, sokszor szöttek melodramákat, zenekíséretes színpadi néma jeleneteket, majd dalokat, táncokat, később pedig a felvonások végére kisebb kórusrészleteket. Később, a 18. század végén már sűrűn tartanak zenés előadásokat főpapi és főúri rezidenciákon meghívott vendégsereg szórakoztatására. Patachich Ádám nagyváradi püspök karmesterei : Haydn Mihály, majd ennek utóda, Karl von Dittersdorf, színpadi műveket komponálnak patrónusaik kívánságára. Haydn József daljátékait pedig Kismartonban és Eszterházan hozták színre, köztük négy kis darabot, melyet a szimfónia atyja Esterházy herceg bábszínháza számára írt. Sok daljátéknak ismerjük címét, sőt meséjét is, amely a 18. század utolsó évtizedében került színra Pozsonyban, Pécsen és Kassán, mégis Erdődy János gróf karmesterének, Chudy Józsefnek »Pikkó herceg és Perzsi Jutka« c. daljátékát tartja a köztudat az első magyar operának. Bemutató előadását 1793 május 6-án tartották Budán. Szövegkönyvét ismerjük, de zenei anyagának még nem akadnak nyomára, lehet, hogy elveszett. Ép így csak a címét tudjuk Kótsi Patkó János, Csermák Antal, Pacha Gáspár, Heinsch József és Kaczér Ferenc zenés színműveinek, daljátékainak.

Hazai színházlátogató közönségünk igen hálás, szinte naiv volt a mult század elején. Németből és olaszból fordított színművekkel, érzelmes játékokkal szórakoztatták. Minthogy szerette a muzsikát is, az éneket, a táncot, a színház karmestereinek kellett gondoskodniuk arról, hogy dalbetétekkel, kisebb ballettekkel tarkítsák a darab menetét. E táncok persze ama kor ízlésének, divatjának megfelelően palotás és főként verbunkos táncok voltak és mi sem természetesebb, mint hogy ez a verbunkos ritmika lassankint a vokális tételek, szólóénekszámok, kórusok kíséretébe, sokszor elő- és utójátékába is, beszivárgott.

A »Béla futása«-nak stíluskeverődését csak úgy érthetjük meg, ha keresztmetszetet készítünk a 18. század végén és a mult század elején egykorú

külföldi mestereknek hazánkban játszott dalműveinek sorozatából. Vidéki és pest—budai színtársulatok karnagyai ezekből meríthették színpadtechnikai készségüket, ezekből szűrték le mindazt, amit formában, harmonizálásban és hangszerelésben tudniuk kellett.

Ruzitska dalműveinek szemszögéből kiindulva érdekes lesz megállapítanunk, hogy német és olasz operatársulatok hazánk nyugati városaiban. Pozsonyban, Kismartonban már 1790 körül játszották Mozart dalműveit, A »Szóktetés a Szerályból« Pesten németül csak 1788-ban került színre. A »Varázsfuvola« 1793-ban játszották először Budán, persze német nyelven. De Kolozsvárott 1820-ban mutatták be »Tündérsip« címen magyar fordításban. A »Don Juan« 1797 nyarán került színre Budán, a »Figaro lakodalma« két évvel előbb; persze mindkettő német nyelven. Még a Titust is játszották Pesten, 1797-ben Budán. Beethoven »Fidelio«-ját 1816-ban, a »Szevillai borbélyt« 1820-ban és Weber »Bűvös vadász«-át 1822-ben mutatták be Pesten. Figyelemreméltó jelenség még a magyar dalmű kialakulásának fejlődéstörténetében, hogy a múlt század elején divattá lett a közönség kívánságára, hogy német operatársulatok előadásain magyar dalbetétek jelentek meg, sőt arra is tudunk példát, hogy egy-egy népszerű olasz opera valamelyik áriáját már magyar szöveggel énekeltek el. Ez akkor nagy eseményszámba ment.

Isoz Kálmán dr. igen tanulságos táblázataiból állapíthatjuk meg, hogy a Kump-féle operatársulat Cimarosa, Dittersdorf, Grétry, Paesello és Salieri dalműveivel szórakoztatta Pest-Buda közönségét, hogy az Unwerth-féle operatársulat műsorán az előbb nevezetteken kívül Gluck, Haydn, Monsigny, Mozart és Sarti daljaitékai vonultak fel és hogy Busch Jenő 1793 és 1800 között rendezett operaelőadásain Benda »Ariadnea«-ja négyszer, Cimarosa »Titkos házassága« hatszor, Dittersdorf »Der redliche Ungar oder das rote Käppchen« c. *opera buffa*-ja tizszer, Martini »Diana fája« kilencszer, Mozart »Titus«-a tizenkétszer, a »Figaro lakodalma« tizenhámszor, »Varázsfuvola«-ja tizenötöször és Weigl »Petermännchen«-e kilencszer került színre ugyanegy szezonban. Mondanunk sem kell, hogy ezek az előadások nemcsak a közönség kultúr színvonalát emelték, hanem az európai zenei centrumoktól távol élő muzsikusainknak is okulásul szolgálhattak. Tanultak is belőle sokat, ezt ép Ruzitska esete bizonyítja legjobban.

Ruzitska maga szinte legendás alakja lett a múlt század magyar zene történetének. Viszonylagos életkörülményei, továbbá az a tény, hogy csaknem egyidőben három Ruzitska nevű muzsikus működött hazánkban, végül népszerűségének tetőpontján bekövetkezett váratlan külföldre távozása, titokzatosság ködfátyolával vették körül alakját.

A három Ruzitskát össze is cserélgették sokszor; megtagadták a »Béla futása« komponistájának szerzőségét, — pl. a »Sürgöny« c. lap, mely a budai bemutató után azt írta, hogy a dalmű zenéjét Kótsi Patkó János írta, — sőt azt is megírták, hogy a »Ruzitska Józsefe« csak kitalált név; ily nevű karmester soha sem élt Erdélyben és a »Béla futása«-t az a Ruzitska Ignác komponálta, ki a »Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből« című verbunkos táncsorozatot adta ki 1823 körül. György, a harmadik magyar Ruzitska nevű zeneszerző inkább mint pedagógus tette halhatatlanná a Ruzitska-nevet azzal, hogy a harmincas évek közepén megalapította a kolozsvári híres Konzeratóriumot.

Ruzitska Józsefről, a Béla futása komponistájáról bizony édeskeveset tudunk. 1775 körül született és mint katonazenész, nyugtalan vándoréletet élt. Úgy látszik, hogy fűvő- és vonóshangszereket egyenlő bizottsággal játszott; partitúrákéziratai igen jelentős hangszerhozzáértésről tanuszkodnak. Jól ismerte a vonóshangszereket, de talán még alaposabban a fűvókat. A »Béla futása« és a Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött »Kemény Simona« című dalműveinek vezérkönyvei már felületes lapozgatás közben is elárulják, hogy

Ruzitska nemcsak Donizettit és Bellinét, valamint korának jelentéktlenebb olasz divatos komponistáit játszotta és tanulmányozta, hanem otthonos volt a bécsi mestereknek, különösen Mozartnak mesterműveiben. A Figaró házasságára és a Varázsfuvolára utaló reminiscenciák tanuskodnak erről. Viszont ismerhette már Weber Bűvös vadász-át is, mert Béla futásának első jelenete sok ismerős dallamfordulatot, jellegzetes weberi kürtmotívumot idéz.

Ruzitska előbb Nagyenyeden működött, mint a József ezred karmestere. Itt, úgylátszik, összekocant valami jelentéktelen dolgon az ezred őbesterével, emiatt Nagyváradra helyezték át. Innen Udvarhelyi Miklóssal együtt előbb Debrecenbe kerül, majd 1821-ben Nagy Lázár színiigazgató meghívására Kolozsvárra. Itt írta meg idézett két nagysikerű dalművét; ezekkel országos népszerűsége tett szert. De Ruzitskának Kolozsvárt sem volt sokáig maradása; innen is tovább üzte őt izgágasága és nyugtalan vére. Valami csekélységért megharagudott és otthagyta nemcsak a színházat, hanem az országot is s olasz eredetű feleségének rábeszélésére Itáliába vándorolt ki. A *Játékszíni Koszorú* azt írja róla 1839-ben: »Öbenne nagyot vesztett a magyar haza, mert sok dalművekkel gyarapíthatta volna a magyar játékszíni könyvtárt.»

Mint már említettem, a Béla futásának több egymástól eltérő vezérkönyve maradt reánk. Egyik partitúráját a *Magyar Királyi Operaház* őrzi, egy másik előbb Ernst Lajos gyűjteményében foglalt helyet, majd rövid ideig a *Zeneművészeti Főiskola* könyvtárában leltározták, végül egy harmadik a *kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesület* könyvtárában található. E partitúrák átdolgozásában a múlt század huszas éveiben *Heinisch* József, a Nemzeti Színház karmestere, később *Káldy* Gyula, majd *Erkel* Gyula vettek részt. Erkel Gyula 1881-ben egy magyaros nyitányt is írt a »Béla futása című dalmű dallamai nyomán«. Tárgyát a múlt század fordulójának egyik legtermékenyebb német színműírója, *Kotzebue* August Friderich, szolgáltatta. A *Béla's Flucht* című drámát 1815 körül fordította *Csery* Péter magyarra. Ez meg is jelent a *Magyar Theatrumi Almanach*-ban. Operaszöveggé később ugyanaz a *Kotsi* *Patkó* János dolgozta át, akinek nevét nem emlegettük régi magyar daljátékok zenei betéteivel kapcsolatosan. Ruzitska kétfelvonásos dalművében a német és olasz daljátékszerzőkön kívül szorgalmasan tanulmányozta Bihari, Csermák, Lavotta és Rózsavölgyi tízes verbunkosait, hallgatóit és palotásait; aki a »Hunnia nyög letiporva« románc egykoron páratlan népszerűségű édesbús dallamait papírra vetette, az még ha talán idegenből is került hozzánk, kellett hogy együttérezzen a magyarsággal, együtt szenvedjen egy letiport ország, egy üldözött nemzet minden keservével, bújával-bajával.

Arról a negyedik Béla királyunkról van szó *Kotzebue* drámájában, aki 1242 körül a tatárok elől Dalmáciába menekült. A magyar történelem egyik legszomorúbb fejezete, a »tatárjárás« a mongol hadak beözönlése volt Európa dús legelőkkel rendelkező síkságaira. A következőkben az első felvonás tartalmának előzményeit kell röviden vázolnom.

Kálmán, magyar nemes, nagyúri hűséggel, odaadással szolgálta Béla királyt. Egyetlen fia meg gondolatlanul egy összeesküvésbe keveredett, melyet az elégedetlenek szőttek a király ellen. Mikor Kálmán értesül fiának börtönbe vetetéséről, maga jelentkezik uralkodójánál, hogy kiszabadítsa gyermekét. Ekkor megdöbbenve hallja az udvarnokoktól, hogy fiát kihallgatás nélkül végezték ki. Elkeseredésében egy dalmát szklavárba vonul és lesi az alkalmat, hogy fiának megöléséért bosszút álljon.

Kezdődik azzal, hogy Kálmán nevelt gyermekeinek, Lórának és Csabinak, továbbá egy Szentföldön járt vitéznek és csatlósának, *Ferkó*nek társaságában medvére vadászik a birtoka melletti ősrenetegben. Egy pihenő közben elmondja a Vitéznek a történeteket és bosszút szomjazva jelenti, hogy ütött a végítélet órája. Béla király veszett csatája után menekül s a dalmát

partokon bujkál. Idegen vándorként jelentkezett nála. Kálmán befogadta őt várába, de lesi az alkalmat, hogy leleplezze inkognitóját és leszámoljon vele.

A véletlen úgy hozza magával, hogy Béla neje, a görög hercegnőből lett Mária királyné gyermekeivel együtt étlen-szomjan bolyong az erdőben. Menekülő asszonyok csatlakoznak hozzá. A gyermekek fáradtak s lepihennek egy kidült fatörzsre. A királynő elhatározza, hogy bekopogtat a sziklavárba, hogy gyermekeinek eleséget szerezzen. Közben a tatárok egy kisebb csapatát rajtuk üt s a nőket, gyermekeket rabláncra fűzve akarja fogságba hurcolni. A segélykiáltásokra megjelenik Kálmán vitézeivel és csatlósjaival együtt és visszaveri a pogányok támadását. A megmentettek hálálkodásával zárul a darab első fele. Zenei anyaga elég bő. A színpalak mögötti kűrtriadók, a vadászatban résztvevők vidám dalai valahogy a Bűvös vadász hangulatát tükröztetik vissza. Kitűnő színpadi érzékre vall az az átvezető rész, mely a vadászat izgalmaiból a Románc nyugodt, szinte megmerevedett képébe vezet át. Kálmán felkéri Ferkót, hogy gondja legyen a lóra, míg Csabit felszólítja, hogy mondja el az ő dalját, »melyet úgy kedvellek, hogyha hallom, én megmenteném véremmel hazámat«. Igen kedves, közvetlen Ferkó dala, ki szerelmes párjára gondolva elábrándozik a fa tövében: »Termetnednek annyi éke, Szép szemednek égsszín kéke...« A gyermekek dala (»Nincs tehát semmi reménység«) a magyar daljáték stílusának üttörő alkotása. Ezen a verbunkos ritmusú szomorú víg kanzonettán építettek tovább a 19. század magyar komponistái, Császár György, Doppler Ferenc, Bartay András, Huber Károly, Thern Károly, Mosonyi Mihály, Erkel Ferenc. Ugyancsak gyakorlati muzsikus rutinjára vall a finálé felépítése, az asszonyok sikoltozása, a tatárok fenyegetőzése, a tatárokkal való életkérdés zenei illusztrálása és a hatalmas záró kórus. Itt már Beethoven szelleme is jelentkezik, mert Ruzitska maga is érezte, hogy a mindjobban feszülő drámai helyzethez nem elég az olasz operasablón.

(Folytatjuk.)

EDVARD HAGERUP GRIEG HALÁLÁNAK HARMINCADIK ÉVFORDULÓJÁRA

A népi zene romantikája Chopin és Liszt Ferenc után Griegben találta meg időrendben legközkedveltebb dalosát. Ámde Grieg egy lényeges szempontból már teljesen elűt két nála zseniálisabb elődétől. Chopin és Liszt Ferenc népi vonatkozású muzsikája inkább a vágyódásból, távoli sóvárgásból táplálkozik, semmint a közvetlen élményből, a szoros kapcsolatból. Szinte jelképvé válik, hogy egyikük sem halt meg szülőhazájában: Chopin Párisban, Liszt Ferenc Bayreuthban hunyta le szemét. A lengyel szerző Franciaországban töltötte el rövid életének legfontosabb alkotóéveit; képzeletvilágában, szívével, álmaival hazakalandozott, de lábával a párizsi járdát taposta. Liszt Ferenc sűrűbben látogatott haza Magyarországra, amelynek oly ábrándos pátozzal s való életközösséget nélkülöző, kacér büszkeséggel volt szerető fia. De vendég maradt, míg Chopin úgyszólván még vendéggé sem vált abban az országban, amelynek zenéjét messzeföldön, az eszmei hongvagy feszítő, forró energiáival teremtetten meg...

Grieg Norvégiában, Bergenben született 1843 június 15.-én és ugyanott halt meg 1907 szeptember 4.-én. Nála is — de ellenkező értelemben — jelképvé válik elhalálozásának helye. Ha külföldön is tanult, a lipcei konzervatóriumban végezte is el zenei tanulmányait, hazament és közvetlen közelből fáradozott a norvég zenekultúra fejlesztésén: tevékenyen részt vett abban a köznapi munkában, amely morzsáról-morzsára halad és lassú eredményeivel döntő próbára állítja a kitaratást és csunyan összegeződő apró terhek bírását.

Lípcsében még egészen Schumann és Mendelssohn irányának hatása alá kerül. S ki tudja, mi lesz belőle, ha nem találkozik össze végzetserűen Rikard Nordraakkal, a korán elpusztult, távlatosakarátú fiatal zeneszerzővel? Grieket Nordraak ébreszti teendőinek tudatára: ő fejt ki előtte életprogramot, művészi hitvallomást... Igaz, hogy mindezt hiába fejtette volna ki, ha a valóraváltás előfeltételei nem szunnyadoztak volna Griegben. Nordraak azonban felfakasztotta Grieg adottságait, siettette kibontakozásukat s úgy halt meg, mint a maratoni staféta, aki átadja a fáklyát, amellyel maga nem száguldhathat tovább.

Grieg olyan vezérelekkel tért vissza Norvégiába, amilyenekkel ekkortájt sok más tehetséges fiatal zeneszerző termékenyült meg Liszt Ferenc oly különös módon szuggesztív és buzdító példájától. Rimszkij-Korzakov Oroszországba, Borodinhoz és Muszorgszkijhoz juttatja el ezeket a vezéreleket. Smetana Csehországba, Albeniz Spanyolországba, Mac Dowel Amerikába siet vissza azzal a lelkesen kitűzött céllal, hogy új nemzeti zene alapjait veti meg otthon és sajátos nemzeti zenekultúrával ajándékozza meg országát.

Bár tagadhatatlan, hogy Grieg ebben az irányban többet akart és nagyobb követelt magától, mint amennyire voltaképpen lágyan lírai tehetsége képesítette, kétségtelen viszont az is, hogy Grieg e nagy cél álhatatos szolgálatában maximálisan termelte ki ebből az inkább hangulatos, semmint izmos tehetségéből mindazt, ami abból kitermelhető volt. Sőt bizvást állíthatjuk, hogy vezéreleinek hű szolgálatában művészi és emberi egyéniségét oly magaslatra fokozta fel, amilyenhez efféle vezércsillag híján bizonyára sohasem érkezett volna el.

Grieg példája megmutatja, hogy a tiszta és nemes művészi akarásban oly lendítőerő lakozik, amely szárnyakat kölcsönöz az ily módon mintegy önmaga fölé emelkedő kisebb tehetségnek is. S ha egymagában nem is valósította meg átfogó terveit, építőköveket hordott össze a hivatottabb utód számára. Grieg nem jelenti a norvég muzsika kiteljesedését, de kiindulópontot nyújt az effajta kiteljesedéshez.

JEMNITZ SÁNDOR

BEETHOVEN SZIMFÓNIÁI

Ez a szó: *szimfónia* ma egy hangszeres műfajt jelent. Régi értelme változó volt. Az ókori görög zenében együtthangzást, kellemes egybecsengést jelentett, azt amit ma a »konszonáns« szóval jelölünk meg. Később már az oktávhangközt mondták szimfóniának. A középkor elején talán azért nevezik *symphoniaci*-nak a pápai énekkar gyermekkórusát, mert egy oktávval magasabban énekelték a férfiak szólamát.

Kelet zenéjében a »symphonia« hangszert jelentett. Régi asszír-babilon dudákat neveznek görög források *symphoneion*-nak. Az ószövegségben Dániel könyvének 3. fejezetében (5. vers) olvashatjuk: »Mihelyt halljátok a kürtnek sípnek, citerának, hárfának, lantnak, dudának (*szunponja!*) és mindenféle hangszernek szavát; boruljatok le és imádjátok az arany szobrot, melyet Nabukodonozor király állíttatott.«

Míg az ókor a symphonia szó különféle változataival mindig fúvóhangszerre gondolt, a középkorban híros hangszert is jelölt: legtöbbször forgó-lantot, a mi népi nyenyeréneknek, tekerőnknek megfelelő hangszert. A 10. század híres zenetudósa *Hucbaldus* viszont a görög zeneelmélethez tér vissza, midőn a konszonáns hangközöket symphoniának mondja, ellentétben a piazfóniával, a disszonanciával.

Messze a középkorba nyúlnak vissza a szimfónia gyökerei. Minthogy maga a műfaj is eleinte össze van keveredve a 13. sz. vokális termékeivel, természetes, hogy symphonia névvel jelölnek oly műformákat is, amelyeknek a mai szimfóniához édes-kevés közük volt; de az kétségtelenül megállapítható, hogy a 14. századtól kezdve kizáróan hangszeres, többszólamú darabokra vonatkoztatják.

Városi örök, toronyzenészek a legrégebbi letéteményesei a középkor lassan fejlődő hangszeres zenéjének. Fűvóhangszereikhez lassan, óvatosan kezd hozzácsatlakozni egy-egy húros hangszer, hegedű vagy lant. Azok a kis táncdarabok, amikkel ennek a kornak muzsikusai szórakoztatják hallgatóikat, 3—4 szolamúak, többnyire polifón szerkezetűek és nagy szerepe van bennük a variációs technikának. Táncoknak egymásutánja termelte ki a hangszeres zene legrégebbi ciklikus műformáját, a szvitet, melynek külső képe vetette előre a jóval későbbi szimfónia árnyékát.

Hangszeres zenedarabokra a 15. században használják Riemann szerint a szimfónia szót, egy aránylag rövid, andantéből és allegro-ból összetett darabra, melyben hangszereken kívül énekhangok is szerepelnek. A 16. század poétikus megjelölései (pl. Waelrant, 1594 *Symphonia angelica*, angyali hangok, Gabrieli G. 1597 *Sacral symphoniae* áhítatos hangok, Banchieri: = 1607. *Sinfonia ecclesiastici*, egyházi hangok,) nem akartak egy bizonyos műfajt megjelölni, hiszen szeszélyesen váltakozó formájuk mellett tiszta hangszeres zene vált fel bennük vokális részeket. Tisztán hangszeres zenedarab megjelölésére először kétségkívül Monteverdi alkalmazza a *Sinfonia* szót Orfeo c. dalművében. 8—12 ütemes hangszeres közjátékok fölér írja a *sinfonia* megjelölést; ezekkel a komoly, erősen dramatikus kis darabokkal készíti elő felvonások, jelenetek hangulatait.

(Folytatjuk.)

SZABADOS BÉLA*)

EMIÉKLAP

A mai nemzedék nem is tudja ki volt Szabados. Jeles énekmasternek ismerte — az is volt, de sokkal több volt. Mint zeneköltő: a magyar zene nemesítője, a népi zenének művészi emelője.

18 éves korában zeneakadémiát végzett, teljes képzettségű zenész létére nótával lépett a nyilvánosság elé: 1885-ben egy akkor fiatal és előkelő havi folyóirat, a »Magyar Salon« 100 forint pályadíjat tűzött ki »magyar dal«-ra, azaz nótára. Pályabírák voltak: Sárosi (Schauer) Ferenc, operairod, a Nemzeti Színház karmestere, és Siposs Antal, mint zongoraművész Liszt Ferencnek első magyar tanítványa, s közel 100 magyarstílusú zongoradarab zeneköltője. Az egyetlen díjat megfizették kettőnk között; mindig elismertem, hogy Szabados nótája szebb, tartalmasabb, mint az enyém. Én később is, zongora- és énekműveimben, szerény keretek közt maradtam; ő szárnyalt fölfelé: színházaknak zenekaros énekműveket írt: »A 4 király«, »Szép Ilonka« daljátékok, pár operett »A bolond« és »Fanny« operák sőt Szendy Árpáddal együtt egy nagyszabású, ősmagyartárgyú operát írt: »Mária«. Hogy itt hány százalék az egyik vagy másik szerző munkája, — nem tudhatni, de sok a szépség benne; a magyar zenei stíl fejlődésének nagy kára, hogy a nagyközönség — mint általában a hazai operairók műveit — nem méltányolta.

A közönség keveset törődik művészeti problémákkal, ezért sokszor nagyon téved az értékelésben. 1905-ben, sokféle tényező közreműködése révén, óriási sikere volt Kacsóh Pongrác dr.-nak a »János vitéz«-zel: közönség

*) Halálának egyéves fordulójára.

és sajtó, mint a magyar zene újítóját, »aki az erekbe friss vért önt«, ünnepelte. Hát ez óriási tévedés volt! Nézzék meg az 1887-ben megjelent »Eredeti Magyar Daltár« c. a. megjelent havifolyóiratot: ott már Borzai Samu, Szőlőssy Attila és mások tollából eredő olyan »újításokat«, azaz a magyar népzenenek művészbibételetét láthatja, amelyet Kacsóh — világért sem mondom, hogy lemasolt, hiszen talán nem is ismerte, ámbar a Déván megjelent E. M. Daltár Kolozsvárra gravitált — hanem újra kigondolt, ami szintén érdem, de a színpadról ismertette Szabados Bélának hasonló törekvésű, igazán értékes zenei alkotásait, amelyek, sajnos, a szövegek sekély műfajánál és kérészéleténél fogva hamarosan letűntek, voltaképpen a színházak rossz politikája miatt, hogy t. i. sorozatos előadások után úgy elraktározzák a legnagyobb sikerű műveket is, hogy soha többé ne vegyék elő. Tavaly szeptember végére tervezte egy előkelő társaság Szabados Béla ünnepsését, de Szabados két héttel előbb itthagytott bennünket, az emlékünnepek akadályai merültek fel s úgy látszik végleg; pedig nagyon érdemes volna az ő művészbibé értékű zeneszámainak kiválogatni együttes bemutatásra, hogy a mai nemzedék valahára meglássa az ő igazi értékét.

A magyar zene műsája leeresztett zászálóval áll a nemes művész sírja előtt. Egy-egy dalát itt-ott éneklék, de fenntartja nevét, érdemes emléket a négyszáz pályaművel versenyt futott »Magyar Hiszekegy«.

KERESZTY ISTVÁN

PÁRIS ÉS OFFENBACH ZENESZERZŐ TÁRSADALOMTÖRTÉNETI ÉLETRAJZA

Nagy művészegyéniségek alakítják-e a korszellemet, vagy pedig a korszellem alakítja-e a nagy művészegyéniségeket?...

Az esztétika egyik újból és újból meghánytorgatott, kedvenc kérdése ez. Örök vita tárgya. Véleményünk szerint e feltétlen elsőbbség kérdése meddő, mert a köz és kortörténeti nagy egyéniségek kölcsönös egymásrautaltságukban, szerepük szerves összefüggésében egymástól elválaszthatatlanok. Ténykedésük viszonya nem alá-, hanem mellérendelt és magasabb időrendi szempontból nézve nem egymásután következik, hanem egységet alkotóan egyidejű.

Anyag és energia külön forr az alakot öltés vágyának egyre hevülő kohóiban. Átlagos lelki berendezésű ember csakis olyasmint tud felfogni, megismerni, ami már alakot öltött. Öntudatának küszöbe alatt kétségtelenül őt is nyugtalanítja és hovártartozása szerint örömmel, vagy bánattal, igenlő vagy tagadó, sürgető vagy hátrító érzetekkel tölti el a nyilvánulásnak ez a titkosan megmozduló vágya. Szimatolja, hogy valami van »a levegőben«, de homályos érzeteiről nem adhat beszámolót. Sejtji, hogy »valami lesz«, de csak akkor ébred ennek a valaminek a tudatára, ha az már alakot öltve toppan elébe. S ugyancsak akkor eszmél rá arra is, hogy ez a különös »valami« többnyire már régóta veti előre árnyékát. Most szinte érthetetlen, hogy ezeket a visszafelé pillantva kényelmesen meglátható, hiszen folyvást halmózodott előjeleket régebben nem vette észre! Hogyan is történhetett, hogy kikerülték figyelmét?

A lángész nemcsak öntudatlanul szimatolva-sejtve, hanem lényegbe találó megismeréssel fogja fel a készülődő-szülődő alaktalant. Benne segélytársra, megváltó tehetőségre talál az alaköltés forrongó-követelő vágya... A valóraváltó, testetadó nagy művészegyéniség több, mint a vajudó korszellem beavatkozó szülészorvosa, hiszen ténykedése nem merül ki azzal, hogy napvilágra tessékeli a csecsemőt. Ő egyúttal alakba is önti az addig még alaktalant, formához rögzíti a kor szellemét, megadja képét, megoldja nyelvét

és a korszak korszerű embere útbaigazítást meríthet szavaiból, önmagához kerülhet közelebb általa.

Alig íródott még művészeletraiz, amelyből az egyén és közösség kölcsönös kapcsolódásai, cserehatásai szemléltetőbben, módszeresebben domborulnának ki, mint S. Kracauer — *Albert de Lange* amsterdami kiadásában megjelent — *Offenbach-könyvéből*. Közel ötszázoldalas, főszemélyek és főszíntérre vált középületek fényképeivel díszített, vaskos kötete valóban kiérdemli bővített címét: »*Jacques Offenbach — és a korabeli Páris.*»

Ez a »korabeli« Páris ugyanis sokkalta fontosabbá válik itt a pusztán csak hozzáfestett mutatós háttérnél, az írásmű stílárís élenkítése céljából tarkára kipingált keretnél.

Mily kényelmes és hálás körsétákra csábíthatna felületesebb szerzőt a multszázadbeli Páris és zeneművészeti, meg általános kultúrtörténeti terepének káprázatos gazdagsága! Ha zavarba jön és kifogy tárgya sajátos érdekességeiből, csak ebbe a kincseshányába kellene belemarkolni és kénye-kedve szerint tölthetné meg abból mindazt, ami a megrajzolandó életpályán rövidnek és kevésnek bizonyul.

De Kracauer szigorúan rendszeres és következetes életrajzíró; kerüli a még oly csalogató oldalösvényeket és kizáróan csak arra szorítkozik, ami tárgyával szerves összefüggésben áll. Ennek viszont hangzaszorgalommal jár utána; felhasználta és idézett forrásműveivel külön könyvtárat tölthetne meg, munkája végén közölt bibliográfiája hét sűrűn nyomtatott oldalra terjed. Mellőzi a határozott céljától, útjától távolabbeső jelenségeket, viszont aprólékos gonddal mintázza meg azt, ami látókören belül gomolyog. Chopinról, Lisztől úgyszólván említést sem tesz, de élvezetesen és tanulságosan eleveníti fel másfelől *Houssaye*, *Véron* és *Villemessant*, a kor első újságíróinak alakját, mint ahogy különben is valóságos monográfiáját adja a multszázad francia újságírásának.

Kracauer nem zeneíró. Tárgyának zenei oldalával kissé mostohán bántik el. Igaz, hogy anyagának még így sincs fogytán. Hiszen Offenbach, ez a mindvégig lázasan szorgalmas művész, oly emészten rendkívüli tevékenységet fejtett ki, hogy munkássága már mint nyers anyaghalmoz sem meríthető ki egykönnyen... Harmincéves korában — 1849-ben — a »Comédie Française« karmestere és egyúttal a »Bouffes-Parisiens« igazgatója. Ott felvonások közzenéjét vezényli, itt a magaszervezte kis együttesét viszi — világsikerre. Vidéki színházakban, külvárosi mulatókban toborozza saját személyzetét, kávéházakból szedi össze legjobb embereit. Szeme, ítélete csalhatatlan; együttesének minden egyes tagját ő fedezi fel és az utca fiaiból, lányából hónapok leforgása alatt nevel jövődö sztárokat. Néhány tanulatlan, de vonzó hang, vagy tagjeltes elegendő ahhoz, hogy mintegy varázsszessző érintésére figyeljen fel és kapjon az egyéni tehetség után.

S ezalatt két-három színház számára szerzi darabjait, amelyekből százkető maradt fenn utána. Külön polcot készített magának, ezen veti papírra muzsikáját, ha bérkocsin egyik munkahelyéről a másikra siet. Útközben, villámgyorsan alkot és többnyire már kész, vadonatúj énekszámokkal, nyitányokkal kezében száll ki a hintóból. Szereplői türelmetlenül várják s ő rohan velük a zongorához: máris próbálják az alig néhány perc előtt készült — biztosra beigért szerzeményét.

Kracauer nem zeneíró, inkább újságíró, de az újságírók példásan felkészült, átfogóan képzett és ismereteire építeni tudó, velük és belőlük következtetni jogosult fajtájából. Következtetései nem a képzeletörő szárnyain ívelnek magasra, inkább a gyűjtött adatok gondosan összeillesztett téglalapjain kapaszkodnak fokról-fokra. Ha azonban következtetéseinek csúcsaira felérkeztünk vele, oly körkép tárul elénk, amely társadalomtudományi szempontból hézagatlan és igazán távlatos.

S itt aztán kiderül, hogy az újságíró nem választotta illetéktelenül ezt az első látszatra meglepő témáját. Mert Offenbach operettzenéjének és a róla szóló könyvben oly gondosan megtárgyalt francia újságírásnak van közös nevezője, benső kapcsolata. Offenbach újságzólván zenei riportját adta meg Lajos Fülöp és III. Napoleon császár korszakának.

És ez a beható mód, amellyel Kracauer kimutatja, hogy az »Orpheus« és »Szép Heléna« mért nem keletkezhetett már Lajos Fülöp félig-meddig még létalapokon nyugvó uralma alatt, mért vált esedékessé III. Napoleon hatalmának teljes győkörtelensége folytán: ez a pontos logikai bizonyítás egyenesen megkapó! Mint ahogy megkapó és meggyőző az Offenbach-operettek benső fejlődéstörténetének és szükségszerű különbségeiknek taglalása is.

Az »Orpheus«-ban még főszerepet visz a megszemélyesített Közvélemény. Ha a közélet merőben erkölcstelen is, még ad a látszatra; ez az utolsó fék, amelyet megóvnak és tisztelnek. De hat évvel később — 1864-ben — már a Közvélemény sem parancsol többé és a »Szép Heléná«-ban már benne lüktet a közlő vég búcsúirtmusa, ama frivol társadalom irtózata, amely érzi vesztét és vigadozásában, mámorában keres felejtést. Legalább gyönyörök ölében sujtson le rá a nyaktól.

Offenbach pedig, akinek császárkori riportjait az új köztársaság avultnak tekinti, a reakciókók fekete-listájára kerül. Elhagyják, mellőzik, támadják... S a tönkrement beteg ember, aki egész életében percekre sem maradt egyedül, csakis másodmagával étkezett és komponálás közben vendégeivel társalgott, most ebben a besötétült magányában végre hozzájut ahhoz, hogy ne a külvilágot fejze ki többé, hanem — saját magát. Így azonosodik élete bús főművével, a »Hoffmann meséi«-vel. Utolsó felvonását csak zongorakivonatban fejezi be; halála napján, 1880. október 4-én.

JEMNITZ SÁNDOR

NAPLÓ

Dohnányi Ernő hatvanadik születésnapjáról »A Zene« még június elsején megjelent számában külön vezércikkben emlékezett meg. A Mestert ünneplő előadások sorozatából emeljük ki a budapesti Rádió Dohnányi-estjét; ezen *Papp Viktor* méltatta Dohnányi korszakos jelentőségét, utána a *Mellevonónégyes a-moll vonónégyesét*, majd a *c-moll zongorakvintettet* játszott a *Faragó György* közreműködésével. Lélekemelő hálaadó istentiszteletet tartottak július 27-én, Dohnányi születésnapján a Budavári Koronázó-templomban. Ezen zenei életünk minden számottevő tényezője jelen volt. Nagy lelkes közönség hallgatta végig a *Székesfővárosi Zenekar*-nak a Fővárosi Képtár kertjében rendezett ünnepi hangversenyét. *Bor Dezső* vezényelte Dohnányi poétikus *Fisz-moll szvitjét*, majd »Moments musicaux«-átíratát, a »Pierrette fátyolá«-ból készült szvitet és végül a nagyon népszerű *Ruráliát*. Tomboló tapsvihár kísérte a kitűnően érvényesült műsor minden egyes számát.

A nyár közepén a *salzburgi Dómban* több, mint ezer főnyi közönség jelenlétében, melynek soraiban ott láttuk a tartományfőnököket, a hercegeket, a Mozarteum és a Festspielek intendánsát, vezetőségét és az osztrák-magyar követséget, *Messner* dómkarnagy vezetésével adták elő Dohnányi egyik legmagasztosabb alkotását, a pályadíjjal koszorúzott *Szegedi misét*. Az előadás igen mély benyomást tett hallgatóságára. Legkiemelkedőbb része persze a magyar szólókvartett volt; tagjai — *Báthy Anna*, *Basilides Mária*, *Rösler Endre* és *Székelly Mihály* — előadásban, hangban olyan kultúráról tettek tanúságot, mely még a *Salzburgi* ünnepi játékok nagyszerű keretében is megállotta helyét és dicsőséget szerzett a külföldön is sokszor méltatott magyar énekművészetnek. De *Messner* karnagy minden jóakarató igyekezete

sem tudta az énekkar apró fogyatékoságait leplezni. Minthogy templomi előadásról volt szó, az áhítatos hallgatóság nem adhatott tapssal kifejezést elragadtatásának, de annál nagyobb melegséggel ünnepelték Dohnányit azon a fényes banketten, melyet a Bristol-szállóban rendeztek tiszteletére. Az üdvözlő beszédeket *Schneiderhahn* volt intendáns, a Mozarteum elnöke és báró *Hennet* volt követ tartották, méltatva Dohnányi muzsikájának nagy nemzetközi értékét. Az ünnepelt szerényen, meleg közvetlen szavakkal köszöntö meg a fényesen sikerült ünnepi estét.

Liszt Ferenc tizenkilenc magyar és egy spanyol zongorarapszódíaja közismert. De volt még ezeken kívül egy huszonegyedik rapszódíaja is. 1846-ban és 1847-ben járta be Liszt Ferenc Romániát; Bukarestben és Jassyban hangversenyezett; nagyurak vendége volt és kastélyaikban mulatozásaiknál sokszor hallhatott odavaló cigánymuzsikát. Tudnunk kell, hogy a román cigányzene jellege, stílusa lényegesen eltű a magyarétól, keletesebb, ázsiaibb: több benne a török-arab elem.

Dr. Octavian Beu, a román zenetörténész 1931-ben, Nagyszebenben megjelent részletes tanulmányban dolgozta fel Liszt Ferenc romániai tartózkodásának eseményeit. Ottlété alkalmából, akkor írta meg Liszt Ferenc azt a rapszódiját, amely két kézirat példányban maradt az utókorra: az egyik, Liszt Ferenc saját kézírata, Bécsbe került, a Gesellschaft der Musikfreunde irattárába; a másodikat (Joachim Raff, Liszt tanítványa és titkára nem egészen azonos másolatát) a weimari Liszt-múzeum őrizte meg... Dr. Octavian Beu a kétféle szöveg gondos egybevetésével nemrég mint hátrahagyott, posztumusz művet adta ki ezt a román rapszódíát, amely a bécsi Universal Edition ízléses kiadásában került a nyilvánosság elé.

Érdekes, ha nem is egyenletesen érdekes szerzeménnyel szaporodott itt Liszt Ferenc zenei hagyatéka. A román királyiinnuszt udvariasan idéző bevezetőtemek és a VI. magyar rapszódíában sikerültebben feldolgozott »románc« aligha ébreszthetnek komolyabb figyelmet... Még az ezután felsorakozó »nagyszebeni« rész is hűvösen hagy, elnyűtt olasz operaáriákra emlékeztető melódiájával.

De most hirtelen változik a hangulat! Sebes G-dur kétnegyedes ritmusai felett éles »f«-fel lép be a hamisítatlan román dallam. Ennél a fordulathoz ismét teljes csodálatra készíti a hallgatót Liszt Ferenc zseniális megfigyelő-képessége, színészi jellemzőereje és előadói alkalmazkodni tudása. Ezt a lüktető, pattogó részletet a fiatal Bartók Béla írhatta volna, aminthogy ez az iramos fejezet közvetlenül, megdöbbenően közelről utal Bartók Béla román táncaira: mintha nyitányt muzsikálna hozzájuk és csarnokuk küszöbéhez vezetne el minket... Újszerű, merész s ami mindennél fontosabb, élethű hangok ezek: az élmény valódiságát kilenc évtized távlatából ellenőrizhetjük és igazolhatjuk náluk.

Ezek az előzménytelenül és legott fényesen felcsillanó korabartókos előhangok egymagukban is teljesen indokolják a mű közzétételét. Sőt állíthatjuk, hogy ez az egészben hatásvadászó darab sohasem jelenhetett volna meg hatásosabb időpontban, mint éppen most, amikor a »Román táncok« megkésett előfutárjaként mutatkozhatnak be.

J. S.

A Zeneművészeti Főiskola tanévnyitó ünnepélyét az idén dr. *Jalsowiczky* Károly államtitkár is megtisztelte megjelenésével. Dohnányi Ernő főigazgató a Himnusz elhangzása után megnyitó beszédében nyomatékosan figyelmeztette a főiskola növendékeit arra, hogy középiskolai tanulmányaikat zenei tanulmányaikkal mellett se hanyagolják el. »A jövőben — mondotta — nem bocsátom felvételi vizsgára azt a növendéket, aki hat középiskolát nem végzett. A távolabbi jövőre nézve pedig érettségi bizonyítványhoz szándékozom kötni a tanári oklevél kiadását. Ez két okból szükséges, az egyik az

általános műveltség, a másik, ami a férfiaknál fontos, hogy önkéntes katonai szolgálatuk esetében magasabb rendfokozatok elérése akadályokba ne ütközzék. A művészet a zene tanítása, a zene művelése szellemi, lelki folyamat, amely nem egyoldalú gyakorlás, tehát fizikai munka, hanem sokoldalú szellemi tevékenység együttes eredménye. Egészséges szervezetre van szükség és ezért figyelmeztetem a növendékeket az előírt testnevelési gyakorlaton való részvételre. Magyarországnak képzett, szorgalmas, egészséges testű és lelki fiatalságra van szüksége. Meg kell ismerni a magyar értékeket. Ezért örömmel közlöm, hogy Kodály Zoltán tanár a zeneszerzési tanszak növendékeinek magyar népzenei kollégiumot tart. » A főigazgató nagy tetszéssel kísért beszéde után *Lauriszin* Miklós és dr. *Gadl* Endre tanárok tartottak székfoglaló előadást. Utóbbi az ügyvédi, kereskedelmi stb. kamarákhoz hasonló és a zenészek hathatós védelmét célzó zenekamara felállításának időszerűségét vetette fel. Mindkét előadás zajos tapsokat váltott ki a nagytermet teljesen betöltő hallgatóság soraiban. A szép ünnepség a »Hiszekegy« élénklésével zárult.

Scherchen Hermann ez év nyarán Budapesten rendezett *karmester-tanfolyamot*. Ennek elméleti részét a Fodor-zeneiskola tantermeiben tartotta, gyakorlati részét a Budapesti Hangversenyzenekar közreműködésével a Zene-művészeti Főiskola nagytermében. Az elméleti vizsgák igazolták régi állításunkat, hogy karmesteri képesítésnek csakis egy 4–5 éves zeneszerzési tanszak elvégzése után van értelme, jelentősége. Scherchen növendékei felmutattak ugyan valami jártasságot a hangszerek szerkezeti sajátosságában, de tájékozottságuk nem ért odáig, hogy legalább egy kisebb klasszikus kompozíciót írjanak át (hangszereljének meg) kis zenekarra. Mindaz, amit az interpretálás problémáiról hallottunk a vizsgákon, a zenei deklamációról, az előadásról, zenei artikulációról, csak üres szóbeszéd volt, hiszen ki lehetett érezni a megalapozás hiányát: a növendékeknek sejtelmük sem volt a zenei formák örök törvényszerűségéről és főként a nagyobb formák harmóniai és formatani elemzéséről. Ilyen tézisek: a zenekari művészet problémái, zenekarok felállítása, a zenekari fegyelem lényege, a zenekari próbák technikája, a karmester erkölcsi felelőssége, feladatai stb. csak arra jók, hogy a laikus figyelmét a lényegtől elterelje. A tanfolyamnak egyébként két svájci, egy német, egy kínai, két magyar, egy-egy holland, svéd és lengyel hallgatója volt. A gyakorlati vizsgán *Paul* Tibor Beethoven hetedik szimfóniáját vezényelte, rutinnal, de látható elfogódottsággal, *Herzog* Andrásról Mozart g-moll szimfóniáját hallottuk. Muzikális karmestereknek bizonyultak *Boeke* Mária holland és *Liebermann* svájci növendékek. A tanfolyamot vezető Scherchen tanár kínai származású felesége inkább félszegen érdekes exotikus gesztusaival keltett figyelmet.

BELFÖLDI HÍREK

Szent István kantátét fejezett be *Király* Péter, a szegedi zeneiskola három évtizeden át működött igazgatója. A mű szövegét *Palasovszky* Béla és *Marosi* Endre írták.

Dr. Prahács Margit, a Zeneművészeti Főiskola könyvtárnoka magántanári tanszéket kapott a Pázmány-egyetem filozófiai fakultásán a zeneesztétika tárgykörből.

Tarnay Alajos, a néhány év előtt elhunyt zeneköltő emléktábláját most leplezték le szülővárosában, Jászberényben. Az ünnepi beszédet *Falu* Tamás mondotta, utána a magyar műdal úttörő mesterének néhány szép dalát és zongoraművét adták elő, sikerült emlékhangversenyen.

A Magyar Királyi Opera első újdonsága *Gluck* Iphigeniája, melyet *Fleischer* Antal karnagy készített elő. Ezt követi *Borodin* Igor hercege, *Dobrowen* vezényletével. Felújítják

a szezon első felében *Dohnányi* Vajda-tornytát Ferencsik Jánossal. A Mester mint értesülünk, új befejezőkórust írt dalművéhez. Még ebben az évben, október 22-én kerül feltűjtásra *Ruzitska* 115 éves dalműve, a »Béla futása« Siklós Albert átdolgozásában.

Liszt Ferenc halálának 51. évfordulóján ájtatos gyászmise volt a belvárosi Ferencesek-templomában. A misén, melyet Koudela Géza dr. pápai kamarás celebrált, zenei, művészi és társadalmi életünk sok kiválósága vett részt. Külön képviseltette magát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, a Liszt Ferenc Társaság, a Zeneművészeti Főiskola, a Nemzeti Zenede, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneskola stb. Liszt volt tanítványai közül is többen jelentek meg.

A Miskolci Hubay Jenő zeneiskola igazgatójává a város vezetősége és felügyelőbizottsága a nyugalomba vonult Koller Ferenc igazgató helyére Rákos Arnold hegedűművészt, az intézet kiváló hegedűtanárát és igazgató helyettesét választotta meg. Rákos Hubaynak és Marteaunak volt növendéke; eddigi pedagógiai tevékenységeivel jogcímet nyert az ország egyik legelső vidéki zeneiskolájának vezetésére.

Rékai Miklós, a Magyar kir. opera tagja vette át a nyugalomba vonult *Mosshammer Ottó* hárfatanszakát, mint tiszteletdíjas tanár.

A Filharmóniai Társaság ezidei hangversenyeit *Dohnányi* Ernő, *Defauw* Desiré, *Furtwängler* és *Dobrowen* vezénylik. Az érdekes színes műsortervezen a magyar szerzőket Bartók és Siklós újdonságai képviselik. Az október 26-iki első hangversenyen a Társaság elnökmagnyának hatvadnadik születésnapját ünnepli. Külföldi újdonságok szerzői: Ravel, Schmidt Fl., Falla, Glinka, Prokofjev és Rimszki-Korszakov.

KULFÖLDI HÍREK

....

Strauss Richárd új egyfelvonásos dalművének »Friedenstag« a címe és a 30 éves háborút lezáró békekötés napján játszódik le.

Wagner ismeretlen levelére akadtak egy svájci borkereskedő hagyatékában. A levél első fele bizalmas családi ügyekről szól, második felében Lisztről emlékezik meg, majd a következő epés mondatral zárul: »...nem bánom, ha az öreg komédiás duzzog, máskor ne árts bele magát olyan dolgokba, miket úgy se fog soha megérteni.« A levél keltezése hiányzik ugyan, de valószínű, hogy abban az időben íródott, mikor Cosima, Liszt leánya váratlanul Wagnerhez költözött.

Larsson Erik svéd zeneköltő »Ciprusi hercegnő« c. dalművét a stockholmi opera tűzte műsorra.

A párisi világiállításon nagy feltűnést kelt *Rundstättler* frankfurti mérnök kótáírógépe. Ez a gép külsőleg úgy fest, mint egy rendes írógép, de méretei, minthogy kótapapirosok elhelyezéséről van szó, jóval nagyobbak a rendesnél. A betűk helyét kótafejek, zenei jelek és számok töltik be. A billentyűzetten csak negyedkóták vannak feltüntetve. Fél-, vagy egész hangokat a kiváltó kapcsol be. Zenekari szólamok ép úgy írhatók vele, mint zongoradarabok, zenekari partitúrák. Az írás külalakja a legtekélyesebb *szedett* hangjegyekére emlékeztet. A sikerült modellt Németországban »Notoscript« a külföld számára »Melotyp« néven árusítják. Ára körülbelül a mai írógépek kétszerese.

Buxtehude-emlékkiállítás nyílt meg Upsalában. Az egyetemi könyvtár magáénak mondhatja a svéd származású, 17. sz.-ban élt nagynevű orgonaművész több mint 150 eredeti művét.

A Leipziger Musiktage 1937 ciklusában feltűnt *Grabner Hermann* »Alpenländische Suite« c. zenekari műve.

A Westminster akadémia kamara-zenetanszakának tanáiraivá a világhírű Róth-kvartett tagjait: Róth Ferencet, Antal Jenőt, Molnár Ferencet és Scholz Jánost nevezték ki. Az akadémia kórusa a kitűnő Westminster-kórus tavalý Budapesten is szerepelt.

A párizsi nagyoperában jelentős sikerrel került színpadra Philipp Gaubert Nagy Sándor című táncjátéka, amelynek koreográfiáját Szergej Lifar, a nagyopera világhírű orosz táncosa szerezte. A férfifőszerepet ugyancsak Lifar táncolta a darabban óriási sikerrel.

A bécsi állami operaházban a jövő-évadban ismét felújítják Schmidt Ferencnek, a magyar származású kiváló zeneszerzőnek, Notre Dame című dalművét, amely annakidején a budapesti Operaházban is szép sikert aratott.

Flämischer Rondo c. fejezett be Wilhelm Maler egy új zenekari művet, melyet Büttner főzeneigazgató vezényletével mutat be a borszlói Filarmonia.

A német »Sängerbundfest« legérdekesebb bemutatója Gerster Ottmar Naphimnusa lesz.

Telemann G. Fülöpnek, Bach hírneves kortársának, kit a 18. sz.-ban nagyobbak tartottak Bachnál, új Concertóját találta meg Havemann Georg a rostocki egyetemi könyvtárban. Az óboára, fuvalóra és csembalora írt négytételű művet a Litolf-cég adta ki a nyár folyamán.

Luther-mise a címe Simon Hermann nagyszabású vegyeskari művének, mely berlini nagysikerű bemutatója után az ősszel tíz nagyobb zenei centrumban kerül előadásra.

A magdeburgi Bach ünnepségek, melyeken egy sorozat ritkán hallott motetta és kantáta került előadásra, jelentős sikerrel zárultak július 28-án.

Wagner-Régeny új táncjátékát »Az összetört korsó«-t a berlini Staatsoper tűzte ki műsorára.

Roussel Albert Charles francia zene-költő 68 éves korában Royan fürdőhelyen elhunyt. 18 éves korában tengerésztszítnek csapott fel és bejárta egész Keletáziát. 1894-ben lépett ki a szolgálatból és a Schola cantorumban D' Indy növendéke lett. Exotikus tájakon való utazásainak nyoma van műveiben, melyek nagy-részt Debussy és D' Indy iskolájára vallanak. Három szimfóniát, sok kamarazeneművet és kórusokat komponált. Operái: *Le festin de l'araignée* 1913, (A pók ünnepe) *La naissance de la lyre* 1925.

Jénában az üvegcsiszolás hazájában érdekes hangverseny volt kizáróan üvegből készült hangszereken, melyeken a Zeiss-féle alapítvány házi-zenekara játszott. Egy új hangszert is mutattak be, a hyalophont, melynek üvegcsövei igen nemes tónusú hangsort adtak.

A milánói Scala igazgatósága tízezer lírás pályázatot hirdet egész estét betöltő dalműre. Határidő 1938 október 1. Bemutatásra alkalmas műveket külön tízezer lírával jutalmaznak.

Az alexandriai arab Opera két előadást rendezett a párisi világkiállításon. Arab táncosnők mutatták be hazai hangszereik kísérete mellett népdalokkal tarkított pantomimeket. Az előadott művek tartalmát szpiker magyarázta, francia nyelven.

A párisi Chopin-kiállításnak nagy nézőközönsége van. Különösen a Lengyelországból hozott, ritkán látható relikviák keltenek élénk érdeklődést.

Az amsterdami Concertgebouw-Orchester ebben a szezonban ünnepi fennállásának ötvenedik évfordulóját. Mengelberg vezetésével 3 ünnepi hangversenyt terveznek a tél folyamán.

Az angol rádió Liszt-hangversenyt rendezett, amelyen Borovszky, a világhírű zongoraművész Liszt vándor-éveinek legjellegzetesebb darabjait, továbbá a legnépszerűbb magyar rapszódákat játszotta.

A párisi Theatre des Champs Elysées-ben nagy sikerrel vendégszerepelt Günther müncheni ballet-együttese. A táncsoport, mint halljuk, magyar táncokkal is gyönyörködteti a közönséget.

Honegger »Sasfiók« c. operája, melyet *Cain* Harry írt át Rostand drámájából, most került színre a párisi Nagyoperában. A dalmű igen nagy sikert aratott. *Heldy* alakította a reichstadti herceget, kitűnően. Sokat ünnepelték Heredéret is, Metternich személyesítőjét.

Bottai olasz közoktatásügyi miniszter az olasz ifjúság komoly zenei nevelését tűzte ki célul. Elhatározta, hogy az olasz klasszikus egyházi és világi zenét vízsi sorozatosan lemezekről hangszórón keresztül az olasz fiatalság elé. De midőn átnézték a világcégek katalógusait, kitűnt, hogy míg a német és francia klasszikusok mind megvannak hanglemezekben, addig az olaszok közül csak Rossini, Verdi és Puccini operarészletei forognak közkézen, de hiányoznak Palestrina, Vivaldi, Pergolese, Frescobaldi stb. opuszai. Most *Gasco*, az olasz rádió vezetője szervezi meg a klasszikus olasz hanglemeztár megvalósítását. Egy torinói gyár megkezdte már gyártásukat; ezzel az iskolai zeneoktatás is új utakra terelődik.

Schalk Franznak, a bécsi Staatsoper nagyszerű karnagyának és igazgatójának szobrát, Hofner tanár alkotását leplezték le az Operaház előcsarnokában.

Giordano Umberto, a nálunk is bemutatott »Andrea Chénier« és több más világot járt olasz dalmű kiváló komponistája e hónapban töltötte be 70. életévét.

Rimszky-Korszakoff utolsó dalműve a »Legende von der heiligen Stadt Kitch« igen szép, bár nem átütő sikert aratott a berlini Állami Opera nagy gongdall előkészített előadásán. A kitűnő orosz mester oratóriumszerű művét 1907-ben hozták először színre Szentpétervárott.

A bécsi Gesellschaft der Musikfreunde fennállásának 125-ik évfordulóját ünnepli. Ez alkalommal ünnepi hangversenyeket rendeznek Kabasta és Furtwängler vezényletével. Most készül a társaság jubileumi kiállítása is, melyen értékes hangszerek, képek és kéziratok kerülnek bemutatásra.

Lamond Frederiket, a glasgowi születésű zongoraművészt, szülővárosának egyeteme tiszteletbeli doktorátussal tüntette ki.

Händel G. Fr. 1720-ban Londonban színrekerült »Radamisto« c. dalműve új színpadi átdolgozásban került bemutatásra Düsseldorfban. A kritika az új átdolgozásban főként azt kifogásolta, hogy elsikkadt a zenedráma eleveisége: míg a zenekar drámai líkttetésű recitativokat, kórusokat halmoz egymásra, addig a színpadon bágyadt lírikus hangulat uralkodik. A zenekart *Martini* Eduard vezette bravurosán, a rendezés *Franz* Hubert műve.

Furtwängler a berlini filharmónikus zenekar élén Londonban Bruckner nyolcadik szimfóniájával hódította meg az angolokat.

Lortzing »Rolandsknappen« c. dalművét *Hensel-Hedrich* új szövegével hozzák színre a jövő szezonban Hannoverben »Die Glücksnarren« címmel.

Új oktavhegedűt mutattak be Münchenben. Ezt a hangszert egy nyolcaddal mélyebben hangolják, mint a hegedűt, tehát a mélyhegedű és a gordonka között helyezkedik el. Szaklapok nagyon dicsérik az oktavhegedű könnyű kezelését és nagyon nemes, kiadós hangját.

Új Liszt-portrét fedezett fel Borel műárus Nizzában. Az 1845-ből keltezett érdekes képet Winterthaler udvari festő készítette, Sayn-Wittgenstein hercegnő rendeletére. A hercegnő halála után árverésre került hagyatéka, mely az egész világon szétszórodott. Ezt a Liszt-képet régóta nyomozza a weimari múzeum vezetőse, míg most végre nyomára akadt.

17

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 290-708

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 384-529

Budapest
XIX. évfolyam, 2. szám
1937 november 2.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Sebestyén Ede:
Hummel N. János. (Halálának századik évfordulójára.) —
S. A.: Béla futása. Ruzitska József dalműve. (Folytatás.) —
Ecsedi Ferenc: A tökéletesített aerophon. — Napló. —
Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

X Beethoven: I. szimfónia
17 Kodály: Galántai táncok

Vezényel: Bor Dezső

I Beethoven: VI. szimfónia
23 Kazacsay: Álomország

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XI Beethoven: II. szimfónia
7 Siklós: III. szvit

Vezényel: Horváth Károly

II Beethoven: VII. szimfónia
13 Respighi: Róma négy kútja
Egy magyar újdonság

Vezényel: Bor Dezső

XI Beethoven: III. szimfónia
21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VIII. szimfónia
27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

XII Beethoven: IV. szimfónia
12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

**III Magyar szerzők
20 bemutató hangversenye**

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: V. szimfónia
9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

**IV Évadzáró
10 díszhangverseny**

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznap este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny
27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis
3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem
3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Szőf. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából
10 **Beethoven: IX. szimfónia**

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus
31 díszhangversenye északeurópai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében
Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Harmadik hangverseny

(A bérlet)

1937 november 7-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel :

Horváth Károly

karnagy

Közreműködik :

Korponai-Korpás Vali

operaénekesnő

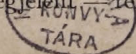
Horváth Károly (1908., Pozsony) zenei tanulmányait a nagykanizsai Városi Zeneiskolában kezdte Vannay Jánosnál, a Zeneművészeti Főiskolán fejezte be Siklós Albert és Unger Ernő tanároknál. Több hangversenyt vezényelt a Magyar Rádióban és külföldön. Budapesti bemutatkozása ez év februárjában volt önálló hangverseny keretében a Budapesti Hangversenyzenekar élén.

1. Mozart : (1756. Salzburg — 1791. Bécs.) *La finta giardiniera*, nyitány.

Piccini és Anfossi hasonló című dalművei után Mozart is megzenésítette Calzabigi helyzetkomikummal telített mulatságos szövegkönyvét, de három felvonásra kibővítve. 1774 nyarán komponálta Münchenben és ugyanitt mutatták be 1775. január 13-án. A szokásos D-durban tartott bájos, kidolgozási rész aélküli szonáta formában modellált nyitány — akkoriban a legtöbb színházban csak D és C kürtjük és trombitájuk volt a muzsikuskoknak, azért nem válogathatták meg a komponisták tetszés szerint a hangnemeket! — főtémája élénk, pontozott ritmusú téma, míg melléktémájából hamisítatlan mozarti báj árad. Eredeti fogalmazásában félzáradékkal végződött, hogy rögtön bele-torkoljon az első jelenetbe, de a befejezést később Mozart maga változtatta meg.

2. Mozart : Német táncok.

Midőn Mozartnak sikerült a salzburgi érsekkel kötött méltatlan szerződését felbontania, Bécsben telepedett le. 1787-ben II. József császár udvari komponistának nevezte ki a 31 éves Mestert, évi 800 forint fizetéssel. Ez az állása alkalmat nyújtott neki arra, hogy nagyszabású műveket alkosson, de egyszersmind arra is kötelezte, hogy a császári vigadótermek bái és álarcos mulatságai részére tánczenét komponáljon. E táncösszejöveteleken — melyeken sokszor maga II. József császár is megjelent — rendszerint menuettet, keringőt,

kontratáncot és lándlert lejtettek. 1788 és 1790 között Mozart körülbelül 95 táncdarabot írt a császári udvartartás titkárságának rendeletére. Kivüle — külön honoráriumok ellenében — nem kisebb mesterek szolgáltattak ugyanilyen alkalmakra táncmuzsikát, mint Haydn, Hummel és Beethoven.

Mozart táncai formai tökéletességükkel és páratlan dallaminvenciójukkal tűnnek ki. Nagyreszt menuettek és lándlerjellegűek. Némelyiknek közülük programzeneféle címe is van: a kanári (fuvola- és hegedűtrillálkkal), a kintornás (szellemes verkiutánzáttal) és a korcsolyázás (*f—a és c—e* tercekre hangolt csörgök kíséretével).

3. a) Vannay János (1896. Arad—): Koldus herceg dala.

Ruhám a koldusok levetett rongya,
vállam a felhők hermelinjét hordja
s napfény-szilánkból van a koronám ...

Hömlökom tiszta, patyolat tükrén,
mit gógós magasan hordok,
büszkén ragyog a gondok diadémja.

Van egy mátkám, szép barna legény,
nincs szebb pár nálunk a föld kerekén:
ő a Bánat s én a szerelme.

Ujjamon könnyköves gyűrűje ragyog
s én olyan, olyan boldog vagyok,
ha megszökölja néha a szemem ...

b) Bizet (1838. Páris—1875. Bongival): Carmen — Micaëla áriája.

Recit.

Itt e sziklás vadon a csempészek tanyája.
Itt lelem őt, látni fogom s így szegény anyjá-
nak megbízását
Bátor szívvel betölthetem.

Ária.

Mondám, ami vész nem rémit engem,
Mondám nagy ég,
Hogy a szívem helyén.
Ám hasztalan volt bátorságom,
Itt borzadok, jaj, félek én.
Árván e vad vidéken
Borzadok itt magam,
De biztat egy remény,

Hogy erőt fogsz adni nékem,
Kegyetlenül megóvsz, Uram!

Azt a nőt meglátom azonnal,
Ki megölte árván szívem,
Gonoszul kitepte karomból
Azt, akit szereték oly híven.

Mondják veszedelmes, csábító, szép,
Ámde én nem hagyom magam.
Uram, te védni fogsz. Ah!

Mondám a vész ... stb.
Ah óvj Uram, adj nekem bátorságot,
Ah óvj meg engem, Uram!

c) Gounod (1818. Páris—1893. uyanott): Faust — Ékszerária.

Ismerni vágyom ama ifjú embert,
Vajjon nagy úr-e és neve mi lehet?
Volt egy király Thuleban, aki sirig híven
szeretett,

Annak kedvese halálán ada egy aranyserleget,
Nemes magatartása feltűnt keveset.
Beesőbbnek mindennél ezt vallá,
Ebből csak ünnepkor ivott és valahányszor
kiáva,

Szemében mindig könny ragyogott.
Ah! mily büszkék a nagyurak s mégis oly
nyájasak.

Eh de félre ezzel! oh Valentin! bocsásd meg
Isten, hozd őt vissza

Oly elhagyatott itt minden! E virág.
Bizonyval Siebel hozá, szegény fiú! Mit
látok itt? honnan jöhet e drága kis
szekrény? hozzá nyuljak-e? miért ne,
mellette kulcs is van, felnyissam-e?
Kezem reszket! Miért? Hisz azzal, úgy
hiszem vétket nem követek el.

Uram! Mit látok itt! vagy ez csak álom,
mely elvakít, mily csuda dolgok, szemem
soh se látott ily drágaságot.

Ha merném, percre bár feldiszníten magam,
mi szép lennék e függővel!

Ah! mit látok itt az ékszerak alatt? egy tükör!
Kevés kacérkodás mit árthat, kevés
kacérkodás mit árthat?

Ah! magam sem tudám mi bájjal bírok én;
Margit te vagy e tükörben? Te vagy-e, te
vagy-e? felelj hát, felelj, felelj, felelj,
gyorsan! Nem, nem az nem te vagy,
nem a király leánya, az királylány, ki
előtt térdet hajtanak. Ah, ő ha itt volna!
és engem így látna! tán rám sem ismer-
hetne, szép kisasszonynak nevezne.
Margaréta az nem te vagy, az a király-
lány, a király lánya, ki előtt térdet
hajtanak!

Éneklő: *Korponay—Korpás Vali* operaénekesnő.

4. Siklós (1878. Budapest—): III. szvit.

Siklós e kis szvitje az 1902-ben megjelent zongoradarabokból készült. Őt tétele a Mester első párisi környéki nyaralásának impresszióit írja le. A st.-cloudi erdő vasárnap délutáni napsütéses vidámságát, gyermekek labdázását, szembe-

kötödsi játékát illusztrálja az 1. tétel. A költő folytatja sétáját és a liget árnyékos zugában hallgatja egy anya dúdolását, amint csecsemőjét altatja. (Berceuse.) Énekét a langyos alkonyati szellőben bólintgató lombok susogása és a madarak hívogató csicsergése kísérik. A 3. tétel vidám menuett, melynek buján hangszerelt triójában ifjú szerelmespár turbékolását halljuk. Közben lenyugszik a nap és a komponista a st.-cloudi magaslatokról nézi elbűvölve a csodás szín-játékot: a zöldes-lila színeket visszaverő, szeszélyesen kanyargó Szajnátnak, amint szerelmesen körülfontja a párás lepellet borított s a lenyugvó nap bíborfényében izzó hatalmas metropolist, a távolból félelmetesen dübörgő Páriszt. Az utolsó tétellel elképzeli a Mester a száz év előtti időket, midőn a környező parkban finom dámák és hajbókoló urak graciózus gavottot lejuttattak...

A szvit bemutató előadása 1905-ben volt, szerző vezényltyével.

S z ü n e t

5. Beethoven (1770. Bonn—1827. Bécs): II. szimfónia, D-dur.

Ennek a szimfóniának keletkezése valósággal lélektani rejtély minden Beethoven-kutató előtt. 1802 nyarán Bécs környékén írta vázlatkönyvébe az első motívumokat, a képzelhető legszörnyűbb lelkiállapotban. Ekkor árulja el bizalmas barátainak szánalomraméltó kétségbeeséssel egyre fokozódó nagyot-hallásának aggasztó tüneteit. Ekkor következett be fájdalmas szakítása egyik ideáljával: Guicciardi grófnővel. Ennek az évnek október hatodikáról kelt az a végrendelete, mely csak halála után került elő. A zenetörténet *heiligenstadti végrendelet* címen emlegeti. És ennyi nyomorúság, ennyi kétségbeesztő kínlódás mellett Beethoven nem veszti el önbizalmát, nem veti magát a csüggedés, a melankólia karjaiba, hanem dacol a sors csapásaival, keményen, hősiesen szembe néz minden bajjal, minden csapással. Nagy akaratereje győzedelmeskedik, ez sörpör el minden komor gondolatot. Boldog akar lenni, nem engedi, hogy ellágyulva beletörődjék szerencsétlenségének gyógyíthatatlanságába. Szeretni akar, örülni az élet szépségeinek, a természet ragyogásának. Túlírad benne a remény, hogy fékezhetetlen akaraterejével egészsége ismét helyreáll és megnyílik előtte a boldogság Édenkertje.

És ha a II. szimfónia derűs, napsugaras hangulata látszólag ellentétben áll Beethoven akkori lelkiállapotával, mindent megmagyaráz a Mester barátainak az a kijelentése, hogy Beethoven ebben a művében is az élet kegyetlenségei előtt menekült egy olyan lelkivilágba, mely sokszorososan kárpótolta őt a köznapi élet minden szenvedéséért. Művével csak 1802 őszén készült el, közben befejezte Asz-dur és Cisz-moll zongoraszonátáit, c-moll és a-moll (Kreutzer) hegedűszonátáit; bemutató előadása 1803 április 5-én ment végbe. Akkori bírálói nagyon vegyes érzelmekkel írnak róla. Mint kuriózumot, iktassuk ide az akkor nagyon olvasott *«Zeitung für die elegante Welt»* bírálatának zárószavait, melyet bizonyos *Spazier* nevű úr írt alá: »A második szimfónia egy szóval: egy szörnyeteg, hasonló egy megsebzett mesebéli sárkányhoz, mely sehogysen akar kimulni, hanem vérezve ide-oda veti magát, majd farkával (Finale) dühösen csapkod maga körül, amíg végre nagynehezen kiszenved.«

Ma, 134 esztendő távlatában megállapíthatjuk, hogy a C-dur szimfónia után Beethoven ezzel a »második«-kal hétmérföldes csizmákkal haladt szédületes perspektívájú célja felé. Nemcsak terjedelemben, — az első szimfónia partitúrája 43 oldal, a másodiké 65! — hanem tartalmában, a témákban, amikkel a megnagyobbodott szonátaformákat kitöltötte, elmélyült, eszményien tökéletesedett, polifóniájában megizmosodott, hangszereinek individualisztikus kezelésében pedig mesteri technikára tett szert. Romain Roland szerint az a Beethoven, aki a második szimfóniát komponálta, valóban azonos a Hornemann-féle miniatűrrel, amit 1802-ben készített a jeles osztrák festő. Beethoven

ez a kis portré, az akkori divatnak megfelelően, pofaszakállal, á la Titus-hajjal a byroni hős baljóslatú kifejezésével ábrázolja, de egyúttal a napoleoni akarat-erőnek a feszültségével, mely nem tágit soha senki előtt.

Az első tétel szonátaformáját lassú bevezetés előzi meg (Adagio molto). Béke és harmónikus kiegyenlítettség árad minden üteméből. Hosszas, A-hangon kitartott orgonapont vezet át a gyors részbe, az *Allegro con brio*-ba. A főtemát előbb a vonós basszusok hozzák, titokzatosan, sokatigérően. Kisebb moduláció után csendül fel a derűs A-durban a melléktema, a klarinét és fagót terceitől követve. A zárótema izgalmas fokozás után, hirtelen megszakad a lefelé zuhanó C—Disz kitartott hangokon. Kidolgozástétele hatalmasabb, mint az I. szimfóniáé. A főtema motívumának töredékeit hol a fuvolában, hol a basszusokban, hol pedig a középszólamokban halljuk. Majd erőteljes *unisono* vezet vissza az expozíció megismétléséhez.

Larghetto a második tétel címe. Bájos könnyedség, dallamos és harmónikus szépség ömlik végig az egész szonátaformában írt mesterművön. Kérdés és felelet hangzik minden hangszercsoportból, az öröm és vágyakozás szonettje. Graciózan fejeződik be az expozíció a gordonka kantilénájával.

Míg az első szimfónia 3. tételét még *menuetto*-nak nevezte Beethoven, addig a másodikban már valóságos *scherzo*-t írt, friss lüktetésű $\frac{3}{4}$ -es dalformát, melynek triójában különösen feltűnik a vonósok humoros, váratlan *Fisz-dur* hangzatfelbontása. Derűs epizód a visszatérés is, mikor a kürt témáját a fagót gúnyolódó staccatói kísérik.

Az enyelgő tréfa, csipkelődés azonban az utolsó tételben éri el tetőfokát. Brilláns rondotémával kezdődik, melynek felaprózása sok ötletsziporkára ad alkalmat. Figyeljük meg, hogyan készíti elő, mennyi változatossággal a Mester a minduntalan visszatérő rondotémát. Egyik epizódjából későbbi évtizedek romantikus levegője vetődik elénk, Puck tündér pajkossága, amint az Mendelssohn fantáziájában 25 évvel később megjelent.

HUMMEL, N. JÁNOS

HALÁLÁNAK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

Október 17-én volt száz esztendeje, hogy *Hummel N. János*, a pozsonyi születésű zeneszerző és zongoraművész Weimarban meghalt. Sok elismerésben volt része életében, nagyon megbecsülték kortársai, sőt még kartársai is, akik Beethovennel mérték össze; de halála után hamar eltávolodtak tőle, szinte el is felejtették. Nagyon igazságtalanul.

De most, száz esztendővel a halála után feltámad. Egész Európában mindenütt, ahol életében megfordult, vagy a műveit adták elő, vagy megemlékeztek róla. És észreveszik, hogy méltatlanul mellőzték hosszú évtizedeken át, mert alkotásai semmit sem veszítettek üdeségükből és sajátos bájukból, amelyekért a maga korában az elsők között említették és tisztelték.

*

Tömören akarjuk felvázolni pályafutásának főbb vonalait, hogy *Beethovenhez*, *Mozarthoz*, *Goethehez*, *Paganinihez* és más kortársakhoz való kapcsolatáról is szólhassunk. Tehát saját szavaival mondjuk el élete folyását, ahogyan egy tervezett, de meg nem született gyűjteményes zenei vállalat részére megírta. A vállalatot *Sonnleitner József* udvari tanácsos, Beethoven és Schubert barátja akarta megindítani.

*

Pozsonyban születtem 1778-ban, november 14-én — írja Hummel. Tehetségemet kezdetben apám fejlesztette, aki kítűnő muzsikus volt, hét éves koromtól kilenc éves koromig pedig *Mozart* tanítványa voltam.

Apám körütra ment velem Németországba, Dániába, Hollandiába, Skóciába és Angliába. Az a bátorítás, amellyel mindenütt találkoztam s a szorgalom és a zene iránt való lelkesedés nagyon fejlesztően hatott tehetségre; hanem ami a zongorajátékot illeti, abban teljesen magamra maradtam, magam voltam a mesterem, amióta *Mozart* kezei alól kikerültem.

Komponálni tizenegy éves koromban kezdtem. És mindamellett, hogy ezek a munkáim elárulják gyermekkoromat és annak a kornak az ízlését, annyit mégis bizonyítanak, hogy volt bennük egyéni vonás, szabályosak voltak és fejlett harmóniai érzékkel készültek.

Tizenöt éves koromban visszatértem Bécsbe és *Albrechtsberg*ernél kezdtem kontrapunktot tanulni, később *Salierinél* zeneszerzést, főként dalkompozíciót és esztétikát, meg *zenei filozófiát*. Amit tanulás közben komponáltam, nagyrészt eltettem magamnak; csak ritkán adtam ki egy-egy szerzeményemet. Először az Op. 7. jelzésű három fuga és az Op. 8. számú variációk terelték rám a nyilvánosság figyelmét.

Mint zongorista, már első helyen álltam akkor Bécsben és főként tanítással foglalkoztam. Olyan sok tanítványom volt, hogy tíz éven át naponként kilenc-tíz órát adtam. Hogy emellett komponálni is tudjak, kénytelen voltam télen-nyáron hajnali négy órakor az íróasztalhoz ülni.

Zongoraművészi minőségemben 1794-től 1814-ig különböző természetű okok miatt nem szerepeltem Bécsben. Egyre kevesebb kedvem volt ehhez, annyira, hogy csak barátaim és jóakaróim társaságában ültem némelykor a zongorához, akkor csak szeszélyes fantáziálásra voltam képes. Annál termékenyebb volt ez a két évtized, komponálás szempontjából. Csaknem minden műfajban dolgoztam és írtam valamit s a munkám általában nagyon tetszettek. Így ismerték meg a nevemet külföldön is.

Amikor Haydn túl volt életének hetvenedik évén és nyugalomra vágyott, engem ajánlott utódául a karmesteri állásra Esterházy hercegnek, úgy, hogy eleinte mint hangversenymester őt helyettesítsem. Ezt megelőzően a württembergi hercegnek is ajánlott, de az nem akart többé bécsi karmestert szerződtetni. Tehát Esterházy herceg szolgálatába léptem és 1811-ig, amíg a herceg fel nem oszlatta, én vezettem a száztagú zene- és énekkart.

Most négy évig, 1815-ig magamnak éltem Bécsben és csak ebben az évben léptem a közönség elé a hangversenyteremben. Mikor aztán a háborús évek elmúltak, megint föltámadt bennem a vágy, hogy szétnézzek a világban.

Elindultam művészi körütra. Prága volt első állomásom, utána Drezda, Lipcse, Berlin és Boroszló következett s mindenütt nagy szeretettel, tisztelettel és kitüntetéssel bántak velem. Erre elhatároztam, hogy Londonba utazom s ott igyekszem néhány esztendőre valami megfelelő állásba bejutni. Mielőtt ezt a tervemet megvalósítottam volna, még vissza kellett utaznom Bécsbe. Ott pedig a württembergi király levele várt rám, aki karmesteri állásba hívott. Lemondtam tehát a londoni tervről és elfogadtam a meghívást. El is foglaltam állásomat, a király azonban, nagy fájdalomra, egy hónappal ezután meghalt. Mivel a szomorú eset az állásomat nem érintette, ott maradtam még harmadfél évig; akkor Weimarba hívtak a nagyhercegi zenekar élére s ezt a hívást annál nagyobb örömmel fogadtam el, mivel a nagy művészbarát nagyherceg oldalán ott találtam egykori tehetséges tanítványomat, a nagyhercegnét, aki orosz nagyhercegnő volt. És itt vagyok most is.

Az 1816. esztendő óta többször tettem nagy művészi körutat Németországban, Hollandiában, Orosz- és Franciaországban, minden tekintetben a legnagyobb sikerrel. Párisban az a kitüntetés ért, hogy beválasztottak az *Apollo fiai* nevű tudományos társaságba, Genfben pedig a muzsi-

kusok társaságába. Párisi érmét készítettek arcképpemmel és nekem adták egy albummal együtt, amelybe valamennyien beleírták a nevüket.

Nyomtatásban megjelent műveim száma 110. Nagyrészt kamarazene- és versenyművek s egyházi és színpadi művek. Kéziratban sok egyházi és dal-kompozícióm van és zongoraiskolám, egy nagyterjedelmű elméleti és gyakorlati munka.

*

Ebben a puritán önéletrajzban egy szóval sem említi Hummel Beethovenel való kapcsolatát, pedig 1793 óta ismerték egymást. Igaz, hogy barátságuk nem volt egészen zavartalan, mert mindig akadtak bajkeverők, akik őket vertek közéjük, de azért mégis volt közöttük esztendőkön át meglehetősen meleg érintkezés.

Beethoven leveleinek gyűjteményében két rövid üzenet jelent meg, amelyből kiderül (ismeretségük kezdetének idejéből), hogy Beethoven egy ízben félreértésből megharagudott Hummelre, de már másnap kibékítette. Az egyik levélke szövege ez:

»Ne jöjjön többé hozzám! Maga hamis kutya s a hamis kutyákat vigye el a színtér!«

A kiengesztelő levél így szól:

Becsületes fickó vagy és belátom, hogy igazad volt. Jöjj el hozzám ma délután; itt találod Schuppanzighot is és mi ketten úgy megdöngönyö-zünk, megcibálunk és megrázunk téged, hogy odaleszel az örömtől.

Csókol

Beethovened

A két nagy muzsikusz barátságának zavartalanságát főként Hummel néhány tapintatlan rajongója rontotta el időnkint, akiket nem lehetett elné-mítani. Pedig Hummel mindenképpen igyekezett rájuk hatni, mert szertelen-kedésűk láthatóan nagyon izgatta Beethovent; de Hummel ízlése is tiltakozott hivatalan apostolainak túlzásai ellen. Hol azt fejtegette valamelyik rajongó, hogy ha Beethoven huszonöt évvel később születik, akkor Hummelt éppen olyan nagynak ismernék el, mint most Beethovent; hol meg a két művész zongorajátéka között vontak olyan párhuzamot, amely Beethovent bántotta. És gyanakvó természet, amelyet fülbaja fejlesztett ki benne, időnkint komo-lyan féltékenységet tetten. Nem igen tudta elhinni, hogy a támadóélly közlemé-nyekhez Hummelnek semmi köze sincs.

Fokozta Beethoven bizalmatlanságát Hummellel szemben az isme-retes kismartoni incidens is. Amikor ugyanis Beethoven megjelent Kismar-tonban 1807 szeptemberében, *C-dúr miséjének* első előadásán, Esterházy hercegné nevenapjának ünnepén, mise után a herceg furcsa fogalmazású kérdéssel fordult a zeneszerzőhöz, amit ez sértőnek tartott.

— De kedves Beethoven, — mondta a herceg — mit csinált maga megint?

A különös kérdés a herceg mögött álló Hummelt mosolyra készítette. Beethoven úgy látta, mintha káröröm lett volna Hummel tekintetében. És ehhez a felfogáshoz makacsul ragaszkodott éveken át s nem bocsátotta meg barátjának.

De jónéhány év múlva megint összeketültek. Beethoven 1813 decem-berében nagy hangversenyt rendezett, amelynek műsorán újdonság is szere-pelt: *Wellington győzelme, vagy a vittorioi csata*. Jótékony célú, ünnepi hang-verseny volt, óriási zenekarral és Bécs valamennyi zenei nagysága szerepet vállalt a zenekarban. A két nagydobot Hummel és Meyerbeer kezelte. (Meyer-beer akkor növendék volt még.)

A hangverseny nagy művészi sikerrel és anyagi eredménnyel végződött s négy nappal utóbb, sőt 1814 februárjában is megismételték.

Beethoven ekkor ezt a levélkét küldte Hummelnek:

Legkedvesebb Hummelem!

Nagyon kérek, dirigáld ezúttal is a dobhártyát és az ágyúszót a te kitűnő karmesteri hadvezéri botoddal, kérek, tedd meg! Ha valaminor majd én ágyuzhatok neked, rendelkezésedre állok testtel-lélekkel.

Barátod

Beethoven

Szóval: barátságuk ismét helyreállt és csak Hummelnek Bécsből való távolléte idején szűnhetett. Csak Beethoven halálos ágyánál ért véget.

*

Hummel 1819-ben foglalta el állását Weimarban, mint udvari karmester. Goethe akkor már nem volt igazgató, mindazonáltal nagyon érdekelte az új zenei vezető személye. Az első években ritkán fordult meg Hummel a költő házában, de utóbb egyre gyakrabban kapott meghívást. Különösen olyankor, amikor Goethe külföldi előkelőségek látogatását fogadta.

De időközben gyakran meglátogatta Hummel különös alkalom nélkül is, mert a két magasrendű szellem kívánta egymás társaságát. *Eckermann*, aki oly érdekes és értékes könyvben számolt be az utókornak Goethe és látogatóinak beszélgetéséről, gyakran idézi a költőnek Hummeltől tett magasztaló kijelentéseit.

Ez a barátság 1832-ig, Goethe haláláig tartott.

*

Érdekes élménye volt Hummelnek weimari korszakában az a hangverseny, amelyen *Paganinivel* együtt szerepelt. (1829-ben, október 30-án). A hangversennyel kapcsolatban levélváltás is volt a két művész között. Paganini levelei megmaradtak a Hummel-család birtokában, mint gyönyörű emlékei annak a kornak, amikor ilyen kivételes művészi nagyságok jártak a földön.

*

Hummelnek kitűnő érzéke volt a humor iránt s ha alkalom kínálkozott valami jó tréfára, sohasem szalasztotta el.

Oroszországban járt 1822-ben. Péterváron megtudta, hogy Moszkvában tartózkodik *Field*, a nagyon tehetséges, de nagyon fölényeskedő zongoraművész. Elhatározta, hogy megismerkedik vele.

Amikor megérkezett Moszkvába, első dolga az volt, hogy megkérdezte, melyik szállóban lakik *Field*. Kora délelőtt volt. *Fieldet* még hálóköntösben találta, nagy pipával a szájában s egy növendékének magyarázott valamit. Hummel vidékies modorban állított be, nem mondta meg a nevét, csak annyit mondott, hogy vidéki kereskedő és nagyon szereti a zenét, azért kívánta látni a nagy művészt.

Field elküldte a növendékét és beszélgetni kezdett furcsa látogatójával, akinek kijelentései nagyon szórakoztatták. Még azt is megtette a kedvéért, hogy a zongorához ült s egy caprice-ot rögtönzött.

Ezután *Field* felszólította látogatóját, játszik ő is valamit, ha olyan nagy zenebarát. Hummel szabadkozott, de aztán mégis leült a zongorához, de úgy, hogy *Field* gúnyosan mosolyogva nézett készülődésére.

Hummel minden bevezetés nélkül eljátszotta az imént hallott caprice témáját és variálni kezdte, de olyan gazdagon és olyan tökéletes művészettel,

hogy Field szinte megkövültlen hallgatta. Aztán odaugrott zongorázó vendégéhez és megcsókolta a haját.

— Ön Hummel, — mondta lelkendezve, — mert csak egy Hummel van a világon, az, aki ilyen mesterien tud rögtönözni!

*

Hummel nagy, bőségű zeneszerzői munkássága csaknem valamennyi műfajra kiterjedt. Írt baletteket, versenyműveket, kamarazenét, nagyzenekari műveket, táncdarabokat, egyházi zenét, variációkat, fantáziákat s a végén mégis csak 127 opus-számgig vitte föl, hoított már 1819-ben a 110. számmal tartott. Viszont számozatlanul maradt olyan sok műve, hogy az magában is elegendő eredménye lehetne egy alkotó életnek.

Hogy milyen nagyra becsülte a kora, kitetszik abból is, hogy műveinek mindenütt talált kiadót. Budapesten is. Munkái Berlinben, Bécsben, Csikágóban, Cincinnatiban, Brüsszelben Párizsban, Londonban, Péterváron, Moszkvában, Varsóban, Milánóban, Newyorkban, Bostonban s a világ más nagyvárosaiban jelentek meg.

De sem a nagyvilág, sem a sok pompa, amit világszerte látott, sem a sok ünnepség nem feledtette vele szülővárosát. Fiatalabb korában több ízben hazament Pozsonyba, hogy újra átélje gyermekkori emlékeit s hogy bemutassa mindenütt megcsodált művészetét. És élete végén, amikor szinte maga előtt látta utolsó pihenőhelyét, megegyeszer hazament, hogy elbúcsúzzék attól a helytől, ahonnan elindult az életbe.

Szülővárosa is megbecsülte az ő nagy fiát. Utcat nevezett el róla és elkészítette szobrát is. A jellegzetes mellszobrot a bécsi Mozart-szobor megalkotója készítette: *Tilgner Viktor*, aki maga is Pozsony szülöttje volt.

SEBESTYÉN EDE

BÉLA FUTÁSA

RUZITSKA JÓZSEF DALMÜVE

(Folytatás.)

Az első felvonás lezárulásakor tehát ez a szituáció: a király nem ismerte fel Kálmánt, egykori hívét és sejtelve sincs arról, hogy neje két gyermekével együtt a véletlen következtében ugyanazon sziklavárban nyert menedéket a tatárok üldözése elől. Kálmán viszont felismerte uralkodóját és buzog benne az elhatározás, hogy fia vélt megöletéseért bosszúvágyát elégítse ki. A királynő minderről teljesen tájékozatlan és sejtelve sincs férje közellétééről.

A sziklavár belsejében, egy régi, bolthajtásos címerteremben játszódik le Ruzitska dalmüvének második felvonása. Kálmán intésére Béla királyt alabárdosok a jobboldali várfülkéből a baloldalba vezetik. Kérdő mozdulatára Kálmán némán int, de nem felel. Ezután a királyné udvarhölgyeivel és két gyermekével a bal ajtó felé tart, de Kálmán ellálja útját és mindannyian jobbfelé távoznak. E néma jelenet után Kálmán egyedül marad és azon töpreng, kihasználja-e a sors játékát, mellyel Bélát és családját szinte kiszolgáltatva bosszújának. A Szentföldről jött Vitéz le akarja beszélni Kálmánt elhatározásáról, de ellenállása annál jobban bele lovalja őt tettének végrehajtására. Midőn mindketten eltávoznak, sírva, kezeit tördelve jó Lóra, ki most tudta meg, hogy völgyénye, Csabi eltávozik mellőle, Buda felé tart, hogy a tatárok kiűzetésében segítséget nyújtson vitéz bajtársainak. Midőn Csabi érzékeny búcsú után magára hagyta jegyesét, Kálmán mélyen elgondolkozva jó és

emészto tépelődésében, szinte hisztérikusan kiáltja: »Ti mondjátok meg ősapák, mit tegyek?« Észreveszi a zokogó Lórát, Isten küldetésének tartja jelenlétét, mert el fogja neki olvasni, mit üzennek az ősök, a felfüggesztett címerpajzsokon levő jelmondataikkal. Lóra sorban mutatja a különféle ősi családi képet és lassan betűzi ki felirataikat: »Isten nevében, királyért és hazáért!« »Igazság, hűség, becsület.« »Ne bánts, hogy még ne bánd.« Kálmán epés megjegyzésekkel kíséri ugyan Lóra közléseit, de azért észrevehető, hogy pillanatra megingott elhatározásában, mégis újra összeszedi magát és dacosan indul a király ajtaja felé. De megtorpan, mert az ajtón tárt karokkal lép ki Vitéz, mögötte látszik Béla király. Lóra is előlép és ketten terelik az ősz Kálmánt a terem másik oldalára. Béla hálálkodik Kálmánnak azért, hogy hajlékot nyújtott neki élete válságos pillanatában. Midőn leleplezi magát, hogy ő Béla, a magyarok királya, megdöbbenve látja, hogy Kálmánt nem lepte meg kijelentése. »Én jól tudom ki vagy, megismertelek az első percben.« Most a király kér, hogy kinek házában részesült menedékben, nagyon ismerős neki a ház gazdája. Kálmán nem tud már magán uralkodni és leleplezi magát, elmondja fiának történetét. Béla keserűen kiáltja: »Jaj, tudom, megismerlek, Kálmán vagy, tudom.« E drámai pillanatban lép elő Vitéz és mialatt lefogja Kálmán karját, Béla elmondja, hogy fiát nem ő ölette meg, halála nem őt terheli. Enbűne ölte meg: perét be sem várva, önvádától gyötörve törével oltotta ki életét. Kálmán kétkedve hallgatja a súlyos leleplezést, de ekkor csatlósa jelenti, hogy tatár követ jó fehér lobogóval. A fanfárszóval fogadott mongol követ erőyes hangon szólítja fel Kálmánt, hogy adja ki a várába menekült magyar királyt. Ha tüstént kiszolgáltatja neki, akkor megkegyelmez Kálmánnak, de ha nem: tövig romboltatja le várát. Most Béla kardot kér, hogy megölhesse magát, mert nem akar cselédül pogánykézre jutni. Már orostát pattogtatja vadul a mongol követ, midőn kint messziről felhangzik egy bús ének: »Hunnia nyög letiporva«. Mindnyájan felfigyelnek. Kálmán vívódva hallgatja. A mongol is belezavarodik pattogó követeléséibe. Az ének végén Kálmán meggörnyedve ereszkedik térdre Béla előtt. Utána erőyesen szólítja fel távozásra a követet. Ez azonban lahotázva jelenti ki, hogy nem bánja, ha nem is jó vele a király, hiszen feleségét és gyermekeit túsokként tartják a táborban és most kínok kínjával végzik ki mindannyiukat. Midőn erre Béla indulni akar, Kálmán fölényesen jelenti ki, hogy nincs oka sietni, mert a »szegény számár tatár ezt rosszul főzte ki.«

Intésére Vitéz feltárja a szemközi ajtót, melyen mindannyiuk megjelentetésére a királyné lép be gyermekeivel. Béla meghatva öleli át szeretteit és kézenfogva vezeti gyermekeit Kálmánhoz, felajánlván őket elhunyt fia helyébe.

E második felvonás zenei anyaga még gazdagabb az előnőll. Talán legszebb, legbensőbb két száma Kálmán két dala. Az egyik *b-moll* (most az eredeti hangnemeket idézem, mert az átdolgozásban mindent transzponálni kellett, miután Kálmánt nem basszus énekli, hanem magas bariton!) gyorsabb tempójú szövege: »Eleim e gyász hazának sok vitézeket adának, a másik egy *a-moll* *adagio*: »Kézembe az ellenségem, meg van gyönyörűségem!« Mindkettő igen értékes példája a verbunkosnak a vokális zenére tett hatására.

Felépítésében színpadi érzékre vall, de tartalmában kevésbé jelentékeny a tercett, melyben Lóra és Csabi búcsúzkodásának Ferkó a csatlós asszisztál. A tercettet bezáró *Esz-dur* indulót akármelyik a mult század elején élt divatos olasz komponista (Cherubini, Spontini, Salieri, Bellini) írhatta volna. Erősen az olasz operai sablon hatása érzik a király szolóján (»Velünk ki jót tevé nemes szívű barát«), viszont a bécsi *Singspiel* stílusa üt ki a finále vidám zárótételén: »A bosszúvágy nem nagy lélek sajátja.«

Befejezésül néhány szó az átdolgozás technikájáról.

Az kétségtelen, hogy a Béla futása partitúrája szédítő tempóban készült-hetett. Akik ismerik a száz év előtti színjátszás természetrajzát, jól tudják,

hogy a direktorok a keresletnek megfelelően állandóan újabb és újabb bemutatók megtartására hajszolták társulatukat. Egy egész estét betöltő dalmű megírása, lemásolása és betanulása nem vehetett három hétnél több időt igénybe! Ez a magyarázata a sok hebelhurgyságnak, felületességnek, ami a partitúra minden lapjáról árad felénk. A lázas tempó készítette a komponistát pl. arra, hogy ismétlődő részleteket ugyanúgy harmonizáljon és hangszereljen; mert így a *come sopra* felirattal 16–32 ütemet hagyhatott üresen, hivatkozván a megelőző oldalakra; vagy arra, hogy olyan kísérőfigurákat írjon, melyek több ütemen át is megmaradhatnak és így egy azonossági jellel könnyen elintézhető; vagy arra, hogy még ott is unisono járasson hangszereket, ahol, ha ideje lett volna hozzá, bizonyára nem intézte volna el ily kényelmesen a fuvola-szólamot *col violino primo*-val, az óboa szólamot *col secondo*-val és a fagot szólamot *col bassi*-val. Épp így járt el az énekszólamok megkomponálásánál. Az adott helyzet és a kényszerítő szükség vitte rá, hogy a 3–4 »főszerep« szólamain kívül a többi is lehető legegyszerűbben vázolja le. Se Kolozsvárott, se Pesten nem volt akkor még külön operai együttes. Dalműveknél a drámai színeseknek is közre kellett működniök. Természetes, hogy kisebb »melék«-szereplők és a finálék elmaradhatatlan kórusának szólamait úgy kellett megszerkeszteni, hogy azokat még a közepes muzikalitással bíró énekes is gyorsan és könnyen tudja megtanulni, memorizálni. És Ruzitska, bár — mint a vezérkönyvekből kiviláglik — igen képzett, rutinos »katonai hangász-mester« volt, nem a halhatatlanság számára dolgozott, hanem a színház repertoárszükséglete részére. A lázasan gyors postamunkának az eredménye az a néhány szokatlanul ügyetlen, elhamarkodott moduláció is, mely a finálék zárt számain egy-mással összeköti.

Retusírozásaim egyik célja tehát az volt, hogy ezeket a most felsorolt apró szépséghibákat eltüntessem, arra gondolván, hogyan írta volna meg a nagyon képzett táblabíró-korszakbeli muzsikuss ezt meg amazt, ha lett volna ideje kiérlelni magában a dolgokat.

Átdolgozásom másik célja volt a szerepek kiegyensúlyozása, a nagyon mostohán kezelt énekszólamok kiegészítése. Erre kellett a »Kemény Simon«-operának, Ruzitska második dalművének vezérkönyve, hogy annak anyagából vegyek át egyet s mását a »Béla futása« tematikus anyagának kiegészítésére. Az eredeti dalműben az egyes számok között végnélküli próza töltötte ki. Ennek átköltését Márkus László igazgató oldotta meg bravúrosan. A nagyon tömör, klasszikusan ízes magyarságú szövegre a múlt század első harmadának stílusában recitativotokat komponáltam, összekötvén és-áthidalván az egyes áriák, duettek, tercettek hangulatát.

Mondanom sem kell, hogy ha az átdolgozó lelkiismeretesen, megfelelő nagy felkészültséggel, az Én teljes kirekesztésével, személytelenül végzi el feladatát, kultúrmunkát végez azzal, hogy letűnt korok értékeit átmenti az utókor számára. A dalműirodalom nem egy remekművét élvezzük ma »átdolgozott« formában, anélkül, hogy azzal törődnénk: milyen volt eredeti alakjában. Gondoljunk arra pl. hogyan hatna ma egy *Peri*, *Monteverdi*, vagy egy *Lully* opera végnélküli hosszadalmas énekbeszédeivel, ha nem formálták volna át a ma színházlátogatójának ízléséhez. Glucknak az opera nagy reformátorának halhatatlan dalműveit — nálunk csak az Orfeusz adták, most készülnek az Ifigiénira — soha nem ismertük volna, ha Wagner nem hozta volna közelebb a 19. század operalátogatóinak mentalitásához. Ugyanez a sors érte volna Händelt, (Rinaldo, Xerxes, Atalanta, Orlando) Haydnt (A sántító ördög, Il mondo della luna, Armida, Az almatolvaj) és a 18. század nyolc-tíz más mesterét. Mozart ifjúkori darabjainak egynémelyikéből (Bastien és Bastienne, Mitridates, Il re pastore, Idomenko) több különféle átdolgozás is készült úgy, hogy a szövegkönyv teljes átkomponálása mellett az átdolgozó Mozart egyéb, letűnt daljátékából is vett át egy-egy számot.

De a legtanulságosabb talán Verdi esete. A tíz év előtt felcsillant Verdi-reneszánsz egymás után termelte ki a legfantasztikusabb átdolgozásokat. Szövegírójának értelmetlen, zagyva librettókönyveire egymás után vetik megukat német, olasz és francia rendezők, színházigazgatók. Köztük talán Werfel volt a legmerészebb, ki egészen új mesék, új cselekmény költése mellett néha Verdi két-három ifjúkori dalművéből csinált egy újat, felhasználván a ma már teljesen ismeretlen Nabucco, Attila, Macbeth, I due Foscari, stb. legjobb számait, megfelelő recitativok hozzákomponálásával.

Vajjon milyenek lehettek a vad zseni, vagy talán inkább zseniális dilettáns Musszorgszki dalművei, ha barátja Rimszki-Korszakoff alaposan át nem gyúrja, meg nem fésüli és meg nem hangszereli őket. De tudnám még folytatni a végtelenségig. Átdolgozásokra mindig szükség lesz! És meggyőződésem, hogy 150—200 év múlva a Hunyadi Lászlót, a Bánk bánt csak úgy lehet repertoáron tartani, ha majd egy akkori Wagner, Mottl, vagy Maier vagy akárki a 21. század színpadi követelményeinek megfelelően úgy átírja, hogy szerzőik épp úgy nem ismernének rá, mint ahogy Monteverdi, Lully, Gluck is szajátátva hallgatnák ma alkotásaikat.

S. A.

A TÖKÉLETESÍTETT AEROPHON

Elektromos hangszereket (melyeket helytelenül éterzenének szokás nevezni, holott az éterhez semmi közük sincsen) ma már többféle eljárással lehetséges előállítani. Zenei szempontból is csak úgy tehetünk különbséget az egyes hangszerek — készüléktípusok — között, ha azt vesszük tekintetbe, hogy milyen rezgékeltő eljárással hozzák rezgésbe a nyugalmi állapotban lévő ú. n. sztatikus elektromosságot.

A legelső elektromos hangszer a Duddel-féle ú. n. »sivító ívfény« volt, melynél elektromos szikra (az ívlámpa nem egyéb, mint két széncsúcs között keletkező folytonos szikrakísülés) hozta rezgésbe a rezgőkörökben — mint nyugvó elektromosság tárolására alkalmas berendezésben — lévő elektromosságot. Ennek a kezdetleges durva eljárásnak következtében eme készülék semmiféle zenei jelentőséggel nem bírt. Finomabb és egyre tökéletesedő eljárással, nevezetesen elektroncsöves rezgékeltéssel építettek készülékeket L. de Forest, Givélet (először fix hangmagasságok), H. Gernsback (2 oktáva), Burstyn, Jörg Mager (legato játék), Hellberger (Hellertion), Lertes (tisztá hangolás) J. Béthenod (Pianoharfe, fojtottan kirezgő, csillapodó hangok) és Nemes Tihamér postamérnök, kinek ötszólamú készülékén bármely akkord glissando játékszára lehetséges volt.

Vannak, akik csillapodó, v. leszakadó elektromos rezgéseket állítottak elő: Bertrand »Dynaphon«-ja ilyen, továbbá az elektroncső helyett kődény-lámpával rezgésteltető gépek. Legnevezetesebb a Trautwein féle Trautonium, végül Halmágyi és Langer szabadalmazott, de tudtommal meg nem épült találmányai. Az ebbe a csoportba tartozó gépek zenei tulajdonságaik tekintetében kiválóak, azonban üzembiztonságuk nem áll a többi eljárásokkal versenyképes színvonalon.

Egy másik csoportot alkotnak a fotocellával rezgésteltető, fényvezérléssel működtethető készülékek. Jelentőségteljesek dr. Ernst Jentsch kísérletei a szelén-szirányával, mellyel elő tudta állítani az emberi magánhangzókat és értékes megfigyeléseket tett a tulajdonhangokra vonatkozólag. A magyar felalálók közül Tarján Ferenc tanár szerkesztett ilyen úton készüléket, mely rádióval és grammofonnal egybeépített egység volt.

Át lehet alakítani megfelelő reális szerkezettel mechanikus rezgéseket is elektromos rezgésekké, pl. némán rezgő húrok rezgését is. Ezt teszi az egyik legújabb külföldi találmány, a Förster-féle »Elektrochord«.

Lehet még filmszalagra *vajzolt hangot* fényképezni, majd levetíteni. Ilyen módon szöveget is lehet mondatni, vagy énekelteni a készülékkel, de ez még a jövő zenéje. Egyelőre Humphrys angol mérnöknek több esztendei alapos munkájába került, míg két szót (»Good bye«?) le tudott rajzolni.

Végül a legnagyobb feltűnést keltette az interferenciahang létrehozása. Ennél az eljárásnál két külön rezgőkörben egy-egy elektroncsővel egy-egy nagyon magasszámú rezgés lesz előállítva, mely messze túl van a hallgatóság határán. A két rezgésszám különbsége adja a megszólaló különbözeti ú. n. interferencia hangot, mely a készülék tényleges hangja. Ide tartoznak Delaborde, Theremin, Jörg Mager, Martenot készülékei, továbbá Zoltán Béla és Sziklay György »Aerophon«-ja, melyet nekem sikerült némiképp tökéletesítenem és ennek további fejlesztésén fáradozom.

Az elektromos hangszerek zenei jelentőségének bírálni tudásához szerintem három kérdésre kell feleletet keresnünk: 1. Milyen befolyást gyakorolt a zeneirodalom fejlődésére a történelem során valamely új hangszer feltalálása? 2. Melyek azok a követelmények a jelenben, amelyeknek a nem elektromos hangszerekkel teljes mértékben megfelelni képesek nem vagyunk? 3. Az eddig előállított elektromos hangszerek milyen — a többi hangszereken nem létező — új zenei lehetőségeket nyújtanak?

Az első két kérdésre itt még röviden sem válaszolhatok. A harmadikra vonatkozólag megjegyzem, hogy új hangszínlehetőségek és térhatáslehetőségek keletkeztek. Pl. ha bármely hangszer, vagy énekes hangját oszcillografáljuk, a nyert hangfénykép alapján olyan elektromos hangszert építhetünk, amelynek hangszíne azonos a felvett mintával, de hangja szélesebb rezgés és dinamikai keretek között — esetleg mozgékonyabban is — használható, mint az eredeti hangszere. Új hangszínek is szerkeszthetők, sőt egy készüléken is lehetséges több hangszín, melyek úgrásszerűen, sőt fokozatosan is változtathatók! — Végül több megfelelő erősítőberendezés és hangszóró segítségével a hang a hallgatóság feje felett sétáltatható, sőt többszólamúság esetén az egyes szólamok külön hangsikokban mozgathatók, amelyek iránya akár az előadáskor, akár már a művek komponálásakor előre is meghatározható! — Hogy a zeneművészet mennyiben fog élni eme újabb lehetőségekkel, azt megjövendőlni ma még nem tudhatjuk.

ECSEDI FERENC

NAPLÓ

Dohnányi Ernőnek, a magyar zeneélet e nagyszerű vezéregyeniségének ünneplése a keddi évadnyitó Filharmóniai hangversenyen érte el csúcspontját. Beethoven G-dur zongoraversenyének előadásával kezdte műsorát. Játékáról újat alig mondhatunk. Hogy Dohnányi utólrétegtelenül eszményi billentésével csöndes magabamélyedés után az első G-dur akkordot leütötte, abban minden benne volt: áhitatos hódolat a Mester iránt, hálaadó sóhaj Istenhez, ki meggyógyította őt és megengedte, hogy lankadatlan energiával, munkakedvvel érje meg hatvanadik életévét. Dohnányi játékát, úgy ahogy kedden este elhangzott meg kellett volna örökíteni a késői utókor számára: így kell Beethovenbe elmélyedni, csakis így szabad Beethovent játszani; örülünk, hogy a magyar kultúrának van egy Dohnányija, aki ilyen tökéletes művészi élményt nyújthat mindannyiunknak. A műsor második részében d-moll szimfóniáját hallottuk ismét, a szerző tökéletes értelmezésében. Schumann is, Brahms is négy-négy szimfóniával ajándékozta meg az emberiséget. Lehet-e remélnünk, hogy Dohnányi is kiegészíti két mesterművét negyre?! Ezzel szinte tartozik a magyar zeneirodalomnak. Az Operában felzúgott ováció a hangverseny után a Gellért-szálló nagytermében rendezett banketten folytatódott; Hóman Bálint kultusz-

miniszter nagyszabású beszédben méltatta Dohnányi érdemeit. Dömötör Lajos a Filharmóniai Társaság, Márkus László igazgató az Operaház, Isov Kálmán főtákar a Zeneművészeti Főiskola, Hlatky Endre a rádió, Wünscher Frigyes, a Filharmónia Barátainak az egyesülete, Hegedüs Lóránt pedig a nagyközönség nevében köszöntötte fel Dohnányi Ernőt, aki meghatottan mondott köszönetet az ünnepeltetésért. Felejthetetlen zenei gyönyörűségben volt részük azoknak, kik a Waldbauer—Kerpely kvartett Dohnányi-estjén magától az illusztris szerzőtől hallhatták költői szépségekkel teli második zongoraötösének és lendületes, gazdag invenciójú szextettjének zongoraszólamát. Utóbbinak tökéletes előadásában Váci Károly és Romagnoli Ferenc tanárok egyenrangúan vették ki részüket. Igen nagy sikere volt a nagy szeretettel és lelkesedéssel megszólaltatott *a-moll* vonósnyegyessel is, különösen ötletes, hatásosan fokozódó variációinak.

Ruzitska József 115 éves dalművének a »Béla futása«-nak első felvonása Siklós Albert átdolgozásában került színre a Nemzeti Színház hétfői ünnepi előadásán. A kissé megfakult »Árpád ébredése«, Vörösmarty Mihály alkalmi színházavató játéka után meglepő frissen hatott Nádasdy Kálmán gazdag fantáziára valló rendezésében az új köntösbe öltöztetett dalmű, melynek kitűnő zenei beállításáért Berg Ottót illeti meg a babér. Az előadás közben ismételten felhangzott nyíltszíni tapsokban valamennyi szereplő osztozott; Palló Imre, Halmos János, Rösler Endre, Bodó Erzs, Gyurkovics Mária és Szabó Ilonka. Emlékezzünk meg végül a kitűnően hangzó kórusokról, valamint Fülöp Zoltán pompás díszletéről. A díszletadást, melyen megjelent a kormányzó párt, a kormány, a külföldi követség és közéletünk minden számottevő politikai és művészeti egyénisége, a Himnusz szárnyaló akkordjai nyitották meg és a Szózat hangjai zárták le.

A **Zeneművészeti Főiskola** kegyeletes ünnepélyt rendezett pénteken, október 22-én, a régi Zenekadémia falába illesztett Liszt-emléktábla tövében. Miután a főiskola vegyeskara elénekelt a Himnuszot, dr. Isov Kálmán, a főiskola titkára emlékbeszédet mondott. »A mai nap százhuszonhatodik évfordulója annak, hogy Isten kegyelme megajándékozta a magyar nemzetet Liszt Ferencel, ezzel a ritka kincsel, a melyért annyira irigyelnek bennünket. Ez a hely pedig azt jelképezi, hogy ennek az épületnek falai közt élt és innen árasztotta szét szellemi kincseit a nagy Mester.« Ezután letették a főiskola, az Opera, a Liszt Ferenc Társaság, a felsőbb zeneiskola és a Goldmark-Társaság koszorúját. A Szózzattal ért véget az ünnepély. Este Liszt emlékhangversenyt rendezett a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága. A műsoron a két zongoraverseny, továbbá a »Három cigány« című Lenau költeményére írt nagyhatalmú dal szerepelt. Az A-dur zongoraverseny koncertálósólamát Dániel Ernő játszotta pompás technikával, alapos felkészültséggel. Rauchwerger Livia, Székely Arnold igen tehetséges növendéke az Esz-dur zongoraverseny koncertáló szólamának előadásával mutatta meg, hogy nagytudású, kitűnő zongorás. Meleg érzéssel, sok szívvel játszotta a versenyművet. A két zongoraszám között Littassy György, dr. Molnár Imre tanítványa énekelt el a »Három cigányt«. Érces basszusa pompásan érvényesül és intelligens frazírozásával jelesen juttatta érvényre az énekszólam minden szépségét. A nagyszerűen kísértő növendékzenekart Melles Béla tanár vezette avatottan, gondos felkészültséggel.

Egymás hegyin-hátán torlódnak most a nagy mesterekkel kapcsolatos jubileumok, centenáriumok. *Buxtehude* 300 éves, *Haydn* Mihály 200 éves születési évfordulóit mellett mostanában ülték meg *Lully* halálának 250. ik, *Stradivari* halálának 200. ik évfordulóját. 150 év előtt húnyt el *Gluck*, a zenedráma megteremtője és 100 évvel ezelőtt *Hummel*, a pozsonyi születésű komponista és zongoraművész, valamint *Field*, az angol eredetű zeneköltő, a »nocturne« megalkotója.

BELFÖLDI HÍREK

....

Ábrányi Emil — mint annakidején már jelentettük — *Az éneklő dervis* címen új operát fejezett be. A bécsi állami operaház most tárgyalásokat kezdett a kitűnő szerzővel a darab bemutató előadására vonatkozóan.

A Pécsi Egyetemi Szent Mór Kollégium »Szentek Csókja« c. kantáta megzenésítésére pályázatot hirdetett. A pályadíjat *Beretvás Hugó*, az »Assisi Szent Ferenc« c. oratórium hírneves szerzője nyerte el. A szöveg *Saad Henrik* szentgotthardi alperjel munkája; Szent István király, Szent Imre herceg és Szent Mór találkozása-nak gyönyörű legendái dolgozza fel az Erdi kódex nyomán.

KULFÖLDI HÍREK

....

Giancarlo Menotti huszonötéves olasz származású zeneszerző »Amália a bálban« című dalművét az évad folyamán mutatja be a newyorki Metropolitan operaház.

Lipszében, Wagner Richárd szülővárosában születésének 125. évhalálának 55. évfordulója alkalmából teljes Wagner-ciklust rendeznek. A ciklus keretében Wagner minden drámai művét előadják az ifjúkori Tündérek-től kezdve az Istenek alkonyáig. Tekintettel arra, hogy a február 13-án, Wagner halálozási napján kezdődő ciklusra minden jegy elkel, most elhatározták, hogy április 20-tól kezdődően megismétlik az örökéletű alkotások sorozatos előadását.

Beethoven-kéziratot találtak Linzben, állítólag a Mester egy hegedű-zongoraszonatájának töredékét. A szakértők egy része azonban kételkedik abban, hogy a kézirat Beethoven-tól ered, bár az írás és a tollkezelés mődjére megtevesztően hasonlít Beethoven kúsza, tintafoltos szarkalábaihoz.

A múlt század közepén »Akadémia« szóval jelölték a hangversenyeket, különösen a hangszeres koncerteket. Most azzal kísérleteznek Németországban, hogy ezt a régi szokást életrekeltsék.

Japán zenekar mutatkozott be Párisban a világkiállítás hangversenytérmenek dobogóján. A különös népi hangszerek furcsa összjátéka nemcsak a nagyközönség, de a zenetudósok körében is szenzáció erejével hatott, mert meglátszott rajta, hogy az európai zenei gyakorlattól függetlenül fejlesztette ki játékmódorát.

Furtwängler zongoraversenyét Fischer Edvin játssza a berlini Filharmoniaiban, szerző vezényletével.

Graener Paul hegedűversenye (104. mű) Kölnben kerül bemutatóra.

A prágai német színház műsortervezetén Strauss R. »Arabellá«-ja, Weinberger »Wallenstein«-ja és Křenek »V. Károly«-a szerepel.

Darius Milhaudnak, a világhírű modern zeneszerzőnek érdekes egyfelvonásos operáját mutatják be a bécsi Stadt-Theaterben. Az opera címe: *A szegény matróz*. Néhány évvel ezelőtt Salzburgban nagy sikerrel mutatták be egyes részleteit.

Liszt második rapszódíja mint kísérőzene került előadásra a párizsi Opera Comique-ban. Az ott vendégszereplő orosz balettársulat táncolt rá egy táncjátékot.

Fernando Autori, a nálunk is jól ismert kitűnő olasz baritonista, 53 éves korában Firenzében elhunyt. Autori, aki jeles rajzoló és karikaturista is volt, a budapesti közönséget főleg a »Sevillai borbély« Basiliojában minden tekintetben remek és újszerű alakításával hódította meg.

Puccini emlékezetére falut neveztek el Olaszországban. A Viareggio melletti Torre del Lago nevű kis faluska, ahol Puccini sok időt töltött és ahol többek között a Bohéméletet is komponálta, nyerte azt a megtiszteltetést, hogy jövőre Torre del Lago Puccini lesz a neve.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 290-708

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 384-529

Budapest
XIX. évfolyam, 3. szám
1937 november 15.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Gaál Endre dr.:
A zenepolitika célkitűzései. — S. A.: Beethoven szimfóniai.
(Folytatás.) — Iphigenia Aulisban (Gluck-bemutató az Operá-
ban). — Demény Dezső (1871—1937). — Hangversenykrónika
(dr. L. H.). — Napló. — Könyvek-kóták.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner : Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Respighi : Róma négy kútja
Tóth Dénes: Boème lirique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor : I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók : I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Kazacsay : Álomország

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznap este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a S.főv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

10 Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye északeurópai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Negyedik hangverseny

(A bérlet)

1937 november 21-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel :

Pálóss Marcell

karnagy

Közreműködik :

Huszka Rózi

1. **Bach—Weiner**: Toccata C-dur. Eredetileg orgonára írta Bach; Weiner Leó, Zeneművészeti Főiskolánk kitűnő tanára, Reiner megbízásából írta át zenekarra.

A mű három tételből áll : 1. Preludium, 2. Adagio, 3. Fuga.

Az 1. tétel *grandioso*-maestoso jellegű és hármass tagoltságú. Hosszabb unisono-bevezetés után az első tömb fortissimó-tutti, a második piano-dolce, a harmadik ismét fortissimó-tuttiban állítja elének a két motívumból álló tematikus anyagot.

A 2. tétel éneklő jellegű Adagio, mely egyetlen témát visz keresztül a zenekar különböző hangszercsoportjain óboa-szólón kezdve a nagy zenekar tuttijáig. A tételen végig állandóan halljuk a basszusban a bachi lassú tételekre annyira jellemző egyenletes lüktetésű nyolcadmozgást. Egy 8-ütemű *attacca* vezet át az élénk tempójú

3. tételbe (Fuga). A fúgát a vonósok exponálják; több és több fúvóscsoport bekapcsolódásával egyetlen fokozásban fejlődik a fuga a tetőpontra (üstdob belépése). Ezután rövid *kóda*, melynek folyamán az alaptémpó felénnyire lassul. A mű himnikus *grandioso*-ban csendül ki.

2. a) **Kodály Zoltán** (1882. Kecskemét —) Várj meg madaram.

Várj meg madaram, szerelmes társam!
Mit vissz, hadd lássam, üstöm, aranyam?
Ládd-e, fáradok, utánad járok,
Sok jót hordozok, kit néked adok.
Te is violám, édes Erzsóka, szerelmes mátkám, jöjj ide hozzám.
Ne nézd atyádat, hadd szóljon bátyád,
Hallgasson anyád, csak jómat kívánd!

Mikor kéretlek, felelj ezeknek :
Tetszik szívemnek, hozzája mégyek.
Szeretem őtet, Ő is engemet,
Ne bánts szívünket, adj össze minket.

Élek övéle, halok övéle,
Mert szivem tüze gerjedett érte,
Repülj ölembe, mint egy szép kertbe,
Rakj lésciket benne, mint szép mezőben.
Táncoljunk vígan, mintők is hajdan,
Hegedű szóljon, táncra indítson.

Hajda, hopp, hajda, ki-ki mint rója,
Enyém Erzsóka, minden azt mondja.
Hajda, hajda, hajda, hajda, hajda.

b) **Kodály Zoltán**: A csitári hegyek alatt...

A Csitári hegyek alatt régen leesett a hó,
Azt hallottam kisangyalom, véled esett el a ló.
Kitörted a kezedet,
Mivel ölelsz engemet?
Így hát kedves kis angyalom, nem lehetek a tied.

Amott látok az ég alatt egy madarat repülni,
De szeretnék a rózsámnak egy levelet küldeni!
Repülj madár, ha lehet,
Vidd el ezt a levelet!
Mondd meg az én galambomnak, ne sirasson engemet.

Amoda le van egy erdő, jaj de nagyon messze van!
Közepibe, közepibe két rozmaryng bokor van.
Egyik hajlik vállamra,
Másik a babáméra,
Így hát kedves kis angyalom, tiéd leszek valaha!

c) **Beethoven** (1770. Bonn—1827. Bécs): Ária a Fidelio című dalműből.

Beethoven, aki 1792-ben költözött a Rajna mellől Bécsbe, 1802 körül fogott hozzá a Fidelio-nak, egyetlen dalművének megzenésítéséhez. 1805 november 20-án volt a mestermű bemutatató előadása, mint tudjuk, igen csekély sikerrel. A következő években két ízben dolgozta át művét és 1814-ben megérdemelt óvációkkal fogadták.

Recit. Abscheulicher! wo eilst du hin? was hast du vor? Was hast du vor in wildem Grimme? Des Mitleids Ruf der Menschheit Stimme rührt nichts mehr deinen Tigersinn? Doch toben auch wie Meereswogen dir in der Seele Zorn und Wut, so leuchtet mir ein Farbenbogen, der hell auf dunkeln Wolken ruht, der blickt so still, so friedlich nieder, der spiegelt alte Zeiten wieder und neu besänftigt wallt mein Blut.

Arie. Komm Hoffnung, lass den letzten Stern der Müden nicht erleichen, o komm, erhell' mein Ziel, sei's noch so fern, die Liebe, sie wird's erreichen, ja, ja, sie wird's erreichen. Komm, o Hoffnung! Lass den letzten Stern der Müden nicht erleichen! Erhell' ihr Ziel sei's noch so fern, die Liebe wird's erreichen. Ich folg' dem innern Triebe, ich wanke nicht, mich stärkt die Pflicht der treuen Gattenliebe. O du, für den ich alles trug, könnt' ich zur Stelle dringen, wo Bosheit dich in Fesseln schlug, und süßen Trost dir bringen! Ich folg' dem innern Triebe, ich wanke nicht, mich stärkt die Pflicht der treuen Gattenliebe.

d) **Wagner Richárd** (1813. Lipcse—1883. Velence): Trisztán és Izolda. — Előjáték és Izolda halála.

A szerelem apoteozisát Wagner Richárd a »Trisztán és Izolda«-ban énekelte meg. Mint ő maga mondotta: »Úgy írtam meg benne a szerelmet, mint ahogy annak földöntúli hatalmát képzelem«. Az opera tartalma annyira közsímet, hogy szükségtelen vele részletesen foglalkoznunk. Előjátéka — egyike a zeneirodalom gyöngyeinek — voltaképpen egy nagy crescendo és decrescendo. Halkan szólal meg a gordonkák az édes »vágymotívum«, amely lassú fokozással ér el a szenvedély legizálóbb kitöréséig, hogy azután mindenről lemondva, visszatérjen a csöndes, néma rezignációba. Minthogy ez a befejezés egymagában nem volna hatásos hangversenyszám, együtt szokták adni az opera utolsó jelenetével, amely »Isoldens Liebestod« címen ismeretes. Izolda

haldokolva borul Trisztán holttestére. Égő fájdalom tör ki lelkéből, de hangja elcsuklik... már nyílnak a találkozás kapui... »akiket a sors itt elválasztott, megdicsőülten lesznek egymáséi odafönn« — mondja a szerző. S a komoran tépelődő gyászos dallam fölött csakhamar úrrá lesz a földöntúli öröm szenvedélyes témája, amely feltartóztatlan fokozással, lélekzetfojtó mesteri modulációkkal emel föl a mennyei régiók misztikus magasságába, ahol himnusz-szerű éterikus muzsikában egyesül Trisztán és Izolda megdicsőült alakja.

Éneki *Huszka Rózi*.

— S z ü n e t —

3. **Beethoven** (1770 Bonn — 1827 Bécs): III. szimfónia, Eroica, Esz-dúr.

A második szimfónia után nyomban munkához látott Beethoven, hogy az *Eroica* témaanyagát összegyűjtse. Vázlatkönyvei mutatják, hogy alakultak ki kis, félütemes frázisokból motívumok, majd hogyan növekedtek mondatokká és periódusokká. Nem dolgozott oly folyamatosan, mint Mozart, vagy Mendelssohn, sokat vergődött, kínlódott munkaközben, de annál csodálatosabb az a tematikus egység, mely műveit összefogja.

Az *Eroica* első két rövid akkordja helyén a vázlatkönyvek tanúsága szerint lassú bevezetés volt, olyasféle, mint az I., II., IV. és VII. szimfóniák *Allegro*-i előtt. Ez az *Adagio* úgy látszik nem tetszett a nagyon szigorú önkritikával dolgozó mesternek és mielőtt vázlatainak kidolgozásába fogott, energikus vonásokkal áthuzta. Helyébe írta a már említett két *Esz-dur* akkordot.

A 19. század beköszöntő éveiben egy név lebegett mindenki ajkán: Napoleoné. A korzikai ügyvéd merész pályát megfutott fia ekkor tiündöklött dicsősége tetőfokán. Beethovent is elragadta a Bonaparte-láz és elhatározta, hogy Napoleon dicsőségét egy hősi szimfóniában éneklí meg, melyet a zseniális hadvezérnek ajánl. De midőn arról értesült, hogy Napoleon közben császárrá koronáztatta magát, kimondhatatlan düh fogta el Beethovent — aki *Plato* és *Plutarchos* neveltje, köztársasági érzelmű volt — és így kiáltott fel: »Hát ez is csak közönséges ember!« és felháborodásában összetépte a dedikációt, ezt a címet írván helyére: *Simfonia Eroica... composta per festeggiare il sovvenire di un grand Uomo*. (Hősi szimfónia egy nagy ember emlékének ünnepelésére.) A négytételű mű első tételének (*Allegro con brio*) főtemája felfelé törő fanfárjával, erőt és törhetetlen akaratot jelentő *fortissimo* disszonanciáival, Beethoven barátja, Schindler szerint a hódító hadvezér amolyan portréfeléjének készült. A romboló erőknek, a dacnak és a féktelen önbizalomnak kulminációs pontja a kidolgozási rész vége felé dübörög el előttünk titáni erővel.

A második tétel fájdalmat és ünnepélyes gyászt tár elénk. Beethoven vázlatkönyvében a *marcia funebre* főtemája 6—7 különféle alakban jelenik meg, míg mai végső alakját elérte. A komor gyászpompát a C-dúr trióban könnyekkel telített vigasztaló téma váltja fel. A *coda*-ban szinte halljuk a koporsóra hulló rögök megrázó dübörgését és a sírhantot körülállók csukló felzokogását. Midőn Beethoven 1821-ben értesült Napoleon haláláról, szarkasztikusan jegyezte meg, hogy az emberi jogokat lábbal tipró zsarnoknak távozásához már csaknem két évtizeddel előbb megírta találó kísérőzenéjét.

Gyorsan pergő szonátaformában írt *scherzo* a harmadik tétel; triójában a vadászok kürtjeinek vidám halaliját visszhangozza az erdő.

A negyedik tétel (*Finale, allegro molto*) a mester egyik legnagyobb koncepciójú szimfónikus része: a variációnak és a rondónak zseniális kombinációja. A legegyszerűbb *unisono* maga a variációs téma, mely fölé Beethoven pazar arabeszkekkel átszőtt ellentémákat, figurációkat és fugato-szerű epizódokat épített fel. Egyik témáját *Prometheus* c. balletjéből vette át. A páratlan szépségekkel teli műnek 1805 januárjában volt Bécsben a bemutató előadása.

A ZENEPOLITIKA CÉLKITÜZÉSEI

Az élet legfontosabb problémái, a húsb-vérbe vágó kérdések, mindenkit érdekelnek. Ez az érdeklődés eredményezi azt, hogy az emberek bátran alkotnak véleményt oly kérdésekben is, amelyekben nincs szakképzettségük. Gondoljunk csak az orvostudományra, melynek nemcsak gyakorlati tevékenységeiben veszünk részt, egymásnak nemcsak gyógymódokat javallunk, de az elmélet kérdéseivel is hozzászólunk. Az is köztudomású, hogy a pedagógiához is mindenki hivatást érez azon az alapon, hogy ő szülő, nagynéni vagy rokon, vagy csak egyszerűen azért, mert valaha maga is járt iskolába. Az említett orvosi és pedagógiai példákon azonban túlszár a politika kérdései iránt tanúsított érdeklődés, mert mindenki született politikusnak és szakértőnek véli magát.

A politika fogalma a köztudatban nem él tudományágként s így valószínű, hogy a címben levő »zenepolitika« kitétel megütközést kelt. Feltétlenül ellentmondás is érezhető ez összetett szó két alkateleme között s így feltehető a kérdés: szabad-e politikáról beszélni a zenével kapcsolatban? — hiszen jajj a művészetnek, ha abba politika keveredik! — Kétségtelen, hogy a gyakorlati politikai törekvések, melyek előtt csak az önfenntartás haszna, párt vagy egyéni érdek lebegnek, e fogalomba mindenféle zavaró vonásokat kevernek. Való az is, hogy a művészpolitika szó nem egészen szerencsés összetétel, de ha beszélünk egyház-, tudomány-, stb. politikáról, feltétlenül lehet zenepolitikáról is beszélnünk. A politika kifejezés így tehát nem csupán a napi vagy a párt-politikát jelenti, hanem a kormányzatnak a kultúra felvirágoztatására és közvetítésére irányuló tervszerű és rendszeres tevékenységet is. A politikának, mint tudományos elméletnek az a feladata, hogy megállapítsa, milyen élet-feltételek mellett, milyen intézkedésekkel teljesítheti az állam legjobban a maga feladatát. Az államnak nemcsak feladata, de kötelessége is, hogy egyesítse mindnyájunk erejét oly eszményi célok elérésére, amelyek egyesek javát szolgálják, azonban egyedül általuk nem érhetők el. Hogy mi a kultúrpolitika célja, annak, aki erre feleletet akar adni, elsősorban a kultúra fogalmát kell tisztáznia.

Valahányszor kultúráról van szó, mindig kiderül, hogy milyen nehezen határolható körül ez a fogalom és hogy hányféleképen lehet értelmezni. Olyan pénz ez, amit számtalanszor kiadunk anélkül, hogy pontos értéket meghatároznánk. Maga a szó: *Kultúra* latin eredetű, alapja *colere* művelni, ápolni. Emberi tevékenységet jelent, a kéznek és az agynak a természet nyersanyagán való értelmes munkáját. De az ember nemcsak a természetet tökéletesíti, hanem azt is, amit ő maga produkál, ami a lelkében végbemegy. A kultúra tehát valami értéket akar a lélekből kitermelni, még pedig az igaz, jó és szép abszolút értékeit. Amint látjuk, céltudatos, értékek megvalósítására törekvő emberi tevékenység. Valóságos második teremtmény, melynél az ember a teremtmény erő, melynél az ember mondja ki a nagy szót: *legyen!* Az egyén teremtmény energiája folytan létrejött kultúrjavakat aztán a közösség veszi át és megőrzésüket, továbbadásukat biztosítja.

Akárhogyan forgassuk is a kultúra fogalmát, elemezzük annak tartalmi gazdagságát, fejtsük ki tényezőinek rangsorát, a kultúra kibontakozásának lehetőségét és a keretet csakis a politikai, vagyis államalkotó erők s azoknak jog által szabályozott hatalma biztosítja. A kultúrpolitika pedig a nép lelki talaján ásva akarja a mindennapi életet számtalan csatornán keresztül összekötni a kultúrával. Midőn kultúrpolitikáról beszélünk, nem szabad elfelejtenünk, hogy a kultúra országhatártól függetlenül élő organizmus, történeti hagyományokkal bíró szellemi egység. Tudjuk, hogy a kultúra nem politikai eszköz, hanem önálló tényező a nemzet életében, mégis az egyik legnagyobb politikai hatóerő is. Ma a világon szerteszórtan élő magyarság nemzeti öntudatának elhalványulását kell mindenképpen megakadályoznunk. A magyar szellemi élet

központi feladata tehát a nemzeti szolidaritás fenntartása és továbbépítése s így a saját állami szuverenitás alatt élő magyarság kultúráját kell centrálissá tennünk s általa példát mutatnunk. — Itt, ezen a ponton kapcsolódhat bele eredményesen az általános célkitűzésekbe zenekultúránk. A belső revízió már átesett magyar zeneművészet cél- és értékrendszerét kell megfelelő formában kifejezésre juttatnunk annál is inkább, mivel a kultúra legerősebb ösztönzései a kedélyre hatnak. Csakis az érzés, értékelés és akarás azonosság biztosíthatja a nép összetartozóságának tudatát. Ennek csak egy útja van: a néptől fenn-tartott értékeknek az egész nemzetre való kiterjesztése. Ez távolról sem jelenti azt, hogy dacos turanizmussal elforduljunk a meglevő kultúrától, még kevésbé azt, hogy mindnyájan népiesek legyünk!

A ma kultúrájának tragikus vonása az, hogy elsősorban az észre támaszkodik, az ész mindenhatóságában bízik. A kor általános intellektualizmusa a művelés szükségességét csak az értelmi ismeretekre korlátozva tartja fontosnak és nem számol az emberi lélek másik főtényezőjével, az érzelmmel. Pedig, hogy miképpen viselkednek az emberek, azt elsősorban érzelmi adottságuk dönti el s csak másodsorban értelmük. Kornis Gyula »Az államférfi« című munkájában párhuzamot vonva a magyar, angol és francia népi jellem között, megállapítja, hogy a magyar erősen érzelmi antiracionalista természetű. Gróf Apponyi Albert pedig Emlékirataiban annak a tapasztalatának ad kifejezést, hogy ugyanaz az átlag magyar ember magához közelebb állónak érzi azt, aki bár aulikus politikát csinál, de cigányozás és csárdás közben jóízűen kurjongat, mint azt, aki a nemzeti politika minden követelménye mellett kitart, de nem jó mulató ember. Sajnálatos, hogy éppen ezt az erős magyar érzelmi adottságot eddig még nem sikerült megfelelően kiaknáznunk.

Mentségül szolgálhat az, hogy a multban hiányzott a kultúrpolitikai programokból a zenei elem, elsősorban a tudás erejével meghatványozott munka kultuszát iparkodtunk szolgálni. Csak a legújabb keletű külföldön is az a törekvés, hogy a kultúrpolitikai célkitűzések keretén belül a nemzeti művelődési eszményeinek és a szükségletnek megfelelő, évek hosszú során át tartó munkával megvalósítható rendszeres zenepolitikai programot dolgozzanak ki. A célkitűzések még ingadozóak, pedig határozottaknak kellene lenniük s ezért a zenepolitikusoknak el kell készülniök arra, hogy véleményeiket részleteiben igen sokszor meg kell változtatniok. Egyelőre még csak kísérletezésről lehet szó, de ezt a kísérletet feltétlenül meg kell tenni. Lesznek, akiknek ellenszenves lesz az, hogy amikor alig tudunk megélni és a mindennapi kenyér biztosítása oly nagy feladat, zenepolitikai kérdésekkel foglalkozunk. Ez azonban távolról sem luxus! Egyrészt sok szegény muzsikussal létkérdése is bent van a feladat-körben, másrészt meg ma sok olyan dolog látszik fényűzésnek, ami korábban a mindennap kulturális szükséglete volt.

Közköztatásügyünkkel foglalkozó kultúrpolitikusok panaszozik a megfelelő kultúrpolitikai közvélemény hiányát. Ez a hiány a muzsika terén nem olyan szembeötlő, hiszen sokat beszélnek muzsikáról. A zene közműveltség divatos társalgási téma, ép ezért meg van annak a veszélye, hogy tetszetős frázisok után indulnak, amit egy darabig utána mondanak s aztán elcsendesedik minden. Munkánkban pedig feltétlenül számítunk a közvélemény kritikai segítségére. Az egyetemes művelődési közakarat kialakulása nélkül a nemzet zeneművelődési akarata sem ölthet szilárd formát és az egymást nemcsak korlátozó, de segítő sokféle tényező részvétele nélkül nem alkothatunk olyan zenepolitikai programot, melyben a nemzet minden számottevő eleme egyetért. Tudjuk, hogy a gyakorlat emberei először tetteket akarnak s csak azután óhajtlák a politikai elmélet kiépítését mégis a zenepolitika terén az elmélettől a szervezés, a szerveztől a megvalósítás felé kell haladnunk!

Mielőtt a magyar zeneművészet jelenére és jövőjére irányuló számvetésbe fognánk, pillantsuk át annak újabbkori fejlődését. A korok a maguk berendezé-

sében annak stabilitását érzik és a felmerülő kérdések aktualitásában újdonságot látnak. Így a jövő kialakulása szempontjából sem árt, ha a történelem tükrében megmutatjuk azt, hogy egyrészt a stabilitás csak látszólagos, másrészt az újnak érzett kérdések milyen régiak s csak a megvalósító eszközök rendszere alakul át. Ma pl. azt hisszük, hogy az értelmi pályákra való tördülés korunk sajátos betegsége. A történelem pedig arra tanít, hogy már II. József császár erős rendszabályokkal akart e bajon segíteni s 1790-ben a megyék a jogászok numerus claususát követelték.

A magyar zeneművészet a reform korszak nagy szellemi áramlatai között ébred öntudatra. A nemzeti színeszet és zene hajlékának felépítése mellett a zeneiskolák szervezésének kérdése is felvetődik nemcsak Pesten, de vidéken is. Megalakul a Filharmóniai Társaság, szárnyát kezdi bontogatni a magyar műzene és opera is. A fejlődés természetesen lassú. Oka ennek az, hogy kevés a városunk s ennek lakossága is túlyomó részben idegen szellemű kultúrát ápol. Ha azonban tekintetbe vesszük azt, hogy még 1910-ben is a lakosságnak csak egyötöde városlakó, csodálkozunk kell azon az eredményen, amit *Liszt Ferenc* és köre céltudatos, szívós munkájával elért. A fejlődés üteme csak azután gyorsul meg, hogy Liszt zeneéletünk a *Zeneakadémia* felállításának kivívásával megkoronázza. Az a hatalmas lendület, mellyel innen kezdve zeneművészetünk hódító útjára indul, az mindenki előtt ismeretes. Zeneéletünk hátránya mégis az, hogy inkább extenzív, mint intenzív. Egységes zenei közvélemény is nehezen bontakozott ki, ennek teljes kialakulása még ma sincs biztosítva. Kultúránk ma is két arcú, egy keleti és egy nyugati életfelfogást tükröző. Ennek egységesítése korunk legnagyobb feladata. Zenepolitikánk törekvése ma csak az lehet, hogy a magyar kultúra két egymással alig összefüggő világát: az idegenből származó és onnan gyarapodó u. n. »magas« kultúrát a hagyományokban gyökerező »mély« kultúrával egyesítse. Fel kell tehát állítanunk feladatkörünk céljaként a nemzeti műveltség egységes és kötelező keretén belül:

1. az egységes irányítást és ellenőrzést,
2. a tömegek zenefelnevelő képességének emelését,
3. a zenélő foglalkozók megfelelő védelmét.

E célkitűzések megvalósítása elsősorban attól függ, hogy milyen ki-művelésben részesítjük az intézkedő zenei vezérkart: a művészeket és a pedagógusokat. Így zenepolitikánk centrális kérdése azonos a Zeneakadémia célkitűzéseivel. A Zeneakadémia megalakításakor az alapító nagy mester a leg-nemesebb értelemben vett művészsképzőt szervezett, ami nem adott diplomát, hanem csupán művészi irányítással gazdagította az arra rátermetetteket. Ennek megfelelően a Zeneakadémia ma sem nevelhet életpályára, nem képesíthet állásra, hanem az önértékű zenekultúra kialakítását kell munkálja az ifjúság-ban. Az akadémia nem tesz befejezetten késszé, változhatatlanul kiképezte, nem avat mesterré, de igenis szellemileg arra valóvá. Bár a szakképzés céljait szolgálja, csak úgy nevelhet, ha nem szorítkozik a szakismeretek valamely szűk körére. Az a növendék, aki csak a főtárgya tanulását akarja előtérbe helyezni, nem számol azzal, hogy így könnyen csak elvi gyökeréről letépett, technikai fogásokká és receptekké silányított sablonokat nyer, talán azonnal aprópénzre váltható leckeiket, amik azonban belső érték nélkül napról-napra devalválódnak. Sajnálatos, hogy tehetséges növendékeink tanulmányait és továbbképzését nem könnyítik megfelelő ösztöndíjak. Így aztán kevés ifjúnak jut osztály-részlül, hogy tanulmányi éve alatt minden erejével studiumainak szentelhesse magát. Még kisebb azonban azoknak a szerencséseeknek a száma, akik tanul-mányaik befejezése után — látókörük szélesítése, összehasonlításuk megtevése céljából — külföldi tanulmányútra mehetnek. Az ösztöndíjak létesítése első-sorban állami feladat, de itt a közületeknek is ki kellene venni a részüket.

Korunk legnagyobb betegsége az anyagi gond túlértékelése. A gazdasági depressziók hatásai a materialista életfelfogás következtében jéghegyekké válnak, melyek dermedtik az ember szellemét. Szeretnek arra hivatkozni, hogy a gazdasági élet virágzása nélkül nincs szellemi téren sem kalászbaszökkenés és hogy megcsontottságunkban az élet elsőrendű szükségleteinek kielégítésére sincs megfelelő erőnk, nemhogy zeneszervezetünk kiépítésére. Ennek a sajnálatos felfogásnak a cáfolataként csak arra a fontos szerepre hivatkozunk, amit az elmúlt század zenekultúrájában épen a kis Weimar töltött be. Hogy mit tehet a törhetetlen munkakedv a gazdasági dekonjunktúra között is, azt jól példázza az a szép eredmény, amit 43 vidéki zeneiskola megszerzésével zenei szakfelügyeletünk pár év alatt elért. Az iskolák fenntartása és szervezése mellett azonban feltétlenül szükségünk van a meglévő intézményeken kívülálló erők megszervezésére is. Előtérben elsősorban a *közönség-szervezés* fontos feladata áll. Nem szabad elfelejtenünk azt, hogy »nem a vagyoni, hanem a műveltségi viszonyok disszonanciájában rejlik minden társadalmi veszedelem végső alapja«. Amint az élő organizmus csak úgy egészséges, ha minden szerve megkapja a neki megfelelő táplálékot, úgy a közösség minden tagjának meg kell kapnia a szükséges szellemi táplálékot ahhoz, hogy egészséges kulturális élet alakulhasson ki. Nálunk, sajnos, a közösség felvevőképességéhez viszonyítva termelőerőkben túlprodukciónak van. Az ország kétharmad részének leszakításával nemcsak területben, természeti kincsekben és emberekben veszítettünk sokat, hanem munkalehetőségeket is. Hiába képezzük ki Zeneakadémiánkon bármilyen kiváló muzsikuskokat is, ha nincs őket befogadó közönség, ha a termelés és fogyasztás egyensúlyát nem tudjuk biztosítani. A vezető szakerek mellett így egyenlőrangú tényező a közönségnevelés kérdése is. Mindenképen nagyfontosságú, hogy a nagyközönség széles rétegeit zeneileg művelté tegyük. E feladat megoldásában hatásosan vehetnek részt: a rádió, operaház, zene- és énekkarok, zenekritika, ifjúsági zenei mozgalom, népművelési akció, katonazenekarok, zenei és művészi körök, továbbá a társadalmi egyesületek. Arról sem szabad megfeledkeznünk, ha hatásos széleskörű zenepolitikai intézkedéseket akarunk tenni a közönségnevelés terén, hogy minden népművelési akció gerince az iskola. Miután a tanítók alapvető képzetétől függ a népnevelés színvonala, elsősorban a tanítóképzés zenei nevelésének gyökeres reformjára kell törekednünk és kívánunk a komoly zenei felvételi vizsga bevezetését a tanítóképzőkbe. De rajta kell azon is lennünk, hogy a muzsika ahhoz a fontos hivatásához mérten illeszkedjen be a többi iskolatípus tantervébe is, amit zeneművészetünk általános kultúránkban ma kétségtelenül betölt. E téren még sok a tennivaló, de a jövő képe még is biztató, mert épen itt támadt hatalmas segítő erőforrás az ifjúsági zenemozgalom szervezetében. A kezdeményezés a templomok kórusáról indult ki, igen helyesen megérezve azt, hogy a tömegeknek a művészet útján való nemesítésére az egyházi zenének bármely más tényezőnél nagyobb hatása van. A mozgalom a világi zene terén is erősen megizmosodott s már olyan jelentős eredményei vannak, mellyel előbb-utóbb intézményesen kell iskolapolitikánknak is számolnia.

Zenepolitikánk végső feladata az, hogy az összes zenével foglalkozó egyéneket, egyesületeket a nagy értéktermelő munkába megfelelően bevonja és a muzsikuskok hathatós védelmét biztosítsa. Ebből a célból — a meglévő ügyvédi, mérnöki, vagy a mezőgazdasági, kereskedelmi kamarák mintájára — sürgősen meg kell szerveznünk és *fel kell állítanunk a zenei kamarát is!* Tudatában vagyunk a muzsikuskok heterogén társaságában rejlő nagy nehézségeknek is, mégis úgy érezzük, hogy az élet fejlődése és differenciálódása követeli az alapozás mielőbbi megkezdését. Ismerve korunk mérhetetlenül semmatizálni és bürokratizálni akaró hajlamát, itt csak arra akarunk rámutatni, hogy a zenekamara szükséges és időszero szervezetének állandóan rugalmasnak, elasztikusnak kell lennie.

Van a magyar népmeséknek egy kedves alakja: a legkisebbik fiú. Akár királyfi, akár szegénylegény, ő az, aki igazolja azt a szeretetet, mellyel a mese fonálát követjük, ő szimbolizálja a mese jelentőségét, benne testesül meg a mese értelme. Úgy érzem, hogy ennek a legkisebbik fiúnak a kedves alakja a magyar muzsikát jelenti. Hiszem, hogy a nemzet tudatos, ösztönszerű, szunnyadó erőinek ő a leghatalmasabb, mindnyájunk által átélhető valósága. Benne nyer kifejezést legtökéletesebben a magyar szellem, ő fogja megvalósítani Széchenyi örök programját: a magyarabb magyarság magas és mély kultúrájának szintézisét, benne világosodik ki és teljesedik ki a kultúránk nemzetfenntartó erejének gondolata. Általa egyesül a palánkon innen és a palánkon túl élő magyarság szerve, egységes, nemzeti kultúrává.

GAÁL, ENDRE DR.

BEEETHOVEN SZIMFÓNIAI

(Folytatás.)

Természetes, hogy *Monteverdi* Sinfonái nem igazi szimfóniák, a műfaj mai értelmében. Ép így *nem* szimfóniák követőinek hasonló felírású szinpadai illusztráló, bevezető és közzenéi sem. A velencei iskola mesterei közül kimagaslók *Cavalli*, aki »Sinfonia« megjelöléssel ecsetel pl. napfölkeltét, vagy egy szélcsendes tengeri utazást (*Sinfonia navale*.) Általában a velenceiek szimfonikus rövid egytételűs mindössze 40—70 ütemre terjedő hangszeres tételei sokkal közelebb állanak a klasszikusok szimfóniáihoz, mint a 17. század szvitjei.

Ennek a századnak dalműveinél a *nápolyi iskola* ragadta magához a vezetőszerepet a század második felében. Kialakul a operát bevezető többcímű *Sinfonia*, ebben két gyors mozgalmass, legtöbbször fugato-szerű rész közé egy lassú ékelődik. Ez az *olasz sinfonia*-típus tehát leginkább hármass tagolású. Egymást követik benne *attacca*-szerűen *Allegro*, *Largo* és *Presto* tételek. Míg az első és utolsó tétel páros ütemmiben íródott, addig a lassú tétel saraband-szerű páratlan, $\frac{3}{2}$, vagy $\frac{3}{4}$ ütemű. A reneszánsz művészetének egyik legszebb hajtása az *Allegro*-tétel megszerkesztése, hiszen ennek nem volt semmiféle előfutója a hangszeres zenében. *Scarlatti* a »Sonata da chiesa« (Egyházi szonata) allegrofugájának beosztását kölcsönzi ki, de úgy, hogy a polifon műformát homofonná alakítja át, megtartván az expozíció domináns felé irányuló kitéréseit. A domináns felé hajlás, mint látni fogjuk a klasszikus szimfónia alapvető jellegzetessége. Első megnyilatkozása kétségtelenül *Scarlatti* érdeme.

A 17. század közepétől a 18. század negyedik évtizedéig terjedő korszakot barokk-stílusnak nevezik. Bach és Händel voltak ennek a korszaknak kimagaslóan legnagyobb mesterei. Minthogy a Bach-korabeli barokk muzsika stílusa a tétel szigorúan következetesen keresztülvitt tematikus egység felé hajlott, ez a korszak nem kedvezhetett a szonátaforma és így a szimfónia továbbfejlődésének. Bachnak bármelyik művét elemezve megállapíthatjuk, hogy polifon szövésű tételeiben imitációs technikával, tehát ugyanegy motívumnak utánzásszerű megismétlésével, homofon jellegű kompozícióiban pedig szekvenciák alkalmazásával szövi tovább gondolatait. Bach egy-egy tételei belül gondosan kerül mindenfajta formai, ritmikai vagy dinamikus kontrasztot, legtöbbször ugyanazt a ritmust vezeti végig ugyanegy »regisztrálásban« egy-egy tételei át.

Még Bach életének utolsó két évtizedében indul meg Európaszerte egy új művészi áramlat, mely a barokk művészet megmerevedését új eszközökkel próbálja egy újabb közvetlenebb stílus felé formálni. Rousseau J. J. adta meg ennek az átmeneti korszaknak jelszavát ismert mottójával: »Vissza a természethez!«. Eltűnnek tehát lassan a barokk-zene stilizált patéikus formái

s egy új generáció, szakítván a szemükben érzésnélküli rajzos, de kifejezéstelen üres technikával, természetességre, egyszerűsége, de a kifejezés őszinteségére, közvetlen mélységére törekszik, új zenei nyelvezettel lepven meg a világot.

Ez az új stílus, melynek kialakításában Bach utódai is ki veszik részüket, az olasz szimfónia hármas tagoltságából lassan négytételössé bővül. A lassú tételt egy táncjellegű összetett triós dalforma, a *menuetto* követi, úgyhogy az új szimfónia-forma, a színházból a hangversenyterem pódiumára átszivárogva, abszolút zenei műfajjá válva, a következő négyes tagolásban jelenik meg: *Allegro, Andante, Menuetto, Allegro*. Midőn a szimfónia a hangversenyterem kedvelt műfajaként jelenik meg, az olasz komponisták kezéből lassan átsiklik a németekébe. Főként három zenei centrum veszi ki részét ebben az átmeneti időszakban a szimfónia kialakításában: Mannheim, Berlin és Bécs.

Mannheim akkoriban a badeni nagyhercegség székhelye volt. Kulturális rohamos fejlődésével hamar magára vonta Páris, London és Bécs figyelmét. Főként a manheimi hegedűsök és karmesterek szereztek hírnevet szűkebb hazájuknak. A 18. század közepének zeneírói a manheimi zenekart ama kor legtökéletesebb együttesének tartották. Az iskola megteremtője: Stamitz Johann (1717—1757) cseh származású volt. Vezetése alatt lett európai hírvé a manheimi zenekar és Stamitz érdeme, hogy 50 szimfóniájában, (ezek akkoriban páratlanul népszerűek voltak és Párisban, valamint Londonban több kiadásban forogtak közkézen) a zenekar kezelésének technikája teljesen átalakul a barokk korszak hangszerelésével szemben. Míg Bach korában az orgona berendezkedése vezette a zenekari komponistákat partitúráik megszerkesztése közben — egy-egy fúvós vagy vonós hangszer egész tételen át koncertáló módon szólózik az orgona szóló regisztereinek használata sugalmazására, a tutti részek és a szólók közt nincs dinamikai áthidalás stb. — addig a manheimi iskola az előbbi gyakorlattól eltérően, változó dinamikával keveri a fuvókat a vonósokkal. A fuvók állandóan egymást felváltva vesznek részt a dallam intonálásában, vagy a harmóniák kitarításában; szinte azt mondhatnók, hogy a század közepén letűnt *basso continuo* szerepét veszik át, de változatosabban, mint a continuo fölé került orgona-, regál-, cembalo-, vagy lant-harmóniák. Ha Stamitz igen érdekes és nem eléggé értékelt partitúráit forgatjuk, meglepődve állapíthatjuk meg, hogy nélküle talán Haydn és Mozart sokkal rögzesebb utakon jártak volna, mint a manheimi iskola előmunkálatának felhasználásával. Vannak Stamitz-vezérkötönyvek (Esz-dur, g-moll, D-dur szimfónia), melyeknek külső képe (homofon figuratív kíséret, témadiszitések, hangszerelés) alig különbözik Haydn és Mozart szimfóniáitól.

Bár a manheimi iskola komponistái közül Stamitz művei voltak a legkeresettebbek, mégis igazságtalanság lenne, ha *Holzbauer, Richter, Cannabich, Wendling, Beck* és *Eichner* neveinek felsorolását mellőznők. Valamennyien hozzájárultak, hacsak egy-egy téglá beillesztésével is, a szimfónia nagyszerű panteonjának felépítéséhez.

Bach egyik legtehetségesebb fia *Fülöp Emánuel* volt az ú. n. északnémet vagy *berlini iskolának* vezéralakja. Stílusa érzelmes, sokszor érzélgős: túl-hajtása a ritmikai és sűrűn váltakozó dinamikai kontrasztoknak. Szónátái tartalom dolgában mélyebbek, mint kortársaié, de olyan fontosnak tartotta a belső kifejezés igazságát és őszinteségét, hogy tematikus anyagának halmozásában néha szétessenek expozíciói. Beethoven géniusza teremtett itt rendet; ezért mondjuk Beethovené, mert az újabb történetkritika eredményeként Beethoven közelebb állott *Fülöp Emánuel*hez, mint Haydnhez vagy Mozarthoz.

Ha Haydn szimfóniáinak jelentőségét egész terjedelmében át akarjuk érezni, nem mellőzhetjük az ú. n. *bécsi iskola* két legkitűnőbb mesterének, *Monn* *Matthias*nak és *Wagenseil*nek előkészítő munkásságát. Csak a múlt század végén került elő *Monn* 16 szimfóniája és a zenetörténészek meglepődve állapították meg, milyen igazságtalannul bánt el a Végzet ezzel a nagyon képzett

igen invenciózus mesterrel, ki pl. 1740-ben — vagyis Haydn kisgyermek korában, már egy olyan D-dur szimfóniát alkotott meg, melyet a 18. század legjobb szimfónikus művei közé iktathatunk. Wagenseil szimfóniáit is előkelő hely illeti meg a század irodalmában főként azért, mert műveiben, különösen menuetto-tételeiben már feltűnően kiérezhető az a lokál-kolorit, az osztrák népzene hangja, mely csak pár évtizeddel később csendül ki a bécsi nagy triász munkásságából.

(Folytatjuk.)

IPHIGENIA AULISBAN

GLUCK-BEMUTATÓ AZ OPERÁBAN

A zenedráma nagy reformátora halálának 150. évfordulóján kegyeletes, gyönyörű gesztussal hozta színe Operánk igazgatósága Gluck egyik legmélyebb és a zene történetében határkövet jelző alkotását. A magyar közönség eddig Glucknak csak egyetlen zenedrámájában az »Orfeusz és Euridiké«-ben gyönyörködhetett. Annál öröndetesebb, hogy most Wagner sikerült átdolgozásán keresztül Gluck egyik legköltoőbb művével is megismerkedhetik. Ha Gluck eredeti partitúráját lapozgatjuk, megállapíthatjuk, hogy annak zenei nyelvezete hosszadalmas, sokszor egyhangú, recitativoi, vég nélküli ritornellei, közzenéi leköthetik ugyan a zenetudós figyelmét, de nem mondanak sokat napjaink színházlátogató közönségének, amely megfelelő történelmi preparálás híján fáradtan, csüggedten hagyja el az előadást. Az élményt jelentő epizódok lelki felfrissülését elbágyasztotta a közbeeső sok-sok fárasztó részlet. Annál nagyobb hálával tartozunk Wagnernek, ki talán nem is annyira a nagy igazának dokumentálására, hanem inkább nagy elődje iránti kegyeletének sugallatára, csodálatosan szép művészi munkát végzett, amikor Gluck mesterművét közelebb hozta korához. *Fleischer* Antal karnagy Wagner átdolgozását még egy-két Gluck tánc-szám betoldásával egészítette ki, nagy ízléssel és színpadi rutinra való tudással. Az ő érdeme a nagyszabású mű zenei részének stílusos betanítása is. *Báthy* Anna közvetlen, nemesen lírikus Iphigeniája, *Basírides* Mária patétikusan megindító Klitemnestrája és *Rösler* Endre meleghangú, lenyűgöző Achillese a kitűnő előadás három főpillére. *Kálmán* Oszkár a jós szerepében jelentőséget tudott kölcsönözni ennek az epizódfigurának is. *Hámori* is kitűnően állotta meg helyét, a zenedráma egyik legnehezebb szerepének megmintázásában. Végül ne feledkezzünk meg *Rékai* Andrásról, a nagytudású rendezőről, *Fülöp* Zoltán nagy fantáziára valló díszleteiről és a balett szólistáiról, a koreografus *Harangzó* Gyuláról és a bájos két szólótáncosnőről: *Bordy* Belláról és *Ottubay* Melindáról. A közönség hálás tapsokkal honorálta a kitűnő előadás minden kimagaslóbb jelenetét.

DEMÉNY DEZSŐ

(1871—1937)

A magyar zenekultúra egyik leglelkesebb apostola *Demény* Dezső pápai kamarás, a nagyon képzett, széles látókörű egyházi komponista, a Szent István bazilika külföldön is jól ismert karnagya távozott el körünkől. Kevesen mondhatják el magukról ma, a könyöklés, torzsalkodás és gyűlölködés virágkorában, hogy közszeretet övezi őket földi pályafutásukon: *Demény* Dezső talán az egyetlen magyar muzsik, aki ezzel büszkélkedhetett. Mindenki ismerte, mindenki szerette, becélte s boldog volt, aki bizalmas barátjának mondhatta. Szívjósága közmondásos volt már életében és most, midőn váratlanul eltávozott, földi maradványainak elhantolása közben indultak meg

legendák életéről, cselekedeteiről, amik lavinaszerűen növekednek majd az eljövendő esztendőök során, hiszen Demény nemcsak kompozícióival, írásaival, hanem tetteivel is ércnél időállóbb halhatatlanságot biztosított magának.

Budapecsten született, 1871-ben; Szatmárott és Esztergomban tanult s huszonkettedik évét sem töltötte még be, mikor pappá szentelték. Huszonöt éves korában már udvari káplán, majd főgimnáziumi tanár. Zenei adottsága gyermekkorában jelentkezett ugyan, de komoly elméleti tanulmányokba csak akkor fogott bele, mikor Pestre került. *Bach*ó István az első honvéd gy. e. egykori igen népszerű karnagya és *Herzfeld* Viktor, Zeneakadémiánk nagy tudású zeneszerzős-tanára avatták be a kontrapunkt, a formaképzés és a hangszerelés titkaiba. Előbb világi zenekari művekkel (Ünnepi nyitány, Tánc-szvit, Magyar rapszódia) kísérletezett, később kórusokat, főként férfikarokat komponált, végül az egyházi zene felé orientálódott és ezen a téren alkotta meg legszebb opuszait. Alig van valami, ami jellemzőbb volna Deményre, mint az, hogy Palestrina a 16. sz. legfennköltebb, túlvilági régiókban mozgó mestere és az örökké mosolygó mennyeien harmónikus Mozart voltak eszményképei. Könnyezett, ha barátjaival a Palestrina-stílus szépségeiről, vagy Mozartól folytatott eszmecsere-t. »Isten küldöttei ők — szokta mondani — akik már gyarló bűnös földi életünkben is megmutatják nekünk, mennyi szépség és gyönyör vár ránk a Feltámadás után!«

Még a világháború kitörése előtt nevezték ki a Bazilika karnagyává. E munkakörét nagy lelkesedéssel és jelentős tudással fejlesztette ki annyira, hogy kórusa és általában a Bazilika zenei produkciói zenei életünk fontos tényezőjévé vált. Közben számtalan egyházi műve került előadásra, négy nagy miséje is, köztük a *Szegedi mise*, mely a Klebelsberg-féle pályázaton Dohnányi miséjével együtt nyerte el a pálmát. Közel negyedszázadon át szerkesztette a »Zeneközlöny« című szakfolyóiratot és alig három héttel halála előtt jelent meg egy vaskos műve: népszerű hangversenykalauz, melynek megírása és sajtó alá rendezése foglalkoztatta őt hosszú betegsége alatt. Tanított ezenkívül latint és szertartást a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakán és két évtizeden át igazgatója, művészeti tanácsadója volt a Rózsavölgyi és társa cégnek.

Pénteken, e hó 12-én d. u. temették el nagy részvét mellett a farkasréti temető halottasházából. Sokszáz főnyi közönség kísérte utolsó útjára. A gyászmenet élén őt koszorús kocsí haladt. A beszentelési szertartást dr. Witz Béla plébános végezte nagy papi segédlettel. Az egyházközség nevében Mayer Károly államtitkár, a Palestrina-kórus nevében Dunay László, a Zeneművészeti Főiskola nevében Isov Kálmán, a Rózsavölgyi-cég nevében Angyán Béla mondott búcsúztatót.

Lelkiüdvéért szombaton d. e. mutattak be engesztelő szentmiseáldozatot a Szent István-bazilikában. A misét Shvoy Lajos megyéspüspök celebrálta, a kibővített énekkar Harmat Artur vezényletével Mozart halhatatlan Rekviemjét, az elhunyt egyik legkedvesebb, legjobban szívéhez nőtt mesterművet adta elő.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Budapest, 1937. november 12.

Dús aratást, »közepesnél átlag jobb« termést várhatunk az idén zenei életünk termőföldjén. Már a lefolyt másfél hónap adott kis ízeletet abból, mennyit kapunk a tavaszig hangversenytermeinkben. Kitérő *filharmónikusaink* első fejlethetetlenül szép estélyéről, *Dohnányi* mester 60 éves jubilaris ünnepségeinek leírása kapcsán emlékeztünk meg. *Defauw* Désiré belga karmester vezényelte a második bérleti hangversenyt. Kvalitásait tavaly méltattuk részletesen, pesti bemutatkozása alkalmából. Most tetézte tavalyi diadalát.

Schmitt Florent igen mély benyomást keltett, költői szépségekkel teli zsoltárának, Ravel dalainak és Dukas Bűvésztáncának eldírálásával olyan lelkes ovációt váltott ki közönségünkben, aminőre alig van példa annaleseinkben. Pattogó ritmika, gondosan kiegyensúlyozott dinamika és sok temperamentum jellemzik interpretációit. Báthy Anna jó francia kiejtéssel, gyönyörű frazirozással énekelt a Ravel és Schmitt számokban. Dicséret illeti a Székesfővárosi Énekkart is a zsoltár nagyon nehéz vokális részének derekas ellátásáért.

Toscanini mester a »Bécsi Filharmonikusok« élén lengette sok dicsőséget megért dirigensi pálcáját. Vivaldi concertoja-ban egész új frazeálást hallottunk. Az volt az érzésünk, hogy Toscanini jobban megértette nagy honfitársának intencióit, mint bárki más, a legnagyobb németeket is beleszámítva, akik eddig műsorukra tűzték Vivaldi halhatatlan mesterművét. A *Pastorale* szimfónia, bár utolsó két tételében sok érdekes tempóváltozást hozott, nem melegítette fel ezúttal a hallgatóságot. Bravúros volt *Muszsorgszki* tolmácsolása. (»Egy kiállítás képei«). Ravel színes, néha oroszosan brutális hangszerelését igen elmésen tompította ott, ahol erre szükség mutatkozott. Bizet kissé szentimentális »Arlesienne« szvitjét Toscanini ép oly lelkiismeretes elmélyedéssel dirigálta, mint műsorának súlyos számait.

Halottak napján Brahms megkapóan szép rekviemjét hallottuk a Budapesti Ének- és Zenekarregysület derék gárdájától. Lichenberg Emil kitűnő diszpozícióban, mély áhitattal vezette gondosan előkészített ének- és zenekarát. Báthy Anna és Tibor Zoltán adták elő a magánszólamokat, átszellemülten, nagy énekkultúrával. A rekviem előtt Basilides Mária páratlan művészete varázsolta elénk maradéktalanul Mahler meghatóan izgalmas »Kinder-totenlieder« ciklusát. A nagyon nívós hangverseny mély hatást tett hallgatóságára, amely a közreműködőket ismételt meleg ovációkkal tüntette ki.

A Salzburgi Mozarteum zenekarának bemutatkozó estjén Fischer Annie játszotta Mozart *Esz-dúr* versenyművét. Ez a szám oly felejthetetlen élmény volt mindannyiunk számára, hogy hatása alól napokon át nem tudtunk szabadulni. A fiatal művész megjelenésében, billentés-módjában van valami lenyűgöző, amit magyar tehetségnél alig észlelhettünk. A közönség is megérezte ennek a félórának rendkívüliségét és percekig tombolva ünnepelte kedvencét. Paumgartnerrel, valamint magáról a zenekarról alig mondhatunk véleményt. Talán kimerültség, talán más zavaró körülmény gátolta az együtttest teljes képességének kifejtésében; az tény, hogy a dirigens és a zenekart nyáron, saját otthonában, már sokkal jobb diszpozícióban is hallottuk.

Dohnányi Ernő, ki a nyár folyamán töltötte be hatvanadik életévét, töretlen erővel lépett dobogóra, hogy egy páratlanul nagyszerű Beethoven szonáta-est emlékével ajándékozza meg rajongó hallgatóságát. Temperamentuma, szívóssága ma is a harminc év előtti Dohnányié, de végtelenül nagy kultúrájának kicsiszoltságán kiérzik a művészete csúcspontjához elérkezett Mester tudása, tapasztalata, átszellemültsége. Egy kétségtelen: ma Beethoven, Schubert és Brahms műveinek tolmácsolásában senki sem közelíti meg őt.

A legnagyobb hegedűsök egyike, Szigeti József a Vigadó zsúfolásig megtelt széksorai előtt játszott. Ezúttal kissé hűvösnek, tartózkodónak éreztük játékát. Közönségét csak Tartini d-moll versenyének bravúros eljátszásával tudta felmelegíteni.

Basilides Mária dalestéi mindig kimagasló eseményei a szezonnak. Ahogy a nagymesterek alkotásait tolmácsolja, abban annyi őszinte rajongás, szeretet, alázat, elhivatottságának tudata lappang, hogy épen ezzel tudja a lelkeket birtokba venni. Gazdag műsorán Glucktól Chopinen át a legújabb oroszokig minden fajta stílus szerepelt és Basilides dicsősége, ha megállapítjuk, hogy valamennyiben egyforma felkészültséggel, egyforma megérzéssel mozgott. Közönsége áhitatos figyelemmel hallgatta énekét és vég nélküli tapsokkal jutalmazta a nyújtott, igen magasrendű művészi élvezetet.

dr. L. H.

NAPLÓ

Hubay Jenő emlékezetének hódolt a Magyar kir. Operaház a Hubay Jenő társasággal, a Liszt Ferenc társasággal és az Operabarátok egyesületével szövetkezve a november 11-ikén rendezett gyönyörű emlékestén. Előbb *Stróbl* Zsigmondnak Hubay Jenőt ábrázoló mellszobrát avatták fel a színház előcsarnokában. *Ugron* Gábor elnök, *Tasnádi Nagy* András államtitkár és *Márkus* László igazgató beszédei után a jelenvoltak meghatóan szemlélték a felejthetetlen Mester portréját. Utána Hubay legnépszerűbb ifjúkori műve: *A cremonai hegedűs* és legutolsó alkotása *A milói Vénusz* került előadásra. Mindkét dalművet *Fleischer* Antal karnagy dirigálta, nagy megértéssel, virtuóz lendülettel. Amidőn a cremonai hegedűs-ben Hubay Stradivariusa szólalt meg nagyszerű egykori növendékének, *Szentgyörgyi* Lászlónak vonója alatt, mely meghatódottság sóhaja hullámozott végig a zsúfolt nézőtérén. Hubay lelkes intencióinak hódolva az igazgatóság a fiatalságot szerepeltette örökéletű művében. *Tamás* Ilonka, *Sárdy* János, *Losonczy* György és *Vitéz* Tibor énekszámaít sokszor percekre szakította meg a közönség tapsvihara. Külön elismerés illeti *Oláh* Gusztáv hatásos, az eddigi sablontól teljesen eltérő nagyvonalú rendezését, megkapó színpadi képét. A díszelőadás első darabjában *A milói Vénusz*-ban a régi sokszor méltatott együttest, *Pallót*, *Halmost*, *Maléczyt*, *Komáromit*, *Tutsek* Piroskát és *Dobay* Liviát szeretetteljes tapsokkal tüntette ki a díszelőadás előkelő nézőserege.

KÖNYVEK—KÓTÁK

A magyar operajátszás Budapesten címen jelent meg *Sebestyén Ede* tollából 12 ívre terjedő, izléses kiállítású kötet, Somló Béla kiadásában. Sebestyén nagy szorgalommal és körültekintéssel gyűjtötte össze a magyar operajátszásra vonatkozó adatokat 1793-tól, az első magyarnyelvű kísérletektől, egész napjainkig. Könyvének értékét nagyon emeli, hogy igen nagy adatgyűjteménye mellett annak olvasása nem fárasztó, mert a szerző lépten nyomon arra törekedett, hogy népszerűen csoportosítsa »könnyű olvasmány« konténerben adatait. Sebestyén Ede dicséretes kulturmunkát végzett; könyve megérdemli, hogy a dalmű magyar története iránt érdeklődő operalátogatóink legszélesebb rétegében elterjedjen.

Csekey István: Liszt Ferenc származása és hazafisága c. sokat vitatott értekezése, mely megjelenésekor nagy feltűnést keltett, most külön lenyomatban jelent meg. Akkoriban kifejtettük már véleményünket e nagyon alapos szaktudással és lelkiismeretességgel végzett kis munkáról. Azóta ismételen jelentek meg német zenei folyóiratokban Liszt magyar származását kétségbevonó cikkek, amelyek legújabbán sajnos már Csekeyre is kezdenek hivatkozni: az ő adataival támasztják alá Liszt kisajátítását célzó hadjárataikat. Ez a mozzanat az, amitől már akkor féltünk, amire akkor utaltunk és ami sokkal gyorsabban következett be, mint vártuk. Tisztelettel adózunk Csekey könyörtelen és csak a leplezetlen igazságot feltárni vágyó tudós, alapos munkájára, de legyünk őszinték: vannak illúziók, melyeknek szétfoszlatása sokszor fájdalmas és talán olykor — veszedelmes is. . .!

Kazacsay Tibor: Kis dalok az állatokról. Szövegét írta: *B. Radó Lili*. Különléle hangsúlyos rigmusokba ősi nyolcasokba 8—6 stb. tagoltságú rímelő strófákba szedte nagyon bájos, kedves ötletes meséit a nagy gyermekszertetre való versikék poétája. Egyetlen hibájuk, hogy alaphangjuk sokszor chanson-ízü sokszor ritmikájukban monoton és ezért igen nehéz feladat elé állítja a zeneszerzőt. Kazacsay Tibor, a zenei humor nagyon tehetséges apostola, számtalan gyermekdarab kiváló poétája, elemében érezhette magát e kedves, közvetlen versikék megzenésítése közben. Van egy-két dala, mely egészt biztosan rövidesen nagyon népszerű lesz óvodákban, elemi iskolákban. A ritmikai monotóniával

persze nagyon nehéz volt megbirkózni, de ezzel szemben ki kell emelnünk egyik másik dalocskájának igen sikerült művészi formáját. (»Két kis bagoly unatkozik«, »Mormogóék lefekszenek«, »Mókus esküvő.«) Kár, hogy nem tett kísérletet Kazacsay abban az irányban, hogy tematikáját a magyar gyermekdal, magyar népmese, népballada hanghordozásához hangolja közelebb. A Dante-kiadásában megjelent, Enyvvári rajzaival díszített pazar kiállítású kötet bizonyára sok karácsonyfa alján fogja a zenei hajlammal bíró kicsinyeket boldogítani.

Dr. L. H.

Jemnitz Sándor: Bachtól Bartókig. (I. rész 88 oldal 1937.). A Molnár Antal szerkesztésében megjelenő *Népszerű zenefüzetek* 9. számaként jelent meg Jemnitz Sándornak ez az írása, amely — amint a sorozat címe is mutatja — a zeneértő nagyközönség számára készült, népszerű irányú munka. Népszerű modorban jót és jól írni igen nehéz feladat és hogy ez Jemnitz Sándornak sikerült, az szerencsés írói tollának érdeme, mert Jemnitznél az alapos és lelkiismeretes felkészültség eleven, szellemes és közvetlen előadói stílussal párosul. Így munkáját a szakemberek is érdeklődéssel forgathatják, mert számukra is vannak új és eredetien ötletes mondanivalói.

Aki népszerű stílusban ír, annak el kell hagynia a filológiai rendszerezések biztos vágányait és közölnivalóit valamilyen esztétikai keretbe kell foglalnia. Jemnitz egy képtárba vezet bennünket, ahol ott lóg a falon a Bach családról készült festmény és egy-egy jólsikerült portré Haydn-ról, Beethoven-ról, Schubert-ről, Chopin-ről és Liszt-ről. Ez a képgaléria magába foglalja nagy vonalaiban tulajdonképpen a zenetörténelmet a barokktól a romantikáig bezárólag. Jemnitz úgy vélte, — mégpedig helyesen — hogy sokkal jobban rávilágít egy zenei korszak lelkiségére, ha aprókeles és tanáros filológizálás és adathalmazozás helyett éles fényt bocsát a kor egy-egy nagy fiának szellemalakjára. Az ilyen eljáráshoz azonban vérbeli írásművészet is kell és Jemnitzből ezek az írói kvalitások egyáltalán nem hiányzanak.

A Bachról szóló fejezet olyan, mint egy rembrandti festmény, egy dolgos német polgári család otthonáról. A fények és árnyékok feszült szembeállításra azonban jelzi, hogy az idilli külsőség mögött rejtett tragikus küzdelmek zajlanak le. Ott látjuk a vasszorgalmú Bachot, amint rossz szemeivel egészen a kotta fölé görnyedve ír és ott látjuk fiait, akik maguk is muzsikusként és akik készen állnak a néma és dacos támadásra apjuk művésze ellen. Philipp Emánuel elkapta a berlini udvarban divatozó új művészet pongyola, külsőséges, de tetszetős divatját, Johann Christian meg az új olasz mesterek után bolondul. És a két nemzedék képviselői között ott áll Anna Magdaléna asszony szelíd alakja, aki rajongással néz fel urára, de féltő aggodással őriz szívében helyet a pártító gyermekek részére is. Egy erős fénycsóva esik még a családi képtől függetlenül is Bach magányos hatalmas alakjára. Itt olyan mélyenjáró részre bukkanunk, amelyek a könyv legszebb lapjait teszik ki.

A következő kép Haydn műhelyébe vezet el bennünket, ahol remek szembeállítást kapjuk az individualista magányába önként elszigetelő romantikus és a céhbéli művész mesterember kollektívakotó egyéniség klasszikus profiljának. A Beethoven-ról szóló fejezet a németiség és a bonni mester viszonyára mutat rá jellemző szavakkal és erőteljesen eseteli ki itt Jemnitz Beethoven európai jelentőségű és értelmi misszióját görög-keresztény kultúránkban. Kevésbé sikerült viszont a következő, Schubert-ről és Chopin-ről felvázolt portré, itt kissé elhamarkodott vonalakkal is találkozunk, a szerzőtől észrevehetőleg távol állnak romantikus modelljei. Chopin gyászindulójának finom hangulatu analízise azonban olyan mint egy koraimpresszionista festmény sejtelmesen egymásbafolyó színeivel. Végezetül találó és frappáns megállapításokat olvashatunk Liszt alkotva is interpretáló lángelméjéről. A liszt-i alkotó munka természetére vonatkozó meglátásai újszerűségükben igen érdekesek. Érdeklődéssel várjuk a folytatólagos füzet megjelenését. (T. D.)

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 290-708

Felelős kiadó :
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 384-529

Budapest
XIX. évfolyam, 4. és 5. szám
1937 december 1.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Mozart rekviemje.) —
Huzella Elek: Cézár Franck. — Góbé Richárd: Hang, szín,
forma. — Galambos Gruber Ferenc: Maurice Ravel. —
S. A.: Beethoven szimfóniai. (III. folytatás.) — Pasticcio. —
Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Respighi: Róma négy kútja
Tóth Dénes: Boème lirique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Kazacsay: Álomország

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznap este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Szfőv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

10 Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye észak-európai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Ötödik hangverseny
(B bérlet)

1937 december 3.-án, pénteken este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

LIBER ENDRE-EMLEKHANGVERSENY*)

Vezényel :

Karvaly Viktor

Közreműködnek :

**Báthy Anna, Budanovits Mária, Rösler Endre, Koréh Endre,
Szakolczay-Riegler Ernő**

1. Bach J. S. (1685 Eisenach—1750 Lipse) : Korál.

Mi nem válunk el Tőled
Csak minket el ne hagyj,
Ha megbúsít az élet
Szívünknek vigaszt adj.
Bár messze szállsz el tőlünk,
Emléked mégis él,
És Hozzád vágyó lelkünk
Viszontlátást remél.

2. Liszt Ferenc (1811 Doborján—1886 Bayreuth) : Gyászóda.

Orgonán előadja : **Szakolczay-Riegler Ernő** orgonaművész, a Zene-
művészeti Főiskola tanára.

3. Mozart Wolfgang Amadeus (1756 Salzburg—1791 Bécs) : Rekviem.

Alig ismerünk még egy műalkotást a zeneirodalomban, melyet úgy átszőtt volna a legendák misztikuma, mint Mozart örökség halhatatlan rekviemjét. Szinte azt mondhatnók, hogy ez a meseszerű lepel organikusan függ össze a salzburgi Mester alkotásával, hiszen Mozart rekviemjéből titokzatos varázs árad, mely földöntúli szépségével megbűvöli úgy az előadót, mint a hallgatót.

Mozart elmúlásának különös körülményei, valamint a rekviem keletkezésének sokat emlegetett legendaköre sokszor felvetették azt a gondolatot, volt-e szoros összefüggés a Mester halála és a rekviem megalkotása között; akadtak zeneírók, akik váltig azt állítják, hogy Mozart korai szerencsétlen

*) Kérjük, hogy a hangverseny jellegére való tekintettel a tetszésnyilvánítást mellőzni sziveskedjék.

elköltözését nemcsak a rekviem megkomponálásának túlhajtott munkatempója siettette, hanem az a rögeszmeszerű elgondolása, hogy a lakásán két ízben is megjelent szalónkabátos, cilinderes »kisértetszerű« megrendelő halálának volt előhírnöke. Kortársak állítása szerint ez az eset úgy felizgatta őt, hogy magasabb erők akaratának beteljesülését látta benne és annyira hitt a végzet rendeltetésében, hogy rezignáltnan vetette magát alá Isten akaratának és mitsem tett betegségének leküzdése, szervezete ellenállóképességének fokozása érdekében.

Életrajzírója Jahn Ottó elbeszélése szerint 1791 júliusában, mialatt a »Varázsfuvola« hangszerelését csiszolgatta, rejtélyes látogatója akadt. Megjelent nála egy magas, sovány sötétszürkeruhás férfi és egy névtelen levelet adott át Mozartnak. A levél írója hízelgően elismerő szavakkal emlékezik meg a Mester eddigi alkotásairól, dalműveiről, szimfónikus és kamarazeneműveiről, majd ezt a kérdést teszi fel, mekkora összegért írna egy halotti misét és mennyi idő alatt tudná azt befejezni? Mozart pár pillanatra magára hagyta titokzatos látogatóját és a szomszéd szobában megtárgyalta feleségével a levél tartalmát. Minthogy Konstanz rábeszélte férjét a névtelen levélíró kérésének teljesítésére: ez ötven (németek szerint száz) aranyat kért a mű megírásáért. Elkészülésének határidejére azonban nem köthette le magát. Az is köztudomású, hogy másnap ismét megjelent a titokzatos férfi, átadta a kért összeget és kijelentette, hogy a kész partitúra gyors beszolgáltatásakor még újabb jutalékot helyez kilátásba, de kikötötte, hogy a Mester még kísérletet se tegyen a megrendelő személyének kipuhatolására, mert ez úgyse vezetne eredményre.

A rekviem megrendelőjének személyét sokáig valóban legendás titok takarta. Mozart életrajzkatolói azonban kiderítették, hogy a szürkeruhás küldönc: Walsegg Ferenc gróf Leutgeb nevű gazdasági intézője volt, aki urának parancsára járt el. A zenerajongó arisztokrata ifjú felesége ugyanis 1791 február közepén halt meg váratlanul és a súlyos csapás hatása alatt határozta el magát Walsegg gróf, hogy felesége emlékének egy Mozart komponálta rekviemmel fog áldozni. Azt is kiderítették, hogy Walsegg gróf már másoknál is rendelt, hiúságának kielégítésére, névtelenül, kisebb dalműveket, kamarazeneműveket, amiket csendő arannyal fizetett. Kastélyában ugyanis minden minden kedden és csütörtökön kamarazene-estéket, vasárnaponkiut pedig operaelőadásokat rendezett, melyekben maga is mint gondnok és mint dirigens vett részt.

Lássuk ezek után magukat a pusztá tényeket.

Lázasan fogott tehát hozzá Mozart rekviemjének a megrendelő kívánsága szerinti megkomponálásához. Elkészült a hallhatatlanul szép és megható »Requiem aeternam...«, valamint a »Kyrie« teljes kidolgozásával. A »Dies irae« énekszólamait is felvázolta és számozott basszussal jelezte a zenekari kíséret harmóniáit. De az utójáték ütemeit már üresen hagyta. A »Lacrimosa« az eredeti kéziratban e szavaknál végződik: *qua resurget ex favilla judicandus homo reus.....*, de a »Domine Jesu Christe« és a »Hostias« vázlata ismét készen állott. Viszont a »Sanctus«, a »Benedictus« és az »Agnus Dei« tételkből egy hangot sem tudott már leírni, mert 1791 december 5-én örökre lehunyta szemét.

Konstanzának, Mozart özvegyének minden gondolata az volt, hogy a titokzatos megrendelő teljes befejezett partitúrát kapjon kézhez, mert féltő volt, hogy elmaradásakor nemcsak az előleget kell majd visszatérítenie, hanem a beigért külön honoráriumtól is elesik majd. Már pedig az örökös pénzzavarokkal küzdő Konstanzának most is sürgetően szüksége volt anyagiakra. Ezért Eyblert bízta meg a félbemaradt kézirat kiegészítésével. Mozart e közepes tehetségsű famulusa bele is kezdett a »Confutatis« kidolgozásába, de érezte, hogy tudása messzire alatta van a vállalt megbízásnak. Konstanza látván, hogy Eybler nem tud zöldágra vergődni elhunyt férje művének kiegészítésével, Süßmayr-hoz, Mozart régi barátjához fordult, ki már a »Titus« vezérkönyvének befejezésében is segédkezett a Mesternek. Süßmayrnak könnyebb dolga volt, mert a

haldokló Mozart részletesen megbeszélte vele a Rekviem tételeinek felépítését, hangszerezését és tematikus anyagának elrendezését.

Konstanza akkor járt el volna helyesen, ha Mozart félbemaradt opuszát úgy egészítette volna ki Süssmayrral, hogy az ereklYESZÁmba menő lapokat félretéve, megjelöltette volna az idegen kézírásokat De egyre attól félt, hogy így anyagi károsodás érheti, ezért kérte meg Süssmayrt, hogy az egész Rekviemet másolja le, hogy egységes kézírással prezentálja megbízójának a művet! Mikor három héttel a Mester halála után ismét jelentkezett a titokzatos küldönc a kéziratért, Konstanza úgy adta át neki a teljes partitúrát, mintha azt az elhunyt Mester hagyatékában találta volna meg teljesen készen.

Walsegg gróf átvéve a vezérkönyvet, elő is adatta felesége halálának évfordulóján. Mindenki meghatottan élvezte Mozart műremekeit, a gróft dícsérő himnuszokkal halmozták el és a hiúságában tetszelgő főúr azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a jogos tulajdonát képező partitúrát saját költségén nyomatja ki.

Később Konstanza is előadatta férje posthumus művét a Jahn-féle teremben. Megindult a nagy vita Mozart szellemi hagyatéka fölött. Akadtak kritikusok, akik még azokat a részeket is kétségbevonták, amiket maga Mozart komponált. Csak a Breitkopf-cég közbelépése vetett véget a zürzavarnak, elkérve az özvegytől az eredeti kéziratot.

Még ma is vitás, hogy a rekviem eleje és befejezése között fennálló stílári ellenét mellett melyek azok a részek, melyek kétséget kizáróan Mozart kezétől származnak és melyek Süssmayr önkényes toldásai. Különösen a *Sanctus* és az *Agnus Dei* vitások, de sok szó fér más moztartian induló részletek középtételeihez is.

Az eredeti kézirat szerint a rekviem 4 énekhangra íródott, továbbá orgonára, két basszetzükrtre, két fagóra, két trombitára, üt-dobokra és vonószenekarra. A három puzón szolamot részben idegen kéz írta bele Mozart vezérkönyvébe.

Mint műfaj a rekviem gyászmise vagy halottas mise: *missa pro defunctis*, és a halottak lelkiüdvéért celebrálják. Nevét az *introitus* kezdőszavától nyerte: *Requiem aeternam dona eis Domine*. További tételei: *Kyrie*, *graduale*, *tractus*, *sequentia*, *offertorium*, *Sanctus*, *Benedictus* *Agnus Dei* és *communio*. Mozarton kívül Cherubini, Berlioz és Verdi rekviemjei a legismertebbek. Brahms *Deutsches Requiem*-jében nem a latin liturgikus szöveget használta fel, hanem egy a földi mulandóságról elmélkedő biblikus szöveget.

A megrázó *Introitus* (*Requiem aeternam dona eis Domine*) hangneme: d-moll. A fagót és a basszetzükrt négy szólamú bevezetését a vonósok szinkópás nyolcadokkal kísérik. Fugatoszerűen lépnek be utána az énekhangok, a dúx (vezér) és comes (társ) szabályos váltakozásával. Mídon a kadencia B-dúr felé modulál, energikus tizenhatod-figura lép fel a vonósokban, mely a közép-tétel hangulatát készíti elő. Most a szoprán szóló intonál egy ősi koráldallamot (*Te decet hymnus, Deus in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem*). A kar pontozott utánzó figurák kíséretével felkiált: *Exaudi orationem meam!* Utána sötét komor színek váltakoznak a kontrapunktikus *Et lux perpetua luceat eis!* képlettel. Feltűnő félzarádék, majd felhangzik a *Kyrie eleison* csodálatosan szép, felülmúlhatatlanul mesteri kettős fugája. Az első téma nyugodt, magasztos: Az Atyaistent hívja. A másikat Krisztushoz intézi, a közvetítő istenemberhez, ennek mozgékony figurái unszolók, kérlelők. Több mint másfélszáz esztendője elemzik bámuló hódolattal a kettős fugát muzsikusz nemzedékek, anélkül, hogy beteltek volna szépségével. Az emberi lángeleme egyik legcsodálatosabb megnyilatkozása!

Dies irae, dies illa, Solvet saeculum in favilla a következő szekvencia szövege. A teljes kar énekl, mesterien ecsetelvén a végítélet rémületét. Homofón-jellegű tétel, melynek mozgalmasságát a vonósok tremoló-figurációi fokozzák.

Obligát tenorpuzón szóló vonul át a fenséges *Tuba mirum*-on. Megszólal az utolsó ítélet hozsannája, mely egy *B*-dur hármashangzatot bont fel egy decima távolságban. A témát rögtön basszus szóló veszi át (*Tuba mirum spargens sonum, per sepulchra regionum*) Utána egyenkint lép be szólistikusan a tenor, alt és szoprán szólam, hogy a *Cum vix iustus* szavaknál egyesüljenek éterikus harmóniává.

A *Rex tremendae*-ben a kórus rémült felkiáltásai csodálatosan vegyülnek a zenekar félelmetesen fenyegető pontozott figuráival. Csak a *Salva me fons pietatis* (ments meg engem, kegyelem forrása!) szavakkal halkul el a szívét, lelket megremegtető tétel, könyörgő esdeklő motívumának beléptetésével.

Egyike a Rekviem legszebb gyöngyszemeinek a *Recordare*. Krisztushoz fohászkodik a komponista érzékenyülve bensőségesen: *Recordare Jesu pie, Quod sum causa tuae viae. Ne me perdas illa die*. A bassztkürt rövid bevezetése után kánonszerűen lép be a négy magánszólam a vonós hangszerek nyolcadellenpont mozgásával támogatva. Hamisíthatatlanul mozarti a *Qui Mariam absolvisti* szavaknál fellépő meghatóan szép szekvencia. Az első kánonszerű téma reprise után kiengesztelő hangulatú kóda.

A *Confutatis maledictis* tételben Mozart ismét rettentő képet rajzol: az elítéltek kínszenvedését, akik a pokol tüének sístergését, ezalatt a tenor és basszus szólamok kétségbeesett kiáltása hallatszik. Csak a *voca me cum benedictis* szavaknál szűnik meg a lidércnyomás. A lélek felszabadul a borzalmas látománytól és megkönnyebbülten tekint fel új reménnyel telve a Teremtőhöz.

Egyetlen vonóshangzat vezet át ismét *d*-mollba a *Lacrimosa* tételbe. Elégikus hangulat fekszik nyomasztóan a homofónszerkezetű tételben. Ott, ahol a szoprán kromatikusan felfelé megy a kétvonalú a hangig, ott abban az ütemben szakadt meg Mozart kézírása (*a qua resurget ex favilla iudicandus homo reus* szavaknál). Itt váltotta meg őt a halál szenvedéseitől.

Schack Benedikt énekes emlékirata szerint azon a történelmi nevezetességű "próbán", melyen Mozart rekviemjét énekeltek a haldokló komponista lakásán — ezt a jelenetet örökitette meg Munkácsy Mihály 1886-ban festett megható festményén — csak a *Lacrimosa*-ig jutottak el. Itt akkora meghatottság szállta meg a Mestert, hogy az éneket félbe kellett szakítani, mert féltő volt, hogy a katasztrófa minden pillanatban bekövetkezhetik.

— S z ü n e t —

A következő két tétel a *Domine Jesu* és a *Hostias* Süssmayr állítása szerint még Mozart műve, mert a karszólamokat maga a haldokló Mester vázolta be az eredeti partitúrába. Süssmayr csak a zenekarkíséretet dolgozta ki mesterének előzetes útmutatása alapján. Ha a partitúrát figyelemmel forgatjuk, megállapíthatjuk, hogy a *Libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus* epizód figurációi, valamint a vonós zenekar utána következő unisono tizenhatodai nem Mozart tollából valók.

Sikerültebb a *Hostias* zenekari aláfestése egészen a *g*-moll középtételig (*quam olim Abrahae promisisti*) ahol Süssmayr egyetlen frázis elég gyakori kihasználásával 30 ütemen át járhatja *unisono* az első és második hegedűt.

A *Sanctus* fugájáról újabb kutatások megállapították, hogy Mozart vázlatai között meg volt a Mester saját kezeírásával. Ezt a vázlatot valószínűen Konstanza bocsátotta Süssmayr rendelkezésére, hogy megkönnyítse neki súlyos feladatát. Ez a rövid fuga ki is emelkedik környezetéből.

Kissé opera-ária ízü a *Benedictus*, egyike a rekviem legtöbbet vitatott tételének. Az *Osanna in excelsis*-ben Süssmayr a *Sanctus* végén *D*-durban hozott fugát más szólamelrendezésben, *B*-durban ismétli meg.

Az *Agnus dei* hangulatban az *Introitus*-ra emlékeztet. A szoprán a *Dies irae* egyik motívumán épül, míg a basszus a rekviem főmotívumát (*d—cisz—d—e—f*) idézi. Formai tagozódása egyébként Isten bárányának háromszoros kérleléséből szinte önként adódott. Nagyon szép a *Lux aeterna* melyet Süßmayr középtételnek fogott fel. Miután félzáradékkal átmodulál a rekviem főhangnemébe, *d*-mollba a *Cum sanctis tuis in aeternum* szavakra megismétli a mű elején hallott *Kyrie*-fugát. Konstanzra szerint ez Mozart kívánsága volt, aki így akarta megelőzni azt, hogy valaki rekviemjéhez szabadon komponáljon valami oda nem illő befejezést. Mozart maga, ha életben maradt volna, bizonyára nem ismételtette volna meg a *Kyrie*-fugát, melynek mozgalmassága selogy sem illik a rekviem költői befejező hangulatához. (*Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis.*) Sajnos, annak titkát, mit álmodott meg rekviemjének betetőzéséül, magával vitte az örökkévalóságba, hol talán új harmóniák termékenyítették meg csodálatos, kiapadhatatlan invencióját.

*

Hatodik hangverseny

(A bérlet)

1937 december 12-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel :

Kenessey Jenő

a m. kir. Operaház karmestere.

Közreműködik :

Jeanne Manchon-Theis

zongoraművésznő (Páris)

1. **Berlioz Hector** (1903 Côte St. André —1869 Páris) : Benvenuto Cellini. — Nyitány nagy zenekarra.

Berlioz hét nyitánya egész különleges helyzetet foglal el a 19. század romantikájának irodalmában. Mesteri formájuk e műfajnak a század vége felé bekövetkezett kulminációs pontját vetették előre. Berlioz a francia nyitány típusának hódolt formaképzésében. 16—20 ütemes Allegro-t hosszabb lassú rész követ s csak ennek kihangzása után kezdődik a tulajdonképeni szonáta-forma, melynek főtémáját rendszert a vezető ütemekből merítette. Míg a *Waverley* és a *Francs Juges* még bátortalanul oldja csak meg a problémát : hogyan lehet a repprelz bíró hagyományos szonátaformában történet, programyszerű eseményt a zene nyelvén elmondani, addig a *Lear király* és főként Berlioz legtöbbet játszott nyitánya, a *Római karnevál* csak jellemrajzot, illetőleg hangulatképet fest, itt tehát jobban elemében volt a komponista.

A *Benvenuto Cellini* nyitánya hasonló című operájának volt bevezető zenéje. Ez tehát nem hangverseny-nyitány. Anyagát a szerző a dalmű ének-számaiból válogatta össze. Előbb egy húsz-ütemes allegro bevezetés varázsolja a hallgatót egy mámoros ünnepség kellő közepébe. A következő témacsoportot az érsek szózatából alakította ki, hozzáfűzvé Arlequino bájos könnyed ariettájának főmotívumát. Melléktémáját Cellini epedő szerelmes cavatinájának egyik legjellegzetesebb témája szolgáltatta. Különösen szellemes a *Larghetto* : a basszusok szólaltatják meg halk pizzicatoval az érsek témáját, míg a fafuvók Arlequino szerelmi motívumát idézik. Ünnepeles

puzón hangzatok készítik elő a főtéma visszatérését. Érdekes zenekari hanghatásokkal telített Coda zárja le a szellemes kompozíciót. Bemutató előadása 1838 szeptember 3.-án zajlott le a párisi *Académie royale de musique*-ben.

2. **Farkas Ferenc** (1905 Nagykanizsa—): Tánccjáték szvit (Bemutató előadás).

»A Három Csavargó« c. tánccjáték 1932-ben íródott Kristóf Károly szövegére, egy régi kínai mese nyomán. Ebből a tánccjátékból hangzanak fel ma részletek, nagyrészt zárt számok, melyek színpad nélkül is megállják helyüket. *Simfonia, Mazurka, Minuetto misterioso, Tempo di Tango, Pantomim* és *Marcia funebre* a tételek címei, ezek a címek az egyes tételek hangulati tartalmát már magukban foglalják. Szerző ebben a művében nem kíván mélyebbre hatolni, kis kamarazenekarával inkább könnyen folyamatosságra, játékos, öncélú muzsikálásra törekszik. Szándékosan lemond a szövegből esetleg önként adódó exotikus kínai hangulatfestéstől, viszont helyenként parodisztikus hatásokkal tarkítja művét.

3. **Milhaud Darius** (1892 Aix-en-Provence—): Zongoraverseny (Bemutató előadás.)

Milhaud Darius a mai francia zene egyik legismertebb és legjelesebb képviselője. Az úgynevezett »hatok« (Groupe de Six) csoportjának tagja volt. Virtuóz technikájú, főként ritmikus ötletekben és bravúros hangszerelésben gazdag komponista. A polytonalitás egyik radikális művelője.

Budapesten először bemutatásra kerülő zongoraversenye Milhaud legutóbbi alkotó periódusához tartozik. A három tételből álló, már inkább neoklasszikus tendenciájú mű virtuóz feladat úgy a szolistanak, mint a zenekarnak.

A zenekar tutti E-dúr akkordja, majd a szólista decima passzázsza után szintén a zongora intonálja a markánsan ritmikus főtémát, melyet később a fafúvók ismételnék meg a zongora és a vonósok kíséretével.

Rövid átvezető rész után az érzelmesebb melléktéma jelenik meg szubdomináns jelleggel a zongora és a vonósok közt, majd a graciózus zárótéma az oboákban szólal meg. A feldolgozási és visszavezető részt igen ötletesen csak a zongorának engedi át a komponista, mely mintegy kadenciának is felfogható. A reexpozíció sok ötletben gazdag visszatérése után rövid csillogó kódával zárul az első tétel.

A második tétel szeriöz hangulatú barkarola ritmusával, átlátszó formájával, szellemesen finom instrumentálásával, különösen a fúvóknak és az ütőhangszereknek érdekes kombinálásával igen poetikusan megírt tétele a zongoraversenynek.

Pregnánsan exponált fugatóval indul a harmadik tétel (körvonalában fugatóval kombinált rondó), melyben bravúros kontrapunktikus technika, világos formaszerkesztéssel párosul.

A reexpozíció után hatásos kódával zárul a színesen felépített mű, mely a modern francia zene egyik értékes alkotása.

Előadja: **Jeanne Manchon-Theis** zongoraművésznő.

— S z ü n e t —

4. **Poulenc Francis**: Concert champêtre (Bemutató előadás.)

Előadja: **Jeanne Manchon-Theis** zongoraművésznő.

5. **Beethoven Ludvig** (1770 Bonn—1827 Bécs): IV. szimfónia B-dúr.

1806 nyarat Beethoven ismét Helenenthalban töltötte; ennek a nyaralásnak gyönyörű emléke a negyedik szimfónia. Megkomponálása közvetlenül a »Fidelio« előadásával kapcsolatos csalódási korszakba esik.

Komor hangulatot fest az Adagio, mely az expozíciót megelőzi. A fúvók kitarította B-hang alá a vonósok titokzatos tercekben haladnak, »mintha az Élet problémáját kutatták«. Egy merész moduláció h-mollon át vezet vissza a főhangnem dominálására. Itt egyszerre kitisztul az ég, derűsen mosolyog a napfény. Nem joggal tanulják sokan Beethoven e kis mesterművében a természet feltámadásának programzenei illusztrálását, amint téli letargiájából tavasszal lassan feléled. Vidáman indul a főtéma. Csupa harmónikus derű árad minden üteméből. A szinkópás melléktema után pajkos staccatokat hallunk a különböző hangszercsoportok feleltetésében. Zárótémája kánon a klarinét és fagot között. Szellems az a nyugalomban enharmónikus moduláció, mely a főhangnem $\frac{3}{4}$ akkordját készíti elő. Az expozíció visszatérése a melléktemát végig a főhangnemben ismétli.

Kimondhatatlanul fenséges ünnepélyes feszült hangulat vonul át a második tételben, az *Adagio*-n. Mozgalmas figurációk aláfestésével dalszerű kantilénát intonálnak előbb a fúvóhangszerek, majd a vonósok. Rövid epizód után ismét visszatér a főtéma, hogy újra helyet adjon egy nagyon dramatikus mozzanatnak, melyben fájdalmas szexthangzatok vonulnak lefelé, míg végre *Cesz-dur* dominánsán állapodnak meg. Újabb hegedűfigura lép fel, ezt a Mester páratlan formai virtuozitással viszi át a főtémába, a fuvola kantilénájába. Harmónikus kiengesztelődéssel fejeződik be a dallamos tétel.

Az *Allegro vivace* tipikus beethoveni *scherzo*, ötletes ritmus-eltolódásokkal. Ahogy Beethoven a főtéma motívumtöréseit a középtételben legkisebb elemeire bontja fel, ezt nem csinálja utána soha senki! A trióban a fafúvók orgona pontfőle épített tavaszi dalát halljuk, melyet kétszer szakítanak meg a vonósok moll-felé elsötétető figurái. A *da capo* után rövid kóda következik, ebben tréfásan hat a két kiért rakoncátlankodó témaismétlése.

Az utolsó tétel a zenei humornak ép olyan kiapadhatatlan mintagyűjteménye, mint a VII. és VIII. szimfóniák utolsó tételei. Vidám négyütemes tizenhatod lefelé szaladó figura az egész téma, de mit tud ebből Beethoven faragni! Hányféle színben világítja meg, hogyan bontja fel részekre, hogyan használja fel más, nyugodtabb témák ellenpontozásul, mennyi különféle harmónikus kombináció keretében lépteti fel, hol *pianissimo* a vonósok spiccatóiban, vagy a fagot humoros staccatóiban, hol pedig *fortissimo* a teljes zenekar tuttijában! A kódában még mint *ostinato*-basszus is megjelenik, mialatt a hegedűk az átvezető témát szólaltatják meg.

CÉSAR FRANCK

A belgiumi Liège-ben született 1822 december 10-én. Francia volt; annak vallotta magát nemcsak ő, de már atyja is.

Szülvárosában végzett zenei előkészületek után a párisi Konzervatóriumba került, hol Zimmermann-tól zongorát, Leborne-tól ellenponttant és Benoist-tól orgonát tanult. Klasszikus zenén nevelődött, s született tehetség volt a zenei polifóniában. Ehhez járult még fölényes orgonajátászó technikája és zseniális készsége a rögtönzésben. Miután 1840 július 19-én. a Konzervatórium fugaversenyén első díjat nyert, a következő évben az orgonajáték versenyén is sikerrel vett részt. A verseny négy feladatot jelölt ki: egy megadott gregorián-dallamot harmonizálni, egy orgonadarabot pedál-résszel bővíteni, fugarögtönzés, végül egy szabad téma fantáziálása szonáta formában. Franck szenzációsan oldotta meg feladatát.

1843-ban végleg Párisban telepedett meg, mint zenetanár. Fokozatosan emelkedvén, 1859-ben a Szt. Clotild Bazilika állandó orgonistája, majd 1872-ben — Benoist utódként, — a Konzervatórium orgonatanára lett. E két évszám Franck életének két sorsdöntő pontja.

A magánéletben, — szokásaiból és külsejéből ítélve, — becsületes nyárpolgár volt. Aki azonban közelebbről megismerte, önzetlen tisztelője és rajongója lett. Fiúi szeretettel vették körül tanítványai »Père Franck«-ot; azt az embert, akiről a többség nem akart tudomást venni. Ő mégis békével tűrte mellőztetését, mert többre tudta tartani a művészetet jövedelmező mesterségnél. Befolyásának és munkásságának kettős iránya volt: művészi és erkölcsi. Magasztos feladatnak tartotta a nevelést, s mindvégig azon munkálkodott, hogy tanítványaiból értékes muzsikus-generációt neveljen. Mint beigazolódott, fáradozása nem volt hiábavaló. Nagyfotosságú fordulat volt a *Société Nationale* megalakulása, mely végre neki is megadta a szólásjogot.

Halálos ágyához — kifejezett óhaja értelmében — csak a St. Clotild Bazilika plébánosa jött el, s adta fel neki az utolsó kenetet. Az a plébános, aki annyszor hallotta csodálatos improvizációit és koráljátékait. 1890 november 9-én halt meg a meleg szívível lelkes nevelő...

César Franck élete arra az időre esik, amikor Franciaországban az opera egyoldalú és túlzott kultusza lehetetlenné tette más műfajok érvényesülését és fennmaradását, s így az ő munkássága életében nem talált tágabb körű elismerésre. Eszméi és eszményei azonban, melyek messzebb értek a képzelet határainál, olyan lelki tulajdonságokkal és vigasztaló tudattal kárpóolták, mellyel csak Isten kiválasztott lángelméi rendelkezhetnek. Szavakkal ki nem fejezhető lelki tulajdonságok ezek, melyekről Franck csak a zene nyelvén szól. Zenéjéből gyermeki hitének hangja hallik, máskor megfjezhetetlen misztikumra ár, melynek a legsötétebb mélységekből a legmagasabb megdicsőülésig szárnyaló útját nem mindenki képes követni. E lelki megközelíthetlenségében rejlik belső tekintélye. Zenéje arisztokratikus, mely nem mindenki számára íródott; abszolút, mert minden ábrázolástól, materiától mentes.

A legtalálhatóbb vélemény, melyet Em. Chabrier mondott Franck magas személyiségéről, V. d'Indy idézetéből ismeretes: »Ő maga volt a megtestesült zene.« Ez azt jelenti, hogy egyes műveivel egymagában is foglalkozhatunk anélkül, hogy a mű megértéséhez szerzőjét, az embert, külön kellene tanulmányoznunk. Franck minden műve élethű önarckép. Egyéniségének jellemvonásai, melyek műveiben mind feltalálhatók: őszintesége, jó lelkiismerete, becsületessége, s tüntető kitartása minden mellett, ami gyöngéd és nemes.

Amit minden művészetnek szolgálnia kell, azt ő mindig szem előtt tartotta; hű maradt eszményképéhez: belső vízióinak mindig háttere, egyben tárgya volt a halvány Krisztusarc. Franck valami megtisztult távoli magaslatról nézi az emberi érzelmeket, s úgy szólaltatja meg azokat a zene világnyelvén. Képtelen volt a bűnt és perverzitást zenéjével kifejezni; ő a művészet és a gondolkodás magasabb régióiban nyilatkozik meg. Mélységesen keresztény; zenéje őszinte, gyermeki hitét tolmácsolja, de szabadon gondolkodik és művészi törekvéseinek nem akar határt szabni.

Az új, romantikus-harmónikus nyelvet Franck mesterien oltotta be a Bach polifon technikájába. Fontos kifejező eszköze a kromatika, mellyel tág harmóniai szerkesztésének ad összefogó erőt. Hívei korának Bach-ját látták benne; de bármennyire nagyszabású volt is építkezésében, nem ismerkedett meg eléggé a német mesterek formáival, s ez magyarázza azt, hogy a szonáta-formát nem tudta teljesen magáévá tenni. Az emiatt érezhető kisebb zökkenőket a ciklikus műforma motívumvonalával igyekezett áthidalni. Hangszerelése néhol külsőségekben hiányos, bántortalan, amiből erősen kiváglik, hogy nem a nagyzenekar volt legszívesebben használt kifejező eszköze. Érdemei közé tartozik sokszor megkapóan tiszta instrumentális gondolkodása (a dallami elgondolás magában hordja hangszerelését). Csodálta Liszt zenéjét s benne grandiózus páthoszt, a maga számára azonban az egyszerűbbet, de bensősebbet választotta. Volt idő, amikor a wagneri zené öre is hatott, (vonós-negyese), mégis az ő iskolája törte meg az utánzók pünkösdi királyságát.

Életének utolsó tizennégy éve volt a legtermékenyebb; ez időben alkotta legnagyobb művét — »Les Béatitudes« — mellyel utat nyitott a szimfonikus művészetnek Franciaországban. Az egész párisi zenei újkor a Franck-iskolából indult ki, s napról-napra igazolja, hogy törekvései újak, iránya helyes, s bár régi alapokra épült, eredeti és egyéni voltánál fogva, maradandó!

HUZELLA ELEK

HANG, SZÍN, FORMA

Egy nagy tenger partján élt egyszer egy különös remete. Az volt benne a különös, hogy ő a tengerben nem látta a vizet. Ha felkúszott a közeli sziklákra és a tengert nézte, egy hegyes-völgyes mélységet látott, melyben a legkülönbözőbb alakú állatok repdestek fel és le. Hiszen ő nem látta a vizet és úgy tűnt, mintha az összes tengeri állatok a levegőben úsznának. A kis csigáktól kezdve a kunyhó nagyságú bálnáig. Igen szórakoztató látvány volt. Néha háznagyságú hajókat látott, amint ellebegtek előtte és eltűntek a szemhatáron. Nem is volt addig baj, amíg ez a remete össze nem találkozott egy másik emberrel, aki, mindent a maga szokott módján látott, hullámos vizet és semmi többet. Amikor ez a két ember összekerült, mindegyik a maga igazát védte. Ki hallott olyat, hogy valaki ne lássa ezt a roppant víztömeget és helyette mindenféle úszó, lebegő badarságról fecseg. Hát olyat meg ki hallott, hogy valaki ne lássa ezeket a csodaállatokat repülni és folyton valami sehol sem látható óriás vízíról beszéljen. Talán még most is civakodnának, ha arra nem jár egy harmadik ember. Ez az ember bölcs volt és olyan öreg, hogy olyan öreg ember nincs is. Amint a verekedők meglátták, hozzáfutottak és igazságot kértek. A bölcs pedig meghallgatván őket így szólt:

»Mindakettőtöknek igaza van és még sincs egyikőtöknek sem igaza. Igazatok van, mert mindegyikőtök a maga igazságáért harcol, azért, amiről azt hiszi, hogy az az igazság. Tényleg azt látja, amit állít és *nem többet*. És minthogy mindketten korlátozottak vagytok, mert azt véditek, amit láttok, nem pedig azt ami *van*, mert suta érzékszerveitek rabjai vagytok: ezért nincsen igazatok. Igazságot pedig nem tehetek, mert ti úgysem hagyjátok abba addig a harcot, amíg tökéletesen egyformán nem láttok. Te az állatokat a vízzel, te pedig a vizet az állatokkal.« Szólt a bölcs és tovább vándorolt.

Kicsit bonyolultabb módon ez a tanítás mireánk is vonatkozik. Mert a ma embere igazán csak azt hiszi, amiről többé-kevésbbé korlátozott érzékszervei révén tudomást szerezhet. És még ezeket a nagyobbrészt fejletlen érzékszerveit is befolyásoltatja konvenciók, tradíciók és előítéletek révén.

Vizsgáljuk meg most valamelyik érzékszervünket, pl. a látási szervünket közelebbről. Mit értünk ezalatt, hogy valamilyen dolgot látunk? Azt, hogy szemünkre azok a fényrezgések hatnak, amelyek valamilyen tárgy *elűlső* oldaláról áradnak felénk és hogy öntudatunk ezeket forma, vagy színtként könyveli el. Amit látunk, az természetesen csak a tárgy egyik oldala és sohasem az *egész tárgy, amilyen valóban*. Látásunkat tehát a fény eredményezi. Mi azonban a fény? A fény érzéregzés és ennek a rezgéstávnak és tartamnak az eredményei a különböző színek. Az általunk ismert fény a Napból jön. Ha most »egy« ilyen fénycsóvát üvegprizmán vezetünk keresztül, ez a fénycsóva színeire bomlik és a »fehér« fényt majdnem igazi elemeiben láthatjuk. Azért csak majdnem, mert szemünk csak a pirostól az ibolyáig terjedő hét színt látja. Ha azonban a vörösön, illetve ibolyán túl, gyújtólencsét és eléje foszfort illetve platina-cyanidot helyezünk, ezek elégnek, bizonyosságul az infra és ultrasugarak jelenlétének. Íme a látószervünk érzékelte »fehér« fény mi mindent rejt magában.

Hallószervünk sem kevésbé korlátolt, mert amit hallunk, az elenyészően kevés ahhoz képest, ami hallható. A hang, ahogy fülünkhöz jut, csupán a hang legdurvább alakja. Ha megpendítjük pl. a C húr, akkor nem hallunk mást, mint az egy C hangot, holott valójában sok, sok hang kel életre és repdes bennünket körül, mert a C húr nemcsak önmagában rezeg, hanem részeiben (felében, harmadában, negyedében stb.) is és így keletkeznek az úgynevezett felhangok. Ezeket rezonátorok segítségével bizonyos határig könnyen ki is lehet mutatni. Ezek a felhangok azok, melyek a hang igazi belső életét, lelkét, színét varázsát adják. Nélkülük a hang üres, csupasz, semmis volna. Test lélek nélkül. Hang felhangok nélkül csak roppant fizikai készültséggel állítható elő. Összefoglalva tehát az eddigieket, el kell ismernünk, hogy csak e két érzékszervünk felületes vizsgálatánál is milyen titkok, belső rejtélyek kerültek napvilágra, melyek néhány századdal előbb épp oly rejtettek és hihetetlenek voltak a nagyközönség előtt, mint azok a dolgok, amelyekről a következőkben lesz szó. Mert nem helyes, sem jogos, ha az ember csak csali érzékszervei vak követője. Hiszen ami ma még képtelenségnek tűnik, az holnapra mindennapi dologgá válhat.

Foglalkozunk tehát először a hangok színeivel. Tudjuk, hogy világrendszerünkben minden rezgésben nyilvánul meg. A hang éppen úgy, mint a fény, a szín éppen úgy, mint a forma. Az erő, az anyag mind-mind rezgés. Az emberi érzékszerv azonban ennek az óriási rezgéstömegnek mindössze milliárdnyi részét bírja csak felfogni. Már most emlékezzünk a hangtanra, ahol a rezgéseket bizonyos rendszer szerint osztjuk fel. pl. oktávokra, tercekre stb. Vagyis minden egymástól oktáv távolságnyra lévő hang között valamilyen összefüggés van. (pl. a megpendített kis c húr fele annyit rezeg másodpercenként, mint a nagy C húr). Valóságos csoda volna tehát, ha ez csak a hallható rezgésekre szorítkozna. Ilyen csoda azonban nincsen, mert a színlétra épp úgy felosztható, mint a hanglétra. A spektrumszínek rezgésszáma megközelíti az oktávot, vagyis a külső viola 800 billió éterrezgéssel másodpercenként, kétszerese a vörös szín 400 billió rezgésének. Ezekből most már okszerűen következik, hogy a hang és színrezgések között is kell összefüggésnek lennie. Ez a tény az okkult tudományok kutatói előtt sohasem is volt kérdéses. Mégis amikor H. P. Blavatsky "Titkos tanítás"-a a múlt században megjelent, homéri kacaj volt a válasz a bennfoglaltakra. Az, hogy a hangok megszólalásával egyidejűleg színek is láthatók, annyira "okszerűtlen" volt, hogy valamire való tudósok nem is foglalkoztak ezzel a badarsággal. És íme! Ma már ez úgyszólván közhely. Természetes. A zöld szín rezgései nem mások, mint okszerű többszörösei az F hang rezgéseinek. A piros szín rezgései a C hangénak stb. A hang és színlétra egyébként a következő:

vörös	narancs	sárga	zöld	kék	indigó	viola
C	D	E	F	G	A	H

Képzeltésemről természetesen szó sem lehet, mert azok, akik az ilyen jelenségek iránt érzékenyek, mindig egyformán látják a színeket, tehát az F hang megszólaltatásakor mindig zöld fény villan föl, az E hang megszólaltatásakor mindig sárga, s mindegy, hogy a kontra F-et szólaltatom e meg, vagy a kétfonális f-et. (Az oktávok között árnyalat, nem pedig törzsszín különbségek vannak.) A színek iránt érzékeny, de a zenében nem jártas emberekkel rendkívül érdekes kísérletek végezhetők. Kiténik, hogy valósággal abszolút hallásuk van. Ha tenyérrrel ráütünk a zongorabillentyűkre, akkor a leütött hangokat sorjában megnevezik. (A látott színek alapján.)

Rendkívül érdekes kísérletet folytatott Rainer bécsi tanár. Idézzünk »Musikalisches Grafik« c. könyvének 27. oldaláról:

»Hogy a hallás és színérzések egymásrahatását megvizsgálhassam, színes kis lapokat használtam. Ezeket a különböző színű lapocskákat a kísér-

leti személytől oly messzire helyeztem el, hogy szemei előtt a színek összefolytak és nem voltak megkülönböztethetők. Miközben a kísérleti alany a színtáblácskákra nézett, füle mellett megszólaltattam valamilyen hangvillát, majd néhány másodperc után hirtelen elhallgattattam. Az eredmény a legtöbb esetben az volt, hogy az illető a távoli színlapocskák közül, a hangnak megfelelő szint láttá tisztán kiütöközni. Igen sok esetben a felismerés nem függött össze a hang-erővel...»

Egy másik igen érdekes kísérlet, amelyet mindenki végezhet az, hogy elővesz egy ív fehérpapírt és megkéri a kísérletre kiszemelt egyént, hogy minden figyelmét összpontosítsa a papírra. Ekkor hirtelenül megszólaltatunk valamilyen hangot. Az eredmény a legtöbb esetben a következő lesz: a papíron előbb szürke csíkok, vagy foltok, majd színes csíkok vagy foltok jelennek meg, végül úgy látszik, mintha pillanatokra az egész papírv határozott színben villogna. És óh csodák csodája, a színek ismét megegyeznek az előbb leírt szín és hanglétrával. (Az is érdekes, hogy egy a zenéhez egyáltalán nem értő angol könyvet írt a hangok és a színek összefüggéséről. És sok érthetetlen és már ismert dolog mellett egyedül a színekkel mutatta ki, azt a már ismert hangtani tényt, hogy az enharmónikus hangok, pl. cis-des nem azonos rezgésszámúak.)

Folytassuk most tanulmányunkat a hangok keltette idomokkal, előbb azonban gondolkodjunk okszerűen: Ha a hangok megszólalása színekkel van összefüggésben, mi sem természetesebb, mint hogy valamilyen alakzattal is összefüggésben kell lenniök. Mert ha egy hirtelenül megszólaló és elhaló hangnál valamilyen szín villan fel, akkor egy huzamosabban szóló hangnál a színnek is hosszabb tartamúnak kell lennie, ugyancsak különbségnek kell lennie hangerőt és hangszint illetőleg is. Más zöld pl. a kis fuvola f-je és más a tuba F-je, valamint más az énekelt f zöldje. Természetes, hogyha két hang szólal meg, akkor két szín villan fel, ha több, akkor több. Képzeljünk most el valamilyen egyszerű dallamvonal keltette színvonalat. Mert hogy ilyennek kell lennie, az az előbbiekből okszerűen következik. Más színárnyalata lesz azonban ugyanannak a dallamnak. ha csellón vagy ha kürtön játszik. Haladjunk tovább! Megharmonizálva a dallam keltette alakzat egész sorozat színnel gazdagszik. (Igen fontos, megjegyezni, hogy a hangok keltette színek *nem oszlanak olyan hamar el, mint maguk a hangok, tehát egy elhangzott zenemű színben és formában a maga egészében látható. Ezek az alakzatok sokszor órákig is megmaradnak.*) Más lesz azonban a színeké, ha a dallamot zongorán kísérem és más ha pl. vonósnegyes adja elő. Végül egy vonósnegyes játszott mű színeké más lesz, mint ha ugyanazt nagy zenekar adta volna elő. Mondanunk sem kell, hogy az a tény, hogy a zene szoros kapcsolatban van színalakzatokkal, már számos művész előtt (Scriabine, C. Franck, Debussy) ismert volt.

Lássuk most már az okkultizmus véleményét, hozzáfűzve, hogy a következőket Besant-Leadbeater »Gondolat-dóмок» c. századeleji könyvéből idézzük, majd vessük össze a benne foglaltakat a tudomány mai álláspontjával.

»Sok ember előtt ismeretes tény, hogy a hangok színekkel vannak összefüggésben, amelyeket a tisztánlátó (tulajdonképen lényeglátó) észlelhet. Az azonban nem annyira ismert, hogy a hangok a színekhez hasonlóan alakzatokat is előidéznek... Mindenfajta zenének megvan a maga alakjellege és a zeneszerző írásmódja, épp úgy kiütöközik a zenéje keltette idomokban, mint az ember jelleme a kézírásban. Változatosságuk természetesen mérhetetlen nagy. Különbségek adódnak a hangszer, de az előadó képességei révén is. Valamilyen zenedarab, ha gondosan játszik, mindig egyugyan azt az idomot adja, de mérhetetlenül nagyobb, ha orgonán vagy zenekaron játszik, mintha zongorán adják elő. Nem csak a nagyság, de az idom szövése is más. (Néhány a könyvben közölt képmellékletre utalva): A templomtorony majdnem 100 láb magas (a hangkép majd négyezer akkora) amiből kitűnik, hogy egy orgonakeltette hangkép milyen óriási. Ilyen idomok, mint összefüggő képek jóideig megmaradnak — egy-két

óráig legalább — és ezalatt jellemző rezgéseiket minden irányban kiterjesztik. És ha a zene magasrendű volt, a kép rezgései mindenkire csak felemelő hatást gyakorolnak. Azért az egyházközség annak a zenésznek, aki ilyen joltévó hatást áraszt ki, sok hállával tartozik, mert száz és száz sohasem látott emberre gyakorolhat jótékony hatást.

Hasonló hatás észlelhető egyugyanazon műnél, ha hegedűn, vagy ha fuvolán adják elő. Az előadó képzettsége szintén lényeges; csodálatos különbség adódik az idom sugárzó szépsége, amelyet egy igazi művész játszott a mű alkot és a között a meglehetősen fakó, bizonytalan alakú idom között, amelyet egy gépiesen játszó, »favágó« játékos idéz elő. Az előadás legkisebb hiányossága természetesen kiütözközik a hangképen is, amiért is az előadás pontos mivolta épp úgy ellenőrizhető a tiszttánlót, mint a hallgató által. Nyilvánvaló, hogyha idő és hely engedné, a kötetek százait tölthetnők meg a zene alkotó alakzatok képeivel.

Eddig az idézet. (Időszerű megjegyezni, hogy a gondolatok épp úgy alkotnak idomokat, mint a hangok. Bizonyos mértékben már történtek is sikeres kísérletek a gondolatképek lefényképezésére.)

Egy cikk korlátozott méretei természetesen nem engedik meg az ilyen gondolatképek közlését, de az érdeklődők bő anyagot találhatnak az előbb említett és más könyvekben.

Most vizsgáljuk meg a tudomány mai helyzetét az előbbieket illetően. Ha valamilyen vékony lemezre finom homokot hintünk és a lemez szélét vonóval végighúzzuk, a homokszemcsék a legkülönbözőbb, pompás szimmetrikus minták szerint csoportosulnak, aszerint, hogy a vonóhúzással egyidejűleg milyen és hány helyen érintjük meg ujjunkkal a lemezt. Ezek az úgynevezett chladnikus figurák, állandó ismert kísérletei a fizikai laboratóriumoknak. Hasonló kísérletet tehetünk, ha hegedű hátára öntünk homokot és a húrokat erősen megpendítjük. Ez meglehetősen erős bizonyíték a hang idomalkotó ereje mellett.

Rainer, egy nagy festőiskola tanára, a következő kísérletet végezte: Egy nagy rajztermet 50—60 apró cellára osztott, mindegyikben egy-egy növény-deke foglalt helyet. Ekkor eljátszatott valamilyen zeneművet és mindegyik lerajzolta, illetve lefestette azt a színidomot, amit a zene hallgatása benne keltett. Az eredmény meglepő volt. A hatvan rajz közül 45—50 majdnem megegyezett. A különbségek is csak részletekben adódtak, de sohasem alapszínekben, vagy alapidomokban. A legmegfelelőbbet azután közösen, nyilvánosan tökéletesítették. A cikk írója érdekes kísérletet végzett. Rainer könyvének ábráit és színtképeit külön-külön megmutatta néhány, a zenében egyáltalán nem járatos zintuitív festőnek, megkérdezte, hogyha ezek a képek valamilyen zenemű pillanatképei, véleményük szerint milyen lehetett maga a mű. Az eredmény itt is meglepetést keltett. Majdnem kivétel nélkül a zenemű tökéletes, de minden esetben alapvető jellemzését adták. Az egyik igen egyszerű szép ceruzarajzra azt mondták: Bensőséges, egyszerű mű, amelyet nyomott kedéllyel, kissé beteges testtel írtak. A kép egy Chopin keringőről készült. Három sötétkeretű, befelé világosodó, igen határozott rajzú, de egymásra nem hasonlító képre a következőket mondták: A három kép egyazon műről készült, egy igen bensőséges egyházi és igen biztos felépítésű műről. Bach Máté Passiójáról volt szó. Mozart török indulóját majd hogy meg nem nevezték, Wagner Walkür, Siegfried, Parsifal képeit megdöbbenő rátapintással írták körül. Strauss Richárd »Elektra«-járól és »Alpensymphonie«-járól nem voltak túl jó véleményekkel. Azt mondták, hogy hatásadászó, dagályos, csak a külsőségekkel törődő, sok részében tartalmatlan mű!

A korlátozott méretű cikk végére érve nem fűzünk hozzá zárószót. Minek is? Az elmondottakban, ha csak vázlatokban is, de tények sorakoztak egymás mellé, író, olvasó egyaránt a továbbkutatásra buzdítva. Nem győzzük

azonban hangsúlyozni, hogy itt nem délibábkergető ábrándképekről, sem kétes értékű spiritiszta praktikáról van szó. Tények és tények. Ha kényelemszeretettől, az előítéletek iránti elfogultságunkból kifolyólag bizonyos dolgokat nem akarunk tudomásul venni, az egyáltalán nem jelenti azt is, hogy ezek nincsenek is. A haladást, a fejlődést kicsinyeskedésünk nem akasztja meg. Ha azonban feltárjuk magunkat nemes, mély csodái előtt, ha nem vaksi ellenlábasai, de segítőitarsaivá szegődünk, akkor magunk is részeseivé, munkatársaivá válunk a fejlődésnek.

»Kik becsmérlik tanításomat, minden ismerettel szemben elvakultak, tudd meg, ez oktanok sorsa : pusztulás.

A bölcs is összhangban működik természetével ; minden teremtes követi a természetet. Miért elnyomni azt?»

(Bhagavad-Gita III. 32, 33.)

GÓBÉ RICHÁRD

MAURICE RAVEL

A zajos hírnév rendesen nagy adag túlzást is rejt magában s ugyanakkor bizonyos rossz mellékzönge is kíséri — éppen azért sosem felelt meg Maurice Ravel izlésének. Az ő hírneve nem ebből a fajtából való, azért mégis túlnőtt a szűk párisi zenei köröket. Néha magasztalták, néha csípős szavakkal rágalmazták s ő ezekkel szemben a legrosszabb azilumot választotta, ami csak egy művészt sujthat, a közömbösséget.

Fiatalkori darabjait Debussy-utánzatoknak hihetné az ember, ha a rajtuk levő dátumok nem zárnák ki az utánzás vádját. A Debussy-hatás csak a wagneri retorika elleni reakció volt nála, amely közvetlen és személyes kifejezés után áhítozott. Az analógiát fel sem vethetjük kettőjük között, hiszen nincs még két olyan különböző muzsikussal, mint Debussy és Ravel. Debussy mindig erős szellemi ellenőrzésnek vetette alá magát, sosem lázadott sem spontanizmusában, sem elhagyatottságában : amíg Debussy munkássága szenzuális, addig Ravelé szigorúan az észhez igazodik ; mindent jól átgondol, kiszámít, megbírá. A fantáziahiány néhány tisztán impresszionista művében tudatos, előre elhatározott dolog, mint a többiekénél a ciklikus beosztás, vagy az összhangzattani megoldás. Ravel muzsikájában nincs semmi rendezetlenség, hacsak nem a művészi kifejezés és hatás céljából.

Ravel zongoradarabokkal debütált, a »Menuet Antique«-al és a híres »Pavane pour une Infante defunte«-tal; tudatosan használta ki a hangszer összes lehetőségeit s a legjobb órában hasznosította. Munkásságának ez az alaposan új és eredeti része ép úgy igényt tarthat a dicsőségre, mint a többi.

A »Jeux d'eau« darabjai Henri de Regnier versét viselik a homlokukon :

»Dieux fluvial riant de l'eau qui le chatouille« Ravel munkásságának korábbi korszakára kell visszapillantánunk, hogy megbecsülhessük ezt a halhatatlan alkotást. A másnál nagyrabecsült tonalitás nála kellemes, de csak mellékes dolog, forrása a zenei emócióknak. Zongorára írt darabjai között a »Miroires« c. gyűjteménye örvend ma is a legnagyobb szeretetnek. A későbbi kompozíciók személyiség hiányával szemben ezekben az érzékenységgel és a gyengédséggel uralkodik ; már a cím is, amelyet igen találóan választott utal arra a szerepre, amit a szenzibilitás játszik ezekben a darabokban. A zene a megfoghatónak, az objektivitásnak mintegy csak viszfénye, amely a muzsikussal lelkében visszatükröződik, amely azonban mégis többet tud kifejezni, mint a valóság.

A »Sonatine« után, amelyben a klasszikus keretet nem a descriptiv hanem teremítő muzsikával tölti be a művész s amelynek minden bája könnyed ségéből ered, Ravel felhagyott a zongoradarabokkal, egészen a »Gaspard de la nuit« — háromtételcs darabjáig. Időközben jelentékeny fejlődésen ment keresztül s telhetősége teljesen kiforrott; ezután a darabja után Ravel muzsikája vagy tetszett, vagy nem tetszett, de értékét senki sem merte kétségbevonni. A Haydn tiszteletére komponált »Menuet« graciózus, akárcsak a »Sonatine«; e két darab a maga stílusával és szellemével a »Tombeau de Couperine«-re, utolsó zongoradarab-gyűjteményére készítette elő a hallgatóságot. A szvit tiszteletreméltó formája a modern technika segítségével megfiatalodik és újraéled Ravel kezében s ki tud fejezni minden időszerű szenzibilitást. Legnagyobb művészet a zeneszerzést úgy le egyszerűsíteni, hogy a legteljesebb mértékben kifinomuljon s ugyanakkor felvegye a régi zongoraszervezőknél megszokott fonalat.

Maurice Ravel természeti adottságai a kamarazenében találták meg legkedvezőbb kifejezőmódjukat. A középszerű szerzők sekélyessége, akik megelégedtek pusztán a meghittséggel, Ravelt nem izgatta, számára nem volt kényszer; egy egyszerű trio, kvartett vagy szeptett, mint amilyen a »Poemes«-ben van (Mallarmé, neki elég, hogy ki tudja fejezni a legtitkosabb nüanszokat is s hogy a legváltozatosabban komponáljon. Változtató és kombináló képessége szinte határtalan, felváltva minden hangszer megszólal vagy elhallgat nála s az ő zengésük alakítja ki a világ legszebb összhangját.

A »Trio«, amelyet a háború kezdetén fejezett be, bebizonyította, hogy Ravel művészete klasszikus kultúrában gyökerezik és érthetővé tette azt a paradox tiszteletet, amit Saint Saens iránt érzett. Nála kevesebb a fantomok köde, mint Debussynál; ha a gondolat megérett, nem illanik el az impresszionizmus, a szimbolizmus, a primitív objektivizmus leple alatt s nem homályosítja el a »Miroirs« üveglapját. A melódia szigorú és precíz tervet követ nála és nem kacsint a kétértelműség varázsa felé. Ezt a felfogását három zenei költeménye reprezentálja leginkább: a »Soupir«, a »Placet futile« és a »Surgi de la croupe et du bond«, amelyeket énekekre, zongorára és két fuvolára, valamint hegedűre írt. Ugyanazt csinálja bennük, mint a »Trio«-ban, a szilárd alapeszmén kirajzolódó arabeszkeket írja le és kiválasztott szavakkal magyarázza meg, a legtisztábbakkal, amelyek valaha francia ajakról elhangzottak. Maurice Ravel óvakodott attól, hogy a szöveget üres környezetbe állítsa be, csak azért, hogy intuitív érzést idézzon elő a hallgatóság öntudatában. Ravel félőn tisztelte minden titok szemérmét.

Bármilyen nagy is Ravel zongorára és énekekre írt darabjainak az érdeme és meghitt varázsa, ezek alkotják talán legjelentéktelenebb részét munkásságának. Intellektuális túlzás és rövidre szabott kritikái érzéke teljesen elillant ezekből s a szónoki lendülettel való félelme az éneket gyakran a szavak egyszerű jelzésére alacsonyította. Clement Marot két epigrammjához írott zenéje archaikus színezetű. Lélian bőséges kincsei között, ahol egy Debussy, egy Fauré, egy Bordes csodálatos melódiákra tudtak inspirációt találni, ő csak a »Sur l'herbe« témáját fedezte fel. Művészete inkább Mallarméhoz mint Verlaine-hez áll közelebb; ugyanakkor, amikor kigúnyolja, vagy mulat rajta, a »Sagesse« költője mégsem jut el soha odáig, hogy elfojtsa a szívverését. Ravel sokkal jobban tudott magán uralkodni, semhogy bármikor bármit is elárult volna önmagából.

A »Histoires Naturelles« első előadása nagy port vert fel: a kritikusok megbotránkoztak, Jules Renard éles megjegyzésekre ragadtatta magát; elsőbbséget adtak a szokásos poétikus ömlengéseknek, szemben a száraz témával, nem nézve arra, hogy identikus muzsika higitja fel azt és sajtóságos életet él. Ami a három vegyeskórúsról illeti (Nicolette, Rondo, Trois beaux oiseaux de Paradis) nem látni bennük mást, mint az uralkodó divat szerinti ügyes

és tetszetős feldolgozást, amely azonban mégis találó és alkalmas arra, hogy feltámassza a négyszólamú kórust, ezt a sokáig elhanyagolt műfajt, amelyben pedig a renaissance francia mesterei annyira kitűntek.

Ilyen előzmények után jutott el Ravel a zenekari művekig. A »Noel des Jouets« már a témája révén is karakterisztikus, száraz és szakadozott, mint a bábuk, amelyeket felidéz s amelyeknek szenvtelen arca nem tükröz semmiféle indulatot. Ez azonban csak izelítő a »Heure Espagnole«-hoz. A »Noel des Jouets« szarkasztikus humora könnyű íróniával elegyedve foglal helyet a »Séherezádé«-ban, amelyben a képzeletbeli Ázsia finom díszletei bontakoznak ki előttünk: mandarinok és hercegnők, kádik és vezírek, akiknek derűssége múltó melankóliává változik, mert egy fuvola sír az estben. A távolkelet képzeletbeli felidézése az elődök tradícióhoz híven nyер benne feldolgozást.

(Folytatjuk.)

BEETHOVEN SZIMFÓNIAI

(Folytatás.)

Haydn jogosan nevezik a »szimfónia atyjá«-nak, bár az előző fejezetek mindenkit meggyőzhettek arról, hogy Haydn papa csak egy több mint kétszáz éves műfaj stílusát szabályozta akkor, midőn az expozíció tematikus anyagának kiválasztásával és elrendezésével elkülönítette e műfajt a dramatikus nyitánytól, a szvittől, a divertimentótól és a concerto-tól. Ezzel természetesen érdemeit korántsem akarjuk kicsinyíteni, annál kevésbé, mert ezek a következőkből amúgy is kiválólagnak.

A haydni szimfónia külön fejezete a zenetörténetnek. Önmagában zárt egység, Haydn teremtette meg a főtéma tematikus anyagából fejlesztett átvezető témát, mely nem záródik le a főhangnem tónikáján, hanem átmodulál a melléktéma hangnemére, de közben a melléktéma hangulatát is előkészíti. Haydn érdeme a kidolgozás elmélyítése is. Nagyszerű ellenpont-tudását itt tudta kamatoztatni, hiszen az expozíció témáinak Beethoveni értelemben vett feldarabolása helyett ő inkább ellentémakkal — legtöbbször kettős ellenpont törvényei szerint megkomponált témahalmazokkal — dolgozik. Figyelemre méltó a kidolgozás szerves egysége. Főképp a londoni szimfóniákban követhetjük Haydn mesteri fejlődését. Ezekben tudatosan építi fel hangnemi elrendezés tekintetében is a kidolgozást. Majdnem kétségtelen, hogy a szubdomináns funkció hangnemi rokonságát ő szerepeltette először szimfóniáinak kidolgozásában. Ha még hozzávesszük, hogy a bevezető Andante-t tematikusan mindig szorosan összefűzte az allegro főtémával, a lassú tétel variációiban csodálatos ötletességet fejtett ki a szóló hangszerek szólamaiban és megalkotta a szonáta-rondó típust utolsó tételei számára — ezt a szonáta-rondót Beethoven csak gigászi méretűvé fokozta fel, de a konstrukció alapötlete kétségtelenül Haydné — akkor előttünk áll Haydn övrje a maga bűbajos tisztaságában, tisztult fenségében.

Mozart saját bevallása szerint csak a haydni mintákat követte. Végtelen dallami invenciója elsősorban az expozíció téma anyagának kibővítésére sarkalta. Tarka változatosságban követik egymást mellék- és zárótémák, anélkül, hogy az expozíció zárt egységét megbontaná vele. Mozart géniusza teremtette meg a dalszerű melléktémának és a figurációkkal telített második melléktémának kapcsolatát. Még egy új jelenség tűnik fel Mozart formaépítésében: a kódá kibővítése. Mozart kódái kontrapunktikus mesterművek; egyesítik bennük a zárótémák motívumait, néha hármat-négyet egymás tetejébe. A fokozást ép azzal tudta a véksőkig kiaknázni, hogy a homofón

kantilénákból alig észrevehetően ment át bonyolult polifón szerkezetekbe anélkül, hogy a legkisebb stílusterést is éreznők egy-egy tétel szakaszán belül.

Hangszerelése még jobban eltávolodik a continuo típustól. Vannak szimfóniái (Jupiter, D-dúr Esz-dúr), amelyekben ugyanazt az áttört technikát alkalmazza, mint két évtizeddel később Beethoven. Ezzel a technikával járt karöltve az egyes hangszerek motivikus felelgetése, különösen a kidolgozási tétel témafelaprózásainál.

(Folytatjuk.)

PASTICCIO

Nápoly hírneves zeneiskolája volt az első intézet, amely »konzervatórium«-nak nevezte magát. Maga a szó eredeti értelmében »óvodá«-t jelent s az intézménynek eleinte csakugyan ilyenforma rendeltetése volt. A város jómódú polgárai könyörületeségből alapították ezeket az óvodákat lelencek és árva gyermekek számára, akik ott lakást, ételmezt és ruházatot kaptak s némi oktatásban is részesültek. S ezekből az óvodákból került ki a régi Olaszország énekeseinek, zeneszerzőinek nem egy világhírűvé vált büszkesége!

Ez a nagymúltú nápolyi Konzervatórium négy jelzettcélú intézmény egybeolvadásából keletkezett. Az elsőt, a »Santa Maria di Loreto« nevezetűt 1537-ben alapították. Itt serdült föl *Cimarosa*, a »Titkos házasság« és más világsikert aratott vígoperák zseniális szerzője, továbbá *Draetta* és *Zingarelli*.

A többi három konzervatóriumot nem kevésbé ezután állították föl. Nem kisebb növendékek származtak el onnan, mint *Alessandro Scarlatti*, *Durante*, *Porpora*, *Leo* és *Jommelli*: az olasz muzsika úgynevezett »nápolyi iskolá«-jának legszámottevőbb képviselői.

Minden óvodának megvolt a maga külön egyenruhája. S ha az iskola kifogyott támpénzeiből, — kiküldte csemetéit, akik ünnepségeken, lakodalmaikon és temetéseken énekelve keresték, illetve kéregették össze az intézmény fenntartásához szükséges summákat. De választékosabb eszközökhöz is folyamodtak: hangversenyeket és operaelőadásokat rendeztek növendékcikkkel és a befolyt összegeket fordították az oktatás folytatására.

Körülbelül másfélszáz esztendeig virágoztak ezek a konzervatóriumok. Az ezután bekövetkezett kulturális leromlás őket is magával sodorta s ahogy közel egymásután keletkeztek, úgy zárták be kapuikat közel egymásután, a XVIII. század második felében.

1806-ban József Napoleon támasztotta föl újra és most már egyesítve a négy konzervatóriumot. S érdekes, hogy az új zeneiskola, amely elsőként viselte ezt a történeti fejlődés menetén reászállott címet, 1808-ban lettett róla és a Zenekollégium nevet vette föl. Csak 1889-ben tértek ismét vissza az eredeti címhez... Az újonnan megalapított zeneiskolának *Zingarelli* volt első igazgatója és növendékeinek sorában ott látjuk *Bellini*t, a »Norma« korán elhunyt, nagyraihivatott szerzőjét.

Irving *Schwerké* nemrég Párisban megjelent »Views and interviews« című érdekes angol könyvéből meritettük a fönti adatokat. Leonard *Liebling*, a newyorki »Musical Courier« című zenei világlap főszerkesztője előszóban méltatja Irving *Schwerké* érdemeit, amiket az európai és amerikai zenei eszmék közvetítése körül szerzett.

(J. S.)

*

Mai színházaink gazdaságában nagy szerepe van a bérleti intézménynek. Ez a berendezkedés most lett háromszáz éves. Akkor, a 17. sz. harmadik évtizedében, Olaszországban a bérletváltást a társadalmi ranglétra legfelső fokán állók engedhették csak meg maguknak. Ők voltak a színház fenntartói,

mecenásai. Páholyuknak — mert a bérletkibocsátás csak a páholyokra terjedt ki — csak a puszta terét, kis előszobával kiegészített három csupasz falat kapták a vezetőségtől; ennek tapétázásáról, berendezéséről, szőnyegekkel és más kényelmi tárgyakkal való felszerelésétől a bérlők maguk gondoskodtak. Olaszországban ma is vannak arisztokrata bérlők, kik saját bútoraikkal, tükrökkel és képekkel díszítik fel állandóan bérelt páholyaikat. Bevezették egykor azt a szokást is (pl. Párisban), hogy a bérlőnek joga van az előadás kezdete előtt egy órával páholyában fogadódélutánt tartani, melyen pástétomot, süteményeket, italt is szervíroztak. Hazánkban már 1790-ben alkalmazták a színházi bérlet intézményét, de magyar szó híján az *abonnement* francia elnevezésnek magyaros kiejtésével jelölték. A »bérlet« szó legelőször 1837-ben jelenik meg a Nemzeti Színház színlapján. Vidéki színtársulatainknál sokszor a színeszek maguk járták be a várost személyesen, bérlők verbuválására. *Bérletfolyam* szóval jelölték egykoron a színielőadásra szóló bérlet érvényességét, ennek felfüggesztését 1840 óta a *Bérletszünet*-tel jelzik.

*

Minden esztendőben felmerül nálunk is az *Operabál* rendezésének kérdése. Kevesen tudják, hogy a legelső operabált régensi privilégiummal 1716 január 2-án rendezték Párisban, a *l'Académie royale de la musique*-ben, így nevezték akkoriban a Nagyoperát. Belépődíj 6 livres volt, este 11 órakor kezdődött s reggeli 7 óráig tartott. A bál tizenkétezer látogatójának több, mint kétharmada idegen volt. Nagy sikere indította a vezetőséget annak gyakoribb megrendezésére, ezért 1720-ban már gépezet emelte fel a nézőteret a színpad nivójáig. A zenekar az így nyert parkett két szélén helyezkedett el, a büffét pedig a középére, a csillár alá helyezték. Idővel ez a beosztás is megváltozott. A budapesti Operaházban (bécsi mintára) 1888 március 2-án rendezték az első operabált. A nézőtér fölé bonyolult faalkotmányt építettek, hogy a színpaddal egyenlő magasságú táncterséget nyerjenek. Híres operabálok voltak: a *Juristabál* (1888), a *Mentők bája* (1890) és a *Jókai-jubileum* alkalmával rendezett nagybál (1894).

BELFÖLDI HÍREK KÜLFÖLDI HÍREK

....

Két magyar művész: C. Eröss Klára zongoraművész és Szarvas Klára hárfaművész szerzett dicsőséget a magyar zenekultúrának, előbbi Berlinben, Brandenburghban, Münchenben, Hágában és Amsterdamban, utóbbi Vlnában és Varsóban.

Polgár Tibor egészítette ki Mendelssohn Szentiván-éji álom zeneanyagát a Nemzeti Színház készülő reprízére. Németh Antal rendezésének kiegészítéseként tizenegy számmal bővítette a kísézőzenét, Mendelssohn stílusához és tematikus anyagához igazodva.

....

Ghislanzoni Alberto római zeneszerző a »Lear király«-ból készített három felvonásos operát. Az öt képre tagolt mű ebben az évadban kerül bemutatásra.

Ismeretlen Händel-kéziratokat árvereztek Londonban. Eladásra kerültek: a »Rinaldo« néhány betoldott ének száma 1717-ből, az »Alexander-fest« zenekari szolamai, végül egy Harpsichord-szólam énekhanggal.

A »Don Juan« százötven év előtt, 1787 október 20-án került színpadra prágai Nemzeti színházban. Mozart remekművét az évfordulón ünnepi előadás keretében hozták színpadra.

A münsteri hagyományos Cécilia-ünnepségeken Beethoven »Missa solemnis«-én és Bach zenekarkíséretes egyházi dalain kívül Liszt Fauszt-szimfóniája is bemutatásra kerül.

Mozart emléktáblát lepleztek le Londonban, (Ebrary Street 182.) azon a házon, melyben Mozart rövid ideig lakott. Az emléktábla-avatás után hangverseny volt az Albert-Hallban.

Bach mühlhauseni lakóházának vasból öntött koppantórudacska — ez helyettesítette egykor a kapukra szerelt utcai csengőket — száz márkáért cserélt gazdát Drezdában.

Wymethal Vilmos báró, a bécsi Opera volt főrendezője 75 éves korában elhunyt.

Kétezeréves asszír hárfát találtak a Beekam-expedíció herati ásatai közben. Alakja pontosan egyezik régi asszír domborművek ábrázolásaival. Csaknem épségben maradt meg a bronz rezonátor-tartórúd; a húr-tartólukak számából lehet következtetni, hogy a hangszeren 19 kettős húr feszítettek ki.

Abesszinia bennszülött lakosságának zenéjét, énekeit gyűjtötte össze egy ötgagú folklór-expedíció. A gyűjtés eredményét — fonográflemezek, népi hangszerek, lektázott tánc- és harci dallamok — a tavaszi firenzei zenei hét kiállításain mutatják be.

Kamienszky lengyel zeneszerzőnek, a lengyel nemzeti opera Erkel Ferencének egyik dalművét újítják fel legközelebb a varsói operában. Minket magyarokat azért érdekel Kamienszky munkássága, mert a zeneköltő 1734-ben született *Sopronban*; Haydnnak volt kortársa.

Kasztrált énekesekre akadt egy középafrikai expedíció a Johnston-vízesések vidékén. Bennszülöttek között eddig nem akadtak ilyen énekesekre s különös, hogy ez az Olaszországban dívott 16.—17. sz. szokás az európai civilizációtól távol is jelentkezik oly vidékeken, ahol fehér ember még nem járt.

Mozart négykezes zongoraszónátájának kéziratát találták meg Münchenben. Kilenc éves korában írta nővére és saját maga számára, alkalmi műsorszámnak.

Don Lorenzo Perosi, a világhírű olasz egyházi komponista értesítette *Schuster* milánói bíborost, hogy »Missa Sancti Caroli« címen ötszólamú ünnepi misét komponált Boromei Szent Károly születésének négyszázadik évfordulójára, Don Perosi új szerzeményét maga óhajtja betanítani és vezényelni a milánói dómban, ahol egyébként testvéröccse, *Marziano Perosi*, a dóm zenei igazgatója.

Weinberger Jaromir, a *Svanda* a dudás kitűnő szerzője *Wallenstein* címen új operát fejezett be. Az új opera még ebben a szezonban kerül színpadra a bécsi Operában. A főszerepeket *Godin Imre*, *Réthy Eszter* és *Tutsek Piroska* játsszák.

Hummel Nepomuk János szülőházát emlékrelieffel jelölték meg Pozsonyban. Ez alkalommal emlékhangversenyt is rendeztek a száz év előtt elhunyt komponista műveiből.

Ezen a nyáron, Wagner születésének 125. évfordulóján két nibelungi-ciklust rendeznek Bayreuthban és hatszor játsszák el a Tristánt július 24. és aug. 19. között. Lipcse, Wagner szülővárosa két ünnepi előadás-sorozatot rendez 1938 tavaszán, melyen a »Tündérek«-től a »Parszifalé«-ig a 125 év előtt született Mester egész munkásságát felvonultatják. Tervbe vették »Die Hochzeit« c. első dalművének bemutatását is.

A világ legnagyobb hanglemez-forgalma (havi harmadfélmillió darab!) Japánban van. Ennek az a magyarázata, hogy a japán rádió műsora nagyon szegényes, a vevőkészülékek drágák, míg gramofónokat szinte fillérekért lehet kapni.

»Eroica« címen Beethoven-operát írt Olaf Bang dán költő. A kísérőzenét persze Beethoven műveiből válogatta össze. Bemutatja: a kopenhágai királyi színház.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon : 132-489

Felelős kiadó :
DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Molnár-u. 26.
Telefon : 182-200

Budapest
XIX. évfolyam, 6. szám
1938 január 1.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Tóth Aladár : Liszt igazi örökösei — Liszt magyarságának igazolói. — Galambos Gruber Ferenc : Maurice Ravel. (Folytatás.) — „Tanuljatok hangszeres zenét!” — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A“ bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia
21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia
13 Kazacsay: Álomország
Tóth Dénes: Poème lyrique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia
12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia
27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia
9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők
20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia
23 Respighi: Róma négy kútja

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró
10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B“ bérlet, 5 hétköznap este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny
27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis
3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem
3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Föv. Népművelés és a S főv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából
10 **Beethoven: IX. szimfónia**

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus
31 díszhangversenye és a európai körútjának nagyszabású
műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében
Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Hetedik hangverseny

(A bérlet)

1938 január 9-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel
a Pesti Vigadóban

Vezényel :

Bor Dezső

karnagy

Közreműködik :

Fatma Djémilé de Bonkowska

operaénekesnő

1. Bartók (1881 Nagyszentmiklós) : I. szvit.

Tobzódó jókedv árad az *első tétel* muzsikájából. Magyar vigadás, mely mögött talán mély bánat is rejtőzhet. Ezt árulják el a közben, közben felbukkanó fájdalmasabb motívumok és sötétebb hanghatások. A tétel középső részében borúsabbak lesznek a színek, de a vigadni-akarás napsugara minduntalan keresztül tör a bánat gyülekező felhőfoszlányain. Az első rész ragyogó jókedvével fejeződik be a tétel.

A *második tétel* hangulatvilága az elsővel teljesen ellentétes. Borongó, panaszos, majd tépelődő dallamok sirják a lélek örök nyugtalanságát. Szinte az üldözöttség izgalmaig fokozódik a hangulat a tétel közepe táján. Majd a gyöttrődő lélek megpihen, de csakhamar újult erővel csendülnek fel ismét a tépelődő dallamok.

A *harmadik tétel* ismét az első hangulat szilaj jókedvét sugározza magából, de kissé sötétebb színekkel, életteljesebb lüktetéssel.

A *negyedik tétel* problémamentes lírája után vérpezsdítően hat a *Finale* duhaj tobzódása. A mámorig fokozódó jókedv, a mindent felejteni akarás, az eksztatikus elmerülés a tánc varázsában, az utolsó tétel lelki háttére. A *Finale* tüzes gyors-csárdása után ismét az első tétel hangjai csendülnek fel, amelynek napsugaras dallamával záródik a mű.

Bartók első szvitjét 24 éves korában írta. A mű stílusa még a mult század nacionalista-romantikus irányához kapcsolódik, de már itt-ott kiérezhető a későbbi Bartók egyéni hangja. Zenekari technikáján főleg Liszt és Strauss stílusa hagyott nyomot.

2. a) Verdi (1813 Roncole — 1901 Milánó) : Aida—Aria.

Térj vissza győztesen! Óh miért is nyílt e bűnös szóra ajkam! Hogy te légy a megverője atyámnak, kit az készit harca, hogy legyen újra enyém honom, palotám s a nagyogó név, melyet feltve rejtettem. Győzd le mind a drága testvért s ha visszatértél, verükben megfürödvé, ünnepeljen áldva honod rád büszke népe! S mögötted menjen atyám, a király, henyé rabbilincsen! Ez esztelen óhaj, óh ég be ne teljen s a jó atya újra a lányára leljen. Óh pusztítsd, óh pusztítsd, óh pusztítsd el nagy ég az elnyomó hadat! Ah, hogyan ejthettem ily szót? S szerelmem lángja. Máris efeledve volna, szívem lángszerelme, mely engem, rabnőt, a napsugára itt úgy boldogított. Radames, rád a halált kérem és úgy lánkol szívem érted! Ah, soha senkit itt a földön ez a szörnyű sors nem érhet! Szívemben két drága név, feltve rejtem s titkon gondolva rájuk, siránkozom. Hol ez, hol amaz, kiért bús a lelkem, vagy sírok érte, vagy imádkozom. Am ajkam imája káromkodásra, sirás és sóhaj, átkos bűnre vál s míg aggaszt elmém ez elborulása, szívem azt sirja váltás meg, óh halál! Szánj meg nagy ég, kit szívem áld! Írt nem talál ily győtrelem. Óh szerelmem, nagy fájdalom, törd meg szívem s hozz rá halált! Szánd meg nagy ég, kit szívem áld, fájdalommat, szánd meg óh ég, fájdalommat, szánd meg nagy ég, fájdalommat szánj meg, nagy ég, szánj meg, nagy ég!

b) Schubert (1797 Lichenthal — 1828 Bécs) : Erlikönig.

Mely vágatva jó az éjben künn
Egy férfi s gyermeke rajta csüng.
A férfi karja széltől is óv,
A gyermeke rajta elnyugszik jól.
»Ó szólj, mért reszketsz, mi bánt, szólj, mi fáj?»
»Atyám ott, nézd a Rémkirály áll,
A búvós vessző már vele van.»
»Csak ködlő fény az, én fiam.»
»Ó jöjj, ne félj, te drága lény,
Meglásd, mily szépen játszom én.
Oly tarka himes szép zöld a rét,
Csupa búvós árnyék leng szertesét.»
»Jaj, hallgasd atyám, nem jól értem én,
Mit lágyan suttozva ígér e rém.»
»Légy bátor, hisz a rém nem beszél,
A száraz lombot rázza a szél.»

»Jöjj forró gyermek, oly jó lesz, lásd
Itt az Éjnek lányai várnak rád.
Ílusz a hívős Éj lányai ök
Majd csendesen álomba ringatnak ök.»
»Jaj, látod a fák közt, ó nézd, most kigyúl
Éj lányok árnya a sűrűn túl.»
»Ne félj, ne félj, ó gyermek, ne szólj,
Csak bús kúsza tölgy az, én látom jól.»
»Jöjj, légy velem, jöjj szívemre szép kicsi lény,
Ha engedve nem tudsz, úgy elviszlek én.»
»Jaj, fáj már, ne engedd, most karja kinyúlt,
Oh most a rém, jaj, lesujt, lesujt.»
A férfi vágat, szíve borzongva fáj,
Mert kinban hördül a bús gyermekszáj,
Eléri most, hol háza volt:
Karjában gyermeke, jaj!... már holt.

Éneklő: Fatma Djemilé de Bonkowska.

S z ü n e t.

3. Beethoven (1770 Bonn — 1827 Bécs) : V. szimfónia c-moll.

Beethoven az ötödik szimfónia megteremtéséhez nagy lelki válságok árán jutott. Az első tétel döbbenetes tragikumát, az Andante con moto szeregettől izzó lelkületét, a harmadik tétel követelő kérdéseit és a Finale diadalmos utjongását csak akkor értjük meg, ha átéljük Beethoven életének nagy tragédiáját. Beethoven fülbaja, mely körülbelül 1800-tól kezdve mindjobban gyengítette a hallását, 1802-ben olyan lelkiállapotha sodorta, melyben közel állt ahhoz, hogy — amint a heiligenstadti végrendeletben írja — véget vessen életének. De győzedelmeskedett benne a művész : Úgy érzem, hogy lehetetlen elhagynom a világot, mielőtt nem végeztem el mindazt, amire hivatva vagyok — írja ugyanott. Ez a küzdelem a művész és a sors között gigantikus méreteken, eszményesítve, örök szimbólummá emelve fejeződik ki az ötödik, ú. n. Sors szimfóniában. Beethoven lelkében azonban nemcsak a saját életének a tragédiája, hanem az egész emberiségé is benne ég. Ez pedig : az anyag győzelme az eszme felett. Beethoven ujjongva eszmél rá a művészet megváltó erejére. Csak a művészet az, melyben az eszme győzi le az anyagot. A Sors szimfónia tehát a művészet megváltó hatalmába vetett hit himnusza is.

Az első tételben Beethoven formaművészetének csúcspontjára jutott. Sötét fortissimóval indul a főtéma markáns motívuma. »Így kopog a Sors az ajtón» — mondta maga Beethoven. Sejtelmes pianókban szövődik tovább a főtéma, majd hatalmas tuttikban dübörög. A melléktémához átv vezető rész-

ben is kizárólag ez a motívum szerepel. A melléktéma ugyancsak a főtéma kegyetlen motívumával indul a szóló kürtökön. De csakhamar megáll és a kürtök hosszan kitarított »be« hangja körül szövédik a melléktéma új, lágyabb, dolce karakterű motívuma, a vonósok és fúvósok közt váltakozva. Az első hegedűk és fafúvók kantilénáját azonban beárnyékolják a basszusok a főtéma motívumával. A melléktéma hatalmas fokozással, mely közben a basszusok mind követelőbben zakatolják a Sors motívumot, torkollik a zárórészbe, melyben a hegedűk játszanak a főtéma motívumából szőtt kadenciákat. A zárórész harsogó tuttijával fejeződik be az első tétel expozíciója. A kidolgozási részen szintén a főtéma kérelhetetlen motívuma vonul végig, nagy kontrasztokkal és eget ostromló fokozásokkal. Megrázó hatású a visszavezetés a kiinduló hangnembe. Itt érkezik el a mű a beethoveni mélypontra. Az eddigi nyolcadmozgás után félköták és a fortisszimók után szinte a hangtalanságig elhalkuló pianisszimók következnek. Ebből a lélegzetelállító nyugalomból tör elő elemi erővel a főtéma motívuma. Az ezzel induló reexpozió után hatalmas kóda zárja le az első tételt, a főtéma és a melléktéma motívumából építve. Az egész tétel tehát egy motívumnak a szerves kifejlődése, felülmúlhatatlan zártsággal és tökéletességgel.

A második tétel szabadon variált kéttágú dalforma. A gordonkák és violák unisono zengik a főtéma első tagjának varázslatos áhítatú dallamát. A főtéma második tagja már előre vetíti az utolsó tétel győzelmes hangulatát. Előbb a klarinétok és fagotok Asz-durban, dolce zengik, majd a trombiták és kürtök meglepő fordulattal C-durban harsogják a téma diadalmas motívumát. A tétel további folyamán ismétlődik a dalforma, de variálva, mind nagyobb mozgalmassággal, lüktető életigénnyel. A második variáció kidolgozásszerűen kibővített, míg az utolsó, melyben a téma a hegedűk és fafúvók imitációs feldolgozásában jelenik meg, az emberi lélek titokzatos mélységeit feltáró kódával záródik.

A harmadik tétel ismét az első tétel hangulatvilágába viszi a hallgatót. A basszusok sóhajszzerű pianisszimó kérdései után ismét a Sors motívumot halljuk a kürtök, majd az egész zenekar döbbenetes fortisszimójában. Mint a kegyetlen valóság kalapácsütései, döngenek a hatalmas akkordok, melyekben a Sors, a Végtet mintegy önmagát adja válaszul az ember kérdéseire. A továbbiakban az Ember és a Sors dialógusát halljuk. A trióban a dialógus már végső küzdelemmé válik: száguldó nyolcadokban űzik egymást a szólamok. A visszatérés már sejteti azt, hogy a küzdelemnek vége. A Sors motívuma már pianisszimo, szeliden, megbékélten a klarinéton, majd a hegedűk pizzicatoin hangzik. A végig pianisszimó rész után még halkabban, pianó-pianisszimó, az üstdobok ritmikus kongása közben kezd szövédni a tétel kezdőmotívuma, de már nem félő borzalommal, hanem hittel, bizással, feljebb, feljebb, az eszmék, az igazság, az öröklét világába.

Széduletes meredek crescendóval érkezünk a szimfónia *Finale*-jához. A teljes zenekar, a kürtök, trombiták és az újonnan belépő puzónók, továbbá a hegedűk markáns akkordjai mind a Finálé főtémáját hozzák. A győzelmi induló-szerű téma a művész, az alkotó ember örök győzelmét hirdeti a Sors felett. Túlcserdülő mámorral zengi, harsogja, ujjongja a zenekar az ember megdicsőülését a művészet örökkévalóságában. A triolás melléktéma játékos hangulata a lelki katharzisban megtisztult ember transcendens életöröme. A megváltott ember mámoros boldogságát zengi a zárórész szekvenciálisan ismételtetett kéttaktusos témája is. A melléktémát boncolgató kidolgozási rész a főtéma akkordjaival érkezik el a dominánsan lévő nyugvópontra. Most ismét a harmadik tétel Sors motívumának pianisszimója az a mélység, melyből gigantikusan emelkedik ki a visszatérés főtémájának fortisszimója. A Finálé kódáját képező szédítő iramú Presto 29 taktusból álló C-dur hármashangzattal zárja le a művészetek ezen egyik legsodálatosabb alkotását.

Az V. szimfóniát Beethoven 1807-ben fejezte be. Első előadásra Bécsben, a Theater an der Wien-ben került 1808 december 22-én rendezett »akadémián«, melynek négy óra hosszát tartó műsorán még a VI. szimfónia, a G-dur zongoraverseny (Beethoven maga játszotta), a Karfantázia, a Glória és a Sanctus a C-dur miséből, továbbá az »Ah! perfidio« című ária is szerepelt.

*

Nyolcadik (rendkívüli) hangverseny

1938 január 13-án, csütörtökön este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

GESZLER GYÖRGY SZERZŐI ESTJE

Vezényel :

Bor Dezső

karnagy

Közreműködnek :

K. Comensoli Mária

zongoraművésznő

Warga Livia

operaénekesnő

Geszler György 1913-ban született Budapesten. Zeneszerzési tanulmányait Siklós Albertnél végezte a Zeneművészeti Főiskolán, ahol 1935-ben kitűnő képesítéssel végbizonyítványt nyer és ugyanakkor megkapja a Liszt Ferenc-ösztöndíjat. 1937-ben zongoratanári diplomát szerez és a Ferencz József koronázási jubileumi alapítvány bíráló bizottságától dicséretben részesül. Mint zeneszerző és mint zongorista a Székesfővárosi Zenekar hangversenyein már több alkalommal szerepelt. Jelenleg a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára.

1. Szent György lovag-nyitány, nagyzenekarra. 1937. (Bemutató előadás.)

A sárkányölő Szent György lovag legendás küzdelmét ábrázolja, amint a hős győzedelmeskedik a földi hívságokat, bűnöket szimbolizáló szörny felett. A lovag félelmet nem ismerő kiállását festi a harci lendületet kifejező főtéma. Ezután a vonásokon felcsendül a lovag törhetetlen hitét jelképező Andante, majd a melléktéma, amely a hosszú és elkeseredett küzdelemben elfáradó vitéz csüggedését és laukadását ábrázolja a hegedűk szaggatott legátójával. De újra felhangzik az egész zenekaron mind a két téma — a fanfárokra a harci kedv és a hegedűkön a csüggedés piánója — amelyek viaskodásából a győzelmi induló ritmusa kerekedik felül metsző kvintekben riadó rézkóruson.

2. Zenekari dalok. (Bemutató előadás.)

a) Őszi tilinkózás. (Mécse László verse.)

Teregetem nyájam őszi erdőszélen.
Minden kis virágát összekeresgélem
az őszi mezőnek.

Élet-erdő mélyén méla zene szólal:
muzsikál a Halál, sóhajos vonóval
muzsikál a fákön.

A vonó siklása : sorsoknak hullása...
Színesen, dalosan örök elmúlásba
hullnak a levelek.

Riadoz a nyájam : szívemnek czernyi
aranyos bárányát de nehéz terehni
ősi erdőszélen !

Már szét is bocsátom : kit erre, kit arra,
magam meg ledülök a zörgő avarra
halkan tilinkóznai.

Akinek átokként bánat ül a mellén,
akinek könnye van, jöjjön ide mellém,
üljön az avarra.

Fölveszem tavaszról maradt tilinkómat
s elfújom bánatát minden búslónak,
tavaszra várónak.

b) A Topelyec. (Mécs László verse.)

Sunyi módon surranó
vizalatti kis manó,
testén zöld a viganó,
fején piros a süveg,
szeme : szikrás kék tüveg...

A Hernádban víz alatt
lakik ez a szörny-alak,
palotáján a falat
nagy gyémántok lapjai,
világító napjai.

Eledele emberhús
sok gyermeket vízbe húz,
sok anyának szíve bús,
mert megette kis fiát
az öklömmi Góliát...

Egyszer lent a gát alatt
horgon fogtunk friss halat,
a Topelyec kiszaladt,
megfogott egy gyereket
s hamar oldott kerekét.

Vízbe vitte hirtelen,
mink futottunk meztelen,
kergetett a félelem,
futottunk a falun át
s közben vittük a ruhát.

Szereti a mély vizet
ahol örvény forr, zizeg,
gyerekek! jól teszitek
ha nem jártok egyedül,
ahol mély víz feketül...

c) A vörös malom. (Harsányi Lajos verse.)

A vitorlái vörösen
Villognak és forognak.
Ijedten nézik éjszaka
A csillagok, a Holdak

Garatja tompán zakatol,
Mint alvilági zsoldár.
A kapuban sötéten áll
S egyre kiált a molnár :

— Ide, ide minden ember, kinek nincs kenyere!
Ez a malom a legfinomabb liszttel van tele.

Jön a, jön a szegény ember,
A vállán a búzája.
Tizenhárom molnáralgény
Kajámul körülállja.

A malom tompán zakatol,
Mint alvilági molnár.
Bátzatja a szegényembert
A kapuban a molnár :

— Tiéd ez az egész malom és minden szemnyi lisztje,
Csak lépj ide s az életadó garatba tekints be!

A szegényember letekint,
Jaj, lát pokoli örvényt!
Szédülni kezd. Megtántorul.
És visszahőköl önként.

De vad ütéstől hirtelen
Roped a füle dobja.
A vörös molnár megragadja
S a garatba dobja.

A vörös malom felsziporkáz. Lángja égig ér.
A garatból zuhog, zuhog egyre zuhog a vér...

Énekli : **Warga Lívia.**

3. Zongoraverseny D-dur.

A művet 1936-ban a szerző mutatta be a Székesfővárosi Zenekar kíséretével, a Népművelési Bizottság által rendezett Magyar Szerzők Bemutató Hangversenyén. Előadásra került még a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola jubiláris hangversenyén, az elmúlt esztendőben.

Zongoraversenye nem a szokásos három tételben íródott, mégis kiérezzük a három rész tagoltóságát. A szonáta-forma expozícióját a fő- (Maestoso energico) és melléktéma (Calmato) bemutatása képezi, ezt követi a második tételnek (Andante dolente) megfelelő triós dalforma, végül mint befejező tétel a reexpozíció; amelyben a témák a főhangnemben jelennek meg. A melléktéma visszatérését megelőzi egy *basso continuo*-ra épített nagyobb zongoraszólam és szóló kadencia. A zongora orgonapontjára emelt főtéma stilizálásával záródik a hatásos kompozíció.

Előadja : **K. Comensoli Mária.**

S z ü n e t.

4 a) Hódolat Liszt Ferencnek, zongorára. 1933.

Geszler György ezt a művét, mely már többször előadásra került a Rádióban, a Liszt Ferenc jubileumi évre írta. Nyomatásban Rózsavölgyi és társa cég kiadásában jelent meg. José Vianna da Mottának, a lisszaboni konzervatórium igazgatójának, a nagy Liszt-tanítványnak ajánlott mű a cisz-orgonapontok tornyosuló akkordtömbökkel indul, amely egy hatalmas szélesen ívelő Marcia energicoba torkollik. Az ezt követő nyugodt melléktéma Liszt szellemében írt lírai rész. Ezután a témák variációs feldolgozásban jelennek meg. A zongoradarab egy példányát a Liszt Ferenc jubileumi év alkalmából Budapesten járó Raabe Péter, a német birodalmi zenei kamara elnöke, a weimari Liszt-múzeum számára magával vitte.

b) Gépetüdők, zongorára. 1937. (Bemutató előadás).

I. Búgócsiga.

II. Szeptimák.

III. Sínek felett.

Előadja : **K. Comensoli Mária.**

5. Öt Petőfi költemény, nagyzenekarra. 1936.

Első költemény : *Csatadal.* Mottója : Trombita harsog, dob pereg, kész a csatára a sereg. Előre! . . . A kürtök és trombiták riadója hívja harcba a táborozó katonákat. A szóló trombiták hívó jelére a csatára készülő csapatok dobpergése felel, amely a harci zajjal keveredve rövid indulóban végződik.

Második költemény : *Temetésre szól az ének.* A szordinált vonósok pianója felett oboa-szóló kesereg : miért nem visznek engemet ki, legalább nem sírna senki.

Harmadik költemény : *Bordal.* A mulatók víg éneke csendül a különböző hangszereken intonált népdalban. A gordonkák pizzikátója groteszkül kíséri a hegedűkön csökönyösen visszatérő motívumot, amely a részeg ember csetlő-botló lépéseit illusztrálja.

Negyedik költemény : *Szeptember végén.* A korai halálát sejtő költő elégikus hangulatait festi ez a vonósenekarra és hárfára írt adagio-tétel. A hegedűkön felsír a multhatatlan szerelem melódiája. A szabályos, kis rondó-formában írt tétel befejező A-dur akkordjának csengése a sors akaratába való megnyugvást jelenti.

Ötödik költemény : *Katonaélet.* Mottója : Muzsika szól, verbuválnak, csapj fel őcsém katonának. Pregnáns ritmusú, kétütemes, frissen perdülő motívumot variál a különböző hangszereken. A mulató katonák tánca magával ragadja az ujoncokat, de az egyre gyorsuló és örvénylő tobzódást hirtelen megszakítja egy nyolcütemes, panaszos dallam : a szabad katonaéletbe induló legények szívét előnti a falutól, a szülői háztól való búcsú fájdalmas gondolata. De újra felhangzik a toborzók tánca és még féktelenebbül kavarog a bortól, daltól, táncotl megrészegült tömeg. A művet a »Vigyázz!» vezényszót illusztráló ismétlődő C-dur akkord zárja le.

LISZT IGAZI ÖRÖKÖSEI — — LISZT MAGYARSÁGÁNAK IGAZOLÓI.

Liszt Ferenc magyarságáért harcolnunk kell még ma is. Mert eddig csak meddő szócstatákat vívtunk és éppen azokról az önmagukért beszélő tettekről feledeztünk meg, melyek hivatottak a mult század nagy zenészt végérvényesen a magyar kultúrához láncolni, melyek Liszt művészi törekvéseiben a magyar művészi törekvést igazolják. Mert valljuk be: hiába hivatkozunk Liszt magyar születésére. A német azt feleli: igaz, hogy magyar születlen született, de családfáját nem ismerjük eléggé, anyanyelve pedig a német volt, akárcsak Lenaué, aki szintén Magyarországon született és mégsem nevezhető »magyar« költőnek. És hiába mondjuk, hogy Liszt magyarnak vallotta magát. Mert a külföld méltán válaszolhatja, hogy egy zenésznél nem az a fontos, amit szavakkal hirdet, hanem az, amit zenei hangokkal mond magáról. Viszont, ha Liszt magyar rapszódiait emlegetjük, joggal felelhetik: Liszt írt ugyan magyaros jellegű műveket, de ezek mennyiségben és minőségben egyaránt eltörpülnek ama nagy alkotások mellett, melyekkel a zeneszerző, mint az új német iskola» géniusza írta bele nevét a zenetörténelembe...

Valóban, bármelyik zenetörténelem-könyvben lapozva Liszt Ferencet ott találjuk a Beethoventől, Berlioz-on keresztül Wagnerig vezető útvonalon, melyen azután Strauss Richard halad tovább. A Faust- és Dante-szimfónia, a li-moll szonáta, a Krisztus-oratórium szerzőjének elődei és utódai között egyetlen magyar név sem szerepel. A magyar rapszodiák komponistájának bizonyára voltak magyar elődei is, a híres verbunkos-zenészek. De ha mi hazafias felbuzdulásunkban a rapszodiák bokázó magyarjait olyan eszmei magaslatra állítjuk, mint mondjuk a li-moll szonáta fausti problémákkal birkózó hőseit, — akkor a külföld csak mosolyog rajtunk, mint naiv ábrándozókon, akik úgy képzelik a zenei kultúra lakomáját, hogy azon »egy cigány, egy király, egy cigány egy király« módjára ül egymás mellett Bihari és Beethoven Lavotta és Berlioz!

És Liszt magyar utódai? Mérhetők-e vajjon egy Strauss Richard mértékével azok »a magyar ábránd-« és »csárdajelenet-« komponisták, akik nálunk, mint a Liszt-tradíció hivatalos örökösei szerepelnek? Mérhetők-e egy Saint-Saëns, Debussy, Rimsky-Korsakov, Musszorgszki, Albeniz, Granados, Busoni mértékével, azaz azoknak a zenészeknek a mértékével, akik a legkülönfélébb országokban a maguk nemzeti kultúrája javára *továbbfejlesztették* Liszt korszakalkotó művészi reformjait? Az úgynevezett magyar Liszt-kultusz ezzel szemben... pihent Liszt babáerein. Liszt harcolt a magyar zenéért és fegyvert adott kezünkbe. A magyar Liszt-kultusz azonban Liszt fegyverét ünnepi zászlóvá változtatta. Csak azt fogadta el Lisztől, ami a nemzeti hiúságnak hízelgett. Kényelmesen végleges eredménynek hazudta Liszt kezdeményezését és legfeljebb azt a felületes magyarkodást ápolta, melyből maga Liszt, küzdelmes művészete során, egy mélyebb, komolyabb magyarság felé törekedett. Egy szóval letagadta azokat a nagy problémákat, melyek Liszt művészelkét gyötörték és egyre újabb és vakmerőbb küzdelmekre tüzeltek!

Valóban, veszett ügye lenne Liszt magyarságának, ha csak olyan örökösei lennének nálunk, mint hivatalos Liszt-kultuszunk képviselői. Mert ne feledjük, Liszt forradalmi újtót, nyugtalan kísérletező, csupa-fantázia művész volt, aki nagyobb a problémák felvetésében, mint azok megoldásában. Valódi kezdeményező-zseni volt, akinek legértékesebb hagyatékai azok a problémák voltak, melyeket műalkotásaiban az utókorra hagyott. De éppen ezért *annak* a nemzetnek lesz legtöbb joga hozzá, amelyik ezeket a problémákat legteljesebben oldja meg. Liszt internacionális szelleme a világon mindenféle termékeny magvakat szórt el. Ahol ezekből a magvakból a legdúsabb zenei

vegetáció fejlődik: az a föld ad hazát a hazátlan Liszt Ferencnek. Amíg tehát Liszt küzdelmé nem talál méltó folytatásra és diadalra hazánkban, addig hiába bizonyítgatjuk Liszt magyarságát...

De vajjon csakugyan nincsenek nálunk méltó folytatói, sőt diadalra vívói Liszt küzdelmének? Vannak bizony! Csak a hivatalos magyar Liszt-kultusz nem látta meg őket. Mert ők nem parádéztek, hanem küzdöttek, szembeszálltak a nemzeti önámításnak azokkal a hatalmaival, melyekkel egykor Lisztnek is szembe kellett szállnia. És ma már tisztán láthatjuk, hogy az ő küzdelmükben gazdagabban, teljesebben és gyökeresebben virul tovább Liszt öröksége, mint akár Strauss, akár Debussy, Mussorgszki, Grieg vagy Busoni népének művészetében!

— Kik ezek az igazi örökösök? Nem nehéz felismernünk őket, ha legalább dióhéjban megmutatjuk, hogy tulajdonképpen mit is kezdeményezett, min munkálkodott, hol hagyta abba munkáját, milyen kérdések megoldását hagyta ránk örökségbe Liszt Ferenc.

*

A »hazátlan« Liszt a művészi »haza« fogalmát... Párizsban ismerte meg. Itt zokogta el a nagyvilágnak Chopin zongorája csodálatosan eredeti melódiákban, harmóniákban, ritmusokban egy hajdan dicső s most letiport nép bánatát. Ezekből a hangokból érezte meg először Liszt, hogy mit jelenthet egy nép a zeneköltőnek. Ezt a ráeszmélést követte egy másik: Liszt felfedezte, hogy néki is van ilyen népe, hazája, a pesti árvízkatasztrofá hírért vette, mely pusztulásról, nyomorúságról szólt, a szenvedő, elhagyott magyar népről. Ekkor írta Liszt híres levelét hazája legelhagyottabb pusztaságairól, melyeket *be akart járni, hogy ott megismerje népét és megfürdesse lelkét a néplelek kristálytisztá palakájában*...

Mi teljessedett be Lisztnek ebből az első magyar álmából és mi maradt belőle az utókorra? — Tudjuk, Liszt nem juthatott el a magyar pusztaságokig, nem ismerhette meg a föld népét. Megállította őt a magyar városokban zengő hegedű és cimbalom, mely olyan mámorosan-andalítóan dalolt a délibábos magyar pusztákról, hogy a sírva-vigadó magyarnak eszébe sem jutott felkelni a borosasztaltól és megnézni, hogy valóban csak az *van-e* a magyar pusztaságokban, amiről a cigány muzsikál. Ez az ország romantikus ábrándok, illúziók zenéjével fogadta az ifjú Lisztet, akit szintén a magyarságról szőtt romantika vezérelt vissza hazájába.

De ez a fiatal Liszt a művelt Nyugatról jött — és oda is tért vissza, hogy meghódítsa a világot zongorajátékával, melyben a legnagyobb zenei tradíciók zeneirodalma támadt zengő életre. Mennél jobban elmerült Liszt a nagy nyugati műveltségben, annál jobban érezte, mint zsugorodnak össze annak óriás távlatában az ő táncoló-bokázó magyar hősei. És látta, mint küzd ez a nyugati műveltség hatalmas tradíciók talpazatán nagy, új, emberiséget megváltó eszmékért. És látta, mint emelkedik ki ebből az eszinek forradalmában forrongó európai kultúrából egy szellemóriának, Wagnernek alakja, látta, mint öleli fel és viszi győzelemre a század küzdelmét ez a szellemóriás a *német zenekultúrának* jegyében. Most érezte csak igazán a világjáró Liszt: mit jelent az, ha a művész egy nagy *nemzeti kultúra* gyermeke-örököse. Chopinben felfedezte a »hazát«, most Wagnerben felfedezte a *nemzetet*, azt a »nemzeti kultúrát«, mely leghatalmasabb építője az egyetemes emberi szellem templomának.

Lisztet nem várta a bayreuthi Festspielhaus. De várta egy frissen felszabaduló nép, a negyvennyolcbeli magyarság, mely íme, éppen most készült »nemzetté« épülni. Nem teremthetne-e ebből a magyarságból ugyanazon az átfogó európai színvonalú zenekultúrát, mint a németeké? Nem teremthetne-e olyan magyar zenét, mely a maga nyelvén, maga lelkén keresztül ki tudná fejezni az emberi élet legmélyebb problémáit? Ez a *nagy magyar nemzeti zene-*

kultúra volt Liszt második nagy álma. Vajjon mi valósult meg belőle és mi maradt belőle az utókorra?

Az *ifjú Liszt* nem jutott tovább a verbunkosok illúzióvilágánál, nem ismerhette meg magának a magyar föld népének dalát. De nem ismerte ezt a dalt már maga a »nemzet« sem, mely nálunk elszakadt a puszták népétől és elszakadása a szabadságharc tragikus kimenetele után egyre mélyebb lett. Eljuthatott-e ilyen körülmények között a *férfi Liszt* a »nemzeti kultúra« nagy beteljesüléséhez? Hiszen ilyen kultúrához csak a népen keresztül vezet út! A nemzet csak a népen keresztül találhatja meg saját hangját, saját zenei anyanyelvét!

Csodáljuk-e, hogy Liszt kulturális álma ezzel a sírva-vigadó, nótázó, cigányos magyarsággal nem érkezhett el a beteljesülés révébe? Inkább Liszt bátorságát kell csodálnunk mellyel vállalkozott a nagy feladatra. Mondanunk sem kell, mennél magasabbra tűzte ki Liszt a nemzeti zenekultúra eszményét, annál elégtelenebb, szegényesebb eszköznek érezte a sírva-vigadás, a magyar úri muzsika, a verbunkos-csárdás cigányzenei szótárát. Ami hiányzott, azt idegenből kellett pótolnia. Ez még nem lett volna baj: csakhogy a délibábos magyarság gyenge volt magába foglalni, asszimilálni azt az óriás kultúrát, melyet Liszt Palestrinától Wagnerig magába ölelt! Így azután a Szent Erzsébet-legendából, az Esztergomi miséből, Koronázási miséből nem lehetett magyar Tannhäuser, magyar Lohengrin vagy Parsival.

A romantikus magyar álom verbunkos magyarjairól kiderült, hogy nem alkalmasak »fausti« küzdelmekre. A róluk ábrándozó, hanyatló nemzet meg sem értette Liszt nagy reformtörekvéseit. A délibábos fiatalkori rapszodiákat elfogadta, de már visszatüszította a merész, nagy reformműveket. Liszt egyre magányosabban érezte magát hazájában. És ha csodáltuk bátorságát, mellyel a magyar nemzeti zene problémáját felvetette, csodálnunk kell erkölcsi erejét, mellyel most a problémát revízió alá vette. Mi volt az a mámor, melyet a magyarságtól kapott? Valóban a magyarságtól kapta-e vagy inkább attól a keleti néptől, a cigánytól, mely a magyar urak fülébe muzsikált? Hiszen a magyar nem is akar maga muzsikálni! Ami dalában hódító és bódító mámor, exotikum, illúzió, az elsősorban a cigány cifrázó-vibráló hegedűjét dicséri! Liszt csak az igazságot kereste, mikor a cigányokról írott híres könyvében letépte a mulatozó magyar urak homlokáról a babért, hogy azzal a fáraók népének bozontos fürtjeit ékesítse!

Az öregedő Lisztnek a cigányzene már nem jelentette a sarkantyú-pengetős magyarság hazafias illúzióit. De jelentett *egy újabb álmat*: egy vad és pogány, barbár öserőtől duzzadó *keleti világ* üzent benne, tele primitív, újszerű, elhasználatlan és ezért a nyugati zenekultúrát hatalmasan felfrissítő energiákkal, úgy ahogy azt Liszt utolsó nagy »cigányos« — de merev, makacs, barbár, kalapáló ritmusaiiban legkevésbé sem »úri cigányos« — kompozíciója, az alig ismert »Csárdás obstinée« revelálja. Ez az Ázsiát, »Kelet népét« idéző álom bizonyára nem volt sem »hazafias« sem »nemzeti«. És a magyar társadalomnak eszébe sem jutott, hogy azért hátha mégis közünk lehet ehhez az Ázsiához — Kelethez nekünk is, akik Ázsiából jöttünk, akik szintén »Kelet népe« vagyunk. A magyar társadalom csak azt látta, hogy Liszt megtagadta a cigányokról írt könyvében a »magyarságot«. Pedig Liszt csak a sírva-vigadó magyar urakat szállította le a magas lóról. De ennyi elég volt, hogy a nemzet »Feszítsd meg«-et kiáltson a nagy zeneköltőre, akit még halálórában is odaajándékoztak a németeknek.

Az elkecsereedett és elkecsesítő támadások után senki sem csodálkozhatott volna, ha Liszt Ferenc végleg elfordul a magyarságtól. Liszt azonban nem ezt cselekedte: elindult egy újabb felfedező útra, az utolsó, megkeresni a nagy zenei magyarságot, nép és nemzet segítsége nélkül, egyedül a magányos egyéniség önmagából merítő hatalmával. Már Liszt legőszintébb híve és megértője,

Mosonyi is felvetette a gondolatot : nem lenne-e okosabb félretenni a verbunkosok, csárdások, nóták szegényes zenei szótárát és helyette egyenesen »kitalálni« egy magyar zenei nyelvet. De a legnagyobb zseni is legfeljebb újjáteremthet egy nyelvet, melyet csak nagy emberi közösségek évszázados, évezredes munkája alkothat. Az öregedő Liszt mégis vállalkozott erre az emberfeletti kísérletre. Megírta utolsó magyar vonatkozású műveit, a páratlanul merész és forradalmi »magyar portrékat« és a »Sunt lacrimae rerum«-ot. *Utolsó magyar álmát* álmodta meg bennük, mely mintha azt hirdetné : *meg kell keresnünk, ha törik, ha szakad zenei magyarságunkat, akkor is, ha senki sem jön velünk, ha egyedül kell érte elindulnunk töretlen úton az ismeretlen sötétségbe.*

Liszt Ferencnek ez az utolsó üzenete már el sem jutott a nemzethez. »A magyar portrék« muzsikája máig is kiadatlanul hever a weimári archívumban. Liszt művészetének nagy problémái felett hamar napirendre tért a magyar élet. Azután már csak egy volt a probléma : hogyan feledtessük el a »cigánykönyv« kínos afférját és hogyan sütkérezzünk Liszt egyre növekvő dicsőségében.

*

Már-már úgylátszott, hogy örökre leáldozott a magyar zene első hőskorának napja, mikor váratlan új magyar zenék hangja csendül fel. Két hang szólalt meg bennük. Az egyik »Kossuthról« énekelt »szimfóniát«, feltámasztva benne a régi büszke illúziók szellemhadát, de nem azért, hogy elringassa magát velük, hanem azért, hogy új harcot hirdessen, hogy felrázza a nemzetet. A másik egy »Nyári est«-ről dalolt, mely mély és szenvedélyes vágyak szárnyán indítja el a lelket azokba a bizonyos messzi magyar pusztaságokba és ez a vágy nem romantikus ábrándokért, hanem egy nagy és teljes élet gyönyörű beteljesedéseért kiáltott. És az a két ifjú zenész-zseni, aki ezt a hősi harci riadót, ezt a hatalmas vágymuzsikát felcsendítette, nem is állt meg a cigány-hegedűtől, cimbalomtól hangos magyar koresmánál, melynek borosasztalainál egy népétől elszakadt társadalom zenei honvágya dalolt. Ők ketten megértették ennek a honvágynak mélyebb parancsát : elindultak, ahogy egykor Liszt tervezte, batyuval vállukon és megkeresték a »messze magyar pusztaságon« a magyar népet, a *magyar nép dalát*.

Mérhetlen kincset fedeztek fel. Zenét, melynek az élet minden mozzanatára, legnagyobb problémáira volt szava ; mert ez a muzsika nem egy társadalmi rétegek boros asztal melletti sírvigadását tükrözte, hanem a *népnek* évszázadokat átfogó *teljes* életét. És a két ifjú lángész — hogyan egykor Liszt álmodta — »megfürdette lelkét a néplelek kristálytisza patakjában«. És beteljesíthette Liszt második nagy álmát is : megteremtette azt a zenei magyarságot, mely szervesen be tudja fogadni és magába tudja olvasztani a nagy nyugati műveltséget. Csodálatos kórusok csendültek fel, »Budavári Te Deum«, melyekben Liszt kulturális álma gregorián énekről, Palestrináról, új nagy vallásos művészetről : magyar valóságra vált. Zongorakoncertek hangzottak fel, melyekben megtalálta új magyar értelmét mindaz, amit Liszt képzelete a Bach-i polifóniából idézett. És Liszt »Faust«-i küzdelme, az idealizmus harca a torzzal, a mefisztói tagadással, itt a magyar léleknek egyenesen az ázsiai ősházára utaló mithoszává változott : a jó és rossz, az ideális és groteszk, a tündéri és démoni elemek küzdelme olyan ősi zenei víziókban elevenedett meg, melyekhez hasonlólt csak az őshaza primitív képzőművészeti remekeiben találhatunk. A Liszt-féle »Csárdás obstinée«-nek »Kelet népéről« szótt álma »Allegro barbaro«-kká teljesedett ki. És ahogy Liszt nem állt meg a magyar határnál, hanem román cigányoktól lesett el román rapszodiát, úgy ez az új magyar génusz is rázendített román táncokra, a szomszéd népek dalaira, megmutatva, hogy a magyarság nemcsak a művelt Nyugat védbástyája, hanem a műveletlen Kelet világító-tornya is tud lenni. És ez az új magyar génusz elénekelte a Magyar Zsoltárt,

mely mintegy szimbóluma a legnagyobb kultúrákat magába olvasztó és a merészen önmagából merítő magányos egyéni: ég tüzeiben újjáteremtő *nagy magyar nemzeti zenekultúrának*.

Ebben az új magyar zenében *magyar* igazolást nyert tehát Liszt minden álma. Új, mélyebb igazolást nyert még az ifjú Liszt bokázó, délibábos magyarsága is. Mert ezeket a büszke illúziókat, ezeket a cifra táncos ábrándokat is csak azóta értjük igazán, mióta az új magyar zenegénusz elvezetett bennünket paraszti bölcsőjükhöz. Mióta megjelent a magyar operaszínpadon — az *egész* magyar életnek, a *tragikus* valóságnak óriás perspektívájában — maga az álmok álmódója, a fényről, dicsőségről regélő szegény parasztember: *Háry János*. — Így az új magyar zenei génusz, mely Liszt örökebe lépett; igazolta Liszt magyar elődeit is. Mert megmutatta a Biharik, Lavották verbunkjai mögött, a félbemaradt régi magyar szárnypróbálgatások mögött a *magyar nép óriás dalát*. Azt az ősi, eredeti nagy magyar zeneiséget, mely méltó a nagy nyugati népek zeneiségéhez, mely ezért méltán várta, hogy eljőjjön romantikus álmódója, *Liszt Ferenc* — és eljőjjön két klasszikus beteljesítője: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*.

TÓTH ALADÁR

MAURICE RAVEL

(Folytatás.)

A »Heure Espagnole« ritka kiegyensúlyozott teremtő erővel büszkélkedhetik; amíg a rekedt hegedűk elhálnak s a felrezenést lérázza magáról a zenekar, az örjögéstől és a lankadtságtól egészen a kétségbeesésig viharzanak a hangok. A »Rapsodie Espagnole« motívumai a szerző intencióból származnak, de mégsem kérkednek az eredetiség hazugságával. Senki muzikája sem individuálisabb, előkelőbb és kevésbé népiesebb, mint Ravelé, meg is botránkoztatja mindig azokat, akik a középszerűt keresik.

Spanyolország Ravel idejében divatos volt Franciaországban és behatolt a színpadra is; de nem a spanyol Spanyolország volt ez, hanem a montmartrei, amelyet Franc-Nohan ügyes kis könyvecskéje szuggerált. A partitúra a régi opera-buffa példáin épült fel, a bohó muzsika nagyszerűen illet a vidám kerethez és alaposan megcáfolta az a széles körben elterjedt felfogást, hogy a jó zene nem lehet más, csak komoly. Ravel megmutatta, hogy zenéje eléggé hajlékony ahhoz, hogy minden nehézkesség nélkül tudjon simulni a szöveg cselszövényeihez. A bohózati szellem nemcsak a librettista verseiben nyilvánul meg, hanem benne van a muzsikában is, amely gúnyolódik, tréfál, játszik és parodizál és egy-egy rövid és alattomos nevetéssel húzza alá a vidám helyzeteket; a komponista fantáziája olyan ügyes, hogy velleérez az előrenemlátható cselekményekkel is és szabad folyását nem gátolhatja meg semmiféle váratlan esemény.

Ravel a »Ma mere l'Oye« c. négykezes szvitjét az »Enfantine« példájára publikálta. Utánahangszerelte, hozzácsatolt egy prelűdöt, egy fonójelenetet, befejezést s ebben az átdolgozásban a »Theatre d'Art« egyik legesodálatosabb balettje lett. Örömet talált ebben a tündér-királyságban, hozzája tartozónak érezte magát; megismerkedett a legfinomabb taglejtésekkel is, amelyek az eredményes munkához feltétlenül kellettek.

A »Les valse nobles et sentimentales«-t szintén balett céljára alakította át s madame Tuhanova és Aida Boni koreográfiájának a szolgálatába állította. Ez a darab egy kicsit hosszúnak és monotonnak tűnt fel azoknak, akik az első verzióban hallották; az átdolgozás azonban változatossá tette, nűányszai jobban kidomborodtak. Pusztán a tetszetősség miatt Ravelnek el kellett

távolítania a sem nem nemes, sem nem szentimentális közönség által támasztott minden nehézséget.

A »Daphnis és Chloé« balett, amely Ravel egyik legjelentékenyebb műve, módot adott a »manière legère« prédikálóinak arra, hogy együtt üdvözléjk benne a raveli muzsika sajátosságait és a »széles jókedv« szimptomáit; azoknak pedig, akiket a »Sacre du Printemps« nyűgözött le, a zenei újszerűség megcsodálására nyújtott alkalmat. Az igen érdekes közjáték, amely a második és a harmadik képet összefűzi, a modern muzsika kincse; amíg az enyhe lombok a reggeli szellő friss sóhajában lengedeznek, addig a harmatban fürdő cserjék, a tiszta patakok csengése és a források csobogása hallatszik. Ravel sosem írt még egy ilyen szemléltető, üde s a testvéri természettel oly rokon muzsikát.

Ravel muzsikájának leglényegesebb tulajdonsága az intelligencia; az intelligencia a vállalt munka kiválasztásában, amely mindig olyan, hogy ki tudja élni benne a temperamentumát és felszínre tudja hozni természeti adottságait. Intelligencia uralja az egészet és a részleteket s az egész művet kíméletlen kritikai szellem hatja át. A kritikai szellemmel együtt vállalta annak is a kockázatát, hogy ez esetleg akadályozni fogja az alkotásban, kiapasztja a lírai motívumok forrásait és végül is megöli, mint Verlaine mondja, az ihletet. Ez utóbbi nem következett ugyan be, de azért a kritikai szellem mégis jó volt arra, hogy a pongyola művek megszületését megakadályozza.

Bármilyen nagy is Debussy muzsikájának kitapinthatatlan finomsága, Ravel sem marad ebből a szempontból mögötte, amint ezt már sok zeneszerző kimutatta. Fejlődése nem az ismétléseken, a régi komponista reminiscenciákon haladt keresztül, hanem állandó küzdelem eredménye volt, amely küzdelem a folytonos megsemmisülések és újrászületések jegyében állt. Munkájával kapcsolatban semmit sem engedett meg magának, ami nem volt igazságos és egyenes, de művészi felfogásából sem engedett egy jótányit se.

Az »Apres-midi d'un faun«, vagy a »Nocturnes« érzékisége csak félénk kivetítődése érzéseinek. Az impresszionista utazás művészi mestere volt, gondoljunk csak a »Grillon«-ra, vagy a »Heure Espagnole«-ra; de mindig meglátta a határvonalat, amely az ügyességet a clownszerűségtől elválasztja.

Ravel speciális humort vitt bele a muzsikájába, a nevetés nélküli csipősség hideg ironiáját, Chabriesre emlékeztető jovialis vaskosságot. A »Histoires Naturelles« és a »Heure Espagnole« képviselik leginkább ezt a humort, amely egy láthatatlan bohóc mókáihoz alkalmazkodik.

Baszák származása érthetővé teszi a virtuozitás iránti előszeretétét, déli izlése pedig vonzódását a ragyogó iránt és muzsikájának hispanizáló karakterét. Egy alkalmat sem szalasztott el, hogy felidézze kedves Spanyolországát, amint ezt a »Heure Espagnole«, a »Rapsodie Espagnole«, a »Melodie Espagnole« és az »Alborada del Gracioso« is mutatják. Spanyol levegő vibrál a munkáiban, amely azonban még az eredetinel is létszerűbb.

Ugyanabban az időben, amikor a munkái mindig zártabb és tisztább formát vettek fel, szerzeményei mindjobban szabadabbak, szeszélyesebbek, ötletszerűbbek lettek, mert a táncos piruettjei vakmerőséget követeltek, de ugyanakkor biztosságot is. Minden felesleget elhagyott, de ugyanakkor értékesebbé is tette a Debussy-féle szisztémát, mert megszorította a licenciákat; ebben még a »Palleas« szerzőjét is felülmúlta és a »Petruska« szerzőjéhez jutott közel. Ami a hangszerezését illeti, az sokban különbözik Debussytól és Rimszky-Korszakovéhoz áll közelebb. Ravel skrupulózus volt mindig egészen a kicsinyességig és komponista becsvágya az volt, hogy speciális tája legyen a zenekar minden hangszerének.

Művészete minden spontanitást nélkülöz; a legmallarméistább érzések mestere s ezt dicséretére mondjuk. Az érzékiség, amely itt-ott felüti néha munkáiban a fejét, intellektuális eredetű s ezért keserű is egy kicsit, amint

a »Daphnis és Chloé« mutatja. Ravel egyáltalán nem romantikus, hanem mai légkörben él; ez az attitűd azonban nem szívesen vállalt volt nála, hanem csak reakció a romantizmus, a gót és a középkori érzésekkel szemben. Művésze idegenkedik a patetizmustól s a misztikus ömlengésektől.

Minden, ami Ravel műveiben tradicionális és francia, az örök érték és mégis modern, hiszen a modernség Baudelaire szerint a művészet elengedhetetlen követelménye. Érzéseinek szárazsága Standaléhoz, Beardsleyhez hasonlít; ez a magatartás azonban nála szemérmességből fakad s a magamutogatástól való menekülést jelenti. Mindig azt kereste, ami örök, ami abszolút. Művei nem hordoznak magukban erkölcsi állásfoglalást, de az erkölcsiségnek mégis igen magas fokát jelentik, mert egy nemes és tiszta művész alkotásai.

GALAMBOS GRUBER FERENC

„TANULJATOK HANGSZERES ZENÉT!”

Általános körtünete a mai társadalomnak a lelki elfásultság a művészetekkel szemben. A mai ember az élet értelmét csak az »életnívó« emelésében látja. Az életnívó alatt azonban nem a lelki élményeket, hanem a mindennapi élet kényelmét, gondtalanságát érti. A művészet világába felkapaszkodni nem akar és nem tud. Különösen a zene világába nem. Számára a zene is csak szórakozás, de nem élmény. A komoly művészi zene élvezni-tudásához csak tanulás, dolgozás árán érkezhethünk. Akarni kell megérteni a művészetet. Éppen ez az akarat hiányzik a mai emberből. Van azonban még egy oka ennek a közönynek a művészetekkel szemben. Ez pedig az, hogy a mai ember csak annak látja közvetlen értelmét, aminek gyakorlati haszna lehet. Zenét is csak az tanul, aki azt életpályának választja. Emiatt csökkent meg a zenetanulók száma az utóbbi időben olyan nagy mértékben világszerte. Ez leginkább a hangszeres zenét tanulók sorában történt. A nagy muzikusnemet, Németország is erősen érzi ezt a hangszeres zenei dekonjunktúrát. A hangszeres zene rönesszansza érdekében a német állam a »Reichsjugendführung« szerve által mozgalmat indított. »Lehrt Instrumente spielen«, tanuljatok hangszeres zenét, a mozgalom jelszava. Ujságok, rádiók, plakátok mind szolgálatába álltak ennek a toborzó akciónak. A német művészek is a legnagyobb lelkesedéssel csatlakoztak hozzá, az ifjúsághoz intézett szavaikkal. Mit mond *Fischer Edvin*, a nagy Bach-játékos? »Csak a gyakorlati magamuzsikálás tud minket a zene-művek legmélyebb értelméhez juttatni. A zenei nevelés gyümölcsei, lelki vonatkozásban, csak a későbbi életben fognak mindjobban mutatkozni, különösen akkor, amikor az új generáció kikerül az életbe, amikor a művészet alkotásaitól erőt és felemelkedést nyer és a művészetben az élet csekélyszámú hí barátjainak egyikét ismeri meg«. *Fischer Edvin* szerint a gyakorlati muzsikálás valamilyen hangszeren a teremtő képességekre is jótékony hatással van. Még meggyőzőbben hangzanak *Hermann Abendroth* szavai, melyeket a fel szólításához hozzáfűz: »Tanuljatok tervszerűen, ne felejtsetek el naponta gyakorolni, a hangszerjátást vegyétek ép olyan komolyan, mint a testetek ápolását. (Aristoteles szellem.) Gondoljatok mindig arra: zene nélkül sosem lesztek azzá, ami a ti célotok s kell hogy az legyen: egész német emberré válni.« Ha a német mozgalom eszméjét, *Fischer Edvin* és *Abendroth* szavait felerősítve, az egész kultúrvilághoz intézzük, akkor azt kell mondanunk: Tanuljatok hangszeres zenét, gyakoroljatok tervszerűen naponta, hogy megszokjátok a céltudatos, rendszeres munkát, hogy teremtetőerőtök megizmosodjon, hogy a remekművek megismerésével egy tisztult világot ismerjetekek meg, ahová mindig pihenni térhettek s ahonnan újult erővel újból felemelkedhettek. Gondoljatok arra, hogy zene nélkül nem lehettek azzá, amivé kell hogy legyetek: egész emberré.

BELFÖLDI HIREK

...

A fővárosi népművelés zenetanfolyamai. Szeptember havában falragaszokon közölte, hogy a nemzeti Zenedével karöltve esti zongora-, hegedű-, gordonka-, orgona- és ének-tanfolyamokat állít fel azok részére, akiknek gyermekkorukban nem állott módjukban zenét tanulni, illetve akik a zenei tudásukat felnőtt korban is fejleszteni kívánják. A felhívás szép eredménnyel végződött, mert a tanfolyamok legtöbbjeit párhuzamosítani kellett. Most arról ad hírt a fővárosi népművelés, hogy az Elektromos Művek alkalmazottai részére 15 zongora- és 7 hegedűtanfolyamot nyit meg január hó 10-én. A tanfolyamokat kitűnő szaktanárok vezetik. A fővárosi népművelés reméli, hogy a munkások zenei kiképzését több fővárosi üzemben is meg tudja honosítani. A »Népművelő Énekkar«, és a »Kamarazene Társaság« — tovább folytatja tervszerű munkáját — s valószínű, hogy a jövő hangversenyévdában nyilvánosság elé lép.

Oláh eredetű-e a régi magyar népdal? Erre a kérdésre, mely a románok által oly gyakran hangoztatott állítás, adott feleletet Bartók Béla a Magyar Néprajzi Társaság legutóbbi ülésén tartott előadásában. Mult év novemberében az adanavidéki nomád török népek közt általa gyűjtött és fonográfra felvett 82 népdal és népi tánczene tudományos feldolgozása ugyanis azt a meglepő eredményt hozta, hogy azoknak majdnem fele rokonságban áll a régi magyar népzenevel; egytizede pedig lényegében azonos a régi népdalainkkal. A honfoglalás előtti korba visszanyúló ősmagyar népdalaink tehát nem oláh eredetűek, hanem az ősi török kultúrába kapcsolódnak. Ezzel a tudományos megállapítással közelebb jutottunk az ősmagyar dallamok hovátartozásának a kérdésében. Ezen a téren azonban még sok meglepetésre számíthatunk. Bartók törökországi kutatása ugyanis csak az ott megindítandó

folklor-kultusznak első lépése. A török népzene legnagyobbbrészt még felderítetlen. Felkutatása és feldolgozása még valószínűleg rengeteg hasznos adatot fog juttatni a magyar folklor tudományak.

Bicinia hungarica. Kodály Zoltán újabb művel gazdagította az éneklő ifjúság műsorát. Az új mű, melynek címe »Bicinia hungarica« 60 két-szólamú gyermekkarból áll, a legkönnyebbekből a legnehezebbekig. Rendkívüli érdeklődéssel várjuk Kodály új művének a megjelenését.

Az Országos Liszt Ferenc Társaság pályázatát, melyet az elmúlt évben 500 pengős pályadíjjal hirdetett meg, dr. Gyulay Elemér »Egy pohár víz« jelisével ellátott zongoraműve nyerte meg. Dicséretet kapott Pázmány György pályaműve. Mindkettőt a Rádió mutatja be.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Ravel meghalt. Maurice Ravel, a kiváló francia zeneszerző, akinek művészetéről lapunk jelen száma tanulmányt közöl, 1937. december 28.-án Párisban, 63. életévében meghalt. Egész életét kizárólag a zeneszerzésnek szentelte, elvonulva, Monfort l'Amaury-i villájában. Már 26 éves korában a francia zeneművészet előterébe került azáltal, hogy Myrha című kantatájával elnyerte a 2. római díjat. Pár évvel ezelőtt a Filharmóniai Társaság rendezett egy Ravel-estet, melyet maga a kiváló zeneszerző vezényelt.

Eredménytelen pályázat. A kb. tízezer pengő díjjal kitűzött pályázat az új olasz császárság himnuszára eredménytelenül záródott. A kétszáz pályamunka közül a bíráló bizottság, melynek tagjai sorában Mascagni is szerepelt, csak hatot tartott figyelemreméltónak, de egyet sem elég értékesnek arra, hogy egy ilyen nagy díjat elnyerhessen.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon: 132-489

Felelős kiadó :
DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Molnár-u. 26.
Telefon: 182-200

Budapest
XIX. évfolyam, 7. szám
1938 január 15.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Molnár Antal : Modern magyar zenepedagógia. — Dr. Horusitzky Zoltán : Beethoven és a természet. — Farkas Ferenc : Néhány szó Ottorino Respighiről. — Események a hangversenyéletből. (Kleiber Erich első Beethoven-estje. — Geszler György zenekari szerzői estje.) — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A“ bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Wagner: Mesterdalnok—Nytány
Tóth Dénes: Poème lyrique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők 20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Respighi: Róma négy kútja

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró 10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B“ bérlet, 5 hétköznapi este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Szív. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából 10 Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye észak-európai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Kilencedik hangverseny

(A bérlet)

1938 január 23-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel :

Bor Dezső

karnagy

Közreműködik :

C. Erőss Klára

zongoraművész

1. **Respighi** (1879 Bologna — 1936 Róma) : Róma kútjai, szimfonikus költemény.

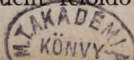
Respighi ebben a poémjában azokat a víziókat varázsolja elénk, melyeket Róma négy híres kútjának a nap különböző szakaiban történt szemlélete keltettek benne. A *Fontana di Valle Giulia* hajnali szürkületkor, a *Fontana del Tritone* reggeli verőfényben, a *Fontana di Trevi* déli ragyogásban s a *Fontana di villa Medici* a lenyugvó nap bágyadt sugaraiban ihlették meg a zeneköltőt. Az egész kompozícióból Itália zsongító levegője árad. A mű, a négy kút hangulatának megfelelően, négy részre tagozódik, melyek megszakítás nélkül (attaca) követik egymást.

A szimfonikus költemény *első* részében a zeneköltő a hajnali köd fátyolán keresztül szemléli a Fontana di Valle Giulia-t és szemei előtt pasztorális táj elevenedik meg : juhnyáj halad egy római mezőn, lassan, lassan távolodik és végül beleolvad a nyirkos, hideg köd szürkéségébe.

A görög mitológia világába jutunk a *második* részben. (La Fontana del Tritone.) A fortisszimó kürt fanfárok vidám hívójelére, mely közben az egész zenekar trillákban és tremolókbán csillog, előjönnek a najádok és a tritonok és a reggeli verőfényt szikrázó víz hátán, zabolátlan, szilaj táncban kergetőznek.

Ünnepélyes téma dalol a *harmadik* részben (La Fontana di Trevi), a derűs motívumokkal hullámozó zenekar felett. Déli napfényben izzó levegő vibrál a víztükrön. A téma a fafúvókon és vonósokon keresztül a puzónok, kürtök és trombiták triumfáló harsogásához ér. Most látomás tárul elénk : a víztükrön tengerré tágul és Neptun, a tenger istene tengeri paripákkal vont kocsiján elvonul előttünk, tritonok és szirének serege által követve.

Édes melankóliával száll a dallam a *negyedik* részben. a víz csobogását utánzó hárfák és cseleszták zsongása közben. Csodálatos *alkonyati* hangulat : zúgnak a harangok, csieseregnek a madarak, zizegnek a falevelek és mindez lassan belevész az éjszaka mindent feloldó csendjébe.

2. Rachmaninov (1873 Onega —): Zongoraverseny, c-moll.

Rachmaninov a késő romantika zeneszerzője. Stílusa Csajkovszkijéhoz áll a legközelebb. Borongó szláv dallamai a végtelen orosz mezők hangulatát áraszták magukból. Líráját általában a késő romantika stílus sajátosságai jellemzik: a lélek örök keresését kifejező feloldatlan disszonanciák, széles ívben szárnyaló patétikus dallamok, melyek végül szárnyaszegetten hullanak alá, érzelmekkel túltelített harmóniák, erőtlen, széteső formák. A késő romantika embere már elfáradt, nem tud nagy célokért küzdeni, s már nem szennazáció számára az emberi lélek világa sem — amint az Chopinnál, Schumann-nál volt. Lelkivilágának két alapmotívuma van: a rajongás az élet gyönyöreiért és a lemondás melankóliája, a megnyugvás az elmúlásban. Rachmaninov műveiben is ezt a kettősséget érezzük: patétikus elragadtatás, az élet minden percének mámoros kiélése, de minden mámor felett ott sötétlik a pesszimizmus, a szükség-szerű elmúlás gondolata. Minden dallam-extázisában és szintobzódásában a zeneköltő végtelen boldogságszomjúságát érezzük. De halljuk mintha ezt is mondaná: merüljünk el a gyönyörökben, vagy inkább hitessük el magunkkal a boldogságot, mert az élet csak egy pillanat, mely után nincs újraszületés.

Rachmaninov zeneszerzői munkássága gazdag és változatos. Írt operákat (Aleko, A fővény lovag, Francesca da Rimini), *kórusműveket* (Harangok, Orosz dalok), *szimfónikus költeményeket* (Holtak szigete, A szikla), két *szimfóniát*, *kamaraműveket* stb. Mindezek mellett legnagyobb népszerűséget, mint zeneszerzőnek (rendkívüli képességű zongoravirtuóz is) a szülő zongoraművei (közöttük a legelterjedtebb a Cisz-moll Prelúd) és a zongoraversenyei hoztak. Zongoramuzsikájában a hangszer legszélsőbb lehetőségeit is kiaknázza és különösen vonzódik a nagy fortisszimó akkordhatásokhoz (mindkét kéz telt akkordokat játszik).

A négy zongoraversenye közül a második (c-moll) a legkiemelkedőbb. Szenvedéllyel (con passione) száll az első tétel kezdő dallama, (főtéma), míg a második téma (melléktéma Esz-durban) melankólikus, lemondó. A második tétel olyan, mint egy fájdalom elmerengés az elmúlás kényszerűsége felett. Az utolsó tétel tréfás motívummal indul (allegro scherzandó), de a második témánál (B-dur) ismét visszaszökken a melankóliába, a változtathatatlan sorsban való megnyugvás borongó hangulatába. Ezzel a melódiával zárul a pianisztikus hatásokban rendkívül gazdag kompozíció.

Előadja: C. Erőss Klára.

S z ü n e t.

3. Beethoven (1770 Bonn — 1827 Bécs) VI. szimfónia, F-dúr (Pastorale).

Beethoven a hatodik szimfóniát, melyet maga nevezett *Pastorale*-nak az ötödikkel párhuzamosan írta. A két szimfónia egyidőben keletkezett de hangulatviláguk teljesen ellentétes. Míg az ötödik komor, sötét, majd diadalmas, addig a hatodik idillikus pasztorális, áhítatos hangulatú. Van azonban egy körülmény, mely ezeket e remekműveket mégis testvér-alkotásokká teszi: Ez pedig az, hogy mindkettőben megtalálja az ember a megváltást az élet szenvedései alól. A Sors szimfóniában a művészet fellegvárát hódítja meg az Ember hosszú és gyöttrő közdelmek után, míg a *Pastorale*-ban a természet nyújtja a megnyugvás boldogságát. A művészet és természet ellentétes volta adja meg e két szimfónia karakterbeli különbségét. A művészet világába csak önmegszedés és önmegtágadás útjain érhetünk el. Ezért az ötödik szimfónia megrázó dráma: irtózatoss erővel hullámszik végig előttünk a Művész hőroszi küzdelmé. A természet mindnyájunk közös ajándéka, nem kell küzdeni érte, csak el kell fogadni. A hatodik szimfóniában a Művész áhítatos lélekkel fogadja ezt az isteni ajándékot s minden súlytól megváltva elragadtatással merül el

a természet mennyei harmóniájában : a hegyek, völgyek lélekemelő szabadságában, a patak üde bájában, az erdők madárdalos békéjében, a falusiak önfelelt boldogságában, az éghíaború fenségességében és az eső utáni napsütésben csillogó virágos mező vakító színpompájában.

A Pastorale-szimfóniának Beethoven által megadott közelebbi programja : *»Emlékezés a vidéki életre«*. Az egyes tételek hangulati tartalmát külön felírások magyarázzák. Az első tétel felírása : *»Derűs érzések ébredése megérkezéskor a szabadba.«* A végtelenség leegyszerűsített harmonizálás, békét sugárzó melódiák, bájos keresetlen motívumok, melyek tiszta hármashangzatok felett taktusokon keresztül ismétlődnek, kifejezői a lélek derűjének, melyet a szabad természettől nyer. A hangszerelés is a természet derűs nyugalmának megfelelően egyszerű : Beethoven mellőzi a puzónákat, trombitákat, üstdobokat s csak vonósokat, fafuvókat és két kürtöt használ.

A második tétel felírása : *»A pataknál.«* Az első hegedűk a természet békéjét dolyolják, míg a többi vonósok az erdei völgyben kanyargó patak nyugodt folydogálását illusztrálják. A madarak énekelnek, trilláznak, az erdő zúg, s a kis patak egyre kanyarog közben meg-megpihenve egy-egy kanyarulatban. És mindenek felett ott lebeg a Művész elvarázsolt lelkének az áhítata. A tétel kódájában (befejező rész, függelék) a csalógány, a fűrj és a kakuk füttyszava nyügzöi le figyelmünket s teszi szinte személyes élménnyé ezt az elbűvölő erdei jelenetet.

A harmadik tétel felírása : *»A falusiak vidám mulatozása.«* Leheletfinoman, szinte távolból hallatszik a táncoló, éneklő falusiak mulatozása, mely nemsokára harsogó jókedvvé fokozódik. A tánc végeztével enyelgő naiv játékba kezd a falu népe (oboa, majd klarinét és kürt hozza a második témát). Utána újra táncra kerekedik, de duhajabb, parasztibb, élesebb ritmusú táncra (trio). A tétel végén ismétlődik az első jelenet.

A legféltelenebb mulatozás közben hirtelen megakad a tánc, elhallgat az ének, mert messziről mennydörgés hallatszik (basszusok tremolója). Vihar közeledik! (IV. tétel. Felírása : *»A vihar.«*) Csakhamar nagy cseppekben elkezd esni az eső. A levegő telítve van elektromossággal. A mennydörgés mind közelebb jön és végre kitör elemi erővel az éghíaború. Tombol a vihar, közben villámok cikáznak. Most egy kissé gyengül az ereje, de nemsokára újra kirobban, még hatalmasabban, még fenségesebben. Zuhog a zápor, süvölt a szél, dörög az ég, csapkodnak a villámok. Hosszú tombolás után végre a vihar kiadja a mérgét. Még egypár távoli villámcsapás, mind messzebből jövő mennydörgés és kisüt a nap, s a párolgó föld illatától lesz terhes a levegő.

A vihar elmúlt. Mélységes áhitattal felhangzik a *»Pásztor dal«* (az V. tétel felírása), mely az egész természet hálátelt érzéseit fejezi ki a vihar után. Isteni béke száll a földre s mindenből hála szeretet és imádság árad a világ Alkotója felé.

MODERN MAGYAR ZENEPEDAGÓGIA

Riemann hívta fel a figyelmet először arra, hogy számos olyan zenetörténeti tényt kell újból felfedeznünk, ami csak azért veszett ki a köztudatból, mert valaha mindenki magától értetődőnek vette s emiatt soha senki nem kísértett róla feljegyzéseket. Hasonlóan vagyunk a régebbi zenepedagógiával is. Körülbelül a 20. század elejéig magától értetődő volt, hogy csakis arra való tehetségű egyén lép zenetanári pályára és hogy csakis olyan egyéneket kell zenésszé kiképezni, akikben ilyen irányú kiemelkedő tehetség van. Ezenkívül a régebbi zenetanterv alig törődött egyébvel, mint a szoros értelemben vett zenei kiképzéssel. Nem nagyon ügyeltek a zenetanulók általános emberi

és általános műveltségi nevelésére, mivel mindenki természetesnek vette, hogy csakis derék és művelt emberből válhatik derék és művelt muzsikus. És a zene-tanítók képzésénél sem sokat bíbelődtek általános nevelésügyi kérdésekkel, mert magától értetődőnek tartották, hogy a jó zenetanító egyáltalán jó nevelő is lesz.

Amit azonban a régebbi zenepedagógia ilyen természetesnek vett, az egyszerűen megszűnt magától értetődő lenni, míhelyt annyira felszökött a zenetanulók száma, hogy a zenetanításnak *tömegekkel* kellett dolgoznia. A tömegszükséglet, modern korunk velejárója, gyökerestől felforgatta a régebbi zenetanítás szinte patriarchális módszerét. Nem rendezkedhetett be többé azon az alapon, hogy csupán tehetségekkel van dolga. Vagy rászánta magát arra, hogy a *legáltalagossabb* képesség számára is fejlődési lehetőséget nyújt, vagy pedig csődöt kellett volna mondania. Így történt, hogy rengeteg olyan módszer, oktatási szabályt és fogást kellett életbe léptetni, amire azelőtt semmi szükség sem volt, mert a tehetség azokat ösztönszerűen alkalmazta vagy pedig magától is rájött azokra. Főként abban különbözik tehát a modern zenepedagógia a régebbitől, hogy a széles átlag színvonalára helyezkedik és mindazt, ami régebben a tehetség dolga volt, agyafúrt, kombinatív módszerekkel és dresszúrával pótolja vagy igyekszik pótolni. Ennek a módszernek alapjai: *részletezés és tudatosítás*. A tanítás eszközeit legvégső aprólékossáig részletezni kell, ha azt akarjuk, hogy az épületből egy téglá se maradjon ki. És nem szabad az ösztönre bízni semmit, minden legkisebb szellemi vagy testi mozgásról tudnunk kell, ha nem akarjuk, hogy érzékeny hézagok támadjanak a tanításban. Minderre persze nemcsak a növendék, de a *tanító* miatt is szükség van; a modern zenetanítóképzés is átlagos képességgel számol. A mai zenetanítónak minden pedagógiai eszközt készen kell a keze ügyébe adni, minden fontos elvet végső fogalmazásban kell a szájába rágni. Hogy pedig a szükséges dresszúra ne fájulhasson szájkös egyoldalúsággá, a modern zenepedagógia kénytelen volt állandó ellensúlyként az *általános kulturális nevelést* is alkalmazni. Ilyen apparátusra persze a valódi tehetségnek soha sincsen szüksége; de viszont az sem árthat neki, ha sok olyat kell hallania, amit magától is tud. A valódi jó ösztönnek pedig szélsőséges tudatosítás sem árthat, legföljebb ideig-óráig. »A tehetséggel szemben a tanítás *módja* nem fontos, csak a tanítás *színvonala*« — mondja Kálmán György (»A zenetanítás általános problémái« 1929).

Hazánkban a központi zenepedagógia körülbelül a Zeneakadémia megalapítása, tehát a múlt század 70-es évei óta rendkívül magas színvonalú. Elsőrangú külföldi és belföldi erők alkalmazása, idevonása révén úgy a gyakorlati, mint az elméleti tárgyakban mindenki elsőrangú kiképzést nyerhetett, aki arravaló volt. A külföldről idekerült kiváló erők közül elsősorban ki kell emelnünk *Volkmann zeneszerzőt* és két teoretikust: *Koessler Jánost* és *Herzfeld Viktort*. Nincs az utóbbi 50 évnek olyan jelentősebb magyar zeneszerzője, aki ne e mesterek valamelyikétől tanult volna.¹⁾ *Popper* Dávid iskolájából nőtt ki az egész mai magyar gordonkás-nemzedék. Hasonlóan jótékony hatással, bár névtelenebbül ültette el nálunk a nyugati zenepedagógiát *Operaházunk* számos, külföldről szerződtetett muzsikusa, akik főként a zenekari hangszerek oktatásában szereztek érdemeket. E külföldiek a hozzájuk hasonló hazai erőkkel együttesen rendkívül fontos tényezői a régebbi magyar zenepedagógiai életnek. De mindezek az erők csak arra voltak jók, hogy *színvonalat* teremtsenek; *eredeti magyar zenetanításra* sem nem gondoltak, sem nem voltak alkalmasak. A régebbi magyar zenepedagógiának azonban oly vezéralakjai is támadtak, akiknek messzehatóan termékeny működése nyomán *eredeti magyar zenepedagógiai iskolák*, irányok is termettek. Ilyen mesterek: *Liszt Ferenc* és *Hubay Jenő*.

¹⁾ Közvetlenül, vagy közvetve: valamelyik tanítványuktól.

A régi zenepedagógia többi nagy alakjához hasonlóan, Liszt és Hubay is elsősorban *példaadással* hatottak.²⁾ De az a körülmény, hogy a tanítvány ellesi és lemásolja a tanár játékát, magában még nem elegendő forrása a tanításnak. Az élő példát avval összhangzó *utasításoknak* kell kiegészíteniük. Liszt elsőt megjegyzései, ujjrakásai, javításai, utasításai oly jelentősek, annyira méltó hieroglifái az ő univerzális zongorajátékának, hogy azokból megfelelő tanítványok leolvashatták a zongorázás bibliáját.³⁾ Hubaynál még gazdagabb a feldolgozható anyag, mert ő gyakorlatokat és instruktív kiadásokat is tett közzé. E két mester egész táborát nevelt kiváló tanítványokból és mikor aztán arra került a sor, hogy a modern zenenevelés kívánalmai szerint részletes módszereket kellett készíteni, a tanítványokra már csak a megfogalmazás, kiegészítés, formába öntés munkája maradt. *A modern magyar zenepedagógia legnagyobbbrészt nem más, mint részletezése, elemeire bontása és összefoglalása Liszt és Hubay tanításának.* Így épült ki nálunk a zongora- és hegedű-oktatás terén *tömegnevelésre* alkalmas és tudományos módszerre az, ami Lisztnél és Hubaynál még csak a *külső* tehetség kiképzését szolgálhatta.

Liszt magyar tanítványai közül mint nevelő elsősorban Szendy Árpád, Thomán István,⁴⁾ Aggházy Károly, Rennebaum Ágota és Juhász Aladár emelkedik ki. Ők gyűjtötták nálunk a központi nagy Fény tüzenél az örökmécses beláthatatlan sorát, melyekből Liszt lelke világít. Juhász volt egyúttal a *legelső*, aki mestere univerzális játésképeségét *tudományosan elemezte* és ezáltal lerakta a modern *funkción*, mozgástan alapjait. (»Liszt F. és a modern zongoratechnikai probléma« 1913).

Hubay, azáltal, hogy a könnyed francia hegedűjáték módszerét a magyar hegedűshagyománnyal és a cigányhegedűsök széles skálájú naturalizmusával szervesen egybekapcsolta, szintén általános átfogású, mindenre képessé fejlesztető metódust adott növendékeinek. Ezeknek jutott az a feladat is, hogy Joachim klasszikus irányát, mely Hubaynál nemes intencióként szintén beleolvadt a módszer egészébe, a maga teljességében érvényesítsék és ily módon emeljék Hubay iskoláját utolérhetetlen színvonalra. Ez a feladat elsősorban Kemény Rezsőnek, Mambriny Gyulának, Studer Oszkárnak és Zsolt Nándornak jutott. Az ő működésüket jelentősen egészíti ki Bloch Józsefé, aki (részben Steinhausen hatása alatt) a mai *fiziológiai alapú hegedűoktatás első elmélettrója* nálunk. (Hegedűiskola 1904.)

Úgy a Liszt-iskola magyar ága, mint a Hubay-iskola is világhírűvé vált, de nem annyira azáltal, hogy keretükben kiváló pedagógusok léptek föl, mint inkább a módszerükön nevelkedett elsőrangú *hangversenyző művészek* révén. Hiszen, hogy csak néhány nevet halljunk, a magyar Liszt-iskola leszármazottja: Dolmányi, Bartók, Linz Jenő, Keéri-Szántó, Szatmári, Stefániai, Kentner, Engel Iván; a Hubay-iskoláé Szigeti József, Telmányi, Vecsey, Geyer Stefi, Kresz Géza, Arányi Velly, Zathureczky Ede stb., stb. Ezek az adatok nagyrészt amúgyis közismertek. Sokkal kevésbé tudott dolog, hogy a Liszt-unokák és Hubay-Benjámink sorában találhatók azok a pedagógusok, akiknek a *modern magyar zenetanító-módszer tudományos összefoglalása* köszönhető. Pedig ez a cselekedet szintén nagyfontosságú és époly mértékben alkalmas volna a magyar kultúra általános megbecsülésének emelésére, mint akár Bolyai negyedik dimenziója, Eötvös földmágnességi ingája, Lenhossék neuron-elmélete, Hevesy atómfelfedezése, Zechmeister paprika-analizise, vagy Szent-Györgyi C-vitaminja. Mert Breithaupt és a kiváló francia zongoratanítás ellenére: Magyarországon, magyar pedagógusoknak sikerült *legelőször* a modern zongora-oktatás tökéletes és jórészt eredeti építkezési *tudományát* megteremtenuik! A hegedűtanításban pedig oly eredményekre jutni, amelyek Flesch, Busch,

²⁾ Liszt »Ujjgyakorlatai« és egyéb technikai stúdiumai kevésbé ismertek.

³⁾ Liszt magyar tanítványainak előkészítésében fontos szerepe volt Erkel Ferencnek.

⁴⁾ Lásd technikai gyakorlatait 6. füzetben!

Kreisler vagy Jacobsen fényes eredményei mellett is époly ragyogóak maradnak. Hogy a jelzett eredményeket külföldön mindeddig alig ismerik, annak főként anyagi leromlásunk az oka. Hogy azonban idehaza sincs meg e csodálatos építkezésnek a kellő visszhangja, az szinte érthetetlen volna számunkra, ha nem tapasztalnók egészen közelről a trianoni Magyarország tragikus lelki ziláltságát. Hiszen évről-évre ontják zeneiskoláink a jobbnál jobb kész növendékeket, akiknek átlagos képessége jóval felülmúlja a külföldieket. Egyszerű logika szerint is tehát: ahol így tanítanak, ott fölüényes tanítómódszernek kell rejtőznie az eredmények mögött. Mégis csak érdekelheti talán egy kissé a magyarságot, kik és hogyan mozgatják ezt a rejtett gépházat!

Mi most itt persze nem sorolhatunk föl mindenkit, aki sikeresen kezeli a gépház egy-egy csavarját. Csakis a konstruktőrökről és a gépmesterekről beszélhetünk. Ezt megelőzően pedig vessünk még egy pillantást a munka általános alapjaira! A modern zenepedagógia, mint az általános nevelés tan egyik ága, segítségül veszi a szellemtudományokat is, elsősorban a *lélektan*t és az *etikát*. A modern zenepedagógia a hangszerjátszás képességét az *általános zenei képesség* egyik különleges esetének tekinti. Végül pedig a hangszert kezelő embert, annak *testét* a maga *egészében rugalmas játszószervezetként* kezeli. Ez a kereken körvonalazott gyakorlati tudomány tehát részben *indirekt*, *közvetett zenenevelésre* irányul, részben pedig *direkt*, *közvetlen zenenevelésre*. Azáltal, hogy az egész ember lelki nevelésével foglalkozik, közvetve a zenészt is magasabbra emeli; azáltal, hogy a közvetlen tanításnál a legkisebb mozgulatot is az általános zenei, esztétikai célra, a lelki funkcióra irányítja, állandó összeköttetést létesít a növendék és a nagymesterek szelleme közt; azáltal, hogy a legkisebb mozgulatot is pontosan körülrja a maga testi funkcióiban, közvetve tudatosságra, logikus gondolkozásra és kötelességtudásra is nevel.

Modern zongoraoktatásunk vezéralakja a nemrég elhunyt hatalmas elméletirő: Tóth Árpád. Ő Juhász Aladár ösztönzésére, Deppe és Stöwe nyomán kutatót »a zongoratechnika problémájának megoldása« irányában. Egy 1926-ban németül megjelent cikkében (»Die Funktionslehre im praktischen Unterricht«) körvonalazza nagyszabású elgondolását. A modern technika segédeszközeivel, dynamometerrel, mozgófényképfelvételekkel és más pontos eszközökkel kimutatta, hogy egyetlen billentésen belül 24 fázis különböztethető meg. Ilyen aprólékos és tökéletes részletmunka jellemzi Tóth életművét, a »*Funkciótan*«-t. A munka maga még kézirat, de hatása ugyanúgy szerteáradt, a mester tanítványaira, mint egykor Krisztusé az apostolokra. Tóth az *előadástannak* is nevezetes elméletirőja volt: »*Esztétikai problémák a zene didaktikájában*« c. tanulmánya (Szimfónia 1917) erőszben mintaszerű. Dolmányi reformeszméit pedig Tóth készítette elő a »Tananyagkultusz«-ról írt bátor cikkében, mely sikraszáll a tanított anyag merev megkötöttsége, a kifent parádébetanítás és a vizsgára szajkóztatás ellen (Szimfónia 1917).

Modern zongoraoktatásunk másik nagy gladiátora Kovács Sándor, aki tanára: Szendy révén tartozik a Liszt-iskolához. Kovács kevésbé eredeti, mint a vele kölcsönhatásban álló Tóth. Mint Breithaupt, ő is Deppe és Caland nyomán foglalkozik a zongorázás fiziológiai feltételeivel. Az auditív, hallásra alapított zongoratanításhoz *Unschuld* Mária (1902) tanulmányozásával jut. Amikor a növendékek közt megkülönbözteti az úgynevezett akusztikus, motórikus és vizuális típusokat. *Charcot* francia pszichiáter elveit alkalmazza a maga területére. Amikor kezdők tanításával bevezeti a hangszertől független hallás-, ritmus- és emlékezet-képzést: *Jacques-Dalcroze* (1907) elveit követi és *Maihakar* (1900) módszertanába kapcsolódik. A Kovács-féle memorizáló módszer alapjait megtaláljuk már *Meumann* pszichológusnál; Kovács kísérleti módszerét általában az egykorú lélektan szállította, a billentés funkciótanában pedig Tóth Árpád eszméi és eredményei váltak a Kovács-metódus talpköveivé. Kovács nagyságát az teszi, hogy mindezt az egykorú eredményt

rendkívül magas, magasztos, humanisztikus látókörből tekinti, ő abban álltörő, hogy mindezt *egységes módszerben foglalja össze*. Bár a mester maga túl korán távozott körünkől ahhoz, hogy írásba foglalhatta volna teljes rendszerét, de szerencsére itt maradtak tanítványai, akik közül Popper Irmának sikerült összefoglaló képet nyújtania Kovács korszakalkotó munkásságáról.

Harmadik a sorban: Kálmán György. Míg Tóth és Kovács jórészt állandó kísérletezés útján jutottak jelentős eredményeikhez, Kálmán a jellegzetes *elméleti összefoglaló*, nem kísérleti módszerek összefoglalója tehát, mint Kovács, hanem a teljesen kész, befejezett eredményeké. Kálmán világviszonylatban is a *legelső mester*, aki a zongoratanítás *minden eszközét egységes rendszerbe foglalta*, mindazt, ami csak valaha hasznosnak bizonyult az oktatásban («A zongoratanítás feladatai» 1926). Ezt annál alaposabban is teheti, mert nemcsak a játszó, de a hangszermechanizmusnak is kiváló tudósa. Elmélyedő, a legvégső okokra és célokra beállított módszere nyilvánul egyéb műveiben is, főként «A zenetanítás általános problémái» című előadásában, melyet bátran nevezhetünk a zenepedagógia legelső *ismeretának* (1929). Gyakorlati megnyilvánulása e nagyszabású gondolkozásnak az a *Zongoraiskola* (1929), melyet Senn Irénnel, Tóth egyik legkiválóbb növendékével készített Kálmán, beleolvastva e művébe a *zenei óvoda* módszerét, melynek legelső propagátora ő volt nálunk.

Kezdek tanítása terén külföldön is elismert nagyszabású eredményekről számolhatunk be Varró Margittal összefüggésben. Az ő «Zongoratanítás és zenei nevelés» című munkája (1921, bővített német kiad. 1929) az egész világon versenytárs nélkül áll céltudatosságban és tökéletességben. A legújabb lélektan és gyermeklélektan alapján sikerült Varró Margitnak a Kovács-féle módszerbe kapcsolódva oly különleges tanító rendszert fölépítenie, mely kezdők tanítóit általánosan célegyenésbe irányítja. *Reschofszky* Sándor a billentés (*Zongoraiskola* Bartókkal 1913, «Technikai gyakorlatok» 1917), *Braun* Paula, *Tessényi* Margit a kéztartás és billentés terén járult kitűnő utasításokkal és gyakorlatokkal a többi eredményhez.

A *hegedűtanítás* terén még nem jutottunk el odáig, hogy az egyébként már kikristályosodott modern rendszert valamelyik magyar mestere írásban is véglegesen megfogalmazta volna. *Waldbauer* Imre cikkei a *Zenei Lexikonban*, *Országh* Tivadar jeles írása az újjrakásról, *Zipernowszky* Mária figyelemre méltó tanulmánya kezdők tanításáról és a *Dobó* Sándorral szerkesztett, nemzeti szellemű *Hegedűiskolája*: mindez csak részletmunka még. De ha bemegyünk a laboratóriumokba, ha végighallgatjuk *Waldbauer*, *Rados* Dezső, *Gabriel* Ferenc, *Zathureczky* vagy *Kresz* Géza óráit, elégtétellel tapasztalhatjuk, hogy a Hubay-iskola alapján álló és főleg vonótechnikában alaposan kibővített fiziológiai módszer teljesen kész és befejezett egész. Csak éppen leírásra vár.⁵⁾ Aránylag előbbre jutottunk a fixirozás terén *Sebestyén* Sándor révén a gordonkamódszertanban. Ő teljesen önálló módon kapcsolódik a modern súlytechnika szellemébe (1917 óta).

A zenetanítás legáltalánosabb megalapozásában, a zenei *népnevelés* terén nekünk is megvan a magunk *Kretzschmar*-ja *Sztankó* Béla személyében. *Sztankó* volt nálunk az első, aki az iskolai énekoktatás alapjává egységesen átfogó rendszert, ennek anyagává a *népdalt* tette (1890-es évek). E téren aztán *Kacsóh* Pongrác minden külföldi reformeszmére élenken reagáló szelleme jelentette a kovászt (1912) és *Harmat-Karvaly* 1927-es énekmotodikája a tökéletes kiérlelést, megvalósulást. E nagyjelentőségű munka a kórusének oldaláról méltó kiegészítést nyer *Kálmán* Mária propagatív munkásságában és a magyar zenei ifjúsági mozgalom szellemi vezéreinek, *Bárdos* Lajos, *Kertész* Gyula, *Vásárhelyi* Zoltán és *Kerényi* Györgynek gyakorlati működésében;

⁵⁾ Nagy várakozás előzi meg *Vásárhelyi* Z. — állítólag már elkészült — hegedűiskolájának megjelenését, hasonlóan *Waldbauer*ét is.

a szóló-ének oldaláról *Molnár Imre* átfogó és magyar szellemű módszertanában (1930).

Mint diadalív a nyüzsgő utca felett, úgy emelkedik e részletező módszerek fölé zeneéletünk három vezérének, *Dohnányi, Bartók és Kodály*nak pedagógiai munkássága. Ők persze nem annyira az átlagos tömeget, mint inkább az igazi tehetséget tartják szem előtt nevelő eszközeik megválasztásánál. *Dohnányi* »Legfontosabb újgyakorlatai« (1929) és nagyszabású főiskolai reformtervezete (Memorandum 1917) arra irányul, hogy a tanítás szabadon engedje fejlődni a tehetséget, hogy ez a fejlődés ne csak technikai legyen, hanem állandóan egybe legyen kötve minél szélesebb zeneirodalmi ismerettel és a stílusérzék formálásával. *Bartók* elsőrangú népdalanyagot irt zongorára »Gyermekeknek«, duó-alakban fiatal hegedűsöknek. Rendkívül jelentős *Kodály* nevelő-szerepe a zeneszerzés-tanításban, aminek legkézzelfoghatóbb eredménye, hogy fiatal komponista-gárdánk méltóan illeszkedik a nemzetközi versenybe. *Kodály* módszere szerencsésen egyesíti a teljes egyéni szabadságot a legszigorúbb, szinte asketikus kötöttséggel. Mint gyermekkar-szerzők, mindketten világjelentőségű anyaggal látják el »énekesrend-mozgalmunkat, aminek iskolai énektanításunkra van beláthatatlanul nagy és jótékony hatása.

MOLNÁR ANTAL

BEETHOVEN ÉS A TERMÉSZET

Az alkotó művészek nagy természet-rajongók. Örök nosztalgiával vágnak a szabad természet határtalan világába. Csak akkor szabadul fel igazán a lelkük, ha megnyugvást találhatnak a természet megváltoztathatatlan törvényeinek, az elmúlás és újrászületés örök misztériumának a szemléletében. Az alkotó művész, aki lelkének intuíciójával azt érzi meg és fejezi ki műveiben, ami a dolgok legrejtettebb értelme, ösztönösen vonzódik oda, ahonnan ezt kapja: a természethez.

Beethoven mindenkinél jobban érezte ezt a leküzdhetetlen vágyódást a természet után. Levelei, jegyzetei, naplója és mások feljegyzései az ő kijelentéseiről mind tanuskodnak határtalan természet-rajongása mellett. Végtelenül lelkesedett a falusi életért. Az ott szerzett élményeket fejezi ki utólráhatatlan áhítattal a Pastorale-szimfóniájában. Programmot is ad a műhöz és annak egyes tételeihez, bár úgy érzi, hogy ez fölösleges, mert »akinek csak halvány fogalma van arról, hogy milyen a falusi élet, az magától is kitalálhatja, mit akar a szerző«. Rajongott a faluért, mert számára az is a szabad, hamisítatlan természet egy darabkája. A falú népében is a természet csodáját, harmóniáját, problémamentességét látta. Továbbá azért, mert hozzá tartozott a mező, az erdő, a patak, a friss, bódító levegő, a földszag, a virággillat.

»Csak akkor érzem igazán jól magamat, ha a szabad természetben vagyok« — vallotta Beethoven. De nemcsak »jól érezte« magát Beethoven. Számára a természetben levés sokkal többet jelentett a puszta »jól érzése«-nél. A természet öntötte belé az erőt az élet küzdelmeihez és termékenyítette meg a lelkében hordozott remekművek ötlet-csíráit. A természet erőszolgáltatása nélkül talán nem jutott volna odáig, hogy megírja a heiligenstadti végrendeletet, hanem megadta volna magát a sorsnak. Talán, ha gyermekkorában nem mámorosodott volna meg a Rajna-vidék szépségétől s ha Bécsnek nem volna olyan erdőkben gazdag környéke, s ez a hatalmas lélek nem csillapíthatta volna le állandóan végtelen természet-szomjúságát, nem tudott volna eljutni arra az »istenii magaslatra, ahová csak a művészet és a tudomány emeli az embert«. A végtelen séták az erdőkben minden időben, hajnalban és éjjel, akár köd volt vagy eső

esett, vagy a nap süttött, lettek Beethoven művészi megfogantatásának időszakai. Télen, mikor városban élt rendszerint nem komponált, csak az alkotás technikai részét végezte el: a megírást. A témák és a művek koncepciói tavasszal és nyáron születtek, mikor Beethoven falun tartózkodott. Egy télen a következőket mondja:

»Télen most keveset dolgozom s ha dolgozom csak följegyzem és partitúrába teszem azt, amit nyáron át csináltam. . . . Ha majd újra falun leszek, mindenhez lesz újra kedvem.«

Tavasszal és nyáron amikor »kőtapapírral a kezében bolygott hegyek szakadékok és völgyek közt« születtek meg Beethoven legmonumentálisabb ötletei és legklasszikusabb koncepciói. Az alkotás misztériumára vonatkozóan Beethoven maga ad felvilágosítást:

»Honnan veszem az eszméimet? — ezt nem tudom pontosan meghatározni. Hivatlanul közvetve és közvetlenül jönnek, szinte kézzel tudnám őket fogni, a szabad természetben az erdőben séta közben, az éjszaka csendjében, kora reggel megihletve hangokkal, melyek a költőben szavakká, nálam hangokká válnak, csendülnek, zengenek, viharzanak, mtg csak hangjegyekben nem állnak előttem.«

A szabad természet, séták az erdőben stb.! A természet önmagát találja meg Beethovenben s Beethoven önmagában a természetet. Beethovenben az ember elmerül a természetben, eggyéválík vele, s megtermi testvéreihez, a növényekhez, fákhöz hasonlóan saját egyéni virágcsodáját: a művészetet.

Beethoven érezte az ő nagy összeforrását a természettel. Elragadtatással ír Malfatti Teréznek egy tavasszal mikor ismét falura került:

Gyermek módjára örülök annak, hogy ismét falun vagyok. Mily boldog vagyok, hogy megint egyszer bolyonghatok bokrok közt, erdőben, fák alatt, virágok közt, sziklákon! Senki sem szereti úgy a falut, mint én — hiszen az erdők, fák, sziklák azt visszhangozzák, amit az ember kíván.«

Mámoros lelkesedéssel utazott falura ahol mindig megtalálta, fölzaklatott lelke boldog megnyugvását.

A természet meghálálta Beethoven szent rajongását. Nemcsak azért, hogy erőt adott az életküzelmekhez, hogy beteg lelkét meg-meggyógyította, hogy sugalmazott csodálatos remekműveket, hanem, hogy elvezette a mindenség alkotójához: Istenhez. Szemlélve a természet tökéletességét, értetlenül állva annak kibogozhatatlan törvényei előtt, meglátja mindennek végső okát, a Legbölcsőbb Értelmet.

»Nem az akkord atomjainak véletlen összevegyülése alkotta a világot, — írja naplójába — mélyen gyökerező erők és törvények, amelyeknek a legbölcsebb értelem e forrása, változhatatlan eredetei annak a rendnek, amely belőlük nem véletlenül, hanem szükségszerűen következtek.«

Más lapon ezt írja:

»Isten anyagiatlan és láthatatlan, de művei szemlélhetők és innen tudjuk, hogy örökkévaló, mindenható, mindentudó és mindenütt jelen van.«

Beethoven a természetet keresztül látta meg az Istent s úgy érzi, hogy ő maga is csak annak egy törékeny hajtása, s ezért Isten-szolgálatában is azonosítja magát a természettel. Nem a felsőbbrendű lény, a teremtes koronája,

a föld korlátlan kényura imádja benne az Istent, hanem az erdei fák testvérei: az ember. Szent elragadtatással kiált fel az erdőben:

»Mindenható! Az erdőben boldog vagyok, — boldog az erdőben: minden fáról beszélek. Óh, Isten! mily gyönyörűség! Ezeken az erdei tájakon, a magaslatokon nyugalom van, nyugalom, hogy Őt szolgálhassuk.«

Figyeljük meg, hogy fejezi ki magát: hogy Őt szolgálhassuk! Többszámban beszél! Kik a társai az Isten szolgálatban? A fák, bokrok, virágok, a nagy természet mozdulatlan életei. *Teljes itt már az egygyűlés a természettel.*

Beethoven meglátja Istent és megtalálja életének legtöbb értelmét: *művészetével szolgálni Istent.* Élete utolsó éveiben már szinte szentté magasztosulva, minden földi gyarlóságtól megtisztulva, áll előttünk. Úgy tűnik fel, mint az emberiség apostola, akit a természet küldött, hogy rajta keresztül megtisztulva emelkedjen az ember végső eredetéhez. Az egész emberiséget meg kívánna nemesíteni, hogy csatlakozzanak az ő Isten-tiszteletéhez.

»A szellemnek fel kell szállani a földről, — mondja apostoli lélekkel — ahová bizonyos időre száműzetett az isteni szikra és miként a szántóföld, melyre a földműves a pompás magokat bízta, virágozzék ki és hozzon gyümölcsöket, hogy így megsokszorozódva törekedjék fel a forrás felé, ahonnan eredt. Mert az ember csak a neki adott erő állhatatos felhasználásával tisztelheti a végtelen természet alkotóját és fenntartóját.«

Amikor Beethoven ezeket mondja, rajongott természete már világ-mindenséggé táglul. A természet imádata mellett lelke szomjazva tárul a csillagvilág, a világűr határtalansága felé. A föld véges világából kitör a világmindenség végtelen világába s ezen keresztül a mindenséget betöltő, magábafoglaló Isten felé. De félt, hogy leteheti a tollat. Nincs muzsika, amely azt kifejezze, amit érez. Az örök Isten lelkébe merül, az eszmék harmóniájában fürdik, nem alkothat többet, mert semmi sem méltó ehhez a szent káprázathoz.

»Ha este csodálattal szemlélem a mennyböltöt — mondja elragadtatással — és az örökké határai között lebegő napoknak vagy földeknek nevezett fénylő testek seregét, lelkem ilyenkor e sok ezer millió távolságban levő csillagokon túl az ősforráshoz száll, amelyből minden teremtmény fakad és amelyből egyre újabb teremtmények fognak fakadni. Ha aztán hébe-korba megkísérlem, hogy felizgatott érzelmeimnek hangokban adjak kifejezést, — óh, ilyenkor rettenetesen csalódom: bosszúsán hajítom földre a bemocskolt papírlapot és szent meggyőződéssel érzem, hogy nincs emberfia, aki azokat a mennyi képeket amelyek valamely boldog pillanatban felizgatott képzeletében megjelennek, hangok, szín, vagy véső által ábrázolni tudná.«

*

Beethoven szerelme a természet megajándékozta a legnagyobb ajándékkal: *lelkének a nyugalmával.* Megtalálta általa élete igazi értelmét: *művészetével szolgálni a mindenség alkotóját.* Lelke már szinte életében elszállna, hogy beleolvadjon a végtelen világűrbe, már szinte az alkotás fenkölttségét is méltatlannak, gyarlónak érzi: de kell, hogy az isteni szikra, miként a szántóföld, melyre a földműves a pompás magokat bízta, virágozzék és gyümölcsöket hozzon. Beethoven lelke állandóan terem. Csodálatos alkotások születnek. És éppen, amikor azt érzi, hogy nincs muzsika, amely kifejezni tudná érzéseit, írja legnagyobb remekműveit, az utolsó vonósnégyeseket, a Missa Solemnist és a Kilencedik szimfóniát, melyben a természettel egygyűlést és testvériségben egyesült emberiség imáját tömjénezi fel az Ősforráshoz, ahonnan minden ered.

NÉHÁNY SZÓ OTTORINO RESPIGHIRŐL

A mult század olasz zenéje legteltesebben a drámai műfajban, az operában jut kifejezésre. A mai legújabb generációt viszont elsősorban az abszolút zene, sőt annak a kamarazene felé hajló ága érdekli. Ez az átmenet természetesen nem történhetett egyszerre. A mult század végének operakomponistáit századunk elején olyan zeneszerzők váltják fel, akik írnak ugyan operákat is, legjellemzőbb műfajuk azonban a leíró jellegű, bizonyos programot követő, szabadépítésű *szimfónikus költemény*, melyben mondanivalójuk a legjobban érvényesül.

Ide tartozik az újabb olasz komponisták világviszonylatban leggyakrabban játszott és legtöbb sikert elért képviselője, Ottorino Respighi is, kit alig két esztendeje, sikerei tetőpontján ért utól a halál. Respighi is írt operákat, (*Belfagor*, *Elmerült harang*, a kitűnő, nálunk is bemutatott *Láng*), vonós-négyest (*Quartetto dorico*), hegedűversenyt (*Concerto gregoriano*), verseny-darabot zongorára (*Toccata*), zongoradarabokat (*Preludi*), kantátát (*Laudi*) stb., — legjobban mégis szimfónikus költeményei jellemzik. (*Róma jenyői*, *Róma kútjai*, *Római ünnepek*, *Templomablakok*, *Botticelli triptichon*, *Brazíliai impressziók*.)

E művek megírására rendszerint valamely *kép* inspirálja, mely rég elmult korokat, római hadak vonulását, gyermekek vidám játékát, keresztények küzdelmét az arénában, füledt brazíliai tájat, vagy akár kígyófarmot idéz. A programm sohasem valamely *történet* vagy *eszme*, mint pl. Strauss Richárdnál; mindig kép, melyet a komponista csodálatos hangszerelési bravúrral jelenít meg. Éppen ezért művészete nem naturalisztikusan leíró, mint Straussé, inkább dekoratív *festőiségre* törekszik. Műveiben újromantikus és impresszionista elemek keverednek, erős melódikus hajlama azonban megóvjá attól, hogy az impresszionizmus öncélú színhalmozásában esetleg elmerüljön.

Régi korok felidézése, a középkor és róneszansz hangulatában való elmerülés vezette őt a *gregorián* zene és a *régi olasz muzsika* felé. Az új olasz zeneszerzőkre jellemző *archaizáló* (régieskedő) hajlam nála inkább csak érdekesen színezi festői elképzeléseit. A régi kompozíciók azonban akárhányszor új életre ébrednek hangszerelő művészetében, mely antik lant és cembaladarabokat (Régi táncok és áriák, A madarak), Monteverdi-operát (*Orfeo*) támaszt fel, s közel hozza a mai emberhez, megmártva őket palettájának raffinált színeiben. A régi művek újra hangszerelése és átírása nála mindig belül marad a stílus magaszabta határain, a kompozíciók mégis csodálatosan felfrissülve kerülnek ki keze alól.

Respighi egész művészete mindig nemes, választékos. Nem kelt nagy érzelmi megmozdulásokat, de ez nem is célja. Teljesen magán viseli a művészeknek, mint embernek előkelő egyéniségét (Respighiben volt bizonyos arisztokratikusan világias vonás), aki hivatását betöltötte és teljesítette azt, amit teljesítenie rendeltetett.

FARKAS FERENC

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL

KLEIBER ERICH ELSŐ BEETHOVEN-ESTJE.

E hónap 12-én zajlott le a székesfővárosi Vigadóban Kleiber Erich Beethoven ciklusának első estje. Kevesen tudnak arra a beethoveni magaslatra felemelkedni, amelyre Kleiber. Az ő művészete a legjobb bizonyossága annak, hogy az igazi karmester-művészet nem a manuális képességek fokától függ, — ugyan Kleiber ebben is virtuóz, — hanem hogy a karmester mennyire művész, mennyire tudja átélni a kompozíció mélységeit és mintegy újból megteremteti a művet. Mert az előadóművészet kiegészítő párja az alkotásnak. A legnagyobb remekművek is csak akkor kelnek életre, ha akad egy varázsló, aki a holt hangjegyekből élő valóságot teremti. Az Eroika szimfónia is csak így lesz Eroika szimfóniává.

Ha ilyen nincs, a legprecízebb előadás is csak imitáció marad, úgy aránylik az igazihoz, mint a plasztikon viaszfigurái az élőkhöz. Az előadóművész az életrekeltés titkát a lelkében hordja. Aki azután így áll egy zenekar élére, az akkor is varázslata alatt tartja a zenekart és a közönséget, ha közben nem dirigál, meg sem mozdul, mint ahogy azt Kleibernél tapasztaltuk. Kleiber újra éli a teremtés perceit; minden szólam fontos, minden hangszer szerves szereplő. Ha bármely hangszer szólama homályban marad, már megbomlik a mű egészének monumentális egysége.

Ez estén hallottunk is olyan Beethovent, amelyent eddig csak a partitúrából ismertünk. Csodálkozva tapasztaltuk, hogy ez, meg az a motívum hogy »kijön«.

Annak, hogy minden szólam nagyszerűen érvényesült, volt azonban még egy oka is. Beethoven ideje óta ugyanis a zenekari hangszerek egymáshoz való aránya erősen megváltozott. A vonósok száma a duplájára emelkedett, míg a fúvósok megmaradtak a régi számban. Természetes, hogy a klasszikus hangszerelés, amely a motívumokat szétszórja a fúvókra és a vonósokra egyaránt, a témát hol hegedűn, hol fuvolán, hol kürtön stb. hozza, — ezen a megbomlott arányú zenekaron nem érvényesül. Ha Beethoven zenekarában a kettős fafúvókkal szemben 16 első hegedű lett volna, akkor egész másképpen hangszerelte volna meg a szimfóniáit. A mai zenekar vonósai Wagner, Liszt, Berlioz zenekarában jelentenek egyensúlyt, ahol a kürtök, trombiták, puzónók, tubák, továbbá a fafúvók és ütőhangszerek nagy száma áll ezzel a vonós mennyiséggel szemben, de Haydnt, Mozartot, sőt Beethovent így előadni nem lehet. Pianókban nem zavar a sok vonós hangszer, mert annak sokasága mellett tudnak lehetet finoman játszani. De fortéban! Teljesen elvesznek az önálló életű és szépségű ellenszólamok s ha a főmotívumot nem a hegedűk játsszák, akkor előáll az az egészségtelen helyzet, hogy például a hegedűk tremolója elfed minden más motívikus tartalmat.

Ezen a bajon segített Kleiber azáltal, hogy az első szimfóniát erősen leredukált számú vonóssal adta elő, míg az Eroika hősi fortisszimóiban a fúvósok számát növelte (7 kürt, négyszeres fafúvók). Ez is hozzájárult ahhoz az eredményhez, melyben a szimfóniák minden csodálatos szépsége feltárult. (H.)

*

GESZLER GYÖRGY ZENEKARI SZERZŐI ESTJE

A fiatal zeneszerző gárda ismert tagja, Geszler György összefoglaló képet nyújtott eddigi alkotó művészetéről f. hó 13-án, csütörtökön, a zeneművészeti főiskola nagytermében tartott zenekari szerzői estjén. A Liszt Ferenc ösztöndíjat nyert komponista sok értéket árult el. Alkotásait lendület, formaérzék kifejezőerő jellemzi. Bár program-művészet, de művei sohasem üres után-

zatok, hanem mélyebb értelmet rejtenek magukban. Minden zenei kép mögött érezzük a mai kor felzaklatott lelkületét. Még a legnagyobb sikert ért szóló zongora-kompozíciói közül a leghatározottabb programmú, a »Búgócsiga« sem pusztán hangzásutánzás, több ennél, szimbóluma annak a lelki kaosznak, ami a mai etikátlan világot betölti. A »Sínek felett« pedig ugyancsak szimbólum: a mai ember határt nem ismerő száguldása, amellyel elszánt izgalommal, megállás nélkül vágat előre, előre. Jelen nincs, mert már jelenné vállása pillanatában multtá lesz, csak jövő van, mely ismeretlen és mult, mely elfeledett. A »Szeptimák«-ban pedig a szerző maga is érezte az abszolútumot: nincs közelebbi program: szeptimák és szeptimák, disszonanciák és disszonanciák, életek és életek.

Minden művéből valami meghasonlottság árad: a művész szükség-szerű meghasonlása a korral. De ez nem jelent nála lemondást mint a késő romantikusoknál, hanem küzdést. Ezt a bízó küzdést érezzük a *Szent György lovag nyitány*-ban is, amely kompozíció egyébként a szerző legsikerültebb zenekari alkotása.

Geszler György drámai egyéniség. Izgalmas lüktetések, lázas küzdelmek, elszánt rohanások az ő igazi területei. Éppen ezért a zenekari dalaiban is akkor találja el a legkifejezőbb hangokat, amikor a vers izgalmasabb fordulatokhoz ér.

Az estet, melynek műsorán még a »Hódolat Liszt Ferencnek« című zongora-kompozíciója és az egytétel *zongoraversenye* is szerepelt, a hangulatos »Petőfi« szvit zárta le.

A nagy sikerek közt lezajlott koncertet, melynek két szolista a virtuóz technikájú K. Comensoli Mária és a széphanjú Warga Livia volt, Bor Dezső dirigálta nagy hozzáértéssel.

H.

KÜLFÖLDI HIREK

...

Schumann: Hegedűverseny! A berlini operaházban, a birodalmi kultúrkamara rendezésében lezajlott négy-napos ünnepségek során egy rendkívüli zenei esemény is történt: első előadásra került Schumann egyetlen *hegedűversenye*. A mű Schumann alkotóművészetének leggazdagabb korszakából való, Brahms barátsága idejében, félévvel a búskomorsága kitörése előtt írta. A nagy romantikus zeneszerző ebben a kompozíciójában a romantikus zene legigazibb értékeit adja. Misztikus elmerülés a lélek érzelmeiben, féktelen temperamentum, behelgő dallamok, pregnáns, táncszerű ritmusok jellemzik Schumann most megismert hegedűversenyét. A háromtételű d-moll koncert első két tétele a bensőséges meleg tónusra míg az életörömtől sugárzó utolsó, a bravuros technikai csillogtatásokra ad alkalmat a hegedűvirtuózoknak.

A zeneirodalom új közkinsét, melyet a nálunk is előnyösen ismert *Georg Kulenkampff* mutatott be, a berlini közönség a legnagyobb lelkesedéssel fogadta.

Musszorgszki új arca. Kevesen tudnak arról, hogy *Musszorgszkinak*, a nagy orosz dramatikusként, a Borisz Godunov és a Hovancsina szerzőjének van egy *vígopera* töredéke is. A 29 éves Musszorgszki, Gogolj »Házasság« című komédiáját kísérlete megzenésíteni, de — szerinte — ez nem sikerült s ezért az opera írását az első felvonás megkomponálása után abbahagyta. Úgy érezte, hogy nem eléggé orosz; ez azt jelent, hogy hiányzik belőle a népzenei elem. A mai kor azonban ezt másképp ítéli meg: a műnek nagy értékei is vannak. Musszorgszki ebben a művében a recitativót, a zenés beszédet a legnagyobb kifejezési fokra emelte, még pedig úgy, hogy az nem megy a zenekari hatások rovására. A zongorára írt töredéket *Alexander Cserepnin*

meghangszerelte és a második felvonás zenéjében kiegészítette. Ebben az új formájában kerül bemutatásra az esseni operalábazban.

Bécsi nemzetközi zeneverseny. Az ezidei bécsi nemzetközi zeneverseny május 27-én kezdődik és június 14-én fejeződik be. Ez alkalommal az énekeseken és zongoristákön kívül fuvósok is benevezhetnek a versenyre. Reméljük, az ezidei magyar versenyzők sem maradnak el sikerekből az utóbbi évekéi mögött.

Zeneszerzőkiállítás Hágában. A legközelebbi hágai nemzetközi kiállításon a rendezőség a mai muzsika nyomásáról akar összefoglaló képet nyújtani s ezért 20 különböző országból összegyűjti a nevesebb zeneszerzők kompozícióit és életrajzi adatait. A tervek szerint körülbelül 150 komponista munkássága kerül bemutatásra.

Stradivarius emlékhangverseny New Yorkban. A kiváló olasz hegedűkészítő művész, Antonio Stradivario halálának 200-ik évfordulója alkalmából New York városa nagy hangversenytérben, a Carnegie-Hallban ünnepi hangversenyt rendezett, melynek külön érdekessége az volt, hogy a magánkézben lévő Stradivarius remekművek tulajdonosai erre az alkalomra a szereplő művészek rendelkezésére bocsátották hangszereiket. A mester műterméből kikerült 12 hegedű, 3 mélyhegedű és 3 cselló szólalt meg az ünnepi estén. A hangszerek együttes értéke kitesz körülbelül másfélezermillió pengő.

BELFÖLDI HIREK

....

Pályázati hirdetmény. A Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetsége az 1938 június 25—26-án Székesfehérváron tartandó Szent István évi országos ünnepségek alkalmával országos Dalosversenyt és Dalosünnepet rendez, amivel kapcsolatban a versenyen résztvevő énekarok részére magyar férfi- és vegyeskari művekre pályázatot hirdet. A pályázati hirdet-

mény a művek nehézsége és műfaja szerint osztályozott hét különböző versenycsoportra szól. A versenyművek legfeljebb 3 perc előadási időtartamúak lehetnek, komoly vagy vidám, mű- vagy népdalszövegre írva. Ezeken kívül egy »Szent István« himnuszra, melynek előadása legfeljebb 5 percig tarthat, új vagy régi szövegre írva, templomban is énekelhető férfi- és vegyeskari feldolgozásban. A nyertes pályaműveket 100 pengővel díjazák. A pályázat titkos és határideje 1938 január 25-ének 14. órája. A pályázat részletes kiírása a »Magyar Dal« c. folyóiratnak 1937. évi október—november—decemberi számában jelent meg és megkapható a Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetségében, Budapest, IV., Reáltanoda-utca 7., különnyomat alakjában is.

Thomán István Erkel, Volkmann és Liszt tanítványa, a zeneművészeti főiskola nyugalmazott tanára most töltötte be a 75. életévét. A tiszteletére rendezett hangversenyen világhírű tanítványai, Dohnányi Ernő, Bartók Béla és Ungár Imre hódoltak agg mesterüknek művészetükkkel.

Hangverseny a »Duret Cecil« ösztöndíjalap javára. Évekkel ezelőtt a székesfővárosi alsófokú zenetanfolyamok tanárai közül Duret Cecil volt művésznővendékei hangversenyt rendeztek, hogy a befolyt jövedelemből mesternőjük emlékére ösztöndíjalapot létesítsenek. Az alap megszűltett. A szép kezdeményezéshez csatlakoztak később adományaikkal a kiváló pedagógus tisztelői is. Most a Felsőbb Zeneiskola igazgatósága határozta el, hogy a február 15-i zenekari hangversenyének bevételét az ösztöndíjalap növelésére fordítja. A hangverseny műsorán versenyművek és operáriák szerepelnek az intézet tehetséges növendékeinek az előadásában. Előadásra kerül még Hollósy Kornél ének- és zenekarra írt műve. A hangversenyre jegyek a Felsőbb Zeneiskolában kaphatók 1-től 3 pengőig. A székesfővárosi zenekar hangversenyből 50% kedvezményben részesülnek.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.

Telefon : 349-522

Felelős kiadó :

DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Központi városháza I. em. 103.

Telefon : 122. mellékállomás

Budapest

XIX. évfolyam, 8. szám

1938 február 1.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Geszler Ödön : Liszt magyar zeneművei. — Kerényi György : Kodály új műve. (Hatvan kettős-ének. Bevezetés a kétszólamú éneklésbe. — Lányi Viktor : Igor herceg. (Borodin dalműve az Operaházban.) — A Palestrina-kórus és az Egyetemi Énekkar külföldi hangversenyprogramja. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Wagner; Mesterdálnok—Nyitány
Tóth Dénes: Poème lirique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Respighi: Róma négy kútja

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznapi este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a S-főv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

10 Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye északeurópai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizedik hangverseny

(B bérlet)

1938 február 3-án, csütörtökön este 8 órai kezdettel

Vezényel

Vaszy Viktor

karnagy

Közreműködnek :

Báthy Anna, Basilides Mária, Rösler Endre, Kálmán Oszkár

a m. kir. Operaház művészei

és a

Palestrina-kórus

A hegedűszólót előadja : **Országh Tivadar** hegedűművész.

Beethoven (1770 Bonn — 1827 Bécs) : Missa Solemnis.

Beethoven két misét írt : a C-durt és a D-durt, a Missa solemnist. Az előbbi Eszterházy herceg rendelésére készült, akinek a kismartoni kastélyában került először előadásra 1807-ben. Az utóbbit jóval később élete utolsó alkotó-korszakában írta. A hatalmas művet főúri pártfogójának és egyúttal tanítványának, Rudolf főhercegnek ajánlotta, akinek az olnützi hercegsérségi székbe való beiktatására tervezte elkészíteni. De betegsége és rossz életkörülményei hátráltatták a munkát. A mise nem készült el idejére. A beiktatás 1820-ban megtörtént és a Missa solemnist szerzője csak 1823-ban nyújtotta át az érseknek.

Azok az évek, melyek a Missa solemnis megírását megelőzték, keservesek voltak Beethoven számára. Fülbaja annyira rosszabbodott, hogy már úgyszólván semmit sem hallott. Végleg tudatára ébredt végzetének. A teljes sükettség elkerülhetetlen! A legnagyobb tragédia ami egy zeneszerzőt sújthat. Fájdalmában Istenhez kiált : »Ó hallgass meg, Kimondhatatlan, hallgass meg engem, a legszerencsétlenebbet minden halandó között.« Élete ezen nagy tragédiája mellett még egy körülmény járult hozzá fölzaklatott lelki-állapotának az előidézéséhez. Fivére 1815-ben meghalt. Utolsó kívánsága az volt, hogy árván maradó fiát Beethoven vegye gondjaiba. Beethoven erején felül és művészete rovására tett eleget a végrendelező kívánságának. Minden gondolata gyámfia körül forgott. A gyermek elválaszthatatlanul szívéhez nőtt. Borzasztóan szenvedett mikor el akarták szakítani tőle. Ez a szenvedés is Istenhez vezet : »Ó Istenem, bástyám, védelmezőm — írja naplójába — Te olvasol lelkem mélyében és tudod, mennyire fáj, hogy szenvedést kell okoznom azoknak, akik el akarják venni tőlem az én Károlyomat, az én

kincsemet. Hallgass meg, Te, kit nem tudom, hogy milyen névvel illesselek, hallgasd meg legboldogtalanabb teremtményed áhítatos fohását!»

Ezekben az években tehát teljesen elszakadt a külvilágtól és minden szenvedése Isten felé fordítja szívét. Alkotni azonban nem tud. Az 1817-es és 18-as években csak egy pár jelentéktlenebb mű születik meg. De az erők gyűlnek, a szenvedések átfomálódnak és fantáziájában több évi érlelés után olyan művek konturjai kezdenek kirajzolódni, melyek úgy terjedelemben mint tartalomban az alkotó művészete betetőződését jelentik. Ilyen előzmények után ajándékozza meg a világot szinte egyidőben a Missa solemnisszel és a Kilencedik szimfóniával.

A *Missa solemnis* a liturgikus szövegnek megfelelően öt részből áll. Ezek: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* a *Benedictusszal* és az *Agnus Dei*.

A *Kyrie* három részre tagolódik: *Kyrie eleison — Christe eleison — Kyrie eleison* (Uram irgalmazz — Krisztus kegyelmezz — Uram irgalmazz). Míg az első és az utolsó rész ünnepélyes, fenséges könyörgés és igen lassú tempójú (assai sostenuto) addig a középső, a *Christe eleison* elevenebb, mozgalmasabb és bizakodóbb, szinte boldog hangulatú.

Mennyei fény sugárzik a *Gloria* száguldó ujjongásából (Dicsőség a magaságban Istennek). A *Deus, pater omnipotens*-nél (Isten, mindenható atya) a zenekar és énekkar egetostromló harsogása érzékelteti a Teremtő végtelen nagyságát, (forte-fortissimó, tutti zenekar és a műben először puzónok). A Fiúistenhez intézett könyörgések után, annak magasztalására hatalmas fuga*) következik *in gloria Dei patris*), mely után ismétlődik a *Gloria* eleje, de igen gyors tempóban (presto), földöntúli mámorban. Azt érezzük, mintha a világmindenség végtelen mozgalmasságban csillogó hangtengerré vált volna Isten dicsőítésére.

Rendkívül változatos hangulatvilágú a *Credo*. Egyrészt bensőséges ünneplése a Mindenható Atyának, a látható és láthatatlan világ teremtetőjének, másrészt kifejezője a katolikus vallás misztériumainak. Szinte érzékelhetővé válnak a hittitkok: a Fiúisten alászállása az égből (*qui propter nos descendit de coeli*) és emberréválása (*et incarnatus est*). Fájdalmas hangzások ecsetelik Krisztus szenvedését és halálát (*crucifixus*). Ezután hirdelen, mintha angyali hírnökök jelentenék, deklamálják a tenorok, majd az egész kórus, zenekarkíséret nélkül az örömhirt: Feltámadt a harmadik napon! A mennyben emeltet (*et ascendit in coelum*) felfelé törő, skálaszerű téma jelképezi. A *Credo* végén az öröklétet szimbolizáló hatalmas méretű fuga (*et vitam venturi saeculi*) az egész mű tetőpontja.

Igen lassú (adagio), halk áhítatú zene hangzik a *Sanctus* első mondatára (Szent, szent, szent, seregek ura Istene!). Utána forte, fenséges lendülettel halljuk az Istent magasztaló szavakat: Ég és föld tele van a te dicsőítéssel. Ujjognó hozsannával fejeződik be az első rész.

A *Sanctus* második részét zenekari *preludium* (előjáték) vezeti be, mely alatt a katolikus vallás legnagyobb misztériuma valósul meg: az átváltozás. A *Benedictus* (áldott aki az Úr nevében jön) a legátzellemlőbb része az egész misének. Csodálatos dallamú hegedűszóló ereszkedik alá a magasságból a fuvalák majd klarinétok kíséretében, szimbolizálva az Istenség alászállását az égből. Befejezésül ismét hozsanna következik.

Az *Agnus Dei* elgondolása teljesen eltér a szokásostól. Az eleje alázatos könyörgés (Isten bántánya ki elveszed a világ bűneit irgalmazz nekünk!). De a *Dona nobis pacem* (adj nekünk békét) már nemcsak a lelki béke utáni fohász, hanem a világbékeért a háborús viszonyok után. Erre gondol Beethoven mikor ezen a helyen a partitúrába a következőket írja: könyörgés a belső és külső békéért. Hogy a béke áldásait fokozva érzékeltesse közben harci

*) Fuga szó szerinti futást jelent. A szólamok, mintha üznék egymást, egymásután lépnek be.

képet idéz: távolról izgalmas harci zene hallatszik trombitaszóval, dobpergéssel. Gyönyörű fuga épül utána a béke motivumán, majd a zenekar felidézi újra a harc izgalmaait (presto) s a béke hangulatának visszatérésével záródik a mű.

A Missa solemnist Beethoven a legtökéletesebb alkotásának tartotta. Legjobban is szerette összes művei között, mert úgy érezte, hogy szívének minden érzését belevitte: a világ Teremtője iránti végtelen rajongását és embertestvérei iránti átfogó szeretetét. »Szívből jusson a szívekhez« — írta a partitúra élére. A hatalmas mű azonban nem egyhamar jutott el a szívekhez. Csak sokára mertek az énekkarok arra vállalkozni, hogy megbirkózzanak a mű rendkívüli nehézségeivel. Bár Szentpétervárott 1824-ben bemutatták, mégis évek kellettek ahhoz, hogy másutt is előadásra kerüljön. 1830, majd 1835 (Pozsony) a következő előadások dátumai. Általánosan ismertté azonban csak körülbelül 1844-től kezdve lett.

H.

Credo után szünet

*

Tizenegyedik hangverseny

(A bérlet)

1938 február 13-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel

Boldis Dezső

karnagy

Közreműködnek:

Tamá s Ilona és Hámory Imre

a m. kir. Operaház művészei

1. **Wagner** (1813 Lipcse — 1883 Velence): Nürnbergi mesterdalmokok. Nyitány.

A Mesterdalmokoknak, Wagner egyik legnépszerűbb operájának témája évtizedeken át foglalkoztatta a Mestert, a partitúra kidolgozásához azonban csak 1861-ben kezdett. Az opera bemutató előadása 1868-ban volt.

Legnagyobb népszerűsége rendkívüli lendületű és szellemes felépítésű nyitánya emelkedett, amely sűrítve magábfoglalja az egész opera főbb témáit. Wagner magyarázata szerint a Nyitány a nürnbergi mesterdalmokoknak a nép előtt való ünnepi felvonulását festi. A mesterek a törvénytáblát és védőszentjük képét viszik. A menetben egymásután tűnnek fel Hans Sachs, a mesterdalmokok feje, a szerelmes Walter, a szánalmas, kómikusan félszeg Beckmesser, kit a rakoncátlan inasgyerekek és a tömeg gúnyos kacajjal fogad. Sachs a fiatal Walttert, a forradalmi szellemű dalmokot a mesterek elé vezeti, ahonnan szerelmesével, Évával együtt tartanak a dalmokverseny színhelyére.

2. **Tóth Dénes** (1908 Budapest —): Poème lyrique.

Tóth Dénes Siklós és, mint állami ösztöndíjas Respighi tanítványa volt. Zenetörténeti értekezésével bölcsészet-doktori fokozatot nyert. A Függetlenség és az Fsti Ujság zenekritikusa. Kompozíciói: kamara és zenekari művek, két kísérőzene Kodolányi és Szántó György drámáihoz (mult évben bemutatták a Nemzeti Színházban) és egy táncjáték (szövege Csokonai Dorottya ja nyomán).

A bemutatásra kerülő Poéme lyrique kamarazenekarra írt intim, lírai hangulatú mű. Zenekara: egy fuvola, egy klarinét, egy fagott, két kürt, zongora, ütőhangszerek és vonósötös.

3. Weber (1786 Eutin — 1826 London): Bűvös vadász — Agátha áriája.

Nem jó szememre álom, amíg nem láttam őt,
Oh nyugtom hol találok, eltűnt örökre tán,
Kísérjen utadon holdfény,
Mily szép az éj.

Halkan, halkan édes dallam, szállj a csillagok
körébe,

Istent áldva, őt imádvá, szálljon hő imám
az égbe.

Mint ragyog a csillagtábor, tiszta fényben
tündököl,

Ám ott a hegyeken távol vihar kél a bérctetőn
És a zöld erdőkön túl szűkre felhő tornyosul.
Kulcsolt kézzel Istent kérem, hallgassa meg
könyörgésem,

Mennynek Atyja óvj a vésztől, küldd le
angyalid az égről.

Minden elphicent már, jó Maxom vajh!
merre jár?

Oh epedve várlak én, csak a lomb susog felém,
A patak csobog csupán a varázsos csendes
éjben,

Édes dallal hívja éppen kicsi párját a csalogány.

De oh! nem csalódom-e?

Lépteket hallok, ott a fenyőerdőből valaki
jő, ez ő, ez ő,

Oh bár adna szárnyat a vágy.

Hű mátkád vár, ő vár rád.

De ő még nem látott meg. Ég, ha nem
a holdvilág,

Kalapja mellett friss virág

Úgy van, legtöbbször célba ő talált. Ez
holnapra bizalmat ad.

Oh édes remény, adj te új erőt!

Forr az ereimben a vér és a szívem úgy dobog,
Ha vágyva rád gondolok.

Ennyi időt nem reméltem.

Max balsorsa véget ér, a szerencse visszatér
És nem hagyja őt el holnap,

Vagy csak álom, csalfa kép?

Oh nagy ég, fogadd im hálám e kegyért,
e nagy kegyért.

Forr ereimben a vér és szívem úgy dobog,
Ha a vágyam száll feléd,

Boldog vagyok, hogyha rád gondolok.

Énekli: **Tamás Ilona.**

4. Kazacsay Tibor: Álomország. Szvit.

Álomországban vagyunk. Minden érzésmegnyilvánulás, mozgás és cselekedet tudat alatti. Ezt fejezi ki a mű első része (Andante trancillo e reverioso), melyre szünet nélkül, közvetlenül kapcsolódik a 2-ik rész. Megelevenednek előttünk az álom fantasztikus alakjai és egy élénk ütemű (Marcia vivace) indulószéri menetben vonulnak el előttünk. A 3-ik, szintén rögtön kapcsolódó részben mintha egy sóhajszzerű vágyat, ébredő szerelmet hallanánk. De minden hiába; erőtlenséggel visszahanyatlak a téma Álomország ködös, fátyolos világába.

5. a) Leoncavallo (1858 Nápoly — 1919 Montecatini): Bajazzók — Prolog.

Szabad? Szabad? Szaggyűző közönség, bocsánatot, hogy csak magam jövőé ki! Én a prolog vagyok! A régi maskarákat hozván színre a szerző, élesztetni vágyik némiképp a mult szokásait s ez okból küldött elétek. De ma nem azt üzeni ám: A könny, amelyet ont szemünk, hazugság gyötöréseink, mindenféle jajunk ne bántsa szíveteket. Nem, nem! Ma szerzőnk nem így tesz, egy darab életet óhajt tárni elétek; mert néki elve az, hogy »ember« a művész! S kell, hogy az emberi szíveknek írjon, a való az, mi lelkesít. Hogy éltén elmerengett s emléke fészkeiből egy nótá csengett, s megirta valódi könnyekben ázva, égő lázba, hogy szíve dobbant s vére forrt. Nos hát! Majd láttok úgy szeretni, mint ott kunn az élet piacán szeretnek; láttjátok a gyűlölet indulatját, hallotok majd bús panaszt s vad dühnek ordítását, gúnyos kaján kacajt!

És majdan, oh nézők, ne gondoljatok csak a bohóc tarka mezére! Ám gondoljatok lelkére inkább; emberi lélek az, csak úgy, mint Tiétek és amelyet Ti valamennyien, és is ugyanazt a lélet szívjuk. Ez a műben az eszme, halljátok íme, érvényre, hogy jut! Gyerünk! kezdődjék a játék!

b) Erkel (1810 Gyula — 1893 Budapest): Bánk bán — Bortal. Énekli Hámory Imre.

S z ü n e t

6. Beethoven (1770 Bonn — 1827 Bécs): VII. szimfónia.

A hetedik szimfónián keresztül új Beethoven ismerünk meg. Az Eroica világmegváltó, a Sors-szimfónia gigantikusan küzdő, a Pastorale természet-rajongó lelkű Beethovene után most az életörömekekre rátaláló, mámoroslelkű Beethoven fedezzük fel. Ennek a csodálatos hangulatú szimfóniának muzsi-

kájában nyoma sincs a problémának, a kételynek, a küzdelemnek (ennyiben rokon a hatodikkal). Nem folyamatot szimbolizál, hanem állapotot fejez ki, azt a felvillanyozott lelkiállapotot, mely a pusztá létezés nagyszerűségének mámoros ráeszméléséből fakadt.

Mi okozta azt, hogy a tragikus sorsú Beethoven ismét örül, ujjongva, szinte gyermeki tisztasággal és üdeséggel? Biztosan nem tudhatjuk. Valószínűleg a szerelem. Teplitzi nyaralása közben, 1811-ben megismerkedett Sebald Amália berlini énekesnővel és meleg, meghítt barátság fejlődik ki köztük. Talán ez volt az előidézője annak az emberfölötti örömnak, mely a VII. szimfóniában kifejezésre jut. Nem tudhatjuk. A történet a múlté, de a lélek örök formát öltött azokban a művekben, melyeket ezekben az időkben írt: a VII. és VIII. szimfóniákban.

A VII. szimfóniának nincs programja, abszolút zene. Azonban éppen lenyűgöző hatása miatt a legkülönbözőbb magyarázatokat fűzték hozzá a múlt század folyamán. Schumann falusi lakodalom zenei képének tartja. Ambros szintén lakodalmi hangulatot érez ki belőle. Bischoff a Pastorale párját látja benne: míg az a Tavasz, ez az Ősz. Vannak képtelen programmagyarázatok is; ilyenek: »Álarcosbál«, vagy »Mór lovagi élet«. Wagner közelítette meg legjobban a VII. szimfónia zenei értelmét, mikor azt a *tánc apotheosisának* nevezte.

Az első, harmadik és utolsó tétel az életöröm egyes fokozatait fejezi ki: a derűs boldogságtól a féktelen, bacchanális örömmámorig. A gyászindulószerű második tétel sem tragikus hangulatú, hanem békés, de ez a béke nem itt a földön van, hanem valahol az elíziumi mezőkön, vagy a Nírvánában, ahol a lélek végső megsemmisülésben egyesül az istenséggel.

H.

LISZT MAGYAR ZENEMŰVEI.

Liszt hovátartozásának vitája ma is tart. Magyarságának egyik legkonokabb tagadója azt írja, hogy Liszt németiségét régebben senki sem vonta kétségbe, csak újabban akarják őt kisajátítani a magyarok. Ebben van is valami igazság, mert be kell vallanunk, hogy ebben a kérdésben sok régebbi mulasztás terhel bennünket, másrészt Liszt magyarságának kétségtelen és döntő bizonyítékai: többszázra menő levele és írása, amelyekben magyarnak vallja magát, csak az utolsó évtizedek folyamán váltak közismertté. Mindezzel szemben itt vannak magyar zenei anyagú, magyar tárgyú és magyar vonatkozású zeneművei, amelyek önmagukban is világosan, minden nemzet számára érthető nyelven eldöntik a vitát. Már most meg kell állapítanom, hogy a hangsúlyt az utolsónak említett csoportra, a magyar vonatkozású zeneművekre kell helyeznünk. Magyarságuk elsősorban abban nyilvánul meg, hogy valamilyen magyar, legtöbbször a magyar nemzet történelméből vett tárgyat dolgoz fel bennük. Ramann szép szavait idézem: »Ezek a szerzemények egy-egy mély lélekzetvétel a magyar nemzet dicső történelméből, fenkölt hősiességről, nemes pátoszú gyászról beszél valamennyi.« Hogy Liszt a magyar zene klasszikus nagymesterévé fejlődjék, ebben életkörülményei gátolják meg, s ami ennél is súlyosabban esik a latba: az ő korában még hiányoztak a történelmi előfeltételek. A magyar zene hivatott kutatót, anyagának rendszertbefoglaló, tudományos felkészültségű teoretikusai és gyűjtői még nem voltak itt.

Korának magyar zenéje erősen befolyásolta Liszt magyar kompozícióit. A XIX. század uralkodó magyar zenéjén, a verbunkos jellegű muzsikán kívül átveszi és alkalmazza a lassú és friss csárdástípusú zene műformáját és tematikáját. Művei a népies daltémákon kívül főleg verbunkos-palotás szellemű

részletekben bővelkednek. Nem cifrázza a magyar anyagot, hanem jellegzetességeit kiaknázva az alkotó génusz erejével idézi fel legmélyebb lehetőségeit, művészi munkával, tematikus egységbe forrasztja azt s ezzel megjelölte a magasabbrendű magyar zenei stílus kialakulására vezető utat. Első volt, aki rapszódiaiban megismertette a világgal a magyar zenét, első, aki hangversenykörútjain felhívta reá Európa figyelmét. Velök megtermékenyítette, új színnel gazdagította az egész nyugati zenekultúrát, s hazáját besorolta azon nemzetek sorába, amelyek hivatva voltak döntő befolyást gyakorolni az általános zene-művészet fejlődésére. Ezekben foglalható össze Liszt magyar zeneműveinek jelentősége.

1838 tavaszán azt írja, hogy bécsi hangversenyének befejezése után »Batyut vetek a hátamra és gyalogosan felkeresem Magyarország legelhagyottabb részeit.« Így, közvetlen tapasztalatai alapján akarta megismerni a magyar nép zenéjét. További hangversenykötelezettségek miatt — sajnos — ez a kirándulás csak terv maradt. Ha megvalósul, finom érzékkel azonnal tapasztalta volna, hogy a magyar nép zenéje nem egyedül a cigányok muzsikája, hanem az összefoglaló nép egészen különálló, eredeti dallamkincset őriz ajakán. Tapasztalhatta volna, hogy ez a magyar zene gyökerében más, mint a cigányé, hogy sok esetben a cigányzene alsóbbrendű és eltorzított változatát adja annak. Ez az elmaradt kirándulás talán egészen másfajta magyar zenére inspirálta volna Lisztet, akinek a cigánymuzsika jelentette egész életén át a magyar zenét. A cigányok játékát hallgatta, figyelte, ellette előadásukat, amely valósággal lázba ejtette őt. Rendületlenül vallotta, hogy a cigányok konzerválták egyedül századokon át, nemzedékről nemzedékre a népi dallamokat s velök a magyar zenét. Rapszódiait cigánymotívumok feldolgozásának nevezte, a magyar zenét legnagyobbbrészt a cigányok játékából ismerte és azokból a népies és műdalokból, amelyekkel magyarországi barátai bőségesen ellátták. Tévesen befolyásolta az a hite is, hogy a magyar zene lényege az úgynevezett cigány-hangoron alapszik. A Bartók és Kodály felfedező útjait követő népdalgyűjtés ma teljesen más megvilágításban mutatja a magyar népdal és nép-zene szellemi és formavilágát. Hasonló, nagytömegű és következetesen folytatott népdalgyűjtés a világhírű zongora-virtuoztól ugyan nem volt remélhető, de egy olyan fogékony, minden új benyomásra rezonáló zenei érzék birtokában, amilyennel Liszt rendelkezett, bizonyára teljes odaadással mélyedt volna ennek az eddig ismeretlen világnak felfedezésébe és feltárásába. Hogy ez mit jelentett volna, milyen hatást gyakorolt volna magyar zenei stílusának, talán egész zenei munkásságának kialakulására, ezt bizonyítják utolsó éveiből származó kisebb zongoradarabjai, amelyekben a mai, legmodernebb stílust is túlhaladó újításokat és elképzeléseket találunk. Így bizonyára megérezte volna azt is, hogy ezeknek az ősi, faji elemeknek bekapcsolásával születhetik meg az új magyar zene, s nem lehet kétség aziránt, hogy annak az új magyar zenének fejlődése, amely ebből a népi anyagból táplálkozik, már akkor, tehát körülbelül 100 esztendővel ezelőtt megkezdődhetett volna. Ezt a veszteséget jelenti számunkra Lisztnek említett elmaradt kirándulása. A magyar muzsikához való viszonyát megkapóan jellemzi 1873-ban kelt Augusz báróhoz intézett levele, ahol a felállítandó budapesti zeneakadémia tanterve keretében a magyar népdal tanulmányozására külön órát kíván beiktatni. Tehát egy olyan melléktantárgyat, amelyet még ma is nélkülözünk.

Amikor közreadta sok port felvert »A cigányok és a cigányzene Magyarországon« című könyvét, nagy felzúdulás támadt idehaza. Miért haragudtak meg és tiltakoztak ellene a magyarok? Azért, mert azt állította, hogy a magyar zene a cigánymuzsikában gyökerezik és amit a cigányok játszanak, az tulajdonképpen nem más, mint cigányzene. Azt követelték Lisztől, hogy világosan lásson egy olyan kérdésben, tisztázzon egy olyan problémát, amelyet az azóta eltelt 75 esztendő múltával nagyon sokan még ma sem tudnak se megfejtani,

se megérteni. Elegendő azokra a cigányzenére, a népdalra és a parasztzenére vonatkozó ellentétes meghatározásokra és felfogásokra utalnom, amelyekkel még ma is lépten-nyomon találkozunk. Hiszen a magyar népi zene felfedezése napjaink vívmánya és egyre tart. Így például újabb vizsgálódásai alapján jut Bartók a föltevésre¹⁾: »Lehetséges, hogy az új magyar népi dallamok a verbunkos-zene hatása alatt keletkeztek. De ezt a hatást nyilván annyi másféle hatás (pl. a régi magyar népi dallamok pentaton-rendszerének, pontozott ritmusának hatása, eselleg újabb műdalok hatása) keresztezte, hogy az összefüggés az új magyar és a verbunkos stílus között nehezen nyomozható ki. Valószínű, hogy az úgynevezett kanász-nóták dallamaiból fejlődött ki először a kuruc-nóták zenéje, azután pedig az úgynevezett verbunkos zene.« Ez az idézet elegendő annak szemléltetésére, hogy a magyar zene kérdése mennyire bonyolult és összetett. A paraszt-zenéről 25–30 év előtt csak nagyon keveset, vagy éppen semmit sem tudtak még, s ha netalán akadtak is olyanok, akik Liszt könyvének megjelenése idején tudtak róla, vagy ismertek belőle valamit, azok is hallgattak és a könyv által támasztott vitába bele nem szóltak. Azt tartom, hogy Liszt könyvének túlzott jelentőséget tulajdonítottak, hiszen minden tudományos felkészültség, a legszükségesebb előtanulmányok hiányában, az anyag tervszerű gyűjtése, összehasonlítása nélkül készült. Ezek helyett a könyv legnagyobb részt romantikus elbeszéléseket tartalmaz a cigányokról, életükről, szokásaikról beszél, jellemrajzokat ad, de zenetudományi megállapításoknak nyoma sincs benne. Ez nem is volt várható Lisztől, akiben minden rendkívüli képességei mellett egy hiányzott: a tudományos gondolkodás, a tudományos munkálkodás képessége. Ebből a nézőpontból kell megítélni Liszt jóhiszemű tévedését, amiért még a hazafiatlanság vádját is el kellett viselnie.

Cigány-szeretete inspirálta Lisztet Lénau »A három cigány« c. költeményének megzenésítésére is. A költemény filozófiai tartalmát páratlan megjelenítő erővel foglalja hangokba. Az életet átmuzsikáló, az átipázó és az átaluvó cigányok alakját ritka élethűséggel és képzeletgazdagsággal rajzolja meg. A pusztá homokjában vándorló utas-szekér leírásában pedig az impresszionista zeneirányzat egyik korai megnyilvánulását láthatjuk. Tartalma elárulja vonzódását a cigányzene dallami-és virtuoz különlegességei iránt. Ugyancsak Lénau költeményét dolgozta fel »A pusztá keserve« c. zongoradarabjában, amelyben a cigány-skálát alkalmazza.

Utolsó éveiben még egyszer hitvallást tett magyarsága mellett 1884–1886-ban készült »Történelmi magyar arcképek« c. sorozatában. Ezek: Széchenyi, Teleki, Eötvös, Deák, Vörösmarty, Petőfi és Mosonyi. A sorozatnak kiadási jogát Liszt állítólag barátjának, Táborcskynak adta, azonban a művek eddig ismeretlen okból seholsem jelentek meg. Az eredeti kéziratok August Göllerich, az ismert Liszt-tanítvány és életrajzíró tulajdonába kerültek, s jelenleg özvegyének birtokában vannak. A Breitkopf & Härtel lipcei kiadó-cégtől nyert értesülésem szerint Göllerich 1912-ben a cég rendelkezésére bocsátotta az arcképsorozatot és azokat másolatban átadta. A másolatok alapján ezek a zongoradarabok a Liszt Ferenc-alapítványi összes kiadásban fognak megjelenni először, ami néhány éven belül várható. Közülte a kiadó cég azt a feltevését is, hogy Göllerich a kéziratokat a cégen kívül másnak nem adta ki, óvatosságában annyira ment, hogy — mint említettem — a Breitkopf cég is csak másolatban jutott hozzájuk. Göllerichné az eredeti kéziratokat tanulmányozásra nekem átadni szíves volt s így alkalmam nyílt ezekből a sokat emlegetett, de eddig még nem ismert magyar arcképsorozat kézírataiból a következő megállapításokra.

A »Történelmi magyar arcképek« közül a »Teleki« azonos a Breitkopf-cég kiadásában 1887-ben megjelent »Gyászszelőjáték és gyászinduló«-val, azzal a különb-

¹⁾ Népmzenék és a szomszéd népek népmzenéje (Népszerű zenefüzetek 3. sz.).

séggel, hogy az eredeti Teleki-kézirat nélkülözi az előjátékot. A Teleki kéziratának teljes címe: »Teleki László, Ungarischer Trauermarsch. Zu dem Repertoire der »Todten Kammer« an August Göllerich. F. Liszt. (Die Intonation: fis, g, cis, ist dem Trauermarsch Széchenyi von Mosonyi entnommen.)« A »Gyászelőjáték egyébként az összeskiadásban önállóan is megjelent »Preludio funebre« cím alatt. Ennek az előjátéknak kézirata is Göllerich birtokába került. A cím alatt ez olvasható: April. 1885. Budapest. Vielleicht als Anfang der Széchenyi zu verwerden.« Tehát a Mester ezt a Széchenyi-arckép előjátékának szánta eredetileg. Tisztázatlan marad a kérdés, hogyan jelenhetett meg a Mester halála után ez a magyartárgyú zenemű a magyar cím mellőzésével idegen elnevezés alatt mint gyászinduló. Ez annál fájdalmasabb, mert a Teleki az arckép-sorozatnak talán legértékesebb száma, amelyben ismét a jövő zeneköltőjének árnya rajzolódik elénk.

A »Vörösmarty« kéziratán ez olvasható: »Vörösmarty-nóta«, s a megszokott F. Liszt helyett itt Liszt Ferenc-nek írja magát a Mester. Az eredeti kézirat egyezik Göllerich másolatával, azzal a különbséggel, hogy a másolatban 16 ütemre terjedő bevezető rész is található, amelynek a kéziratban semmi nyoma. Az utolsó 8 ütemben trombita-szólamot is tervezett Liszt, ezt azonban utóbb törölte.

Az »Eötvös« kézírata ugyancsak egyezik a másolattal. A bevezető részt a Mester két változatban írta meg.

A »Mosonyi«-n ez olvasható: »Mit Benützung von Mosonyi's Grab Geleit«. Ez a »Mosonyi gyászkiisérete« már 1871-ben megjelent Tábornszky és Parsch-nál, Pesten. Kiegészítését csak Göllerich másolatában bírjuk.

A »Petőfi«-ről, mint önálló arcképről se eredeti kézirat, se másolat nem áll rendelkezésünkre. Minden valószínűség szerint ez a Petőfi-óda változatlanul azonos a már 1877-ben Tábornszkynál megjelent »Petőfi szellemének« című művel.

A »Deák« eredeti kézirata nem ad tiszta képet Liszt elképzeléséről. Javítások, törlések, betoldások, papírszeletekre írt, részben beragasztott töredékek akadályozzák, hogy a műről összefüggő, egységes áttekintést nyerhessünk. A zongoraszólam felett több helyen zenekari szólam-kivonat látható, minden sor elején az »Orchester« jelzéssel s így a kézirat zenekari feldolgozáshoz készült vázlatnak tekinthető. Végleges kidolgozására azonban már nem került sor. Érthető, hogy jelenlegi alakjában a Mester nem kívánta közrebocsátani.

A »Széchenyi«-t csak Göllerich másolatában kaptam, az eredeti kézirat Göllerich feljegyzése szerint August Stradal birtokába került. A másolat hitelességéről nem volt alkalmam meggyőződést szerezhetni.

A »Történelmi magyar arcképek« kézíratainak és másolatainak tanulmányozása, valamint a rendelkezésünkre álló feljegyzések és adatok alapján feltetelezem, hogy a sorozat egyes számait, esetleg valamennyit Liszt több fogalmazásban írta meg. Ezt a feltevést alátámasztja 1885. június 8-án Antwerpenben kelt Tábornszkyhoz intézett levele, amelynek tartalma következő: »10 nap múlva Weimárban leszek, ahonnan július elején néhány rövid magyar zongoradarabot fog tőlem kapni, ezeket később hangszerelni is szándékozom. A darabok: Széchenyi, Deák, Eötvös, Teleki, Vörösmarty, Petőfi emlékének szólnak. Az utóbbi már meg is jelent a Tábornszky-cégnél, de újabb kiadásában néhány zárütemmel látom el. Mint hetedik szám következik a »Mosonyi gyászkiisérete«, ez ugyancsak önnél már 15 év előtt megjelent. A mi kiváló jellemű Mosonyi barátunk, a nagyérdemű muzsikusz nem hiányozhat a sorozatból. A hét darab terjedelme összesen 60 oldal lesz. Az új számok kéziratban, befejezetten készen vannak s csak a másolót várják, akit útközben itt még nem találtam meg. A kéziratok megküldésével együtt kiadásukra vonatkozó észrevételeimet is közölni fogom önnel.« Az idézett levél szerint 1885 júliusában a sorozat tehát teljesen, kiadásra készen volt, másrészt feljegyzések vannak arról, hogy a Mester még 1886 elején is dolgoztatott rajtuk. Hogy a kéziratok vagy másolatok megküldésére vonatkozó ígéretét Liszt teljesítette-e, s ha igen, hova

lettek azok, honnan másolta le Göllicher a teljes sorozatot, amelyet 1912-ben a Breitkopf-cégnek átadott, ezekre nincs semmi támpontunk. Ténynek kell elfogadnunk, hogy a második feldolgozás kéziratai — ha voltak ilyenek — elűntek s azóta se kerültek elő. Mindezt egybevetve a Göllicher birtokába került kéziratok az arcképek legelső fogalmazásának, vázlatainak is tekinthetők. Ez a megállapítás azért bír jelentőséggel, mert — amint már említettem — ezek alapján készül az egész arckép-sorozat első teljes kiadása.

Szándéka ellenére Liszt a darabokat nem írta át zenekerra. Arthur Friedheim az arcképek közül négyet meghangszerelt s az 1886 június 3-án Sondershausenben tartott Tonkünstlerversammlung alkalmával Liszt jelenlétében elő is adták azokat. Ez volt tehát a magyar portrék egy részének ősbemutatója.

A »Történelmi magyar arcképek« stílusa elűt utolsó éveiből származó, nagy értéket képviselő egyéb műveinek szellemétől, stílusától. Korábbi műveinek verbunkos-stílusa, amely Liszt idejében a magyarság reprezentáns, nemzeti muzsikájának számított, ezekben a »Magyar ódák«-nak is nevezett arcképekben szinte teljesen nyoma vész. A »Vörösmarty«, »Eötvös«, »Teleki« és a »Deák« talán legutalóbban az 1869-ben szerzett, magyar stílusban írt »*Sunt lacrymae rerum*« című ismert zongoradarabjával hasonlítható össze. A teljes sorozatnak Göllicher másolatai alapján készített nyomdai kefelevonatát a Breitkopf-cég a magyar rádióknak előadás céljából kölcsön adta. Ezt az előadást nem hallottam, a kefelenyomatokat nem láttam, ennél fogva nem tudtam megállapítani: egyeznek-e azok a kezeimben volt eredeti kéziratokkal és Göllicher másolataival. Kiadásuk és összehasonlításuk után alkalmam lesz további megállapításokra és észrevételekre.

Nehéz lenne eldönteni, művészetének melyik ágában alkotott nagyobbat Liszt Ferenc az újíto, kétségtelen azonban, hogy magyar műveiben jelentős értéket hagyott ránk. Ha végigtekintünk magyar zeneműveink hosszú során, ideértve azokat is amelyeket itt nem érintettünk, megállapíthatjuk, hogy a világvíviszonylatban is első helyen álló szimfonikus magyar zene Liszt Ferencből indul ki.

GESZLER ÖDÖN

KODÁLY ÚJ MŰVE

HATVAN KETTŐS-ÉNEK.

BEVEZETŐ A KÉTSZÓLAMÚ ÉNEKIÉSBÉ.

Az újév elején a kótás boltokban csinos, halványzöld, téglalakú füzet jelent meg, a Magyar Kórus új kiadványa. Kodály Zoltán: *Bicinia Hungarica*. Bevezető a kétszólamú éneklésbe.

A közönségnek egy része, amely talán nem kísérté elég figyelemmel az utóbbi tíz esztendő gyökeres, felszín alatti változásait, első pillanatra nem tudja majd, mit akar Kodály ezzel az új művével. Ezeknek szól a mű előszava:

»Galántai Népiskola, mezítlábas pajtásaim: rátok gondolva írtam ezeket. A ti hangotok cseng felém ötven év kódén át. Hajigáló verekedő, semmitől meg nem ijedő, derék fiúk, dalos, táncos, illedelmes, jódoigú leányok: hová tettetek?

Ha minket akkor elfélékre (s még egyre-másra) megtanítanak: be más életet teremthetünk volna ebben a kis országban! Így azokra marad, akik most kezdik tanulni, hogy nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia, amiben mind egyek lehetünk. Akkor mondjuk majd csak igazán: ÖRVENDJEN AZ EGÉSZ VILÁG!

És mint egy látomás ebből a boldog jövődből: a következő oldalon írva ott áll az ének kótája: *Örvendjen az egész világ...* Kétszólamú kórus, a mennyei virág megnyílásáról s a szép fénylő hajnalcsillagról, mely »állhatatosságban ragyog...«, virágszerűen kinyíló és sugarasan fénylő dallamok. Ez az az ének, melyet az egész magyarságnak együtt kell majd énekelnie; csodálatos ének, mely egyaránt illik a nagy bazilikák angyalihangú kórusához s a népiskolák kicsiny gyermekeinek ajkára.

Mikép juthatnak el eddig a magas zenéig a gyermekek s a belőlük felnövő fiatalok: erről szól a *Bicinia Hungarica*.

1. *Bicinium*: *kettős éneket* jelent. Az európai zeneéletben általánosan ismert szó. A reneszánsz zenei évszázada kivirágoztatta a kétszólamú éneklést, *Orlando di lasso* és sok nagy mester tündérszép biciniumokat írtak; gyűjtemények is jelentek meg ilyen címeken: *Bicinia Latina*, *Bicinia Gallica* stb.

Kodály, mikor megírta a magyar bicinium-gyűjteményt, természetesen nem ezekkel a virtuóz külföldiekkel akart versenyezni kelni. Nem a torony tetején kezdi az építkezést. Hiszen ha valaki, úgy ő érzi ezt a sajátos magyar átkot, hogy nálunk általában felülről lefelé »építik« a kultúrát. (Operaházat építettünk akkor, mikor még sem magyar opera, sem közönségünk nem volt.) A *Bicinia Hungarica*-ban a beköszöntő »nagy« kórus után apró kis darabok következnek. És itt mutatja meg Kodály, minő fölényes mestere az ének-karnak. Aki a falusi iskola kicsinyeinek akar karéneket írni, annak le kell mondanai a sok szólam gazdagságáról, a mélybe s magasra ivelő dallamokról, a ritmusok izgalmas játékaikról, a harmóniák lélekzetelállító fokozásáról: néhány hangra építhet csupán, azokra, melyeket az édesanya dúdol bölcsőringatás mellett, s amelyekkel az egymás közt játszó gyermekek a golyót s katicabogarát köszöntik.

2 *Magyar anya s magyar gyermekek...* Ezekben a kis gyermek-darabokban az ötfokú dallamvilágba szállunk vissza, a magyarság zenei őshazájába. Jó néhány évtizede már, hogy Kodály és Bartók felfedezték számunkra ezt a köztünk élő, de mélyre süllyedt népzénét, melynek remek dallamait semmilyen újabb »népies« zene nem multa felül. Miért nem képes vajjon zenei értelmiségünk magához ölelni, műveltségébe felvenni ezt az *egyetlen magyar klasszicizmust*? Kodály felteszi, hogy ez a régies ötfokúság az oka. Meg kell tehát már gyermekkorunkban ismerkednünk vele, hogy már ebben az egészséges levegőjű, üde, tiszta ének-világban tölthessük az ifjúkor fogékony éveit.

Kodály új műve úgyszólván elejétől végig ilyen ötfokú ének. Mind-egyik kis gyermekdal példája annak: mikép lehet a kevesebb *több*. Eszünkbe jut *Jóde* szép mondása: aki nem adja tizenkét hangon alul, annak száz hang se lesz elég. De aki *egy* hangból is el tud indulni, az eljut a végtelenig.

3. Kodály egy szóval se mondja a kisgyermeknek: amit énekeltek, az pentatónia, ötfokúság. Megelégszik azzal, hogy — ha már ott tartanak — magukkal a gyermekekkel sorbaszedeti egy-egy dal hangjait. Cselekedtető módszerrel jut el ahhoz a keveske elmélethez, amely a gyermek érdeklődését kielégíti. Ezenfelül tudatosan szakít a má használatos — a német mintájú zongoratanításnál szokásos — hangnevezéssel. A gyűjtemény sok szövegtelen darabot is közöl, melyekkel Kodály a *szolmizálás* útját akarja egyengetni.

A *Bicinia Hungarica* már akkor is esemény lesz zenei nevelésünk történetében, ha sikerül bevezetnie énekkarainkba a szolmizálást. A tanításnak ez a fajtája ugyanis Kolumbusz tojásaszerű, zseniálisan egyszerű találmány, úgy hogy örök bámulattal kell adóznunk a német módszernek, amiért tőlünk mindmáig távol tudta tartani.

Ha az ember faluhelyen vasárnap délután bemegy egy házba, először nem találja fel magát. A sereg ember s asszony közül nem ismer senkit. Hallja ugyan a nevüket, de nem tudja, ki kinek a lánya, fia, azt sem tudja, kik

vannak otthon s kik a vendégek. Kellemetlen állapot. Ilyen helyzetbe juttatja a tanulót a német módszer.

A szolmizációnál pedig ezzel kezdjük az ismerkedést: ez a családfő, ez a háziasszony, a gyermekek, a többiek pedig szomszédok.

Ami a német módszert illeti: ma már Németországban is más szelek fujdogálnak. A napokban járt nálunk Fritz Jöde neves német zenepedagógus és tanfolyamot tartott az énekkotatók számára. Módszere, a *tonika* = *do* — szisztéma (lényegében azonos a szolmizációval) általános elragadtatást keltett. Száz és száz énektanár közvetlenül megismerte ennek a relativ-tanításnak könnyű játékos voltát s gyorsan elérhető eredményeit.

Kodály műve nem kívánhatott volna jobb megalapozást a Jöde-tanfolyamnál.

4. A hatvan ének egynegyedrésszében magyar népdalt vesz alapul és társít kísérszólammal Kodály. A többi a saját dallama. És a kétfajta dallam közt úgyszólván *nincs különbség!* Amiért Kölcsey esztendőkön át gyöttrődött, visszavonulva a világtól s ami csak Petőfinek adatott meg: azt érte el itt a zenében Kodály.

5. Magyar kétszólamú ének! immár közeleg a te országod. Amikor ha Magyarországtól beszélnek valahol Európában, mindenki tudni fogja: az az ország, ahol kétszólamban énekelnek. A nagy vegyeskarok persze akkor is négyszólamúak lesznek, a néhány megmaradt férfikar műveli a háromszólamuságot s a többieknek mind, a néptől felfelé, a művelt magyarságnak társas éneke a kettős ének lesz. Aki énekelt már biciniumot, akár az iskolai kórusban, akár templomban vagy hangversenyen, erkélyről erkélyre felelgetve, akár otthon, baráti körben, akár erdőn-mezőn, egy kedves második hanggal, az ismeri ennek a szépségnek varázslatát.

Hiszem, hogy más életet teremt ebben a kis országban az a fiatalság, amely Kodály énekein nevelkedik fel.

KERÉNYI GYÖRGY

IGOR HERCEG

BORODIN DALMŰVE AZ OPERAHÁZBAN

Állandó gondja minden operavezetőnek: hogyan lehessen új darabokkal gyarapítani az évről-évre ismétlődő játérendet? Az állandóan játszott operák tekintélyes hányadát a közönség szívesen látja akárhányszor. Arra valók a repriézek, új betanulások, vezetőszerepekben felléptetett nagynevű vendégek, hogy az esetleg lanyhuló érdeklődést felvillanyozzák. De kellene újdonások is és ha a jelenkori termés nem kínál kellő választékot, a mult vagy félmult lappangó kincseit kell feltárni.

Ez a böngészés az elfelejtett értékek között néha meglepő eredménnyel jár. Az elmúlt évtizedekben *Verdi* jóegynéhány többé-kevésbé ismeretlen operáját támasztották fel külföldön és nálunk is tartós sikerrel. Nem is szólva a »Falstaff«-ról, amelynek bemutatása *Verdi*-kultuszunk súlyos hiányát pótolta, itt van a »A végzet hatalma«, »Don Carlos«, »Simone Boccanegra«, három nagyon becses felfedezés. Azután itt van a »Cosi fan tutte«, amely majd másfél évszázaddal *Mozart* halála után lett nálunk »újdonosság«. Most pedig egy éven belül két ízben a mult századbéli orosz operazene egy-egy érdekes alkotásával csinált szerencsét Operaházunk. Tavaly *Musszorgszki* »Hovanscsiná«-jával, az idén *Borodin* »Igor hercegével«. Ilyenformán *Rímszki Korzakov* »Scheherzáda« balettjével együtt három mű képviseli a játékkönyvben az új orosz iskolát. (Észmeileg idetartozik *Musszorgszki* másik remeke a »Godunov Borisz«,

amely évek óta nincs műsoron és *Rimszki* »Aranykakas«-a, amely lefordítva, kiszerepezve várja a színház könyvtárában, hogy sorra kerüljön.)

Mit nevez a zenetörténet új orosz iskolának? Az *ötök* csoportját, amely a mult század második felében virágzott és teremtő forrongást indított meg az orosz muzsikában. A »hatalmas maroknyi csapat«-hoz az említett három zeneköltőn kívül még *Balakirev* és *Cui* tartozott, de az ő jelentőségük kisebb, mert telettségük is csekélyebb volt, mint híres társaiké.

Az »ötök« életkörülményeiben lényeges rokon vonás, hogy mindnyájan többé-kevésbbé zenei autodidakták, műkedvelő típusú művészek voltak. *Rimszki Korzakov* előbb tengerésztiszt s csak érett férfikorában a szentpétervári zeneakadémia tanára. *Cui* tábornok, *Balakirev* természetű tudós. *Musszorgszki* mint katonatiszt és kishivatalnok tengette boldogtalan életét. *Borodin* pedig korának híres vegyésze volt s csak polgári hivatásától ellopott óráiban komponált.

Ezzel a féldilettáns beállítottsággal együtt járt, sőt talán abból következett az »Ötök« elfogulatlan merészsége művészi elveik követésében. Nem az elismertetés, a gyakorlati zeneéletben való érvényesülés volt a főcéljuk, hanem az, hogy újat, eredetit, törzsgyökeresen nemzeti alkossanak. Nem merültek el az általános európai zenei áramlatokban, inkább azon voltak, hogy szigetet alkossanak, a külön orosz globuszt képviseljék, a muzsikában. Ezzel függ össze erős valóságérzékük, mély vonzalmuk az orosz élet és történelem realitásai, főként az orosz nép őseréjű zenei megnyilvánulásai iránt.

Ha a zenetörténeti szemléletben közös nevezőre hozzuk az »ötök csoportjának tagjait is, ez nem jelenti egyforma értékelésüket. A genális *Musszorgszki* korszakos jelentősége — amely az egész modern zene alakulására döntő kihatással volt, — kiemelkedik a csoportból. Viszont az egész irányzat igen sokat köszönhetett *Rimszki Korzakov* előkelő kulturáltságának, ízlésének, irányító és szervező képességének. Ha ő nincs, *Borodin* négy évtizeden át készült, végül is befejezetlen maradt operavázlatából sem lett volna a mai, kiegészített, átfésült, meghangszerelt »Igor hercege«.

A budapesti közönség *Dobroven Issay* lelkes munkája révén ismerkedett meg *Borodin* művével, csakugy mint tavaly a »Hovanscsinával«. Operánk kitűnő vendégkarmestere maga is jelentékeny tagja a modern orosz zeneszerző-nemzedéknek. Bár ma száműzöttként, mint norvég állampolgár járja a világot, köteletségének érzi, hogy nemzete zenei kincseit propagálja. Nincs is ma nálánál hivatottabb tolmácsa ezeknek a különleges nemzeti levegővel áthatott alkotásoknak. Karmesteri és a kitűnő *Oláh Gusztávval* közösen végzett rendezői munkája hű értelmezésben tárja elénk az »Igor herceget«, minden érényével és minden fogyatékosságával együtt. Az Opera librettója, amelyet *Borodin* egy középkori krónikából maga írt, töredékes és inkább epikusán tagolt, mint drámaian feszült cselekményben meséli el az ősi Putyil vár keresztény urának harci kalandjait a barbár polovecekkel, fogságba esését és szabaddulását. A zene is lírai epizódok, népies groteszkek, naturalisztikus tömegkórusok, keletiesen érzéki hangulatfantáziák változatos stílusú és hullámozó színvonalú sorozata inkább, mint egységes zenedrámái építmény. *Borodin* inspirációja legerősebb ott, ahol a népzeneből közvetlenül merít. Hatás és művészi érték dolgában egyaránt csúcspontja az operának a »poloveci táncok« vérforraló balett-jelenete.

A nagy és költséges munkával előkészített, mindenképen pompásan kidolgozott bemutató erős közönségsikere dacára jogosultnak látszik a kérdés: helyes volt-e a Hovanscsinára ráduplázni egy rokonjellegű, de lényegesen kisebb értékű művet? És másodsor: Operaházunk nem használt volna-e többet *Borodin* ügyének, ha a remek »poloveci táncok«-at, mint önálló balett-produkciót iktatta volna műsorába?

LÁNYI VIKTOR

A PALESTRINA-KÓRUS ÉS AZ EGYETEMI ÉNEKKAR KÜLFÖLDI HANGVERSENYPROGRAMMJA

A *Palestrina-kórus* újabb külföldi hangversenykörútra készül. Április 17-én indul és három hét alatt tizennégy hangversenyt ad. Németország, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Észtország és Finnország a kórus útvonala. A következő városokban rendez koncerteket: Boroszló, Berlin, Kovnó, Riga, Tartu, Tallin, Helsinki és Varsó. A kórus három különböző hangversenyprogrammal indul. Az első műsor: Beethoven »Missa solemnis«; a második: Debussy »Demoiselle Elue« és Kodály »Te Deum«; a harmadik: acapella-est, melynek műsorán renaissance és barokk kórusművek mellett Liszt, Bartók, Kodály, Bárdos és Harmat-kompozíciók szerepelnek.

Az *Egyetemi Énekkar* szintén felfokozott tempóban készül a március 13. és 14.-i bécsi hangversenyeire, Liszt, Bartók, Kodály, Veress, Bárdos, Vaszy-művekkel. A bécsi hangversenyek után az énekkar további munkaterve az év végén megismétlendő amerikai turnéra való felkészülés, hogy a magyar kórusművészetnek az Óceánon túl újabb diadalokat szerezzen.

A két énekkar külföldi hangversenykörútjai már rendszeresekké válnak. Ez a legfőbb bizonyítéka annak, hogy elmúlt turnéikon igazi és mély hatást váltottak ki a külföldi hallgatóság szélesebb rétegeiben. Nem is tételezhetünk fel mást, tudva azt, hogy a két énekkar vezető karnagya a páratlan energiájú *Vaszy Viktor*. A kiváló karmester egyéniségét nem kell jellemeznünk. Eredményei mindent megmondanak. Hangversenykörutat az északi országokban, amerikai turnét megrendezni és ott úgy szerepelni, hogy újból visszahívják, csak könyörtelen, önfeláldozó munkával lehet. És rátermettséggel, igazi tehetséggel. Vaszyban mindez megvan: amit elért, az mindnyájunkban csak tiszteletet ébreszthet. Gondolhattunk-e még akár öt évvel ezelőtt is arra, hogy az Egyetemi Énekkar Amerikában fogja előadhatni Bartók, Kodály, Bárdos stb. remekait? Hogy Amerikába szakadt testvéreink megismerkedhetnek a legújabb és egyúttal legősibb magyar muzsika világváival? Nem! A patópáli magyar szellem ezt meg se kísérelte volna. De Vaszy Viktor előtt nincs lehetetlen. Hitvallása: mindent elérhetünk, csak dolgozni kell!

A Palestrina-kórus és az Egyetemi Énekkar hangversenyprogrammját és munkatervét átgondolva és magunk elé idézve karmesterének ízzo tekintetét, mellyel biztos céltudattal tekint a bizonytalan jövőbe, nyugodt bizalommal várjuk az elkövetkezendőket. Az az ország, ahol *ilyen* irredentizmus van, nem pusztulhat el. És hál' Istennek Vaszy Viktor nem áll egyedül! Fővárosunk másik legnagyobb kórusának, a *Székesfővárosi Énekknak* vezetője *Karvaly Viktor* ugyanilyen szellemű és értékű harcosa a magyar kultúrának. Karvaly munkásságát a legnagyobb elismerés akkor illette, amikor Toscanini, mint a Székesfővárosi Énekkar vendégkarmestere kórusát a világ legkitűnőbb énekkarának minősítette.

És Karvaly és Vaszy mellett még számosan vannak a magyar zeneművészet zászlóaljában, akik az igazi Nagymagyarországnak, a *kultúra Nagymagyarországnak* katonái, s akiknek zászlóját két magyar géniusz, ennek az új magyar szellemnek két megteremtője tartja kezében: *Bartók és Kodály*.

KÜLFÖLDI HIREK

....

»Bartók Béla-est» az angol Rádióban. Január 20-án az angol Rádió da ventry-i stúdiójában Bartók-hangverseny volt. A műsoron szerepeltek a világhírű és Angliában különösen népszerű magyar komponista legújabb hegedűkettősei, továbbá a »Mikrokozmosz« c. zongoradarab sorozata és öt bolgár tánca. A zongorára írt műveket maga Bartók adta elő. Az angol »Rádióélet« a Radio Times Bartók művészetéről a következőket írja: »Bartók zenéjét erős nemzet színezet és kifejezőmód jellemzi, különösen ritmika tekintetében. Zenéje mindvégig hatalmas, erőteljes és eredeti zenei szellem megnyilatkozása, amely általános tisztelget parancsol és a legélénkebb érdeklődést ébreszti.«

Bartók-bemutató Baselben. Az Új Zene Nemzetközi Társasága baseli hangversenyén Bartók új műve — *háromteteles szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* — áttűtő sikerrel került bemutatásra. A szokatlan hangszerösszeállítású mű előadását igen nagy érdeklődés előzte meg. A bemutató nem hozott csalódást. A magyar népzenei témákkal felépített, virtuóz hatásokban gazdag mű előadását tapsorkán követte, úgyhogy az utolsó tételt meg kellett ismételní. A hangverseny szennációját fokozta az, hogy a két zongoraszólamot Bartók és felesége játszotta.

BELFÖLDI HIREK

....

Az ember tragédiáját Farkas Ferenc kísérőzenéjével január 18-án mutatta be a Rádió. Ezt az előadást a berlini Odeon-gyár grammfonlemezekre felvette. A felvétel harminc lemezt vett igénybe.

A Baumgarten-alap ezidei kitüntettjei között szerepel Molnár Antal zeneszerző és zeneíró, a Zeneművészeti Főiskola kiváló tanára is. A nagynevű tudós zeneesztétikai munkásságáért

nyerte el a háromezerpengős évdíjak egyikét. Tudomásunk szerint Molnár Antal ezt az összeget készülő nagy Esztétikája megjelentetésére fordítja.

A Vasutas Ének- és Zenetársaság január 14-én magas színvonalú hangversenyt rendezett a Vigadóban. Különösen kiemelkedtek az énekkari számok, melyeknek műsórán többek közt Pitoni, Händel, Bárdos és Veress-művek szerepeltek. Az énekkar magas kultúrája kitűnő fiatal karmesterének, *Seres Lászlónak* munkáját dicséri.

Rajter Lajos, a Rádió népszerű karagya február 5-én dirigálja Párisban az »Orchestre Poulet«-t. A hangverseny a »Theatre Pigall«-ban lesz. Műsórán Beethoven, Mozart, Brahms, Dohnányi és Lajtha művek szerepelnek. Lajtha szvitjének ez az első előadása.

Helyreigazítás. Molnár Antal »Modern magyar zenepedagógia« című, múlt számunkban megjelent tanulmányára nézve közöljük:

Az ilyen, rövidre fogott, általános áttekintés nem terjeszkedhet ki másra, mint legkiütőzőbb, elvileg legfontosabb jelenségekre. Azonkívül a tanulmány arra is igyekezett, hogy első-sorban a magyar specialitásokra világítson rá. Természetes tehát, hogy sok minden és sok mindenki kimaradt abból, ami és aki komoly jelentőséggel bír a magyarországi zenepedagógiában. Például *Siklóssy* zeneszerzőstani, hangszerelési munkássága, *Schiffer* gordonkaskolája, *Csikó*, *Szabados*, *Manheit*, *Moiret* Lujza, *Jakoby*, *Mihó* énekpedagógiai művei, *Kürschner* Emánuel hegedű-funkciótana, *Plán* Jenő különféle munkái, *Radnai*, *Molnár A.*, *Keszler* zeneelméleti munkái, stb., stb. mind megérdemlik a fel-említést. Szélesebb szempontú cikk nem is feledkezett volna meg róluk! — Megjegyzí még a tanulmány szerzője, hogy a *Dobó*—*Zipernovszky* hegedűiskola egyenrangú szerzőjeként kellett volna megneveznie *Dobó Sándort*, az iskola megtervezőjét is.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon: 349-522

Felelős kiadó :
DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Központi városháza I. em. 103.
Telefon: 122. mellékállomás

Budapest
XIX. évfolyam, 9. szám
1938 február 15.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Dr. Molnár Imre :
Énektanítás hajdan és most. — Ottó Ferenc: Egy észak-
európai hangversenykörút tanulságai. — Kritikai furcsaságok.
— A mexikói zenekultúra — Zenei népművelés Mexikóban. —
Események a hangversenyéletből. — Külföldi hírek. —
Belföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Wagner: Mesterdalnok-Nyitány
Tóth Dénes: Poème lirique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók; I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel: Ádám Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Respighi: Róma négy kútja

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznapi este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a S. főv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

III Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye északeurópai körútjának nagyszabású
műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenkettedik hangverseny

(A bérlet)

1938 február 27-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel:

Ferencsik János

a m. kir. Operaház karmestere.

1. Händel (1685 Halle — 1759 London): Concerto grosso, c-moll.

A barokk zenének (kb. 1600—1750.) jellegzetes zenekari stílusa: a *concertálóds*. Ez azt jelenti, hogy az egyes hangszercsoportok egymásnak felelgetve, majd egymással egyesülve vesznek részt a téma kifejlesztésében. Úgy 1680 körül Corelli 12 *Concerto grossójában* kialakul ennek a stílusnak a műfaja. Ezekben két egymással versengő hangszercsoport szerepel: a két hegedűből és csellóból álló szólóegyüttes, a *concertinó* és a teljes vonózenekar tuttija, a *concerto grosso*. A tutti együttestől kapta a műfaj az elnevezését.

A Corelli-féle concerto grossók leghűbb ápolója és folytatója Händel. 12 Concerto grossót komponált a nagy olasz zeneszerző szellemében.

Az előadásra kerülő mű a nyolcadik a sorozatban. Főtételek a mű elején álló »allemande«, egy »andante allegro« tempójelzésű tétel és egy $12/8$ -ban írt »siciliana«. Az »allemande« és az »andante allegro« után rövid lassú részek állanak és a »siciliana« után pedig befejezésül egy ugyancsak rövid »allegro« következik.

2. Beethoven (1770 Bonn — 1827 Bécs): VIII. szimfónia

Beethoven 1812-ben, teplitzi nyaralása közben alkotta meg gondolatban a nyolcadik szimfóniát, témáit feljegyezve a vázlatkönyvébe. Még az év decemberében elkészült a mű megkomponálásával. Első előadása 1814-ben volt.

A VIII. szimfónia alaphangulata a gondtalan vidámság és a boldog humor. Már nem a féktelen, újjongó jókedv szól a zenéből, mint a VII. szimfónia muzsikájából, hanem az egyensúlyba jutott lélek isteni derüje. Beethoven a VII. szimfóniában kitombolta magát, kiélte minden mámorát, a VIII.-ban megnyugodott és szinte tárgyilagosan tudja nézni az életet és az életét. Kecseség, keresetlen humor, őszinte öröm, ki-kifakadó jókedv levegője tölti be a VIII. szimfónia világát.

Beethoven megpihent, megnyugodott és kiegyensúlyozott jókedvében a művészet most az egyszer nem jelent számára sem küzdelmet, sem a küzdelmes életből kiragadó élményt, hanem felemelő élvezetet. Egy félisten

szórakozása, ki az alkotás technikai részében is gyönyörűséget talál: az ellenpont minden mesterfogását alkalmazza, az utánzást, a témák nagyítását és kicsinyítését (nagyobb és kisebb értékekben szólnak meg a témák), tématorlódást (a szólamok egymásután és egymást utánozva és nem várva be egymás befejeződését, lépnek be) és fordítást (a ritmus és a hangközök megmaradása mellett a téma ellenkező irányban halad).

A négy tétel között nem szerepel lassú tétel és a szokásos presto tempójú scherzo. Helyettük egy allegretto grazioso és egy menüett áll. Az első tételből érezzük legjobban Beethoven boldogságban pihenő lelkét. A második tétel, mely a legrövidebb a kilenc szimfónia összes tételei között, roppant kecses, mozgalmas és finom hangú muzsika. Itt-ott mintha karikaturizáló humor is felcsillanna. Emiatt gondolták egyesek, hogy az akkor rendkívül divatos Rossini muzsikájának a paródiája akar lenni. Érdekes története van a témának: azonos azzal a kánonnal, melyet a Mester, a metronóm feltalálója, Mälzel számára rögtönzött, egy nála töltött ebéd alkalmával. A kánon humoros szövege: Ta-ta-ta lieber Mälzel. A fúvóhangszerek egyenletes ritmusával is a metronóm kattogását akarja utánozni. A humorból született, de Beethoven lelkének csodájával utólréhetetlen bájú muzsikává nemesedett. A harmadik tételben nyilatkozik meg legjobban Beethoven humora. Szándékosan mellőzte a szokásos scherzot és írta helyette ezt a menüettet, melyben mintha a »régi jó idők« táncoló öregjeit látnánk magunk előtt kedves humorú megvilágításban. Az utolsó tételben ismét a finálék féltékenyebb hangulatába csap át, de korántsem a VII. szimfónia fináléjának önfeledt mámorával, hanem tárgyilagosabb, tudatosabb, játékosabb kedvvel, a szórakozó titán fenséges humorával.

S z ü n e t

3. Weiner (1885 Budapest —): Farsang.

A kisenekarra írt Farsang (6 fafúvó, 2 kürt, 2 trombita, 1 puzón, üstdob és vonósok) Weiner első szimfónikus kompozíciói közé tartozik. 21 éves korában írta közvetlenül zeneszerzési tanulmányainak a befejezése után. 1906-ban mutatta be a zeneakadémiai tanárokból álló zenekar Popper vezényletével. Azóta számtalanszor előadták úgy hazánkban, mint külföldön.

A Farsang a magyar zenekultúrának jelentős korában született. Az újabb magyar szimfónikus zenének úttörő alkotásai közé tartozik, amelyekkel a magyar zeneművészet egyenrangú félként kapcsolódott bele a nyugati zenekultúrába. Az újabb magyar szimfónikus zenének ezt a korszakát Dohnányi d-moll szimfóniája nyitotta meg, s utána Bartók első szvitje, Kodály Nyári estje, Weiner Szerenádjá és Farsangja következett. A tüzes, magyar levegőjű mű a bemutatón óriási sikert hozott szerzőjének s ez az utána következő 32 év minden előadásán megismétlődött.

A mű szonátaformában van szerkesztve. A vendégek farsangi mulatságra gyülekeznek: a főtéma orgonapont fölött először halk hegedűkön, majd trombitákon, végül teljes zenekaron fortisszimó szólal meg. Együtt van az egész társaság vidám hangulatban, táncos jókedvben. A zene halkul: a társaság kissé elcsendesedik. Halk fuvalán szólal meg a melléktema. A zárótemák fortisszimó-tetőpontra fokozzák fel az expozíciót. A kidolgozás fagótszólóval kezdődik: egy öreg úr kissé többet öntött föl a garatra; dülöngélve próbálja dúdolni a főtémát, de nem sikerül neki (t. i. hol a melléktemába, hol az egyik zárótemába téved). A többi fafúvó a fagót segítségére siet: szintén próbálgatja az egyik dallamot (fugát, mely fortisszimó-tuttivá fokozódik). A repriz előtt hegedűszó: az egyik vendég nekibúsul, külön szobában húzat magának a cigánnyal. Ezután következik a repriz.

4. Barraud: Szvit.

Henry Barraud azokhoz a fiatal francia komponistákhoz tartozik, akik nem a könnyed, küzdelemmentes muzsikát keresik, mint Francaix és társai, hanem akik műveikben a küzdő, vajdó ember lelkivilágát akarják kifejezni.

A negyven év körüli zeneköltő komoly tanulmányok után lépett a nagynyilvánosság elé. Munkáját nagy elismerés érte akkor, mikor a legutóbbi világkiállítás zenei vezetésével a francia kormány őt bízta meg. Az ő hatás-körébe tartozott a világkiállítással kapcsolatos Festival-ok rendezése és ugyan-csak ő szervezte meg azt a félévig tartó operaciklust, amelyen kizárólag a kiállításra írt egyfelvonásos operák kerültek előadásra.

Művei közül az első általános sikert a kamaraszimfóniája aratta (*Sinfonia da camera*). Németországban és Hollandiában is előadták. A világkiállításon bemutatott »Tűz« című fényjáték kísérőzenéjét is ő komponálta. A »Poème« című legújabb zenekari művének az első előadása az ezidei zenei ünnepségek során, Baden-Badenben lesz.

A bemutatásra kerülő kamarazeneekarra írt szvit (zenekara: 1 fuvola, 1 oboa, 1 klarinét, 1 fagót, 1 kürt, 1 trombita, 1 pár üstdob, nagydob, zongora, 6 hegedű (3—3), 2—2 viola és 1 gordonka és 1 nagybőgő.) eredetileg Musset »On ne badine pas avec l'amour« (ne tréfáljunk a szerelemmel) című vígjáték kísérőzenéjének készült s mint ilyen egy évig ment Párisban. Jelenlegi szvit formájában öt tételből áll. Az első: Prelude. Ez volt eredetileg a vígjáték nyitánya. Élénk tempójú és franciás humorú muzsika, meglepő ritmikus fordulatokkal és motívikus ötletekkel. A második: Pastorale. Rövid andantino, roppant finom hangszerezéssel. A harmadik: Divertissement. Élénk és könnyed, táncjellegű tétel. A negyedik: Nocturne. Merengő dallamú (a kürtön), álmódó hangulatú miniatűr. Az ötödik: Ronde. Francia néptánc szellemét idézi. A három ízben hallható témának primitív melódikája mellett frappáns hatásúak a groteszk motívumokból álló közbeeső részek.

5. Beethoven: III. Leonóra. Nyitány.

Beethoven egyetlen operáján, a *Fidelión* rengeteget dolgozott és gyöt-rődött amíg eljutott végső formájához és ezért azt fájdalmi gyermekének mondogta. »Ezzel az operával megszolgáltam a mártírkoronát« írja a mű utolsó átdolgozása után Treitschkenek, aki a szöveggönyvet írta át. Mindegyik átdolgozáshoz új nyitányt is készített. Bár négy nyitány készült de az elsőt Beethoven életében nem játszották, s így a bemutató előadáson az ú. n. 2. számú Leonóra-nyitányt adták elő 1805-ben. A 3. számút a követ-kező évben az átdolgozott operához írta. Ez az ú. n. nagy Leonóra-nyitány, mely azonban tulajdonképpen a másodiknak az átdolgozása. A negyedik nyitányt az opera végleges átkomponálásakor, nyolc év múlva, 1814-ben komponálta, amikor az eredetileg három felvonásos operát két felvonásra vonta össze. Ez utóbbit megkülönböztetésül az előbbi háromtól, *Fidelio*-nyitánynak szokták nevezni.

A négy nyitány közül, de egyúttal Beethoven összes nyitányai közül is, kiemelkedik a 3. számú *Leonóra-nyitány*, monumentalitásával, drámai erejével, formai tökéletességével. Ez már nem tekinthető az opera cselek-ményébe bevezető nyitánynak. Túlított a normális operanyitányok keretein. Éppen ezért volt kénytelen Beethoven még egy negyedik nyitányt kompo-nálni. A 3. számú Leonóra-nyitány önmagában zárt dráma, kifejezője az opera egész belső történéseinek.

Wagner szerint egy alapgondolat vonul végig a nyitányon: és ez a *Szabadság, amelyet a világosság anyala újjongva hoz a szenvedő emberiségnek*. Emellett a hitvesi szeretet ideállá emelése is. Erkölcsei tartalma: a szabadság

és a szeretet győzelme a gonoszság és a jogtalanság felett. Érezzük Florestán szabad szellemét és gyötrő szenvedéseit a földalatti börtönben, ahová őt Pizarro, a gonosz kényúr az igazság kimondása miatt vetette és önfeláldozó hitvese, Leonóra határtalan szeretetét. A nyitány közepén kétízben távolról trombitaszót hallunk, mely a szabadulást hozó miniszter közeledését jelenti. A trombitaszó után felcsillan a szabadulás reménye, melynek beteljesedését a nyitány befejezését képező, igazságot, szabadságot és szeretetet hirdető, ujjongó kóda jelképezi.

A 3. számú Leonóra-nyitány zenetörténeti jelentősége abban áll, hogy azt a szimfonikus költemény kiindulásának tekinthetjük és ezáltal a XIX. századi programzene kezdetének is. H.

DR. MOLNÁR IMRE:

ÉNEKTANÍTÁS HAJDAN ÉS MOST.*

A mai énekművészet s vele együtt az énektanítás ide s tova kétezeresztendő multra tekinthet vissza. Róla egy ilyen rövid előadás keretében csakis erősen összevont, mondhatni csak madártávlati kép adható. A mai énektanítás feladatai meglehetősen részletezettek, ami természetesen nem áll a régire. A fejlődés kezdetein csak nagyobb egységekben lát a szem, az ének lehet kellemes és kevésbé kellemes és egypár ösztönösen jól s szépen éneklő ember megfigyelése mindjárt szolgál praktikus tanácsokkal, hogy a cél hogyan érhető el. A megfigyelésekben még sok az esetlegesség, de az ösztönök nagyjában kiegyenlítik azt, amit a tudás még nem fogott meg.

AZ OLASZOK KLASSZIKUS ÖRÖKSÉGE.

A mai értelemben vett művészi magánének kezdetei a 17. század leg-elejére nyúlnak vissza, s mindjárt az induláskor olyan fokon mutatják az énekművészet fejlettségét, ami szinte példátlan. Első pillanatra feltűnő, hogy miért éppen Itália földje lett ennek a művészetnek a melegágya, s mért tartotta meg Itália vezető szerepét mindmaiglan e téren. A magyarázat kézenfekvő. Itt biztosan legtisztábban maradtak meg a régi görög-római kor éneklési hagyományai, mint Európa bármely más helyén. Érdemes tehát utána nézni, milyen volt az ének és énektanítás a római birodalomban. A klasszikus szerzők nyomán nyerhető kép meglehetősen kerek és részletes. Ismerik a különféle hangfajtákat, gondot fordítanak a légzésre. Tudjuk például Suetonius Nero életrajzából, hogy a császár hátán fekvő olímpáncélt tartogatott a mellén, légzési gyakorlatoknál, hogy rendes énekléskor annál könnyebben essék lélegzenie. Még egy kiválgatunk ebből: hogy be ne horpadjon a mellkas a súly alatt, azt feltétlenül fel kellett emelni, ami mellett csakis rekeszlégzés jöhetett létre. Ilyformán ha kerülő úton és másfajta megokolással is, de a rekeszlégzést használták éneklés közben. Az énekes igen vigyázott magára. Reggel felkelés előtt fekvé skálázzgattak, te-ta-té-tű szótagokra, ami akkoriban a solmizálást jelentette. A »t« előtét használatát bizonyítja, hogy »a hang előrehozása« című mai követelmény szintén nem volt ismeretlen előttük. Igen ügyeltek arra, hogy énekléskor a has üres legyen. Suetonius írja Neróról, hogy »gyomrán allóvettel és hányással tágitott«, a könnyű éneklés érdekében. Ez is a rekeszlégzés mellett szól. A higiénikus szabályok, különféle hashajtóteák, főzetek, gargarizmák nagy számmal szerepelnek Plinius receptjei közt. A nyerstojáséves szokása is innét származik. Rendkívüli gondot fordítottak a nyelv-rítmusok pontos

* Előadás a Fodor-iskola Zenepedagógiai Szemináriumában, 1938. febr. 1-én.

betartására. Ha színész vétett ellene, kifütyülték. A beszélt és énekelt szó még majd azt mondhatni közös ágyban vannak. Szónokok színészekhez mennek, énekesek pedig a szónokképzőket látogatják. Augustus császár pl., hogy szavának hangja kellemesen csengjen, szorgalmasan gyakorolt az ének mesternél. (Suetonius.)

E hagyományok örököse lett az olasz nép, mely dialektusában még a latinnál is puhább, énekelhetőbb lett. Adatszerűen bizonyítja ezt a latin és olasz Miatyánk szövegének fonétikai összehasonlítása.

A Pater noster 248 hangzójából	105 a magánhangzó (43·5%),
	85 a folyékony mássalhangzó (34%)
	58 a pillanatnyi „ (23·38%).
A Padre nostro 271	124 a magánhangzó (45·75%),
	93 a folyékony mássalhangzó (34·31%)
	54 a pillanatnyi „ (19·94%).

ÉNEKTANÍTÁS A KÖZÉPKORBAN.

A Nyugat-római Birodalom bukása után az ötödik század végén az Alpokon túl fekvő országokba szakadtak a birodalom híres jókulátorai és histriói s mint vándor utcai színészek és énekesek tengették életüket. Ezzel érte az első itáliai hullám a középkori Európa új országait. Magának a zenének és éneknek azonban lassankint új mecenása támadt Rómában, a pápaság, mely az üldöztetések elmúltával mind nagyobb és nagyobb teret biztosít az éneknek a liturgiában. Az antifonikus énekgyakorlat ugyan már Szent Ambrus püspökkel bevonult Milánóba, — 386 óta — ahol a Cantus Ambrosianus még ma is él, de csak I. Cölestin pápa alatt (422—432) került bele a római liturgiába. Rómában egy »schola cantorium« nyomai még a 4. évszázadba nyulnak vissza, teljes kiépülése azonban csak a 6. század végén s a 7. elején Nagy Szent Gergellyel köszöntött be, a gregorián énekek első rendszerezőjével, aki híres énekiskolát alapított, mely gyermekeken kívül férfiakból állott. Mikor Ágoston az angolok megtérítésére utazott, 40 társa közül ebből az iskolából vitt egy pár énekest, hogy a galliaiakat és angolokat kiképezzék a művészies egyházi énekben, bár ez nem volt könnyű dolog, mert a gregoriánus ének lágy-sága erős ellentétben állott az akkori gall és germán népek szilajságával és nyelvük durvaságával, mely a latin kiejtéshez sehogy se tudott igazodni. A milánói és római énekmodorral szemben pl. a gallok kezdetleges modorát cantus gallicusnak nevezték az odaküldött énekes klerikusok. Lassankint azonban mégis kialakulnak az egyházi ének kítűnő tűzhelyei a különböző egyházakban és kolostorokban. Metz, Sankt Gallen, után Nagy Károly alatt Aachen lesz így központtá, a szépművészetek részére. Magyar földön Szent István alatt Veszprém és Csanád az egyházi ének középpontja. Hírneves iskolájuk volt a 15. századba a sárospataki ágostonosoknak is, akiknek egyik nagynevű növendéke, a későbbi primás Szalkai János. Az ő rendkívül becses iskolai jegyzeteiben kapunk képet arról, hogy a tanítás színvonala Patakon teljesen európai volt. A hangképzés nem volt külön problémája ez énekiskoláknak. A zeneileg pontos és biztos éneklés volt a főcél, úgy mint a mai iskolai énektanításban. A tanító előénekelt, a növendékek utánózták. Mik voltak egy-egy ilyen iskola esztétikai elvei, igen érdekesen írja le egy 1474-ből származó kézirat, melyet a drezdai állami könyvtár őriz. A címe: *De modo bene cantandi* . . . Vigyázzon az énekes így szól az első szabály, hogy »concordialiter« énekeljen (azaz együtt a többivel), továbbá, énekeljen »mensuraliter« (azaz taktusban), »mediocriter« (vagyis helyes magasságon kezdje, nehogy túl fönt, vagy túl lent kelljen énekelnie), »differentialiter« (az az helyes tempóban, nagyobb

ünnepeken ünnepélyesebben, vagyis lassabban, méltóságteljesebben, közönséges alkalmakkor valamivel gyorsabban), »devotionaliter« (fogadalom szerint, ez valószínűen az elburjánzott *contrapunto al mente* ellen szólt, ne aprózza a dallamot, s ne énekelje azt egy quinttel följebb, vagy egy quarttal alább), »satis urbaniter« (azaz ne parasztosan; rusticitásnak, vették a hehezést, az orrhangon való éneklést, a magánhangzók deformálását, mert érthetlen szöveget ad. Különösen papok hibája ez, mondja a kézirat, »Daminis vabiscumot« ejtenek, vagy azt éneklék »aremus... Dominus vobiscum és oremus« helyett. A cél tehát ha dióhéjban is, de teljesen adva van. A módszer az volt, ami a korabeli iskolákban is dívott általában: követve a nyelvtanítási módszert. Első fok volt a szabály ismertetése, a másik példák a szabályra, a harmadik a tanultak begyakorlása. »Exempla ad usum canendi«-ken tanultak. A kánonon keresztül vitték be az ifjakat a polifonia rejtelmibe.

Nem sokat változtak lényegileg az állapotok akkor sem, mikor a 16. század vége felé a monódiatermés megindul és megszületik az opera. Mégis ezt az időt vehetjük a szóló énekre nevelés kezdeteinek. A zenei feladatok bonyolódtak, a szólóének fokozottabb igényeket támasztott a hang szépsége és a kényes ékítményezés irányában, a tanítás mégis a régi kitaposott nyomokon haladt, megmaradt a régi házi recepteknél. Az első rendszerezés még a 16. század közepére nyúlik vissza; a nápolyi *Maffei* munkáját (*Discorso della voce* 1562.) szokás az első énekiskolának venni, mely az újabb irányt szolgálja. A század végén s a 17. elején már egész sereg mű gazdagítja az irodalmat. Legismertebb közülük Caccini alapvető »Nuove musiche«-je 1602-ből.

A 17. SZÁZADI NAGY OLASZ ISKOLA.

Kitűnő összefoglalását adja az olasz éneklés igazi klasszikus korának a jelzett irodalom feldolgozásával Hugo *Goldschmidt*: *Die Italienische Gesangsmethode des 17.-ten Jhdts, und ihre Bedeutung für die Gegenwart*. A 17. századi olasz iskola első parancsa elmélyedés a költemény és kompozíció tartalmába és előadás annak szellemében. A művészi éneklés minden kifejező eszköze, különösen a manierák kizáróan csakis ennek értelmében használhatók. Az előadásnak a szövegmondás feltétlen tisztaságára kell törekednie. Vigyázni kell a szöveg és zene ritmusának egységére. Hosszú szótág csakis hosszú, rövid szótág csakis rövid kótára eshet. A rövid szótág is lehet hosszú, helyzeténél fogva, ha két mássalhangzó következik utána. A tiszta szöveg érdekeit szolgálja a korán kezdett és hosszú ideig folytatott szolfedzsálás. A hangmívelő gyakorlatok vokalizálva a hang középső fekvésében, a hexakkordok keretei közt, közepes erővel, megerőltető éneklés nélkül végzendők, nem szabad túlkorán átlépni a hang természetes terjedelmét. A gyakorlatok kis figurák, accentusok, úgynevezett manierák, különösen pedig a lassú tremolo, ami alatt a lassú trilla értendő. Trillo alatt viszont a hanglökések értődtek primviszonyban, az előadás érzelmességének növelése érdekében. Ezzel egyidejűen gyakorolták a »messa di vocé« (crescere e scemare la voce) és a különféle esclamaziókat, az »esclamazione vivát« és »languidát«. Ez a regiszterek kiegyenlítését szolgálta, teljesen a legújabb felfogás értelmében s nem abban az értelemben, ahogy a regiszterek kiegyenlítését magyarázták a 18. századtól mind a legújabb időkig. A hibátlan intonálás érdekében minden gyakorlatot hangszer kíséret nélkül énekelnek, ami önállóságra nevel s megkönnyíti a mester ellenőrzését az intonálás helyességét illetően. Az iskolai gyakorlatok és a gyakorlati muzsika mellett még két- és háromszólamú szolfedzsók tették a tanítás anyagát, amelyek nemcsak a növendék hangtalálási és ritmizálási készségét erősítették, hanem egyben a hangterjedelmet is növelni voltak hivatva. Törekedtek gégeügyességre, de csak a mérsékelt, ízléses kolo-

ratúrara, nehogy az a hang természetes szépségének rovására essék, hanem ellenkezőleg, annak nemes színét mozdítsa elő.

Ezek az alapelvek kulmináltak a híres bolognai iskolában, melyet *Pistocchi* alapított 1700 körül s tanítványa a hírneves castrato *Bernacchi* folytatott, aki mint Haendel énekese Londonban is huzamosabb ideig működött. Élt 1685—1756. A bomlás csirái azonban már bent voltak a levegőben.

OLASZ HEGEMÓNIA EURÓPÁBAN.

A 17. század közepén kezdődik a castráltak térfoglalása az ének-művészetben. Velük mind nagyobb jelentőségre tesz szert a »gorga« (ahogy a koloraturás, maniros gégemesterkedést nevezték), az eszközből hovatovább cél lesz, az igazi mély művészet helyét észrevétlenül az üres virtuózkodás váltja föl. Az ének-művészet hanyatlásáról szól már *Tosi* Pier Francesco, a nagynevű Castrato 1723-ban megjelent művében: »*Opinioni dei cantori antichi e moderni o sieno osservazioni sopra il canto figurato*« s ettől kezdve valósággal divat lesz ezt a hanyatlást emlegetni s a panaceát keresni reá. Valósággal mint valami orgonapont tér ez vissza minden szakmunkában és folyik a vigaszkeresés. Az olasz maestrók elárasztották egész Európát, úgy-szólván minden nagyobb fővárosnak meg vannak a maga olasz mesterei, akik mind a legvalódiabb és leghamisíthatlanabb olasz belcantóval cégérikön működnek, mint valami jól összehangolt zenekar játszik a szinte stereotíp melódiát, hogy egy az ének s az olaszok az ő prófétái. Lully és Rameau alatt bontogatja ugyan már szárnyait a francia művészi szóló éneklés, Németországban is virágzásnak indul a nemzeti nyelvű vallásos ének, sőt a hamburgi mozgalomban az opera, az olasz tanítómester járószalagja azonban még mindig irányít. Olasz nyomokon halad az éneklésre nevelő gyakorlat és *Johann Crüger* 17. századi idevágó művei csakúgy, mint Nagy Frigyes nem túlságosan olasz barát karmesteréé, *Agricoláé*, aki *Tosi* munkáját fordította németre. A 18. század vége felé olasz nyomdokot követ *Johann Adam Hiller* két alapvető műve, az *Anweisung zum musikalisch richtigen* és a *zum musikalisch-zierlichen Gesange* (első 1774. másik 1780-ban), sőt még a francia forradalom nagy, zenei reformja is, mely a zene minden főágának módszeres feldolgozását adja. A *Méthode de chant du Conservatoire* a 19. sz. elején jelenik meg első kiadásban s már címében elárulja olasz eredetét. A cím után ugyanis az áll: *Redigé par L. Cherubini, Méhul, Gossec, Garat, Plantade, Langlé, Richer et Guichard, avec collaboration de Ginguéné de l'Institut, et du Professeur Mengozzi*. A kiadványt tehát bizottság állította össze alapos tárgyalások után, melyeknek alapja az előszó tanusága szerint a kiváló olasz ének-mester *Mengozzi* elaboratuma volt. A munka kitűnő voltát mi sem igazolja jobban, mint hogy vagy hatvan évvel első megjelenése után újból hivatalosan kiadják, 1866—67-ben. Az előszó még azt is leszögezi, hogy *Mengozzi* »a déposé dans cet ouvrage les principes qu'il avaiet puisée dans l'école célèbre Bernacchi«.

Még tovább is követhetők az olasz hagyományok. Németországban *Nehrlich* 1841-ben adja ki terjedelmes művét: »Die Gesangkunst, oder: die Geheimnisse der grossen italienischen und deutschen Gesangsmeister alter und neuer Zeit«. További alcíme jelzi már azonban az idők fordulását: vom physiologischen, psychologischen, aesthetischen und paedagogischen Standpunkte betrachtet, mit Berücksichtigung aller Erfordernisse, von denen die vollendete Ausbildung eines Sängers abhaengig ist. Sistematisch bearbeitet, durch anatomische Tafeln erkläert, nach eigenen Erfahrungen erweitert und durch eine rationelle Basis zur Wissenschaft erhoben, von C. G. Nehrlich, Privatgelehrten, und Lehrer der italienischen Kunstgesanges zu Leipzig.

(Folytatjuk.)

OTTÓ FERENC:

EGY ÉSZAKEURÓPAI HANGVERSENYKÖRÜT TANULSÁGAI.*

A nagy nemzetközi konferenciák (Népszövetség, Szellemi Együttműködés, Pen-klub, Rotary-klub stb.) mellett a különböző Festivalok és Olimpiások idején feltűnik az európai szellemi életben egy új, érdekes jelenség: a *propagandahangverseny*. Egyes államok összegyűjtik legjobb művészi erőiket zenekari, énekkari vagy operaegyüttesekbe s ezeket, mint reprezentatív testületeket, állami támogatással külföldi hangversenykörútra küldik, hogy a nemzet zenekultúráját, illetőleg sajátos zeneművészetét külföldön bemutassák.

A propagandahangversenyek az utóbbi időben igen elterjedtek. Magyarországot egyre sűrűbben látogatják a nagy külföldi zenekarok (bécsi és berlini Filharmónia), énekkarok (Schubertsbund, a baseli Gesangverein, a poseni Dómkórus, a Tomaner-Chor stb.) és a nagy olasz operaegyüttesek, amelyek magasrendű művészi teljesítményekkel eredményes propagandát fejtenek ki nemzetük érdekében.

Épen ideje volt, hogy Magyarország is megmozduljon. Magyarországnak több olyan nagy zenei együttese van, mely összetételénél és művészi multjánál fogva kiválóan alkalmas arra, hogy az ország zenekultúráját, sőt kultúrfölényét egy külföldi hangversenykörúton méltóképpen képviselhesse. Zenekaraink mellett újabban már énekkaraik is mind gyakrabban látogatnak el külföldre. A Székesfővárosi Énekkar Ausztriában, a Budai Dalárda Olaszországban, a Palasztrina-kórus Lengyelországban, az Egyetemi Énekkar pedig Észak-európában és Amerikában járt a közelmúltban hangversenykörúton. A Palasztrina-kórus lengyelországi és az Egyetemi Énekkar északeurópai hangversenykörútján (Lengyelország, Lettország, Észtország, Finnország, Svédország, Dánia, Németország és Ausztria) a sorok írója is résztvett, mint énekes. Megfigyeléseiről és tapasztalatairól az alábbiakban igyekszik beszámolni.

ÉNEKKARI KULTÚRA.

Meglepő élményben volt része a tallini finn-ugor kongresszusra utazó Egyetemi Énekkar tagjainak Észtországban. A magyar énekkart az észti állomásokon zenekarok helyett mindenütt vagy nagy férfikari — többnyire azonban vegyeskari együttesek éneke fogadta. Ebben az első pillanatra nincsen semmi különös. Énekkart énekkar fogad. Azonban a fogadtatásra színes nemzeti ruhákban kivonuló észti vegyeskarok éneke a legtisztább a *capella* stílusú ének volt. (Az a *capella*-stílus kiséretmentes, nemes éneklési módot jelent.)

Az északi államokban nagy énekkultúra van. Nem ritkák a 80—100—150 éves énekkarok. (A svéd és dán egyetemi énekkarok a közeljövőben fogják megünnepelni fennállásuk 100 éves évfordulóját.) A finn egyetemi énekkarnak (Ylioppilaskunnan Laulajat) külön palotája és hangversenyterme van, a falakon a karmesterösök arcképeivel. Jellemző, hogy a finnek a finn-ugor kongresszussal kapcsolatos »Három nemzet hangversenyén« kizárólag egy nagy helsinki vegyeskarral (Elvon Kuoro) képviseltették magukat, amely csak Sibelius-műveket adott elő. A tallini finn-ugor kongresszuson különben rengeteg észti kórus is szerepelt. A kórus az észti állami ünnepeken mindenkor hivatalos szereplő. De nemcsak az államnak és a városi testületeknek vannak jól megszervezett énekkaraik, hanem sürűiek a vidéki parasztnénekkarok is.

A világi énekkarok mellett virágznak az egyházi énekkarok is. A Palasztrina-kórus lengyelországi útja alkalmából csodálkozva hallgattuk

* Az Egyetemi Énekkar és a Palestrina Kórus hangversenykörútjai 1937-ben.

a varsói székesegyházban a hatalmas férfi-fiúkórus nagycsütörtöki passió-énekét. A poseni dómkórus tökéletes egyházi énekében a kórus budapesti vendégszereplése alkalmával gyönyörködtünk. A poseni dómkórus magas fiúhangjai szinte anyagszerűtlenül túlvilági fényben csillogtak. A transzendentális jelleg nemcsak a kidolgozott színhatásokban, hanem a szólamok eszményi rajzában is megnyilatkozott. Láthattuk mire képes az északi Scuola Cantorum.

Ha a fejlett északi karénekkultúra okait vizsgáljuk, két fontos tényezőt kell figyelembe vennünk. Elsősorban az északi népek többszólamú éneklési kedvét. A balti országok népei hamarabb »tercelnek« népdalaikban, mint a mi népünk, vagy a déli népek általában. Talán ebben a tercelésben többszólamúság legősibb nyomait láthatjuk. A legrégibb többszólamú műformák egyike ugyanis az angol gymel (cantus gemellus-ikerének), mely a kezdő és befejező hangok kivételével párhuzamos tercekből áll. Ennek pedig, és ezzel együtt az egész többszólamúságnak az őshazája, az újabb kutatások szerint, Skandináviába tehető. A többszólamú éneklési kedv döntő, mert kiválóan kedvez a kórusok és kóruskultúra kialakulásának.

Másik fontos tényező az északi népek demokratikus államberendezése és kollektív szelleme. Északon az emberek közelebb vannak egymáshoz. Az egyik barátságos berendezési koppenhágai vendéglőben megkérdeztük a velünk szórakozó dán egyetemi hallgatóktól, vajjon a vendéglő a »jobb helyek« közé számít-e? »Nálunk nincsenek *jobb* helyek. Nálunk mindenki mindenhová mehet«. Felelték mosolyogva. Ez így van minden északi államban. Északon nincsen arisztokrácia. Nincsenek kirívó társadalmi ellentétek sem. A király az utcán sétál a nép közt. A földet már régen felosztották a parasztság között. Nemhiába szeretnek hivatkozni hazai agrárstatisztikusaink a mintaszerű észt földbirtok-reformra.

A többszólamú éneklési kedv mellett a modern demokratikus és kollektív szellemű társadalmi berendezkedés is elősegítette az északi államok karénekművészetének kifejlődését. Megemlíthetjük még, hogy több északi állam szerencsésen elkerülte a világháború vérzivatarát és az »Inter arma silent musae« kényszerű szünete nem akasztotta meg a művészi fejlődést.

A fejlett közösségi tudat tehát kedvez a karéneklésnek, amely már magában is egy eszme (a művészet) szolgálatában való társas összefogotelt jelent. Az északi énekkarban ma természetes szomszédnak tekinti egymást a miniszteri tanácsos, a szakácsnő és a szövőgyári munkás. (Folytatjuk.)

KRITIKAI FURCSASÁGOK

Általánosan ismert tény az, hogy a zenei zsenik értékeit koruk nem ismeri fel egységesen. Akadnak ugyan jó számban lelkes hívei, sőt rajongói is a nagy mestereknek, de egyöntetű vélemény rendszerint csak a haláluk után alakul ki róluk. Különösen eltérő nézeteket vallanak a hivatalos véleménynyilvánítók: a kritikusok. Elképesztő véleményeket írtak sokszor olyanokról, akiket ma kritikán felülálló nagyságoknak tisztelünk. És még különösebb az, hogy egyazon kor nagy zeneszerzői is egymással szemben milyen megértés nélkül voltak. Ezekből a kritikákból adunk az alábbiakban egy kis szemelvényt.

* * *

Bachot kora elsősorban mint nagy orgonajátékost tisztelte. Pedáljátékaról például egy csodálója azt írja, hogy amit ő a két lábával könnyen lejátszik, az másnak még öt újjal is keservesen menne. De szemükben Bach kompozíciói eltörpültek az olaszoké mellett. Az olasz zene volt az egész 18. században a közrajongás tárgya. A »Kritischen Musikus«-ban a következő

kritika jelenik meg Bachról: »Ez a nagy ember kivívhatná az egész nemzete csodálatát, ha több kellem volna benne s ha darabjaiban nem térne el a természetestől olyan zavart, cikornyás módon és azok minden szépségét nem homályosítaná el olyan mesteri művészettel.«

*

Beethoven sem kerülhette el a megnemértés keserűségét. Még *Haydn* sem tekintette jóideig másnak, mint csupán nagy zongoristának. Legnagyobb műveire, a IX. szimfóniára, a Missa solemnisre, az utolsó vonósnégyesekre pedig az volt a hivatalos vélemény, hogy azok egy süket fantasztikus torzszülöttei.

*

Az ötödik szimfóniára *Le Sueur*, *Berlioz* tanára azt mondta, hogy ilyet egyáltalán nem volna szabad csinálni.

*

Spohr az ötödik szimfónia fináléjának grandiózus témáját banálisnak tartotta.

*

A »*Fidelio*« bukása közismert. A »*Leipziger Musikzeitung*« kritikusa a következőket írja: »Beethoven eddig olykor az új és különleges kedvéért feláldozta a szépet, azért ettől az első színpadi művétől is legalább egyénit, újat, bizonyos eredeti, teremői fényt várnánk és éppen ezek a tulajdonságok hiányzanak. Az egész, ha nyugodtan és előítélet nélkül szemléljük, sem lelemény, sem kivétel tekintetében nem kiemelkedő...«

*

A 3. számú *Leonóra-nyitányt* is elítélte a korabeli kritika a »szakadatlan diszszonanciák és a hegedűk túlzott süvöltözései miatt«. Megtudjuk, hogy az inkább mesterkélttség, mint igaz művészet.

*

Sztravinszki számára Beethoven teljesen közömbös.

*

Ismeretes az a lelkesedés, amellyel *Schumann* rajongott Chopin muzsikájáért. *Chopinnél* nem talált visszhangra ez a rajongás. Például a »*Karneval*«-ra kijelentette, hogy az egyáltalán nem zene.

*

Talán a legtöbb ellenszenvet *Wagner* váltott ki a kritikusaiból. A »*Wiener Neuen Freien Presse*« a következőket írja a »*Niebelung*« tetralógiáról: »Nem, nem és harmadszor is nem! A német nemzet nem vállal közösséget ezzel a nyilvánosságra került majom-szégyénnel (*Affenschande*). És ha ez a hamis aranya a *Niebelungok* gyűrűjének valamikor igazi tetszést fog aratni, ez a tény azt fogja jelenteni, hogy a német népet kitörlik a nyugati kultúrmépek sorából.«

*

Wolff Hugó Brahmsot nem tartotta igazi nagy komponistának, mert szerinte »a zeneszerző nagyságát mindig arról lehet felismerni, hogy tud-e újjongani. Wagner tud, Brahms nem.«

*

Brahms nem ismerte el Brucknert nagy zeneszerzőnek. Szimfóniáit óriáskigyóknak mondta. »Hogy Bruckner művei halhatatlanok? vagy különösen a szimfóniái? Nevetséges!« — mondta gúnyjal.

*

A legnépszerűbb operák egyike, Bizet »Carmen«-ja is megbukott a párisi bemutatón. Lássuk a hivatalos véleményt: »Bizet ahhoz az iskolához tartozik, melynek tanítása az, hogy a zenei gondolatot feloldják, ahelyett, hogy határai közé szorítanák. Az iskola számára, melynek apostola Wagner úr, a motívum, kiment a divatból, a dallam túlhaladott, az ének, melyet a zenekar túlharsog, csak önmagának gyenge visszhangja.«

* * *

És így tovább... A furcsa kritikák sorát folytatni lehetne egészen napjainkig és ez a sor a jövőben sem fog megszakadni, mert ez a törvényszerűsége az életnek. Mindig lesznek Hanslickok és Beckmesserek, akiknek megfagyott konvenciói előtt örökké idegen marad az újítók vulkanikus világa.

A MEXIKÓI ZENEKULTÚRA — ZENÉI NÉPMŰVELÉS MEXIKÓBAN

Mexikó, mely az őslakók, a mayak csodálatos kultúrája óta kevés szerepet játszott a világ közös kultúrájának a küzdőterén, virágzó életnek indult. — Mint ahogy a többi kultúrában elmaradt, vagy a régi tradíciókba belemerevedett nép — nemzeti öntudatára ébredt és ami a legfontosabb, ráeszmélt arra, hogy csak úgy tud felszínen maradni a nemzetek létért való küzdelmében, ha szintén tagja lesz az európai nagy kultúrközösségnek.

Ez a bekapcsolódási vágy az európai kultúrába már abból a határtalan lelkesedésből is kitűnik, amellyel fogadják az európai művészet és elsősorban a zene termékeit. Csodálatosképpen — ami lelkiük őstalaj-jellegének tulajdonítható — a legnemesebb stílusokban írt művek találkoznak a legmelegebb rajongással. Általános lelkesedés közben kerülnek előadásra Palestrina, Lasso, Schütz, Bach, Händel, és a bécsi klasszikusok, Haydn, Mozart, Beethoven remekei. A Bach iránti tisztelet jele az is, hogy Mexikó egyik nagy zeneiskolája »Juan Sebastian Bach« nevet viseli.

Külön kiemelés érdemel Mexikó Beethoven-kultusza. A német telepesek adományából emelt gyönyörű Beethoven-émlékművet a város egyik legszebb terén, a »Palaccio de Belles Artes« hatalmas márvány épülete előtt helyezték el. A legnagyobb hangversenyterem neve: Sala Beethoven. A titáni mester műveinek előadásai napirenden vannak. Még a Kilencedik szimfónia sem ritka jelenség a mexikói zeneéletben. Beethoven-rajongásuk nagyságára jól rávilágít az, amit egy »benszületett« mexikói mondott egy ott lakó németnek, hogy: a német népet egyedül azért a tényért is irigyelhetik, a többi nemzetek, mert az ő szülöttje Beethoven.

A kormányzat is tevékeny részt vesz az európai zene átültetésében. Három szerve — a »Nemzeti zenekar«, a »Trio classico« (kamarazene-együttes) és az »Egyetemi énekhar« (vegyeskar) által a legmagasabb színvonalú kultúr-munkát végzi. Hangversenysorozatokot rendez, melyekre *mindenki szabadon elmehet*. A hangversenylátogatók még a szabad bemenetel mellett egy zenei szaklapot is kapnak ingyen. Ez a mexikói »A Zene« a miénkhez hasonló újság, az előadásra kerülő művek elemzésével és ismeretterjesztő tanulmányokkal.

Természetesnek találhatjuk, hogy ilyen előnyös feltételek mellett a hangversenytermek zsúfoltságig megtelnek. De ha elolvassuk az egyes hangversenyek műsorát ez már nem lesz olyan természetes. A programmok rendkívül súlyosak és értékesek. Ezeknek a hangversenyeknek a rendeltetése ugyanis nemcsak az, hogy a zeneművészet léleknevelítő hatásával magasabbrendűvé tegyék a népet, hanem az is, hogy az általános műveltséget emeljék, korok és stílusok rendszeres bemutatásával. Ezért mind a három szerv, melyhez negyedik gyanánt az Opera is csatlakozik, az egyes műfajokkal történeti sorrendben ismerteti meg a hallgatóságot. Egy-egy est műsorán rendszerint egy stílusban írt zeneművek vannak.

A »Nemzeti zenekar« ebben az évadban hét koncertet állított be a népművelés szolgálatába. A hangverseny-ciklus címe: *Zenekari muzsika történeti sorrendben*. A hét est a következőképpen tagozódik:

1. Corelli, Händel, Bach (barokk zene). 2. Haydn, Mozart (klasszikus). 3. Beethoven, Schubert (klasszikus-romantikus). 4. Schumann, Chopin, Brahms (romantikus-későromantikus). 5. Berlioz, Wagner, Liszt (újromantikus). 6. Csajkovszky, Strauss Rihárd, Rimszkij-Korszakov (késő- és utóromantikus). 7. Bruckner, Franck (egyvezetű romantikusok, akik arra törekedtek, hogy az egyes romantikus irányokat közös nevezőre hozzák).

A »Trio classico« ugyanilyen történeti sorrendben mutat be egy kamaraművekből álló szemelvényt. Couperin-től Debussy-ig és Ravel-ig hallhatóak minden stíusból vonósnégyesek és zongorával kapcsolatos kamaraművek. Az ugyancsak hét hangverseny műsorán *Dohnányi* egyik zongoraötöse is szerepel.

Roppant tanulságos az »Egyetemi énekhar« nevet viselő állami vegyeskar hangversenysorozata. Szintén történeti sorrendben következik a hét est. A tizenharmadik századbéli híres »nyár«-kánontól, s Adam de la Hale-től a troubadourtól és déchantour-tól kezdve a mai modern muzsikáig, a karművek minden fajtájából adnak ízelítőt. Ófrancia rondók, olasz frottolák, madrigálok (Byrd, Morly, Hilton, Gesualdo, Marenzio, Gastoldi, Palestrina, Lasso stb. művei), továbbá klasszikus és romantikus kórusok szerepelnek a programban. Érdekes összeállítású az utolsó, úgynevezett »modern« est. A műsor Debussy, Ravel, Sokolov, Cserepnin, Hindemith (Frauenklage und Landsknechtslied) és Strauss Rihárd műveiből áll. (Úgy látszik a modern magyar kórusművészet még ismeretlen Mexikóban.)

A zenei népművelés eszközei közé tartozik az Opera is. A mexikói operaháznak az év végére tervezett történeti ciklusa, a »Ciclo Historico de Drama Lirico« az opera fejlődésével akarja megismertetni a népet. Gluck, Mozart, Weber és Wagner képviselik az egyes fejlődési fokokat.

A mexikói kormányzatnak figyelme kiterjed arra is, hogy a művek betanítását és részben az előadást is szakemberek, képzett művészek végezzék. Ezt a problémát nem úgy oldja meg mint Magyarországon a Zeneakadémia hőskorában, hogy külföldi szakembereket hív be az országba, hanem mexikóiakat küld ki állami pénzen Európába zenei tanulmányaik elvégzésére. A kórusvezetők, a Trio classico tagjai, az operarendezők és karmesterek mind Európában, elsősorban Berlinben, Párisban és Rómában szerzik meg zenei tudásukat. Így a mexikóiak elérik azt, hogy az idegen kultúra átültetése mellett is mexikóiak tudnak maradni és nem válnak külföld zenei gyarmatosaivá.

(H.)

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL BEETHOVEN: MISSA SOLEMNIS

A Palesztrina-kórus előadásában, *Vaszy Viktor* vezénylete mellett hallottuk február 3-án este a Vigadóban Beethoven Missa solemnisét. Amint lapunk múlt számában megírtuk, a kiváló kórus többek között ezzel a hatalmas művel indul külföldi hangverseny körútjára. A hangverseny beigazolta a választás helyességét. A maximális feladat úgy a karmesternek mint a kórusnak kihozta a legnagyobb képességeit.

Az előadás főértéke az volt, hogy a mű természetes szépségében hangzott el, vagyis nem volt benne semmilyen erőltetett belemagyarázás. Az igazi interpretáló művész ugyanis sohasem önmagát kívánja kifejezni a remekművek tolmácsolásával, hanem feláldozza magát, lemond egyéniségéről és médiuma lesz az alkotó szellemének.

Külön elismerés illeti a Székesfővárosi Zenekart, amiért a szokatlanul nehéz zenekari kíséretet a nemes muzsikához méltó művészettel szolgáltatta meg.
H.

A »RÉGI ZENE« A SZABADEGYETEMEN

Az igazi intim muzsikálás szellemét akarta a Székesfővárosi Népművelési Bizottság elmélyíteni, amikor a Szabadegyetem programjába beillesztette *Kóza György* »régi zene« hangversenyeit és *Bartha Dénes dr.* ezekkel kapcsolatos előadásait a régi zene céljáról, értelméről, fontosságáról és általában a XVI., XVII. és XVIII. század muzsikájának szelleméről.

Négy ilyen, előadással egybekötött hangversenyt hirdetett a Népművelési Bizottság, melyeken a három század olasz, francia, német, angol, holland, spanyol, osztrák és magyar orgonára és a zongorát megelőző húrosbillentyűs hangszerekre (cembalo, chlavikord, clavecin, virginal) írt művekkel ismerkedik meg a hallgatóság.

Az első est február 9-én volt a Zeneművészeti Főiskolán melynek nagyszámú hallgatósága élvezettel merült el ezeknek a koroknak a muzsikájában, amelyekben az előadót, a művet és a közönséget nem választották el egymástól olyan mérhetetlen távolságok mint ma, s amikor a közönség a zenében nem az előadás tökéletességét, a virtuozitást kereste, hanem magát a közös életből fakadó muzsikát.
H.

MODERN OLASZ KAMARAZENEEST

Az olasz külpolitika nem utolsó sorban kultúrpolitika is, mely az új olasz művészet külföldön való ismertetésére és népszerűsítésére van hivatva. Ilyen céllal alakult a »Gruppo Strumentale Italiano« nevű vonósokból és fúvósokból álló kamaraegyüttes is, mely karmesterén, *Sanzogno* Ninonak gondos vezetése alatt a korszerű olasz zene néhány reprezentáns alkotását mutatta be igen jó előadásban a Zeneművészeti Főiskolában tartott február 11-i hangversenyen. A műsorból kiemelkedett *Malipiero* ihletett, dallamot dallam tetéjébe halmozó, apró formákat mozaikszerűen egymásbaöltő »Szónátája« és *Petrassi* Goffredo két szép vokális kompozíciója (*Vocalizzo*, *Lamento d'Arianna*). A műsort a vezénylő *Sanzogno* *Introduzione*-ja, *Alfano* teátrális Tagore-dalai, és *Castelnuovo-Tedesco* olcsó hatásokra törekvő, helyenként a szalonzene színvonalát érintő hárfaconcertinója egészítette ki. A sikerben nagy része volt a két szólistának: *Vivante* Ginevra énekesnőnek és *Gatti Aldovrandi* Clelia hárfaművésznőnek is, akik avatott előadásukkal és odaadó művészetükkel szolgálták a bemutatott műveket.
F. F.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Ravel-émlékhangverseny Párisban.

A párisi szimfonikus zenekar a nemrég elhunyt nagy francia zeneszerző emlékére díszhangversenyt rendezett, amelynek műsorán többek között a világsikert ért »Bolero« is szerepelt.

Wagner emléktábla Párisban. Párisban az Avenue Chateau egyik kis házán emléktáblát helyeztek el, mely azt jelzi, hogy Wagner 1841-ben ott komponálta a »Bolygó hollandi« című operáját.

BELFÖLDI HIREK

....

A dalosszövetség kóruspályázatának az eredménye. A Zene január 16-i számában közzétettük a Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetségének pályázati hirdetését, melyet a székesfehérvári Szent István ünnepségek alkalmával megartandó dalosversenyre írt kóruskompozíciókra írt ki. A pályázat szép eredményvel végződött. 100—100 pengős pályadíjat nyertek: Kárpáti Sándor, Országh Tivadar, Kerpely György, Ádám Jenő, Péter József, Ákom Lajos, Nagy Sándor, férfikarra írt kompozíciókkal és Sztára Sándor, Farkas Ferenc, Vásárhelyi Zoltán, Kerpely György, dr. Török Zoltán vegyeskarra írt kórusaikkal. Dícséretben részesültek még a következő jellegű művek: Kimentem a rétre; Egyenes út; A szívem egy nagy harangvirág; Kúnfajta nagyszerű legény volt; Kerti viola; Somogytól Csikig; Erdélyi magyarság; Tempo Giusto.

Új hangrendszerjavaslat! Ezen a címen jelent meg e hó elején egy érdekes tanulmány *Ecsedi Ferenc* tollából. A szerző eltér a modern törekvésektől, melyek egyrészt több mint tizenkétfokú hangrendszerrel igyekeznek a temperált hangolás által

keletkezett hibákat kiküszöbölni (Busoni, Haba), másrészt pedig osztott billentyűk segítségével cserélhető tizenkétfokúsággal akarják a jelenleginél tisztább hangolást elérni (Bosanquet, Poule, Tanaka). Az új hangrendszerjavaslat tisztán tizenkétfokúságnál marad, tehát új hangszerek nem szükségesek, sem új technika hozzá. A rendszer lényege az, hogy korlátlan enharmonikus lehetőséget teremtsen azáltal, hogy az enharmonikus hangokat pontosan a két rezgésszám mértani középárányosa szerint hangolja be.

5000 pengős művészsegély. A Nemzeti Hitelintézet 5000 pengőt utalt át a kultuszminisztériumnak, a művésznyomor enyhítése céljára. Ezzel kapcsolatosan kérdést intéztünk a minisztérium illetékes hatóságához, hogy a zeneszerzőket is felvették-e a segélyezendők közé. Kérdésünkre azt a választ kaptuk, hogy az összeg egyenlő arányban kerül szétosztásra az arra valóban rászoruló és tehetséges művészek között akár festők, szobrászok vagy zeneszerzők azok. Ilyen adományok ugyanis már a múltban, más pénzintézetek részéről is több ízben voltak s amelyekből a muzikusok is kapták az őket megillető részüket. A kultuszminiszter úr ezen igazságos szellemét örömmel üdvözljük, mert a zeneszerzők mindenkinél jobban rászorulnak az állami és társadalmi támogatásra. A képzőművészek ugyanis valamivel előnyösebb helyzetben vannak a zeneszerzőknél, mert ha művészetük anyagi áldozatokat kíván is, azok részben megtérülnek, ha alkotásaikat eladják. A zeneszerző ezzel szemben amellet, hogy ugyanúgy költségébe kerül az alkotás (kótapapír, a szólamok kiírása stb.), még rendszerint műve előadását is csak anyagi hozzájárulás árán remélheti. A mai zeneszerzők éppen ezért csak idejük kis hányadát tudják művészetüknek szentelni, mert kell, hogy a létfenntartáshoz és a művészetük ápolásához szükséges anyagiakat egyéb és művésztől sokszor teljesen idegen munkával szerezzék meg.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.

Telefon : 349-522

Felelős kiadó :

DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104.

Telefon : 122. mellékállomás

Budapest

XIX. évfolyam, 10. szám

1938 március 1.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Novágh Gyula : A Székesfővárosi Zenekar 15 évi munkája és jelentősége. — Sugár Viktor : A Budavári Koronázó Főtemplom egyházi zenéje a múltban és jelenben. — Prahács Margit : Bartók-bemutató. — Dr. Molnár Imre : Énektanítás hajdan és most. — Ottó Ferenc : Egy északkeurópai hangversenykörút tanulmányai. — Megemlékezés Schopenhauerről születése 150. évfordulóján. — Események a hangversenyéletből. (A Zene-művészeti Főiskola Händel-jubileuma.) — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner: Toccata

Vezényel: Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Wagner: Mesterdálnok-Nyitány
Tóth Dénes: Poème lirique

Vezényel: Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F.: Táncjátékszvit

Vezényel: Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor: I. Partita

Vezényel: Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók: I. szvit

Vezényel: Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel: Kenessey Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Respighi: Róma négy kútja

Vezényel: Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel: Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznap este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel: Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel: Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Szfőv. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

II Beethoven: IX. szimfónia

10 Vezényel: Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye észak-európai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel: Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenharmadik hangverseny

(B bérlet)

1938 március 10-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel

Vezényel:

Bor Dezső

karnagy

Közreműködnek: **Gilles Guilbert** zongoraművész (Páris), **Tamás Ilona**,
Dósa Mária, **Sárdy János**, **Hámory Imre**, a m. kir. Operaház művészei
és a **Palestrina Kórus**.

ÜNNEPI DÍSZHANGVERSENY

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a
Székesfővárosi Zenekar fennállásának 15. évfordulója alkalmából.

1. **Erkel Ferenc** (1810 Békésgyula — 1893 Budapest): Magyar ünnepi nyitány.

Az Ünnepi nyitány a múlt század nagy nemzeti operakomponistájának egyetlen önálló zenekari műve. 1887 őszén komponálta a Nemzeti Színház 50 éves fennállásának jubileumára. A nyitány ünnepélyes hangulatát emeli a rézfúvókon felhangzó kezdő motívumai a Szózatnak (Hazádnak rendületlenül...) a mű közepetáján. A kódában pedig a másik nemzeti imádságunknak, a Himnusznak halljuk a »Megbűnhődte...« motívumát hatalmas fokozás közben, a hárfakiséretes klarinét pianójától az egész zenekar erőteljes fortisszímójáig, majd ismét a Szózat motívumtöredékeit, melyeknek ünnepélyes harsogásával zárul a hatásos kompozíció.

2. **Ravel** (1875 Liboure—1937 Páris): Concerto, zongorára és zenekarra.

Az elmúlt év utolsó napjaiban elhunyt zeneszerző zongora-concertója a francia szellem reprezentáns terméke. Kristályos formák, villanó ötletek, tartózkodó előkelőség, keveredve itt-ott egy kis érzékenyülő szentimentalizmussal, jellemzői a műnek. A szentimentalizmus azonban sohasem keríti hatalmába az alkotót, aki azt racionális tervszerűséggel csak engedő helyenként érvényre jutni. Ilyen szentimentális mellékhangulatú tétel a második. Az első és utolsó tétel (különösen az utóbbi) kiélezett ritmusú, csillogó muzsika. Színompás zene, mely a világ színeit a francia kultúrember lelkének kaleidoszkópján

keresztül tudatosan meghamisítva szórja közénk. Ez a meghamisítás azonban olyan meggyőző szellemességgel történik, hogy hajlandók vagyunk azt, mint igazságot elfogadni.

Előadja : **Gilles Guilbert** zongoraművész (Páris).

Gilles Guilbert, egyike a legismertebb és legkitűnőbb fiatal francia pianistáknak, született 1905-ben. Tanulmányait Leschetitzkynél végezte, majd Vincent d'Indy tanítványa lett. Hangversenyeket adott többek közt Londonban, Madridban, Moszkvában, Firenzében, Nápolyban, Lissabonban, továbbá az Amerikai Egyesült Államokban, Japánban és Kínában. Legutóbb pedig, 1937-ben, Közép-Európában és a Balkán országaiban rendezett hangversenykörutat nagy sikerrel.

— S z ü n e t —

3. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs) : IX. szimfónia, d-moll.

Beethoven nagy lelkének határtalan világában mindig és mindenütt találkozzunk a megváltás gondolatával. Mi emelheti ki az embert a szenvedések fénytelen mélységéből? — az örök kérdés. Az Eroikában a szabadság, a Fidéliban a hitvesi szeretet, a Sors szimfóniában a művészet, az eszmék világa, a Pastorale-ben a természet, a Hetedik szimfóniában maga a nagyszerű létezés ditirambikus lüktetése képezi ezt a megváltó tényezőt.

Mindezek azonban csak egyes korszakai egy megdicsőülő életnek. Beethoven, élete végéhez közeledve, mindinkább elszakad az emberiségtől, mindinkább magára marad és szenvedései közben még élesebben meglátja a világ nagy problémáját : a boldogságot. És megtalálja a gyógyírt a világ nagy sebére a szeretetben összeforrt világ örömében. Lassan kialakul benne ennek a szeretet által megváltott világnak a képe, melyben az emberiség a legtisztább etikai szférákba jutott s elérkezett a nagy Testvériséghez. Káprázatos világ : minden teremtetten lény örömet iszik a Természet kebléből és ezt a csillagsátor felett lakó Mennyei Atya szentesíti. Ez az embermilliókat átfogó szeretetből pattant öröm az isteni szikra, mely boldogságra gyűjtja a szíveket.

A IX. szimfónia fináléjában tárul elénk ez a szent káprázat. A többi tételek pedig mintegy kvintesszenciáját adják Beethoven egész életének.

Az *első tétel* végzetszerűen sötét hangulata félelmetes ritmusú motívumai-val a Sors szimfónia első tételére emlékeztet. »Az emberi lélek hatalmas küzdése azzal az ellenséges hatalommal, mely megakadályozza a boldogságunkat« (Wagner). A félelmetes kezdet után felcsattanó erőteljes motívumok elárulják, hogy a küzdelem nem védekezés. Az Ember a támadó fél, aki végleg le akar számolni örök ellenfelével a Sorssal. A küzdelem váltakozó kimenetelű : »hatalom, ellenállás, küzdelem, vágyódás, remény, majdnem célérés, újra vesztes, új keresés, új küzdelem« — következnek egymás után (Wagner) ; míg végül a Sors kérlelhetetlen győzelmével végződik a tétel. A Sors győz, de közben-közben már új hangokat is hallunk : tiszta örömet árasztó dallamokat, melyek felkeltik bennünk az elkövetkezendő megváltás reményét.

A *második tétel* »vad öröme« (Wagner) új világba visz bennünket. Az Ember a szenvedélyek, az élvező élet világában keres menekülést a küzdelem elől. A középrész (trió) pár hangból álló egyszerű témájának sokszori ismétlése és felfokozása a pianótól a fortéig, mintha azt akarná érzékeltetni, hogy ez az öröm csak önámítás, ez csak makacs ragaszkodás a mámorhoz, mely elfeledteti a létezés keserűségeit.

A *harmadik tétel* két dallam vonul végig különböző variációkkal. Bensőséges melódiák, melyek Beethoven lelkének örök vágyódását a szeretet

után, zengik átszellemült őszinteséggel. Ez a tétel a legmélyebb beethoveni muzsikák egyike; kell, hogy minden lélek meginduljon hallatára.

A *finale* bevezető taktusainak szenvedélyes izgalmból már érezzük, a szenzációt: a Boldogság világának az elérkezését. A csellók és a nagybőgők szóló-recitativója nyílt szívvel hirdeti a változást. De még közben visszapillantunk a régi, örökre befejezett életre: a recitativót meg-megszakítva, halljuk mindhárom előző tétel idézését, a szenvedések, küzdelmek, vágyak emlékeit. Végre a vonósok isteni tisztasággal és egyszerűséggel kezdik dalolni az öröm-ódát. A dalban nemsokára az egész zenekar résztvesz. De mindez csak bevezetés. Az igazi beteljesedés csak ezután jön. Az újra feltörő kezdő-taktusok után felcsendül a bariton-szóló éneke: »Barátaim, miért e bús hang? Kellemesebbeket, örömtelibbeket énekeljünk!...« Mintha fény gyulladna ki e szavakra! Most értjük meg tisztán, értelmes szóval azt, mi a legfőbb boldogság, mi a cél az öröm után való kínos küzdelemben (Wagner). Szólókon és kóruson felzúg a paroxizmusig fokozódó szent mámorban az ének:

*Öröm csodás égi szikra, Elysium leánya, ó Mennyei, belépünk
tűzittasan a te szentélyedbe!*

*Varázsdod egyesít újra mindent, amit a szokás zordan
elválasztott:*

Testvérré lesz minden ember, hol lengnek gyengéd szárnyaidd.

*Kinek sikerült a nagy célt elérni, hogy egy barát barátja
legyen, s hogy egy nemes nő szívtét megnyerje, ujjongjon
velünk!*

*Jöjjön, ki akár csak egy lelket is magáénak nevezhet a föld-
kerekségen!*

És ki ezt sohasem ismerte, sírva osonjon el ebből a szövetségből.

*Örömet iszik minden teremtetett lény a Természet emlőiből;
A jók, rosszak egyaránt rózaösvényén járnak.*

*Csókot ad és Mámort, s egy strig hű barátot; kék adatott
a féregnek és a Cherub az Isten előtt áll!*

*Vidáman, mint ahogy a napok szállnak az ég pompás
boltozatán, Testvérek, fussátok útjaitokat örömmel, mint
a hős, ki győzelemre tart!*

Legyetek átölelve Embermilliók!

Ez a csók az egész viláé!

Testvérek, a csillagsátor felett kell egy jó Atyának lakni!

Térdre hulltok Embermilliók?

Séjted a Teremtőt, Világ?

Keresd a csillagsátor felett!

A csillagok felett kell laknia.

*Öröm csodás égi szikra, Elysium leánya, ó Mennyei,
tűzittasan belépünk a te szentélyedbe.*

Az ember megváltatott, — a legcsodásabb világharmónia elkövetkezett és a legtisztább öröm szeretetet szikrázó tombolásával fejeződik be a szimfóniák szimfóniája.

Schiller »Örömhöz« című ódájának megzenésítését Beethoven már ifjúkorában tervezte. A legelső nyomok 23 éves korából valók. Az első zenei vázlatokat 1811/12-es években, a VII. és VIII. szimfóniák írása közben vetette papírra. Eredetileg azonban önálló kantátának tervezte. A IX. szimfóniához, melyet 1817—1823-ig komponált előbb tisztán hangszeres befejezést írt, melyet utóbb az A-moll (op. 132) vonósnégyes fináléjának használt fel.

Az eszményi magasságban álló mű a bemutatón (1824) nem hozott kellő sikert. »Nem éri el Schiller tüzes költeményének magas gondolatszárnyalását. Nem más, mint egy unalmas vég nélkül ismétlődő kantiléna, mely nem árul el semmi mást, mint alkotójának öregségét és kimerültségét« — írja az egykorú kritika. Még Weber, Spohr és Mendelssohn is elítélik, triviálisnak, ízléstelennek és hosszúnak találják. Wagner vitte igazán diadalra és hozta közelebb a világhoz róla írt tanulmányával.

H

*

Tizennegyedik (rendkívüli) hangverseny

(Bérletszünet)

1938 március 13-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel
a Pesti Vigadóban

A Magyar-Osztrák Társasággal együtt

AZ »ÖSTERREICHISCHE JUNGLEHRER MUSIKGRUPPE« hangversenye.

Művészi vezető: **Radel Frigyes** tanár.

I. rész.

1. **J. Nascus** (1550 körüli szerző): O salutaris Hostia. A-capella énekkar.
2. **Schubert**: A gondolás. Előadja az énekkar.
3. **Mozart**: »Eine kleine Nachtmusik« I. rész. (Kamarazénekkar.)
4. **Schumann**: »Träumerei« csellós szóló kamarazeneker kísérettel.

II. rész.

1. »Mit Sang und Spiel durch Österreich«
Összeállították: **F. Radel** és **Ennsfellner—Seitl**.
2. »Abschied«. Szöveg **F. Radel**-től. (A-capella énekkar.)

III. rész.

1. Bauernmusik: »Der Klarinettenmuckl«.
2. Burschentanz: »D'Schanchplattla«.
3. Vidám karművek: a) Die vier Hummeln».
— b) **F. Lachner**: »Canon«. — c) **E. G. Engelsberg**:
»Das allerliebste Mäuschen«.

RADEL FRIGYES
tanár

Az »Österreichische Junglehrer Musikgruppe« táncsoportja

Az »Österreichische Junglehrer Musikgruppe« népi zenészesportja

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottságának rendkívüli hangversenye

1938 március 14-én, hétfőn este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

A Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekara első működésének 250. évfordulója alkalmából.

Vezényel: **Sugár Viktor**
a Budavári Koronázó Főtemplom karnagya

Magánszólamokat éneklik:

**Szabó Ilonka, Németh Anna, Laczó István, Harangozó János,
Koréh Endre.**

A hegedűszólót előadja: **Hoffmann Rezső.**

Orgonál: **Várhelyi Antal**

1. **Erkel Ferenc**: Himnusz.

2. Emlékezés.

3. **P. Szabó Polikárp** (1894 Juta, Somogy m.—): Tu es Petrus.

A mű eredetileg vegyeskarra orgonakisérettel készült. 1935 június 29. a Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekara bemutatta nagyzenekari feldolgozásban.

Két ütem zenekari bevezetés után, Lento solempne... belépnek a szopránok és a tenorok a főtémával, altok, basszusok felelnek, majd az egész kórus hirdeti: »Tu es Petrus... et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam...« Rövid a capella rész után, kissé élénkebb tempóban, fugato rész következik, mely ismét átvezet a kissé módosított főtémába. Misztikus tam-tam ütés találóan festi alá a szöveget, »... portae inferi non praevalerunt adversus eam«, a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Harangok hozzák befejezésül a témát, trombiták, harsonák, az egész ének- és zenekar, orgonabugás hirdeti az egész világnak az Egyház alapítását!

4. **Beethoven** (1770 Bonn—1827 Bécs): Missa Solempnis.

A halhatatlan szerző legnagyobb alkotása, melyet növendékének Rudolf főhercegnek ajánlott, annak Olmütz érseki székébe való beiktatása alkalmából. 1818-ban kezdette meg Beethoven a mű írását, mellyel azonban csak 1822-ben, sőt az utolsó simításokkal és javításokkal 1823-ban készült el. A beiktatás már 1819-ben volt.

Egyes részek, — Kyrie, Credo és Agnus — 1824 május 24-én Bécsben a Kärntnerthor színházban Beethoven vezetésével kerültek bemutatásra. A mű teljes előadása első ízben Szentpétervárott volt 1824 április 6-án Galitzin Miklós herceg kezdeményezésére. 1830-ban Warnsdorfban (Csehország), majd Londonban adták elő, csodálatosképen semmi különösebb hatással.

Csak amikor 1844 május 27-én Kölnben a rajnai zeneünnepélyek alkalmával hangzott el a fenséges mű, tört magának utat s visszatarthatatlanul hódította meg az egész világot. London, Leipzig, Bonn sorra versenyeztek a művet előadni. Budapesten a múlt században a m. kir. Opera adta elő, majd a Zenekedvelők Egyesülete. 1914-ben a Szent István Bazilika felszentelésekor ugyancsak ők adták elő Bellovits István vezetésével. 1937. július 18-án és augusztus 1-én a Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekara, kizárólag saját erőivel, a Budavári Koronázó Főtemplomban, Sugár Viktor vezetésével, a rendes ünnepi szentmise keretében adta elő.

Vidéken Pozsony volt az egyedüli város, ahol előadták, még pedig 1835 november 22-én Kumlik József vezetésével, majd Thyard Laforest, Burger, Franek, Albrecht karnagyok vezetésével.

Szolnok ma az egyedüli vidéki város, ahol 1937 november 15.-én a Városi Színházban díszhangverseny keretében került előadásra, a Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekarának közreműködésével.

K y r i e.

Három tétel, első és harmadik majdnem teljesen egyeznek. Beethoven »Mit Andacht« (áhitattal) felírással jelölte meg az előadás módját. Zenekar, orgona vezetik be a főtémát, eszményi templomi hangulat. Az énekkar hatalmas Kyrie felkiáltással háromszor foházkodik az Úrhoz, minden felkiáltást ismét tenor, szoprán, alt szóló s hozzá fűzi az »eleison«-t. Meghallgatásért esedezik a tömeg s egy-egy hívő lélek mély alázattal ismétli. Ebben a hangulatban folytatja a kar foházkodását, lassanként elhalkulva, a zenekar néhány ütemes közjátékkal átvezet Fis-durba, a $\frac{3}{2}$ ütemű 2-ik tételbe. A 4 szólista ajkán megszólal a Christe eleison, majd beléscsövédik a kar éneke s halk fis-mollban végződik a 2-ik tétel s az utolsó »eleison« fohással rögtön a 3-ik tételbe megy át. Ismétlődik az 1. tétel előjátéka s a Kyrie eleison.

G l o r i a.

Négy főrészből áll : 1. és 4. terjedelmesebbek, 2. és 3. rövidebbek. Teljes zenekar ujjongva hozza a főtémát, mely régi egyházi intonáláshoz hasonlít, énekkar csatlakozik s kitörő erővel, változtatásan zengi Isten dicsőségét: Gloria in excelsis Deo! Majd rövid nyugodtabb rész »et in terra...« után ismét felhangzik a főtéma »laudamus te«, folytatólag a fugaszerű »glorificamus te«. Ezután nyugodtabb Meno Allegro rész következik: néhány ütemes bevezetés után a szólisták intonálják a »Gratias agimus«-t, ehhez csatlakozik a kar s ismét áttérve az eredeti Tempo I.-ba felhangzik a főtéma, Domine Deus szöveggel; a kar erősen hangsúlyozza a »Rex coelestis, Deus pater« részt s az »omnipotens« szónál, ahol először lépnek be a harsonák, utólérhetetlen erővel hirdeti az Úr mindenhatóságát. Ismét rövidebb nyugodtabb rész következik, majd újra a főtéma szólal meg »Domine Deus« szöveggel. Itt zárul az 1-ső főrész s következik a 2-ik Larghetto $\frac{3}{4}$ -es főrész, mely megrázóan emlékszik meg az Úr kínszenvedéséről. Szólisták intonálják a »Qui tollis« (ezt átveszi a kar), majd a »suscipe deprecationem nostram« (hallgasd meg könyörgésünket) kezdetű részeket. Ének- és zenekar szinte tétovázva felelnek. A kórus megegyeszer hatalmas erővel szólal meg: »Qui sedes ad dexteram patris«, halkan felelnek a szólisták: »miserere« s a 2-ik rész halk pp.-val zárul, s a két üstdob ppp. ütésével. Az üstdobok pp. folytatólag peregnék s átvezetnek a hirtelen fellépő 3-ik főrészbe: »Quoniam«. Rövid erősen tagolt ff. tétel. Ehhez csatlakozik az utolsó főrész: »in gloria Dei Patris Amen« szöveggel, mely 3 részből áll: $\frac{1}{4}$ Allegro, ma non troppo e ben marcato, fuga; Poco più Allegro; $\frac{2}{4}$ Presto, ez az I. tétel főtemáján épül fel. Hatalmas lendülettel, egetostromlóan hirdeti Isten dicsó-

ségét. Lehetetlen fel nem ismerni az V. és IX. szimfóniák fináléihoz való hasonlatosságot. Az egész Gloria igen nagy teljesítőképességet kíván az előadóktól. Énekesek szözlamai szinte állandóan a teljesítőképességek határain mozognak, főleg a magasságokat számítva. Zenekarban, különösen harsonkában oly állások vannak, melyek mindaddig ismeretlenek voltak. Csak igazán nagy felkészültségű együttes képes azoknak a követelményeknek megfelelni, melyeket Beethoven itt megkíván.

C r e d o .

A bevezető téma »Credo, credo«-val kezdődik, melyet a különböző szölamok váltakozva és egymásnak feelve hoznak; határozottan fejezi ki a megrendíthetetlen Hit gondolatát. A szöveg »et ex patre natum...«-a után, halk pp-ban érzékelteti az »ante omnia« értelmét. Majd ismét határozott felelgető motívumok következnek, »Deum de Deo« s még kifejezőbben lép fel a fúgaszerű rész: »consubstantialem patri«, mely után misztikus Adagióban megszólal a tenorszólam: »et incarnatus est...«. Zsolozsmaszerűen ismétli a kar a szöveget. Ismét határozott felkiáltás a tenorszólaban hirdeti: »et homo factus est...«, Emberré lett! Ezt is ismétli a kar. A keresztre feszítés és kín szenvedés drámai része következik. Ez a rész a sírbatétel borongós hangulatával végződik. A zenekar mesterien festi alá a szöveg értelmét. »Et resurrexit« Allegro tétel, ujjongva hirdetik először tenorok, majd az egész kar a feltámadás örömét. A mennybemenetel fúgaszerűen felfelé haladó témával kezdődik, mely harsogva hirdeti, »iterum venturus est«; ismét eljövendő lesz ítélni élőket és holtakat fölött. Újra felhangzik a Credo-téma, »et in spiritum sanctum«, majd a záró kettős fugák $\frac{3}{4}$ ütemben, »et vitam venturi amen«. Halk fafuvók és kürtök vezetik be az Allegretto ma non troppo részt. Felhangzik a főtéma, melyet azonnal ismételnék a szopránok, a tenorban felcseng az ellentéma, s hamarosan kifejlődik a mesteri kettősfuga, fokozatosan erősödik, ff-ig, majd hirtelen pp-val Allegro con moto részbe megy át; ismét erősödik, az élénk tempo hatalmas ff. Grave-ba megy át. A fuga, illetőleg Credo csúcspontja. Meglepetésszerű p-val a magánszólamok intonálják a végső Ament, kórus felel, mindig pp-ban, majd egy utolsó fellendüléssel ff-ban felharsog még egyszer az Amen, lehellepszerű pp-ban szólalnak meg a fafuvók, felfelé haladó menetben, mintegy jelképezve, hogy a hívő ember imája a Trón zsámolyához érkezett, szoprán és altszólab pp. megszólaltatják az Ament, melyre a kar ugyancsak pp. felel.

Ez a Missa solemnis legnehezebb része. Már-már oly határokon mozog az ének- és zenekar, hogy többet kívánni tőlük nem lehet.

És mégis, Beethoven törhetetlen akaraterejével tudta, hogy mit kíván.

S a n c t u s .

Rövid tétel, Adagio. Mit Andacht. Szólab négyes áhitatos, túlvilágot sejtető hangulatban szólal meg, Sanctus... Dominus Deus Sabaoth! Majd hirtelen feltörő Allegro pesante tempóban intonálják szopránok a Pleni sunt coeli fuga témáját, melyhez rögtön csatlakozik a második fuga: Presto, Hosanna szöveggel. Hosszabb Praeludium készíti elő a szépségben s áhitatos hangulatban egyedül álló

B e n e d i c t u s t .

Fuvolák, fagótok, osztott brácsák és nagybőgők játéka után megszólal lágy fuvolák kíséretében a hegedűszólab, mely a magas fekvése miatt szinte lépcsőzetesen száll alá a csend és nyugalom érzését árasztja a hallgatóra.

Halkan szinte susogva szólal meg a basszus-kórus: Benedictus qui venit in nomine Domini; altszóló átveszi a Benedictus melódiáját, majd csatlakozik szoprán és tenor; a hegedűszóló mindvégig uralja az együttest, csillogó magasságból hirtelen leszáll az üres g húrig, kürtök, trombiták, harsonák eszményi pp-val kísérik az együttest, melyet csak úgy jellemezhetünk: Ez Beethoven! A Hosanna in excelsis-nél hatalmas erővel fohászkodik a hívők serege; egy fermáta, utána megint megszólal a magasban a hegedűszóló, a hívó nép imája mindinkább elhalkul, majd egy rövidke kitorés után végleg elnémul. A Hosanna fohász a Mindenható trónusához ért.

A g n u s D e i .

Rövid zenekari bevezetés. Megindító hangon esd a basszusszóló kegyelemért, csatlakozik hozzá a férfikar, majd a többi szólista, végül az egész kar. Nyugodt, templomi, szent hangulat. Ily adagiót csak igazán hívő, tiszta lélek képes alkotni. Az Adagio vége felé kissé élénkül a tempo, $\frac{6}{8}$ ütemű rész következik, a szerző egy boldog világot tár elénk, hol gyermeki gondnélküliségben, egy istenáldotta nemzedék él. Majd hirtelen változik a kép, Allegro assai következik. Üstdobok peregnék eleinte halkan, majd erősödve, messziről trombiták harsognak, mintha a háború előhírnökei közelednének. A megrémült hívő reszketve, félelemmel telve esd: Agnus dei... miserere nobis. Beethoven a békével szembeállítja a háborút. Ezt a küzdelmet hosszabb zenekari rész szemlélteti. Presto. Majd ismét $\frac{6}{8}$ rész következik, dona nobis pacem..., adj nekünk békét, a gondnélküli boldogság témájával s ebben a hangulatban végződik Beethoven legnagyobb alkotása a Missa solemnis!

— S z ü n e t —

5. Kodály Zoltán (1882 Kecskemét—): Budavári Te Deum.

A Budavári Koronázó Főtemplom tulajdonát képező eredeti vezérkönyv (Várhelyi Antal és Csányi Tibor írásai) címlapján a következő sorok olvashatók:

Budavárának az Izlamtól való dicsőséges felszabadítása és visszafoglalása 250. évfordulóját ünnepelte Magyarország 1936 szeptember 2-án.

Szendy Károly Budapest polgármesterének felkérésére írta meg dr. Kodály Zoltán e művet, melyet a Budavári Koronázó Főtemplomban fent jelzett napon tartott ünnepi hálaadó istentiszteleten a Budavári Koronázó Főtemplom Ének- és Zenekara Sugár Viktor vezetésével mutatott be.

Harsogó trombitajellel kezdődik a mű, mely után belép a teljes ének- és zenekar. Te Deum laudamus! Téged Isten dicsérünk! Fafuvók és hegedűk élénk mozgással kísérik az egyszerű, de hatalmas énekszólamot, zenekar hirtelen elhallgat, énekkar pp. folytatja a szöveget: tibi omnes angeli; majd fokozatos crescendoval, melyet a zenekar mesterien fest alá, kitor a kórus felkiáltása: Sanctus... Dominus Deus Sabaoth! Trombiták s harsonák hatalmasan fokozzák az emelkedést. Piu allegro rész következik: Pleni sunt coeli, tenorok egy új témával lépnek be, melyet a többi szólam átvesz. Hirtelen megszakad a zenei gondolat: hegedűk fp. tremolóval készítik elő a férfikar himnuszszerű belépését, (Poco calmato) Te gloriosus..., melyet kürtök támasztanak alá. Halk trombitafel hangzik fel: Te martyrur candidatus, alt, majd szoprán lép be, a himnusz erősödik, majd ismét halk ppp-ra tér át; rövid közjáték után megszólal az 1-ső téma, Te per orbem terrarum... majd Patrem immensae majestatis-nál ének- és zenekar lendületes erővel hirdeti az Atya mérhetetlen hatalmát. Rövid szünet, az énekkar pp a capella folytatja a szöveget: Venerandum... filium... sanctum quoque Paraclitum, a Szent Háromság tisztelete! Adagio tétel következik, basszus szóló intonálja a témát:

»Tu rex gloriae...« egymás után lép be a többi szólista, rövid karrész, majd váltakozó $\frac{3}{4}$ és $\frac{4}{4}$ -es újabb szólórész: »Tu ad liberandum...«, majd a misztikus »tu devicto aculeo« (legyőzted a halál fullánkját), folytatólag fokozatosan emelkedő erővel kibontakozik »Tu ad dexteram Dei sedes« $\frac{4}{4}$ -es Allegro moderato rész, mely hatalmas partizánzóval »Judex crederis esse venturus« végződik. Egy ütem szünet!

$\frac{3}{4}$ -es Adagio rész. Brácsák, csellók halk tremolóval, osztott nagybőgők tympanik sejtelmes ütésével kísérvé, leborul a hívők serege: »Te ergo quaesumus...« Harsonák pp. majd kürtök mesterien festik alá a szöveget: »Quos pretioso sanguine redemisti...«, kiket drága véreddel megváltottál! Rövid Allegro, majd Maestoso rész után, mely átvezet az 1-ső témába, »Per singulos dies« következik, szóló- és karrészlet, »Dignare...«, szolozsmaszerűen, majd nem recitálva váltakoznak szólók és a 7-szeresen osztott kórusok, »miserere nostri, fiat misericordia tua Domine«, majd magasan kitörő szoprán felkiáltással: »in Te speravimus...« végződik ez a rész.

Rövid közjáték után basszusok intonálják a következő fuga témáját: »In Te Domine speravi, non confundar in aeternum«, mely néhány ütem után, hatalmas ének- és zenekari fokozással zárul. Szoprán-szólo pp. ismétli: »in aeternum...«, a capella kórus kíséri, fuvolák, klarinétok, hegedűk kitartott hangokkal, nagybőgők pizzicatoval festik alá az eszményi pp-val végződő Himnuszt.

SUGÁR VIKTOR

NOVÁGH GYULA:

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR 15 ÉVI MUNKÁJA ÉS JELENTŐSÉGE

A Székesfővárosi Zenekar fennállásának 15. évfordulóját ünnepeljük. Tizenöt évvel ezelőtt a zenei műveltségű fővárosi tisztviselőknek a zene-művészet iránt érzett őszinte szeretete és szociális lelkülete alakította meg a Székesfővárosi Zenekart és azóta is a törhetetlen lelkesedés, az áldozatkészség és a szépek igaz szeretete tartja fenn azt. Az a bizalmatlanság, amely a Zenekart megszületésének első éveiben fogadta, ma már teljesen a feledés homályába merült. A céltudatos és tervszerű hangversenyműsorok és a Zenekarnak egyre fejlődő művészi színvonala, a filléres helyáram, a közszertetben álló »A Zene« c. folyóirat nagyszerű műsormagyarázatai és népszerű cikkei ezt a népművelő akciót a főváros zenei életének egyik legfontosabb, megbecsült és hiánypótló intézményévé avatta.

A fiatal zenész-nemzedéknek a Zeneakadémia elvégzése után, a rádió mellett, ez az intézmény a legodaadóbb és legjelentősebb támogatója. Ennek a támogatásnak ma már erkölcsi, művészi hitele is van, mert a fiatalok szereplését nem a protekció, a társadalmi összeköttetés, hanem egyedül csakis a tehetség, a rátermettség biztosítja. Nem véletlen az, hogy Szabó Lujza, Fischer Anni, Orosz Júlia, Felvinczi Takács Alice, Farnadi Édi, Réthy Eszter, Eyssen Irén, Lengyel Gabriella, Gyurkovits Mária, Kovács Ilonka, Vaszy Viktor, Kókay Rezső, Szentgyörgyi László, Faragó György, Pázmány György, Farkas Ferenc, Losonczy György, Fekete Pál, Gyulai Elemér, ifj. Toronyi Gyula, Vincze Ottó, Doráti Antal, Rajter Lajos, Tóth Dénes, Kenessey Jenő, Kadosa Pál, Csilléry Béla, Veres Sándor, Pongrácz Zoltán, Gárdonyi Zoltán és még igen sokan, akik a ma zenei életének már jelentős tényezői, vagy a jövőnek jogos reménységei, mind-mind a Székesfővárosi Zenekar hangversenypódiumáról indultak el felfelé ívelő pályájukon.

Nem jelentéktelen teljesítmény az sem, hogy a Székesfővárosi Zenekar a 15 év alatt 505 zeneszerző műveiből alakította ki műsorait, illetve az, hogy az 505 zeneszerző közül 171 (33·8%) magyar. A 15 év alatt 1936 mű került bemutatóra s ezek közül 668 (34·5%) magyar zeneszerző műve volt. Ez a 668 magyar zenemű 1908 alkalommal szerepelt a műsoron.

Az első 10 évben 971, az utóbbi 5 évben 453, tehát összesen 1424 hangversenyt adott a Székesfővárosi Zenekar.

A hangversenyeknek eme rendkívül nagy száma adja meg a Székesfővárosi Zenekar működésének másik igen nagy jelentőségét. Ez az akció, mint azt dr. Sipőcz Jenő, Budapest Székesfőváros néhai főpolgármestere éleslátással előre megírta: »A szépre és jóra fogékony lelkek önművelődésének új útját nyitotta meg, amely lehetővé teszi, hogy a mindennapi küzdelemben elfáradt emberek pihenő óráikat különösebb anyagi megterhelés nélkül a legnemesebb szórakozásnak, a zenének szenteljék.«

Igen kevesen gondolnak arra, amikor az olasz Dopolavoro és a német Kraft durch Freude nemesis célkitűzéseiről és nagyfotosszerű szociálpolitikai törekvéseiről elragadtatással beszélnek, hogy a fővárosi népművelés ezeket a mozgalmakat bizonyos vonatkozásokban megelőzte. Ugyanis 1926-ban nemcsak teoretikusan foglalkozott a dolgozó emberek szabadidő felhasználásának kérdésével, hanem annak megoldása érdekében életképes és nagyjelentőségű intézményt, a Székesfővárosi Zenekart meg is szervezte. Azóta a fővárosi népművelés a közel évi ezer tanulmányi kirándulásaival, utazásaival, operaházi és színházi bérletakcióival, irodalmi estjeivel, kultúrfilm-előadásaival, a műkedvelő színjátszás megszervezésével, alkalmi ünnepségek rendezésével bővítette a szabadidő nemes felhasználását szolgáló mozgalmat.

A fővárosi népművelés és a Székesfővárosi Zenekar népszerű hangversenyeinek és művészi hitelének híre az ország határára túl szállt. Neves külföldi karmesterek és szólisták felfigyeltek a Székesfővárosi Zenekar művészi teljesítményére és egyfelől a Népművelési Bizottságnak a Budapesten székelő külföldi követtségek útján intézett kérésére, részben közvetlenül, készséggel szerepeltek a hangversenyeken. Hogy kik? — arról tájékoztatást ad az alábbi névsor:

Karmesterek: Weingartner Félix, Nordio Cesare, Vittorio Gui, Oreste Piccardi, Rudolf Nilius, Bruno Pleier, Sergio Failoni, Constant Lambert, Odd-Grüner Hegge, Hilmar Weber, Tor Mann, Albert van Raalte.

Zongoristák: Mykyscha Taras, Jane Courtland, William Murdoch, Robert Riefing, Heinz Jolles, Marcell Maas, Guillaume Mombaerts, Eli Miller, Paul Wittgenstein, Jeanne Manchon Theis, Gilles Guilbert.

Hegedűsök: Rafael Silvermann, Miná Raymondi, Hildegard von Krafft, Anita Kubelik. Róbert Soëters.

Gordonkás: Gaspar Cassado.

Énekesek: Thorborg Kerstin, Martha Arder, Alexander Arder.

Egész bizonyos, hogy a főváros közönsége megértette a Népművelési Bizottság törekvéseit és megszerette a Székesfővárosi Zenekar kitérő műsori hangversenyeit. Igazolja ezt a hangversenybérlok számának évről-évre való emelkedése. Ebben a hangversenyévtáblában a Pesti Vigadó nagyterme ülohelyeinek több mint kétharmad részét már bérlo törzsközönség foglalja el és az idei évad minden egyes hangversenye »telt ház« előtt zajlott le.

A közönség szeretete és ragaszkodása a nyári hangversenyeken is megnyilatkozik. A városligeti Iparcsarnok előtt, a Károlyi-parkban és a Város-major-parkban tartott nyári hangversenyek mindegyikét ezren és ezren hallgatják jó időben, rossz időben egyaránt. Nem volt olyan esős nap, hogy esernyő alatt egynéhány száz főnyi közönség össze ne verődött volna. Szinte

hagyománnyá vált, hogy a karmester és a zenekari tagok pulpitusait a közönség az évadzáró hangversenyeken virágokkal díszíti fel őszinte, lelkes óvációban részesítve őket.

Hálával és köszönettel kell megemlékeznünk a *napisajtóról* és a *magyar zenekritikusok illusztis tagjairól*, akiknek tárgyilagos, de mindenkor jóindulatú kritikái és az akció nemes törekvéseit megértő támogatása nagymértékben mozdították elő a hangversenyek látogatottságát, de ugyanakkor buzdítólag hatottak a zenekarra is, hogy minél emelkedettebb, minél teljesebb művészetet és műélvezetet nyújtson a közönségnek.

A Székesfővárosi Zenekar működésének hatása ma már a főváros zenei életében igen erősen és előnyösen érezhető. Ez a hatás nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a fiatal zeneszerzők az előadás reményében írhatják újabb műveiket, hanem abban is, hogy a Székesfővárosi Zenekar hangversenyein keresztül új közönség nevelődött a budapesti hangversenyek részére. Azok, akik éveken át a Székesfővárosi Zenekar hangversenyein megismerték az egyetemes és a magyar zeneirodalom értékeit és a művek megismerésén keresztül a művészi élvezetre való készség és képesség bennük kialakult, egész természetesen idővel az úgynevezett *»nagy hangversenyek«* állandó látogatói lettek.

A Székesfővárosi Zenekar semmiképpen sem akar versenyre kelni a hívatásos zenekarokkal. Szolgálatot akar tenni. A gépzene világában, az élőzene szeretetét ápolja, mélyíti, a zenei műveltséget terjeszti, vagyis közönséget nevel a legmagasabb zeneművészet számára.

Ezt a hivatását a Székesfővárosi Zenekar legtöbb tudásával szolgálta és renéljük, hogy a jövőben is szolgálni fogja.

SUGÁR VIKTOR:

A BUDAVÁRI KORONÁZÓ FŐTEMLŐM EGYHÁZI ZENÉJE A MULTBAN ÉS JELENBEN.*

A mult idők egyházi zenéjéről, sajnos aránytalanul kevés adat áll rendelkezésünkre. A török megszállás előtti időkből csak hézagos feljegyzéseket találunk az egykori krónikások munkáiban: így Thuróczi említi, hogy 1458 január 24-én mikor Mátyást királlyá választották »a templomok harangjai meghuzattak és azokban harsonya, orgona és zeneszó dicsóíté az Istené». Mátyás király idejében volt a templomnak ének- és zenekara, mely utódai alatt is fennállott. Erről Ernst Zsigmond pécsi püspök, királyi kincstárnok és Dombay Imre alkincstárnok 1494—1495. évi számadáskönyvben megemlékeznek.

A török megszállás alatt elnémul minden egyházi zene, a templom mecset lett s talán ennek köszönhetjük, hogy fennmaradt az utókorra.

1686 szeptember 2-án történt Budavárának a törököktől való visszafoglalása. Az utolsó török parancsnok Abdurrahman pasa 18 tábornokával a most is álló Héderváry-Kont palota előtt halt hősi halált. Az utolsó Imám ugyancsak a templom kapujában vérzett el.

A visszafoglalás után a templomot a Ferencrendiek vették birtokukba, majd nemsokára a Jezsuiták, kik a felszabadító seregekkel jöttek a várba. 1687 szeptember 2-án a visszafoglalás első évfordulóján már tartottak

*Közelebbi adatok Sugár Viktor »A Koronázó Főtemplom épülete, egyházi zenéje és orgonái« címen megjelent tanulmányban találhatók. Kapható Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottságánál.

ünnepi istentiszteletet. 1688 Husvétvasárnapján, március 29-én volt az első zenésmise.

Az első karnagy Johannes Gregorius Seiz volt, a zenekar három tagból állott, az énekkart a jezsuita rendház tagjai és növendékei képezték. Hamarosan növelték a zenészek létszámát.

Ezzel alapították meg a Jézustársasági Páterek templomunkban az instrumentális egyházi zenét, mely a mai napig is megszakítás nélkül fennáll.

1723 március 23-án nagy tűzvész elpusztította a templomot, orgonát, karzatot és hangszereket a kottatárral együtt. Pótolhatatlan veszteség, mert minden nyom eltűnt, amely felvilágosítással lehetett volna az akkori műsorokról. Csak egy zeneműjegyzék maradt fenn a rendházban, mely némi adatot tartalmaz azokról a szerzőkről, kiknek műveit előadták. Ime néhány név: Albioni Tomasso, P. Baumgartner (Mölk), Caldara Antonio (Bécs), Johann Josef Fux (Bécs) stb.

Mai napig 15 karmester neve szerepel a kórus történetében. Már a közlebbi multban is nagyszabású egyházi művek kerültek előadásra, így 1867 június 8-án itt hangzott fel legelőször Liszt Ferenc: Koronázó Miséje, igaz, hogy idegen előadókkal, a bécsi Hofkirche tagjai énekeltek s játszottak, az akkor már régen világhírű szerzőt még szóhoz sem hagyták jutni.

Vavrínecz Mór, majd Sztójanovits Jenő alatt a kórus kezdett gyönyörűen fejlődni. Mind több és több magyar szerző nevét találjuk az évkönyvekben, kik kitűnő művekkel gazdagították az egyházi zeneirodalmat. E két kiváló karnagy neve aranybetűkkel van kórusunk történetében megörökítve. A kórus létszáma azonban még mindig igen kicsiny, 17 zenész, 16 énekes.

1920 november 16., a Kormányzó Úr Ófóméltósága a Nemzeti Hadsereg bevonulásának első évfordulója alkalmával a Kórus céljaira egyszázezer koronát volt kegyes adományozni. Ezzel a pénzzel alakítottam meg kórusunkon a nagy ének- és zenekart.

Budapest székesfőváros, mint kegyúr 1923-ban újra rendezi a kórus létszámát, melytől 8 vezetőénekes, 30 karénekes, 36 zenész, egy organista, egy kottatáros, egy karnagy, összesen 77 tag lett. Ehhez számítandó még az állandó helyettesek száma, kikkel ma összesen 114 taggal működünk, úgy, hogy az egyházi zeneirodalom legnagyobb alkotásait állandóan műsoron tarthatjuk, saját tagjainkkal.

Kedves köteletségemnek tartom ezen a helyen, most működésünk 250-ik évfordulóján Budapest székesfővárosnak, mint kegyúrnak s annak mostani képviselőjének Szendy Károly polgármester úrnak atyai gondoskodásáért leghálásabb köszönetemet kifejezni.

PRAHÁCS MARGIT:

BARTÓK-BEMUTATÓ.

Londoni, párisi, berlini, baseli, velencei, newyorki stb. bemutatója után végre megismerkedhetett a magyar közönség is Bartók Béla új művével, amelynek vezérkínyme «Zene huroshangszerekre, ütőkre és celestára» címen több mint egy év előtt jelent meg. Azóta már a nemzetközi Rádió-műsorában is többször szerepelt. Világsikerének egyik fő mértéke, a sovíniszta francia kritika, elragadtatással ír Kelet kiapadhatatlan gazdaságú zenei forrásairól, amelyekből ilyen életerőtől duzzadó alkotások születnek. Újabb bizonyíték ez a mű arra, hogy mennyire nem kötik a lángelmét konvenció, begyökeresedett szabályok, ha új értékes mondanivalója van és ezt a mondanivalót megfelelő formában ki is tudja fejezni. A régi szabályokat elsöpri az új élmény forró lehelete, hogy maga teremtsen szabályokat a jövő nemzedéke számára. A

nagy művész mindig magában hordja a folytonos keresés, a folytonos problématalás nyugtalanító feszültségét, ami egyet jelent számára az igazság keresésével: csak azt kifejezni, ami az ő benső lelki törvényszerűségéből kifolyólag igaz, akár tetszik ez másoknak, akár nem. Ez a törekvés adja Bartók egyéniségének és művészetének is azt a mélyen etikus jelleget, mely nélkül nincsen nagy alkotás. Nyílegyenes céltudatossággal megy előre a maga útján, ugyanazzal a hajlíthatatlan, meg nem alkuvó gerincességgel, amivel a fiatal Bartók elindult az úttörők görögnyos pályáján. Ha diadalmas külföldi körútjai után itt-ott megjelenik a magyar hangversenydobogón, ma már itthon is világ-hírének kijáró hódolattal fogadják. De hogy a legtöbben tanácstalanul állnak egy-egy új művével szemben, azt igazán nem csodálhatjuk. Ilyen bemutatókat mindig hosszú szünetek szokták követni, míg végre újra akadnak lelkes tolmácsolók, akik nem sajnálják a fáradságot arra, hogy meghódítsák a bartóki muzsika izgatón érdekes világát.

A »Zene híroszhangszerekre, ütőkre és celestára« Dohnányi mester vezényletével a filharmonikusok legutóbbi hangversenyén került bemutatásra. Bartók expresszionista korszakának túlradó lelki feszültségei, az Allegro barbaro, a Csodálatos mandarin ősi, ösztönös indulatainak hatalmas forgataga után itt áll előttünk a mai Bartók portréja: kristálytisztá formák, felsőbbrendű szellem, mély és nagy emberiség, az eddig elért eredmények klasszikusan letisztult összefoglalása és emellett örökké új előtörés.

Legelőször Bartók új viszonya a népzenei elemekhez tűnik szembe. Míg korábbi műveiben a népi zenét teljes gazdaságában és közvetlenségében érvényesítette, most nem az anyaga, hanem erőinek igazi teremő ösztönnel való teljes felszívása, átszellemítése lép előtérbe. Ez a zene elveszti előbbi kitörő féktelenségét — az új zene forrongó korszakán, mint fiatalság kitombolásán minden mester keresztülment — de ma már ezt az elementáris erőt tudatos és nagyszerű formaművészet fékezi, amely erő azonban állandó forrása marad a zene elragadó vitalitásának. Bámulhunk kell azt a szellemi erőt, amivel Bartók lelkének legfinomabb rezdüléseit éppen olyan biztos kézzel tudja formába kényszeríteni, mint viharzó indulatait. Kifejező eszközei közül legelső helyen áll a zene őseleme, a ritmus. Debussy már kibontotta a hangzás östörvényeit, de a ritmusé még a mai nemzedékre várt. Bartók bámulatosan differenciált ritmustehetségével ezen a téren az első közé tartozik. Új művének például talán egy taktusa sem azonos ritmusban a másikkal azért mégis minden összefüggő, egybefolyó egység, egy nagy mozgásfolyam hatalmas hullámzása, amelyben az egyes részek organikusan olvadnak bele. Nincs itt semmi kiagyalt, kiszámított, de éppen semmi véletlen és lényegtelen. Már a mű zíme »Zene« ilyen és ilyen hangszerekre is mutatja, hogy ez a mű formai szempontból is önmagából vonja le a törvényszerűségét. Négy tétele: Andante tranquillo, Allegro, Adagio molto hangulati tartalmuknak megfelelően a legkülönbözőbb változatokban nyújtják a mű legfőbb zenei problémáját a zene anyagának új hangszínek útján való megújítását, új hangszerszínek kutatását, a hangszerek lelkébe való legmélyebb behatolást, zenei lehetőségeik legteljesebb kiaknázását, amelyek itt a híroszhangszerek — érte ezen a vonósokon kívül a zongorát és hárfát — a különféle ütők és az acélrudakból szerkesztett egyik hangszerfajtákhoz sem tartozó celesta kombinációban érvényesülnek.

Az első tételben a vonósok uralkodnak. Folyton változó ütemmekben, a violák puha sordinójával nyugodt hullámmzással indul a téma, egymásután veszik át a többi szolamok, a sötétebb, világosabb színek már egymásba folynak s valami sajátos halvány, ezüstös fényű derengésben kúsznak tovább. Milyen érdekes itt megfigyelni, hogy miképp nőnek ki a polifóniából új szépségű összhangok, amelyek a hatszólamú szerkezetben a hangviszonyok rendkívül kiszélesített logikájából születnek, tehát lényegében egy polifon szerkezetben át jutnak új harmonikus logikához. A ködös félhomályból lassanként egyetlen

feltörő vonalban duzzadnak erőre a szólamok, hogy az Esz-dur dinamikai csúcspontjának tiszta ragyogásában egyesüljenek. De ez a napsütés csak pár pillanatig tart, már újra visszamerülünk a szinte anyagtalanná átszellemült, összhangokba, amelyekből ugyanilyen földöntúli titokzatossággal emelkedik ki az első hegedűk és violák témája. Még egy pár témafoszlány, hogy a végén a két utolsó szólam is egybefusson, feloldjon egyetlen befejező hang kristálytiszta kihangzó, messze távolodó csengésébe. Ezután a tiszta metafizikai zene után, amely fölötté áll minden szubjektív extázisnak és szentimentalizmusnak, az »Allegro« tétel nagyszerű lüktetése újra visszahoz minket a földre. Az egész tétel duzzad az életerőtől, pattanásig kemény, akarati jellegű, amelyet csak fokoz az ütők és a zongora témáinak, a vonósok oldalakon keresztül játszott pizzicatoinak éles körvonalazása, a ritmikus invenció kifogyhatatlan gazdagsága, változatossága. Bámulatos, hogy Bartók szerkesztő zsenialitása mit tud kihozni a legegyszerűbb kis témából s emellett soha nem hallott színek legkülönfélébb kombinációival gyönyörködtet. A dobok például, amelyek itt a vonósok szinte kísértetiesen suhanó, kromatikus témájával halk dübörgéssel vegyülnek össze, az egész műben sokszor oldalakon keresztül jutnak a legváltozatosabb formákban szerephez. Bartók nemcsak ritmikus, hanem minden zenei lehetőségüket kiaknázza. Uglátszik mintha ez az egész tétel a legszabadabb kibontása volna az összes zenei erőknél, amelyek a végső fokozásban szinte elemi erők viharzásával ragadnak magukkal s mégis mind itt, mind az egész mű minden kis motívumában, az egész szerkezet felépítésében ott érezzük a szellem rendező hatalmát, amely a legtisztább megformálás oldalait vetítik elénk a partitúrából. Az »Adagio« igazi jellegzetes bartóki Adagio: hangzatok amelyek »Az éjszaka zenéje« c. kis zongoradarabjában csendültek fel először, a természettel teljesen összeforradt művészlélek csodálatos víziója, amelynek pártját a ma zenéjében csak Kodály »Hegyi éjszakák« női kórusában találjuk. A xylophon hideg, világos csengése vezet be a tételt, amely élesen válik el a dobok glisszandóinak, trilláinak sötét háttéréből. A legellentétebb színek kombinációja már Bartók konstruktív, klasszikus stílusából folyik, vagyis a világos formálásra elhatárolásra való törekvésekből, mert az élesen elkülönülő színek is mint konstruktív, építő értékek szerepelhetnek. Érdekes megfigyelni, hogy az Adagio magyaros hajlású dallamvonalában is, amelyet a vonósok hoznak, mennyire a ritmus az uralkodó, mintha a nagyobb lélekzetű melódia nem férne meg azzal a lázas, ideges lüktetéssel, minden ízében mozgásra, való beállítottassággal, ami annyira jellemző a mai lélekre. De ehelyett mennyi varázslatos szépségű új összhangzás a celesta, hárfá, zongora puha együttes futamaiban, a vonósok remegő tremolóiban, transcendens légiességében! Csodálatos kifinomodása a halló érzéknek s ezzel együtt a benső világnak, amely ilyen kozmikus zenének a felfogására és visszaadására képes. S végre az utolsó tételben újra a ritmus, mint teremtő öserő, mint minden élő folyamatot egyesítő ősmozgás jut uralomra. nem a mechanisztikus jellegű modern szimfonikus dinamizmus, amely olyan hű tükre a gépek korszakának, hanem a népzeneből felszívott erő és gazdaság ez, a maga ősi tisztaságában és mélyen emberi gyökereiben. S mintha minden csak azért lett volna: a zenei erők egy utolsó hatalmas összefogásában gyönyörű magyar dallam kap szárnyra, amelyben mint egy korábban egyesülnek a hangszerek. Olyan ez a befejező magyar melos szinte romantikus kiterjeszkedésében és intenzív kifejezésében, mint a lélek legmélyéről feltörő hitvallás, a vér, a szív, a szellem hovatartozásának hitvallása.

Ismét egy magyar alkotás, amely világviszonylatban az új zenének egyik legértékesebb alkotása s amelynek csak hosszú évek után fog eljönni az igazi diadala, tolmácsolók és közönség részéről teljes értékében való megértése.

DR. MOLNÁR IMRE:

ÉNEKTANÍTÁS HAJDAN ÉS MOST.*

(Folytatás.)

TUDOMÁNYOS ALAPOK KERESÉSE.

A természettudományok százada valóban az énektanítás titkainak is tudományos megoldást keresett, pontos magyarázatokat a »régi, jól bevált házi receptek« helyett. A legelső jelentős lépés bizonyos alapvető kérdések tisztázására nem énektanítási szakmunkának készült s számunkra különös érdekessége, hogy magyar ember munkája, a nagy magyar mechanikus *Kempelen* Farkasé, akit a nagyközönség ma is elsősorban nagy port vert sakkozógépe után ismer s akinek sokkal fontosabb életmunkája a beszélőgép. 1763 óta foglalkoztatta őt az emberi hangszerv-működés olyan megfigyelése, mely mechanikailag lemásolva utánozni tudja az emberi beszédet. A modern fonetika tudománya valóban az ő kutatásai nyomán születik meg. Ő az első, aki pontosan megállapítja a mechanikai különbséget magánhangzók és mássalhangzók közt s ezzel világosságot teremt az addig csak fül után utánzótt s megmagyarázni nem tudott hangzójelenségek között. Ő maga szerényen egy közelebbi praktikus, humanitárius célt velt ezzel szolgálni. Mint előszavában írja, »Minden haszon, minden érdem, amit összegyűjtött fölfedezéseim jelen-tenek, csak abban áll, hogy e réven egyes siketnémák beszédtanítása megkönnyíthessék és a beszédhibások egy része ez útmutatások szerint gyógyítható legyen. Ha ép ezért e könyv értéke a haszon szempontjából ítéltetnék meg s következésképp nem valami sokra becsültetnék is, azért talán mégis ajánlaná magát egynémely természetvizsgáló és a különösségek barátainál, újdonsága által.« Nem lett igaza, a munkát, mely vagy félszázaddal megelőzte korát, még ma is idézik...

Énekmesteri oldalról indult ki a 19. század nagy reményekkel fogadott találmánya, *Garcia* gégetükre, mely viszont ugyancsak nem ott futott be igazán, ahová szánták, hanem az orvostudomány területén. Feltalálójának tanulmánya azonban, melyet ez alapon végzett megfigyelései nyomán készült, mégis új fejezetet jelent az énektanításban. Vele kezdődik a hangkeletkezés kérdésének, a regiszterkérdésnek tudományos kutatása.

A REGISZTERKÉRDÉS ÁTTEKINTÉSE.

A régi rómaiaknál ez a probléma föl sem merül. Egyszerűen van természetesen hangzó szép zengő hang és ettől eltérő több más hang, amely nem szép. Leírják, hogy van gyengéd, erős, lágy és kemény hang (*Quintilianus*). Szólnak a hanghíbakról, a tört hangról, fátyolosról, nyersről, krákogóról, (mint ahogy a hibás flóta is hamis hangot ad), különösen kiemelik, hogy nem szabad erőltetni a hangot, mert különben felmondja a szolgálatot: elbicsaklik »sonum erumpit, cui Graeci nomen a gallorum immaturo cantu dederunt« (Kr. u. 35—96). A középkorban az első írásos nyom a 13. századból való. *Hieronymus de Moravia*, a párisi St. Jaques-utcai dominikánus kolostor szerzetese, akinek a legrégibb értekezéseket köszönjük a Discantusról, említi a *vox pectorist*, amely túlsúlyban van a mély hangokban, a *vox gutturist*, mely a magas hangokban található és a *vox capitist*, a legmagasabb hangok saját-ságát. Ugyanez a 15. század egyik elméletírójának, *Ugolino Orvietanonak*

* Előadás a Fodor-iskola Zenepedagógiai Szemináriumában, 1938. febr. 1-én.

(Urbevetanus) is a felosztása. *Caccini* csak kétféle hang közt tesz különbséget. Egyik a »voce piena e naturale«, a másik a »voce finta«. Nyilván a rendes természetes énekhangot jelenti az egyik, a másik pedig azt az álhangot, amin férfiak női hangot utánoznak. Ez utóbbit természetesen elítéli. Szopránok, női altok, falzettisták és gyermekek élnek mind a kettővel, férfiak csak az elsővel: »... delle voce finte non puo nascere nobilità di buon canto...« írja róla. Kezdje a mester olyan hangból az éneket, hogy a növendék bírja azt természetes hangon énekelni »per isfuggire le voce finte«. Ez a tisztá, egyszerű állásfoglalás már elmosódik a régi hagyományokat összefoglaló Tosinál, majd a bécsi olasz mester Mancininál, akik a voce di petto, a falsetto és a voce di testa közt látszanak különbséget tenni.

A fejhangról szóló leírásnál már Tosi fordítója *Agricola* megjegyzi, hogy mindaz, amit erről elmond, a falzettel egynek vehető. Ugyanez a fel fogása Hillernek is (1774), aki a »Falsett oder Fistelstimme«-t a természetes, azaz mellhangok folytatásának veszi, »Diese feineren Töne, in der Höhe, gehen leicht in eine Art Stimme über, welche man Falsett oder Fistelstimme nennt.« Ugyanez volt a véleménye utána *Hillernek* is, aki említi, hogy az átmeneti hangoknál disztonálni szoktak az énekesek. A szoprán pl. c2 és d2 közt. Legcélszerűbb különben, mint mondja, a jó hangot hallás után megismerni, leírni nehéz, minden esetre »eine schnarrende und kreischende Stimme, wie die Falsett oder Fistelstimme erwachsener Mannspersonen ist, gehört nicht unter die guten Stimmen«. Két regisztert ismer a *Conservatoire Méthodja*: a mellhangot és a falzettet (Voix de poitrine és a fausset), de a szopránál hármat különböztet: a mellhangot, a középsőt (la voix de médium) és a fejhangot (voix de tête). Az első tart a c¹—f¹—g¹-ig, a közép g¹—a¹—g²-ig s onnét fölfelé a fej. *Nehrlich*nél ugyancsak három az alap regiszterszám, a mell, közép és falzett, de a közepet és a fejet 2—2 részre osztja. Így jön ki nála öt négy-négy hangból álló szakasz a szopránál és mezzoszopránál (egy-egy hangból álló túllépéssel), a magas és mély altnál az utolsó (ötödik) szakasz csak 3, tenoroknál csak 2 hangból áll. A baritonból csak 4 szakaszra való felül, utolsó szakaszra csak 3 hang. A magas basszus egy hangot tartogat az ötödik szakaszra, a mély basszus pedig szabályos négy szakaszt mutat. Ez időre esik Joh. Müller kísérletsorozata holt gégefőn, eredménye: mell- és fejhang (1837/39.). Ekkor jön *Garcia* értekezése: »Mémoire sur la voix humaine«, melyet a párizsi Tud. Akadémiának nyújtott be 1840. nov. 16-án, kivonatosan megjelent a fia összeállította Énekiskolában (École de Garcia, Traité Complet de l'art du chant par Manuel Garcia fils) azon jelentés alapján, melyet az értekezéssel a Magendie, Savart és Dutrochet-ből álló bizottság az Akadémia 1841 április 12-i ülésére előterjesztett. Garcia elvileg a két regiszter alapján áll. Több hely is hangoztatja, hogy a fejregiszter lényegileg a falzettel azonos, annak folytatása, használja is a jelzésére a fejfalzett elnevezést. Megemlékezik még mint külön valamiről a rendes basszusi mélység alatt helyet foglaló kontrabasszus-regiszterről és a beszívott levegővel létrehozható hangokról, de ezek a rendes énektanításban nem szerepelnek. Bár így elméletileg két regiszterről beszél, a gyakorlatban mégis csak a bariton- és basszusnál marad meg a két regiszter mellett, a női hangoknál és a tenornál állandóan a falzettet és fejhangot külön emlegeti a mellhang társaságában. Így lesz elméletileg két, gyakorlatilag három, sőt a kontrabasszust számítva négy regiszteres. Garcia után az angol *Mackenzie* foglalkozott részletes regiszter-vizsgálatokkal (1887) és ő a két regiszter mellett döntött, elnevezvén »long reed«-nek és »short reed«-nek a kétféle regisztert. Az egyiknél megfigyelése szerint teljes hosszában rezeg a hangszalagpár, a másik hangrés orsóalakú: egyharmad részében rezgő szalagokkal, kétharmadrészt zárt hangrésszel. A továbbiakban *Mackenzie* megállapításai variálódnak, azzal a különbséggel, hogy míg *Mackenzie* a rövid regisztert veszi falzettnek s a hosszú mellhangnak, később falzettnek

a hangszalag érzését veszik, mellhangnak a teljes hosszában és teljes testében rezgő hangszalagpárt. Így már megint a háromféleségnél tartunk. Az ének-mesteri gyakorlat mindmáig ezen az alapon áll, tekintet nélkül a rendszer kiáltó ellentmondásaira. Az említett élettani megfigyelésekkel pedig a három-féle hangszalagállásról (melyet legújabbban a párisban dolgozó Raucha *Hammar* írt le legrészletesebben) a fiziológusok is ide jutottak. Egészen fantasztikus, hogyan tud életben maradni évszázadokon át egy teljesen hamis és már kiindulópontjában képtelenséget tartalmazó szemlélet, mellyel a regiszter fölfogták. Garcia általánosan elfogadott meghatározása szerint a regiszter »egymásra következő egyművi hangok sora, melyek alulról fölfelé emelkednek, amelyeket egy és ugyanazon mechanizmus hozott létre s amelyek különbözőnek egy más mechanizmussal létrehozott hangok sorától«. A hasonlat az orgona regisztereitől ered. S itt van mindjárt az ellentmondás és lehetetlenség. Mechanikai abszurdum kiegyenlítést várni olyan hangok sorától, amelyek más és más mechanizmussal hoztak létre. Ez annyi volna, mint azt várni az orgonától, hogy a tesszitúra három egymásra következő oktávája más és más regiszterrel szólaltassék meg és mégis egyszínű legyen.

A regiszterkérdés, mely főképen a 19. század közepe óta kerül az ének-tanítás középpontjába és megoldás helyett folyton csak bonyolódott, mégsem megoldhatatlan. Csak szakítani kell tudnunk a megoldást nyújtani nem tudó régi szemléletekkel. Először is le kell szögeznünk, hogy a hangszín, amelyet a regiszterek megítélésekor elsősorban szoktak tekintetbe venni, nem pusztán, sőt nem is a legnagyobb mértékben a hangszalagműködés eredménye, hanem a rezonanciáké. A hangforrást környező üregek levegőjének együttrezgése termeli ki azt a felhangsort, ami a hangszínt eredményezi. Színről régebben is szó esett. Hiszen már a régi római írásokban is nyomára lelünk. Garcia részletesen foglalkozik a világos és sötét hangszínnel, a franciák voix blanche vagy timbre clair néven ismerik az egyiket s voix sombre-nek (timbre sombre-nak) hívják a másikat. Az is kiderül, hogy a voix sombre-vel Olaszország ismertette meg a franciákat, 1838-ban hozta divatba Párisban a nagy Opera egyik kitűnősége. A színek okát is a hangszalag és gégeállásban kereste Garcia, holott ezek a létrehozásában a gégeműködésnek vajmi kevés része van. A rezonancia kutatások Helmholtz 1877-ben közölt alapvető eredményeivel lépnek előtérbe s a fizikai és élettani megfigyelések azóta már hatalmas irodalomná nőttek, főképp a hangzóképzést illetően. Legújabbban Stumpf és Hörig jórészt tisztázták az egyes hangzók fizikai képleteit, de a fiziológiai kutatások még e téren hátrább vannak.

A regiszterelméletek csödjé arra vezetett, hogy a végén már az egyseregiszter elmélet is 'hirdetőkre' lett. Szokás is újabban nem beszélni róla. Pedig azzal, hogy nem beszélünk róla, még nem oldódik meg a kérdés. A fiziológiai megfigyeléseket letagadni nem lehet. Igenis van a gégeinek többféle működése, mindegyiknek meg is felel egyfajta hangtünemény, csak azt kell tisztáznunk, melyiknek miféle. Ki is derül elfogulatlan meggondolás mellett minden. Először az, hogy a regiszter számlájára elkönyvelt tünemények egy tekintélyes része átviendő a rezonancia számlájára, másodsor pedig az, hogy kétféle piáno van. Egyikből van átmenet, törés nélkül a fortéba, a másikból nincsen. Amelyikből van, tehát amelyik a messa di voce elejét és végét jelenti, az a hangszalagpár teljes hosszúságú érzégsével jön létre, éles hangszalagéllal, szorosabban záró hangréssel, a másik piáno pedig orsóalakú hangszalagállással, amikor is a hangszalagoknak kétharmadrésze szorosan zár s csak egyharmadrésze van rezgő állapotban. Igaza van tehát Caccininek, aki a messa di voce-ban látja a regiszterek kiegyenlítődését, a regiszterek kiegyenlítésének problémája valóban a dinamika s nem a tesszitúra kérdése. Az orsó alakú hangrés valóban a falzetté, a nem természetes hangé, amin a férfi-, női hangot utánoz. De itt kiegyenlítés a teljes hosszrezgéssel csak

pianóban lehetséges és ott is kockázatos, mert még ott is gikszerrel járhat. A gikszer néven ismert énekhiba ugyanis semmi egyéb, mint a nyekkenés szerű átváltás a teljes hosszúságban rezgő hangszalagállás és az orsóalakú hangrés közt. Igaza van tehát a két regisztereknek, valóban csak kétféle hangrésállás szerepelhet a szép énekben, a Caccini »voce naturale e pienà«-ja, s falzett csak elvétve, igaza van a három regisztereknek, valóban háromféle gégeműködés lehetséges, de ezek közül csak kettőt használhatunk igazán és komolyan.

A »SPRECHGESANG«.

Amíg a 19. század énektanítási irányai egyik részt a regiszter kérdésbe bonyolítottak bele és több kevesebb sikerrel próbálgatták az olasz iskolák eredményeit saját nemzeti nyelvükön érvényesíteni, lassan kiderült, hogy a másolással helytelen utakon járnak. Ami az éneklésre termett olasz nyelven a természetből helyesen beszélő olasznak magától értetődő valami, az nem csinálható egyszerűen utána más nyelveken. Különösen akkor nem, amikor úgy felszólítja az igényeket énektudás tekintetében a nagy opera, vagy még inkább a Wagneri munkásság. Amivel az olasz úgyszólván születik, az, mondjuk a németnek, csak hosszabb rendszeres és módszeres fáradtsággal sikerülhet. Ez először Wagner jóbarátjának, *Friedrich Schmitt*-nek agyában lett világossá. Ő az első, aki szakítani mer az addig egyedül célravezetőnek hitt olasz módszerrel s ellent mert mondani neki. Új utakat kereső Grosse Gesangsschule für Deutschland című hatalmas művében, mely 1853-ban jelent meg, tanulságosan okolja meg önálló módszerét. Pontról-pontra kimutatja, hogy az olasz eljárás (értve ezalatt a 18–19. századi, a régihez képest hanyatló olasz iskolát), nem az egyszerűből indul ki s halad a nehezebb felé, hanem sok tekintetben megfordítva. Azzal kezd, amin végeznie kellene. Ő énektanítási eljárását három szakaszra osztja. Az elsőben fölépíti és kiműveli a hangot munkára képes instrumentummá, azáltal, hogy légzést, hangindítást intonálást tanít, majd áttér az úgynevezett regiszterek összekötésére, amit az ő természetes ösztöne sehogy sem tud elfogadni. Van ugyan tenornál s az altnál valami amit regiszternek lehetne nevezni, de ő nem hajlandó a fejhang létezését elfogadni. Ahogyan csak egy »Ansatz« van, épp úgy csak egy regiszter van minden hangra nézve. A hang terjedelmének növelésével, erősítésével s szépítésével be is fejezi az első szakaszát az énektanításnak. A második szakasz a kötések előkészítő hangindítási gyakorlatokkal kezdődik. A kötést előbb portamento nélkül gyakoroltatja, majd portamentóval. Ezután kerül a sor a gégegyűességekre, koloratúrára s csak legvégül a messa di vocera. A harmadik szakasz, az előadás követelménye tehát az instrumentumma kiképzett hang s ez két részre oszlik, anyagi és szellemi sajátságokra. Az elsőbe tartozik a lélegzet beosztása, a tiszta érthető szövegkiejtés, zenei hangsúly és ritmus, zenei biztosság és pontosság s az árnyalás. A második rész tárgya a darab jellemének kellő felfogása, az érzés kifejezése, a lelkesedés tüze, végül báj és ízlés az előadásban.

A rendszer újítása nemcsak az énektanítás szakaszainak logikusabb fölépítésében van, hanem különösen a hangindítás új magyarázatában, mely először beszél a hangszerv rezonáló üregeinek kihasználásáról s az ezek megszólalásával együtt járó csengéséről a hangnak. Ez az új Ansatz teória eredményezi azt az új hangideált, mely tökéletesebb, megalapozottabb a réginél s első hirdetője után Schmitt-féle hangnak is nevezik. Még jobban kimélyítette az új irányt s annak fonétikai alapozottságát még inkább kihangsúlyozta Schmitt tanítványa és követője, Julius Hey. Nagy, négykötetes »Deutscher Gesangunterricht« című munkája szinte mértani pontossággal a legapróbb részletekig kidolgozott mestermű, a német nyelvre szabott hangképző rendszer magig tekintélykép használt terméke. A régi olasz belcanto

elmélettel szemben a Sprechgesang hirdetője. Előbb a beszédünket kell rendbe hoznunk, hogy az énekünk tökéletes legyen.

A régi olasz és az új német iskola eklektikusa volt 1884-ben megjelent Gesangsmethode-jával Julius Stockhausen, aki azonban a három regiszteres elmélethez való szigorú ragaszkodásával leszorított gégefős énekeltségével nem jelent előrehaladást. Ide tartozik a bécsi *Ifert* is.

OTTÓ FERENC:

EGY ÉSZAKEURÓPAI HANGVERSENYKÖRÚT TANULSÁGAI.*

(Folytatás.)

ZENESZERZŐK, MŰVEK.

Az északi karművészet igen fejlett. Ezzel szemben a zenei termés nera üti meg a magasabb mértéket. A tallini finn-ugor kongresszus alkalmából rendezett három nemzeti hangversenyen bő alkalom nyílt az északi és a magyar zeneművek összehasonlítására. Összehasonlításunk alapjául azonban nemcsak ez a három napon át tartó hangversenyciklus szolgált, mert ez magában véve kevés volna a zeneirodalomnak összevetésére, hanem a nagy nemzetközi hangversenyek, rádiókoncertek és a Budapesten vendégszereplő északi együttesek, magán-szereplők műsorának anyagát is tekintetbe vettük. A tallini Észtónia-teremben lezajlott hármas hangversenyt összehasonlítás szempontjából azért tartjuk különösen fontosnak, mert ott a három nemzet legjobban összeválogatott műveit mutatták be kitűnő együttesek, kitűnő előadásában, mintegy versenyszerűen. A műsor gazdag volt és változatos. A finn énekkar — mint említettük — kizárólag Sibélius-műveket mutatott be. Az észti zenekari koncerten Aavik, Tubin, Lemba, Kapp, Tobias és Vedro műveit hallottuk. A magyar hangversenyen Liszt—Érkel, Bartók—Kodály—Farkas—Molnár—Ottó—Vaszy kórusai, Dohnányi—Hubay kamaraművei és dalai kerültek előadásra.

Az északi műveket hallgatva az volt az első benyomásunk, hogy az északi népek Európa *vidékei*, akikhez az európai szellem hullámverése csak elkésve és gyengén érkezik el. Az észti zeneszerzők Wagner- és Debussy-ízű műveire gondolunk itt elsősorban. Északon nincsenek eredeti szellemi és művészeti mozgalmak. A nemzeti szellem sem nyilatkozik meg a zeneművekben élesen és határozottan. Mintha még nem született volna meg az eredeti, modern északi típusú zeneszerző. Lehet, hogy ebben a százados orosz-német politikai és szellemi elnyomásnak is nagy része van. A felszabadulás után eltelt másfél évtized csak a belső megszilárduláshoz látszik elegendőnek; a nemzeti szellem sajátos kulturális megnyilatkozásához nagyobb időre van szükség. A felszabadult északi államok élő és gazdag népisége mindenesetre hatalmas kincsesbányája lesz az eljövendő északi zeneművészetnek.

Milyen ma az északi zenei szellem? *Népies és romantikus*. Jellemző már a zeneszerzők tárgyválasztása is. A kórusok teli vannak az északi népek naív lelkében élő tündérmeszhangulattal. A tenger, az erdő, madarak (kakuk!), óriások, törpék, manók, boszorkányok, lidércek, tündérek és más ismert romantikus alakok szerepelnek a zenei tárgyak között. Utalunk a finn Yliöppilakunnen Laulajat és a Laulu Miehet budapesti műsoraira, Grieg közismert Peer Gynt szvitjére, Sibélius híres Saga (Monda) című szimfónikus költeményére

* Az Egyetemi Énekkar és a Palestrina Kórus hangversenykörútjai 1937-ben.

és a Kalevala illusztrációira. A felsorolt nevek egy kissé már a mult századot idézik, de mint említettük igazi jelentékeny mai északi zeneszerző nincs.

A népdalfeldolgozás ritka műfaj északon. Tengerésznoták, bor- és sördalok (Dánia) gyakoribbak. Az északi zeneszerzők szemlélete népies ugyan, de inkább a naiv, romantikus természetszemlélethez áll közelebb, mint az erőteljes, ruralis parasztélethez. Ebben különböznek az északi zeneszerzők a mai magyar zeneszerzőktől. Fenn csodás elemekkel átszőtt természeti képek, mesék tükröződnek a műzenében. Nálunk Vidrócki, Kőmíves Kelemen, Molnár Anna balladája és a »Túr a disznó«, »Réten, réten«, »Túrót eszik a cigány« című népdalok napfényes epizódjai érdeklik a zeneszerzőket. Északon a Természet, Középeurópában az Ember kerül előtérbe.

De nemcsak a tárgyválasztás romantikus volta jellemző, hanem a megírás módja is. A dolgozásmódban is romantikusok. A kórusokban és a zeneművekben általában felismerjük a nagy német és orosz mesterek romantikus harmonizálási fogásait és patetikus hangvételét. Feltűnő a telt akkordú, homofón szerkesztés. Karműveik régiesek, túl egyszerűek és kezdetlegeseek a mi fülünknek. Itt-ott a »Liedertafel« íze is érezhető. A hangzás általában melan-kólikus (szláv hatás!) s csak ritkán teszi változatossá egy-egy drámai kitérés, vagy lírai hevület. A sok »zongorakíséretes« karmű gyenge művészi ízlésre és az énekkari anyag ügyetlen kezelésére vall.

Az északi népdalok zeneileg nem annyira gazdagok, mint a mieink. Dallamaik kisívvűek, fordulatszegények, nincs bennük magávalragadó kifejezés. Ritmusuk is egyhangúnak tetszik. Még a formájuknak van legtöbb művészi értéke.

A mi népdalaink sokkal művészebbek, jellegzetesebbek. A magyar *Tempo rubato* elemi erejű hatásáról nem is szólva. A mi népünknek más a vérmérséklete. Más a népiségünk is. A magyar népdal feldolgozását — a legmodernebb magyar műfaj — két abszolút modern (tehát nem romantikus!) magyar zeneszerző indította el. Ahogy Bartók és Kodály a magyar népdalokat feldolgozzák az a legmaibb európai zene. Bartók és Kodály népdalfeldolgozásai mai harmonizálásukkal a magyar népdalból amúgy is adódó (de Bartóknál még hatványozott) ritmikai elevenségükkel, művészi formájukkal, megvesztegető magyar ízükkel, eredeti ötleteikkel és nem utolsósorban raffinált és differenciált hangzásukkal méltóképpen világhírék. Bartók és Kodály, valamint budapesti iskolája műveli ma kétségtelenül a legértékesebb karirodalmat Európában. Ennek a karirodalomnak ihletője: a népdal, technikája: Palestrina és Bach kórusművészetében és a modern hangzási elvekben gyökerezik. Ebben az új magyar kórusirodalomban nyilatkozik meg legigazabban a magyar génusz is. Ezt bemutatni külföldön a legfőbb kötelességünk.

MEGEMLÉKEZÉS SCHOPENHAUERRŐL — SZÜLETÉSÉNEK 150. ÉVFORDULÓJÁN.

150 évvel ezelőtt, 1788. február 22-én született Danzighban Schopenhauer, a nagy német filozófus. A német lapok hasábjokat szenteltek Schopenhauer méltatásának, születése 150. évfordulóján. Lapunk sem mulaszthatja el azt, hogy legalább pár sorban foglalkozzék a nagy filozófussal, akinek gondolatrendszerében a zeneművészet kapta a legelőkelőbb szerepet, és akinek bölcsellete a zene »nagy századának«, a XIX. századnak a kialakulására is erős hatással volt.

Az a gőgös művészi öntudat, ami egy Berliozt vagy Wagnert eltöltött, Schopenhauer művészetfilozófiájában nyer magyarázatot. Ezek a nagy új-

romantikuskok különösen érezték felsőbbrendűségüket, kiválasztott voltukat. A szenvedő emberiség megváltóinak érezték magukat. Ez a gondolat pedig Schopenhauer filozófiájában gyökerezik.

A pesszimista bölcseleti filozófiájának az alapgondolata az, hogy a világ lényege az akarat, mely örökké kielégítetlen marad. Ez teszi az embert világfájdalmassá, boldogtalanná, pesszimistává. Megváltás ez alól az örök gyötrelém alól csak kétféleképpen történhetik: vagy úgy, hogy megöljük bennünk minden baj okozóját, az akaratot, legyőzzük összes vágyainkat, aszketákká leszünk; vagy úgy, hogy belemerülünk a művészetek szemléletébe. A művészetet művésztetté ugyanis az teszi, hogy benne nem az fejeződik ki, ami a dolgokban. lényegtelen, mulandó és esetleges, hanem ami lényeges, örök és általános. »Még az arckép is, — mint Winckelmann mondja — ideálja legyen az egyénnek« (Schopenhauer.). Akaratunk által keltett örök nyugtalanságunkban megnyugvást csak az tudhat nyújtani, ami maga nincs a változásnak kitéve, ami örök mozdulatlan. Ez pedig a művészet, mert egyedül abban szemlélhetjük az örök változatlant, azt ami a dolgokban állandó, lényeges: az örök plátói ideákat.

A művészet tehát megváltja az embert az egyébként szükségyszerű szenvedéstől. A művészetek közül is azonban erre legfőképpen a zene hivatott. Schopenhauer érdeme az, hogy a »filozófiai világossággal először jelölte meg a zene helyzetét a többi szépművészetekkel szemben, amennyiben meghatározta, hogy a zene a képzőművészetektől és a költészettől teljesen eltér« — mondja Wagner Beethovéről írt tanulmányában. Schopenhauer a zenét teszi a művészetek művészetévé.

Lássuk mit mond:

»Legtökéletesebb művészet a zene, maga a tiszta világlényeg, az öntudatlan metafizika. Az akarat minden elképzelhető törekvését, lüktetését és megnyilatkozását, az ember lelkének mindazt a folyamatát, melyet az értelem, az érzelem tág, negatív fogalma alá foglal, mindezt melódiával, nem mint jelenséget, hanem mint magánvalót, mintegy a jelenség lelkét, testetlenül lehet kifejezni. Az a bensőséges viszony, amely a zene és minden dolog igaz lényege között fennáll, megérteti velünk azt is, hogy amikor valamilyen jelenettel, cselekménnyel, eseménnyel, környezettel együtt megfelelő zene szólal meg, a zene mintha feltárná előttünk legrejtettebb értelmüket s a leghelyesebb és legvilágosabb kommentárt fűzné hozzájuk; hasonlóképen, aki elmerül valamely szimfónia hatásában, úgy érzi, hogy a teljes élet elvonul előtte; ámbár, ha feleszmél, semmilyen hasonlóságot sem tud megállapítani a zenemű s a dolgok között, melyek megjelentek neki. Ez azért van, mert a zene abban különbözik a többi művésztől, hogy nem a jelenségek képmása, hanem közvetlenül magának az akaratnak tükrözése s ennél fogva a világ minden fizikai elemével szemben a metafizikai elemet, minden jelenséggel szemben a lényegét, a magánvalót fejezi ki. Így tehát nevezhetnők a világot megtestesült zenének, vagy megtestesült akaratnak is.«

Schopenhauer művészetfilozófiája a kulcsát adja a romantikus kor-szellemnek. Megértjük általa azt, hogy miért lett a XIX. század embere számára a zene olyan nagyjelentőségű, hogy miért szállotta meg a zenei mágus démona a lelkeket a múlt században olyan nagymértékben, és végül, hogy miért kerültek a romantizmus korában a világ homlokterébe éppen a zeneszerző lángelmék; mint Chopin, Liszt, Wagner, Berlioz.

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL

A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA HÄNDEL-JUBILEUMA.

Az idei hangversenyszezon nagyon gazdag eseményekben. Külföldi nagy karmesterek, Kleiber, Mengelberg, Furtwengler, Walter Bruno és mások nevei hívják össze a hangversenylátogatók ezreit. Bár ezek a ragyogó nevek nem hoznak csalódást, de koncertjeikre mégis ránehezedik a »társadalmi esemény« estélyiruhás külsősége. A »nagy« hangversenyekre nemcsak a művészet-rajongók mennek el (sőt legtöbbször éppen azok maradnak távol), és ezért a karmesterek bármilyen művészek is, a hangversenyek teljes élvezéséhez szükséges tömegszuggerációs állapot nem alakulhat ki a közönség heterogén volta miatt. Az igazi élményt nyújtó hangversenyeken az előadó és a közönség kölcsönösen hatnak egymásra. Az előadó fascinálja a hallgatóságot, mely mozdulatlan, feszült várakozásával megteremti azt az izgalmas »csendet«, mely az előadót a legsodálatosabb hangzások és formák felidézésére indítja.

Elvétele akad ilyen hangverseny, de elkövetkezését nem hirdetik feltűnő plakátok. Ilyen kivételes hangulatú hangverseny volt a Zeneművészeti Főiskola február 24-i Händel-jubileuma, melyen a nagy barokk mester »Saul« című oratóriumát adta elő a növendék ének- és zenekar, a mű keletkezésének 200. évfordulója alkalmából. A monumentális alkotást a főiskola kiváló tanárának Ádám Jenőnek elmulthatatlan hatású interpretálásában hallottuk. A növendék ének- és zenekar követni tudta tanárát, elbúvólva annak szinte hipnotizáló erejétől, Händelnek, a zenei Shakespeare-nak a legmegrendítőbb drámai fordulataiban is. Bár az est forró sikerét az intézet lelkes fiatalságának is köszönhetjük, meg a szolisták növendékprodukcióit jóval felülmúló közreműködésének, mégis az est egyetlen hőse Ádám Jenő volt, ez a kivételes képességű, istenáldotta művész. Ezt érezte az előadó fiatal gárda is, amikor az énekesek és hangszeresek a felvonások végén, kikerülve Ádám varázsköréből megelégedtek arról, hogy ők maguk is előadók és a legönfelelőbb lelkesedéssel ünnepelték vezetőjüket. Érezték, hogy mindaz amit ők nyújtottak, tanáruk munkájának és művészetének az eredménye. Egyedül neki köszönhatték, hogy részvevő tényezők lehettek ennek a remekműnek az eszményi tolmácsolásában.

Ha arra akarnánk válaszolni, hogy melyik rész volt a legkiemelkedőbb nehéz helyzetbe kerülénk, mert éppen az volt a leglenyűgözőbb, hogy az egész drámai történet egyenes vonalban, részekre oszthatatlanul emelkedett a tragédia beteljesedéséig, Saul és Jonathán haláláig. Ezen a ponton, melyen a tragédiát a zenekar gyászdulaja és ezután Dávid és a kórus sirató éneke fejezi ki, olyan megrázó hangulat lett uralkodóvá, amilyent keveset élt át a budapesti közönség.

A forró sikerű jubiláris koncert után jogosan kérdezzük: miért nem szerepel Ádám Jenő gyakrabban a karmesteri emelvényen a főiskolai koncerteken kívül is? Hiszen hangverseny van elég és közönség is akad bőven, hogy azokat megtöltse! Miért kell minden nagyobb zenei eseményt külföldi dirigenseknek átengedni? Bármennyire is örülünk, ha a világnagyságok hozzánk is ellátogatnak, de szomorúak leszünk ha arra gondolunk, hogy ugyanakkor a magyar tehetségek jelentéktelen és képességeikkel arányban nem álló munkakörben pazarolják el másra hivatott életüket. Miért becsüljük le annyira saját értékeinket a külföldiekkel szemben, hogy míg azoknak bőkezűen szórjuk az aranyakat, ezektől még úgyszólván a levegőt is megtagadjuk?

KÜLFÖLDI HIREK

....

Kodály »Tedeum« Svájcban. A svájci Rádió francia stúdiójában február 20.-án előadták Kodály Tedeum-ját.

Rachmaninov évi munkaprogramja. Rachmaninov, a nagy orosz zongoraművész és zeneszerző az év legnagyobb részét hangversenyzéssel tölti, még pedig hat hónapon át Amerikában és kettőn Európában. A hátralévő három hónapon át Svájcban a luzerni tó melletti kis villájában tartózkodik, ahol egyrészt kipiheni az év fáradalmait, másrészt a zeneszerzésnek szenteli idejét. A legutolsó két nyáron írt művei a »Les Cloches« című harmadik szimfóniája és 24 variáció zongorára és zenekarra Paganini 24. »Caprice«-ja felett. Az előbbi három hónappal megelőző Stokowski mutatta be Amerikában, az utóbbit ő maga játszotta a filadelfiai szimfonikusokkal, ugyancsak Stokowski vezénylete mellett.

A hatvanöt éves művész már húsz éve el száműzöttként, kizárva hazájából, Oroszországból. Ez alatt az idő alatt 1120 hangversenyt adott. Rendkívüli teljesítmény, ha arra gondolunk, hogy évenként nyolc hónapon keresztül egy-egy hétre kb. két hangverseny esik.

Linz Márta filmzenét írt. Az Ufa egyik új filmjének zenéjét Linz Márta, a Berlinben élő magyar hegedűművész-zeneszerző-karmester komponálta. A filmet február 17.-én mutatták be, mely alkalommal rádió-beszélgetést folytattak le a népszerű művésznővel a berlini Stúdióban.

Chopin-összkiadás. A varsói Chopin-intézet Paderewski vezetése mellett rendezi sajtó alá Chopin műveinek kritikai összkiadását.

Nemzetközi zeneünnepély. Az Új Zene Nemzetközi Társaságának ezidei ünnepségei Londonban június 17-től 23-ig lesznek.

Saljapin jubiláris hangversenykörútja. A világhírű orosz bass-bariton énekes, aki csodálatos hangjával és páratlan előadóképességével az egész világot meghódította, ezidén tölti be

hatvanötödik életévét. Ezt a jubileumot az ősz mester úgy ünnepli meg, hogy két évig tartó hangversenykörútra indul s mindazokra a helyekre ellátogat, amelyekhez művészi pályafutásának emlékei fűződnek.

Schubert »Ave Maria«-ját vallásos szövege miatt a Szovjet az istentelenek szövetségének központi tanácsa az ország területéről kitiltotta. Ezzel kapcsolatban elvben kimondták, hogy Oroszországban semmilyen vallásos zeneművet nem adhatnak elő (legfeljebb új szöveggel, mint ahogy azt pl. Bach »Magnificat«-jával tették, amelyre egy proletár öntudatot dicsőítő szöveget irattak).

Egypár szám az Egyesült Államokból. Az Egyesült Államok statisztikai adatai között szerepel az is, hogy mennyi értékben vásárolnak hangszert évente. Az adatok szerint 1936-ban hétmillió dollár értékű zenekari hangszert és kilencven ezer dollár értékű zongora került eladásra. A többlet, a három évvel előbbi állapottal szemben ötmillió dollár értékű zenekari hangszert és ötvenhatezer dollár értékű zongora. Ez a rendkívüli hangszerkereslet arra enged következtetni, hogy Amerikában az egyéni, házi muzsikálás szelleme kezd teret hódítani. Az amerikai hangszerkészítők ennek okát abban látják, hogy a Rádió a hallgatóságban felkeltette az előadott művek otthoni reprodukálásának a vágyát. Kétségtelen, hogy az általános amerikai zenekultúra erősen emelkedőben van. Emellett bizonyít az is, hogy az 1933. évi összeírás óta az eladott partitúrák száma is 345 példánnyal emelkedett.

»Bulgária«-hangversenyterem. Bulgária fővárosában Szófiában az egész Balkánfélsziget legnagyobb hangversenytermét építették fel. A »Bulgária« elnevezésű hangversenyterem ezer-négyszáz személy befogadására alkalmas, ami a félszigeten rendkívüli. A koncertterembe egyúttal hangversenyorgonát is állítottak, mely vetekszik Európa legnagyobb orgonáival: hetvenkét regisztere és ötezer sípja

van. A sípok nagysága egy cm-től öt méterig terjed. A felavatási ünnepélyen az orgonán megszólaló első mű egy Bach-fuga volt.

Molinari hangversenye a munkások számára. Molinari a nagy olasz karmester Berlinben a Filharmónikusok nagytermében hangversenyt adott, melyen kizárólag munkások és munkások voltak jelen. Az estnek rendkívüli sikere volt: a remekművek osztatlan elragadtatást váltottak ki a hallgatóságból.

Händel ünnepségek Halleban. 1885 február 23-án született Händel Halleban. Ezt a napot szülővárosa minden évben fényesen megünnepeli. Ezidén három napig tartó ünnepséggel hódolt a város nagy fia emlékének febr. 21—23-ig. Előadták a mester »Rodelinda« című operáját, egy ünnepi hangversenyt rendeztek, továbbá kiállítás keretében bemutatták a Händelrel vonatkozásban levő korabeli festményeket és rézkarcokat.

A lipcsei Wagner-jubileum. Öt évvel ezelőtt ünnepelte Németország az opera nagy reformátorát, Wagnert, halálának 50. évfordulója alkalmából. Az idei év újból a Wagner ünnepségek jegyében múlik el. Ezúttal születésének 125. évfordulója ad alkalmat az ünneplésekre. Lipcse, Wagner szülővárosa új módon kapcsolódik az országos Wagner ünneplésekhez. Az operaházban előadják a mester összes színpadi műveit. Ez az első alkalom, amikor Wagner összes operája színre kerül egy ciklus keretében. Az operák sorát a fiatalok művek nyitják meg: a »Heirat« című töredék, a »Die Feen« és a »Liebesverbot« című operák. A »Die Feen« előtanulmányának tekinthető a Tannhäuser-hez. A sorból kiválik a »Liebesverbot«, melyről a német sajtó megállapítja, hogy kevésbé wagneri mint az előbbieket; »volt egy idő« — írja egyik német lap — »amikor az idősebb Verdit igazságtalanul wagneriánusnak nevezték, a Liebesverbot-ból láthatjuk, hogy inkább Wagner volt az, aki ebben a művében a fiatal Verdit megelőzte.«

Lipcse, mint zeneváros. A lipcsei Wagner ünnepéhez egy kiállítás is kapcsolódik, melynek címe: Leipzig als Musikstadt. A kiállításon képek, kéziratok, nyomtatványok stb. láthatók. Külön rész foglalkozik a Tamás-templommal, a Gewandhausal és az Operával.

Mindegyik rész az illető intézmény történetét adja. A Tamás-templom legrégibb emléke egy XIII. századból való graduale. A kiállítást látogatók követhetik a templom zenéjének történetét a híres kántorok, Rhaw, Calvisius, Schein és Kuhnau munkáságán keresztül egész a legnagyobbig, Bachig.

A Gewandhaus a legrégibb emléke a polgári városi muzsikálásnak. Nevezetese az ú. n. »Grosse Konzert«-ek. 1743—1778-ig és világhírűekké váltak az 1781-ben kezdődő »Gewandhaus«-koncertek.

A lipcsei Operát 1817-ben alapították. Itt volt az ősbemutatója többek között Weber »Oberon«-jának és Schumann »Genoveva«-jának.

Wagnernek külön részt szenteltek, amelyen a mester összes dramatikus művének díszlet-modelljei láthatók.

Kodály »Székelyfonója« Berlinben. Kodály Székelyfonója a milánói és londoni sikerei után most Berlin közönségét hódította meg a magyar muzsika és Kodály művészete számára. A berlini lapok nagy elismeréssel írnak a műről, különösen kiemelve annak világosan áttekinthető stílusát, csodálatos színpadi hatásait és klasszikus hangszerelést.

A finn Egyetemi Énekkar Amerikában 30 hangversenyt adott. A két hónapig tartott körút után hazatérően a londoni rádióban is szerepeltek.

BELFÖLDI HIREK

....

A kongresszusi himnusz ének- és zenekarra. Az Eucharisztikus Kongresszus Előkészítő Bizottsága hivatott érzékkel válogatta össze az ünnepségek közös énekeit. Közöttük bizonyára

legjelentékenyebb szerep a Kongresszusi himnuszra vár. Míg a többi előírt ének — a »Szent vagy, Uram!« énektár legszebb gyöngyei — a tömegek egyszólamú előadásában kerül csak sorra, a kongresszusi himnuszt addig is bizonyára minden énekkar többszólamú kari letétben is szívesen veszi műsorra. Most készültek el e himnusz különböző feldolgozásai gyermek-, női-, férfi- és vegyeskarra, valamint kis zenekarra. Ezek közt a letétek közt minden iskolatípus, minden-fajta énekkar megtalálja a maga igényeinek megfelelőt. A különböző karletétek külön érdekessége, hogy azok egyidejűleg is, összkarként énekelhetők és így ünnepélyes közös megnyilvánulásokra ad alkalmat. Az összhangosítást *Kertész Gyula* és *Gyulai Lajos*, a Magyar Kórus szerkesztői készítették, míg a zenekari hangszerelést *Vaszy Viktor*, a zenei főiskola tanára. Ez a zenekari letét elsősorban az iskolai zenekarok szerényebb lehetőségeit tartja szem előtt, de jól hangzik nagyobb zenekaron is. A kongresszusi himnusz egyidejűleg gramofónlemezre is került kórus és zenekar előadásában. A hanglemeknek főjelentősége abban áll, hogy rendkívüli módon megkönnyíti a tanítást, amiért is a budapesti Hitoktatási Felügyelőség elrendelte az összes iskolákban a hanglemez utáni énektanítást. Egy-egy hanglemez ára 3:60 pengő. A partitúra, szólam-anyag és hanglemez megrendelhető minden zeneműkereskedésben, vagy a kótakat megjelentető Magyar Kórus kiadóhivatalában (Budapest, I., Fery Oszkár-utca 55).

A »Magyar Kórus« legújabb száma. A »Magyar Kórus« legújabb száma az Eucharisztikus kongresszus és a Szent év egyházzenei előkészítését szolgálja *Mihalovics Zsigmond* és *Pantol Márton* cikkeivel, valamint kótamellékleteivel.

A tíz Szt. Istvánt és a magyar szenteket dicsőítő énekkari mű.) A művek szerzői most is a legkiválóbb egyházzeneszerek soraiból kerültek ki. A nagy nemzetközi ünnepségek mellett a soron következő egyházi ünnepkör énekkari igényeire is gondoltak a szerkesztők: *Bárdos Lajos* és *Kertész*

Gyula nagybőjti és húsvéti kórusműveivel, amint a szövegrészben is számontartják az egyházi zeneélet minden jelenségét. A különböző rovatok friss és biztos tónusa mellett újszerű meglepetés az a pompás farangi melléklet, melyben *Deák-Bárdos György* az énekkari gyakorlat karakterisztikus alakjait gyűjti csokorba Keve Gyula szellemes rajzaival. Igen tanulságos cikk a most készült 11 egyházi ének-hanglemez (köztük a Kongresszusi himnusz és a többi, kötelezően előírt ének hanglemeze) sorozatról szóló ismertetés és a hanglemезutáni tömeg-énektanítás módszerét bemutató írás. Mint egyetlen mód kínálkozik a nagy ünnepségek százezres tömegeinek egyöntetű énekbegyakorlásához. (Iskolák, egyesületek, egyházközségek előkészítése az egységes énekre.) A negyedévenként megjelenő, kiválóan szerkesztett folyóirat egyes száma 2.40, évi előfizetése 9 P. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Fery Oszkár-utca 55.

Új magyar orgonakompozíció jelent meg február közepe felé a Rózsavölgyi és Társa cég kiadásában. A mű, melynek szerzője *Kapi-Kralik Jenő*, korárelőjáték a »Térj magadhoz, delett Sion« kezdettű evangélikus koral felett.

A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola »Duret Cecil« hangversenye. Nagy erkölcsi sikerrel folyt le a Felsőbb Zeneiskola február 15.-i növendékhangversenye, melyet az intézet a »Duret Cecil« ösztöndíjalap javára rendezett. Az erkölcsi siker mellett a várt anyagi eredmény is megvolt, amennyiben a hangverseny közel 500 pengőt jövedelmezett az ösztöndíjalap számára.

Felhívás. A Székesfővárosi Népművelési Bizottság felszólítja az »Országos Liszt Ferenc Társaság« által kiírt zongoraműpályázaton résztvevő zeneszerzőket, hogy jeligés pályamunkáikat vegyék át a Népművelési Bizottság hivatalos helyiségében (IV., Szép-u. 5.)

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon : 349-522

Felelős kiadó :

DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104
Telefon : 122. mellékállomás

Budapest

XIX. évfolyam, 11. szám

1938 március 16.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Dr. Molnár Imre : Énektanítás hajdan és most. (Befejezés.) — Ottó Ferenc : Egy északkeurópai hangversenykörút tanulságai. (Befejezés.) — Tokio zenei élete. — Események a hangversenyéletből. (A Népművelési Bizottság és a Székesfővárosi Zenekar ünnepi díszhangversenye.) — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A” bérlet, 10 vasárnap délután 5 órai kezdettel.

XI Beethoven: III. szimfónia

21 Bach—Weiner : Toccata

Vezényel : Pálóss Marcell

II Beethoven: VII. szimfónia

13 Wagner: Mesterdalnok—Nyitány
Tóth Dénes: Poème lirique

Vezényel : Dr. Boldis Dezső

XII Beethoven: IV. szimfónia

12 Farkas F. : Tánccjátékszvit

Vezényel : Kenessey Jenő

II Beethoven: VIII. szimfónia

27 Veress Sándor : I. Partita

Vezényel : Ferencsik János

I Beethoven: V. szimfónia

9 Bartók : I. szvit

Vezényel : Bor Dezső

III Magyar szerzők

20 bemutató hangversenye

Vezényel : Kenessey Jenő

I Beethoven: VI. szimfónia

23 Respighi : Róma négy kútja

Vezényel : Bor Dezső

IV Évadzáró

10 díszhangverseny

Vezényel : Bor Dezső

2. „B” bérlet, 5 hétköznapi este 8 órai kezdettel.

X Ünnepi magyar hangverseny

27 Bartók, Dohnányi, Erkel, Goldmark művei
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel : Fleischer Antal

II Beethoven: Missa solemnis

3 Palestrina Kórus

Vezényel : Vaszy Viktor

XII Mozart: Requiem

3 Székesfővárosi Énekkar ;
a Zeneműv. Főiskola nagytermében

Vezényel : Karvaly Viktor

III Jubileumi díszhangverseny a Főv. Népművelés és a Szív. Zenekar 15 éves fennállása alkalmából

10 Beethoven: IX. szimfónia

Vezényel : Bor Dezső

III A Palestrina Kórus

31 díszhangversenye észak-európai körútjának nagyszabású műsorával a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Kodály: Budavári Te Deum

Vezényel : Vaszy Viktor

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenhatodik hangverseny

(A bérlet)

a Pesti Vigadó nagytermében

1938 március 20-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

MAGYAR SZERZŐK BEMUTATÓ HANGVERSENYE

Vezényel:

Kenessey Jenő

a M. Kir. Operaház karmestere.

Közreműködnek: **Mészáros Erzsébet** és **Nagypál László** operaénekesek.

Tekintettel arra, hogy a hangversenyt a rádió is közvetíti,
szünetet nem tartunk.

1. **Vincze Ottó** (1906 Visegrád—): Vigjáték-nyitány. Előjáték a «Makrancos hölgy»-höz.

Zenei tanulmányait 1928-ban fejezte be a Zeneművészeti Főiskolán, mint Siklós Albert növendéke, majd később még az egyházkarnagyi oklevelet szerezte meg. Azóta zeneszerzéssel, hangszereléssel, film és színházi zenével, tanítással és karmesterkedéssel foglalkozik. Első zenekari művét, »Három zenekari darab«, a Székesfővárosi Zenekar mutatta be az 1929-i tehetségvédelmi hangversenyén. Azóta bemutatott nagyobb művei: »Falusi impressziók« szvit öt tételben (1935), »Veni Sancte«, zenekar, kórus, szoprán és basszus szóló (1937), »Az ellenállhatatlan« és »A pásztorkirály« című zenés rádiójátékok, »Csalódások« zenés vígjáték (Nemzeti Színház 1938). Ezenkívül számos filmnek kísérőzenéjét írta és vezényelte. Kisebb darabjai a Rádió állandó műsorszámait képezik.

»Előjáték a Makrancos hölgyhöz« című vígjáték-nyitányát a szerző 1935-ben fejezte be. A főtéma hegedűkön majd kürtökön, végül basszus hangszereken szólal meg. Nagy fortisszimó után fagott játssza a teljesen szaggatott, ritmikus melléktémát, mely után harmóniai megnyugvást csak az oboán fellépő zárótéma hoz. A feldolgozási részt a vonósok uniszónója adja, a fúvóhangszerek szaggatott ritmusa kíséretével. Szabályos visszatérés következik, melyet pár taktusos kóda zár le. Nagy elevenység, száguldó tempó, játékos jókedv jellemzi a művet.

2. **Tóth Dénes** (1908 Budapest—): Concerto grosso vonósenekarra és szólóhangszerekre.

Tóth Dénes Siklós, és mint állami ösztöndíjas, Respighi tanítványa volt. Zenetörténeti értekezésével bölcsészet-doktori fokozatot nyert. A Függetlenség és az Esti Ujság zenekritikusa. Kompozíciói: kamara és zenekari művek, két kísérőzene Kodolányi és Szántó György drámáihoz (mult évben bemutatták a Nemzeti Színházban) és egy táncjáték (szövege Csokonai Dorottya nyomán).

Az *első tétel* (Largo, grave) egy gordonka széles arioso szólója a vonóskar felett a barokk concerto grosso-k formái felépítésében. A *második tétel* (Allegro moderato) négyoszlamú, szabad feldolgozású fuga koncertáló szolamok nélkül, mint zenekari interludium. A *harmadik tétel* (Andante) triós dalforma, amelyben egy vonónégyes áll szemben az egész zenekarral. A *negyedik tétel* (Molto allegro) két hegedű párbeszéde az együttessel kisorondó formában. Az egész műben a barokk forma csupán keret, amelyben a modern polifónia nyelven mondja el mondanivalóit a szerző, aki itt középső műfajt igyekezett teremteni a tisztán zenekari mű és a mai értelemben vett koncert között azáltal, hogy a koncertáló szolamokat a kamarajelleg kihangsúlyozásával fokozottabb mértékben illesztette bele a zenekari együttesbe.

3. Geszler György (1913 Budapest—): Zenekari dalok.

Geszler György 1913-ban született Budapesten. Zeneszerzési tanulmányait Siklós Albertnél végezte a Zeneművészeti Főiskolán, ahol 1935-ben kitűnő képesítéssel végbizonyítványt nyer és ugyanakkor megkapja a Liszt Ferenc-ösztöndíjat. 1937-ben zongoratanári diplomát szerez és a Ferencz József koronázási jubileumi alapítvány bíráló bizottságától dícséretben részesül. Mint zeneszerző és mint zongorista a Székesfővárosi Zenekar hangversenyein már több alkalommal szerepelt. Jelenleg a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára.

a) Vallomás. (Petőfi Sándor verse.)

1. Szerelmes vagyok én:
Megmondjam-e kibe?
Egy barna kis leány
Hófehér lelkibe!

3. Fehér mint a galamb,
Amelynek képibe'
Isten a szent lelket
Az égből küldte le.

2. Hófehér a lelke
Ennek a kis lyánynak,
Liliomszála ő
Az ártatlanságnak.

4. Szállj rám, fehér galamb,
Galambomnak lelke,
Hadd legyek megáldva,
Legyek megszentelve.

5. Hogyha már hallottam
Szárnyad csattogását,
Hadd halljam együtt
Szíved dobogását.

Énekli: Mészáros Erzsébet.

b) Chopin G-moll balladája. (Harsányi Lajos verse.)

1. Páris fölött vadludak szólnak.
Befagy a Szajna maholnap.

2. Most szomorú itt az idegen.
Nem örül az őszi sugárnak.

3. — Madame, messze a Visztulánál
A lengyelek most mit csinálnak?

4. Francia földön, ó, víg az élet.
A Szajna fényes, ragyogó.
De én egy beteg lengyel vagyok.
S a Visztula az igazi folyó.

5. Az bús mezőkön kanyarog.
A partjai néha dörögnek.
Mellette az anyák szeméből
Egyre hullnak, hullnak a könnyek.

6. Pompában, fényben élni jó.
Mézét szívni ezer virágnak.
De Lengyelhonban sűrű köd van.
S a ködös síkon engem várnak.

7. A tűzfalak közt — hallja! hallja! —
 Lengyel dalt sírnak a szelek.
 Adieu, Madame! Kérem, bocsásson!
 Meghalni ott a kódós tájon,
 A Visztulához — hazamegyek.

Énekli: Nagypál László.

4. Farkas Ferenc (1905. Nagykanizsa —): Három zenekari darab, Shakespeare »Athéni Timon« c. drámájához.

Farkas Ferenc a budapesti Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési tanzakának (Siklós, Weiner) elvégzése után állami ösztöndíjjal Rómában két éven keresztül Ottorino Respighi tanítványa volt. 1933-ban a Liszt Ferenc pályázaton díjat nyert *Divertimento* c. zenekari műve, melyet a Székesfővárosi Zenekar is előadott. 1934-ben a székesfőváros Ferenc József díját nyerte el. Jelenleg a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára. Művei: zenekari, zongora- és kórusművek, két hegedűszonatina, három dalciklus, táncjáték, népdalátiratok, kísérőzene az Ember tragédiájához. Ezenkívül számos színpadi műhöz, valamint filmhez írt kísérőzenét Budapesten, Rómában, Bécsben és Kopenhágában.

1935. november 8-án mutatta be a Nemzeti Színház az *Athéni Timont*, Shakespearenek e ritkán játszott művét Farkas Ferenc kísérőzenéjével. Két közjáték és egy táncjelenet alkotja az ebből a kísérőzenéből összeállított *Három zenekari darab* tételait. Az első tétel:

Induló: a számfűzött Alkibiades seregeivel Athén ellen vonul. Messziről halk dobosz hangzik fel, egyre közelednek a csapatok ütemes léptei. Athén falai előtt Alkibiades így szól: »Harsogjátok iszonyú jöttünket e romlott és gyáva város füleibe.« (Szabó Lőrinc ford.)

Intermezzo következik, a szín: »Athén. Díszterem Timon palotájában. Obóák hangos zenéje.«

Tánc a harmadik tétel, ugyancsak Timon palotájában. A táncolók láttára Apemantus, a cinikus filozófus így kiált fel: »Ujjé, csakúgy özönlik a hiúság! Táncolnak, örült nők! . . . Bolonddá süllyedünk, csak hogy mulassunk!«

Érdekes a zenekar összeállítása: a főszerep a fúvó és pengető hangszereké, a vonósok — kivéve a pizzicatoival is inkább csak a basszust erősítő gordonkát és nagybőgőt — teljesen hiányoznak.

5. Pongrácz Zoltán (1912 Diószeg—): Szimfónia vonós zenekarra.

Pongrácz Zoltán zeneszerzési tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán Kodálynál, karnagyi tanulmányait Bécsben végezte *Niliusnál*. Egyideig a budapesti Rákócziánus tanára, majd állami ösztöndíjjal a bécsi Collegium Hungaricum tagja lett. Művei előadásra kerültek Magyarországon, Ausztriában, Csehszlovákiában és Észtországban. Jelenleg Bécsben él.

Szimfóniáját 1938 februárjában írta. Lemondva a nagyzenekari színkeverésről, a szerző inkább a melodikus rajzra, nagyvonalú formamegoldásokra és finom kamarazenei hatásokra törekedett.

Az *I. tétel* különleges hangzását a dur-moll rendszertől eltérő hangnemhasználat és az újszerű harmóniakezelés idézi elő. Bár nincsenek felhasználva benne népzenei dallamok, tematikájának szelleme mégis a néplelek hangulatvilágából fakad.

A *II. tétel* erősen szubjektív, átszellemült muzsika.

A *III. tétel* a legmaibb zene, mely egyúttal a legősibb ösztönök kifejezése is. Az ősi ösztönök vetülete a mai lázas idegélet zakatoló ritmusán keresztül.

6. Ránky György (1907 Budapest—): »Bizánc« szvit.

A Zeneművészeti Főiskolát 1930-ban végezte Kodálynál. Azóta bemutásra került néhány kamarazeneműve (zongora-fúvós kvintett—hegedű-zongoraszonáta—klarinétszonáta stb.), néhány színpadi muzsikája (»A hazug«, »A roninok kincse«, »Gyémántpatak kisasszony«, »Énekes madár« stb., részben a Nemzeti Színháznál, részint Bécsben, Kolozsvárott stb.) és néhány filmzenéje (»Aranyember«, »Új földesúr«), továbbá rajzfilmzenéje. Némelyik műve a Rádióban is szerepelt.

A bemutatásra kerülő »Bizánc«-szvit is efféle »színpadi zene«, (Szege-den szerepelt a Szabadtéri Játékokon), de nem csupán a színpadot óhajtja szolgálni: önálló jelentőségre törekszik. Anyagát és stílusát nem meríti »hiteles« zenetörténeti forrásokból — fantázia alapján igyekszik eltalálni a dráma (és részben: a rendezés) zenei megfelelőjét. Tételei a következők:

I. Nyitány: tragikus, »segélykiáltásszerű« fanfárokból és »Bizánc végét« előresejtető orgona-meditációkból áll.

II. Ballet: a züllött bizánci udvar léha üres zenéje, kéleties trióval.

III. A háború zenéje: illusztráció természetű, kaotikus forgatag — végül is a janicsárok bizarr indulója marad felül. »Attacca« csatlakozik ehhez:

IV. »Bizánc vége«, mely a halálra készülő város tragikus »hattyúdala«. (A három puzón cis orgonapontra épített lassú motívuma széles hullámú gyászmenetet indít el, — lassankint hatalmas tömegek sorakoznak fel — a panaszhangok szenvedélyes crescendóját a tehetetlen ernyedés kétségbeesett diminuendója követi; — vallásos rezignációval záródik a folyamat, mely ebben az utolsó szakaszában a Nyitány motívumait idézi »visszfényeszerűen«.)

7. Bándó Gyula dr. (1903 Halmagy, Nagyküküllő m.): Kis szerenád.

Bándó Gyula dr. államtudományi oklevelét a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen szerezte 1925-ben. Hegedűtanári oklevelét 1928-ban, zeneszerzői végbizonyítványát — mint Siklós Albert növendéke — 1926-ban nyerte a Zeneművészeti főiskolán. 1928-tól 31-ig a Fodor zeneiskola tanára, 1931-től 35-ig a bruxellesi Gertler vonósnégyes tagja, amellyel egész Európában hangversenyutakat tett. 1935-től újra Budapesten él, mint a m. kir. Operaház tagja. Műveit (vonósnégyes, dalok, zongoraszvit, hegedű-zongoradarabok, stb.) játszották Budapesten és külföldön. 1935-ben Hermann Scherchennél karmesteri tanulmányokat végzett.

A »Kis szerenád« három rövid tételből áll. Ezek közül a középső: a »Melódia« a tulajdonképeni szerenád, melyhez a szélső tételek: a »Bevezetés« és a »Tánc« szolgálnak keretül. A »Bevezetés« eleven és változatos ritmusú témái a szerenádott adó legények gyülekezését és indulását festik. A »Melódia« az oboa pásztorsíp-hangjaival kezdődik, szordinált vonósok kíséretével. Majd a csellók veszik át az éneket s fokozzák fel fortissimóig, hogy aztán a rövid visszaterésben egyre elhalóbban hozzák a főtematöredéket az oboa, kiért és hegedűk. A »Tánc« duhaj legények vad mulatozása, csürdörgölő-féle paraszttánc. A »Kis Szerenád« zenekara áll: vonóskvintettből, melyhez öt fafúvó, három rézfúvó, valamint hatféle üllőhangszer csatlakozik.

Tizenhetedik hangverseny

(B bérlet)

a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

1938 március 31-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel

Vezényel:

Vaszy Viktor.

Közreműködnek: **M. Hir Sári** zongoraművésznő, **Gergely Ilona**,
Rácz Tilda, **Harangozó János**, **Koréh Endre** operaénekesek és a
Palesztrina Kórus

1. **Bach János Keresztély** (1735 Lipcse—1782 London): Szimfónia, B-dur.
 (Budapesten először.)

A nagy Bach legifjabb gyermekét, János Keresztélyt, akit a zenetörténet »milánói« vagy »angol« Bachnak szokott nevezni, halála után csakhamar elfelejtette a muzsikusi világ, s műveit több mint száz éven keresztül nem adták elő. Pedig korában hírneve túlszárnyalta apját és fivéreit úgy, hogy ha a »híres« vagy a »nagy« Bachról beszéltek, őt értették alatta. Csak újabban jöttek rá arra, hogy műveinek nemcsak zenetörténeti jelentőségük van, amennyiben azok az úgynevezett »gáláns« stílusnak, a minden érdekességet eltüntető, végtelenségig kifinomult, behízelgő írásmódnak legreprezentánsabb kifejezői közé tartoznak, hanem önmagukban is örökéletű remekművek. Roppant bájos, kontraszt-hatásokkal átszőtt, üde hangzású kompozíciók, melyekben a milánói tartózkodása alatt tanult »olasz írásmód«-ot a nápolyi opera tetszetős stílusát egészen keveri a német kifejezési elemekkel. Ebből a keverésből azonban olyan egyéni stílust fejlesztett ki, amellyel döntő befolyást gyakorolt az új hangszerek stílusra. Különösen Mozart tanult tőle sokat, úgy formailag, mint melódikailag. A Mozart-zene egyik fő jellegzetessége, az éneklő allegro is Bach János Keresztélytől származik. Hogy milyen erősen hatott Mozart-ra, azt különösen a szimfóniáiból láthatjuk, azoknak szellemmel és bájjal telt első és utolsó tételeiből és az érzésekkel átitatott második tételek elragadóan szép melódiáiból.

A nagy »gáláns« mester körülbelül 60 szimfóniát írt, melyek közül a legszebbek közé tartozik az előadásra kerülő B-dur. Ez eredetileg a »Lucio Silla« című operájának a nyitánya volt. Három tétele van (gyors — lassú — gyors), melyek megszaktatás nélkül következnek.

2. **Visky János** (1906 Kolozsvár—): Szimfónikus szvit (először).

Visky János a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési főtanszakán Kodály Zoltán tanítványa volt. Zenei tanulmányaival párhuzamosan látogatta a Pázmány Péter tudományegyetem bölcsészeti karának előadásait. Zeneszerzési tanulmányait 1932-ben fejezte be és azóta Szilágyoványon él.

A műsoron szereplő szvit első zenekari műve, melyet a budapesti Rádió adott elő először, múlt év december 12-én Vaszy Viktor vezényletével. A feltűnést keltő művet viaszlemezre vették és a rövidhullámú adó f. év január 22-én közvetítette. Március 15-iki újabb rádióelőadása után most kerül nyilvános bemutatóra.

Az öttételes, nagyzenekarra írt művet gazdag melódikus és harmónikus invenció, világos szerkesztés és ökonómikus hangszerelés jellemzi. Az öt tétel, változatosságuk mellett is egyetlen emelkedő vonal, mely tetőpontját

az utolsó tételben éri el. Tematikája: magyar, gyökerei a folklóreig nyúlnak, ennek öncélúsága nélkül.

A vonóskarakterű *első tételben* (Andante, appassionato) a mélyhegedűk és csellók unisonóján felhangzó fő témának tematikus továbbbszövése a szenvedélyes második témába torkollik. A feldolgozási részt helyettesítő új téma a mélyhegedűk után a szolisztikusan kezelt kürt és fafúvókban halad a visszatérést megelőző emelkedés felé. A visszatérés után a trombonokon felzúgó fő téma zárja le az első tételt.

A *második tétel* (Allegretto) Couperin formai hagyományaiban gyökerező rondóforma. A négyszer visszatérő jellegzetes rondótémát három közjáték váltja fel.

A *harmadik tétel* (Lento) háromrészes dalmáját az angolkürt széles-ívelű szólója kezdi, melyre a klarinét válaszol. A tételben a szépséges erdélyi ősz verőfényes délutánján lombját hullató erdő hangulatát érezzük a pástorsípra emlékeztető szolóban. Érdekesen illusztrálja a falevelek hullását a zongoraszólam belépése, amint előbb csak egyenként, utóbb mind több és több falevél száll halkan keringve az aranyárga napsugárban.

A *negyedik tétel* (Allegro moderato) a verbunkos magyar tánczenére emlékeztető összetett dalmája, két trióval. Jellegzetes tematikájú, üde tétel.

Az *ötödik tétel* (Allegro vivace) kombinált szonátaformában felépített finale. A zenekar tuttiájával felelgető üstdob tematikus motívuma vezet be a pergő ritmusú tételt, mely briliáns hangszerezéssel hat. A tétel végén az első tétel kezdőtémája zárja le a művet a rézfúvók izzófényű kodájában.

3. Liszt Ferenc (1811 Doborján — 1886 Bayreuth): Haláltánc, zongorára és zenekarra.

Liszt zongorakonzertjei bizonyítják, hogy ő nemcsak programzenész, hanem a legtisztább abszolút zenének is nagy mestere. Ilyen abszolút zene a »Haláltánc« című műve is, mely csak annyi vonatkozásban áll a címbe feltüntetett programmal, hogy megírására Orcagna híres freskója a pisai Campo Sancto-n, a »Halál diadala« inspirálta, és hogy a mű témája a »Dies Irae« kezdetű gregorián ének dallama, mely Isten haragjának a napját, a végétélet borzalmait festi le.

Liszt zsenialitásának köszönhető, hogy a primitív erejű gregorián szekvencia, a »Dies Irae« a feldolgozás által nem veszti el jellegét, sőt felfokozva halljuk annak, az utolsó ítéletet megjelenítő monumentális egyszerűségét, mely az isteni igazságszolgáltatásnak kielégíthetetlen következetességét fejezi ki.

A mű szerkezetére nézve nem más, mint a »Dies Irae« két szakaszának a változata. Két téma variálódik: az első téma ötödik variációjának hosszantartó tematikus továbbbszövése után virtuóz kadencia jön, melyre a második téma következik a variációival. Erre újabb kadenciát hallunk, melyben újra feldöngenek az első téma földindító hangtömbjei a zongora basszusán. A zenekar tuttiája az első témával zárja le ezt az egyedülálló hangulatú alkotást.

A »Haláltánc« Liszt legjobb művei közé tartozik. Benne nemcsak a művész, hanem a katolikus Liszt is megtalálta a nagy átélések lehetőségeit. Borzalmas vízió, de amellett — ami legtöbb értékét adja a műnek — nem lépi át sohasem az abszolút zene határait.

A »Haláltáncot« Liszt 1849-ben fejezte be, de szokásához híven még kétszer átdolgozta (1853, 1859). Vejeinek, Bülownak ajánlotta, aki 1865-ben mutatta be Hágában.

Előadja: **M. Hir Sári** zongoraművésznő.

4. Kodály Zoltán (1882. Kecskemét —): a) Hegyi éjszakák.

Szöveg nélkül zsong, erősödik, kiteljesedik és szétfoszlik ez a csodálatos varázsú nőikar... A hegyek éji magányának csendje muzsikává válik, évezredes titkokat sejtető, misztikus melódiák szakadnak fel... a fák-ból... kövekből... erdőkből... sziklákból, és egyesülnek még soha nem hallott szépségű kórusokká. Lassan sóhaj-tengerré sokasodik minden, melynek hullámai betöltik a láthatárt... Majd ismét közeledik a csend... a természet visszamerevedik önmagába, a hegyek magukbazarják titkaikat.

b) Jézus és a kufárok.

(Szt. János ev. 2. 13.) Elközelge husvét és felméne Jézus Jeruzsálembe a templomba. És ott találá ökrök, juhok, galambok árusait, és ott terpeszkedtek a pénzváltók!

És kötélből ostort fonván kihajtá őket a templomból. Kavarog a barom, szalad a sok juh, szalad a sok árus. És a pénzváltók pénzt szerte szórá és asztalaikat feldönté.

És a galambok árusainak mondá: vigyék el ezeket innét! Amazoknak mondá: Irva vagyok, az én házam imádságnak háza minden népek közt, mivé tették? Rablók barlangjává!

Hallván ezt a főpapok és írástudók, el akarák őt veszteni, mert félnek vala tőle. Mivelhogy az egész sokaság rajta csügg vala, úgy hallgatá őt!

Előadja: a **Palestrina Kórus.**

5. Kodály Zoltán: Budavári Te Deum.

A Budavári Te Deumot Kodály Budavár visszafoglalásának 250. évfordulóján megtartott ünnepségek számára komponálta Budapest székes-főváros polgármesterének, Szendy Károlynak a felkérésére. A mű első előadása 1936 szeptember 2-án, a győzelem napjának az évfordulóján volt a Budavári koronázó főtemplom hálaadó istentiszteletén.

A Te Deum ókeresztény himnusz, melynek az eredetét a legendák homálya borítja. Eszerint a IV. században Szent Ambrus püspöknek és Szent Ágostonnak a lelkéből született ez a fenséges költemény.

A himnusz megzenésítése nehéz feladat elé állítja a zeneszerzőket: meg kell küzdeniök a szöveg kétféleségével járó nehézségekkel. A legellentéte-sebb hangulatvilágot kell itt formailag összefogni. A szöveg egyrésze ugyanis magasztalás, míg másrésze könyörgés.

A Budavári Te Deum szerzőjének még egy feladata volt: a műnek mindezek mellett magyarnak is kellett lenni, még pedig olyan muzsikának, mely nemcsak a mai kultúr-magynak a lelkéből szól, hanem amelyet a mai és a XVII. századi magyar egyaránt a magáénak vallhat.

Erre a feladatra talán csak egy magyar komponista volt predesztinálva: Kodály Zoltán. Kodályt minden adottsága, zseniális, filozófikus mélységű formaművészete és muzsikájának a magyarság őskoráig visszanyúló magyarsága olyan művek megírására teszik kiválasztottá, melyekben a művészet szárnyain visszaszállhatunk a régi magyar lélek ködbe foszló világába. Legmonumentálisabb alkotása a Psalmus hungaricus is ilyen: a XVI. század hitszónok-költőjének egyéni panaszait erősíti fel Kodály és teszi azt a magyar bánat szimbólumává minden idők magyarsága számára. A népi és történelmi magyarság lelki világát adja a XX. század európai magyarjának kultúregységébe foglalva.

És ilyen mű a Budavári Te Deum is.

... Elmosódnak jelenünk körvonalai... mintha történelmünk egyik legdrágább momentumának lennének közvetlen tanúi. Mintha magyar őseinkkel együtt átélhénk Budavár felszabadításának lélekemelő pillanatait, ...

mintha közvetlenül hallanánk a másfélszázados török igából kiszabadult magyarok nagy nemzeti sóhaját.

... Trombitajel harsan fel: »Felszabadult Budavára, szabadok lettünk magyarok!« »Téged Isten dicsérünk« — szakad ki a hálaadó himnusz a magyar szívekből. A felszabadult magyarok, a Cherubok, Seraphok, egek és minden hatalmasságok újjongó énekével együtt magasztalják az Urat: Szent, szent, szent seregek Ura, Istene, telve van az ég a te nagy dicsőségeddel ...

Majd Isten fia, Jézus felé száll a hálataljes ének, ki legyőzte a halál mérgét és a hívők számára megnyitotta az égi birodalmat s ki az Isten jobbán ül és eljövendő bírása a hívőknek ... Ezután leborul a hálaadó sereg, Jézushoz fohászkodik: kérünk Téged, hogy akikért drága véredet kiontottad, azokhoz szállj alá ... Ismét felharsan a magasztalás: Mindennap áldunk Téged és dicsérjük a Te neved, mindörökkön örökké. Újabb könnyörgés jön, melynek végén megrázó »Miserere« kiáltásokkal esdik az Úr irtalmát.

Az Istenbe vetett bizalom békés hangulata fejezi be ezt a felemelő víziót. Az ének belevész a csendbe ... a mult újra multtá válik ... H.

Előadja: a **Palestrina Kórus.**

DR. MOLNÁR IMRE:

ÉNEKTANÍTÁS HAJDAN ÉS MOST.*

(Befejezés.)

A PRIMER-HANG.

A Schmittscher Tonnak tovább fejlesztője akadt azonban *Müller-Brunow* lipcsei mesterben, aki 1890-ben megjelent *Tonbildung oder Gesangunterricht* című munkájában fejti ki úgynevezett primaerhang elméletét. Inkább körülírt, mint pontosan körvonalozott elgondolásának gondolatmenete a következő: A művészi ének gyökere a hangképzés (*Tonbildung*). Az énektanítás nem állhat kótaéneklésből és szép énekből, hanem a helyes légműködés tanából (*in der Lehre der richtigen Luftfunktion*). A hangképzésre vezető egyetlen megoldás: mindent amit a természet az embernek énekelni és csengeni valót adott gégejébe és mellébe, hangzásra bírni. Első út ehhez, mindenféle akadálynak eltávolítása amit begyakorlott rossz szokások, nyelv, beszéd, dialektus és az éneklés fogalmának hamis felfogása elénk halmozott. E kultúr-sallangok (Kulturanhaengsel) eltakarítását nevezi ő a *primerhang* keresésének, ami szerinte nem egyéb, mint »minden egyes embernek az az alaphangja, mely természetéhez, nem a megszokás nyomán, hanem fölépítése és hangfejkése szerint a legkényelmesebben szólal meg, szóval egy hang, (amely teljesen mindegy, hogy mi a neve s csengése), akadálytalanul ömlik a könnyedén nyitott szájon át, anélkül, hogy a nyak, nyelvtő, lágyiny vagy az állkapcsok izmait, vagy a tüdő és mellizmokat különösebben igénybe venné, ami tehát kellemes és kényelmes az énekesnek.«

Az inkább sejtett, mint pontosan ismertetett új tan azóta is alapja maradt az énektanításnak, illetve hangképzésnek. A tanítványok egész sora terjesztette. Az elsők közül való L. Christian *Törsleff* után nem maradt írás,

* Előadás a Fodor-iskola Zenepedagógiai Szemináriumában, 1938. febr. 1-én.

de utána 'többen foglalkoztak vele s próbálták közelebről meghatározni. Közülük Bruns-Molar és Forchhammer viszik tovább az elméletet *Bruns-Molar* a primerhang lényegét a felhangok csengéjelenségeiben látja. *Forchhammer* a primer elnevezésben csak elméleti értelmet talál, ezzel jelezvén az eredeti Merkel-féle értelmezés szerint (akinek Der Kehlkopf és Antropophonik című munkájából veszi Müller Brunow is az elnevezést) azt a hangot, amit a hangszalag rezgések hoznak létre és rezonatórikus hatások még nem színeztek el. Ezzel a primer hang elmélet mindinkább a tudományos akusztika területére tolódott át.

A többi Törsleff tanítvány erősen mellékvágányokra tévedt. Részben kiagyalt, erőszakolt elméletek zsákutcájába, részint teljes egyoldalúságokba a hangkezelési folyamat egyes részletkérdéseit illetően. Georg Hermann, aki a Georg Armin álnév alatt ír, »automatische Stimmbildung« elméletével éppen úgy hamis utakon jár, mint az újabb időkben felállított »Stimmkrise« elméletével. Az elsőre találóan jegyzi meg Bruns-Molar: »Ein System der Stimmbildung, dem die physiologische Grundlage fehlt, muss zusammenbrechen.« A »Stimmkrise«-elmélet pedig egyenesen megdőbbsen kificamodott logikájával, mely egy beteges állapotból akarja az egészséges hangot létrehozni. »Staufunktion« elméletében semmi új nincs, ezeket a légzési funkciókat az olasz iskola appoggioja már századok óta ismeri. Ennek előtérbe állítása egy részletkérdés túlzott hangoztatása. Ugyanez áll *Wagemann dr.* írásaira is: »Neue Aera der Stimmbildung« és »Umsturz in der Stimmbildung.« *Lilly Lehmann* »Geheimniss der Stimmbaender« és »Meine Gesangkunst« című írásai a szubjektív tévedések egész sorozatát adják s nem vehetők komolyan számba.

A primer hangelmélet nálunk is hamar talált képviselőjére. A legnagyobb magyar énekmeister, *Farkas Ödön* karolta föl az új eszmét, még a jelen század legelején. 1907-ben megjelent műve »Az éneklés, a hangfejlesztés és hangérlelés új rendszere« nem egyszerű ismétlése idegen teoriáknak, hanem harmincéves tapasztalat alapján készült átél munka, mely amellett az irodalom és pedig a legújabb irodalom legteljesebb ismeretével íródott. Hatása igen nagy volt, hamar szétkapkodták s ma már antiquáriusi ritkaság. Jó magam személyileg külön hálával tartozom neki, mert elolvasása mentett ki egy úgynevezett methodus hanggyilkos kátyújából.

Érdeemes magyar munka még, mely Farkaséval egyidőben jelenik meg Budapesten, *Szőnyi Tódor* műve, »Az emberi hang«, mely mint a regiszterkérdésben elfoglalt álláspontjával (élrengés és teljes rezgés), mind a rezonanciákról való felfogásával igazolja, hogy alaposan ismeri a problémákat. Igen érdekesek útmutatásai az öngégetükörözésre vonatkozóan, valamint tanulmányos ábrái.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Végigszánguldottunk ide s tova kétezer esztendő énektanítási gyakorlatán. Láttuk, hogyan terebélyesedik ez a mesterség az ösztönös szép éneklésről vett tapasztalatok alapján házi receptszerű tanácsok rendszerévé, majd a tudományos kutatások bekapcsolódásával sok tévedésen át mind jobban kiépített módszeré. A régi s újabb tapasztalatok a végén is hogyan találkoznak, hogyan igazolja a tudomány az ösztön sejtéseit, hogyan vezet a spekuláció majd mindig tévutakra. A dolgok mai állása szerint az énektanítás problémáit a következőkben foglalhatjuk össze.

A könnyebb áttekintés kedvéért bontsuk az éneklés és beszéd folyamatát természetesen szakaszaira, akkor látni fogjuk, mi lehetett egyes problémák hosszú vajadásának az oka. A főnehézség mindjárt kezdetben nyilvánvaló.

Az éneklésnél és beszédnél *folyamatról* van szó s minden tanácsunk az ének s beszédre vonatkozóan, csak a folyamat egyik vagy másik pillanatára vonatkozik, holott nem egyes pillanatokon fordul meg a dolog, hanem azok összefűzésén. Az egyes folyamatszakaszok logikai sorrendje: a be- és kilégzés, a zöngékeletkezés, vagyis egy akusztikai tönemény, amely még nem hangzó, de már az ének vagy beszédhang összes tulajdonságait magában hordja, sőt döntő a hangzókra, azt mondhatnók azoknak alapanyaga, amelyből kiöntjük őket. Van színe, amit vele együtt a megszólaló vagy meg nem szólaló felhangok döntenek el, van ereje és bizonyos magassága. Magában hordja tehát egyidejűen a regiszter és a rezonancia problémáit. Ha jó, szépen zengő, akkor a belőle született hangzók is azokká lehetnek, helyes képzésük esetén. Ez a hangzóképzés tehát a következő szakasz, melyet aztán azok összefűzésének szakasza követ, szótagokká, szavakká, majd értelmes mondatokká. Utána jön a zenei kötések problémája, az egyszerű legato vagy non legato fajtáktól az összetettebb ékítményekig. E technikai feladatok megoldása után beszélhetünk aztán a művészi előadás különféle megoldásairól.

Még egy általános megjegyzést. Az ének és beszéd, (tudniillik a beszédnek az az emelkedettebb formája, amit a szónok és színész használ, ami tehát közelebb áll az énekhez, mint a közönséges beszédhez, s olyan viszonyban van a közönséges beszédrel, mint a kalligráfia a folyóírással), nagyobb hangot használ, mint a közönséges beszéd. Itt van a működési zavarok alapja. A szép éneklés nem engedi ugyanis, hogy ez a nagyobb hang kiabálásszerű, éles, mint mondani szokták nyílt legyen. Tompább, sötétebb színt keres tehát, a Garcianál emlegetett voix sombreét, melyet a német szakirodalom előszeretettel nevez „fedett”-nek. Az elnevezésben nem is volna hiba: Ami nem nyílt, az fedett. Ismeretes kifejezés ez a sípoknál is. Garcia valahogy a gégefédővel és a gége mélyebb állásával iparkodott összefüggésbe hozni ezt a hangfajta, mely az c^1 — h^1 közt férfi és nő hangnak egyformán bizonyos drámai erőt kölcsönöz, s szerinte ezeket a hangokat nevezték el tévesen „voix mixte”-nek. Egészen titokzatosat lát az úgynevezett fedésben a legújabb német irodalom is, de beszél róla. Minthogy a regiszterhomály eltűnőben van, úgylátszik sürgősen gondoskodni kellett egy másik homályról, mely a titokzatosságot fenntartsa az énekrenevelés körül. Ily értelemben szól róla még az 1910 után megjelent Oscar Noe és Hans Joachim kiadta Technik der deutschen Gesangkunst és legújabban Forchhammer »Theorie und Technik des Singens und Sprechens« című munkája (Leipzig, 1921). Minthogy a fedéskor szinkülönbség jön létre, s az a regiszterrel semmi összefüggésbe nem hozható, ezt semmi más nem magyarázhatja, mint rezonanciaváltozás. A sötétítést az énekes nyelve hátrahúzásával végzi. Ez kétféleképpen történhet. Vagy csak a nyelv első része kunkorodik hátra s ez esetben a sötétítés semmi különösebb veszélyrel nem jár, vagy a hátrahúzással egyidőben a nyelvtő is leszorul, ekkor aztán beáll a veszedelem. A nyelvtő leszorításával állandó mély állásba hozzuk a gégét, ami a gyors fáradástól a disztónálásig minden veszéllyel terhes. A hang tompa lesz és fölfelé inkább állati üvöltéshez hasonló, mint rendes emberi szép énekhez.

Ha itt mindjárt az elején az énektanulásnak nem jövünk rendbe az alapszínnel, állandó terhet fogunk magunkkal hordani, ami erőink teljes kifejtésében mind inkább gátolni fog. A primerhang elmélet éppen ezen akart segíteni, csak az általános körülíráson nem bírt túl jutni. Ha a Bruns Molar nyomdokán haladva elfogadjuk a felhangok csengéstartalmát a primerhang lényegének, tovább mehetünk és további pontos ellenőrző adatokat sorolhatunk föl mellette. Csakis a harmonikus felhangokban gazdag zöngéből képzett éneknek van meg az a sajátsága, hogy a hang minden dinamikai árnyalatban, minden hangzónál és minden fekvésben tartja alapszínét. Az ilyen

hangon könnyebb is a hangzók képzése, szinte önkéntelenül hagyja el a nyelv a hibás beszéddel vagy a hibás hangideál keresésével lábrakapott hibákat. Az ilyen hangnak természetes feltétele az az alsó mellkasihasi légzés, melynél kilégzéskor a mellkas nem esik össze, mert csakis ilyen levegőszolgáltatás teszi lehetővé a levegőnek olyan finom különbségekre is képes adagolását ami az énekítés finom munkájához elengedhetetlen.

E képet még egy vonással ki kell egészíteni. A leírt légzési móddal rendben volna az első két szakasz. A regiszterműködés tisztázásával a harmadik s tegyük föl, hogy a rendes hangzóképző eljárásokkal a hangzók ügye is tisztázódott. Azt is világosnak kell találnunk, hogy alapanyagnak, amiből a hangzókat alakítjuk, legmegfelelőbb a harmónikus felhangokban gazdag hang, vagy ha úgy tetszik primer hang. Igen ám, de mi annak módja, hogy a hangszerv működése alkalmával ez a titokzatos felhangsor biztosíttassék. A hang fizikai tartalmát ismerjük, de mik annak az élettani feltételei. Eltér a hangforrást körülvevő rezonátorok működése teszi lehetővé. S az a mód is meglehetősen egyszerű, miképpen bírjuk e rezonátorokat megszólalásra. Ennek eszköze maga a gégeben zöngésült kiáramló levegő. A légoszlop, amin a hang fölépül, együttrezgés keltő közvetítője a rezonanciáknak a mellkas felé. Mély légzésre már csak azért is szükségünk van, hogy mellkasunk minden pillanatban működésre készen álljon. Fönt a fej különböző üregeinek szólásra bírása ugyancsak ennek a zöngő levegőáramnak irányításával érhető el. Ennek a részletezése azonban már nagyon túl menne jelen előadás keretein.

A modern énektanítás tehát már ide s tova száz esztendeje nem elégzik meg az ének zenei és előadásbeli kikészítésével, hanem elsődlegesebb munkával indul, hangképzéssel előbb előkészíti az emberhangot a későbbi zenei feladatokra. Ezek pedig mind súlyosabbak és súlyosabbak. A mult minden nagyszerű belcantós irodalma nem állította annyi és oly sokoldalú feladat elé az énekest, mind a mai repertoárok a mait. Nem mindig az énekes és az énekmesterek voltak az okai, legalább is nem száz percentben hangok tönkremenésének, hanem az irodalom, amely mindig nagyobb és tömegesebb aláfestést hozott az énekszólamnak, sőt a végén egész alárendelt szerepet szánt neki. A ma énekeke nem is elégedhet meg egyszerű hangügyeskedésekkel, mert különben ha kellőképpen előkészítve, munkára edzve nincs, menthetetlenül elpusztul. Edzés és erőltetés pedig nem azonos fogalmak. Ha meg is nőttek az énekes feladatai, a rendes törvény szerint a modern énektanítás is velük együtt nőtt, terebélyesedett.

Az előadás szándékkal foglalkozott első sorban az énektanítás újabb irányával, a hangképzéssel. Záradéku még csak röviden azt jegyzi meg, hogy a régi olasz, francia és német iskolák bőven ellátták a növendékeket tanulmányokkal, melyek a régi s az akkori új irodalom előkészítésére igen alkalmasak voltak. Az iskola nyugodtan használhatja és használja is őket, a régi olasz irodalomhoz való előkészítésre. Az idő azonban haladt s az irodalom óriás mértékben gazdagodott, úgynevezett vokalizék, solfedzsók az irodalom fejlődésével nem tartottak lépést. A mai, sokoldalú szükséglethez már ez a régi solfedzsó anyag igen kevés. A hiányt legelőször a franciák érezték meg, a Conservatoire részére az azóta elhunyt *Hettich* professzor szerkesztésében modern solfedzsók jelentek meg s a gondolatot a fiatalolaszok is utánozták. Ez a modern solfedzsóanyag még igen hiányos és kihagy egy egész korszakot, a mult század második felét. Vagy keleti jellegű dallamokat hoz, vagy előkészítő anyagot az új modernebb vokális zeneirodalomra. Az énektanítás újabb feladatai közé tartozik a zenei hiányoknak pótlása.

OTTÓ FERENC:

EGY ÉSZAKEURÓPAI HANGVERSENYKÖRŰT TANULSÁGAI.*

(Befejezés.)

AZ ÉSZAKI ÉS A MAGYAR ELŐADÓI STÍLUS.

A Palesztrina-kórus és az Egyetemi Énekhar multévi északi hangversenykörútja folyamán több kiváló északi énekhar előadási stílusát is megfigyelhettük. A különböző stílusokban természetesen a nemzeti egyéniség nyilatkozik meg legelsősorban. A lengyelek szláv ünnepélyességű egyházi éneke, az észtek naív áhítatú népi éneke, a finnek »á la sport« tökéletességű énektechnikai csúcsteljesítménye, a svéd férfikarok tengerészvidámságú »kiáltás«-ötletei, a dán énekharok tömör »együttes« hangzása, mind egy-egy érdekes kockája az északi néplélek ragyogó színekének. (Mennyire elűtött ezektől a Koppenhágában hallott amerikai egyetemi énekhar profán, jazzos, »rakoncátlan« énekstílusai.)

A legművészebb énekstílust kétségkívül a finnektől hallottuk. A finnek karéneklésüket tudatosan művelik. A helsinki tartózkodás alkalmával megismertük »katonai« próbarendjüket és módszereiket. Tiszta a cappella stílusukon, csiszolt »együttes« hangzásukon, technikai tökélyükön (mesteri lélekzés, kitűnő szövegmondás, szép hangzás, kívülről való éneklés), a gazdagon árnyalt dinamikájukon a finn karéneklés százados hagyományait érezzük. A Lauu Miehet finn férfidalegylet régebbi és az Ylioppilaskunnan Laulajat Egyetemi Énekhar tavalyi budapesti vendég szereplése mindenkor emlékezetes marad a számunkra. Művészi hatásuk titka azonban — azt hisszük — inkább a finn karéneklés technikai tökélyében, mint a dobogón való »önfeledett« előadásban: a *közlésben* rejlik.

Nekünk magyaroknak még nincsen olyan fejlett énekhar technikánk, sem tudatos előadási stílusunk, mint a finneknek. — Eltekintve néhány nagy kórusunktól, amely világviszonylatban is elsőrangú produkál — a magyar kóruskultúra csak most kezd magasabb szempontok szerint berendezni életét. A megújult Dalosszövetség ösztönzésére most kezd fokozatosabban ápolni kórusainkban a nemzeti szellemet; kezdenek meghívni műveletlen tucatkaristerek helyére szakszerű karvezetőket; most kezdenek jó anyagot kiválasztani és együtttest nevelni. Bizonyos, hogy a most meginduló nagy, belső kari-élet révén ki fog alakulni a sajátos magyar énekhar technika és a tudatos magyar előadási stílus is, amely eddig csak valami különös dobogói elragadtatottságból állott, amelyből a külföldiek próbáltak »magyar énekstílust« kiolvasni, ahogy az Egyetemi Énekhar északeurópai hangversenykörútján is tapasztalhattuk.

A Palesztrina-kórus krakkói a cappella hangversenyének óriási sikere volt. Ennek a sikernek titka — érzésünk szerint — nem annyira a kórus fegyelmességében, az éneklés technikai biztonságában vagy az előadott művek művészi átélésében rejlett, (bár az átélésben néhány pillanatra sikerült megközelíteni az izzási fokot) hanem inkább a dobogóra kivonuló énekhar magyaros büszkesége volt döntő tényezője a ragyogóan lendületes előadásnak. »Külföldön vagyunk.« »A dobogón kiteszünk magunkért!« »Magyar dicsőség!« ... ravasz imperatívuszai lebegtek a frakkos, estélyiruhás énekhar felett. Ilyen hangulat táplálta az elragadó hatású előadást. A közönség *érezte*, az énekhar *nem tudta*, hogy eredeti magyar éneklés hangzott el a teremben. Ez a lelkes magyar dobogói tömeghangulat, a karmesteri sugalmazások által élesztve, mindvégig »ignis ardens«

* Az Egyetemi Énekhar és a Palestrina Kórus hangversenykörútjai 1937-ben.

állapotban tudott maradni. Öntudatlan volt. Így hatott igazán. Itt kell keresni a magyar előadói stílusnak a vérmérsékletben gyökerező sajátos motívumait.

A finoman figyelő finnek is észrevették a mi különleges *lírai* éneklési módunkat. A budapesti Egyetemi Énekkar nagysikerű helsinki hangversenye után a finn tengeréből egyik sziklaszigetén sétálgattunk Tauno Nurmeléval az Ylioppilaskunnan Laulajat európai műveltségű vezető tagjával. A magyar éneklési *stílusra* terelődött a szó. »Az önk éneke nagyon eredeti. Szívből jövő tüzes, erőteljes és mindenekfelett lírai. Mi — fűzte tovább a gondolatát — mindig a legszigorúbb *együttési* fegyelemben egymásra figyelve éneklünk a dobogón. Mi még a leglázasabb pillanatokban sem merünk elkalandozni a karmesteri pálcától. Az önk kari fegyelme laza lesz a dobogón. Elejtik magukat. A karmester irányítására csak kevéssé figyelnek. Mindenki önfeledten *maga* énekel valami elemezhetetlenül lelkes magyar daloló hangulatban... amiből azután pompás összhatás adódik. Ez az önk karénekének legjellegzetesebb nemzeti sajátága.« Nurmela a magyar vérmérséklet »sírva-vidádó« lelkes, lírai természetére mutatott rá mélyértelmű észrevételében. Ezeknek a vonásoknak a legmegfelelőbb zenei kifejezés formái: a magyar *Rubato* hullámzó tempója és a *rapszódikus*, vagyis a lelkesen csapongó előadásmód. Régóta sejtettük, hogy a *Rapszódia magyar* műfaj. (Népdalaink. Liszt és Bartók rapszódiai.) *Bizonyos, hogy a rapszódikus előadásmód a legtisztább magyar zenei előadásstílus.* (Népekenkeseink előadása. Liszt és Bartók zongorajátéka. Nem is nagyon merész asszociációval ide sorolhatnánk Kossuth Lajos szónoki stílusát is!) A magyar stílusnak nemcsak a magyar művek előadásában kell megnyilatkoznia, hanem más nemzetek műveinek előadásában is. Toscanini *olasz* és mégis hűen *német* Wagner-előadásai méltán híresek. Kerülni kell a túlzásokat. Évekkel ezelőtt a Budapesten vendégszereplő orosz színművészek *túl oroszosnak* találták a Nemzeti Színházban Tolsztoj »Élő holttest« című darabjának előadását.

* * *

Elmondottuk két nagyobb külföldi hangversenykőrút alkalmával szerzett megfigyeléseinket. Ezzel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy Magyarországon is szükség van néhány újító és felfrissítő intézkedésre.

Mindenekelőtt minél több »a cappella« stílusban éneklő vegyeskart kell szervezni, mégpedig lehetőleg a társadalom valamennyi rétegéből.

A templomokban fel kell újítani a régi férfi-fiú vegyeskari rendszert, hogy az ilyen összeállítású kórusra írt régi egyházi zeneműveket korhűen lehessen előadni.

Igazi szaktudású »Kar«-mestereket kell az énekkarak élére állítani a sok helyen működő amatőrök helyett.

Végül ki kell fejleszteni, tudatossá tenni és művelni a fentebb vázolt rapszódikus »magyar« előadási stílust, amelyben értékes nemzeti sajátosságaink domborodnak ki. És ebben a magyar indulatoktól színezett és tökéletesre fejlesztett előadási stílusban adjuk elő a magyar karirodalom remekeit itthon és mutassuk be külföldnek propaganda hangversenyek kereteiben.

Így lesz méltó képviselője a nemzetnek itthon és külföldön a »fajából kinőtt« zeneszerző, karmester és énekkar kollektív együttese.

TOKIO ZENEI ÉLETE.

Ma, amikor világszerte annyit beszélnek a háborús Japánról, nem lesz érdektelen néhány szót vesztegetnünk e hatalmas ország zenei viszonyairól. A *Musical Times* írja, hogy a nyugati zenét W. Fenton angol katonakarmester vezette be Tokióba, mintegy hatvan évvel ezelőtt. A nyugateurópai zene olyan szíves fogadtatásra talált, hogy ma a legfiatalabb nemzedék keveset vagy éppen semmit sem tud a hagyományos japán zenéről.

A japán diákok kávéházakba járnak hallgatni a legfrissebb amerikai jazz-zenét, máshol pedig lemezekről hallgatják Beethoven szimfóniáit. A grammofon széltében el van terjedve. A nyugati zene Perry »betörése« után együtt terjedt el a nyugati művészet többi ágaival.

A tókiói Zeneakadémiát német tanárok alapították meg 1887-ben. Ők vezették be a nyugati zene rendszereit, a skálákat, a formákat stb. és az ő tanítási módszereiket vezették be az összes zeneiskolákban. Újabban a japán kormány tervbevette a hagyományos japán zene tanítását. Sajnos, túl későn. A fiatal nemzedék jól ismeri Bachot, Mozartot, Beethoven, de nem ismeri *Yatsuhaskit*, a ki a »Koto« nevű japán nemzeti hangszerre éppen úgy komponált, mint Bach a cembalóra. Külföldi tanároktól tanult zenélni számos hangszeres művész is, akikből nem rég szervezték meg az Új Szimfónikus Zenekart.

Íme néhány kiemelkedő esemény Tokió elmúlt zenei évadából. Az orosz Cserepnin — lelkes támogatója a japán zene nemzeti törekvéseinek — zenekara élén egymás után mutatott be saját és eredeti japán kompozíciókat. Ez utóbbiak közül nagy sikere volt egy *Akira Ifukube* nevű (a távoli Hokkaido-ból való mérnök, autodidakta) zeneszerző *Bon Odori* című munkájának, Piatigorsky gordonkaművész, hosszú hangversenykörutat tett Japánban, Tokióban hat koncertet adott. Ugyanennyit adott Mischa Elman is. Bár a német zene uralja a hangversenyéletet, a francia zene is szíves fogadtatásra talál.

A kamarazene nem fejlett Japánban. A kamarakonzertek közönsége néha igen naivan viselkedik. Egyszer elbűvölten hallgatja és megismételteti Händel Passacagliáját, (Mitrovich-Trio) máskor Miss Russel Fergusson skót chausonékesnő kelta hárfával kísért énekéért tölti meg zsúfolásig a hangversenytermet.

Az Új Szimfónikus Zenekar — mindössze húsz éves — kitűnően működik. A zenekar sokat köszönhet alapítójának és első karmesterének, az Amerikában is jól ismert *Hidemaro Konoye* hercegnek. A zenekar jelenlegi karmestere *Rosenstock* József, aki a közkívánatra adott Beethoven-cikluson kívül egy teljes hangversenyt szentelt Lisztnek és egy másikat Borodinnak. Az Új Szimfónikus Zenekar összesen huszonöt hangversenyt adott, amelyeken *Rosenstock* több eredeti japán kompozíciót is bemutatott. Így többek között *Toshiji Ogiwara Szimfónikus Szvitjét*, *Kishio Hisao Adagio in modo antico* című művét, *Shizo Fukai Négy zenekari Paródiáját* stb.

Nagy zenei esemény volt Weingartner Félixnek és feleségének négy zenekari koncertje. Weingartner és felesége felváltva vezényelték Beethoven IV. Szimfóniáját, Schubert Befejezetlenjét és Brahms C-moll Szimfóniáját.

A tokiói Zeneakadémia, japán tanáraival az élén, a nemzet büszkesége lett. Valóban nagyszerű működést fejt ki a zeneéletben. Bemutattak egy *Palestrina*-misét, *Bach* János passióját, *Mahler* egyik Szimfóniáját, egy hatalmas Wagner-sorozatot, sőt *Beethoven* Kilencedik-jét is. Akármelyik európai zeneakadémia megirigyelhetné működésüket.

Működik egy önkéntes jelentkezőkből alakult énekkari egyesület is, Nakada Ugo vezetése alatt. Ez az egyesület mutatta be a múlt évben a szimfonikus zenekarral karöltve Händel *Messiását*.

A gazdag tokiói zeneélet kiegészítéséhez tartoznak még a hagyományos japán zenét ápolni hivatott hangversenyek. Ilyeneket rendeznek Yasuicki-Kineiye kisasszony a különleges *samisen*-zenekarával, Michio Mivagi a kitűnő *koto*-játékos és Yoshida Seifu a híres *shakuhachi*-játékos. Ezeken a koncerteken régi, 8. századbeli japán, kínai és koreai zeneműveket mutatnak be modern átírásban. Ezeket a régi, rövid, de igen érdekes zenedarabokat különös figyelemmel hallgatják mostanában a nemzeti érzésükben megújódott japánok.

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL

A NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG ÉS A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR ÜNNEPI DÍSZHANGVERSENYE.

Folyó hó 10-én este ünnepi díszhangverseny hangzott el a Vigadóban. A Budapesti Népművelési Bizottság és a Székesfővárosi Zenekar tartotta 15 éves működésének jubileumi hangversenyét.

A hangverseny, melyen a főváros kulturális életének igen sok vezető személyisége megjelent, nemcsak a két intézmény jubileuma volt, hanem egyúttal kimagasló zenei eseménye is az ezidei hangversenyévnak. Az idei nagy zenei »attrakciók« mellett előkelő helyet foglal el a jubiláris koncert *Kilencedik szimfóniája*. Beethovennek ezt a felülmúlhatatlan remekművét nagyvonalú előadásban, elmélyült beethoveni szellemben hallottuk. Úgy a *Palestrina* Kórus, mint a Székesfővárosi Zenekar elsőrendű teljesítményt nyújtott. Ezzel a Kilencedik szimfóniával a zenekar megerősítette azt a sokszor hangoztatott állítást, hogy hivatása magaslatán álló testület, mely a magyar népművelés terén pótolhatatlan szerepet játszik.

A műsor első felében *Erkel* Ferenc *Ünnepi nyitányát*, majd *Ravel* zongora-concertóját hallottuk a kitűnő francia zongorista, *Gilles Guibert* interpretálásában.

A jubiláris koncert közönsége a magasrendű élvezetet hálás ovációkkal köszönte meg, melyek elsősorban az est karmesterének, a zenekar lelkes és fáradhatatlan vezetőjének *Bor Dezső*nek szóltak. Az ő tizenötévi kemény munkájának volt a jutalma a magas színvonalú ünnepi hangverseny. A kiváló karmester a Kilencedik szimfónia tolmácsolásával azonban nemcsak azt mutatta meg, hogy elsőrangú zenekarnevelő, hanem azt is, hogy igazi művész.

Dicséret illeti, a szimfónia utolsó tételében közreműködő fiatal szóló-énekeseket: *Tamás* Ilonát, *Dósa* Máriát, *Sárdy* Jánost és *Hámory* Imrét. Kifogástalanul töltötték be szerepüket. Űde csengésű hangjuk és lelkes énekük kitűnően beleillett a mű fiatalságtól izzó hangulatába.

Igen helyesen cselekszi a Népművelési Bizottság vezetősége, hogy fiatal erőket bíz meg ilyen nemes feladatokkal. A fiatal magyar művészeknek igen nagy szükségük van erre a felsőbb bízalomra és pártfogásra. A Népművelési Bizottság ezzel a cselekedetével is kifejezésre juttatta azt a régi álláspontját, hogy a fiatal magyar tehetségek felkutatása és felkarolása egyike a legfontosabb kulturális kötelességeknek. Ennek a kötelességnek a Bizottság a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével rendezett tervszerű hangversenyeivel százszázalékosan eleget tesz, amiért külön elismerés és tisztelet illeti a Népművelési Bizottság nagykoncepciójú vezetőjét: *Novágh Gyulát*.
H.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Nemzetközi zeneünnepély. Folyó év április 22—25-ig nemzetközi zeneünnepélyek lesznek Baden-Badenben.

Malipiero új műve. A kiváló modern olasz komponista csellókoncertet írt, melyet *Enrico Mainardi* mutatott be. Mainardi erre a koncertszemzóna kizárólagos jogot kapott a Malipiero újdonság előadására.

Hangszerépítő mesteriskola. Ludwigsburg, Németország régi híres orgonaépítő városa, most harmadik ízben rendezett különkurzust az orgonaépítők számára. A megnyitás alkalmával összegyűlt mesterek és növendékek elhatározták, hogy az orgonaépítő iskolát általános hangszerépítő mesteriskolává fogják kifejleszteni.

Új Strauss Richard opera. A Taorminában üdülő német mester befejezte legújabb operáját, mely egyfelvonásos mű, s a címe: »Daphne«.

Strauss Richard Elektrája New-yorkban. Közelmúltban mutatta be a new-yorki Metropolitan opera Strauss Richard »Elektra« című zenedrámáját. Az előadás úgy a sajtó, mint a közönség körében viharos sikert aratott.

Orosz-német daloskönyv Buenos-Airesben. Körülbelül 125.000 oroszországi német vándorolt a szovjeturalom óta Argentínába. Ezek képezik az argentinai németek legnagyobb részét. A buenos-airesi német szövetség most a bevándorolt orosz-németek számára kiadott egy daloskönyvet,

melynek címe »Russlanddeutsches Liederbuch«, s amely 300 csaknem feledésbe ment oroszországi német dalt foglal magában.

»Antonio Vivaldi« társaság Velencében. Antonio Vivaldi a nagy barokk zeneszerző és hegedűművész 260 évvel ezelőtt született Velencében. Szülővárosa most megalapította az »Antonio Vivaldi« társaságot, melynek célkitűzése kettős. Egyrészt hivatva van a német Bach-egyesülettel karöltve a zseniális mester összes kompozícióját kiadni és a művészetét terjeszteni; másrészt Vivaldinak, mint hegedűművésznak az emléket úgy kívánja ápolni, hogy évenként megismétlődő nemzetközi hegedűjáték-versenyt rendez. Az első »Vivaldi díj«-ért már ez év augusztusában küzdhetnek a fiatal hegedűművészek.

Bach-gyűjtemény hagyaték. Terry Charles Sanford angol egyetemi tanár a leghíresebb Bach-kutatók közé tartozott. Nevezetes monográfiát írt Bachról és annak Londonban élt fiáról, János Keresztélyről. Halálával egy rendkívül gazdag és értékes gyűjtemény maradt hátra, mely az egész nemzetközi Bach-irodalmat magában foglalja és egy egész sereg eredeti kéziratot és első kiadást tartalmaz. A gyűjteményben Bach fiainak a művei is szerepelnek. A kiváló tudós özvegye az értékes gyűjteményt most a londoni királyi zenei főiskolának adományozta, melyet az, önálló Bach-könyvtárnak minősített.

Az »Új Bach Társaság« 25. ünnepségei április 23—25-ig lesznek Lipcsében.

A »Sevillai borbély« bábszínházban. Érdekes operai »esemény«-ről számolnak be a tengerentúlról érkező hírek. Newyorkban egy bábszínház színpadján előadták Rossini »Sevillai borbély« című operáját. A díszletek pontos kicsinyített másai voltak a Metropolitan opera díszleteinek és a 20 cm nagyságú szereplők szintén a közismert operaszínpadok ábrázolták. Az éneket és zenét a Metropolitan operában ugyanakkor párhuzamosan folyó valódi operaelőadásból közvetítették. A közönség nagy tetszéssel fogadta az előadást és a lelkes tapssal a »művészek« ugyanolyan hajlongásokkal köszönték meg, mint egy pár utcával arrébb az élő »kollegáik«. A Metropolitan opera képviselői ezeket a »bábopera« előadásokat rendszeresíteni akarják a kisebb amerikai városokban.

Schubert Társaság Párisban. Röviddel ezelőtt »Schubert Társaság« alakult Párisban, melynek célja a nagy zeneszerző Párisban kevésbé ismert műveit előadni és egy »Schubert« könyvtárt létesíteni.

A zene a Hitler Adolf-iskolákban. Németországban egyszerre tíz helyen rakták le a Hitler Adolf iskolák alapköveit. Az új iskolák tervei elárulják azt, hogy a nevelésben a zenének milyen nagy szerepet szántak. A tervekben kiolvasható pedagógiai elgondolások csak megerősítik azt a német alapelvet, hogy a zene az iskola lelke. Rengeteg helyiség fog az új iskolákban a zenei nevelés céljaira szolgálni. Mindenekelőtt lesz egy díszterem, az ósók csarnokával és harangtoronnyal. Ebben fognak a hangversenyek és a nagyobb zenés ünnepségek lefolyni. Emellett lesz egy nagy közös terem színpaddal és hangosfilm berendezéssel a kisebb alkalmak számára. További helyiségek, zeneszobák, gyakorlótermek épülnek a kórus és a zenekar rendelkezésére Külön építenek gyakorlószobákat egyes gyakorlók számára és végül a zenés-menetek és a fanfár-felvonulások gyakorlására még további termeket szánnak.

BELFÖLDI HIREK

....

Mi igaz abból, hogy Bartók nem engedélyezte műveinek közvetítését az olasz és német Rádiók számára? Hírek jelentek meg arról, hogy Bartók Béla nem engedélyezte műveinek közvetítését az olasz és német Rádiók számára. A közvélemény a dolgok háttéréről nem tudva semmit politikai okokat sejtett fennforogni. A német sajtó is így értelmezte Bartóknak ezt a tilalmát. A tény ezzel szemben az, hogy a tilalom nem is a műveinek, hanem zongorajátékának a közvetítésére vonatkozott és annak az oka pedig a legtávolabbi vonatkozásban sincs a két állam politikai rendszerével és világszemléletével. A közvélemény pontos tájékoztatására alább közöljük Bartók levelét, melyet ezzel az üggyel kapcsolatban a német sajtóhoz intézett:

»Négy héttel ezelőtt szerződési iratot kaptam a magyar Rádiótól, melyben magamat, mint zongoristát több fellépésre kellett köteleznem és amely azt a különös záradékot tartalmazta, hogy a Rádió-igazgatóság fenntartja magának a jogot, hogy az én szolisztikus produkcióimat a külföldi Rádió-társaságok számára minden ellenszolgáltatás nélkül közvetítse, mégpedig úgy direkt úton, mint viaszlemez által. Szerződésemben ezt a pontot Olasz- és Németországra vonatkozóan nem fogadtam el. Ezt azért kellett tennem, mert ennek a két országnak a Rádió-állomásairól, mint zongorista még sosem kaptam meghívást. Lehetetlennek tartottam, hogy Rádió-társaságok, akik az én pianisztikus teljesítményeim iránt nem érdeklődnek, azokat a mi Rádióinktól mint cseretárgyakat kapják.«

Farkas Ferenc hárfára és zenekarra írt koncertójának zongorakivonata a napokban jelent meg nyomtatásban. A művet tavaly mutatta be a Székesfővárosi Zenekar. Első külföldi előadása április 8-án lesz a bruxellesi Rádióban.

»Kis Filharmónia«. Sok zene-pedagógus állandó hiánynak érezte azt, hogy 7—13 éves növendékei, akik a nagy hangversenyek meghallgatására még nem érettek, a hangszerstanuláson kívül nem részesülnek jelentősebb zenei élményekben. Szekdeményezésükre az »Énekszó« zenei folyóirat január hó 30.-án megrendezte az első »Kis Filharmóniai hangversenyt« a Katolikus Kör 500 személyes nagytermében.

Az elgondolás az volt, hogy a kisebb gyermekek még nem tudnak komoly zenét minden előkészítés nélkül élvezni. Ezért hetekkel a hangverseny előtt kézhez kapták a hangverseny egész témaanyagával, dalszövegekkel stb. ellátott 50 filléres meghívókat, melyek belépőjegy gyanánt is szolgáltak. Ezek segítségével tanáraik előre megismertették velük mindazt, amit hallani fognak.

Hogy a gyermekek minél tévénnyebben vegyenek részt, a hangverseny végén közösen kántolt is énekeltek s a meghívókhoz mellékelte szavazólapokon utólag megírták, mi tetszett, mi nem tetszett nekik.

A »Kis Filharmónia« következő koncertje március 26-án este 6 órakor lesz a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. Felvinczi Takáts Alice, Kósa György és a Budapesti Női Kamarazenekar adja művészetét a kis hallgatóság gyönyörűségére. Az est külön szenzációja a cisztercita gimnázium furulyaegyüttesének a szereplése lesz.

Száz népi játékdal (Kerényi György gyűjteménye, Magyar Kórus kiadása, 1938.) Kiss Áron 1891-ben megjelent s azóta elfogyott Magyar Gyermekek Gyűjtemény c. könyvének méltó utódja Kerényi György *Száz népi játékdala*. Az akárhányszor ősi mitológiát, történelmet és népi hagyományokat magukban rejtő gyermekjátékokat a velük elválaszthatatlanul összefüggő dallamokkal ügyes elrendezésben, könnyen kezelhető, ízléses formában adja közre *Kerényi György*. Kiss Áron anyagát az újabb gyűjtés kincseivel kibővítve, a dalla-

mokat kényelmesen énekelhető magasságba transzponálva újra hozzáférhetővé tette népi kultúránk eme fontos alkotórészeit a közreadó. Kívánjuk, hogy minél szélesebb körben hódítson az új kiadvány, hogy a magyar gyermekek még játékaikban is a magyar kultúrát szívhasásk magukba.

Koncz János emléke Szombathelyen.

Koncz Jánosnak, a tavaly elhunyt világhíró magyar hegedűművésznek a szülőházán Szombathelyen emléktáblát helyeztek el szép ünnepség kíséretében. A leleplezési ünnepélyen dr. Géfin Gyula szemináriumi igazgató mondott emlékbeszédet, méltatva Koncz János érdemeit és felidézve itthoni és külföldi sikereit. Este emlékhangversenyen volt, amelyen dr. Mészáros Hugó beszéde után a kultúregyesület zenekara előadta Beethoven Coriolán nyitányát, majd Bárdos Aliz és ditrói Csibay József hódoltak Koncz János emlékének egy-egy versenymű előadásával.

Hubay Jenő emlékezete. Március 12-én volt egy éve annak, hogy a magyar zeneszerzők nesztora, a világszerte ünnepelt hegedűművész és a hegedűpedagógiának egyik legnagyobb mestere Hubay Jenő tragikus hirtelenséggel elhunyt. A nagy magyar művész emlékére a Rádió »Hubay Jenő« hangversenyt rendezett, melyen *Dohnányi* Ernő vezényelte Hubay egyik legnagyobbasabb alkotását, a kórusra és zenekarra írt *Dante szimfóniáját*. A hangversenyt *Ugron* Gábor emlékbeszéde vezette be. A halála napjának évfordulóján tartott gyászmisén pedig egyik legfiatalabb növendéke *Lengyel* Gabriella áldozott hegedűjátékával volt mestere, a nagy pedagógus és hegedűművész emlékének.

Helyreigazítás. Lapunk legutolsó számában Kodály »Székelyföld« című operájának németországi ősbemutató helyéül Berlint neveztük meg, holott az Braunschweigben volt február 9-én.

A lipcsei Wagner-jubileum című hírünkben pedig »Die Hochzeit« helyett »Heirat« áll tévesen.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon: 349-522

Felelős kiadó :
DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104
Telefon: 122. mellékállomás

Budapest
XIX. évfolyam, 12. szám
1938 április 1.

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Dr. Sereghy Elemér emlékezte (halálának 10. évfordulójára). Molnár Antal: A francia művészet és Debussy (halálának 20. évfordulójára). — Magyar szerzők bemutató estje. — Események a hangversenyéletből. — „Fogócska” a Zeneművészeti Főiskolában. — Bartók, Kodály és a magyar népzene Norvégiában. — Nemzetközi improvizálási verseny. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázat.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizennyolcadik hangverseny

(A bérlet)

a Pesti Vigadó nagytermében

1938. április 10.-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

ÉVADZÁRÓ-HANGVERSEN Y

Vezényel :

Bor Dezső

karnagy

Közreműködnek: **Eyssen Irén** énekművésznő és **Gergely László** zongoraművész.

1. **Boccherini** (1743 Lucca—1805 Madrid): D-moll szimfónia (Budapesti először).

Haydn kortársa *Boccherini* abban az áramkörben nevelkedett, mely a XVIII. század közepétől főleg *Mannheimből* indult ki, s amely új stílust eredményezett a zeneművészet számára. Az új stílus nem reflexiókból született, hanem azt öntudatlan belső kényszer robbantotta ki. A gazdagabbá vált lelki élet differenciáltabb zenét követelt, mely élesebben képes visszaadni az érzések minden árnyalatát. Ez a vágy szüntette meg a szólamok egyenrangúságát s tette a harmónia helyére a melódiát legfontosabb tényezőnek. Ez helyezte az eddigi egyetlen témával szemben a kontrasztáló másodikat. Az új stílus nem tűri a huzamosabb ideig tartó azonos mozgást, hanem a formát inkább egyes melódikus részek egymás mellé helyezésével és ismételtetésével építi. A motívikus játékban az egyes fúvó hangszerek is önálló szerephez jutnak. Általában a XVIII. század közepén melegebb, kifejezőbb, könnyedebb és »érzékenyebb« lesz a muzsika.

Boccherini, aki korának kiváló gordonkaművésze is, mint zeneszerző szintén egyike a legtermékenyebbeknek. Különösen kamarazenében bámulatos művei számának nagysága. Több mint 100 vonósnégyest és ugyanannyi vonósötöst írt, továbbá triókat, sextetteket, zongora-kvintetteket stb. Húsz szimfóniát is hagyott hátra, melyek korában rendkívül kedveltek voltak. Zenéje Haydnéval szemben, amely minden szeretetreméltósága mellett mindig bizonyos fokig férfias jellegű, inkább nőies, sőt sokszor az enyélgő kokettéria könnyedségébe hajló. Az előadásra kerülő négy tételes d-moll szimfónia termése legjavából való, melyből frissen, üdén, tavasziasan árad az olasz, stilizált *rokókó* napsugaras derűje.

2. Schubert—Liszt: Wanderer-fantázia.

Schubert gyönyörű C-dur fantáziájához a tematikus anyagot a »der Wanderer« című dalából merítette. Ezért hívják Wanderer-fantáziának. Maga a dal tulajdonképpen csak a fantázia második tételének témájául szolgál, azonban a többi tételek motivumai is abból származtathatók le. A négy tétel mindegyike (allegro con fuoco ma non troppo — adagio — presto — allegro) tematikus rokonságban áll egymással, ez adja a műnek a formai egységét, mely még azáltal is fokozódik, hogy a tételek attacca (megszakítás nélkül) kapcsolódnak egymáshoz.

A nagyszabású szóló zongoraművet Liszt átírta zongoraversennyé, vagyis nemcsak meghangszerelte, hanem a zenei anyagot felosztotta a zongora és zenekar között. A zongora részt rendkívül hatásossá tette azáltal, hogy virtuóz elemekkel gazdagította. Az így átírt Schubert kompozíció szerencsés összevegyülése a két nagymester szellemének, mely amellett, hogy igazi schuberti melegséget árasztó muzsika, magán viseli Liszt előkelő lényének bélyegeit is.

Előadja: **Gergely László** zongoraművész.

S z ü n e t.

3. a) Bellini (1801 Catania—1835 Puteaux): Két ária az »Alvajáró« c. operából.

a) Ah! Nem hittem volna kis virág, hogy így megcsodáljalak. Meg is szerettelek, de ez csak egy napig tartott...; Könyeimben újból felkereslek téged, nálad már sírni nem tudok, ismét el a szerelem. —

b) Számonra a nap milyen derűlten kel fel! Hogy virágzik a mező, hogyan virágzik mind szebben és szebben! Soha, soha örvendezőbb szívvel nem vártam a természetet, de nem mámorosan; szerelem mindez, az én szívem szerelme...

b) Respighi (1879 Bologna—1936 Róma): Stornellatrice.

Mennyire örülök, amikor énekelem: gyöngyvirág: szeretném, ha te lennél a nap és én a csillag, felmennék az égig és nem gondolnánk semmire! A visszhang ekkor így felel nekem: semmi...?

Mennyire érdemes nekem énekelnem; virágok virága: te vagy az én mai és tegnapi szerelmem; te vagy a szerelmem, aki soha meg nem halsz!: s mikor azután a visszhang így felel nekem: meghalsz...?

c) Puccini (1858 Lucca—1924 Brüsszel): Bohémélet — Musette áriája.

Utcán s téren ha járok nagy vidáman,
Ifjak, vének járnak utánam,
Szemükkel majd felfalnak;
Mind én utánam jár,
Nézésük oly mohó és sóvár.
Az egyik államat, a másik vállamat,
Ez csipőmet mondja szépnék,
A másik tuttog: ah mint sóhajt,
Mind csak engem óhajt.
A vágy sóvár a férfi szemben,
Környékez engem
És mind-mind ahány, oly éhes én reám.
Te csókom mézét, ki annyit szívtad hajdan,
Ne szomjaznál ma ajkam:
De nem, a régi vágy el sosem hágy,
Vigságom elhagy, ah, a szívem haldokol!

Énekli: **Eyssen Irén** énekművésznő.

4. Benedek Ernő (1904 Bécs—): Szerenád.

Nem muzsikusnak, hanem mérnöknek készült, mérnöki oklevelét a budapesti Műegyetemen szerezte. Ma is polgári pályán, mint a Magyar Nemzeti Bank tisztviselője működik. Zenei téren kezdetben autódidakszis útján képezte

magát, később Dohnányi mester irányítása mellett, mint a Zeneakadémia művészkepzős növendéke folytatta zeneszerzési tanulmányait. Eddigi működése majdnem kizárólag a kamarazene terére szorítkozik: hegedű-zongoraszonáta, zongoraquintett, mellyel 1933-ban a Goldmark Károly díjat nyerte el, dalok, quartettek stb. A most bemutatásra kerülő Szerenádöt 1935-ben a Rádió 10 éves jubileumára komponálta, mely alkalomra kiírt pályázaton azt díjjal jutalmazták. A mindvégig magyaros tematikájú mű 4 tételből áll:

I. tétel: kisméretű szonátaforma. A fafúvók intonálta főtémát a teljes zenekar ismétli meg, melyet a ff-ig emelkedő tovább- és átvezető rész után a vonósokban jelentkező, élénkebben ritmizált melléktéma vált fel. Rövid zárótéma után következő feldolgozási részben csendül fel ismét a két téma, töredékszerűen. A főtémát idéző rövid kodával záródik a tétel.

II. tétel: trios dalforma. Kétszakaszos dalformában tartott palotás-jellegű tánc-tétel, melyet elégikus hangulatú, szabadon formált közép-rész (trío) tarkít.

III. tétel: variációs forma. A parasztdalok hangulatát árasztó témát 4 változat ismétli más-más köntösben. A témát az oboa intonálja, hogy azután sorban a klarinét, a hegedűk és szordinált trombita szólamában bukkanjon fel újra. A tételt lezáró koda attacca kapcsolódik a következő

IV. tételhez, mely élénk tempóban pergő, szabad rondóformában tartott tánc-tétel. Rövid epizód után a fugatószerűen induló főtémát egy ff-ig emelkedő hatalmas crescendo váratlan megtorpanása után újra a — most már töredékesen jelentkező — epizód néhány taktusa szakítja meg, mielőtt a Prestóban végleg lezárulna a mű.

5. Strauss Richard (1864 München—): Don Juan — Szimfónikus költemény.

A Magyarországon született, hányatott sorsú nagy német költő, *Lenau* töredékben hagyta hátra a »Don Juan«-t. A dramatizált költemény főhőse nem pusztá élvezethajhász, erkölcsstelen szerelmi hódító, hanem egymagában összpontosítja az egész férfi nem szenvedélyes szomjúságát az Asszony után; ezért olyan nőt keres, akiben megtalálható az érett asszony teljessége, akiben minden asszony benne ég, aki maga a megtestesült szerelem. Ez a mámorító vágy hajtja örök keresésre, az egyik szerelmi kábulatból a másikba. De a szenvedélynek nincs határa, csak a csömör, a vágy végső beteljesülése elérhetetlen. Don Juan családik magában a Szerelemben és kialszik belőle a szenvedély tüze. Pusztá és komor lesz számára az élet: az égőanyag elfogyott, a tűzhely hideggé és sötétté válik. Elfogja az unalom s az útálat gyilkos hangulata.

Strauss Richard mesterien fejezi ki *Lenau* »Don Juan«-jának szenvedélyes ízzású levegőjét egytételes szimfónikus költeményében. Az egész művet áthatja az érzékiség extázisa. Nincs benne harc, gyötrelm, csak vágy és önkívületi feloldódás a szerelem gyönyörűségében. Egy élet viharzik el előttünk, melynek hullámain a szerelmi szenvedély kelti. Don Juan, kinek gátszakító szenvedélyességét a felfelétörő, izgalmas, bevezető motívumok után egy diadalmas, kissé harcias jellegű téma fejezi ki, minden szép nőt meg akar hódítani ki csak útjába akad. Mindenhová, hol csak egy szépség is virágozik el akar szállni, hogy letérdeljen mindegyik elé s ha csak egy pillanatra is, győzzön (*Lenau*).

Don Juan szerelmi életébe három epizódon keresztül pillanthatunk bele, melyek típusai szerelmeinek. Először egy falusi ártatlanság hamvas szívének áldozott röpke pillanatok muzsikáját halljuk, majd egy arisztokrata szépséggel életrekelt szerelem túlsorduló mámora zeng a szárnyaló dallamokból, végül szongító gyengéd melódia (az oboán) jelzi, hogy a hős újabb asszony-

típus varázskörébe került. Ez a gyengéd, odaadó, akaratnélküli nő, a szintiszta szeretet asszonya. Az előbbi szerelem éget, a szerelmesek egymás szenvedélyének tüzeit szíftják és így jutnak el a leglobogóbb lángolásig. Gyönyörűen érzékelteti ezt Strauss azáltal, hogy két szenvedélyes, lázas kantilénájú téma elválaszthatatlanul követi egymást, felelget egymásnak és emeli egyik a másikat a legégetőbb magasságokig. Az extázis tetőfokán lobban el hirtelen ez a végtelennek tetsző láng. A következő szerelem — melyet ismét a felszabadult hangulatú Don Juan téma előz meg — nem éget, csak melegít, de ez a melegség nemcsak a szívet járja át, hanem a lelket is. Ez a szerelem melegít, elandalít, elvarázsol. A zenekar felett vibrál a melegség. Elringató motívumot játszanak a csellók és violák a négyszeresen osztott nagybőgők felett, pianó-pianisszimó hárfa-akkordok és kürtök szólnak s az idillek hangszere, az oboa kezdi dalolni ennek a bódító szerelemnek finom rezgésű dalát.

De Don Juan ebbe a szerelembe is beleún. Másutt keres menekülést az unalom és üresség elől és kárpótlást a meg nem talált szerelemért. Álarcosbál kavargásába, tánc, ivás örületébe veti magát. Új Don Juan témával kezdődik ez a rész. Négy kürt hozza a mámoros témát. Mind nagyobb lesz a mozgás, fokozottabb a mámor, önkívületibb az izgalom. Az izgalom tetőpontján felmerülnek a hős lelki szemei előtt szerelmeinek alakjai, mindhárom szerelmi témának halljuk idézetét. Újból a kezdő motívumok hangjai törnek föl és az első, majd a második Don Juan témák harsognak. Innen kezdve a céltalan nyugtalanság mind nagyobb méreteket ölt, mindjobban éhatalmasodik a csömör érzése, míg végül a zenekar maximális izgalma között hirtelen megszűnik minden: kialudt a láng, meghalt Don Juan, elesett egy párviadalban. Meghalt, mert hagyta magát legyőzni, akit az élet már úgyis legyőzött.

Hosszú pauza után rövid befejezés következik: halk trillákban szállnak alá a hegedűk, tompa dobpergés, száraz pizzicatók... és vége. Don Juan meghalt, a láng kialudt... az élet folyik tovább. H.

DR. SEREGHY ELEMÉR EMLÉKEZETE.

Halálának 10. évfordulójára.

Élete delén, munkaerejének teljében, íróasztala mellől szólította el a kérlelhetetlen végezt. A szellem katonájának hősi halálát halta, akinek kezéből munka közben csavarta ki fegyverét, a tollat a halál. A jó ember típusa volt, kinek legfőbb gondja másokon segíteni — adni másoknak. Ez egyéniségének alapvető tulajdonsága volt.

A Zeneművészeti Főiskola könyvtárát nemcsak tökéletes hozzáértéssel, hanem szeretettel, a gondos kertész szeretetével és rajongásával rendezgette. Munkakészsége, mindent felölelő szakértelme s a magyar zenekultúrát támogató áldozatkészsége tették egyedül lehetővé, hogy az 1925-ös évek körüli időkből virágos kertje gyarapodhatott és színvonalra magasra emelkedhetett.

Nem ismert fáradtságot, nem riadt vissza semmilyen áldozattól sem, ha az volt az érzése, hogy a magyar zenekultúra érdekeit védheti, istápolhatja, vagy olyan embertársán segíthet, aki e kultúra szolgálatában valamit produkálhat. Mint »A Zene« alapítója és szerkesztője az első volt, aki nemes hevülettel azon törekedett, hogy tárgyilagos propagandával megismertesse szélesebb körökkel a magyar és álta-

lános zeneművészet eddigi fejlődését, és hogy újabb és még erőteljesebb lendületet adjon a további haladásnak és fejlődésnek. Magyar lelki emelkedettséggel és rajongó szeretettel keblére ölelte a fiatal tehetségeket, irányította azok első lépéseit és gondosan óvta őket a sors által felidéződő csalódásoktól és az elkallódástól.

De nemcsak írt, szerkesztett, támogatott, tanácsokat osztogatott és önzetlenül irányított, hanem mint elfogulatlan bíráló bírálta a magyar zeneirodalomban felburjánzott idegen irányzatokat: magyar volt tetőtől talpig s kizárólagosan a magyar géniusz szolgáltatában állott.

Csak egy komoly feladatot ismert: minden lehetőség igénybevételével hasznos munkát kifejteni a magyar zenekultúra emelése, nívósabbátétele érdekében. Korai halála megakadályozta sok nemes és szép tervének megvalósításában, őszinte fájdal munkra és kultúrális érdekeink vesztésére.

Álljunk meg egy pillanatra életünk szertelen rohanásában és emlékezzünk — szeretettel és hálával emlékezzünk! V. V.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a Székesfővárosi Zenekar f. évi április 13.-án, szerdán délután 4 órakor a Kerepesi-temetőben Dr. Sereghy Elemér sírjánál emlékünnepelet tart és koszorút helyez a sírra. Az emlékbeszédet Dr. Horusitzky Zoltán »A Zene« c. folyóirat jelenlegi szerkesztője mondja.

MOLNÁR ANTAL:

A FRANCIA MŰVÉSZET ÉS DEBUSSY.*

A francia nemzet örök betűkkel véste be szellemét a kultúra Pantheon-jába. Az útvonal pedig, melyen istenségei felé haladt, eredeti, egyéni. Franciának lenni azt jelenti, hogy mindig és mindenben *az emberből indulni ki*, humanisztikusnak lenni a szó legelső értelmében. A franciák tűzték ki ama gigászi feladatnak zászlaját, hogy az ember lelki ereje minden segítség nélkül, önmagában bírkózzék meg a világmindenség döbbenetes kérdéseivel. Idegen a franciáknak minden ú. n. apriorisztikus, előzetes, embertől független igazság. Még erkölcsanak is kísérleti és érzékleti alapozású. Számukra az igazság legfőbb ismertető jele, hogy világos és szabatos. Nem keresik az emberen kívüli, az érthetetlen segítséget. Beretváeles pontosság, tiszta vonalvezetés, hősi szembenézés az örök határokkal: szerintük csakis ez méltó emberhez. A németek a misztikus eszményeket, az elképzelt Mindenséget, a makrokozmoszt közelítik le az ember világához. A franciák az ember világát, a mikrokozmoszt nagyítják fel a Mindenség méreteibe olyannyira, hogy végül minden legparányibb pórús megannyi szédületes szakadékká válik.

A franciák hite az emberiség erejében: hősi optimizmus. Ellenkező sarkon áll, mint az orosz lelkiség, mely örökké vérzik a bűntudat ostorától. A franciát nem az érdekli, milyen lehetne az élet, hanem hogy milyen. Ezért annyira legnagyobb lélekűbúvárok és festők a franciák. A művész akkor igazán francia, ha jellemez valamit változatlan, *statikus* művoltában. Semmi sem oly

* Molnár Antal tanulmányát Debussy halálának 20. évfordulója alkalmából közöljük. (Szerk.)

idegen a francia szellemnek, mint a dolgokon és önmagukon túltörékvés, a németekre oly jellemző, lihegő *dinamizmus*. A francia művésznak nincsenek formán túli erkölcsi, akarati célzatai. Erkölce: *az izlés*. A francia gyakran bombasztanak, hamis mélységnek érzi azt, ami a német művészet ősi mozgatója: az erkölcsi extázis. És ami mégis természetfölöttibe, methafizikába nyúlik a valódi francia művésznél, az az *élet végtelen látóköre*, a mindennek mindennel való testvéri összefüggése.

A francia nem érti, hogyan lehet az élet elől menekülni, hiszen az élet: minden. Nem mint a németek, akik az élet megoldatlanságából a művészet vigaszába menekülnek: a franciák csak életük lényegét kristályosítják, amikor művészi szepet alkotnak. A francia életformába ritmust a művészet szívdobogása visz. A franciák a keresztény kultúra *hellénjei*. Ember és természet a maguk reális érzéketességében: ez a legbensőbb indítóterülete a francia *zenének* is. Zenében is akkor legigazibb a francia, amikor a dolgok mély testvériségének visszhangja, amikor *állapotot* fest, atmoszférát, melyben a valóságok legbenső világa és titkos kapcsolatai misztikus lelki egységgé fonódnak. A valódi francia zene nem akar megváltani az élet leküzdésével, életem túli ideállal: abban áll a megváltása, hogy magasztosnak, múlhatatlan szépségnek mutatja *emberségünket*. A francia muzsika nem regél egy más világról, de olyan lelket zeng e világ körül, mely a Mindenség fejedelmévé teszi a Földet.

A francia zene közeli rokonságot tart a többi művészettel, éles, világos szavaltából keletkezik és nem szívesen nélkülözi a programot. A francia népdalban ruganyos váz a vers, melyen a zene formatestté dagad. Nem mint a német, olasz vagy magyar népdalban, hol szó és hang viszonya idealisztikus, hol a vers csak lököerő, mely megmozgatja a zene szárnyait. A francia zene fest vagy deklamál, többnyire mindkettőt végzi egyszerre. Nagyszabású dallamívckbe csak akkor szökken, ha az *olasz* kultúrába átkalandozik. Formahatárokat ostromló szenvedélyes fokozásokba csak akkor szédül, ha a *német* lelkiségből kölcsönöz. Igazi szenvedélye az önmaga körében nyugovó Szépségé, a fölényes arányoké, biztonságos uralomé. S mégsem játékos az a művészet, melynek kelyhében az életimádat vérből csöppentett párlata pezseg! Könnyed, de csak úgy, mint a Terpsychore kórtánca. Hogyan is ír Debussy azokról az őseiről, akik még a német befolyás előtti korban, tiszta franciasággal zenéltek: Couperinről, Rameauról? »A beszédmod világossága, — formai precizitás és tömörség« — »elkerültek minden dagályosságot és elmések voltak«. És hogyan jellemzi *Fábián* László, a legjobb Debussy-monográfia szerzője, magát Debussyt? »Irtózás a hamis mélyértelműségtől — megszabadítani a zenét minden bölcséleti ballaszttól, — az életélvezés megszépítése, — a francia nyelv fordulatossága szelleme, hajlékonysága, pallérozottsága, a francia képzőművészet világossága, nemes mértéktartása zenévé váltva, — a formavetés könnyedsége, izzadságnélküli természetessége, — magasfokú színérzék«. Ilyen hát az a komponista, aki önmagát szívesen nevezte »musicien français«-nek.

Életbeágyazottsága révén a francia művészet a maga egészében *l'art pour l'art*. Az a mozgalom pedig, amelyet külön is így neveznek, inkább volna mondható *la vie pour l'art*-nak! A francia eszteticizmus multszázadi túlságázása vezet ugyanis oda, hol Wilde szerint »a művészet az élet istene! A franciaság végsőre *szívt* képlete ez. Hiszen a francia emberiség mindig azzal a veszéllyel is járhat, hogy *túlbecsüli* az embert s így az emberi alkotást is. Méhében hordja a túlsuklás és décadence csírát. A parnassien, impresszionista hyperkultúra túlfinomultságában a túlélő idegélet kiszimatolja, mi van a francia művészetben csupán járulékos, mi benne a nem ősi franciaság és mindattól irtózáttal elfordul. Ne feledjük azonban, hogy minden elv csak irányjelző lehet, ha végérvényes óhaját maradni; minden élet megalkuvás,

számtalan idegen kötelme van, mert csak így lehet gyakorlati és állandó. Az impresszionisták ideges érzékenysége szakít minden ilyen megalkuvással: az ő nemzeti tisztaságuk, az ő véksőkig vitt eszteticizmusuk *egyszeri* megoldás, szélsőséges, üvegházban kitermelt, desztillált franciaság. Kizárja például Berliozt, mivel nagyhangú és esetlen, kizárja César Franck-ot, mivel hányatott, örök panaszban kesergő lélek. A maga szigorúan megszabott határain belül viszont a meztelen emberire vetköztetett művészetben már *minden* szép lehet, ami emberi. »Mit ér a Jó s Rossz törvényein tűnődni?« — kérdi Baudelaire.

Impresszionizmus tehát nem azt jelenti, aminek sokszor vélik: egyszerű pillanatfényképet a lélek hangulatlemezén. De azt, hogy a művészetben megszűnt minden erkölcsi mérlegelés, az anetikus művész pedig már csakis úgy tükrözheti a valóságot, ahogy az önmagában mutatkozik, nem válogathat benne másképp, mint *hangulat* alapján. Számára a világ: *hangulat és mozgás*, melyben az érzékek benyomása, impressziója uralkodik. Ennek az uralomnak pedig trónusa a *pillanat*, mert az időt válogatóan összefoglalni csak etikai módon lehet. A kétkedő szellem nem ismerhet határozottságot a megnyilatkozás anyagában, hisz minden akarat már *előítélet*, azaz etikum. Az impresszionista szemlélet vonalán megszűnt minden küzdelem, s marad az élet folyamata, az égés maga. Az érzékek határai összefolynak, »örök összhangban zsong a Szín, a Hang s az Illat« (Baudelaire). Állandó alaphangként zúg a Kozmosszal bírt misztikus egység, az egész világ egy nagy Pandémonium, melyben az erőknek és fogalimnak babonás jelentőségük van. Passzív akaratnélküliségében e művészet szinte hagyja a világot önmagában kizengeni, az akarat már csak *vigyzattá* válik, hogy a forma egysíkú, fejlődésmentes, egységes szervezet maradjon. Megszűnt a nagyvonalúság s helyébe lépnek egységes épületek a mimóza rezgő himporából emelve. Páncélok őrzik a formát minden harccal szemben. Az impresszionizmus csak *jelez*, sosem magyaráz, csak árnyalatai vannak, sosem tömbjei. »Finom remegések az erőm.« (Ady). Törvénye nem a fejlődés, hanem a *vállakozás*. Ide vezet végső leszűrtségében a desztillált franciaság.

Debussy páratlan érdeme, hogy ezt az idegeire vetkezett franciaságot maradéktalanul átültette zeneformába. Az ő egyszerű műzikája, melyben már csak egymásba kapcsolt valeurök vannak, melyben a zene gerince, a dallamvonal, vagy kóloritba olvad, egy öncélú motívumok árnyalataivá foszlak, ez a muzsika a francia lélek legtitkosabb álmát váltja valóra. Amit Chabrier, vagy Fauré csak olykor véletlenül érintett s ami Musszorgszkinál az alkoholista álomlátó különleges *trouvaile*-ja, az Debussyban egy új művészet gazdag és szigorú törvénykezése. Musszorgszki megnyomott egy kapcsolót és erre az elektromos áram feszültsége Debussyben új világteremtést robbantott ki. Ami a nagy orosz poétában népi talaj, az Debussyben visszanyúlás az örök franciaságra, kikötölése a francia lélek zamatának. Ami Musszorgszkinál a dilettáns különöckoradalmi szabadsága, az a francia mesternél raffinált kötetlenség, stílizáló elkülönödés, tudatos kiröppenés a konvenciók merev falai közül. Akkordszínek, mint hangulati egységek Musszorgszkit is megittasítják már; Debussy építi ki azok ezerarcú pompáját, a modern ember mámorítójává. S az orosz vates főereje, a realiztikus idegzene, a titkos idegrezgések zenei egyenlege Debussynél oly kozmikus látóhatárba vonja lelkünket, mely méltó kiegészítése az impresszionista festészetnek és költészetnek. Ha Manetnél, vagy Verlainenél a dolgok közt és mögött rezgő lebegő *fluidum* a lényeg, akkor Debussy muzsikájában maga ez a fluidum öltött pompázatos alakot. Ami, ha francia szívek és agyak megszárt aránya is, de mégis mindnyájunknak csendő-zengő kincse.

MAGYAR SZERZŐK BEMUTATÓ-ESTJE.

A Népművelési Bizottság rendezésében március 20.-án lezajlott magyar szerzők bemutató estjén előadott művek sokfélesége rávilágít azokra a tévőva tapogatózásokra, melyekkel igyekeznek nyugvópontonra jutni általában a mai zeneszerzők a művészet világában. A barokk concerto grosso-tól a mai korra annyira jellemző szinpadí kísérőzenéig vezet az út, ahonnan különböző irányban tartanak az elágazások. Az est valamennyi komponistája egyet akar: elérni a mai művész problémáinak megoldásához. Meg akarja találni azt a formát és stílust, melyben önmagát és korát salak nélkül tisztán, lényegében adni tudja.

A problémák megoldásához mindenekelőtt tehetség kell. A tehetség önmagában hordja minden kérdésre a feleletet. De vannak korok, s ilyen a miénk is, melyek a nagy átalakulások, felszabadulások, küzdelmek és győzelmek láváját forrják magukban, melyekben új életformák tüze gyullad lángra. Az ilyenekben csak a legnagyobb tehetségek tudnak rendet teremteni. A szétágazó erőket magunk felé fordítani csak a legnagyobb erőfeszítések árán lehet. Ma a fiataloknak kétely- és gátlásszörnyekkel kell megküzdenniök, míg eljutnak ahhoz a kérdéshez, hogy mit is akarnak tulajdonképpen és mi is a célja a művészetnek.

Az est komponistáinak egyrésze úgy akar célhoz érni, hogy *öncéllá teszi a problémát*. Úgy érzi, hogyha kifejezi korunk millió kérdéstől felajzott ú. n. »lézas idegéletét«, a legjobban megközelíti a művészet eszméjét. Ezért sokszor szolgailag igyekszik megfelelni korunk szellemének, nem *merit* annak erőiből, hanem *feláldozza* saját erőit, személytelenné válik, hogy a kor közös lelkiülete rajta keresztül minél jobban érvényesüljön. Pedig az időtálló alkotás csak annyiban van a korával kapcsolatban, hogy felette áll annak. Saját kora emelte saját erőivel önmaga fölé.

A XX. század nagy világszemléleti *kaosz*. Természetesen kell, hogy az a művészetben is visszatükröződjék. Csakhogy a zeneszerzők magát ezt a kaoszt akarják kifejezni. A kaosz szürke, egyhangú, az azt reprodukáló zene is olyaná válik. A görcsösen kapcsolódó disszonanciák felhőjében eltűnik a kék és az arany, a színek összefolynak gomolygó szürke tömeggé. A művészetnek ezzel szemben nem magát a zűrzavart, az életjelenségeket kell meg-*rögzíteni*, hanem mindannak okozóját; nem a mozgást kell visszalüktetni, hanem a mozgató tényező világromboló feszültségét; az alkotó művésznak a zűrzavar, kaosz, fejvesztettség *lelki alapjait* kell kutatni, az ember örök törvényeit. Mert a művészet csak akkor művészet, ha azt adja ami *örök*, ez pedig semmi szín alatt sem a zűrzavar, hanem a rend, amelynek törvényei között mint okozat a zűrzavar is szerepel.

Hol találhatja meg az alkotóművész az élet megfejtésének a kulcsát? Önmaga lelkében, ha elmerül annak misztikus világában. Ha *ihletbe* kerül. A zene azt nyilatkoztatja ki, amihez reflexióval nem juthatunk el, csak intuícióval. Ezért lesz semmitmondó az a kompozíció, amelyik nem ihletből született, s amelyik alkotója nem volt *önmagához magalkuvás nélkül ösztinte*. Ezt a megalkuvás nélküli ösztinteséget, ezt az önkívületi elvonatkozást a külvilágtól, az ihletett lelkiállapotnak ezt a misztikus mélységét kerestük legtöbbnyire hiába az előadott művekben. Csak itt, ott éreztük, hogy az alkotó alá tudott merülni a titkok világába (leginkább *Pongrácz Zoltán* vonósszenekari szimfóniájának második tételében).

Míg a bemutató est zeneszerzőinek egyik csoportja a problémát *öncéllá* teszi, addig a másik az ellenkező végletbe esik: *elejti* azt, Nem akar mást, mint színeket, mozgásokat, ritmust, élelenséget, rikító hangzásokat, kellemes,

könnyen felfogható formákat, mert szerinte — és ebben közel áll a francia felfogáshoz — az élet maga a perc, illetve a percek szintézise. Ezek nem keresnek okokat, sőt okozatokat sem, csak a napfény csillogó visszaverődését nézik, nem magát a lényeket látják, hanem annak csak csalfa színeit. Ez a zene mivel fest és nem kifejez leginkább az irodalom szolgálatába szegődik és mint *aláfestő zene* jut szerephez a színműveknél.

Annak megállapítására, hogy helyes-e az aláfestő zene alkalmazása a drámáknál, nem vagyunk hivatottak. Azt az észrevételt azonban megtehetjük, hogy a színpadi kísérő zene mai erős kultusza rossz hatással van a zeneszerzőkre. Mint úgyszólván egyetlen terület, hol tudásukat kamatoztathatják, állandó csábító ingerekkel hat rájuk és elvonja a magasabbrendű művészi feladatok elől. Ez a komponista nem amiatt fog vajudni, hogy nagykonceptiójú formát keltsen életre mély, etikai tartalommal átítatott témákkal, mint a régi szerzők, akik vonósnyegeseket, szimfóniákat, miséket írtak megrendelésre, hanem hogy a bizonyos zenerész a színpadi történnel párhuzamosan öt vagy tíz percig tartson. Mivel pedig tisztán és világosan hallani úgysem lehet — a rendezők az érthetőség határán aluli erősségre tompítják le, hogy ne menjen a beszéd rovására — csak a zenei illúziót keltő »hang«-zás, zenei massa felkenése, hatásos »aláfestés« lesz főtörekvése. Ebből a szellemből nőtt ki az »ostinato« rendszer, mely valamely hatásos basszusmotívum végnélküli ismétlését jelenti (massza), témákat utánzó dallamtöredékek alatt. Ez a zene praktikus, mert mindig hozzá lehet adni és le lehet belőle kapcsolni a kívánt időnek megfelelően. A színpadi aláfestő zene tehát olcsó hatásokra, pongyola formaszervezésre, művészietlen zenélésre, a zenének fizikai hangzásokra való lecsúsztatására vezet. (A pszichikai hangzást a forma kölcsönzi, egy bizonyos harmonia, vagy motívum csak abban a formában és ott is csak azon az egy helyen fejti ki hatását.)

Természetesen a színpadi kísérőzenének is vannak értéktelenebb és nemesebb megoldásai. De a legnemesebb aláfestő zene is csak addig nem veszti el a létjogosultságát, amíg *nem válik* el attól amit aláfest. Sajnos azonban szokássá vált az, hogy az ilyen színpadi muzsikát szvit formájában hangversenyterembe viszik. Ezáltal elszakítják attól ami az értelmét adja, a színpadi történnél. Bár érthetővé, vagyis hallhatóvá válik így ez a zene, mégis érthetetlen lesz, mert nem tudjuk, mihez kapcsolódik. Tehát sem színpaddal, sem anélkül nem élvezhető teljes mértékben. Színpaddal azért, mert nem hallható, s emiatt nem érthető, hangversenyen pedig azért, mert nem érthető, mivel nincs hozzá kép és beszéd. Így történhetik meg az, hogy az egyébként ötletes zene hatástalanná, sőt unalmassá válik ha a hozzá tartozó színpadi történnél nélkül halljuk. (Ezt tapasztaltuk Ránky György »Bizánc« szvitjének különösen az utolsó tételében.)

Egy esetben lehet azonban színpadi zenét mégis hangversenyteremben előadni, ha annak tételei önmagukban is zárt, arányos formát képeznek. Ha legalább formáiban érinti az abszolút zene határait. Ezért volt jó Farkas Ferenc »Három zenekari darab«-ja, melyet Shakespeare »Athéni Timon« című drámájának kísérőzenéjéből állított össze.

A fent kifejtettektől eltekintve — melyek különben is általában vonatkoznak a mai zeneszerzésre — a magyar szerzők bemutató estjén sok nemes törekvést hallottunk. Pongrácznak a már említett vonósenekari szimfóniája értékes, jó zene. A tételek szervesen fejlődnek, bontakoznak ki addig a formai csúcspontig, melynél az alkotó lelke a legjobban kifelé fordul, s a legtöbbet adja a művészet titaiból. A tehetséges fiatal komponistától még sokat várhatunk. — Hasonló abszolút zenei törekvés hatotta át Tóth Dénest, aki »Concerto grosso«-jában a barokk világot akarta a mai eszközökkel felidézni. Szerintünk azonban ez nem sikerült neki teljesen. Különösen a második tétel fúgája ellenkezik

a barokk szellemmel, mert hamarosan kizökken a többszólamúságból és más hangulatú homofónabb tétellé alakul. Tóth Dénes egyénisége a lira, a poézis. Ezt láthattuk a hangulatos harmadik tételből. — *Vincze Ottó* nyitánya, melyet Shakespeare »Makrancos hölgy« című vígjátékához írt, középúton van az abszolút és a szinpad zene között. Annnyiban áll közel az utóbbihoz, hogy nem boncolgat mélyebb problémáit, de annyiban viszont abszolút, hogy életteli ötleteken felépülő szimfonikus mű. — *Farkas* szvitjének a már említett formai zártaságon kívül még az is kiváló értéke, hogy mesteri a hangszerelese. Érdes fafúvó hangjai elhithet velünk, hogy az egykorú aulos (oboaszerű hangszer kettős szárral) hangjait halljuk. — *Geszler György* dalai közül különösen a másodikban fogta meg jól az alaphangulatot (Chopin G-moll ballada — Harsányi Lajos verse), melynek sejtelmes vonós vibrációja jól kifejezi a nagybeteg lengyel zencköltő szívének »finom remegését« és olthatatlan szomjúságát hazája után.

Az értékes, érdekes és tanulságos hangversenyt *dr. Bándó György* »Kis szerenádja« zárta le, melyet már a brüsszeli Rádió is bemutatott. (H.)

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL

ANSERMET—BARTÓK EST A HANGVERSENY-ZENEKARRAL

Ernest Ansermet, a kiváló svájci karmester, a modern zene lelkes apostola. Budapesti hangversenyén is egy Mozart szimfónián és Debussy pasztelen kívül modern művek szerepeltek. Az érdeklődés középpontjában *Bartók második zongoraversenye* állott, melynek zongoraszólását maga a világhírű komponista adta elő. Igazán érthetetlen, hogy a magyar zongoristák miért nem veszik fel programjukba ezt a páratlan remekművet. Ebben a művében Bartók a legőszintébb nyíltsággal tárja fel lelkének derűsebb, békésebb világát is. Bár a kompozíció alapszellemé nem a küzdelem, az új utak keresése, mégis vannak — különösen a második tételben — egészen új, még soha nem hallott effektusok. Az első tétel pedig rávilágít arra, hogy Bartók és Bach milyen lelki közelségben állnak egymással. Az előadás úgy Bartók, mint Ansermet részéről lenyűgöző volt. Ansermetben a technikai bravúrok karmesterét ismertük meg.

A »SAUL« MEGISMÉTLÉSE

Ismét hallottuk *Ádám Jenő* mélytűzű interpretálásában a »Saul«-t. A Zeneművészeti Főiskola fiatalsága, ha lehet, még nagyobb átéléssel adta elő Händel remekét, mint a legutóbb. Ádám ismét elbűvölte az előadókat és a hallgatóságot egyaránt. Csodálkoznánk azon, hogy hogy lehet növendékekkel ilyen tökéleteset produkálni, és azokat ilyen lángolásra lobbantani, ha nem szoktuk volna ezt már meg évek óta Ádám Jenőtől. Händel Dettingeni Tedeumjának, Pergolese Stabat Mater-ének, Vittoria a capella requiemének, Brahms Schicksalsliedjének, Berlioz »Enfance du Christ« című bibliai trilógiájának (készszer) és Liszt varázslatos szépségű XIII. zsoltárának az előadásai ugyanilyen forró hangulatot idéztek elő. A művészi munka értékén felül még külön felbecsülhetetlen jelentőségű az a nevelő munka, amelyet ezekkel a koncertekkel Ádám Jenő kifejt. Meghódítja a növendékeket a művészet számára. »Ha csillog a gyerekek szeme, elértem célokat« — mondja ugyancsak csillogó szemekkel. Ádám Jenő igazán elérte célját, mert nemcsak a »gyerekek« szeme csillogott, hanem a közönségé is, hol a lelkesedéstől, hol pedig könnytől.

AZ EGYETEMI ÉNEKKAR HANGVERSENYE

Az Egyetemi Énekkar hangversenye meggyőzött minket arról, hogy a híres magyar együttes nemcsak egyenrangú a világ legkiválóbb kórusaival, hanem bizonyos tekintetben felülmúlja azokat. A több, amit nyújtanak, az őszinte, szívvel-lélekkel való éneklés. Az egyes tagok az abszolút fegyelem megőrzése mellett külön-külön is átéltek az előadott művet. Nagyszerű vezetőjük, *Vaszy Viktor* lelkesedése ragad át rájuk. Legnagyobb hatást Bárdos »Széles a Duna« és Kodály »Karádi nóták« című kórusok mesteri élelkesítésével érték el, melyeket a közönség tomboló lelkesedéssel ismételtetett meg. A magyar kórusirodalom remekeiből még Bartók, Veress és Vaszy műveket adtak elő hasonló átéléssel. A műsor első felében pedig Palestrina, Gallus és Sztravinszki számokkal bizonyították be, hogy a klasszikus polifónia és a modern zene stílusvilágában egyforma biztosan mozognak. Az Egyetemi Énekkar méltán világhírű, teljes mértékben kiérdemelte azokat a magasztaló kritikákat, amelyeket amerikai turnéján mindenütt kapott.

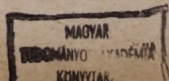
VASZY VIKTOR HANGVERSENYE A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKARRAL

A Székesfővárosi Zenekar legutolsó hangversenyét *Vaszy Viktor* vezényelte. Az estnek két újdonsága volt: Bach János Keresztély búbajos szimfóniája, mely Budapesten most ment először és Visky János szimfónikus szvitje. Kifünő gondolat volt Vaszytól megismertetni a budapesti közönséget Bach legifjabb fiának művészetével. A napsugaras, édesen gondtalan, galáns zene üdítően hatott a mai gondterhes korban. *Visky* szvitje szintén megszolgálja a »művészi« jelzőt. Kifünően hangzó, nagy gonddal kicsiszolt, formás, színes zene. Nincs egyéni mondanivalója, de amit mond, az mindig értékes, jelentős, artisztikus. A műsor második felében a Palestrina kórusal remekelt Vaszy. Kodály művek, a »Hegyi éjszakák« című nők, a leghatalmasabb a capella kórus a »Jézus és a kufárok«, majd a »Budavári Tedeum« szerepelt a műsoron. Mindezekért, de különösen a Budavári Tedeum nagyvonalú előadásáért hálások vagyunk Vaszynek. A kiváló karmester kiaknázta a remekmű szépségének minden gazdagságát és fanatikus lendülettel csinálta meg a csúcspontok felé ívelő fokozásokat. Az esten közreműködött M. Hir Sári zongoraművész, aki Liszt ritkán hallható Haláltánc-át adta elő szuggesztív erővel és bravuros technikával. (H.)

»Fogócska« a Zeneművészeti Főiskolában.

A »kis« Filharmónia 2. estje. A »nagy« Filharmónia ünnepi csarnokában, a Zenefőiskola nagytermében gyűlt össze az Énekszó gyermekerege a »kis« Filharmónia második hangversenyére. Szőke-, barnafürtű, rózsaszín-s halványkékruhás, édes-bájos kis közönség. Legtöbbjük először jött koncertre. Egyesek megálltak az ajtóban, elálmélkodva: »Ez aztán nagy terem!« A termet jótékony kezek zöld növénydíszrel felékesítették s így még jobban tetszett. Hát még a sok szép muzsika! A közkedvelt női kamarazenekar, a kedves Sándor Fri-

gyes bácsi vezetésével két nagyszerűen hangzó Händel-tételt játszott (a D-dur Concerto grosso-ból) majd *Mozartot* (D-dur kis Divertimento), amit a mult hangverseny után beadott szavazólapokon annyian kértek. Az egész műsor különben a gyermekek írásban beadott kívánságainak megfelelően volt összeállítva. Egy nem várt s nagy meglepetést keltő szám volt csak: a furulya-együttes. A ciszterci gimnáziumból *Rajeczky Benjamin* tanár 12 »Blockflöte«-játsozója mutatott be finom kamara-hangon régi és új polifón zenét *Járdányi Pál* vezetésével.

Az ismert magashangú furulyák mellett megismerkedtünk szépsészóló alt-, tenor-, sőt basszus-furulyákka is. Mind nagyon tetszett. *Kósa* György kis *Bach*-táncokat játszott és kívánságra *Mozart* Alla turcáját, a zongorát tanulóknak különösen nagy öröme. Felvinczi *Takács* Alice a hegedű virtuozitásával ragadta el az apró közönséget. A hangulat nagyon emelkedett volt. A »közönség« egy része a szünetben fogócskát játszott... Az est vége ismét közös éneklés volt. *Caldara* ilyen célra elég nehéz kánonja (Erdei vígasság, a Körbe-körbe 2. füzetéből) ugyan ki volt nyomtatva a téma-füzetben, meg lehetett otthon tanulni. Sőt nemcsak megtanulni, hanem új verseket is írni hozzá! Írtak is rengeteg versikét a kis költők, sajnos, hogy nem

maradt idő bemutatásukra. B. *Sztojanovits* Adrienne vezette ismét a közös éneklést; a végén műsoron kívül egy szép magyar népdalt is elénekelt a nagyterem egész lelkes hallgatósága. A hangverseny után már kezdtek begyűlni a szavazólapok. »Mi tetszett legjobban?« — Főképp a zenekar és a furulyák. De a többi is. »Mi nem tetszett?« — Az egyik azt írta: »hogy vége lett.« — »Mi a kívánságod a jövő évi hangversenyekre?« — Rengeteg sokféle a kívánság. (A rendezőség biztos mindet teljesíteni fogja!) Igen kedves volt, aki azt írta: »hogy az is így sikerüljön!«

A »kis« Filharmónia terve az, hogy az ősszel újra kezdve sorozatosan rendezi meg a gyermekhangversenyeket, amelyekre *névre szóló bérlet* lehet majd váltani.

Bartók, Kodály és a magyar népzene Norvégiában.

Bartók Ilonka zongoraművésznő a múlt hónapban Bartók- és Kodály-műveket játszott a norvég rádióban. A bemutatott zongoraműveknek legalább a fele Norvégiában »első előadás« volt. Bartók Ilonka 1930-óta a bergeni rádióállomás házizongoristája és — a norvég rádióhallgatók között megtartott szavazás szerint — a norvég rádió legnépszerűbb szereplője. Szóló fellépéseinek műsorát igen gyakran csak a két nagy magyar zeneszerző műveiből állítja össze, amelyeket egyre élénkebb érdeklődéssel fogad a norvég közönség és a zenekritika. Egyik tekintélyesebb oslói zenekritikus a fiatal norvég zongorista-generáció figyelmét Bartók műveire irányítja, egy részletezőbb cikk keretén belül. Bartók és Kodály művei mellett az eredeti magyar népzene

iránt is mind többen érdeklődnek. Bartók Ilonka számos újságcikk és rádióelőadás útján ismertette a magyar népzene és minden egyes előadásában kiemelte azt, hogy a cigányszene nem azonos a magyar népzenevel. Népzenei előadásait újabban a »dél-előtti iskola-rádió« keretében tartja. A norvég rádió külön az iskolák számára szervez általános ismeretterjesztő előadásokat, amelyeket a tanulóifjúság rendes tanóra gyanánt hallgat meg. Ilyen iskolai rádióelőadásban is ismertette Bartók Ilonka a magyar népzene, illetve az erre a célra összeválogatott magyar dallamokat.

Legutóbbi rádióhangversenyével kapcsolatban a bergeni »Morgenavisen« feltűnő helyen ismertető cikket közölt Bartók és Kodály zeneszerzői és zene-folklorisztikai munkásságáról.

Nemzetközi improvizálási verseny.

A linzi *Bruckner*-ünnepségek során újra akarják élesztani az *improvizálás*, a rögtönzés, fantáziálás művészetét. Az improvizálás még a romantikusoknál, többek közt Lisztnél is erősen divatban volt. A múlt század

minden koncertező művésztől megkivánták, hogy hangversenyén a közönség által feladott témák felett rögtönözzen szabad parafrázisokat vagy variációkat. Bach, Händel, Beethoven, Liszt nagy mesterei voltak az

ilyen rögtönzéseknek. (Bach híres műve a »Musikalisches Opfer« keletkezését is egy ilyen rögtönzésnek köszönheti. A mester 1747-ben Nagy Frigyeshez utazott, aki feladott neki egy témát, amire ő nagyszerű fugát rögtönzött. Mikor haza utazott, kidolgozta az egész művet és elküldte Nagy Frigyesnek, neki ajánlva.) Különösen az orgonistáktól várták el az improvizálási készséget. Bruckner, a S. Flórián-dóm orgonistája Linzben és egyúttal európai híró orgonaművész, szintén nagy mestere volt a szabad fantáziálásnak. Ezért a Bruckner-ünnepségek rendezőse, hogy az ő szellemét ápolja, egy verseny megtartására határozta el magát, amelyre

egybehívja Európa orgonaművészeit, akik a S. Flórián orgonáján előadják hazájuk egy-egy orgonaművét és egy adott téma felett improvizálnak. Igazi nemes küzdelem! A babér itt valóban azé lehet csak, aki művésze és nem pusztán virtuóza hangszerének. A nyertesnek a komponálási technika világában is otthon kell érezni magát. A mai zenei nevelés mellett azonban ilyeneket csak az orgonistáktól lehet kívánni, akiknek kötelező a teljes zeneszerzői studium elvégzése is. A zongoristák sajnos csúfosan lemaradnának egy ilyen küzdelemben. Az első improvizáló orgonajáték-versenyt 1942-re tervezik.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Új Schubert-vonósnégyes. Kreissle és Nottebohm tesznek említést történeti munkáikban egy c-moll vonós-négyes töredékről, melyet Schubert 1814-ben komponált. Most arról értesülünk, hogy dr. Orel Alfréd bécsi professzor felfedezte az elveszettnek vélt művet. Az új Schubert-vonós-négyes csak egy tétel, melynek hiányait Orel pótolta. Nagy siker mellett mutatták be Bécsben.

A »Máté-passió« monstre előadásban. Az aacheni ének- és zenekar Brüsszelben előadta Bach »Máté passió«-ját több mint négyszáz énekessel és hangszeressel. A hangversenynek óriási hatása volt.

Megalakult a világ legnagyobb férfikara. A berlini zenei főiskolát látogató 200 katonazenész, akiket tanulmányaik kiegészítése céljából rendelték be, férfikarba egyesítették. Az új együttes a világ legnagyobb férfikara lett.

Ismeretlen Händel-dalok. A londoni angol múzeum ismeretlen Händel-dalokat fedezett fel.

Meyer Waldemár a világhírű német hegedűművész 85 éves, akinek a londoni tartózkodása alatt odaaján-

dékozták az angolok azt a vagyont az erő Stradivarius hegedűt, amelyet az olasz hegedűépítő-művész 1716-ban az angol király számára készített.

Az új Bach Társaság április 23–25-ig Lipcsében megtartandó 25. jubiláris Bach-ünnepségein összefoglaló képet kíván nyújtani az egész Bach-család munkásságáról s ezért minden zeneszerző Bach műveiből műsorra tűznek egy-néhányat. Ezek szerint a nagy Bach elődjei, mint nagyapjának fivére, Johann Bach, aki zenekari szvitjeiről híres és két nagybátyja, Johann Christoph és Johann Michael Bach, továbbá fiai Friedemann, Phil. Emanuel, Johann Christoph Friedrich és Johann Christian műveit fogják előadni. Az ünnepségek gerincét természetesen a nagy Bach alkotásainak előadásai fogják képezni.

Hegedűépítő iskola Cremonában. Mussolini tervekbe vette, hogy a hegedűépítés legidősebb hazájában nemzetközi hegedűépítőiskolát létesít.

Modern zene Baden-Badenben. Az ezidei III. nemzetközi modern zeneünnepélyen Baden-Badenben, mely április 22–25-ig lesz sok érdekes mű kerül előadásra. Többek közt Bartók »Öt magyar népdal«-át, Malipiero II. zongoraversenyét, Delannoy hegedűversenyét, Casella »Introduzione, Aria et Toccata« című zenekari kompozi-

cióját bemutatják. Két ballett is színre kerül: *Sztravinszki* »Persephone«-ja és *Francaix* »La Jeu sentimentale«-ja.

Kéziratárverés Berlinben. Egy berlini antiquáriumban árverésen kerültek eladásra a közelmúltban Beethoven, Mozart, Schumann, Brahms, Liszt és Wagner eredeti kéziratai. A legmagasabb árat egy Beethoven autográfért adták. 2750 márkát fizettek az »István király, vagy a magyarok jötevője« című zenés színmű utolsó darabjaihoz készített egypár vázlatlapért, melyeken Beethoven helyenként a szöveget is bejegyezte. Az eladott Mozart-kézirat két átvezetés és kadencia az Esz-dur zongoraverseny utolsó tételéhez, melyeket a szerző Jeunehomme nevű francia zongoraművész számára komponált 1777-ben Salzburgban. A kézirat Spitta, a híres Bach-kutató tulajdona volt, aki azt 1877-ben Schumann Klárától kapta ajándékba. Megemlítésre érdemes még két levél, az egyiket Brahms írta Schumann Klárához, a másikat Wagner egy karmesterhez. Az előbbi 75 márkáért kelt el, az utóbbit 115 márkáért vásárolta meg a porosz állami könyvtár.

BELFÖLDI HIREK

....

Még többet a magyar muzsikáért! A Székesfővárosi Népművelési Bizottság azt az emelkedett szellemű munkát, melyet a magyar zenekultúra érdekében eddig kifejtett, a jövőben még fokozottabb mértékben folytatni kívánja. A magyar zeneszerzők, különösen a fiatalabb nemzedékhez tartozók, csekély kivétellel műveiket eddig is a Bizottság jóvoltából hallhatták meg. Minden évnek nagy érdeklődéssel várt eseménye a »magyar szerzők bemutatóestje«, melyeken már sok új tehetség bontotta ki szárnyait. A jövő évadban — a Bizottság terve szerint — két bemutatóestre van kilátás. Ezeken kívül azonban a többi

hangversenyeken is jelentős szerephez jutnak a magyar művek. A Népművelési Bizottság nagy gondot kíván fordítani arra is, hogy az előadott újdonások minél jobb tolmácsolásban jussanak a nagynyilvánosság elé. Egyfelől ezért, másfelől hogy a Népművelési Bizottság az új magyar zenekari termést minél jobban át tudja tekinteni és el tudja készíteni az egész jövőévi programot, felszólítja a magyar komponistákat, hogy előadásra szánt műveiket már most, de legkésőbb szeptember 1-ig nyújtsák be a Bizottság hivatalos helyiségében (Budapest, IV., Szép-u. 5.)

Ádám Jenő hangversenye a munkásoknak. Lapunk egyik előbbi számában hírt adtunk arról, hogy Molinári Berlinben zenekari hangversenyt adott a munkásság számára. Magyarországra sem marad hátra ezen a téren Németország mögött. A Zeneművészeti Főiskola nagyszabású hangversenyét, melyen Händel »Saul«-ját adták elő Ádám Jenő mesteri interpretálásában április 21.-én újból megismétlik a Népegészségi és Munkásvédelmi Intézet felkérésére. Ezt a hangversenyt a gyári munkások részére rendezik, akiknek már előre lefoglaltak 800 darab jegyet. Biztosak vagyunk, hogy a kiváló művész meg fogja hódítani a munkásságot is a legklasszikusabb muzsika számára.

Kamarazene-est. Szépszáma közönség előtt zajlott le a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a tehetséges fiatal karmester: *Arató István dr.* élvezetes kamarazene-műsora. A változatos, vokális és instrumentális számok közül különösen kiemelkedett az est két szolistája: *Eyssen Irén*, a kiváló dalénekesnő, nagy művészettel előadott énekszámaival, valamint *Sz. Ráczalmási Molnár Anna*, hárfaművész, aki Tournier egyteteles versenyművét adta elő, tökéletes technikával és maradéktalanul kiaknázva hangszerének gazdag koloritját. A hárfaversenymű vonós-négyes kíséretében, valamint a többi hangszeres számokban a Székesfővárosi Zenekar több tagja szerepelt.

Bárdos Lajos misztériumot ír. A kórusművészet kiváló magyar mestere Bárdos Lajos szabadtéri színpadi munkán dolgozik. Újházy György »Árpád-házi Szent Margit« című misztériumához komponál kísérőzenét, melyben melodramatikus és zenekari részek mellett jelentékeny szerepük van a hatásos kórustételeknek. A nagy érdeklődéssel várt művet május végén mutatják be a margitszigeti szabadtéri színpad megnyitó ünnepén.

»A Zene« **»eucharisztikus« száma.** »A Zene« következő száma, mely május elsején jelenik meg, az eucharisztikus kongresszusra való tekintettel kizárólag a magyar egyházi és katolikus vallásos zenével foglalkozni. A tanulmányok, melyeket a legkiválóbb egyházzenei szakemberek írnak, a magyar egyházi zenének a történetét tárgyalják és foglalkoznak a magyar egyházi zene jelenlegi kultuszával is. A történeti cikkeket a magyarországi gregorián korálistól a XIX. század romantikus egyházi zenéjéig a magyar egyházi zene minden korszakát fel kívánják ölelni. Liszt egyházzenei műveiről és vallásos kompozícióiról külön közlünk esztétikai tanulmányokat. A korunk tárgyalásánál több fejezetet szánunk a vezető egyházzenei személyiségeknek és a legáltalabban nemzedék munkásságát is kellőképpen kívánjuk méltatni. Egy cikk a Fővárosnak, mint kegyúrnak az egyházzenevel kapcsolatos szerepét ismerteti, egyet pedig a magyar katolikus népénekeknek szentelünk. A gazdag tartalomtól kívül még az eucharisztikus kongresszus zenei programját is ismertetjük.

Új Kerényi-kórusok. Két szép vallásos kórusmű jelent meg *Kerényi György* tollából. Az egyik »A virágok vetélkedése« címmel erdélyi népdalt öltöztet a művészet aranyos köntösébe, a másik pedig *Adam de Saint Victor* XII. századi francia kanonok költeményére készült, melyet *Babits Mihály* fordított magyarra. »Az egész világ újul« a címe ennek a feltámadási éneknek. Mindkét gyönyörű kórus az egyházi zenének

abból a fajtájából való, mely nem válik el a világi zenétől, hanem azt átítatja a hit melegével. Kiérezni belőlük a komponista titkos gondolatát, hogy az élet teljes, nem oszlik fel egyházi és világi félre. Az új Kerényi-kórusok az »Énekszó« című zenepedagógiai folyóirat kiadásában jelentek meg.

Pályázati hirdetés.

Az Országos Liszt Ferenc Társaság pályázatot hirdet egy **a capella stílusban írt énekkari kompozícióra.** Mind vegyeskarra, mind egyenműkarra írt művekkel lehet pályázni. A pályamű hosszabb lélegzetű legyen, legkevesebb 6 perc időtartammal. Ciklikus művek nem jönnek számításba. A pályamű szövegét (lehet egyházi és világi, latin és magyar) a zeneszerzők szabadon választhatják. Kinyomtatott vagy már előadott művekkel pályázni nem lehet. A pályázaton 40. életévüket még be nem töltött magyar állampolgárok vehetnek részt. A pályázat titkos. A nyertes pályamunkát **500 pengővel** díjazza.

A bírálóbizottság elnöke: *dr. Dohnányi Ernő.* Tagjai: *dr. Kodály Zoltán, Ádám Jenő, Harmath Arthur.*

A jelíges pályamunkát a pályázó nevét és lakását tartalmazó zárt levél kíséretében f. év augusztus 20-ig kell benyújtani az Országos Liszt Ferenc Társaság igazgatójánál: IV., Szécutca 5. félemelet 2., köznapokon délelőtt 9—2 óra között, vagy posta útján.

Helyreigazítás. Lapunk legutolsó számában »Mi igaz abból, hogy Bartók nem engedélyezte műveinek a közvetítését az olasz és német rádiók számára« címmel hírt közöltünk, melynek anyagát a »Die Musik« című folyóirat februári számából merítettük. Bartók a hírből közölt nyilatkozatát az ősz folyamán kizárólag a budapesti napilapok számára tette. A német közlegeknek semmiféle levelet nem írt és helyreigazítást nem eszközölt.

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.

Telefon: 349-522

Felelős kiadó :

DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104

Telefon: 122. mellékállomás

Budapest

XIX. évfolyam, 13—14. szám

1938 május 15.

TARTALOM

+

Harmat Artúr: Az egyházi zene Magyarországon. — Werner Alajos: A gregorián ének a magyar nép dallamvilágában. — Volly István: Az egyházi népeken-gyűjtés. — Horusitzky Zoltán: A katolikus Liszt Ferenc. — Papp Viktor: Dohnányi Ernő miséje. — Rajetzky Benjamin: Kodály vallásos és egyházi művei. — Kemenes Frigyes: Harmat Artúr. — Kerényi György: A városmajori karnagy. (Bárdos Lajos, az Egyház zenésze.) — Deák Bárdos György: Énekkari kultúránk megújítása. — Dr. Havlin Károly: Budapest szerepe az egyházi zene életében. — Dr. Gáspár Pál: Budapest templomi énekkarai. — A vidéki egyházzenei élet: Esztergom, Eger, Győr, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Vác, Veszprém. — Bemutatók az Operaházban. (Poldini: Himfy; Milhaud: Francia saláta.) — Események a hangversenyéletből. — A magyar művészet diadala Firenzében. — A bolgár ritmus. (Bartók Béla előadása az „Énekszó” szemináriumában.) — A modern zene ünnepi hete Londonban. — Belföldi hírek. — Hirdetmény.

HARMAT ARTÚR:

AZ EGYHÁZI ZENE MAGYARORSZÁGON.

A szentistváni hitültetés az addig pogány istentiszteletek szertartásainak helyébe a katolikus liturgiát állította. Ennek természetes és szükségszerű velejárója az egyház ősrégi és hivatalos egyházi éneke, a gregorián korális. Ez hangzott fel mindenütt, ahol nagymisét mondtak vagy zsolozsmát énekeltek. Ezt tanították az ország legősbibb papnevelőintézetében, a pannonhalmi Szt. Márton-kolostorban és a Szt. István alapította tíz püspökség és egy érsekség székhelyén szervezett iskolákban, melyeket a szent király gondos előrelátással és fejedelmi bőkezűséggel alaposan felszerelt énekeskönyvekkel is. Így az esztergomi érsekségnek 6 misekönyvet, 5 graduálét, 5 antiphonariumot és 4 zsolnárkönyvet adományozott. Az iskolákban a liturgikus énekek tanítása volt egyike a legfontosabb feladatoknak. Híres énektanítók: Walther (a csanádi püspök szolgálatában) és Henrik mester (fehérvári szerzetes) neve szerte az országban ismeretes volt.

Magyar énekeket természetesen hiába keresünk e korban az új szertartásokkal kapcsolatban. A térítők idegen szerzetesek voltak és nekik maguknak kellett az istentiszteleti (kar-) énekszolgálatot is ellátniok. A püspöki székhelyeken ez a káptalan feladata volt.

Írott bizonyítékok hiányában alig egypár adatunk van csak régi egyházi zenénk fejlődéséről. Az 1114-ben tartott esztergomi zsinat többek közt a következő határozatot hozta: »Semmi se olvassassék vagy énekeltsessék a templomban, amit a zsinat jóvá nem hagyott.« Ugyanígy intézkedik másfél évszázaddal később a IV. László uralkodása alatt tartott budai zsinat is. Valószínű, hogy újabb és méltatlan dallamtermékek lopakodtak az istentisztelet énekei közé, ezek ellen kellett védekezni.

Komoly okok nyomán biztosan feltételezhetjük azt, hogy a XII., XIII. században már magyar egyházi énekeink is voltak. Ekkor ugyanis nem kellett már félni pogány visszahatásoktól, bátrabban lehetett teret engedni a magyar szónak az oltár mellett, mint a hitújítás kezdetén. Németországban ez időben a nép nyelvén való éneklés két évszázados multú volt. Lehetetlen, hogy e szokást a német papok ne plántálták volna át hozzánk, amikor a magyar szent énekekben oly hatalmas pasztorációs eszközt nyertek, amivel vetekedőt másban alig találhattak volna. De, ha a magyar egyházi éneklés kezdetét nem e korban keressük, akkor a későbbi — e téren már bizonyos befejezettségről, vagy legalább is fejlettségről számot adó — történelmi adatok alig volnának megérthetők. Ilyenek: a XIV. századbéli Königsbergi töredék, továbbá az Anjouk és Zsigmond király idejéből való énekszövegeink stb.

Mátyás király és a Jagellók korától kezdődőleg már bővebben akad nemesek adat, de énekszöveg is (Vásárhelyi András: Angyaloknak nagyságos Asszonya). Latin (gregorián) énekkódexünk több is van e századokból, köztük neumaírással (ősrégi kótajelzésű) is. Ez utóbbi a szombathelyi püspöki könyvtár bűszkesége.

A XV. században kétségtelenül egynéhány jó orgona és orgonás is volt hazánkban (Fessler történetíró adatai). Hunyadi János Felsőbányán építtetett orgonát. Mátyás király visegrádi palotájában ezüstípos orgona állt és budai énekkarának művészi tökélye minden idegent bámulatba ejtett. Erről Róma is tudott (vulturáni Péter püspök jelentése IV. Sixtusnak 1483-ban). Szalkai László prímásnak 1490-ben papírra vetett iskolai jegyzetei pontos képét adják annak a gondosan tervszerű gregoriánének-oktatásnak, mely az akkori iskolákban divott. 1508-ból való a Nádor-kódex, melyben a legelső magyar szent éneket találjuk leközelve. II. Lajos udvarában pedig már olyan

egyházzenei világhírességek karmesterkedtek, mint Adrian Willaert és Thomas Stölzer, aki fejedelmi urával együtt pusztult el Mohácsnál.

Az 1526-os katasztrófa egy időre elnémított minden zenét, de minden kultúrát is az országban. A lassú ébredezésből a következő adatok vezetnek a nagyobb világosságok felé:

Oláh Miklós hercegprímás 1554-ben az énektanítók (succentorok) alaposabb kiképzését rendelte el. Az 1560-iki nagyszombati zsinat minden erejével a régi magyar énekeknek nyújt hathatós védelmet az újabb gyártásúakkal szemben. Ősidőktől fogva érvényes liturgikus korrektségekkel a nagymisén persze csak latin ének szólhatott, de communio után felzenghetett már a magyar is. (I. Ferdinánd rendelete 1564-ből). Később Pázmány Péter óhajtott rendezni a magyar szenténekek ügyét (nagyszombati zsinat 1629-ben és 1638-ban) egy kótáskönyv kiadásával, de ez a terv csak 1651-ben válhatott Kisdi Benedek püspök bőkezűségéből valóra. Ez a minden tekintetben kifogástalanul jó — Cantus Catholici című — munka sok-sok régi dallamot mentett meg az elkallódástól (szerkesztője minden valószínűség szerint Szőlősi Benedek jezsuita egyet. tanár 1609—1656). Népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy magyar nyelven 1675-ben, 1703-ban, 1738-ban és 1792-ben, tőtnyelven pedig 1655-ben és 1700-ban ért meg új kiadásokat (1935-ben a budapesti Ranolder-intézet gondoskodott újrányomtatásáról).

Más értékes kótás énekeskönyveink e korból: Szegedi Lénárt püspök Cantus Catholici-je (1674.), Illyés István Soltári énekek és Halottas Énekek című könyvei 1693-ból (sokszor, legutóbb 1904-ben adták ki), Náray György Lyra Coleestis-e 1695-ből, Károni János, Deák-Szentés, a turóci jezsuiták (Cantionale et Passionale hungaricum) és más, névtelen énekgyűjtemények igen sok, szép, valóban szent, a napjainkban szokások templomi énekeknél sokkal komolyabb és »egyháziasabb« magyar dallammal ismertetnek meg bennünket.

E korból jóegynéhány gregorián kódexünk is van.

A törökök kiűzése után az egyházi műzene is talajra lelt kórusainkon. 1687-ben a budavári Mátyástemplomban és kevéssel később a Pest-belvárosi plébániatemplomban már hangszerekkel kísért énekkari latin miséket mutattak be. Ugyanez történt (már előbb is) az ország nyugati és északi végeinek városaiban, melyek sohasem éltek török megszállás alatt, majd később a legtöbb felszabadított városban is.

Ebben a kétségelénül megállapítható fellendülésben azonban a magyar génusznak nem sok öröme telt, mert a német csapatokkal és »beamter«-ekkel együtt nemcsak német szokások és német kultúra, de német muzsikások és a német zene is beözönlött kórusainkra. Egyházi zene tekintetében hosszú időre — két egész évszázadra — Bécsnek engedelmes és alázatos gyarmatává lettünk. Minden valamirevaló egyházi karmesterünk (de jobbfejta kántorunk is) cseh vagy német. Minden kompozíció, amit templomainkban előadnak, szintén ilyen. Ami kevés kóta itt terem meg az országban, az is izzig-érig német szellemet lehel. Még magyar szent énekeink is német gunyába pólyázva alkalmazkodnak az új világhoz (németes cikornyák, felütéses sorkezdők, bécsi vagy tiroli motívumsablonok stb.). Régi Cantionale-ink ősi dallamai kikopnak a használatból és selejtes, értéktelen kéziratok terjesztik a kántorok közt a németből fordított vagy ily mintákra otthon készült szent énekeket. E kornak igen bő, nagyon elterjedt és egyébként sokban jeleskedő nyomtatott énektára: Bozóki Mihály Karbéli kótás Énekeskönyv-e is német ízüvé kanyarítja a legtöbb szép, eredeti magyar énekünket.

Természetes, ez a német mákony nemcsak egyházi zenénket bódítja, hanem egész kultúránkat, sőt politikai, társadalmi és gazdasági berendezettségünket is. Eme keserű adottságon belül azonban egyházi muzsikánk határozott fejlődést mutat. Sok kórus alakul — a kor ízléséhez híven mind zene-

karral — latin miséket és vesperásokat énekelnek nálunk még az alföldi városokban is (a szegedi Szt. Döme-templom zenészeinek a város 1724-ben házat építtetett). Püspökeink, főuraink szívesen alkalmaznak neves külföldi mestereket regens chori-ként. Capricornus (Bockshorn) Sámuel (1629—1666.) a pozsonyi főtemplomban, Haydn Mihály (1757—1762.) és Dittersdorf Károly (1765—1769.) a nagyváradi püspök szolgálatában, Haydn József (1760—1790.) és utána Hummel János az Eszterházyak kismartoni templomában (ahol 1807-ben Beethoven is dirigált), Bengraf József pedig (1784—1791.) a Pest-belvárosi Főtemplom kórusán működött.

Egyházi zenénk az elnémetesedése mellett minden látszólagos külső izmosodása ellenére is stílus és egyháziasság szempontjából állandóan sülyedt. Ez azonban e korban általános európai jelenség volt, amit szintén Bécsből vettünk át. Az egyház legsajátosabb zenéje, a gregorián korális és a Palestrina-stíliú karének egyre jobban teret veszített, sőt egészen kiszorult a kórusokról, hogy helyét — igen rossz csereként — érzelgős szólóénekeknek, parádés, lármás zenekari muzsikának, csillogó virtuozitásnak és üres hatáshajhászásnak engedje át. A templomi zene szinte kizárólag díszlé és szórakoztató eszközzé vált.

Egyházi zenénknek ez az állapota a XIX. század első felében is, amikor Liszt Ferenc (1811—1886.) lángoló művészete belehasít a dilettáns lomposágba és a patópálos slendrianizmusba. Két nagy zenekari miséjével (melyekhez értékben csak Bruckneréi mérhetők), ha sok ellenvetést váltott is ki, de vég-eredményben nagy tömegeket győzött meg arról, hogy a templomi zenéül csak a legmagasabb rendű, 100%-os művészet fogadható el. Ezt az elvet hirdette további három orgonakíséretes miséje és jóegynéhány pompás motettája is. Műveiben bátran idéz gregorián korálist, formában és tartalomban pedig emelkedett, nemes mintát nyújt kora eltévelygett musica sacra-jának.

A század második fele valóban az ébredés kora. Mosonyi Mihály (1814—1870.) miséi után Seyler Károly (1815—1882.) többszáz egyházi kompozíciója, Bartay András, Arnold György, a Zsaskovszky-testvérpár, Bräuer Ferenc, Engesszer Mátyás, Beliczay Gyula, Szautner Zsigmond és Vavrinecz Mór muzsikája már keresi és részben meg is találja a jobb utakat.

Nagyot és előnyösen változott a helyzet, amikor hatalmas európai megmozdulások és példák nyomán Bogisich Mihály vezetésével 1897-ben nálunk is megalakult a Cecilia Egyesület, melynek célja a templomi zene művészből és szentebb alakítása. Céltudatos szervező, felvilágosító és nevelő tevékenység indult meg szent zenénk egész vonalán. A magyart népének terén Bogisich kutatásai tártak fel évszázados feledéssel borított szébbnél-szebb magyar melódiákat. A gregorián korális és a Palestrina-stílusú karművészet mezején a regensburgi mintára átszervezett pécsi székesegyház — ma már 50 éves — kórusa (Glatt Ignác vezetésével) ragadta magához a legideálisabb irányzatú kezdeményezést, de röviddel később az esztergomi bazilikai kar (Kersch Ferencel az élén) sem maradt mögötte. Székesegyházak és plébánia-templomok egyaránt vetélkedtek abban, hogy az egyház kívánságának a zene terén, képességükhöz szabottan minél nagyobb mértékben tegyenek eleget. Egyházzenei tanfolyamok, szaksajtó, pap- és kántorképzés mind ebben az irányban tevékenykedik.

Kemény, tervszerű és alapos munka jellemzi a századfordulót követő éveket; az erőfeszítéseket azonban derékon roppantja össze a világháború. Sok, nagyon sok eredmény ment veszendőbe, szinte előlrol kellett mindent kezdeni. De hála kitünő kántor- és karnagyárdánkon kívül a munkába bekapcsolódó fiataliságnak, ma már a magyar egyházi zene terén igen jelentős eredményekkel büszkélkedhetünk. Ezek:

a) Zeneművészeti főiskolánkon 1926-ban szervezett egyházi zene-tanszak, melynek három évfolyamán a legodaválóbb tanári gárda oktatja az

ifjúságot a musica sacra-val kapcsolatos összes elméleti és gyakorlati tudnivalóra.

b) Régi és újabb magyar szenténekeink bőséges tára, a Szent Vagy, Uram! melynek dalanyaga előre nem várt lendülettel terjed nemcsak az ifjúság és a hívők ajkán, de a legtöbb közhasználatú ima- és énekeskönyv lapjain is.

c) Két kipróbált egyházzenei társulatunk, az Országos Magyar Cecilia Egyesület és a Magyar Országos Kántorszövetség, melyek hol vállvetve, hol pedig külön utakon, de egy cél érdekében és nem eredménytelenül tevékenykednek szent zenénk szintjének emelésében.

d) Egyházzenei szaklapjaink: a Magyar Kórus, a Katolikus Kántor és az Alleluja egyre nagyobb rétegekre való hatással tanítanak, nevelnek, irányítanak.

e) Fialat, bátor, élelmes és áldozatos egyházzenei kiadócégünk, a Magyar Kórus, mely rövid egypár éves fennállása alatt a könyvek, folyóiratok és kóták kazlaít szórta szét dolgozni és haladni vágyó kórusaink vezetői, illetőleg tagjai közt. Nélküle ma még sokkal távolabb állnánk a céltől.

f) Ifjú zeneszerzőgárdánk, melynek lantja a mai idők »canticum novum«-jára van igen jól csengően behangolva.

g) A Majnafrankfurtban székelő »A katolikus egyházi zenét megújító nemzetközi egyesület« magyar tagozata, mely hazai szerzőink kompozícióit a külföldön, nagy nyilvánosság előtt több ízben is bemutatva, legutóbb 1936. őszén Frankfurtban óriási sikert és megbecsülést szerzett a magyar musica sacra-nak és művelőinek.

Mindeme eredmények a legnagyobb bizalomra nyujtanak reményt a még szebb jövőt illetőleg.

Az Úristen segítségével ezt is el fogjuk érni!

WERNER ALAJOS:

A GREGORIÁN ÉNEK A MAGYAR NÉP DALLAMVILÁGÁBAN.

Ezer esztendő távlatát választ el attól az időtől, melyben Európa nyugati népei azt imádkozták a mindenszentek litániájában, hogy »A sagitis Hungarorum libera nos Domine« — »A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket.« A magyar pusztákon pogány tüzek mellett zengtek a honfoglalás kalandjait, s a Bakony berkeiben a fehér ló áldozatának füstje kísérte a táltosok énekét.

Ilyen pogány talajba ültette el a Gondviselés Szent István királyunk hatalmas egyéniségét, a honfoglaló harcok után a honalapító bölcsességét és erejét. S ebben a honalapító és nemzetet formáló munkában egészen különleges szerepe volt egy művészi tényezőnek, az akkori egyházi muzsikának, a gregorián éneknek. Új világ táruult a magyarság szeme és füle elé.

A honalapító királynak és a nemzetet térítő apostolnak az első hittérítőket és szerzeteseket idegenből kellett hívnia és ezeknek a papoknak kellett volna hirdetniük az evangéliumot a magyar népnek. De hogyan? Hiszen nem is tudhattak magyarul. S ekkor valószínűleg meg a zene azt, amit a régiek a zene csodás hatalmáról és mágikus erejéről regéltek, most a zene lett tolmács és közvetítő két világ és két lélek között. A gregorián lett nekünk a »zenei evangélium«. Fekete és fehér barátok hosszú sora átszellemült arccal csodálatosan finom és előkelő éneket zeng díszesen írott könyvekből a magyar élet őrbástyáin: a Szent Istvántól alapított püspöki és apátsági székesegyházakban, kolostori és káptalani iskolákban. S a magyar nép termékeny és fogékony lélekkel hallgatta ezt az éneket, megsejtette ezen keresztül a transcendentális világot

létezését, a kereszténység igazságát és szépségét. A magyarság európai életének bölcsőjében evvel a bölcsődallal szívta magába ezer évre kiható keresztény tradícióit.

A magyar lélek nem állott idegenül vagy ellenszenvvel a keresztény zenekultúra előtt. A zenetörténet mai megállapításai szerint ugyanis az ősi magyar népzene nyugatázsiai és keleteurópai eredetű a Kr. u. 3—8. századokból. Tehát a honfoglaló magyarság Kelet színes gazdagságát, termékenységét és ősi keménységét hozta magával dallamkincsében, bár az a dal még primitív, kezdetleges és csiszolatlan lehetett. Ennek az ősi dallamvilágnak fő zenei jellege az egyszerűség és az ú. n. pentatonikus hangsor, mely közeli rokonságban van a régi görög és más keleti hangrendszerekkel. És éppen ezért a magyar lélek a gregorián éneknek alapjában keleti hangnemeiben könnyen megérezte az ősi rokonságot, s a gregorián egyszerűbb dallamai könnyen utat törtek a magyarság zenevilágába. Úgy állott az ősi magyar zene a gregorián kultúrával szemben, mint kis faragatlan, de életenergiáktól duzzadó gyermek a még nem ismert, nem látott, gazdag műveltségű nagyobb testvérével vagy rokonával szemben. A gregorián ének mélyen hatott a fiatal magyar zenevilág összes rétegeire és ha meg is kellett birkóznia a pogány énekekkel és szokásokkal, azért nem fojtotta el a nemzeti erőket és energiákat, hanem mint nemes ojtógáz teljesebb és művésziesebb kivirágzásra segítette.

A magyarországi gregorián kultúra már az első századokban szép és híres lehetett. Bár reánk nem maradtak, feljegyzésekből tudunk a Szent István által ajándékozott énekeskönyvekről, a Szent Gellért által alapított csanádi énekeskiskoláról és annak első mesteréről, Waltherről. A sok török-tatár járás ellenére már a 13. század óta vannak az egyházi zenének neumas emlékei is (Pray-kódex, a szombathelyi szemináriumi könyvtár antifonáriuma, Váci kódex stb.). A 15. században már megszaporodnak. Johannes de Muris († 1351), a párisi Sorbonne egyetem híres rektora és zeneteoretikusa egyik művében méltányosnak látta a magyarokat is fölemlíteni. A hangok különböző elnevezéseiről ír (szolmizáció) és elmondja, hogy az egyes nemzetek milyen rendszer szerint tanítják. Negyedik helyen említi a magyarokat. S ha európai viszonylatban fontosnak találta ezt megjegyezni, akkor joggal következtethetjük, hogy a magyaroknak figyelemreméltó gregorián kultúrájuknak kellett lennie.

Évvél kapcsolatban kell megemlítenünk, hogy »Szalkai érsek zenei jegyzetei sárospataki monostor-iskolai korából (1490)«¹⁾ egészen széles látókörű, európai művű gregorián oktatást tételeznek fel, pedig Sárospatak nem volt az egyetlen vagy legfőbb kultúrgócpontra Magyarországon.

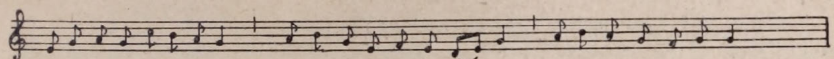
A gregorián ének formaépítő erejével s művészi ihletével hatással volt a magyar zenei génuszra. A gregorián lelke és érzésvilága összeölelkezik a magyar nép énekes lelkével s e kettőnek közös szívverése ad életet a magyar egyházi népéneknek, mely azután mint új művészi élet tovább fejlődik a maga egyéni útjain. Legősből egyházi népeneink nemzeti erőkből és nemzeti szükségletből fakadtak, de a gregorián művészi formáló ereje alatt.

Jelen értekezésünkben történeti adatok és utalások száraz felsorolása helyett nézzük inkább praktikusán, miben nyilvánult a gregorián hatása. Tanulmányunk és összehasonlításunk alapjául a »Szent vagy Uram«-ot, ősi és újabb egyházi énekkincsünk tárát vesszük, továbbá a Graduale és Antiphonale vatikáni kiadását.

A dallamok figyelésénél és összehasonlításánál a ráhatásnak és kölcsönzésnek különböző fokát és fajtáját tapasztalhatjuk.

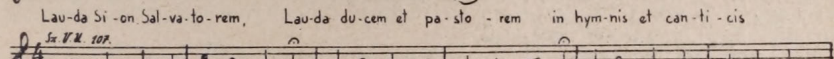
I. Találunk példát arra, hogy egy teljes gregorián dallam a maga egészében él a nép hangján vagy szöveggel, magyáros hangszíjnyozással és ritmussal. Ilyen pl. a Dicsérd Sion úrnapi ének a Lauda Sion sequentia első strófájának dallamára.

¹⁾ Bartha Dénes.

Lau-da Si-on Sal-va-to-rem, Lau-da du-cem et pa-sto-rem in hym-nis et can-ti-cis

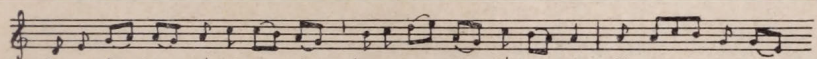
sz. V. K. 107.

Di-cuerd Si-on Üd-vö-si-löd, Jó pe-sa-to-rod és sa-gi-löd, áld-ja han-gos é-nek-kel.

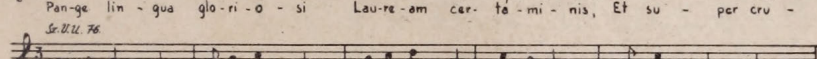
De míg a gregorián sequentiának különböző dallamú strófái vannak, addig a Dicsérd Sion összes versszakai ugyanazt a dallamot követik. A nép memoriája és igénye megelégedett ezzel az eggyel, amint a népénekek strófái mindig azonos dallamúak.

Ugyanehhez a kategóriához sorozhatjuk azokat az énekeinket, melyek szintén teljesen egy gregorián dallam szerint mennek avval a különbséggel, hogy az átfutó hangokat pl. egy pes vagy clivis első vagy második hangját elhagyja és így teljesen szillabikussá válik. Pl.

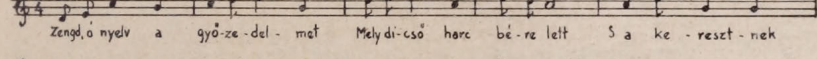

Pan-ge lin-gua glo-ri-o-si Lau-re-am cer-té-mi-nis, Et su-per cru-

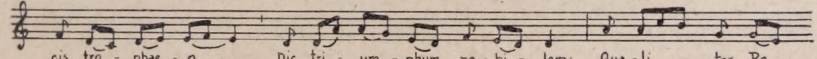
sz. U. U. 76

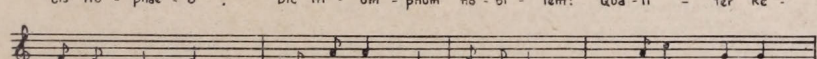
Zengő nyelv a győ-ze-del-met Mely di-cső harc bé-re lett S a ke-reset-nek

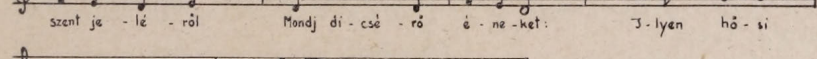
cis-tro-phae-o, Dic-tri-um-phum no-bi-lem: Qua-li-ter Re-

szent je-lé-ről Mondj di-cső-rő é-neket: J-lyen hő-si

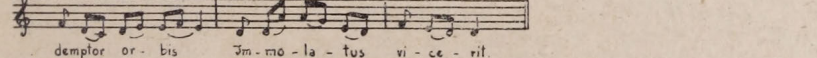

demptor or-bis Jm-mo-la-tus vi-ce-rit.

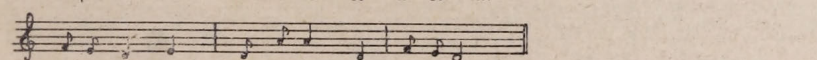
ál-do-zat-tal Csak a Krisz-tus győz-he-tett.

Ugy pl.:

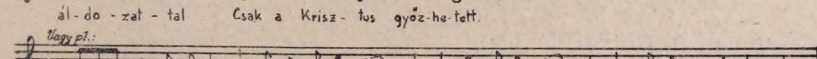

J-ste confessor Do-mi-ni co-len-tes, Quan-pi-e lau-dant popu-li per-or-bam,

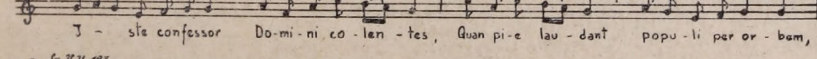
sz. U. U. 131

Üd-vöz-léggy ó szép mennynek király-né-ja És di-cső-sé-ges angya-lok aus-ro-nya

Hac-di-e-lae-tus ma-ru-is ba-a-tas Sean-de-re se-des

E-gek ka-pu-ja, Be-lő-led jött J-s-ten fű-nye vi-lá-ga.

II. Találunk olyan énekeket, melyek — ha nem is mennek elejétől végig egy és ugyanazon gregorián dallam szerint — mégis verssoraikban egy-egy gregorián frázissal azonosak, vagy pedig dallammenetük és fölépítésük azonos egy gregorián énekével.

Nagyon jellegzetes pl. egy vízkeresztre szóló dallamunk, mely a vízkereszt gregorián himnusz (Crudelis Herodes) két sorából és egy aznapi antifóna egy töredékéből van összeszöve.

Antifona: the-sau-ris su-is *Hymnus:* que non de-ti-lit

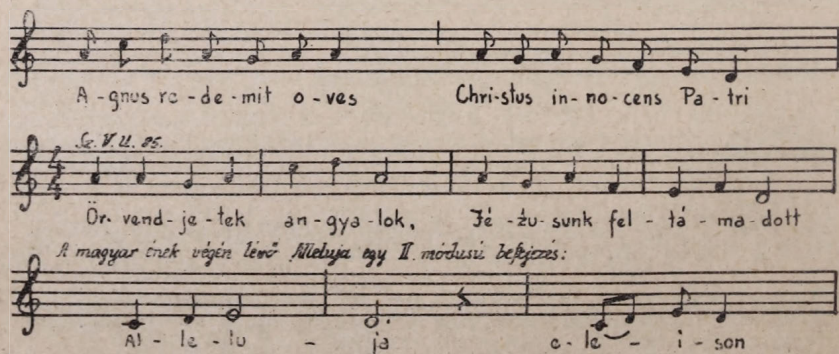
Se. V. 44.

a mi U-runknak. Új esztendőben mi vi-gad-junk

Nos ab-lu-en - do sus-tu-lit.

Víz-ke-reszt nap-ján há-lát ad-junk.

Vagy pl. egy húsvéti dallam, mely a Victimae paschali dallamvilágát tükrözi vissza:

A-gnus re-de-mit o-ves Chris-tus in-no-cens Pa-tri

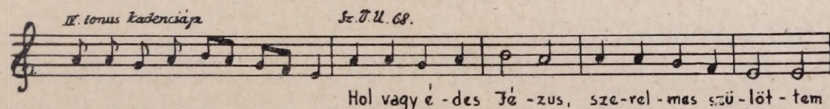
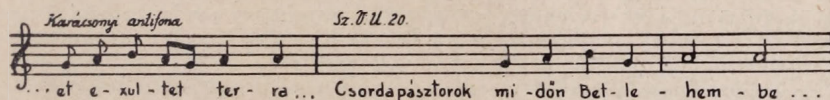
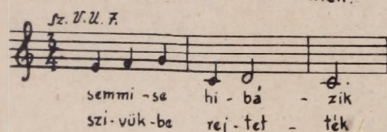
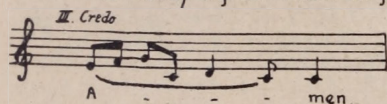
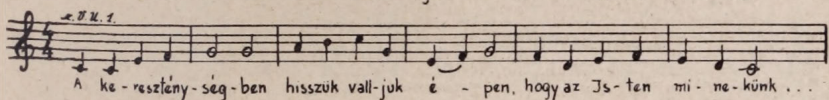
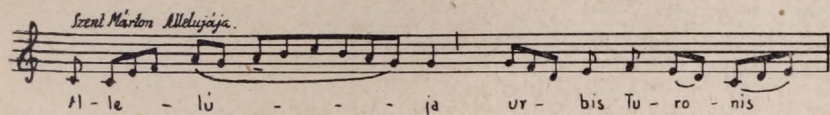
Se. V. 45.

Ör. vend-je-tek an-gya-lok, Fé-zu-sunk fel-tá-ma-dott

A magyar ének végén lévő Nélkülsz egy II. módusú befejezés:

Al-le-lu - ja c-le-i-son

III. Végül pedig találunk számos olyan éneket, melyekben hosszabb rövidebb gregorián motívumok, intonációk dallamfrázisok vannak beleszöve. Pl.

Hogy a nemzeti lélek mennyire át tudta érezni a gregorián muzsikáját s mennyire hozzáért, annak legnagyobb bizonyossága az, hogy a gregorián ének nemcsak az egyházi zenében érezteti hatását és rokonságát, hanem a világi népénekben is. A Kodály által feldolgozott »Süket sógor« bevezető dallamát hasonlítsuk össze a 9. századból származó »Laudes Hincmari« invokációival.

A két szellem találkozása nem véletlen. A magyar népi zenekultúrába és vérkeringésébe bele van ojtva valami a gregorián előkelőségéből és finomságából. Ha tehát a magyar templomokban mostanában mind buzgóbban művelik és ápolják a gregorián éneket a nagy elit-kórusoktól a falusi gyermekkarokig, akkor azt a kultúrát adjuk énekeseinknek, amelyik ezer éven át, de főleg az első századokban nevelte a nemzetet, amelyik kifejlesztette és

Jó - na - pot só - gor! Csó - na - kot fő - do - zok

Sal - va - tor Chri - ste Tu il - lum ad - ju - va

Hát az ö - reg mit csi - nál?

Reg-num Chri - sti ve - ni - at.

kicsiszolta a népi zenei értékeket, s amelyik ma is termékenyen tudja befolyásolni egyházi de világi komponistáinkat is. Templomaink gregorián kultúrája egyúttal mindig magyar értékeket is fog jelenteni.

VOELY ISTVÁN:

AZ EGYHÁZI NÉPÉNEK-GYÜJTÉS.

Negyven és egynéhány esztendővel ezelőtt indult el Vikár Béla az akkori idők egyik legremekebb találmányával, az Edison-féle fonográffal, hogy a puha viaszhengerek fákó, de mégis fölötté érdekes hangján megörökítse a falu zenéjét. Az ötletes kezdeményezéssel Vikár a külföldet is megelőzte és sokféle tudományos vizsgálódásnak nyitott kaput. A magyar népzene-gyűjtés 40 esztendeje napjaink kétségkívül egyik legszebb és legmélyebben ható tudományos eredményét hozta: a 10.000 népdalt.

Vikár gyűjtés közben alig válogatott: felvett mindent, amit falun hallott. A Néprajzi Múzeum zenei osztályán őrzött első fonográfhengerek ma már zenetörténetünk szép emlékei közé számíthatók. (Sajnos, a viasz kiszáradása folytán hosszú életük már nincs hátra.) Az első fonográfhengereken áhítatot kelthető megszólal a világi népdalok mellett néhány egyházi népének is: »Boldogasszony Anyánk» és »Ah! hol vagy magyarok»...

A »nagy népzene-gyűjtés» idején az 1906—1918. években, amikor Bartók Béla, Kodály Zoltán, majd Lajtha László vették kezükbe a fonográf-gépet és nyakukba Nagymagyarországot — a gyűjtés újabb és újabb kérdéseket vetett fel. Kodály Zoltán felfedezte a magyar népzene keleti örökségét, az ötfokú-hangsort, Bartók Béla népünk és a szomszéd népek zenéje közt vont határokat; a gyűjtők felismerték a 4 magyar zenedialektus-területet, végül eljutottak az összegezéshez, a legsajátosabb tudományos adataink egyikéhez: hány dallamot dalol, variál a népünk? Sajnos, a »nagy gyűjtés» e sokféle kérdés

bámulatosan szép eredményei közepette mellőzte a vallásos népénekek gyűjtését. Fájdó szívvel gondolunk arra, hogy mit lehetett volna fonográfra venni Erdélyben, a Felvidéken és a Szerémségben a vallásos népénekek sorából. Ma már ezek megmentését nemcsak az azóta eltelt 20–30 százgulva pusztító esztendő teszi lehetetlenné, hanem az a határ is, amely a zenegyűjtés számára áthághatatlan. A vallásos népénekgyűjtés a csonka határok között éppen a régi pusztulásának legjobban kitett területen indulhatott.

A dal és az ének népünk szóhasználatában két különböző melódia- és főképp szövegkincset jelent. A vallásos szöveget énekelik, a világi verseket dalolják. Amikor közel 10 évvel ezelőtt — a Néprajzi Múzeum zenei osztályának és vezetőjének, Lajtha Lászlónak támogatásával — néhány gyűjtőutat kifejezetten az egyházi népénekek kutatására szenteltünk — sokat hangoztatott, de mégis meglepő tapasztalatokra jutottunk. A falu sokkal több vallásos szövegű éneket tud, mint amennyiről akár a használatos kántorkönyvek, akár a régi egyetemes gyűjtemények hírt adnak. A nagyszámú népéneknek éppen olyan hagyományos szerepe van a paraszti társadalomban, mint a népdaloknak. A katolikusoknál különösképpen az idősebb nemzedék, ha kiválóan emlékezik is a világi nótákra, alig van alkalom, amikor azokat megszólaltatja. Szinte kizárólag népénekkel elégíti ki ösztönös éneklési kedvét. A nótát csak akkor mondja az öregebb parasztember, amikor »bolondos kedvébe« van. Iratlan törvénye szerint az csak a fiatalságnak való! Viszont az éneket, amelynek szövegére csattos imakönyve, ponyvanyomtatvány, vagy saját kézírata emlékezteti a templomra és a vallásos gyülekezeteken kívül is megszólaltatja. Éppen nem szórványos eset, amikor a paraszténekes így nyilatkozik a vallásos énekről: »Téli esteken mindig ezeket mondjuk a feleségemmel.« »Búcsún hallottam, azóta mindig mondom.« »Szántás közben hallottam apámtól — Isten nyugosztalja — szépen füttyürészte« ... »Erre még a kisgyerek is elaludt a bölcsőben.« A falusi lakódnak hagyományos éneke a félig vallásos, félig mulattató célszót, catekizmusi ének és a Kána mennyegzője c. ének. Reső Ensel Sándor írja, (1842) hogy a székely fonóban világi nótát és egyházi éneket váltakozva mondtak. De a protestánsoknál sem lehet máskép. Huszár Gál (1574) kemény és éles szavakkal ostorozza azokat, akik nem átalják a kocsmán, »virágénekek között és részeg disznók előtt az Istennek szent dicséretit« zengeni. Az egyházi énekekkel való ilyenféle állandó együttélés adja azután, hogy a falusi templom minden híve énekel és olyan zengő hangon dicséri az Urat, amelyet a városi templomok legnagyobb orgonája, ének- és zenekara sem tud hozni.

Kétséggel ivalóan idegen hatás volt elindítója a népénekléseknek. A magasabb kultúrából vett szokás és idegen dallamkincs azonban évszázadok folyamán öröklődő hagyománnyá vált, olyan zenei és szövegi fordulatokkal telítődött, amely már magyar népi sajátosság. A 300 év óta felsorakozó népének-kiadványok szép kotta- és szöveganyaga talán részben indokolják azt, hogy a zenekutatás mindeddig mellőzte az egyházi népének-gyűjtést. A különféle egyházi célokra készült gyűjtemények azonban nem adnak hű képet az élő népénekéről. Sohasem a teljességen, a népi ízlés kihangsúlyozásán, hanem csak gyakorlati követelményeken volt a figyelem. Sok szöveg és dallam került a »népének-gyűjteménybe, amelyet azon kor szerzői szereztek, vagy a szerkesztők átdolgoztak a népi dallamot, szöveget és azt valamely egyházi célra megfelelőbbé tették. A nép ösztönösen nagy megkülönböztetést tesz a szerzeményekkel és átdolgozásokkal szemben. Némelyiket elfogadja főképpen azt, amelyet valamiféleképpen rokonságban érez a régóta száján élő dallamokkal, ritmikával és szövegfordulatokkal.

¹⁾ Párhuzamba kívánkozik ezzel az érzelmi változással, hogy t. i. az idősebb nemzedék a vallásos felé vonzódik, a székesfehérvári tanügyi kiállítás (1938. május) egyik érdekes adata. A tankerület összes diákjának egyik téli reggelen váratlanul megvizsgálták a zsebeit. »A zsebvizsgálatok örvendetes tanulsága volt, hogy a felsőbb osztályos tanulók nagyobb arányban hordoznak a zsebükből vallási tárgyat, mint a kisebbek.«

A másikat kiveti, vagy ha utánzási ösztönből (kántortól gyakran hallja) éneklis, nagy töresekett eszközöl rajta. Például »Égi szűz virág« c. dallam eredeti hatsoros formájából háromsoros töredék él országszerte.¹⁾

A kottaemlékek és az élő dallamok között lényeges az eltérés. A régi kotta csak a dallam vázát adta. A népének-kiadványokban nincs jelezve az élő ének főszépsége a díszítés, amely mint a folyondár fonja körül a kerek és szegletes kottafejek sorát, feloldja azok merevségét. Az egyszerűságot valósággal harmónikus zengővé teszi, amikor díszítésként megszólaltatja a harmónikus hangok sorát. A XVII. század néhány száz feljegyzett dallamából csak az tudja kihallani az egyházi népéneket, akinek a fülében benne cseng a ma élő népének élménye. Aki sok-sok változatban hallja a régi kottáknak a falusi hagyományban élő változatait, meglepetéssel tapasztalja, hogy például az élő alakok — bár egymástól eltérnek — mégis inkább egyezők, mint két különböző régi kottakiadványban ugyanaz a dallam.

Érdekes, hogy számos énekszöveg hagyományosan más-más dallammal él az ország más-más táján. Szép példa erre a »Csordapásztorok« c. karácsonyi ének. Az Alföldön a frig-hangsorú dallamát ismerik. Ezt az éneket még azok a pásztorok is tudják, akik a pusztákról (például Homokszentlőrinc) évente egyszer kétszer mennek templomba. Dunántúl dur-hangsorú dallamra éneklük az ősi szöveget. Ez a dur dallam annyira népszerű, hogy a hivatalos énektárak frig (»alföldi«) dallamának terjesztéséről szó sem lehet. Az öregek és a gyermekek emlékezetéből a dur-dallamot elmosni nem lehet. Érdekes, hogy például Bátán — amelyet a multban a szeszélyesen kanyargó Dunaágak inkább az Alföldhöz kapcsolnak — az alföldi dallamot éneklük. Ugyanígy van néhány dunamenti helységben (Esztergom). Az erdélyi templomokban pedig dór-dallammal népszerű az országszerte ismert szöveg.

A népénekeknek a tájak szerint való megosztása nagyon indokoltá teszi azt, hogy egy-egy lokális gyűjteményt megmentsünk s annak hagyományát ápoljuk. Ilyen helyi népének-gyűjtemény lehetne például Erdélyben a Károni énekar azon része, amely nem átvétel a Cantus Catholiciból és a székesfehérvári egyházmegyében az úgynevezett Bicskei énekeskönyv (1850). A helyi hagyományok a népének-kincs felrészítésének a forrásai. A helyi hagyománynak a népénekben néha ilyenféle bájos kivirágzása van:

Ó ha Magyar Országban	Mert adnánk jó mézeeskét
Bitske Mező városban	Vajas édes tejeeskét,
Jöttél volna világra	Szükségedet megszánánk,
Akadnál jobb országra,	Párnácskába takarnánk...

E féle színeknek és a sok dallamnak a megmentése nagyon kívánatos, bár az országos gyűjteményekben helye nem igen lehet, de az egyetemesen kötelező énektár mellett szerepük lehetne a pasztorációs gyakorlatban. Különösen időszerű ez a gondolat napjainkban. Olcsó kiadványokkal, a rádió publicitásával, a tömegeket mozgó propagandával, a hivatalos népének terjesztésében nagyszerű eredmények lehetségesek. De az örömdetes és kívánt sikerek nemcsak megbolygatják, hanem esetleg örökre el is söpörhetik a helyi hagyományokat, ha azoknak megmentésével nem törődünk.

Az egyházi népénekek között nemcsak ismeretlen dallamok, hanem ismeretlen ritmusok is élnek, amelyekről az énekeskönyvek kottái szinte keveset tudnak még. A ritmus különösen éppen száll szájhagyományként a halottas énekekben. A gyászének az élet legőszintébb megnyilatkozásaként sír fel a virrasztók ajkán. Azt nem befolyásolja az ünnepi orgonakíséret sem. Szól,

¹⁾ Magyar Cantuale 194. 1. Abaujszemere; hasonló háromsoros változatok: Galgahévíz (Pest m.), Bata (Tolna m.).

mert legősibb hagyományok egyike a halott feletti énekszó. Az itt élő ritmika régiségére jellemző, hogy az Illyés-féle halottas énekeket protestánsok és katolikusok nemcsak egyformán használják ma is, de egyformán ritmizálják is.

A magyar zenetörténet meglehetősen szegény a régi zenei emlékekben, mivel a gyűjtések elég későn indultak. Sok adat beszél arról, hogy a feledésbe merült világi dallamok lassan-lassan beszivárogtak a templomokba. Ugyanabban a faluban a világi szöveggel felkutatható zenénél néha több emberöltővel régebbi ritmika, dallam és előadóstílus él egyházi szöveggel. Az egyházi szöveggel élő dallamok felkutatása már csak a régi népzeneről kifomált kép teljessége érdekében is sürgős.

A Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. néprajzi hanglemezsorozata több egyházi népéneket felvett. A peregi (Pest megye) adventi és karácsonyi és a vitnyédi (Sopron megye) halottas énekek a hanglemezsorozatnak nemcsak tudományos, hanem esztétikai és kegyeleti szempontból is igen szép darabjai. Bizonyos, hogy hatásuk nem marad el és nagyobb érdeklődést keltenek a magyar egyházi népénekek gyűjtése iránt.

A népnevelés szempontjából említsük még meg azt is, hogy a népének volt az a terület, ahol a nyugati impulzusok a legközvetlenebbül érintkeztek a parasztszállal. Kétségtelen, hogy ez a dallam- és szövegkincs átjárta a magyar nép legszélesebb rétegét, nyelvünkre, dallamainkra és népi dalformáinkra rendkívüli hatással volt.

Beszámolót szerettünk volna írni a magyar népénekgyűjtésről, de amit írhattunk, az inkább csak kezdeményezésekről és újabb kérdések felvetéséről szólhatott. A népénekgyűjtésben a »nagy gyűjtés« még hátra van.

HORUSITZKY ZOLTÁN:

A KATOLIKUS LISZT FERENC.

I.

Liszt lelkivilágának vezérmotívuma, mely életének végső értelmét jelenti, a vallásosság, a mély bensőséges sóvárgás az isteni szeretet után. Ez a vágy már kora fiatalsága óta ott ég a lelke legmélyén. A tizenhétéves ifjú már be akar lépni a papi szemináriumba, hogy egész életét Istennek áldozza. 1856-ban közelebb kerül céljához mikor tagja lesz a pesti Franciskánusok harmadik rendjének. 1865-ben pedig felveszi az egyházi rend alsó fokozatait és így hivatalosan is Isten szolgájának szegődik.

Ezzel a végső lépéssel csak beteljesültek Liszt vágyai. *»A keresztt utáni sóvárgó vágyakozás, a keresztt feldicsőítése, ez volt mindig igazi benső hivatásom«* — írja végrendeletében, melyet 1860-ban készített, amikor Rómába költözött, hogy *»lelke megújuljon az ima áhítatában.«*

Bár csak 54 éves korában lett formálisan pappá, de lelkében mindig az volt és művészete által egész életében papi missziót töltött be. A művészetet *papi hatalomnak* tartotta, mely az ember lelkének Istenét nyilatkoztatja ki. Szerinte az alkotó géniusz is az isteni igazság eszköze. *»A lángelmét Isten megszállotta, hogy abban tér és időn át örökké megnyilvánuljon.«*

Liszt vallásosságának és Isten-hitének egyik főtulajdonsága, hogy nem egyéni. Nem követi a lángelmék szokásos magányos szárnyalását, mely sokszor Ikaros sorsára juttatja azokat, hanem a *katolikus* vallás hittételeit fogadja el kétely és kritika nélkül. És szíve is a *katolikus* vallás szertartásainak misztikus melegségétől hevül fel Isten iránt a legjobban. A katolikus szertartások művészete az a szárny, mellyel lelke rajongással az Istenhez tudott emelkedni.

Weimári tartózkodása alatt naponta hallgat szentmisét, mégpedig a liturgikus tartalomnak oly intenzív átélésével, hogy a szent szöveget fennhangon együtt imádkozza a pappal, mintha ő volna az, aki a misét celebrálja. Különösen a »mea culpa, mea maxima culpa« szavakat mondta olyan lobogó szenvedéllyel, olyan bensőséges kifejezéssel, hogy aki őt így imádkozni látta és hallotta, az megrendült szíve legmélyéig.

Katolikus volt egész szívével. Ebben a vallásban látta igazán megvalósulni Krisztus eszméjét, a szeretetet. Így ír Rómából Wittgenstein hercegnőnek: *»Igaza volt abban, amikor azt mondta, hogy csak a katolikusok tudnak igazán szeretni. Amilyen mértékben közeledünk Rómához, oly mértékben értjük meg, mi a szeretet.«*

Liszt katolikus hite azonban nem merül ki abban, hogy a szentek rajongásával szerette Istent és extatikus elmerüléssel imádkozta végig a szentmiséket. Ő élte a vallást, annak legfőbb parancsában: a szeretetben. Egész lényé a »krisztusiség emanációja« volt. Lánya Cosima írja róla, hogy »mindenkiné, méltónak és méltatlannak egyaránt volt jótanácsa és cselekedete, úgy, hogy sohasem kérdezte önmagától, hogy vetése milyen talajra hullik, vagy hogy az ő jósága akár a legcsekélyebb szikráját a szeretetnek felkelti-e... «. »Aki őt látta« — írja a továbbiakban — »amint alamizsnaadásnál a koldus előtt akaratlanul megemeli a kalapját, az mondhatta magának, hogy egy keresztényt látott maga előtt.«

Liszt hite Istenben, az Ő végtelen jóságában megrendíthetetlen volt. »Isten nem fog bennünket elutasítani, ha minden akaratunkkal közeledünk feléje« — mondja Cosimának. És ugyanilyen szilárdan hitte az örök életet is. Ezt a létet nem is tartotta egyébnek, mint »a lélek betegségének, oly izgalmi állapotnak, melyet a szenvedélyek tartanak fenn.«

Liszt ennyire hívő, ennyire vallásos, ennyire katolikus volt. Hogyan lehetséges mégis, hogy nem követte teljesen az egyház parancsait, hogy harminc évig nem gyönt és áldozott, hogy korán elhunyt fiát az utolsó kenet szentségének felvétele nélkül hagyta örök álomba merülni. Azon nem csodálkozunk, hogy párisi tartózkodása alatt saint-simonistává válk és élesen támadja az Egyházat. Ez nem von le hitének értékéből. Minden meggyőződésnek az ellenérvek tüzen kell kiforrni. De azon, hogy ezeket a kemény szavakat öreg korában, mikor már 16 éve hordja a pápi csuhát, írásainak összkiadásában minden változtatás nélkül kinyomatni hagyta — első pillanatra jogosan csodálkozunk.

Mi ezeknek a magyarázata? Hogy egyeztethetők össze ezek és más cselekedetek és mulasztások az ő ízig-vérig vallásosságával? Vagy talán nem őszinte a vallásossága, hanem alapjában meghasonlott lélek volt, aki hol hitt az egyházban, hol tagadta annak isteni eredetét? Nem. Liszt — eltekintve párisi tartózkodásának egy rövid időszakától — sohasem volt kétkedő. A magyarázatot a XIX század szellemi erőiben kell keresnünk. Mindezekre felülünk, ha azt mondjuk, hogy Liszt korának, a romantizmusnak volt, annak szellemével a legbensőbb lényegéig átitatott gyermeke.

A romantikus világszemlélet megfordította az ember tekintetét. Immár nem a végtelen világ, a világűr rejtelmes kérdéseiben merül el, hanem önmaga lelkében. Terra incognita számára az emberi lélek, mámoros lendülettel kutatja fel annak minden táját. A szenvedély, az érzés, a szív lesz az ember cselekedeteinek mozgató tényezője. Ráeszmél önmaga parányi voltára és felfedezi azt, ami benne végtelennek tetszik: színpompás érzelmvilágát. A teljes földi életet kívánja élni, az elérhetetlen után vágyódik, s lesz vágya világsóvárgássá. A teljes élet vágya, melyben az indulatok, szenvedélyek túlhullámszanak az ész és a hit parancsain s előntik mindazt, ami velük szembe kerül, korlátokat döntenek le és formákat vetnek szét — lesz bódító és hódító mámorra. Liszt

harminc évig nem gyönt és áldozott, mert szenvedélyeinek parancsára megszegette az isteni törvényeket, de Isten rajongójává lett, mert a romantikus szellem határtalan sóvárgása valami végső beteljesülés, valami megváltó feloldódás után, Istenhez vezetett. Haldokló fiához nem engedett papot hivatni — mert szíve megtöltötte. És természetesen mint korának gyermeke, ő sem tudott kikapcsolódni annak szenvedélyektől forró áramköréből. Sőt mint művész és lángész s a mult század egyik vezető szelleme, ő maga is azokhoz az áramfejlesztő dinamókhöz tartozott, melyek ezt a villámfeszültségű elektromosságot a korszellem mozgató energiája folytán életrehívták. De nem érzi, hogy ezzel eltávolodna Istentől. Sőt szenvedélyein keresztül is hozzá érkezik. A *szerelmem* szenvedélye is, mely végig vonul élete nagy részén, felmagasztosul a szeretet áhítata által. A nő szerepét is abban látja, *»hogy szeretetének melegével sejtájtassa Isten létezését és az égbe emelje a férfit.«* S a szerelmet Istenhez szálló imának mondja, mely rokon a vallási érzéssel.

Az élet teljességét nem tudja megbontani. Nem csillapíthatja le szenvedélyeit, de az *»örökkévalóság lélegzése«* nélkül is torz számára az élet. A szerelmet is így érzi és éli át. Arról a szerelemlről álmodozik, melyben az *égi és földi szerelmem* misztikus egységbe olvad össze. *»Nem gáncsoskodhatunk Isten művéne«* — írja egy alkalommal. Ebből a mondatból a romantikus korszellemnek ugyancsak ezt a gondolatát olvashatjuk ki: a földön minden egyenrangúan él, mert mindent Isten teremtett. Liszt lelkében is minden egyenrangúan él, de ragyogó szépségűvé tisztultan Isten- és emberszeretetének teremtő tüztől.

Végül mi a lelki rugója annak, hogy a hetvenéves pap írásainak összekiadásában változatlanul megjelenni hagyta az Egyházzal huszonnégy éves korában mondott erős kritikát? Raabe ebben keserűséget lát, melyet azért érzett Liszt, mert a pápa nem bízta őt meg az egyházi zene megreformálásával, ami legfőbb vágya volt. Ez a magyarázat teljesen helytelen, mert ellentmond Liszt egyéniségével. Nem, az ő cselekedeteit sohasem befolyásoltak ilyen kicsinyes szempontok. Sokkal inkább azért tette, mert mint a romantika gyermeke nem tagadott meg semmit a multjából. És talán azért, mert érezte, hogy hiányos képet kapna az olvasó az ő szelleméről, ha abból a könyvből, mely gondolatainak összességét hivatott örök időkre tárolni és sugárzni, éppen a vajúdás, forrongás, küzdés időszakainak gondolatai maradnának ki.

II.

Liszt vallásos és egyházi zenéjét egyaránt a szubjektív átélés jellemzi. Az *Esztergomi miséről* írja, hogy az *szíve legbensőbb hitéből fakadt, ahogy azt gyermekhora óta lelkében táplálta és hogy azt inkább elimádkozta, mint kigondolta.* A legköltoőbb alkotásai közé tartozó *Tizenharmadik zsoltár* egyes részét — vallomása szerint — *»vékonykékkel* írta. Úgy érzi, hogy *Dávid király sorsa hússá és vérré vált benne.* Mindazt, amit muzsikába önt: hiszi. Különösen a misék Credóinak monumentális ereje árulja el alkotójuk lelkének szikla-szilárd hitét. Elragadtatásában a *»credo«* szót többször ismétli, mert nem tud betelni hitvallásának földöntúli mámorával. Ezzel ugyan a liturgikus szabályokat átlépi, de az alkotó Liszt nem ismer határokat. De nem is tudná korlátok közé szorítani vulkanikus érzelmeit s a végtelen átfogó fantáziáját. Nem ismer határokat sem formulákat. Sohasem egy hívó szól egyházi és vallásos műveiben Istenhez, hanem a *katolikus Liszt Ferenc.* Ezt érezzük a *Krisztus* oratóriumból, a *Szent Erzsébet* legendából, a *zsoltárokból*, a *misékből* és még inkább a *Requiem-jéből.*

Liszt vallásos és egyházi műveinek a megértéséhez csak akkor juthatunk el, ha azokat ugyanazzal a lelkiülettel adják elő, amelyekkel az alkotó átélte. Ezt Liszt maga is tudja. Ezért utal minduntalan arra, hogy ezeknek az előadásához *»jámborság és hit«* kell. Herbecknek írja, mikor az a *Missa choralist*

Bécsben bemutatni készül, hogy annak előadásánál fódolog »a vallásos elmélyülés és elmerülés, az emelkedettség, az átszellemültség, egyszerű a katolikus áhitat és lelkesültség«.

Liszt élete egyik főfeladatának tekintette az egyházi zene megreformálását. Elmerül a Palestrina-stílus tanulmányozásában, Bach, Beethoven miséiben, de legfőképpen a gregorián ének sejtelmes dallamvilágában, hogy megtalálja a legnemesebb egyházi muzsika szellemét. Különösen a gregorián énekek foglalkozott behatóan, ami erős nyomot hagyott művészetén. (Pl. Dante szimfónia, Purgatorio; a »hegyi szimfónia« középső része; Harmonies poétiques et religieuses; Missa choralis, Kyrie; a Krisztus oratórium zenekari bevezetése; stb.) Műveiben témául is használ fel gregorián dallamokat. Itt azonban megint csak azt tapasztaljuk, hogy a szubjektív Liszt nem tudja tárgyilagosan alkalmazni a gregorián dallamokat, hanem azokat lelke érzelelméretein átszűrve annyira liszti muzsikává teszi, hogy eredetükre is nehéz ráismerni.

Liszt mindig Liszt! Akármilyen nyúl, azt átfőrmálja, átszellemíti, saját érzésvilágában meggyökerezeteti. És mindig a teljes Liszt, akár egyházi muzsikát ír, akár világít. Ha a világi zenéje közül a legjellemzőbbeket nézzük, azokat, melyek a leginkább nevezhetők Liszt-műveknek, nehezen tudunk különbséget tenni egyházi és világi kompozíciók között. Amint az egyházi művek sem felelnek meg az »egyházi zene« követelményeinek, mert túl emberi szubjektivitással, egyéni rajongással zengik Isten imádását, úgy a világi művei is át vannak szőve a vallásos áhitat érzéseivel. Az ő igazán sajátjának nevezhető világi alkotásai, amilyenek a *H-moll zongoraszonáda*, vagy a *Faust szimfónia* a legmélyebb önvallomások, melyekben a vallásosság érzelméi, az Istenség végtelen fenségében való rajongó elmerülések éppúgy nem hiányzanak, mint pl. a *Krisztus oratóriumból* a földi világ »szíve«, mely a »földi szerelmek számára is nyitva van.« Ahogy Liszt, az ember nem tudja magában elválasztani a végest a végtelentől, a testet a lélektől, a művészetében is az isteni és emberi örök egységbe forrva él »az érzés és a gondolat« szétválaszthatatlanul egybekapcsolódik, az egyházi és világi zene egymással a legszentebb frigyre lépnek.

Liszt ezáltal a legmagasabbrendű missziót teljesítette: a *szent muzsikát világi kontósba öltöztetve kiszórta a nagy világba*, a főúri szalónokba, a hangversenytermekbe, a polgári otthonokba. A virtuozitás nem más sokszor mint ilyen világi kontós mely alatt valóságos élet lüktet. Például a *két zongoralegendában* (assisi Szent Ferenc prédikációja a madarakhoz, paolai Szent Ferenc a hullámokon járva) található trillák és tremolók sokasága a legzsongítóbb áhitatot keltő effektusok. A »madár-prédikáció« trilláiban a szeretet szentjének lelke csillog az isteni fényesség sugaraitól. Csak olyan vaklelkű ember, mint amilyen a múlt század rettegett komponista-bírája Hanslick volt, láthatott ezekben pusztán felszínes virtuozitást és mondhatta azt, hogy azok címei éppolyan jól lehetnének »A madarak szerelméi« és »Emlék Ostende-fürdőből« is.

Liszt nem racionális tárgylagossággal alkot, hanem vallási transzban végigimádkozza művét. Intuációval és nem filozófiával érkezik el Istenhez. Ebben van művészetének hallatlan ereje és értéke. Azon a nyelven beszél a világontúli világról, amelyen csak az intuáció szólhat.. És hogyan? A lángész és a katolikus Liszt a lángész látnoki erejével és szuggesztíójával s a katolikus hívő határtalan rajongásával. Itt teljesíti be küldetését: a szeretet vallásának rajongója a szeretet antennáját, az emberi szívet hozza rezgésbe s teszi milliók lelkét krisztusi harmoniákkal zsongó muzsikává.

Ha így értelmezzük azokat a gondolatokat, melyeket a jövő egyházi zenéjéről 23 éves korában írt, arról az egyházi zenéről, mely az »oltár ingadozása« miatt kizsúrol a templomból, ahol már nincs kiknek zengeni, s amely kolosszális viszonyokban egyesíti a templomot és a színházat, Liszt legegényibb kompo-

zícíói, mint a Krisztus, a Szent Erzsébet, vagy a két zenekari miséje valóban azt a hivatást töltik be, amelyet a «musique humanitaire»-nek szánt. Ezek valóban *«lányok és erőteljesek, drámaiak és szentek egyszerre, pompát kifejtők és egyszerűek, ünnepélyesek és komolyak, tüzesek és zabolállanak, viharosak és nyugalommal teljesek, tiszták és bensőségesek.»*

És valóban felemelik az emberiséget az örök szeretet világába.

PAPP VIKTOR:

DOHNÁNYI ERNŐ MISÉJE.

Dohnányi Ernő Szegedi miséje annak a pályázatnak eredménye, melyet gróf Klebelsberg Kunó volt vallás- és közoktatásügyi miniszter 10.000 pengős pályadíjjal 1929 őszén tűzött ki a szegedi Fogadalmi templom felszentelési ünnepségére. Ilyen nagyarányú zeneművészeti pályázat még nem akadt a magyar zeneéletben. Meg is volt az eredménye, mert értékes művekkel gazdagodott általa egyházzenei irodalmunk. Ezek közül kiemelkedett Dohnányi miséje, mely a bírálóbizottság egyhangú javaslatára az első díjat nyerte el.

Dohnányinak régi vágya volt, hogy sokoldalú művészetét a zeneirodalom legtisztultabb műfajával: misével koronázhassa meg. Nemi zárkózottságra hajlamos, nemes, puritán lelke valósággal predesztinálta őt arra, hogy a mise elvont, letompított formáiban művészete legértékesebb eszközeivel nyilatkozzék meg. Pozsonyi gimnazista korában a templom kórusán szívesen foglalkoskodott. Írt egy misét is, melyet az édesapja vezetése alatt működő ének- és zenekarra komponált gyermekkorában. A misét évek folyamán gyakran játszották a pozsonyi kóruson. Az orgonarészt legtöbbször a fiatal szerző adta elő. A mise zenekarában fúvósok nem voltak. A mű kézírata abban a hét lakattal ellátott dobozban van, melyben Dohnányi gyermekkori feljegyzéseit, szerzeményeit őrzi. Írt még a misén felül *Ave Mária*-t, *Offertorium*-okat, de a kísérletektől eltekintve, ötvenegy műve között egyházzenei mű nincs.

Pályadíjnyertes nagy miséjével az 1930. év elején kezdett foglalkozni a mester. s május 9-én fejezte be. Ügyszólván három hónap alatt készült el. Csodálatraméltó munkabírá, mely a lélek ösztönző ereje teljességének tűzével magyarázható. Csak ennyire átszellemült művészi energia hozhatott létre ilyen tökéletes művet, mely a magyar zeneművészet örök büszkesége. A magyar egyházi zene egyik oszlopa, értékességben *Liszt* Ferenc *«Magyar Koronázási Miséje»*-nek testvére s az általános egyházzenei irodalom egyik legjelentősebb alkotása. Szerzőjének mélységes vallásossága, a Hit-be vetett rendíthetetlen hite, művészetének rendkívül gazdagsága és páratlan stílusérzéke emeli ezt a misét a legnagyobb zeneköltők munkái mellé, sőt néhol fölé is, mert liturgikus szempontból: példaadó mintakép.

*

Dohnányi új miséjét *Szegedi misé*-nek keresztelték el. Maga a szerző ezt a címet írta vezérkönyvére: *Missa in dedicatione Ecclesiae.* (Templomszentelési mise.) Opusz-száma: 35. Négy szólóénekre, kettős kórusra, zenekarra és orgonára készült. Zenekara 2 fuvolából, 2 oboából, 2 klarinétból, 2 fagótából, 2 kürtből, 2 trombitából, 3 harsonából, 1 üstdobból és vonósötösből áll. Tíz főrészre oszlik: Introitus, Kyrie, Gloria, Graduale, Credo, Offertorium, Sanctus, Benedictus, Agnus és Communio. A mise állandó és változó részekből áll. Az állandó rész minden misében azonos szövegű. Változó rész az Introitus, Graduale, Offertorium és Communio. Ezek szövege ünnepek szerint más és más. Dohnányi műve a templomszentelési miseszöveg teljes-

ségét felöleli. A változó részeket azonban úgy komponálta meg a mester, hogy azok elhagyhatók, anélkül, hogy az állandó részek eszmei egysége szenvedne. Így a mise más változó részekkel más ünnepen is előadható. Szerző az állandó és változó részeket azzal is megkülönböztette, hogy az állandó részekben az éneken felül zenekart és orgonát alkalmaz, a változó részekben az éneken felül csak orgonát.

A mise a legnagyobb egyházi zeneköltő, *Palestrina* műveihez hasonlóan: erősen vokális (énekes) jellegű. Állandó nyolcszólamú kar éneklí, mely a hozzákapcsolódó négy szólóénekekkel több helyt tizenkétszólamúnak mondható. Ez is mutatja Dohnányi abszolút stílusérzékét, hiszen Beethoven mondta: »Tiszta egyházi zenét csakis énekhangokkal volna szabad előadni, kivéve a Glóriát vagy más hasonló szövegű részt. Ezért szeretem Palestrinát, de ostobaság őt utánozni anélkül, hogy az emberben az ő szelleme és vallási szemlélete meg volna.« Az egyházi zeneművészet emelkedettségének alapja mindig a vallásosság. Dohnányi azért alkotott ilyen abszolút művet, mert belső vallásossággal kereste Istenével való beszédének zenei formáit.

A mű egyensúlyozottságában feltűnik, hogy a szerző milyen gonddal, szeretettel és mégis mennyire a természetes lehetőségek szerint bánik az énekhanggal. Ez tizenkét szólamnál: mesteri feladat. A szólók nem dominálnak, legtöbbször beleolvadnak a nyolcszólamú karba. Tisztán zenekari rész: alig néhány ütem s a szöveg értelmének zenésítése annyira logikus, hogy azonos szavakra az egész misén végig azonos zenét használ, mert úgy gondolta, ha egy szó zenei fogalmazását megtalálta, annak ismételtetésével egységesebbé válik a mű.

Az egész alkotás a mise liturgikus szövegének zenei nyelvre való tökéletes lefordítása.

A mise kontrapunktikája Bach magaslatán áll.

*

Dohnányi Ernő miséje az Egyházzenei Kódex (X. Pius: Motu Proprio) követelménye szerint: »tartalmában szent, formájában művészi, hatásában általános és vallási áhítat keltésére alkalmas.«

Beethoven írta: »Semmi se magasztosabb, mint a többi embernél közelebb jutni Istenhez és innen árasztani az Istenség sugarait az emberiségre.«

Dohnányi Missa in dedicatione Ecclesiae miséjével ezt a magaslatot elérte.

RAJECZKY BENJAMIN:

KODÁLY VALLÁSOS ÉS EGYHÁZI MŰVEI.

Talán Kodály gyakori hallgatói sem gondolják, mennyi vallásos tárgyú kóruskompozíciója van. Időrendben felsorolva a következők:

Psalmus Hungaricus

5 Tantum ergo (később Pange lingua)

Jelenti magát Jézus

Újlesztendőt köszöntő

Pünkösdlő

Jézus és a kufárok

Ave Maria

Harmatozzatok

Vízkereszt

Te Deum

150. genfi zsoltár

Angyalok és pásztorok

Karácsonyi pástortánc

Miatyánk

Örvendjen az egész világ.

Tehát kórusműveinek jelentősen nagyobbik része.

Első pillantásra világos, hogy különbséget kell tennünk liturgikus használatra szánt és tágabb értelemben vallásos kompozíciók között. Sőt talán olyat is találunk, amire sokan azt mondják: ezt nem igen lehet vallásosnak venni.

Előzetes döntés helyett inkább vegyük szemügyre vallásos voltuk alapjait.

Mindenki tudja, milyen kapcsolatban van Kodály munkássága a népzenevel. Azt azonban már kevesebben tudják, hogy mennyire erős a népzene belekapcsolódása a vallás világába. Sokan úgy gondolják: vallásos az egyházi ének, népi a népdal. A szemük előtt valami *szín* áll, nem pedig valami *életforma*. Pedig a »népi« éppen úgy, mint a »vallásos«, valami gyökeres életformát jelent. És a kettő nincs meg egymás nélkül. Hogy konkrétabbak legyünk: a magyar népi életforma nincs meg kereszténység nélkül. Nem kell bizonyítgatva templom, keresztség, lakodalom, temetés, karácsony, húsvét, pünkösöd és népelet viszonyát felsorolnunk. Népiség és vallásosság olyan viszonyáról van szó, ami az ösztönösen magyar népi megnyilvánulást és formaalkotást ugyanakkor ösztönösen keresztény megnyilvánulássá és formaalkotássá teszi. Olyan egység keletkezik, mint az otthonos növényzet és talaja között: őszanyaguk egyé lesz.

Ahogy Kodály munkája elválaszthatatlan a népi talajtól, ugyanúgy annak vallásos volta is. Ezért kezdődik vallásos műveinek sora tulajdonképpen a népének feldolgozásokkal: Jelenti magát Jézus, Újzestendőt köszöntő, Pünkösdlő stb. Vallásosságuk a kántáló gyerekek énekéé, a betlehemes pásztorok ajándékéé, ünnepi népszokások kemény ahitátéé, a búcsúsok rendíthetetlen hitű könyörgéséé. Bennük viharzik a földönbújók szorongattatása,

fölöttük ragyog a magyar földön virrasztó Isten fölsége, belőlük illatozik a tavaszi mezők reménysége. Hitük a magvető hite, a jégverést sirató hite, a katonát visszaváró, az arató, az éhező hite.

Aki ezt a hitet érti, érti a Pünkösödölő felvonulásának és táncának vallásosságát. Azt, amelyik benne kavarog a karácsonyi hóban, árad a tavaszi Dunában és virít a pünkösdi rózsában.

Ennek a hitnek a legkifejezőbb formája a *zsoltár*. Az a műfaj, mely két és félezer év óta éneklí fel magát Istenhez minden történelmen keresztül. Egyszerre egész reálsan emberi és elvontan természetfölötti, ezért egyformán hangzik Dávid király, vagy Assisi szent Ferenc, vagy Kecskeméti Vég Mihály, vagy a sirató parasztasszony szájából. Ezért kaphatja joggal a Hungaricus jelzöt. Mert tartalma a mi sorsunk, magyar dallam áradhat belőle, mintha népi zene volna. Ez igenis a búcsúsok és kántálók hangja, de grandiózus formában, a legmagasabb kultúrához kapcsolódva. Hangulata bizonyos értelemben istentiszteleti hangulat, amit Neri sz. Fülöp oratóriumától a Bach-passiókig a zenei problémák fölé emelkedni látunk. Méltóságát nem barokk pátoz adja, hanem az imádság jellege. Olyan nép imádsága, amelyik lelkéből tudja, mi a keserűség és szükség, mi a bosszúság és harag, bánat és nyomorúság, de Isten szájából tudja, mi a bizodalom, a meghallgatás, az oltalom és felmagasztalás.

Kodály vallásos művészetének másik ága a *kiművelt magyar lélek és a katolikus liturgia* kapcsolatából fakad. Nyelve a latin, levegője a magyar templomok levegője. Mondhatnánk: az imádkozó magyar urak világa, akik Szent Istvánnal mentek be a templomba és megérezték, ahogyan megérezte Nagy Károly és népe, a liturgia mélységes világát, azt a lelki kultúrát, amit Nyugatnak az Egyház hozott. A liturgia költészete nyilvánul itt meg, valami különösen izzó, különösen színes, isteni titkokat, emberi mélységeket feltáró, népeknek életformát, egyéniségnek új értéket adó, amitől a Nyugat kultúrembere nem tud többé elszakadni.

Ezt a világot hozza a Pange lingua és a Te Deum. Csak mélységesen katolikus lélek beszélhet az Oltáriszentségről olyan misztikus elmélyedéssel, csak keresztfény kultúra örököse rajzolhat olyan plasztikus vonalakkal, vagy csillogtathatja hatalmas eucharisztikus felvonulások fanfárjait, amilyeneket a Tantum ergóban találhatunk. Mennyire ismerheti az a liturgia világát, aki olyan képeket fest mennyei karokról, tömjénfelhőkből kiszikrázó egyházi menetről, a Szentháromság titokzatos mélységéről, mint Kodály a Te Deumban?

Egyet mégis nélkülözünk attól, akinek a liturgia annyira ismerős és aki annyira tudott utat mutatni az új magyar egyházi zenének: az új magyar misét.

És hogy véglegesen meggyőződjünk arról, hogy nem csak egy nagy belképzelő vagy zseniális festő-egyénségről van szó: hallgassuk meg a Jézus és a kufárok-at.

Itt valakinek köze van Krisztushoz és akarja az igazságot.

KEMENES FRIGYES:

HARMAT ARTUR.

Kétségen kívül a magyar egyházi zenének vezető egyénisége. Egyházi zeneművészetünknek nincsen olyan területe, olyan megnyilatkozása, amely ne lenne személyével a legszorosabb kapcsolatban. Az elmúlt évszázadok mostohaságában elsorvadt és tespedésben sínylő magyar egyházi zenének életretámasztása, gyors ütemben történt felvirágzása, majd az elmúlt években világhírnévre való kiteljesülése Harmat Artur tehetségének, tudásának és munkásságának értékmérője.

1885-ben született Nyitraújvárnál. Tanulmányainak végzésére Esztergomba kerül, ahol az egyházi zene lánglelkű művelőjének, az esztergomi főszékesegyház kiváló karnagyának, *Kersch* Ferencnek lesz a tanítványa. *Kersch* Ferenc, aki korának nemcsak legnagyobb tehetségű, de legnagyobb felkészültségű egyházi karnagya volt, kitörülhetetlen nyomokat hagyott kiváló tanítványának lelkében. A nála töltött évek megmásíthatatlan irányt szabtak a fiatal *Harmat* Artur jövőjének. Egyelőre tanítói pályán helyezkedik el, de minden szabad idejét az egyházi zeneművészet tanulmányozására fordítja. A nyári szünidőkben sorra látogatja a külföldi nagy egyházzenei centrumokat, egyházzenei kurzusokon vesz részt, majd Budapestre kerül, ahol az akkori Zeneakadémián *Hertzfeld* Viktornál végzi a zeneszerzési tanszakot. 1912-ben a székesfővárosnál énektanítói állást nyer el. Munkássága egyre élénkebb tempót vesz, amikor kitör a világháború és be kell vonulnia. Végig küzd és szenvedni az egész világháborút és az azt követő szomorú esztendőt.

Az 1920-as évektől kezd igazán kibontakozni munkássága. Ebben az évben kinevezik a székesfővárosi énekoktatás szakfelügyelőjének és ebben a minőségében *Karvaly* Viktorral együtt megreformálják a fővárosi iskolai énekoktatást, *Kacsóh* Pongrác örökét modern alapokra fektetve. 1921-ben a Palestrina-kórus karigazgatója lesz és a kórust addig el nem ért művészi nivóra emeli. 1922-ben a székesfővárosi felsőbb zeneiskola zeneszerzési tanára és ugyanebben az évben a budapesti-belvárosi főplébániatemplom karnagya lesz.

Személye köré csoportosul nemcsak a főváros, hanem az egész ország minden haladó és törekvő egyházi muzsikusa. *Demény* Dezsővel és dr. *Koudela* Gézával együtt számtalan összejövetelet és megbeszélést tartanak meg a magyarországi egyházzenei reform keresztülvitelének módját és eszközeit, míg végül 1926-ban újra életre hívják az Országos Magyar Cecília Egyesületet. Az egyesületi léttel, valamint az általa szervezett továbbképző nyári kántorkurzusokkal és a szerzetesnők egyházzenei tanfolyamaival, a már működő egyházi zenészek továbbképzését és a reformmunkába való bekapcsolását biztosította.

Közben 1924-ben a Zeneművészeti Főiskola liturgia és gregoriánének tanára lesz és itt kezdi meg egyik legalapvetőbb szervezési munkáját. Eddigi munkásságában lépten-nyomon érezte káros hatását annak, hogy hazánkban az egyházi zenének nem volt iskolája. A kántorképzők akkor a zeneoktatásnak alfáját sem érték el, a Nemzeti Zenede és a Zeneművészeti Főiskola orgona- és zeneszerzés tanszakainak növendékei pedig még csak melléktárgynak is alig nevezhető órákban kaptak némi útbaigazítást az egyházi zenéről. Csak külföldi egyházzenei tanulmányokat végzett, vagy nagy önképzéssel rendelkező egyházi muzsikuskok voltak tisztában feladatukkal. Nem lehet tehát csodálni, ha hazánkban az egyházi muzsika töretlen ugar volt, ahol feltűdású és negyedkészségű, igen sokszor még ezzel sem rendelkező dilettánsok garázdálkodhattak büntetlenül.

Évekig tartó, soha nem lankadó és sokszor hivatalos részről támasztott nehézségektől sem elkedvetlenített munkával dolgozott azon, hogy az egyházi

muzsika megfelelő hajlékot kapjon a Zeneművészeti Főiskolán. E fáradozását 1926-ban siker koronázta, amikor külföldi példákra, de a hazai viszonyokhoz alkalmazva, tökéletesen és teljesen magyar szellemben és magyar alapokon felállították a Zeneművészeti Főiskolán az egyházzenei és egyházkarnagyképző tanfolyamot. E tanfolyam azóta a kitűnő fiatal magyar egyházi muzsikuskok egész sorát termelte ki, akiknek működése egyre jobban beérleli a magyar egyházzenei reformmunkát.

Közben ernyedetlen szorgalommal dolgozik életének főművén. A magyar egyházi népének az ország szerencsétlen történelmi fejlődése következtében századokon át satnyult, majd teljesen idegen hatás alá került és képzetlen vidéki kántorok cigánykodó magyaroskodásának és dilettánsok szentimentalizmusának lett prédájává. Egyházi tömegénekülésünk elidegenedett, elerőtlenedett és eltespedt. Már évtizedek óta igen kiváló emberek próbáltak e bajon segíteni. Bogisich Mihály c. püspök *»Őseink buzgósgága«* címen kiadott munkájában igyekezett a mindennapos használatba átmenteni elmúlt századok ősi magyar egyházi énekeit, de munkája — talán éppen a kellő tudományos felkészültség híjában — meddő maradt. Kersch Ferenc *»Sursum Corda«* című kántorkönyve, jórészt Bogisich nyomain haladva, (noha két kiadást is elért) jelentékeny eredményt nem mutatott fel. Harmat Artur hosszú, évtizedes munkájával, régi kódexek lelkiismeretes tanulmányozásával és pontos megfigyélésével történelmi multunk legszebb és örök értékű katolikus egyházi népénekeit tárta fel. Tökéletes tudományos felkészültségével, nagy zenei műveltségével, a történelmi hagyományokhoz való tántoríthatatlan hűségével és nem utolsó sorban a magyar egyházzenei viszonyok alapos ismeretével a magyar egyházi népének olyan gyűjteményét alkotta meg, amely *»Szent vagy, Uram«* címmel soha nem remélt sikert és eredményeket ért el. 1932. év elején jelent meg e korszakalkotó mű, amelyet 1933. nyarán a második, majd a megszálalt területek részére készült kiadás, 1937. nyarán pedig a harmadik kiadás követett. A mű különböző szólam- és szövegkiadásai már több mint félmillió példányban forognak közkezen s ennek nyomán az idegen származású, selejtes egyházi népének egyre jobban kiszorulnak templomainkból, hogy helyet adjanak örökszép, őseredeti magyar egyházi népénekeinknek.

Kutató munkássága mellett rengeteg tanulmányban, értekezésben, újságcikkben értekezik egyházzenei szakkérdésekről, amelyekkel egyik meg-alapozója lesz a magyarországi egyházzenei tudományosságnak.

Mint karnagy a budapesti-belvárosi főplébániatemplom egyházi zenéjét Magyarországon eddig még el nem ért magaslatra emelte. Múсорán a gregorián-énéktől kezdve a klasszikus vokálpolyfónián át a modern egyházi zenéig a különböző stílusok legkiválóbb alkotásai szerepeltek olyan előadásban, amely nemcsak hazai, hanem külföldi szaktekintélyeknek is legnagyobb elismerését vívta ki. Erdemeinek elismeréseül 1938. február 1-vel Demény Dezső örökölt, a Szent István Bazilika karnagyi állásával bízta meg a főváros. Művészi munkásságának talán éppen ez a kinevezés okozta a legnagyobb fájdalmat. Tizenhat év szakadatlan, céltudatos és világraszóló eredményekkel ékesített munkásságának színhelyét kellett e kinevezéssel elhagynia olyan körülmények között, amelyek nem minden feltétel nélkül biztosítják e munkának eredményes folytatását, neki pedig új működési helyén sok tekintetben alapvető munkát kell kezdenie, hogy egyházzenei felfogása teljes mértékben érvényesülni tudjon.

A katolikus liturgiának csodálatos világa, amely minden időben bőséges forrása volt a zeneművészetnek, számos egyházzenei kompozíció megalkotására ihlette. Alkotó munkássága szintén egyedül álló a maga nemében. Vegyes-karra és orgonára komponált *Te Deum*-a, (annak idején a Haynald pályadíjat nyerte el) külföldi kiadásban látott napvilágot. *»Szent Margit«* és *»Szent Gellért«* miséje a modern zenekari misekompozíciók gyöngyei. *Ecce Sacerdos*-a és

Stabat Mater-e fenséges hangvilágukkal tündökölnek. *Karácsonyi motettái* a magyar egyházi népének tematikus feldolgozásával remekelnek. *150-ik zsoltára* nemzetközi és felekezeti sikereket ért el. Terünk nem engedi felsorolni százát meghaladó egyéb kompozícióit, amelyek kórusainknak állandó műsordarabjai.

Ha alkotásain keletkezésük sorrendjében tekintünk végig, mindig újabb és újabb gondolatokat találunk bennük. Nemcsak a kifejezési eszközök evolúciójában, hanem belső, művészi tartalmuk tekintetében is valóságos tükröt adják a modern, katolikus egyházi zene kialakulásának.

Erősen tektonikus stílusa nem mondható könnyűnek, ámbár a kifejezés eszközeit mesteri módon tudja idomítani az abszolút művészi forma megvalósításához. Egyik legnagyobb erőssége a vokális és zenei követelmények művészi kiegyenlítése. Modernsége, az egyház ősi zenéjéből: a gregorianumból és a régi magyar egyházi népénekekből táplálkozik, az egyházzenei rendetek teljes tiszteletben tartásával, őszinte és meggyőző. Távol van a minden áron *új zene*-t hirdető *új tárgyilagossága*-ától, vagy hisztériás végleitől. Magasan felette áll a zseniálisnak hirdetett külsőség-hajhászásnak. Szenzibilis hangvilága a szerves fejlődés és fejlődő életközösség modernsége, anélkül, hogy újszerűsége modorossá vagy erőltetett különccsé fajulna. Minden zenei szabadság mellett a kifejezés eszközeit a legszigorúbban alárendeli a szent szövegeknek; a szent helynek és a szent szolgálatnak fensége csendül fel alkotásainak hangjaiban.

A magyar egyházzenei élet kormányrúdját Harmat Artur tartja kezében. Senki sem lehet nála méltóbb erre a vezető helyre, ezt tehetségének, tudásának és munkásságának elismeréseként az egész ország egyházi muzsikusai önként ajánlották fel neki. Szava mindenki előtt megfellebbezhetetlen ítélet. Jövőbe tekintő, mosolygó szemmel bizakodóan néz előre: a személyéhez fűződő magyar egyházzenei reform és annak általa nevelt ideális lelkiület és művészi vértézésű harcosainak munkássága olyan kultúrértéket jelent, amely nemcsak a katolikus egyház, hanem az egész magyar zenei élet őszinte elismerésére méltán tarthat igényt.

KERÉNYI GYÖRGY:

A VÁROSMAJORI KARNAGY.

(BÁRDOS LAJOS, AZ EGYHÁZ ZENÉSZE.)

Aki kívülről nézi zeneművészetünket, s csak mostanában kezd ráeszmélni, hogy Kodályban és Bartókban európai jelentőségű magyar mesterek jelentek meg a világ színpadán, bizonyára idelöttinek fogja tartani, ha már Kodály és Bartók tanítványaira is rá akarjuk terelni figyelmét. De aki nemcsak zeneművészetünket, de zeneéletünket is számontartja s abban benne is él, az csodálkozva láthatja, mint sűrűsödött meg korunkban a nemzedékek ritmusa. Amidőn már Kodály tanítványainak neveltjei is, e harmadik nemzedék, mint kész ifjú mesterek tűnnek fel a kórusokon, énekkaraik élén, elérkezettnek látszik az idő, hogy a második nemzedék legnagyobb alakjáról, az egyház szent évében éppen arról, aki az egyházi zenében emelkedett legmagasabbra, képet igyekezzünk rajzolni, ha még csak egyelőre néhány keresgélő, tétova vonással is.

Körülbelül tíz évvel ezelőtt, pályája kezdetén, mint ifjú, de máris sok reményt keltő karnagyot kiszemelték a nagyhirű Palestrina-kórus veze-

tésére. A próba-dirigáláson, amidőn először kellett szólnia az énekesekhez, magam is jelen voltam. Kodály *Hegyi Éjszakái* voltak soron. Az új karmester világos szavakkal elmagyarázta, mit jelentenek a csukott szájjal elzengő hangzatok s mit a feltörő sóhajtások hullámai, amelyek mind magasabbra csapnak, míg végre legfelső fokát eléri a szenvedély... Ennél a szónál (a többire nem merek eskütni tenni, de erre az utolsóira igen) az öreg kórus idősebb hölgytagjai csendesen elmosolyodtak. Nyilván mosolyognivalóan kedvesnek találták, hogy nekik, tapasztaltaknak ad magyarázatot a szenvedélyről ez a látszólag tapasztalatlan ifjú. Mikor azonban néhány pillanat múlva felhangzottak az ifjú ember villámcsapásszerű jelei alatt a kórus feltornyosodó hullámai, az előbb mosolygó hölgyek ámulva láthatták, hogy ez a fiatal ember olyan szenvedélyek megszállottja, amelyekről nekik addig fogalmuk sem volt.

A szenvedélynek ez a páratlanul megragadó kifejezőtechnikája, amely karvezetésében megnyilvánul, jellemzi zenei írásmódját is. Azt lehetne mondani, hogy úgy komponál, mint ahogy vezényel. Kórusművei, melyek az ő dirigálása alatt, a saját lelki képére formált énekkarának előadásában egészen magukbanálló élményt jelentenek, a barokk kórus-vízióinak, a »sötét lobogásnak« magyar földön még nem tapasztalt felidézői. (*Libera.*) A legmeglepőbb azonban az ebben a szenvedélyes muzsikában, hogy nem külsőleg nagy méretekben, operai keretben jelentkezik, hanem az egyházi zenének azokat a kis formáit tölti be, melyeket egyházi énekkönyveink, *Égi Lantjaink* zenei anyagának közönbössége eddig szinte a művészetten kívül rekesztett. Ha ma elmegyünk egykori templomunk diákniséjére, a kórus énekében találjuk az idők egyetlen, öröndetes változását. Ez a zene nem akkordok merev sora többé, hanem dallamával, szólamaival együtt a lelkek emelője és gazdagítója. Mi még nem énekelünk Palestrinát és Bachot, talán azért, mert csak annál jobban éreztük volna saját zenénk szegénységét. Az új magyar egyházi zene, s közte főhelyen ez a »szenvedélyes hangú« észrevehetően kívánja maga mellé a nyugati régi mesterek karéneket. (*Harmonia Sacra.*)

Fellépésének egyik első nagy sikere volt a magyar szerzetesnők énekének meghódítása. A leánylélek rejtelmes érzélemvilágához templomi énekei révén sikerült először közelednie s ott, az apácakórusokon olyan sikereket ért el, amelyek csak Kodály gyermekkarának hódításához foghatók ugyanezen a területen. Ez az eredmény annál értékesebb, mert az ő pályakezdése előtt túlságosan is elmaradt volt itt a zene állapota. Igaz, viszont, hogy éppoly nagy volt az elfojtott szomjúság is, amit aztán a Bárdos-kórusok tökéletesen kielégítettek. (*Magyar Cantuale.*)

Egy másik kép. A városmajori templomban a déli misén, az énekkar eltávoztával gyakran maga ül le a kis orgonához s kezét fantáziájára bízva végig muzsikálja az istentiszteletet. Érdekes megfigyelní ezt az improvizálást. Nagyon is céltudatos játék ez. A templom hajójában álló hívó csendes örömmel hallja, mint merülnek fel benne témák, amelyek mind az ünnep gondolat-köréhez kapcsolódnak, gyakran rejtett, de nagy művészettel kiválasztott szálakkal. A zeneismerőnek pedig különösen nagy élvezet hallgatni ezt a liturgikus megkötöttségből szabaduló, tisztán a szépség felé forduló zenét. Legmeglepőbb, mikor egy-egy kórusmű szólamai közt akad rá egy-egy tökéletes szépségű dallamra s azt bontja ki és hozza fel a napfényre.

A dallam szépsége, ez érdekli őt mindenekelőtt. (Néha annyira elragadja, hogy nem is eszmél a szöveg gyenge voltára.) Népeinek feldolgozásai közt hányzor akadunk régi kantuálék dallamaira, amelyek mellett mások elhalladtak, ő pedig remekművet formált belőlük. Gyakran kicsiny, rövid témák ezek, amelyek az ő kezében vas-keménységet, feszítőerőt nyernek s mélyről feltörő szépségük szenvedélyes, fekete lobogással döbrent meg. (*Világmegváltó Jézus.*)

Természetes, hogy amikor a dallam szépségének ez a Szomjúhozója az Egyház legsajátosabb zenéjét, a gregorián éneket megzendíti kórusán, nyomát sem érezzük annak (mint annyi más templomban), hogy itt csupán az »előírásoknak« akarnak »megfelelni«. Akiben felmerül az a gondolat, hogy »mit is jelenthetett az ókeresztényeknek, vagy a középkorban a gregorián ének«, hallgasson meg a városmajori templomban egy gregorián himnuszot vagy szekvenciát.

Különösen megragadó ez az éneklés, amikor szövegével is meg akarja ragadni s felemelni a lelkeket. Bárdos és énekesei minden templomi kórus közül elsőnek fedezték fel Babits Mihály *Amor Sanctus*-át, melyben a középkori latin himnuszok egy rokon-lángelme fenséges magyar nyelven szólalnak meg. A városmajori »magyar gregorián« egy egész városrész katolikus közönségéhez közelebb hozta ezt a könyvbbe zártan alvó zenét. (*A Victimae paschali* drámái előadásai magyarul.)

A dallamban való felolvasásnak megvan ennél a tökéletesen kiegyensúlyozott muzsikusnál a maga nagyszerű ellensúlya: a feltűnően kifejtett ritmusképlet. Mint az Egyház engedelmes zenésze, lemond zenéjében a külvilág ékességeiről; de ugyanakkor érzi, hogy nem öltöztetheti »századoktól levetett ruhába a művészetek királynőjét« s felruhazza haladó korunk sok új szépségével. Újak hangzatai is, de nem előfutár nélkül valók, ritmusainak merészsége s lendítő ereje azonban előtte ismeretlen volt egyházi zenénkben. (*Nagyobb motetták. A két mise.*)

Talán nem is kellene a városmajori karnagy zenész-egénységét boncolgatni. Hisz épp az az örvedetes benne, hogy az eszményi egyházzeneész valamennyi tulajdonsága páratlan egyetemességgel jellemzi őt. Mint kórusvezetőt nemcsak Magyarországon, de talán az egész világon ma a legelsőek közé lehet számítani. De ő nemcsak karvezető. Bárdos Lajos a magyar egyházi zene trónörököse. Hiszem, hogyha uralomra kerül, a magyar szentzenét eddig nem ismert virágzásra, az aranykor ígértföldjére fogja elvezetni.

DEÁK BÁRDOS GYÖRGY:

ÉNEKKARI KULTÚRÁNK MEGÚJHODÁSA.

Mikor kezdődött? Honnan jött? Mi volt a forrása? Mi a jelenlegi helyzete és merre visz a jövője? Kik a képviselői és miért vannak még most is ellenségei? Melyek a céljai és milyen eszközökkel valósítja meg azokat? Hadd feleljek egyéni élményeimmel...

*

A huszas évek elején...

Zeneakadémia. Gregorián-óra Harmat Artúrnál. Itt kezdődött, az 1-es teremben. Itt hangzott el a jelszó: Vissza a gregoriánhoz! Mert »annál szentebb és liturgikusabb az egyházi zenemű, minél inkább közelíti meg szellemében és ízlésében a gregoriánt«. Itt szólt hozzánk Harmat által X. Pius lelke: »A gregorián éneket széles körben vissza kell állítani a liturgia szolgálatába. S legyen mindenki meggyőződve arról, hogy semmit sem veszít az istentisztelet ünnepélyessége, ha semmi más éneket nem alkalmaznak, mint a gregoriánt. Különösen a nép énekyakorlatába kell visszaállítani a gregoriánt, hogy a hívők cselekvő résztvevői legyenek az istentiszteletnek.«

Máris megfeleltem egy sereg kérdésre. A legelső cél tehát a gregorián-ének feltámasztása. Ez a mai magyar egyházi ének ősforrása, ide kell visszaterelni, hogy elindulhassunk.

A mag el van vetve.

És ekkor szinte egyszerre kérdeztük: Hát nem a Bach-, Beethoven-, Mozart- és Haydn-misék az egyházi zene ideáljai? Hiszen úgy tekintettünk ezekre, mint legtökéletesebb templomi muzsikára. És jött a második nagy élmény: akad végre valaki, aki ki meri mondani, aki le meri írni, hogy nem és nem! Mert liturgikus szempontból tele vannak hibákkal: a forma szét-darabolt, a szövegben betoldások vannak, terjedelmük túlméretezett, tilos hangszereket használnak, túl nagy szerepet juttatnak a szólóéneklésnek és végül és legelőszörban kifejezőmódjukban nyoma sincs a gregorián szellemének. Harmat vakító fénnel világít mindezekre: Mint muzsika, lehetnek tökéletesek, de liturgikus szempontból alkalmatlanok. Koncert-misék. (Csekély kivétellel.)

A kiábrándulás tökéletes volt. De tökéletes volt a jövő útjainak kijelölése is! Egy paradoxon: Tessék templomba való egyházi muzsikát írni! Nem a koncertterem számára, ahol tapsolnak, ahol a művész meghajol, babéroszorúval a kezében, hanem a templomnak, ahol csak a lélek szól a lélekhez, ahol Isten házában vagyunk.

Íme, az új magyar egyházi muzsika egyik legfőbb célja!

*

Akkoriban hallottuk az első Kodály-gyermekkarokat. Mint a villám, úgy hatott a nagy rádöbbenés a felismerésre: hiszen a magyar népének édes testvére a gregoriánnak! Hangnemben, prozódiaiban, kifejezőmódban, stílusban úgyszólván egy vele. S ekkor Harmat Artúr megalkotta korszakalkotó művet: a Szent vagy, Uram!-ot, mely egyszer és mindenkorra kijelöli az utat a magyar templomi népéneklés terén. Ősi népénekeinket gyűjtötte össze benne, kizárva belőle a ma élő szerzők dallamait. Íme egy másik nagy cél: kiirtani a kórusokról a selejtes, dilettáns és »magyaros« népéneket s helyébe a megszentelt ősi és valóban magyar éneket ültetni. Évtizedek munkája lesz ez, de a munka megindult s ez már félsikert jelent.

A hivatással tehát kettős célja van az új törekvéseknek: bekapcsolni őket a gregorián éneklésbe és lelkükbe oltani az ősi magyar népéneket. Mindkettőt csak generációk hosszú, fáradságos és céltudatos munkája valósíthatja meg.

Igen ám! De hol van ez a generáció?

S ekkor Harmat Artúr ismét korszakalkotó művet hoz létre: megszervezi a Zeneakadémián az egyházkarnagyképző szakot, ahonnan már több, mint tíz éve a szakképzett egyházkarnagyok egész serege került ki s vitte magával az új törekvések célkitűzéseit.

S a mozgalomnak megszületik végre az első komoly sajtója is: Bárdos Lajos megindítja a Magyar Kórus-t s kiadványai nyomán gombamódra nőnek ki a semmiből a jobbnál-jobb énekarok. Kezdték az egészen könnyű — egy-két-szólamú — Szent vagy Uram-énekekkel és egyszerűbb gregorián melódiákkal. A Korális Lapok és Füzetek igen nagy szolgálatot tett a népliturgikus mozgalomnak. Eldugott falukban hallunk ma már kifogástalan gregorián-éneket felnőttek és gyermekek ajkáról felcsendülni. A lap tervszerű programot valósít meg, mikor fokról-fokra vezeti a kezdő énekarokat a legnehezebb a cappella polifón-stílusig. Gregorián-miséket és egyéb korális dallamokat, magyar népéneket, két-, három- és négy-szólamú gyermek-, férfi- és női karokat ép úgy találunk kiadványaiban, mint modern magyar szerzők latin vegyeskari miséit, Palestrina stb. motettáit, szertartásokat, orgonaműveket, szak-könyveket. Cikkeiben az új eszmékért küzd, hangversenyeiben az új eredményekről számol be — a gyakorlatban. Munkatársai között megtaláljuk az országnak úgyszólván valamennyi szakképzett egyházi muzsikusát, akik nemcsak szóban és írásban, de gyakorlatilag is megvalósítják az új célokat.

Amikor a Kodály-gyermekkarok bemutatása után föleszméltünk első kábulatunkból, észre sem vettük, hogy itt született meg az »Éneklő Ifjúság« ma már országos mozgalma. Azóta évről-évre felvonulnak a dobogóra fehér ruhás leánykák és pirosarcú kisdíákok ezrei, hogy tisztán csengő hangjukkal ország-világ előtt hirdessék az új magyar kórusművészet diadalát. Mindent elsőpró élmény! De egész életre szóló élménye a gyermeknek is, aki minden mesterséges táplálék helyett a tiszta magyar népdal anyatejét szívja magába, mely felnőtt korára biztosan megóvja lelkét az ízetlen és fertőzött muzsika mérgétől.

És lassan eljön az az idő, mikor a nagyközönség is ráébred arra a tudatra, hogy mi a templomi zene valódi lényege. Hogy nem ott van szebb egyházi zene, ahol nagyobb zajt csinálnak az üstdobok, hanem ott, ahol ének van, de nem egy »operaénekesnő« áriája hegedűkiséréssel, hanem kórus- és tömegének. Aki csak egyszer is hallotta például Werner Alajos szombathelyi áldozópap ma már országoshírű vegyeskarát, a fiúkból és férfiakból álló Schola Cantorum-ot, az valószínűleg kiábrándul egy egész életre a »hegedűszólós« egyházi (?) zenékből. Minden külön magyarázat nélkül is megérti, hogy miért az a fajta zene való a templomba s nem zenekar csörömpölése. Hogy miért kórus kell a kórusra s nem »operaénekesnő«. Hogy miért gyermekhang és nem üstdob.

*

Az országos egyházzenei mozgalomra a külföld is felfigyelt. Egymás után kerülnek előadásra magyar szerzők templomi kórusai Németország, Itália, Ausztria, Franciaország, Lengyelország, Csehország, Északamerika és a megszállott területek számos városában, nem egyszer rádió-közvetítéssel egybekötve; külföldi kiadóvállalatnál jelenik meg néhány szerzőnk egyházi műve; számos magyar karmester vezényli külföldön saját egyházzenei művét; Sugár Viktor, Szakolczay Riegler Ernő és mások orgonakoncerteket rendeznek külföldön magyar szerzők műveiből; Geyer József orgonatervei szerint számos orgona épül a határokon kívül, számos magyar énekkar szerepel külföldön magyar műsorral s közel húsz magyar egyházi zeneszerző mintegy nyolcvan műve kerül előadásra idegen államokban.

Azután jön Frankfurt!... ahol 1936 október 12-én a magyar muzsika az ottani nemzetközi kongresszuson mindent lehengerlő döntő sikert arat az egész művelt világ előtt.

Minden eddigi élmény betetőzése ez az est!

Szakemberek, közönség és sajtó egyhangú megállapítása Germániában:

»Hungaria docet!«

Friss levegő árad Magyarország felől... írják a német lapok s a maroknyi magyar énekkart (Terézvárosi énekkar, karnagy Kemenes Frigyes) azonnal elhalmozzák meghívásokkal más német, belga és francia városokba.

Mi az hát, ami ezekben az új művekben így megfogja a hallgatót? Elsősorban az őszintén magyar zenei nyelv, melyben nyoma sincs a »magyar-kodás«-nak. A gregorián-zene és az ősi magyar népének csodálatos egymásra-találása. Plasztikus dallamszerkesztés, melyben nyoma sincs a mesterkéltég-nek, az erőltetett kromatizálásnak. Majdnem tisztán diatónikus muzsika. Prozódiaja magyar. Nem a szöveg van ráhúzva — jól-rosszul — valamilyen zenére. Harmóniai modernnek, de szólamai a legmerészebb összhangzatok ellenére is jól és könnyen énekelhetők és minden szólama igazi dallam, nem csak hangzatkitöltésre szánt statisztika. A szöveg mondanivalóját kiemeli, aláhúzza ez a muzsika és ugyanazt mondja, mint a szöveg, nem mást és nem kevesebbet. Sohasem terjengős és sohasem dagályos. Nincs benne végnélküli szóismétlés, de egy jöttányi kihagyás sem. Formái világosak, egyszerűek,

hangnemei legtöbbször egyházi hangnemek. És amit talán legelsősorban kellett volna említeni, az új kórusművészet valóban vallásos lelkekből fakad. Az imádság szelleme árad belőle. Ez a szellem párosul benne tudással, ízléssel és invencióval, ezért van oly átütő sikere, oly páratlan népszerűsége.

Ellenségei? Természetesen azok is vannak szép számmal.

Kik azok?

Elsősorban azok, akik nem ismerik, akik nem hallgatják, csak — hallanak róla. Majdnem kizárólag idős emberek, akik a természet örök rendje szerint ezen a ponton is csak nehezen értik meg a fiatalok törekvéseit. Az életet megállítani azonban nem lehet. A magyar énekkari kultúra rátalált nemzeti eszményképére és ettől eltéríteni többé nem lehet.

DR. HAVLIN KÁROLY:

BUDAPEST SZEREPE AZ EGYHÁZI ZENE ÉLETÉBEN.

Néhány napja mult annak, hogy a Budavári Koronázó Főtemplom ének- és zenekara fennállásának 250 éves évfordulóját ünnepelte. Ez a felemelő és bensőséges ünnepség jelentőségében felülmúlja egy szűk háziünnepség kereteit, mert kétségbevonhatatlan tanujelét adja annak, hogy fővárosunkban az egyházi zenekultúra már régi időktől igen magas színvonalon van.

A Budapesten lévő r. kat. plébániák három kivételével a székesfőváros kegyurasága alá tartoznak. Lipót császár idejében 1703-ban adott kiváltságból származó kegyuraság — egész röviden összefoglalva — a főváros, mint kegyúr számára jogot és kötelezettséget jelent. Az előbbi bizonyos tiszteleti jogokat és a plébános bemutatási jogát foglalja magában; az utóbbi a plébániák és a templomok fenntartását és gondozását jelenti.

A kegyuraságból nem folyik ugyan, hogy a főváros templomi ének- és zenekarokat is tartson fenn, a főváros illetékes tényezői azonban már a multban is mélyen átérezték az egyházi zenekultúra nagy jelentőségét és a főváros három nagy templomában: a Budavári Koronázó Főtemplomban, a Szent István Bazilikában és a Belvárosi főplébániatemplomban immár több évtizede, saját költségén gondoskodik a templomi ének- és zenekarok fenntartásáról.

Hogy ezen önként — kizárólag az egyházi zenekultúra fejlesztése érdekében — vállalt kötelezettség milyen terheket jelent a fővárosnak, arra nézve a legutolsó költségvetési adatokat óhajtom ismertetni, melyből rögtön képet alkothatunk magunknak az egyes ének- és zenekarok összeállításáról és létszámáról is.

	Koronázó- templom	Belvárosi templom	Szt. István- bazilika
Karnagy	1	1	1
Helyettes karnagy	1	1	1
Orgonista	1	1	1
Vezetőénekes	8	4	8
Karénekes	30	29	30
Zenész	36	17	17
Hangjegytáros	1	1	1
Összesen : ...	78	54	59

A személyi illetmények évi végösszege :	116.613 P
A dologi és rendkívüli kiadások évi végösszege	4.900 «
Az összes költségek évi összege tehát :	121.513 P

A főváros ezt az anyagi áldozatot meghozta a multban és a jelenben és meg fogja hozni a jövőben is azért, hogy az egyházi zene, de különösképp a magyar egyházi zene fejlődhessen az Isten dicsőségére és a lelkek áhítatos gyönyörködtetésére.

Hogy művészeti szempontból mit jelent a templomi ének- és zenekarok működése, arra nézve vessünk egy rövid pillantást az együttesek annaleszeibe. Valamennyi kiválóságot fel sem tudnók sorolni. A karnagyok, orgonisták és szólisták között az egyes korszakok legkiválóbbjait találjuk meg. Vavríecz Mór, Hoppe Rezső, Sztojanovits Jenő, Pichler Elemér, Demény Dezső karnagyok emlékei még lelkünkben élnek. Egyházi zenei műveik pedig értékes gyöngyei nemcsak az egyházi, hanem az egész magyar zeneirodalomnak is.

Nem egy kiváló énekművészünk és művésznőnk indult el a templomi kórusról magasbaívelő művészi pályáján. Legnagyobb részük azonban vásárnaponként visszatér a templomi kórusra, egyrészt, hogy dallal imádják az Urat, másrészt pedig, hogy mindig újból és újból lerőjja háláját a Gondviselőnek azért, amit a természet tudásban és tehetségben adott. Ez a mindig megújuló hálaadás olyan lelkeséget ad a templomi ének- és zeneegyütteseknek, melyet semmiféle világi együttesben meg nem találunk. Ez az átszellemült szent művészet ragadja magával a hívőserget a liturgia és az egyházi zene fenséges harmóniájába.

Palesztrina, Mozart, Beethoven, Liszt művei mellett Mosonyi, Beliczay, Demény Dezső, Dohnányi Ernő örökszép miséi, Kodály, Harmath Arthur, Bárdos Lajos, valamint az ifjabb magyar egyházi zenészgeneráció egyházi zenei alkotásai emelik vásárnaponként az egyházi szertartások fényét.

Az egyes templomokban vásárnaponként a hívők ezrei hallgatják áhítatos lélekkel a zenének azt a nemes fajtát, melyet a r. kat. egyház »musica sacra« névvel jelöl meg.

Nem ritkán látjuk a nagy zenés misék idején a külföldi autokárok és gépkocsik tömegeit a templomok körül, jeléül annak, hogy a magas nívón álló egyházi zenei kultúránk külföldi vendégeink figyelmét is nagy mértékben leköti.

Mindezen körülmények teszik indokolttá azt, hogy a főváros, mint kegyúr megértő és áldozatos segítséget nyújtson a hivatásuk magaslatán álló három templomi együttes nyugodt és fejlődésképes működésének biztosítására.

DR. GÁSPÁR PÁL:

BUDAPEST TEMPLOMI ÉNÉKKARAI.

Képzeliük el a nagy kongresszus sok százezernyi tömegét némán állni az ünnepi misék alatt a hősök terén. Nem az lenne-e az első gondolatunk : ennek a tömegnek nincs semmi külső közössége azzal a szertartással, ami az ünnepi oltáron történik. Még ha egyénileg imádkoznék is halkan, az a nagy csend csak keveseket tudna úgy meghatni, hogy Istennek minden tisztelettel megadó hódolatot éreznének.

Még a katakombák életveszéllyel járó gyülekezetei sem voltak némák : ott is énekeik a kórus és a nép.

Természetes tehát, hogy az Oltáriszentség világkongresszusa, világgyülekezete sem hallgathat némán, mikor az utolsó vacsora megismétlésére összesereglik. Itt is kell énekelnie a kórusnak és a népnek. Énekel is. És éneke áhítatos, felemelő, imádó és lelkesítő. Akár az ima. A művészetet a kórus adja, az erőt a közös népének. A közös népénekre mindnyájan készülünk az eucharisztikus év alatt a templomokban és a rádiópróbákon. Ennek műhelyébe tehát mindenki beelátott s így nem szükséges ismertetni.

De a kórus munkáját csak kevesen ismerik s így valóban érdekes megnezni: kik énekelnek, mit és hogyan énekelnek?

Százezres tömegeknek még hangszórókból sem énekelhetne kis énekkar, hanem csak hatalmas, ezres énekkar. Az is nyilvánvaló, hogy az énekkarnak művészt kell adnia, az Egyház énekkultúrájának legjavát és a szentmise méltóságának legmegfelelőbbet. Nem kis feladat ez! Kell hozzá sok, nagyon sok képzett és gyakorlott s főleg egyházas és imádságos énekes. Kell hozzá sok, nagyon sok lelkes és munkás karnagy. Aki nemcsak hallgatni szokta az egyházi kórusok énekeit, hanem énekelni is vagy szervezni és fenntartani is próbált, az tudja csak igazán, mit jelent az: megteremteni egy ezer tagú és művészi nagy kórust. És Budapest megteremtette azt! Hogyan?

Úgy, hogy a Cecilia-Egyesület egyesítette a templomokban már régóta éneklő kórusokat egy nagy, közös munkában. Munkáját megkönnyítette az, hogy Budapesten 20 év óta reneszánsza van a magyar egyházi muzsikának. Négy kórust leszámítva, a ma működő énekkarok mind az utolsó 20 év alatt keletkeztek. Addig is voltak templomi énekkarok, de azok inkább csak alkalmi alakulatok voltak: évenként 2-3-szor szerepeltek (karácsonykor, húsvétkor, templombúcsún). Arról ma már csak elnézően tudunk nyilatkozni, hogy ezek a trombitás, nagydobos »ünnepi« produkciók milyen stílusiak voltak! Húsz év óta azonban mindez megváltozott! Állandó és magas színvonalú énekkarunk Budapesten ma már 44 van! Ezek az énekkarok, csaknem mind, az énekesek lelkes és ingyenes közreműködéséből állanak. (»Fizetett« énekesek csak 4 templomban vannak.)

A leghosszabb multra a koronázó-templom és a belvárosi templom énekkara tekinthet vissza. A török megszállás után azonnal *újrakezdtek* működésüket s azóta állandóan élnek. A Szt. István-bazilika énekkara 1906-ban alakult, a tabáni 1913-ban. A többi állandó énekkar csaknem mind a háború után keletkezett. A fejlődés oly általános és gyors volt, hogy ma már 44 van. Az énekkarok között van 3 férfikar, 5 nőikar, a többi vegyeskar. A férfikari tagok száma 1935-ben 97, a nőié 161, a vegyeskarié 1108, vagyis 1366. A templomi énekeseknek ez a nagy száma tette lehetővé, hogy a nagy világkongresszuson már nem alkalmi, hanem gyakorlott és megfelelő számú nagy kórus álljon rendelkezésre. A vezetőség 32 fővárosi templomi énekkart egyesített s ebből állt elő a *kongresszusi közel 1100 tagú énekkar*. Ebben az énekkarban 405 szoprán, 268 alt, 186 tenor és 219 basszus énekel.

Ezek a kongresszusi énekkar külső méretei. A belső értéke ennél sokkal nagyobb. A budapesti templomi énekkarok rendes vasárnapi műsorai mutatják, hogy az előadott művek között ott vannak az egyházi világirodalom remekei, de újabban egyre több magyar szerző művei is. A magyar egyházi énekkarok nemcsak megállják a helyüket, hanem — mint ezt a közelmúlt külföldi szereplései mutatják — vezető helyük is van. És ha ennek a nagy lendületnek okait keressük, a Cecilia-Egyesületben s ezen szellemi ragyogó képviselőiben találjuk meg. Nemcsak kiváló képzettségű muzsikusok ők, hanem imádságos lelkületűek is. *Harmat Artur, Bárdos Lajos, Kemenes Frigyes* s a többiek mind értik és érzik az egyházi muzsika lelkét s ezzel dolgoznak, mikor új műveket alkotnak, mikor régieket előadnak s mikor próbákat tartanak. De az énekkar minden tagja is magával hozza és magában

hordja azt a lelkesedést, azt a lelkiületet s nem utolsó sorban azt az áldozatosságot, ami egyedüli biztosítéka minden sikernek. Ez az ezernél több énekes mind önkéntese az egyházi éneknek, mind anyagi ellenszolgáltatás nélkül énekel éveken, immár évtizedeken át. Ki tudja? Talán éppen ezért van olyan nemes csengése az éneküknek.

Biztosak lehetünk benne, hogy nemcsak a legátusi szentmise alatt fognak mindenkit gyönyörködtető és megimádkoztató hatással énekelni, mint nagy-kórus, hanem a többi ünnepi miséken is saját templomukban is olyan emléket fognak nyújtani az itt időző külföldieknek, hogy ezek lelkesen fogják magasztalni hazájukban a magyar egyházi ének mintaszerű kiválóságát.

A VIDÉKI EGYHÁZZENEI ÉLET.

Esztergom egyházzenei élete.

Esztergom egyházzenei élete évszázadokra visszanzó dicsőséges mult hagyományaiban gyökerezik. Mint érseki székhely, Esztergom az egyházi zenének megkülönböztetetten kiváló művelője volt. A főszékesegyház sokrétű és gazdag liturgikus élete ihlette és serkentette a magyar egyházi zene legkiválóbbjait, akik mint székesegyházi karnagyok ennek a zenei életnek — sőt ezen keresztül gyakran az egész ország egyházzenei gyakorlatának — vezetéi és irányítói voltak.

Kimagasló zenei egyéniség volt a mult század első negyedében Seyler Károly, S. József székesegyházi karnagy fia, akit Bécsből, mint jóhírű zeneszerzőt hoztak Esztergomba. A Bazilika felszentelési ünnepségeit ő irányította. Liszt Ferencnek ezen alkalomra írt *»Esztergomi miséjéhez«* ő írta a változó részeket, úgyszintén az ünnepi Te Deumot is. A zenetörténet megállapítja róla, hogy bár korának modorosságaitól nem volt ment, de a tiszta vokális stílus eszközeivel dolgozott.

Igazi irányító, útmutató szerephez jutott az esztergomi bazilika akkor, amikor 1897-ben új karnagyott kapott Kersch Ferenc személyében. Az egyházzenei reformkérdések ekkor a nyugati országokban már kialakultak. A leszűrt eredmények birtokában Kersch az esztergomi bazilika kórus-munkáját nem kevésbé szilárd alapra helyezte, mint amelyet néhány évvel később a Motu Proprio egyházzenei törvénybe iktatott. Ez az idő volt a főszékesegyház aranykora! Kersch volt az, — írja Harmat Artúr — akinek kórusán az egyházi zene különböző stílusaiban először sikerült nálunk a liturgikus korrektséget a művészi tartalommal egyensúlyba hozni. Ebben tehát korszakalkotó volt! A nálunk eddig ismeretlen gregorián korális és klasszikus-polifónia az esztergomi székesegyház dédelgetett kedvence lett.

Az egyházi zene reformját ismertető lelkesítő cikkeivel, tanulmányaival innen indította útnak és irányította Kersch azt a mélyenszántó reformmunkát, amelynek gazdag termését mi élvezzük, a világviszonylatban elsőnek elismert magyar egyházi muzsikánkkal! Hisz Harmat Artúr, — akit olyan találon nevezett egy méltatója a »magyar egyházzene atyjának« — Kersch Ferenc tanítványa. Itt, az esztergomi bazilika kórusán szívta tele szívét-lelkét azzal a magasztos, tiszta egyházzenei ideállal, amelynek szerelmese és hű szolgája lett egy egész küzdelmes életen keresztül; s amelyért annyit tett, hogy azt csak a késő generációk tudják majd igaz súllyal lemérni és méltóképen értékelni.

Kersch Ferencet nagyszabású kántorkönyve a *Sursum Corda*, az egész ország kántorainak és egyházzeneszeinek tanítómesterévé tette. Miséi, motettái ma is mintapéldái a tiszta egyházzéneknek.

Nem volna tiszta képünk Esztergom egyházi zenéjéről *Bogisich Mihály* v. püspök vonásainak mellőzésével. Kutató és felderítő munkájával a régi kódexekben eltemetett magyar egyházzenei multat nyitotta meg és tette kiadványaival részben hozzáférhetővé. (*Őseink Buzgósága*). Az *Országos Magyar Cecilia Egyesület* megalapításával és elnöki tisztjének betöltésével jelentősen hozzájárult egyházzének fejlődéséhez. A fejlődés szorgalmazása céljából léptette életbe Esztergomban a Szent-István napon délben tartott egyházzenei hangversenyeket is.

Kersch örökébe 1911-ben b. *Buchner Antal* lépett. A német cecilianizmus szellemében dolgozó széphírű zeneszerző, a *Kat. Kántor* megalapítója. 36 miséje, számos motettája és pályanyertes művei dicsérik hivatottságát és művészi képességeit. Sikeres egyházzenei hangversenyekkel szolgálta a helybeli egyházzenei igényeket és neves művészek felléptetésével emelte a város egyházzenei színvonalát. Hogy az esztergomi bazilika időközben mégis elvesztette irányító szerepét és a multtal szemben hanyatlást mutat, annak okát elsősorban talán az anyagi összeomlásban lehet keresni.

A *bazilikai énekkar* fenntartója a multban legnagyobb részben a főszékes-egyház volt, az Érsekség és a Káptalan hozzájárulásával. A gazdasági összeomláskor a székesegyház tőkéjének teljes elértéktelenedésével a fenntartás terhe a birtokaiban erősen megfogyatkozott Primáciára, illetve részben a Káptalanra hárult. A javadalmazás csekély volta ma már nem vonzza az arra érdemeseket a régen oly igen keresett énekkarba. Az utánpótlás igen gyér, minek következtében a kevésszámú és hiányos együttes csak nehezen és áldozatok árán igyekszik hivatását betölteni. Így is műsoron tartja Mozart Koronázási miséjét, több Witt, Griesbacher, Goller, Seyler, Kersch és számtalan Buchner-művet.

A székesegyházi énekkar liturgikus szerepében osztozik közel 10 éve a *szeminárium énekkara*, *Béres István* teológiai tanár vezetésével. A Bíboros Hercegrímás Öminenciája nagy előszeretettel viseltetvén a szigorúan komoly egyházi muzsika, de különösen a gregorián korális iránt, annak tökéletes művelése érdekében az esztergomi szemináriumban külön tanári állást szervezett, melynek hivatott betöltője Béres István. Énekkara ma Esztergomban az egyházzenei ideálok faklyavivője. Igazi mély átéltséggel és minden vonatkozásában tökéletes műveltséggel szoláltatja meg az ősi korálíst és a klasszikus polifonia nagy mestereit épígy, mint a modern magyar egyházi zene reprezentánsait. Néhány szerző neve álljon itt jellemzőül: Palestrina, Vittoria, Ingegneri, Menegali, Martini, Witt, Kersch, Demény, Harmat, Bárdos, Halmos stb. A vasárnapi és ünnepi Vesperások és a nagyobb, énekes szertartások valóban művészi élményt nyújtanak ezen kiváló énekkar közreműködésével.

Jól megalapozott egyházzenei kultusza van még Esztergomban a *Belvárosi plébániatemplomnak*. A mult század 60-as éveiben már szépen fejlett egyházi ének- és zenekara volt. Alapos készültsgű karmesterei és kántorai dicséretes buzgósággal szolgálták az egyházi zene szent ügyét. A német cecilianizmus mesterei itt is meleg otthonra találtak, mindamellett nem zárkózik el a modern, új magyar egyházzenei irány befogadásától. Mai énekkara 1924-ben alakult működvelő vegyeskar, a város középosztálybeli fiatalságából. Karnagy: Ammer J.

Tekintve, hogy az ifjúság a jövő, Esztergom egyházzenei életére szép jövő vár. Nevelőintézeteiben, különösen az e téren alapvető fontosságú Tanító- és Tanítónőképzőjében nagy gondnal és szeretettel kezelik az egyházi

muzsikát minden vonatkozásában. Itt kell megemlékeznünk dr. Pantol Márton volt tanítóképző-intézeti hittanárrol, aki az említett intézet kántorképzőjén nagy hozzáértéssel és buzgósággal vezette be az ifjú kántornemzedéket az új nyomokon indult magyar egyházzene szellemébe. Évenként rendezett egyházzenei hangversenyekkel a közönség nagy rétegében szerzett híveket az új törekvéseknek. Alig van nevelőintézete a városnak, ahol egy, vagy több diákénéknak nem állna a szent zene szolgálatában. Így töltekezvén az egyházi zene nemes, maradéktalan gyönyörűségeivel, Őseink Buzgóságának lesznek hordozói és kicsiny, de szilárd építőkövei a magyar egyházzene még dicsőbb jövőjének!

LÁSZLÓ M. CONSILIA NŐVÉR.

okl. egyházkarnagy.

Eger egyházzenei élete.

A »Magyar Athén« ősi egyházzenei viszonyairól és életéről nem sokat tudunk, mert — sajnos — aránytalanul kevés adat áll rendelkezésünkre s a török megszállás után okmányok sem maradtak fenn; azonban kétségtelen, hogy a XI. században Szent István által építtetett »Szent János« székesegyháznak már volt énekkara, mert enélkül az istentiszteleteket és szertartásokat nem végezheték volna azzal a fénnel és pompával, amely a püspöki méltósággal együtt jár. A török uralom utáni idők egyházzenei kultúráját a főszékesegyház hangjegytárában még ma is meglévő művek igazolják, melyek a XVII. és XVIII. század előkelő egyházzenei nivóját képviselik. Nagy lendületet vett a város egyházzenei élete Pyrker János László pátriárka érsek alatt, aki 1827-ben felépítve monumentális főszékesegyházát, új ének és zenekart szervezett Wildt Antal vezetésével. 1846-ban a Zsaskovszky testvérpár (Zsaskovszky Ferenc és Endre) veszik kezükbe Eger egyházzenei irányítását s működésük korszakot jelentett a magyar »Musica Sacra« terén. A Zsaskovszkyak vetették meg a mai kivételes értékű és becsű zeneműtár alapjait, mely csaknem 2000 darab egyházzenei művet tartalmaz, képviselve a klasszikus polifónia remekművein kívül, a hangszeres egyházi zene régi és újabb alkotásait, közöttük ma már csaknem feledés szamba menő magyar zeneszerzők egyházzenei szerzeményeit is. Az érseki főszékesegyházban 40 tagu fizetési együttes működik, melyhez a zenekart a helybeli 14. honvédgyalogezred és a város Zeneegyletének zenekarai szolgáltatják. Az énekkar az egyházi zenének minden válfaját műveli, lépést tartva a korrallal. Megemlítésre méltó még a főszékesegyháznak Pyrker érsek által adományozott és megalapított hangszertára is (Stradivári és Guarneri hegedű, Bodio viola, Serafino gordonka stb.). A főszékesegyház nagy orgonája hazánk egyik legmonumentálisabb orgonaműve, mely ércorkával méltóan szolgálja a magyar egyházi zene ügyét és dicsőségét. A főszékesegyház ének- és zenekarán kívül a ferencesek »Szent Klára« vegyeskara is szép eredménnyel működik.

SZALAY LAJOS

orgonaművész, karnagy,
városi zeneiskolai tanár.

A Musica Sacra Győrött.

A győri, sőt a messzi környék egyházzenei élete minden rezdülésében Halmos László zeneszerző életével és munkásságával azonos.

Halmos László a kitűnő karmester 1931-ben foglalja el a győri székes-egyházi karnagyi állást és ezzel döntő fordulat áll be nemcsak a győri Musica Sacrá-ban, de áldásos működése azonnal éreztette hatását az egész győri művészeti és kulturális életben. Példátlan szorgalma és sokoldalú, rendkívüli tehetsége rövid idő alatt nemcsak a »Schola Hungarica« vezetőjévé emeli, de már 1936 őszén a Frankfurt am Mainban tartott IV. Nemzetközi Egyházzenei Munkahétén az ott bemutatott műveivel valamennyi nemzet zeneszerzői előtt a legnagyobb sajtósikert is aratja, ami a komoly és szigorú német zene-kritikát tekintve egyedülálló eredményt jelent.

Halmos 1931 őszén alapítja meg a Győri Palestrina Kórust az egyházi zene speciális művelésére, amellyel azóta nemcsak a székesegyházi állandó gyakorlatot látja el, ami évi mintegy 80 szereplést jelent, hanem résztvesz a kórossal csaknem minden nagyobb ünnepségen és pompás keretet ad a katolikus gyűléseknek. Eddig 10 önálló templomi koncertet adott 80 tagú kitűnő templomi kórusával, amelyeken a legregibb egyházi zenétől a legmodernebbig egyaránt alapos és teljes áttekintést nyújtott az igazi egyházi zenéről.

1932 tavaszán, mint a Hittudományi Főiskola tanára, a teológusokból szervezi meg Halmos a gregorián ének szinte kizárólagos művelésére az azóta is hazánkban ily nemben egyedül álló Szent Gergely-férfikart, amely azonban nemcsak a szentmisek propriumát — néha az ordináriumot is — látja el állandóan, hanem az egyházi és világi, modern és klasszikus férfikari irodalmat is megszólaltatja időnkint. Bartóktól, Kodálytól épp úgy énekel, mint Lassustól és Palestrinától.

Ugyancsak 1932 tavaszán alapítja meg Halmos az azóta országos hírért Pacsirta-gyermekkart a győri Napközi Otthonok szegény gyermekeiből. A gyermekek repertoárja szinte beláthatatlanná bővül az idő folyamán. Készthelyen orgonaavatáskor püspöki misén már zenekaros misét ad elő, templomi és világi hangversenyt rendez, a Győri Szabadegyetemen, amelynek Halmos előadótanára, a népdalról tartott előadássorozatának illusztrálására garmaával ontja a magyar népdal és népi gyermekjátékdal feldolgozások gyöngyeit. Ünnepeken, koncerteken a legnagyobb sikerrel zengik az ártatlan gyermek-ajkak a modern magyar kórusirodalom kincseit — élén Kodály Zoltán műveivel. De ugyanekkor a székesegyházi gyakorlatban — nagyhét, feltámadás, Szent László-, Úrnap-körmenet, misék, stb. — a gregoriánének lelket megindító és a legszentebb zenének megtérítő megszólaltatói is a kis Pacsirták. Templomi koncerteken és számos ünnepségeken — pl. Csornán a Kat. Kör 75 éves jubileumán, Kultúrház-avatáskor Koroncón, faluzáskor Bácsán stb. — az egyházi zeneirodalom remekeit veszik ajkukra és követik a vezetőjüket, Halmos Lászlót, annyi szeretettel, mint amilyen odaadással foglalkozik ő velük, a város szegény, elhagyatott kis proletárjaival. A Rádió háromszor közvetített egyházi zenét a győri székesegyházból. Első ízben Halmos több iskolai kórus egyesítésével monstre előadásban gregorián-misét adott. Másodízben a Palestrina Kórus Palestrina-misét énekelt. Harmadszor a kis Pacsirták szerepeltek a mikrofón előtt Halmos zenekaros Pacsirta-miséjével.

Két éve vette át Halmos a Győri Ének- és Zeneegylet karnagyi tisztét. Azóta ott 120 tagú kitűnő kórust szervezett és olyan koncerteket rendezett, amelyek nemcsak, hogy fölrázták egész Győrt közönyéből, — ismételnie kellett,

két-három telt ház is kitelt az érdeklődő lelkes publikumból, ami Győrött egészen szokatlan jelenség — de országos visszhangot is keltettek. (Pl. a Magyar Népdalest, a Kodály-hangversenyek, a Halmos által szervezett Éneklő Ifjúság-koncert.) Ezzel a kiváló kórossal készít most elő az Eucharisztia tiszteletére hatalmas, nagyszabásúnak ígérkező jubileumi *templomi hangversenyt*.

Halmosnak a Palestrina Kórus által adott templomi koncertjei iránt általában rendkívül nagy érdeklődés mutatkozik meg. Egyházi műveiből összeállított szerzői estjét például — amelynek méltatója dr. Koudela Géza volt — 2000 ember hallgatta meg. Így aztán nem csoda, hogy a székesegyházi kótatár 7 év alatt több mint 1000 opusszal gazdagodott a templomi koncertek jövedelmének eredményeként.

Mióta Halmos László lett a Győregyházmegyei *egyházzenei szakfelügyelő*, a környező vidék egyházzenei gyakorlata is átalakul. Halmos kijár a falvakba, példát mutat, tanít, templomi koncerteket szervez, próbákra kijár, előadásokat tart, irányít, nevel és lassankint rátereli a helyes útra a Musica Sacra vidéki munkásait is. Levelezés útján — naponta átlag 15–20 tájékoztató levél fut be hozzá — gazdagítja és irányítja a távolabbi vidék művészeti életét is. Orgona-építéssel terén pl. jelentős eredmény mutatkozik felvilágosításai nyomán. Szakelőadásai következtében a Szent Vagy Uram népénektár lassankint bevonul az egész győri egyházmegyébe. Ma pl. már számos plébánián maga a pap tanítja a híveket és szorítja rá a kántorokat a Szent Vagy Uram énekeire. Minthogy a papság zenei nevelése Halmos kezében van, immár 6 éve oly ismeretekkel jön ki a Hittudományi Főiskoláról a teológusok serege, ami a legszebb ígért és biztosíték a Szent Zene általános megújulására. Falvakban, egész kicsiny helyeken is, ahol semmi nem volt, ma virágzó egyház-művészeti élet van.

A *pedagógus* Halmos egyre több muzsikussá tanítványa által lassankint oly erős, szerteágazó zenei érrendszer épül ki, amely a Dunántúl zenei életét előnyösen befolyásolja.

Csodálatos az, hogy ennyi sokoldalú munkásság mellett annyi időt tud szentelni istenáldotta tehetségének, alkotóművészetének gyümölcsöztetésére. Halmos garadával ontja a szebbnél-szebb kompozíciókat, a magyar Musica Sacra e legszebb ajándékait, amelyek immár külföldre is eljutván, világhírt szereznek a magyar egyházi zenének.

És a komponálás mellett még tud időt szakítani tanulmányok, cikkek, kritikák írására is. Meghonosítja a katolikus *kórosszavakat*. Sopronba is eljár pl. egy nagyobb művet betanítani és ő szóltatja meg Győrött, vidéken először Sik S. hatalmas Adventjét magávalragadó lendületű, döbbenetes előadásban. Ugyancsak ő próbálkozik először Győrben, mint az *Iskolánktól Nép művelés* előadója — dán mintára — a nyilvános énekórák megvalósításával.

Halmos, aki átmenetileg sok más énekkar (Győri Iparos Dalkör) vezetője és különböző egyesület előadója (Katolikus Kör, Katolikus Legényegylet) emberfeletti idő- és munkamennyiséget áldoz a Szent Zene ügyének. És mi, akik itt közelről szemléljük az ő, óriási akadályokkal (szűklátókörűség, közöny, irigység, intrika) vívott harcát és mégis hihetetlenül eredményes munkáját, hálás szívvel köszönjük meg őt a jó Istennek és azoknak, akik küldték nekünk, a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési és egyházzenei tanszéke kitűnő tanárainak.

Pécs egyházi zenéje.

Pécs városának fejlett egyházzenei kultúrája van. Egyházzenejének karakterisztikus vonása általában az *a-cappella stílus*. Templomai az orgonán kívül más hangszert nem ismernek. Bár a XVIII—XIX. századok koncertáló teátrális egyházi zenéje divattá lett Pécsen is a múlt században, de sohasem szertelen formában. A fennmaradt repertoár tanuskodik erről.

A Székesegyházi énekkar.

Ahogy a Mecsek alján fekvő városnak karakterisztikuma a gyönyörű dóm, úgy e város egyházi zenéjének jellemzője a *Székesegyházi énekkar*, melynek szoprán és alt szólamait 8—14 éves fiúgyermekek éneklik. Mikor boldogemlékű *Dulánszky* Nándor püspök az ősi dómot restauráltatta, az újjáalakított templomban új — a liturgia szelleméhez illő — énekkart is akart bevezetni. *Liszt* Ferenc, *Trefort* Ágoston hívták fel figyelmét a régensburgi egyházzenei reformtörekvésekre és a régensburgi dóm énekkarára. Döntő befolyással volt egy Régensburgba tett látogatása (1887), melynek alkalmával személyesen meggyőződött a hangszernélküli ének-zene hatásáról... elhatározta, hogy a restaurált székesegyházban elsősorban a Szent Gergely-féle karének, másodsorban a Palesztrina modorában írt többszólamú ének és az egyház approbált hangszere, az orgona fog alkalmaztatni.

Így született meg a *Székesegyházi énekiskola*, melynek rendeltetése lett, hogy 8-tól 14 éves fiúgyermekeket képezzen ki és alkalmazzon a liturgikus ének szolgálatában. Az intézet megszervezését udvari papjára, *Glatt* Ignácra bízta, kinek neve ismeretes a magyar egyházzene történetében és a magyar Cecília-egyesület létrehozásában. Kiváló zenepedagógiai hozzáértéssel és szaktudással kezdte meg az oktatást. Egy év múlva (1889) Gamberti bécsi nuncius pécsi látogatása alkalmával oly szép műsorral állottak ki, hogy a legszebb elismerést és dicséretet kapták. Mikor pedig 1891 június 22-én a restaurált székesegyházat nagy ünnepélyességgel felszentelték, attól kezdve annak állandó énekkara lett. Az egyházi zene kódexe: a *Motu proprio* készen talált itt mindent, amit előírt; a pécsi katedrálisban megjelenése előtt már 13 éve a nagy pápa által megkívánt ének volt a liturgia szerves része. Ma pedig — ötven év után — ugyanaz a szellem él az intézetben és él a katedrális kórusán. Tradícióitól sem ellenzéki hangok, sem háborús és forradalmi idők el nem tántoríthatták. *Glatt* Ignác jelölte meg és alapozta meg az irányt, a *Motu proprio* helyben hagyta és *Lajos* Gyula ezirányban vezette tovább az intézetet, modernizálta, repertoárját gazdagította, a növendékek létszámát felemelte. *Virág* Ferenc megyéspüspök, az intézet jóakarójának óhajára elkészítette a terveket az intézet kibővítéséről és ma már az ötvenéves jubileumra készen áll a stílusosan kibővített épület.

Az intézet növendékeinek létszáma 30. A férfiak teológusokkal kiegészítve 18 tagot számlál. Az intézetbe jóhallású és jóhangú 8—9 éves fiúgyermek nyerne felvételt. Az oktatás kezdők és haladók csoportjára osztva történik, melyet az intézet igazgatója végez.

A gyermekek nevelésének célja és módja megegyezik egyéb katolikus internátusokéval, de természetesen a célnak megfelelő módosításokkal.

Hogy megközelítőleg fogalmunk lehessen az énekiskola és így a székesegyházi énekkar nagy teljesítményéről, meg kell gondolnunk, hogy a Székesegyház gazdag liturgiájában kell mindenkor résztvenniök. Tehát az év minden vásár- és ünnepnapján az ünnepélyes mise minden előírt részét kell énekelniök a változó gregorián énekekkel együtt; továbbá az ünnepélyes officium részeit, így vásár- és ünnepnapok vesperásait, a nagyhét sötét zsolozsmájának

responzóriumait. Műsorát képezik: Palestrina, Orlando di Lasso, Gabrieli, Vittoria, Allegri, Croce, Hasler, Fr. Anerio, Fel. Anerio, Viadana, Galuppi, Pitoni, Haller, Vitt, Ebner, Mitterer, Goller, Griesbacher, Nesvera, Sychra, Welcker, Perosi, Kromolicky, Doeblér, Schroeder, Huber stb. miséi és motettái; Renner, Vas (Vajdits), Kersch, Deák-Bárdos stb. motettái. Ritkán fordul elő, hogy egy év alatt egy mű kétszer kerüljön műsorra.

Egyébként ez az ötven év óta fennálló és csakis a liturgia szolgálatában működő énekkar természetesen ráüti az egyháziasság bélyegét a város többi egyházi énekkarára is. Nincs templom Pécsen, ahol instrumentális ének szerepelne a liturgiában. Nem férne meg a városnak immár ötven éves tradíciójával.

Egyéb templomi énekkarok.

Természetesen a város minden plébánia templomának van megszervezett ének kara.

A belvárosi plébánia ének kara a *Pécsi Karénekegyesület*, vegyes kar. Karnagya Vadas Gábor, városi zenetanár. Kiváló hanganyaggal rendelkező, ötven tagból álló ének kar. Műsorán a Harmonia sacrán kívül többek között Aiblinger, Rheinberger, Frank C., Kromolicky stb. művei szerepelnek.

Az Ágoston-téri templom ének kara a *Szent Ágoston*-ról nevezett vegyes kar, mely a vásár- és ünnepnapok ünnepélyes miséjén éneklí az előírt liturgikus részeket. Karnagya Petrovits István. Templomon kívül is szereplő lelkes együttes.

A ferencrendiek templomának ének kara a kormányzódíjas *Szerafi Kórus*, hetven tagból álló vegyeskar. Karnagya Ágocsi László. Hanganyaga kitűnő. A Harmonia sacrán kívül klasszikus műveket is ad elő.

Meg kell még említenünk az irgalmasok templomának *Szent János* ének karát, valamint a *Mindenszentek* templomának ének karát, mindketten igen szépen fejlődnek.

Külön fejezetet érdemelnének a középiskolák ének karai. A kitűnő karvezetők: Nyolcas Ipoly (ciszt. gimn.), dr. Szilárd Leó (Széchenyi reálisk.), Horváth Mihály (Pius gimn.), Tóth Aladár (Leány gimn. és női tanítóképző), Lomoschitz Pál (Tanítóképző) szembetűnő munkát végeznek. A magyar kórus-művek rendszeres ápolása mellett klasszikusok is szerepelnek műsoraikon. A hozzáértés és ügyszeretet nagy gárdát fog nevelni, mely gyönyörűségét leli majd a Musica Sacrában.

A Pécsi Székesegyházi Énekiskola 50 éves jubileuma.

A pécsi ünnepi hét keretében június 6-án, pünkösd hétfőn ünnepli a Székesegyházi Énekiskola 50 éves jubileumát. Az ünnepség főpapi miséből, arcképleplezésből, díszközgyűlésből és a jubiláló ének kar hangversenyéből áll.

Ötven éve él ez az intézmény és neveli évről-évre az Úrnak apró dalosait. Az ötven év alatt több mint 300 fiúgyermek nyert az énekben oktatást és ezek szerte szét az országban látták és részben látják ma is hasznát annak, amit gyermekkorukban, 4—5 éven át felszívott érzékeny gyermeklelkük.

Kultúrtelejesítmény ez az intézet részéről. Habár az intézet internátus, melynek kis lakói napról-napra végzik elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányaikat, e tanulmányok mellett oly értéket, tudást kapnak, milyent sem

középiskolák, sem egyéb internátusok nem adnak e csonka hazában. Csak ők tudják, kik valaha itt laktak, hogy 4—5 év alatt mit eredményezett számukra az életben. Bárhol is helyezkedtek el: ekeszarvánál, műhelyek zajában, irodák aktái között, kórusok orgonapadjain, oltárlepcsőjénél vagy operaház deszkáin, mindegyikük érezte, hogy valami többlet van a lelkében, valami nagy érték, melyet csak azok tudnak nagyra értékelni, akik birtokában vannak.

De nemcsak kultúrteljesítmény az Énekiskola ötvenéves működése, hanem Isten dicsőségének és az egyház nagy ügyének: a liturgikus éneknek ápolása és szolgálata is. A Motu proprio-t megelőzve az egyház ősi tradícióinak megfelelően fiúgyermekeket nevelt az ősi dóm kórusának, hogy az egyház sajátos énekében: a Gregorian énekben, valamint a klasszikus polifóniában és approbált modern kompozíciókban dicsőítsék az Istent, szolgálják a szent liturgiát a hívek áhítatának növelésére. Nincs még egy intézmény hazánkban, mely ily nagyszerű missziót teljesített volna a liturgia és az egyházi ének szolgálatában.

Ezért most az ötvenedik év végén Virág Ferenc pécsi püspök nagy örömere összehívja az intézet vezetősége volt növendékeit június 6-ára, pünkösöd hétfőre, hogy egybegyűjtve a nagy sereget örvendjenek az 50 év dicsó multján és felidézzék legszebb emlékeiket, másrészt jelenlétükkel buzdítsák a jelen- és utókort a nagy és fenséges feladatra: tradíciókhoz híven ápolni a musica sacrát.

Bár az intézet a feltűnést sohasem kereste, csendben végezte feladatát mindenkor. Nem járta a városok pódiumát, hogy hangversenyekkel felhívja a közvéleményt, nem is tehetette a nagy elfoglaltság miatt, mellyel az ősi katedrális gazdag liturgiája, officiumai, körmenetei megterheltek, most mégis — 50 év sikeres munkája után — minden egyházzenei egyesülethez, énekkarhoz, minden magyar muzsikussal testvérrel azzal a szeretetteljes meghívással fordul, hogy jöjjenek ünnepelni a helybeli dalosegyesületekkel, egyházi énekkarokkal, Pécs szab. kir. város közönségével együtt egy 50 éves magyar intézményt és egyházi énekkart. Isten hozzon minden jóbarátot.

MAYER FERENC

énekiskolai igazgató,
székesegyházi karnagy.

Szeged egyházi zenéje.

Írásbeli bizonyítékok, melyek az egyházi zene ápolásáról Szegeden tanuskodnak, a XVIII. század elejéig nyúlnak vissza. A város szívében emelt Szent Demeter templom kórusán működött az első belvárosi egyházi énekkar, melyet Niedermayer Antal tanítóképző intézeti ének- és zenetanár 1901-ben szervezett, majd Naszády József, Geyer Béla, Mayer Antal és Csomák Elemér fejlesztett tovább. A Szent Demeter templom helyén épült fel az 1879. évi katasztrófális szegedi árvíz 50. évfordulójára elkészült Fogadalmi templom, a csanádi egyházmegye püspöki székesegyháza. A *Fogadalmi székesegyház* Szeged város egyházzenei életében vezetőszerpet játszik. Hatalmas orgonája nemcsak az országban első, de egész Európának egyik legnagyobb és legművészibb hangszere. *Csomák Elemér* és e sorok írója 40 tagú állandó énekkarral látja el a székesegyházi nagymisék zenei részét, rövid nyári szünetről eltekintve minden vasárnap és ünnepnap, a nagyobb ünnepeken zenekarral. Kivételt csak az ádvent és nagyböjt vasárnapjai képeznek, amikor a Hittudományi Főiskola énekkara *Kaposy Gyula* vezetésével gregorián korálist és a cappella műveket adnak elő, továbbá nagy ünnepek és a nagyhét szertartásai, melyek-

nek nagy részét szintén ez az egyre magasabb fokra emelkedő énekkar látja el. A székesegyházi énekkar nagy repertoárral rendelkezik, túlnyomórészt magyar szerzők műveiből (Dohnányi, Demény, Harmat, Balog, Bárdos, Beliczay, Deák-Bárdos, Kersch, Kereszthy, Mosonyi, Szentgály, Vavrincez), akik között többször találkozunk szegedi szerzők (Király-König, Antos, Ráday, Szögi) nevével, különösen az évtizedek óta itt működő, termékeny Király-König Péterével. Állandóan működő énekkar találmunka még a felsővárosi plébániatemplom kórusán, melyet *Török Mihály* vezet, továbbá a Jézus-társasági Atyák kápolnájában, *Mayer Antal* vezetésével. Alkalmilag az alsóvárosi és rókusi kórusokon is felcsendül a karének.

Tevékenyen kiveszi részét az egyházi zenéből a szegedi kat. tanítóképző intézet énekara is, melyet szintén *Kapossy Gyula* vezényel. Meg kell emlékezni még a városi kegyesrendi gimnázium kitűnően vezetett, mindig szépen szereplő s még egyre fejlődő énekkaráról, továbbá a Fogadalmi templomban tartott diákmisék énekeiről, melyből példásan emelkedik ki a Szent Imre polgári fiúiskola ifjú gárdája. Magyar egyházi énekeink gyakorlását az alsó és középfokú iskolákban tartott heti egyházi énekórák biztosítják, a félvélenként előre megállapított egységes énekrend alapján.

Az e sorok írójának vezetése alatt álló kormányzódíjas és aranyérmes *Szegedi Dalárda és Oratórium Egyesület* állandóan foglalkozik egyházi vagy egyházi tárgyú művek előadásával; ez a vegyeskar adta elő a Fogadalmi templom felszentelése alkalmával a budapesti Palestrina-kórusral Dohnányi pályadíjnyertes Szegedi Miséjét 1930-ban, ugyanaz évben a budapesti bemutatóhangversenyen, továbbá önállóan is a felszentelés első évfordulója alkalmával, azonkívül két ízben előadta Liszt »Szent Erzsébet legendája« c. oratóriumát és a Haydn »Évszakok«-at. Ezeket az előadásokat a Rádió is közvetítette. Liszt »Krisztus« oratóriumából is mutatott be Szegeden részleteket több ízben, legutóbb pedig tisztán egyházi művekből álló a cappella hangversenyt rendezett, melyet meg is ismételt.

Végül említsük meg, hogy a fogadalmi templomban tartott orgonahangversenyek alkalmával is állandóan műsoron szerepelnek magánénekre vagy énekkarra írt egyházi művek, nemkülönben a katolikus körök és egyesületek által rendezett adventi és nagybójtai kultúrdélutánok, valamint alkalmi előadások műsorán.

ANTOS KÁLMÁN.

A székesfehérvári egyházmegye egyházzenei jelene.

Hóman—Szegfű: Magyar Történetében (I. kötet, 190—191. oldal) olvasható a cluny-i reformmozgalom nagy hatása, mely Szent István király egyházi berendezkedését sokban meghatározta. A szent király személyes viszonyban volt Szent Odiló apáttal, a X. század eme nagy reformmozgalmának megindítójával és egyházi munkatársai is nagyrészt a cluny-i bencés reformmonostorokból kerültek ki. Többek között Szent Wolfgang, Szent Adalbert és Szent Gellért is.

Szent István városa és egyháza méltó maradt a szent király hagyományaihoz és ma is azoknak az eszméknek ápolója, melyek a cluny-i reform mozgatói voltak. *Shvoy Lajos* székesfehérvári püspök kormányzása legelejétől kezdve tudatos és célirányos munkával vette kezébe a musica sacra nagy ügyét. A megyéspüspök, akinek szinte személyes szívügye lett az egyházi

muzsika, az első volt a hazai főpásztorok közül, aki hivatalosan elrendelte egyházmegyéjében a »Szent vagy Uram« népének-tár használatát.

1927-től évenként *kántorképző kurzusokat* rendeztetett, melyeken elismert szakteknintéyek vezetése mellett tökéletesíthették magukat az egyházmegye törekvő kántorai a liturgia és egyházi zene egyes tárgyiban. Ezek a nagyszerű tanfolyamok pillanatnyilag anyagi okokból sajnos szünetelnek ugyan, de hatásuk ma is érezhető lépten-nyomon az egyházmegyében.

A kántor-kurzusok helyébe léptek az *egyházmegyei éneknapok*, melyek az egyházmegye egy-egy részének egyházi karait gyűjtik évenként egybe. Az első ilyen éneknap 1932. augusztus 28-án volt Máriaremetén. Sorban következtek ezután Csákvár, 1933. június 5-én, Sárbogárd, 1934. május 21-én, Budafok 1935. június 10-én és Mór 1936. május 21-én. Mind megannyi fényes ünnepe a musica sacra ügyének. Ezeken az éneknapokon hallottuk a képzett városi karok mellett a *kis pusztai gyermekkarokat*, árvalányhajás falusi legények, magyarruhás leányok nagyszerű együtteseit. Szinte gombamódra nőttek ki a magyar kultúrtalajból egy ilyen éneknap kapcsán az egyházi énekkarok, a legelhagyottabb vidékeken a legkisebb falvakban, sőt pusztákon is.

De a kántorok és énekkarok képzése mellett nem feledkezett meg a körültekintő főpásztor papjainak megfelelő képzéséről sem. Ezért az egyházmegye egyik teológusát a XX. század Clunyjébe, egyenesen Beuronba küldötte, ahol 4 évig élhette bele magát a liturgia és korális kultúra mélységeibe. Hazatérve 1936-ban kinevezte a székesfehérvári szeminárium liturgika és korális tanárává. Így módot nyújtott az egyházmegye ifjú papságának arra, hogy intézményesen és alaposan képezhesse magát a liturgika és korális papok számára oly fontos tárgyiban.

Az 1934. június 20-tól 22-ig megtartott egyházmegyei zsinat végül törvényekbe foglalta az addig végzett egyházzenei munkát, melynek irányítására egyházzenei igazgatót nevezett ki. A zsinat kimondotta, hogy a pápai egyházzenei rendeletek alapján áll és azoknak megvalósítására sürgeti egyházi énekkarok felállítását. Ma már mondhatni minden második-harmadik plébánián van templomi énekkar az egyházmegyében, néhol több is egy plébánia területén. Sürgeti a zsinat a gregorián korális terjesztését. Ma már mindenfelé énekelnek nemcsak énekkarok, de a nép is koralist. Az egyházi ének iskolai tanítását ugyancsak a zsinat szabályozta. Hitvallások iskolákban kötelező heti egy óra egyházi ének. Nem hitvallások iskolákban minden hittanórán 10 perc fordítandó a hitoktató által az egyházi ének tanítására és gyakorlására.

A *kántorkérdés* intézményes megoldása is megtörtént a zsinat határozataiban. Az egyházmegyei hatóság kántorvizsgáló és képesítő bizottságot állított fel, melynek tagjai az egyházmegyei főtanfelügyelőn és egyházzenei igazgatón kívül két egyházi és két világi, a liturgiában és egyházzeneben jártas férfi. Ez a bizottság bírálja meg a kántori állásra jelentkezők tudását és közülük hármat terjeszt fel a megyéspüspökhöz, aki ennek a jelölésnek alapján nevezi meg azt a három pályázót, akik közül az illetékesek megválasztják a kántort. A bizottság képesítést is adhat az egyházmegye területére olyanoknak, akiknek kántori oklevelük nincsen.

Legújabbban munka alatt áll az *egyházzenei szakfelügyelet* szabályozása is.

Így dolgozik a székesfehérvári egyházmegye az egyházi zene szent ügyén, az országalapító szent király példájára, az eucharisztikus Király nagyobb dicsőségére.

NEMÉNYI LAJOS
teológiai tanár.

Vác és egyházmegyéje.

Az egyes egyházmegyéikben az egyházi zene szempontjából természetes, hogy a székesegyházaknak kell útmutatóul szolgálniuk. A székesegyházak kórusairól kell mintegy szétsugározni a »musica sacra«-nak. Hogy ez a szétsugárzás mennyire, milyen messze, milyen mélyen hat, az természetesen a szereplő erők rátermettségétől, tudásától és megfelelő anyagi áldozatoktól függ, annál inkább, mert az egyházi zene különösen az utolsó két évtized óta hatalmas lendületet vett. Lelkes egyházi zeneszerzők mellé lelkes előadók csoportosulnak, hogy istenadta tehetségüket, tudásukat az Ő szolgálatának szenteljék.

A váci székesegyház kórusán is régóta működtek énekesek és zenészek. A kórust a kántor-karnagy tanította és vezette, aki teljesítette két templomban és három városrészben az összes kántori teendőket, mindezekben kívül orgonált s közben dirigált a székesegyházban a vasár- és ünnepnap i káptalani és püspöki miséken és az összes szertartásokon. 1920-ban a megyéspüspök úr a székeskáptalannal egyetértve szétválasztván a karnagy i és kántori teendőket, önálló karnagy i állást szervezett és erre az állásra *K. Pikéthy Tibort*, a Nemzeti Zenede tanárát hívta meg. Így 1920. óta külön karnagy végzi az istentiszteletek ú. n. művészi részét és két kántor a kántori teendőket. Ez a megoldás nagy lépés a kórus fejlődésében, de még nem befejezett, mert nincs külön orgonista s ez igen megnehezíti a karnagy munkáját, mert orgonálni is ugyanakkor egyszerre dirigálni — különösen egy bonyolultabb művet — semmiképen sem lehet az előadás előnyére. Ezt a néha kockázatos munkát a kórustagok a karnaggal egyetértve tölök telhetőleg iparkodnak minél tökéletesebben megoldani. Bizonyos alkalmakon a kispapok mindjobban fejlődő énekkara dr. *Pongrácz Elemér* theol. tanár vezetésével Gregorián énekekkel szerepel és ugyancsak ők énekl i a vesperásokat a szigorúan előírt módon. A székesegyház kórusának hangjegytára aránylag eléggé gazdagnak mondható, de sajnálattal kell megállapítani, hogy a hangjegyeknek túlnyomó része elavult, a mai igényeknek már meg nem felelő, az egyházas szellemet sokszor nélkülöző, hasznavehetetlen kézíratos művek, melyek inkább kortörténeti szempontból, de feltétlenül kegyelettel megőrizendők. Az utóbbi években a hangjegytár néhány értékes művel szaporodott és igaz, lelki örömünkre műsorunkra került Goller, Rheinberger stb. nem egy miséje, offertórium a és egyéb műve.

A zenekar — megfelelő erők híján — egyelőre szünetel, de a megerősödött énekkar annál lelkesebben működik. A székesegyház hivatalos énekkarán kívül dr. Kovács Vince kanonok-plébános kezdeményezésére *Gergely Ferenc* kántor egy másik vegyeskarr szervezett néhány év előtt, amelyben lelkes műkedvelők igen szép eredménnyel fáradoznak az egyházi ének terén. Ez az énekkar a vasárnapi déli szt. misén szerepel és szépen fejlődik. Városunkban az egyházi zenének különösen lelkes híve dr. *Varázséji Béla* prelátus-kanonok.

Az egyházmegye területén több helyen, de különösen a nagyobb helyeken, (Kecskemét, Szolnok, Újpest, Rákospalota, Rákosliget, Cegléd stb., stb.) a lelkes kántor-karnagyok kiváló nívós énekkarokat szerveztek és vezetnek. Szolnokon *P. Szabó Polikárp* ferences-plébános nagy és kiválóan értékes zenei munkálkodása maradandó nyomot hagy a város zenei életében.

A népében is nagy a haladás az egész egyházmegye területén. Különösen az ifjabb, lelkes kántortanítói testület elismerésszerű módon teszi magává a kor haladó és purifikáló egyházzenei megmozdulását. Az a reneszánsz, melynek élén Harmat Artúr, Bárdos Lajos és lelkes munkatársai állanak,

lassan, de biztosan nyilvánul és érezhető már a kisebb falvakban is. Nem az újítás vágya, hanem Isten nagyobb dicsősége a mozgatóerő; ez előtt az erő előtt pedig elismerő tisztelettel kell meghajolnunk. *)

K. PIKÉTHY TIBOR,

püsp. székesegyházi karnagy,
zeneiskolai igazgató.

Veszprém egyházzenei kultusza.

Veszprém város egyházzenei kultusza abból a tényből fakad, hogy püspöki székhely, amelynek *székesegyházában* imádkozó káptalanját az egyházi törvények kötelezik az ünnepélyesebb istentiszteletre, amelynek pedig lényeges alkotó eleme az ének. A mindennap tartandó énekes szentmise, az ünnepélyes szentmisék és szertartások állandó kórust kívánnak. Ezt az állandó kórust a megyéspüspök és székeskáptalan hívta létre és tartja fenn ma is, egyetlen célja a nagy és ünnepélyes misék kórustszolgálatának ellátása. A meg-alapításkor az idegenből hozott zenészek (cseh, német) adták meg a kórus zenei irányát, akik azóta lassan kihaltak ugyan, de az a zenei irány, amelyet idegen-ből hoztak tovább él és nem engedi meg az új megreformált katolikus egyházi zene elveinek és szellemének teljes érvényesülését.

Az egyházi zene másik tényezője Veszprémben a *B. Margit énekkar*, amelyet Kecskés Lajos kántor alapított 1931-ben és azóta is vezet. Célja az egyházi zene művelése. Vegyeskar, amely kb. 40 tagból áll, mind jóhangúak és majd mind zenei képzettségűek. Így minden eszköze rendelkezésre áll, hogy szolgálja és irányítsa a város egyházzenei kultuszát. Sikerekre is tekint már vissza, a Rádió két alkalommal kapcsolta egyházzenei műsorát. Szelleme annak az új magyar egyházzenei iránynak felel meg, amelyet ma »Szent vagy Uram« névvel fémjeleznek, amelyet a »Magyar Kórus« hívott újra életbe. Ennek az iránynak megvalósítója és propagálója az egyházközség B. Margit énekkara. Sajnos, hogy amatőr énekkar lévén, nem vállalhat állandó szolgál-latot a kóruson, ahol a nagymisék szolgálatából is ki van zárva, mert anyagát a magyar egyházi zenéből meríti, amely nagymiséken, lévén ott kötelező a latin hivatalos szöveg, nem előadható. Egyébként mindenben az egyházközség szolgálatára áll.

Harmadik tényezője a veszprémi egyházzenei kultusznak a *püspöki papnöveldé* növendékeinek énekkara, amely 44 tagból áll. Működésének egyetlen célja a székesegyház szolgálata, amelynek kórusán átlag havonta egyszer szerepelhet, ellátván az ünnepélyes nagymise kórustszolgálatát. Maradék nélkül megvalósítja a X. Pius által inaugurált egyházi énekeireformot. Műveli az egyház hivatalos énekét a korálist, amelynek éneklési módjában követi a bencés-kongregációk (Beuron, Solesmes) által felállított példát. Mellékesen műveli a klasszikus polifóniát is, Palestrina, Vittoria stb. műveit betétként alkalmazza a nagymiséken.

Nem szabad megelégedeznünk Veszprém két világi zenével foglalkozó énekkaráról, a királydiás dalegyesületről és az iparos dalárdáról (karnagyuk Gaál Sándor), melyek bár világi zenével foglalkoznak, de ünnepélyes alkalmakkor mindig szívesen állanak az egyházi zene szolgálatába, egyházi zeneszámokkal, amelyekből épp ezért bőséges repertoire-juk van.

DR. ANT Y ILLÉS.

teológiai tanár.

*) Ha ebből a cikkemből bárki, bármi kimaradt, elnézést kérek, mert az idő rövid-sége miatt lehetetlen volt bővebb adatokat szerezniem.

BEMUTATÓK AZ OPERAHÁZBAN.

POLDINI EDE: HIMFY.

Poldini Ede, a »Farsangi lakodalom« nagyhírű zeneszerzője, svájci magányából úgyszólván kótalaponként küldte el magyar szívének őszinte érzéseit: a »Himfy« partitúráját. Közel tíz éve várt már a magyar zenevilág erre a műre.

A darab valódi magyar életet és levegőt lehel. Mohácsi Jenő szövegkönyve Kisfaludy Sándor szerelmi történetét és korát varázsolja elénk. A mesét a Balaton regényes vidéke, a bécsi Eszterházy-bál és a francia Draguignan kisvárosi milliője foglalja keretbe. Mindegyiknek középpontjában egy-egy női alak áll: a magyar Szegedy Róza, a bécsi táncművésznő Medina és a párisi költőnő, D'Esclapone Caroline. Kisfaludyt szíve tántoríthatatlanul első szerelme, Róza felé vonja, akitől csupán rágalom tudta egy időre elszakítani. A »Kesergő szerelem« sóvárgó, vágyakozó sorai ott születnek meg előttünk a színpadon.

Színes figurákat találunk a cselekményt kísérő alakok között is. Splényi öregedő, féltékeny, markáns gárdakapitánya, a ragyogó Eszterházy Miklós herceg, a jóságos Szegedy prépost, a kedves kis Pannika, a pompás humorú Vizkelety, mind egymástól elütő élettel teli figura. Kár, hogy e plasztikus alakok nem tudnak eléggé érvényesülni a lazán szövött mese keretében. Az egyes felvonások és jelenetek egymáshoz fűzése nem elég szerves. Szinte függetlenül állanak egymás mellett, anélkül, hogy egymásból folynának s az egyes részek bármennyire is kedvesek és szépek, a színpadi cselekmény a szűkséges drámai feszültséget érezhetően nélkülözi. Ez természetesen a darab hatóerejét erősen csökkenti.

Kétségtelen, hogy a zeneszerzőnek sokkal könnyebb lett volna a feladat megoldása, ha a szövegkönyv drámai feszítő ereje jobban illethette volna. Poldini Ede munkája a legválasztékosabb eszközökkel megírt magas nivójú magyar zeneköltészet, az őszinte tiszta magyar invenció kifinomult kifejezése. Zenei elképzeléseinek kivitelezése mesteri kezekre vallanak. A zeneszámok öntudatosan eldobják maguktól az olesó hatáskereső momentumokat úgy, hogy a nagyközönségre való közvetlen és gyors hatásra nem is igen lehet számítani. A művet alaposan ismerni kell ahhoz, hogy értékét felbecsülhesse a hallgató. A szüreti kórus, Róza belépője, Himfy-Róza duettje, a Himfy-Medina-duett, a kesergő szerelem dala kétségkívül el fognak érkezni a magyar operalátogató közönség szívéhez. Azonban a szöveg sok hasonló jelene sok azonos hangulatú zenére inspirálta a szerzőt, melyek külön-külön bármely szépek is, néha farsztoán hatnak. Néhány zártabb ária és zeneszám mellett a zene a »végtelen melódia« felé hajlik. A hangszerelés mesteri, talán néha kissé hangos.

A szövegkönyv előbb említett hátrányai a rendezőt is nagy feladat elé állították. Az a körülmény, hogy minden felvonás magja tulajdonképpen egy-egy szerelmi duett, melyet a többi színpadi történés csak foglalatként keretez, könnyen ez utóbbi »túlrendezésére« csábíthatta volna a rendezőt. Rékai András kitűnően oldotta meg feladatát. Ez a zseniális stílusművész pezsdülő élettel telítette meg a színpadot, mely mindig tarka, színes, hangulatos, de soha sem túlzott. Munkáján megérzett a mélyreható tanulmány, mely a mű korának hangulatát stílusosan és maradéktalanul hozta felszínre. A zene átélése nyomán a szerző és rendező elgondolása tökéletes összhangba olvadt. A Szegedy-kúria nemes magyar hangulatának beállítása, a fényes Eszterházy-bál bravúros megoldása, a draguignani kispolgári miliő holdsugaras romantikájának színre dolgozása a legmagasabb rendű rendezői művészet, mely méltán vívhatta ki nemcsak a szerző őszinte elragadtatását, hanem a közönség elismerését is.

Fülöp Zoltán díszletei hatalmas méretű, színes, gyönyörű levelezőlapok, a fiatal művész legkiválóbb színpadi megoldásai között foglalnak helyet.

A szereplők közül a darab hőseit ábrázoló *Pataky Kálmánt* illeti meg elsősorban az elismerés. Fárasszó, igen nagy szerep a Himfy, szokatlanul sok az énekelni való benne. Remek tenorján édesen áradtak Poldini melódiái. Éneken és játékokban méltó partnere *Rigó Magda* finom, előkelő Szegedy Rózája, *Hámory Imre* kedves, mókás, üde Vizkeletyje, a zengő hangú *Székely Mihály* Szegedy prépostja. Kitűnő *Maleczky Oszkár*, mint Splényi gárda-kapitány. Bájos jelenség *H. Tamás Ilonka*, mint Caroline, Orosz Júlia, mint Medina, *Szabó Ilonka* Pannikája és *Szilvásy Margit*, mint Desclaponené. De a kisebb szerepek alakítói: Lendvai, Kóréh, Vitéz, Sárdy, Mally, Dósa, Jeney, Horányi, Egy is a legjobbat nyújtották. A *Harangozó Gyula* által tervezett és betanított pompás táncokban kitűnt Bordy Bella és Kőszegi Ferenc.

Az énekkar és a *Berg Ottó* által vezetett zenekar is ugyancsak kitett magáért.

Minden reményünk megvan arra, hogy Poldini mester új operája a közönség széles rétegeiben állandó érdeklődésre tarthat számot. A.

MILHAUD: FRANCIA SALÁTA.

Operaházunk nagy sikerrel mutatta be Darius Milhaud-nak, a modern francia zene egyik legismertebb képviselőjének »Francia saláta« című kis énekelt balettjét. Csupa összevisszaság ez színekben, mozgásban, éneken, zenekarban, az egész stílusban s mégis mulattató és izlésekes összehatás alakul ki belőle. Jellegzetes kis példája annak a nagy reakciónak, amely ma az új színpadi zenében az irodalmi világnézeti elemekkel annyira túlterhelt romantikus opera ellen megnyilvánul. Nem akar egyebet, mint egy kis órára elszórakoztatni, valóban csak színházat játszani s ezzel jólesően kikapcsolni a hallgatóságot a mindennapi élet gondjaiból. Így tér vissza Milhaud is a színház, mint abszolút játék eredeti eszményéhez. Ez a színház egy saját maga teremtette világ, amely az életet egy varázstükörben vagy tréfás torzító tükörben ábrázolja, így tudatosan olyan légkört teremt a színpadon, amilyen az életben nem található. Az egész cselekmény két szerelmes pár körül folyó tréfás mókákkal és neveltető bonyodalmakból szövődik, akiket az öregek el akarnak egymástól választani. De hiszen nem is a szöveg itt a fontos, hanem a pompás koreográfia, amely a zenében rejlő táncos gesztusokat plasztikusan szemlélteti. Ezek a gesztusok mindenkor megmaradnak a francia könnyedség és játékoság területén, úgyhogy épen nem érezzük stílus ellenesnek az ugyancsak játékos, hol groteszk, hol csúfondárosan szentimentális énekszólamokat, amelyeket a táncosok helyett a zenekarban énekelnek. Zenei szempontból ilyen fajtájú művel szemben nem is támaszthatunk nagyobb igényeket. Mindenkor megmarad a szerző alkotó erejének határai között, amely az ilyen táncos területeken érvényesíti legjobban mind a régi, mind a legmodernebb táncokból merített könnyed, változatos ritmikáját.

A kis balett sikerét talán legnagyobb részben *Harangozó Gyula* kitűnő koreográfiájának köszönheti, aki az egyik főszerep alakításában is remekelt. Mellette *Vera Ilona* és *Szalay Karola* nagyon kedvesek és tehetségesek. *Zsedényi, Csányi, Brada, Kőszegi, Sallay* a kitűnő férfi-táncosgárda legjobb erői. Az énekszólamokban *Szabó Ilonka, Tamás Ilonka, Laurisín, Maleczky, Somogyi, Toronyi* és *Komáromy* jól eltalálták a groteszk alaptónust. Az egyszerű, világos rajzi, stilizált díszletek, a napsugaras nápolyi táj stílusos keretbe foglalták a nagyon ügyesen, mulattatóan rendezett friss, mozgalmass cselekményt. A zenekart *Rubányi Vilmos* nagy körültekintéssel vezette.

P. M.

ESEMÉNYEK A HANGVERSENYÉLETBŐL.

IFJÚSÁGI ÉNEKKAROK HANGVERSENYE.

Az iskolai énekkortatásnak volt az ünnepe és diadala az április 26-iki »Ifjúsági énekkarok hangversenye«. A magyar muzsika és a legtisztább művészi értékű stílusok három lelkes híve és harcosa *Fejér Ágnes* (a »Salvator« róm. kat. tanítóképző tanára), *Markóczy Irén* (az I. Koronaőr-u. polg. leányiskola tanára) és *Preisinger László* (a X. áll. Szt. László gimn. és a X., Liget-u. polgári fiúiskola tanára) vállalkoztak erre a nehéz és nemcsa feladatra, mellyel megmutatták azt, hogy minél értékesebb a műalkotás annál közelebb fekszik a gyermek lelkéhez. A nehézségek leküzdése is egyenes arányban áll a művek művészi értékével. Hitetlenül mentünk el a hangversenyre, gondolva azt, hogy *Kodály* monumen-tális kórusát, a »Jézus és a kufárok«-at egy gyerekkartól csak százalmas elő-adásban hallhatjuk, mivel az még a felnőtt karok számára is »kemény dió«. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy tévedtünk. Az előadás nemcsak a gyerekkari teljesítmények csúcspontja volt, hanem egyúttal a »Jézus és a kufárok«-nak is kitűnő előadása. Az edeshangú leány- és fiúcsapat átérezte a mű mélységét és biztosan énekelt annak legnehezebben legyőzhető szövegeiben is. Miért? Mert az igazság és az igazi művészet a gyermek legmélyebb kincse. És mert olyan vezetőik vannak, amilyen *Preisinger László*, aki a »Jézus és a kufárok« egyesített kórusát vezényelte, *Markóczy Irén* a leánykarok dirigense és *Fejér Ágnes* nővér. A műsor másik szenzációs száma *Kodály* »Lengyel László játéka«-a volt, melyet a magyar ruhába bújtatott csizmás kis legények a X. kerületi Liget-u. polgári fiúiskola tanulói énekelték láthatólag és hallhatólag nagy passzióval, *Preisinger László* vezényletével. Még egyéb *Kodály*-kórusok, továbbá *Bartók*, *Vásárhelyi* művek, valamint *Palestrina*, *Lassus*, *Schütz* és *Händel* motetták és madrigálok szerepeltek a műsoron. Emelkedett lélekkel és megizmosodott optimizmussal távoztunk a hangversenyről.

BÖSZÖRMÉNYI NAGY BÉLA ZONGORAESTJE.

Böszörményi Nagy Béla, a Zeneművészeti Főiskola fiatal tanára, Dohnányi mesteriskolájának a neveltje. Meg is látszik a játéknak. A nagyvonalúságnak, az előkelő könnyedségnek, a természetességnek ugyanaz a szelleme árad a játékból, amely mesterének zongorázását teszi olyan utolérhetetlenül közvetlenné és meggyőzővé. Igen jófajta zongorás. Technikája minden nehézség legyőzésére módot ad. Beethoven *Diabelli* variációjának lenyűgöző előadásával — mely az est kimagasló száma volt — megmutatta azt, hogy nagy feladatok megoldására hivatott. Kisebb számaiból is sok finomságot hozott ki, de azokban kissé túl objektívnek éreztük játékát. Ezért ezekben kevésbé meggyőző, kitűnően eljátsza, de nem teremti újra a művet. Tehetségében bízva hisszük, hogy erre a magaslatra is rövidesen elérkezik. H.

A magyar művészet diadala Firenzében.

A m. kir. Operaház e hó 5-től 8-ig terjedő firenzei vendégszereplése alkal-mával újra bizonyosságot tett magas zenei kultúránkról, melyet már pár év előtti nürnbergi szereplése alkal-mával is oly nagy elismeréssel nyug-tázott a német zenei körök véleménye.

A négy napig tartó vendégszereplés során előadásra kerültek a hatalmas, 4000 személyt befogadóképességi »Teatro Comunale«-ban. *Bartók*: »A kékszakállú herceg vára« c. operája, melynek komor, misztikus hangulata, individuális, ösereji zenéje különösen

mély hatást keltett. Kodály: »Székely fonó«-ja, mely olasz bemutatója alkalmával évekkel ezelőtt Toscanini vezényletével a milánói Scalaban meghódította a közönséget, most újra nagy tetszés mellett került előadásra. A hallgatóság meleg ovációi bizonyították, hogy a »magyar lélek« Kodály művészetén keresztül megtalálta az utat az olasz szívekhez.

Igen nagy sikert ért el Respighi »Láng« c. operájának előadásával a m. kir. Operaház együttese, melynek ez az előadás volt a firenzei ősbemutatója. Failoni szuggesztív erővel vezényelte az operát, melynek tökéletes előadása, a remek korhű díszletek és pazar jelmezek szinte frenetikus

hatást váltottak ki, úgyannyira, hogy az előadás végén a közönség köréből megnyilvánult az az óhaj, hogy a darab Firenzében megegyeszer előadásra kerüljön.

Nagyon tetszettek még: Dohnányi »Pierrette fátyla« c. pantomimje, s a kedves, sajátosan magyar levegőt árasztó balletek: A »Csárdajelenetek« s a »Pesti Karnevál«, melyeket a milánói Scala balettkara is végignézett.

Nemzeti szempontból eléggé nem méltányolható Operaházunk firenzei vendéjátéka s az a törekvése, hogy reprezentatív zenei értékeinket külföldön bemutatta, egy fokkal ismét előrevitte a magyar-olasz kultúrkapcsolatok kimélyítését.

A bolgár ritmus.

Bartók Béla előadása az »Énekszó« szemináriumában.

Feszült érdeklődéssel figyelt a népzene nagy tudósának Bartók Bélának az »Énekszó« szemináriumában április 6-án tartott előadására fővárosunk zenei elitje. Bartók kifejtette, hogy a *keleuturópai népzene egyik fő tulajdonsága az asszimetrikus ritmus*. A nem régóta folytatott bolgár népzenei kutatások során kiderült, hogy az ottani népzenenek ez általános jellemzője. Ilyen *bolgár ritmusok* a következők: $\frac{5}{16}$ (2+3, 3+2), $\frac{7}{16}$ (2+2+3), $\frac{8}{16}$ (2+3+3), $\frac{9}{16}$ (2+2+2+3). A legkedveltebb a $\frac{7}{16}$ -os ritmus, mely a *račenica* néptáncot képezi. Bulgáriában a ritmusrészék annyira kifinomult, azaz még annyira nincs az európai zene hatása folytán eltorpítva, hogy a katonazenekarok is tudnak pl. *račenica*-t játszani. Ez nagy dolog, ha arra gondolunk, hogy ezeknek a ritmusoknak az *alapértéke igen kicsiny*, hogy $\frac{1}{16}$ valóságos időtartama kb. 350–400 metronom jelzésű értéknek felel meg, tehát a

másodperc egy kis hányadának (kb. 0.2 másodperc). Hasonló igen gyors alapértékű asszimetrikus ritmusok vannak az *oláhok kolindáiban* is (Erdélyben, Hunyad megyében), sőt ezek még gyorsabbak, alapértékeik még kisebbek ($\frac{1}{16}$ = 500–600) s ezért ezt *hyper bolgár ritmusnak* nevezhetjük. Az előadó *Kisásziában* is felfedezte a bolgár ritmus nyomait. Találkozott $\frac{10}{16}$ (3+3+4) és $\frac{13}{16}$ (4+4+5) értékszámú ritmusokkal. Bár *Kisásziában* és Erdélyben is akadnak ilyen igen gyors asszimetrikus ritmusok, mégis a ritmusnak ezt a fajtát bolgár ritmusnak nevezhetjük, mert Bulgáriában terjedt el a legnagyobb mértékben. Végül Bartók felhívta a hallgatóság figyelmét ezeknek a bolgár ritmusú dallamoknak pedagógiai jelentőségére, melyeknek gyermekkorban való tanítása alkalmas volna a ritmusrészéknek a legmagasabb fokú kifejlesztésére.

A modern zene ünnepi hete Londonban.

Amint lapunk megírta az »Új Zene Nemzetközi Társaságá«-nak ezidei immár 16. zeneünnepélye Londonban június 17-től 24-ig lesz. Az ünnepi hét

két zenekari (kórus zenekarral), két kamarazene, egy vegyes (zenekar, kamarazene) hangversenyből áll, melyekhez kapcsolódik a westminsteri

apátságban tartandó angol egyházzenei koncert, melyen három templomi énekkar vesz részt és egy est, amelyen az angol néptáncok kerülnek bemutatásra. A zenekari és kamarazene hangversenyek műsorán a legkülönbözőbb művek szerepelnek, (Katonaszimfonia, Rádiózene, Koncert trombitára és vonósokra, Szvit énekhangra, oboára és vonósokra, Téma variációkkal két hegedűre, Ének fuvós kvintettel, Racconto fuvalára, saxofonra, fagótára és két nagybőgőre, stb.) melyeknek szerzői és 11 nemzet komponistáiból tevődnek ki. Magyarországot *Bartók Béla* képviseli »Szónáta két zongorára és ütőhangszerekre« című művével, melynek zongora-

szólamait maga a szerző és felesége adja elő. A karmesterek között olvashatjuk a világhírű olasz zeneszerző, Casella nevét, aki mellett angol, dán, német, francia, svájci, jugoszláv, cseh és orosz dirigensek nevei állanak. Az előadók is a legkülönbözőbb nemzetek szülöttei.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a dirigensek és az előadóművészek között, Bartókot és feleségét kivéve, nincs magyar és hogy a magyar zeneszerzés nincs nagyobb mértékben képviselve, amikor pl. Csehszlovákiából 6 komponista műve szerepel a műsorban és végül, hogy a fiatal zeneszerző generáció alkotásai hiányzanak a programból.

BELFÖLDI HIREK

....

A Nemzeti Zenede közgyűlése. A Nemzeti Zenede Papp Viktor alelnök elnöklésével nagy látogatottság mellett évi rendes közgyűlést tartott. A zárószámadás s a költségvetés letárgyalása után a közgyűlés a vezetőségnek a felmentvényt egyhangúlag megadta. Az igazgatóság bejelentette a közgyűlésnek, hogy a *Nemzeti Zenede* alapításának közelgő centennáriuma alkalmából rövid időn belül megalakítja a *Nemzeti Zenede Barátainak Egyesületét*.

A tizenhatodik országos középiskolai dalosünnep ez évben a fővárosi leánygimnáziumok jegyében zajlott le, a kongresszus miatt a szokottnál korábban a valamivel összevontabb műsorral. Kellemes látványt nyújtottak a nagyon ízléses fehér magyar öltözetben megjelent leányintézetek. Tekintélyes tömegükkel, zengő hanganyagukkal és kiváló, biztos intonálással kiváltak a Mária Terézia leánygimnázium és (*Böhmné Sztójnovics Adrienne* vezetésével) a Szilágyi Erzsébet leánygimnázium, valamint a Zrínyi Ilona leánygimnázium. Műsorukat XVII. századi olasz, hollandi

és francia és jelenkori magyar egyházi karkompozíciók (Kodály, Harmat, Bárdos, Halmos) és Bach; továbbá Kodály, Bartók, Árokháty (a pompás ormánsági dalok) és Péter népi földmunkázásai képezték. Végül az együttes kar, *Bárdos* vezényletével, a karnagy 3 hangra készült hatalmas és invenciózus »Áldott Szent István« című kompozícióját adta elő. A Mária Terézia leánygimnáziumnak zenekara is szerepelt, *Székelyhidy Mária* VII. osztályos tanuló lendületes, ügyes vezényletével. Az április 3-án délután a Vigadóban lefolyt ünnepség újabb bizonyítéka annak, hogy a fővárosi iskolákban a zenei nevelés igen magas színvonalú.

Jubilál a debreceni református kollégium. F. év október 5-én a Csokonai-színházban díszhangversenyt rendez a debreceni református kollégium, 400 éves fennállása alkalmából. A hangversenynek egyik érdekessége az lesz, hogy a református iskolai énekarok előadják a XVIII. század híres magyar matematikusának és a magyar református polifon zsolttáreneklés kezdeményezőjének *Maróthy Györgynek* zsolttárfeldolgozásait, aki a kollégium tanára volt s mint ilyen, megszervezte a főiskola énekkarát, mely »debreceni kántus« néven lett általánosan ismertté.

A díszhangverseny másik eseménye Kodály *Psalmus Hungaricus*-ának előadása. A *Psalmus Hungaricus* vezénylésére magát a szerzőt kérték fel. Az énekkari részeket az egyesített debreceni kórusok szóltattják meg, míg a zenekar a debreceni máv filharmónia lesz. A zenekart karnagya, Sauerwald Géza tanítja be.

Új zenei folyóirat. Az »Énekszó« a következő 1938/39. évfolyamában hat hónapon keresztül kizárólag a hangszeres zenepedagógiával foglalkozó mellékletet ad ki. Az új folyóirat zenepedagógiai cikkeken kívül figyelemmel kívánja kísérni a zenepedagógiai köta és könyvtérmet és kritikai beszámolókat szándékozik hozni, úgy az »Énekszó« szemináriumán, mint máshol történt előadásokról, továbbá a zenepedagógiailag fontos hangversenyekről. Az »Énekszó« hangszeres mellékletének szerkesztői Czövek Erna és Veress Sándor lesznek.

A Pécsi Városi Zeneiskola Operaestje. A Pécsi Városi Zeneiskola énektanszaka egyik a leglátogatottabbaknak a vidéki városok hasonló intézményei között. Ezidén 30 növendéke van. Emiatt tudta az iskola megrendezni azt a gazdag műsorú operaestet, amelyen az intézet kiváló növendékei részleteket adtak elő a Mignon, Büvös vadász, Carmen, Traviata, Troubadur, Bolygó hollandi, Tosca és Pillangókisasszony operákból. Az operaest, mely a legnagyobb sikert aratta, bizonyítja az intézet vezetőjének *Kürschner* Emánuelnek és az énektanszak tanárnőjének *K. Kalliwoda* Olgának kiválóságát.

Dr. Sereghy Elemér emlékünnepe. »A Zene« alapítójának dr. *Sereghy Elemér*nek a sírjánál — halálának 10. évfordulója alkalmából — április 13-án emlékünnepet tartottak a volt kartársai, munkatársai, barátai és tisztelői. A Zeneművészeti Főiskola nevében *Isöz Kálmán* emlékezett meg a főiskola volt könyvtárosáról, aki új korszakot teremtetett a főiskolai könyvtár életében, azt rendbehozva, kibővítve, európai színvonalúra emelve.

Utána »A Zene« jelenlegi szerkesztője dr. *Horusitzky Zoltán* méltatta a lap alapítójának érdemeit, kiemelve azt, hogy »A Zene« életképességét annak az egészséges és erőteljes szellemnek köszönheti, melyet dr. *Sereghy Elemér* keltett életre. »Mint a Zene jelenlegi szerkesztője« — mondta többek közt — »elfogódott szívvel állok itt *Sereghy Elemér* sírjánál, mert tudom azt, hogy bármilyen sikerek és eredmények fogják a Zenét a jövőben érni, az elsősorban az ő érdeme lesz, az ő munkájának a gyümölcse, az általa gyújtott tűznek világító égése. Ez a tűz, melyet lelkesedése a művészetért, a magasabbrendű életbe vetett hite és az embertársai iránti szeretete élesztett lángolóvá, tette lehetővé azt, hogy míg más zenei folyóiratok sorra megszűntek a Zenének ezidén a tizenkilencedik évfolyamát írhatjuk.«

Az ünnepség után az elhunyt sírját a Zeneművészeti Főiskola, a Népművelési Bizottság és a Székesfővárosi Zeneakadémia képviselői megkoszorúzták.

Hirdetmény

Az Országos Magyar Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán az 1937—38. tanév végén tartandó magánvizsgálatokon résztvenni óhajtok tartoznak erre vonatkozó írásbeli kérelmüket a Főiskola igazgatóságánál folyó évi május hó 28-ig beadni. A kérvényhez mellékelendő:

a) újonnan jelentkezőknél születési anyakönyvi kivonat,

b) a már vizsgázottaknál az eddigi magánvizsga bizonyítványok.

Nyomatékosan felhívom a magánvizsgára jelentkezőket, hogy kérvényükön a lakáscímüket, a tanszakot és az osztályt pontosan tüntessék ki.

A magánvizsgálatok időpontja június hó 8., 9., 10. és 11. napja, később megállapítandó részletes beosztás szerint.

Budapest, 1938. évi április hó.

A főigazgató megbízásából:

Dr. Isöz Kálmán s. k.,
titkár

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon : 349-522

Felelős kiadó :

DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104.
Telefon : 122. mellékállomás

Budapest
XIX. évfolyam, 15. szám
1938 július 15.

TARTALOM

+

Boros Rezső: Wagner emberi arcképéhez. — Ottó Ferenc: Magyar Csupajáték. Bemutatók a Művészszínházban. — Dobó Sándor: A Petőfi-dalok jelentősége. — Részletek egy 103 éves Liszt-cikkből. — Bartók új műve a londoni Internacionális Zeneünnepélyen. — A Zeneművészeti Főiskola Évkönyve. — Az áramvonalas muzsika. — Megalakult a Nemzeti Zenede Barátai Egyesülete. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázat.

BOROS REZSŐ:

WAGNER EMBERI ARCKÉPÉHEZ.

A zenetörténet legzseniálisabb alakja, mint ember is egyik legizgatóbb és legproblematisabb egyéniség. Nem szűnik meg érdekelni a nagyközönséget s rejtélyeivel gyötörni és bűvölni a művészetkutatót. A róla szóló óriás irodalom napjainkban is nőttön nő. Leveleinek csupán katalógusa vastag könyvet tesz ki. Külön szótárszerű könyv gyűjtötte össze a sértéseket, vádakokat és ócsárlást, amivel kritikák, hírlapok, könyvek elárasztották (Tappert). Regényes földolgozások, sőt filmek jelennek meg életéről.

Hatása ellen védekezni próbálnak, »Wagner-csömört« emlegetnek. De sem az impresszionizmus, sem a lineáris zene nem tudta a wagneri művészetet kiszorítani, vagy erejét lefokozni. Él és hat tovább a mai ideges tempójú, kurta lélekzetű, zsbibadt, futó örömeket és szórakozásokat hajszoló világban is.

Az elpusztíthatatlan életerőnek nyilvánvaló a titka: az a robbanásig feszülő szenvedély, a zenének az az elemi erejű áramlása, melyhez fogható még nem produkált emberi alkotóerő. Az ilyet semmiféle eltökélt »átélés« és »beleélés« nem pótolhatja. Zenéjének minden hangját alkotójának szélsőségeiben hánnykolódó lelke diktálta. Szenvedély hatja át Verdi átlátszó és fülbemászó áriáit is: de a szenvedélynek nem látjuk egyéni arculatát, sem lelki szükségességét. Wagner lángja nemcsak szívét, de értelmét, gondolatait is áttüzesíti. Verdi alakjai dimenziótlan, naív szenvedélyközhelyek az övéihez. Wagnernél a szenvedély percében a hős egész élete, — multja, szenvedése, fájdalma, lázadása — összpontosul s a háttérben mindig ott lesekedik, annál hatalmasabb plasztikát adva gyönyörnek és szenvedélynek: a Halál árnyéka is.

Nem is lehetne a németiség igaz képviselője a bayreuthi mester, ha filozófikus töprengés és etikai szemlélet át meg át nem járná művészetét. Azok számára az (inkább északi, germán« típusú) lelkek számára, melyek a reflexióra hajlanak, bizonyára meggyőzőbb, szuggesztívebb s mindenekfelett mélyebb a wagneri szenvedély, mint az olasz mesteré. De mai korunknak sem ideje, sem kedve, türelme és hite az ú. n. »elmélyedéshez«, ezért nem csekély a »Wagner-csömörösek« száma, kik más, esetleg kevés fáradsággal asszimilálható muzsikát kívánnak. Talán olyant, mely magától széjjelolvadjon, mint szánkban a fagyalt...

Az óriás Wagner-irodalom, az irigykedő és megrögzött kortársak elhallgatása óta is, sok zavarosat, iszaposat is rakott le. Nemcsak a jóindulatú rágalmak, mende-mondák meg-megújuló új válfajaira gondolunk. A szolid ténykutatás feltárta biográfiai anyag is, bizony, veszélyes lett Wagnerre, az emberre s rajta keresztül művészetére is. Annyi látszólagos kicsinyesség, kíméletlenség, halátlanság, hiúság, színészkedés, egocentricitás és erőszakosság került napfényre, hogy nem egy Wagner-hívő megingott a mester iránti tiszteletében s művészetére iránt való hitében. Németországban Verdivel kezdik útni a bayreuthi mestert. Ezt az ügyefogyott s zeneileg, zenetörténetileg tájékozatlan csapkodást még Franz Werfel, a bécsi költő, Verdi lelkes híve is maró gúnnyal intézi el.¹⁾ Az egyik német Verdi-biografus (Adolf Weissmann) éppen azért érzi színészkedőnek, hamisnak Wagner páthosját, mert az életben önző hajlamú, másokat kihasználó, »félretoló«, halátlan jellem volt.

Így válik sokszor ártalmára nagy embereknek az utókor vakító reflektorfénye, mely minden zeget-zugot bevilágít. Verdi egyszerű, egyenes, férfias, nobilis, önzetlen jellemének megvilágítása művészetének fogyatkozásait is elfeledtette; éppen ellenkezőkép esett Wagnerrel. Ismét művészetére óriás valoritását mutatja, hogy még ilyen megtépzátatása, emberi mivolta infantilis vonásainak kitergetése sem tud valójában ártani örök frissességének.

¹⁾ L. »A Zene« 1934. jan.

Sokréttü egyéniségét lélekébúvárok sem tudják kibogozni. Szeretetre szomjas és kíméletlen, békét, elmúlást áhít és zsarnokul erőszakos, gyermekien ragaszkodó és gyanakodón-gyűlölködőn hálátlan, megveti a pénzt és mindegyre pénzért ostromolja barátait, pártfogóit, sőt tanítványait.

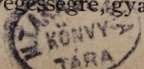
A freudi lélektannak, bármennyi idegenkedéssel találkozik is hivatalosan, irányadó főmegállapításai rég áttentek a köztudatba. A vágyrezdülések, ösztönök elfojtásának, a visszahatásnak zseniális elmélete oly világosan beigazul Wagner lelke mechanizmusán, hogy nélküle sohasem tudnánk e nagyszerű emberi jelenség közelébe férközni.

Újabb lélektani föltevés szerint a zseniben az emberi ösztönök, hajlamok, vágyak fölfokozva élnek, gyönyör és szeretetvágy, de uralkodó- és támadó-hajlam is. Minthogy a társasélet törvényei folytán el kell nyomnia, fojtania őket, ez állandó gyötrelmet jelent testi-lelki szervezetére. Hogy a tiltott vágyrezdüléseket fékentartsa, lelki mechanizmusa ijesztéssel, rémképekkel, esetleg vezeklő öngyötréssel zsarnokoskodik rajtuk.

Nem hiába tűzi Wagner a Faust-idézetet Faust-nyitánya elé: »Az Isten-ség, mely keblem lakja, bensőmet mélyen megrendítheti; míg minden erőm felett parancsol, ott könnyen mitsem mozdíthat meg; így hát teher a lét nekem, vágyam: halál, s utált az életem.« Levelei koronkint teli a halál hívásával. Még mámoros alkotóidőinek egyes pillanataiban, a Ring és a Trisztán írása közben is, annál inkább a súlyos depressziók, vissza-visszatérő lethargiák korszakában, melyek olykor örökös anyagi válságaival, de főként éppen boldogszomjának ernyesztő kielégítetlenségével kapcsolatosak. »Nem hiszek többé (szerencsés fordulatban), egyetlen reményem van csak: alvás, alvás, olyan mély, oly mély — hogy az élet kínjának minden érzése megszakad. Azt csak megszerezhetem még magamnak: nem olyan nehéz!« — írja Lisztnek keserű zürichi magánýából, de a Ring (Rajna kincse) alkotása gyönyörének közepette (1854): majd hozzáteszi: »Istenem, megkeserítem még a Te (Liszt) életedet is, — ládd, mért is vagyok én Neked!« Esményi barátjánőjének, Wesendonk Matildnak — miután el kellett szakadnia elérhetetlen szerelme közeléből — írja Velencében, 1858 Mindenszentek napján: »Fölebredtem rövid, de mély álmomból, hosszú, iszonyú szenvedések után, ahogy még nem szenvedtem. Ott álltam a balkonon, lenéztem a feketén hullámozó csatornára; szélvihar tombolt. Senkiset hallotta volna ugrásom, zuhanásom. Minden gyötrelmem elhagy, mihielyt ugrom. Öklöm összeszorult, hogy fellökjön a korlátra. Tudtam volna-e, — Tereád tekintve, Gyermekeidre (öt dalukra céloz és a Trisztánra, szerelmük fájdalmas gyermekeire)? — És fölvirradt Mindenszentek napja! Minden lelkek! Béke veletek!«

A Trisztán tervének, Matild iránti szerelme első éveiben történt megfogalmazásról így értesíti Lisztet (a Walkür befejezése idején, 1854, a Ring befejezését tervezgetve): »Mivel azonban az élet sohasem adta meg a szerelem igazi boldogságát, hát minden álmok e legszebbikének szeretnék még emléket állítani, melyben, kezdetétől végéig amúgy igazában jóllakhassék ez a szerelem: egy Trisztán és Izoldát gondoltam ki, igen-igen egyszerű, de igazán bövérű zenei tervezetet; a »fekete zászlóval« majd, mely föllobog a végén, betakarom magam s úgy halok meg.«

A meglevő operaszínpadok, az alantas szórakozásvágy, a felületes »slendrian« utálattal töltötték el; művészi ideálját, — a teljes, minden érzékkel s egész lélekkel való átélést — melyről négy évtizeden át álmodozott, töprengett s küzdött érte, élete alkonyán megtestesíti Bayreuthban, de a megvalósítás sem elégíti ki, sok csalódást és lesújtó anyagi gondokat hoz rá. Ékkoriban egyszer Mihailovich Ödön — mint Apponyi beszéli — egyedül töprengve találja a mestert a Wahnfried-villa egyik szobájában. Kérdezősködésére azt feleli Wagner, hogy műve fogyatkozásai csüggesztik. Mihailovich, az ünnepi színjáték tolmácsolóra érte, emberi vérgősségre, gyarlóságra hivatkozik. De Wagner

válasza az, hogy *saját alkotását* látja fogyatékosnak. Természetes, hogy a kivitel tökéletlenségeit a nagyszerű eredményben is (mint bayreuthi beszámolója is rámutat) fájlatla s méginkább fájón keveselte azt a hatást, mellyel — lelke mélyén mégis minden emberi értéket összefogónak s megváltó erejének érzett — művészete a német nemzetre volt. Élete végén, látszólagos diadala éveiben kelt levelei és tanulmányai teli vannak keserűséggel és pesszimizmussal, sőt csalódással, nemcsak a vállalkozás súlyos deficitje és az anyagi összeomlás árnyéka miatt, hanem a javíthatatlan, fanatikus idealista csalódásával is, kinek a praktikus világ sohasem hozhatja meg a lelki kielégülést. »Sajnos, a zavartalan művészi átélést, mire legfőképp törekedtünk, megtagadták a viszonyok. Megint a legkülönbélebb elemek zsúfolódtak egybe s egészen véve mégis megint csak »operaelőadás« volt az, amit átéltünk,« — írja keserű-öszintén az alkudni nem tudó hatvanöt éves rajongó az Ünnepi Játék (Ring) bemutatásáról (Közönség és népszerűség c. bayreuthi tanulmány, 1878).

Leveleinek, főleg a Liszthez intézetteknek, folyton visszatérő vezérmotívuma: az emberek sohasem érthetik meg kettejük benső világát, művésztüket — csak ők ketten egymást; minden egyéb önáltatás. Még ú. n. híveinek s az érte rajongó közönségnek ünneplése is hamis, — fejtegeti Lisztnek (1854 október) — mert hibás, méltatlan előadások félreértéses »élvezetén« alapul.

S ez ismét tragikus ellentmondásainak egyike, mit ő maga is sűrűn érez: százszor meg százszor elfordul a világtól, a realitástól, mely sem életbeli boldogságot, sem művészi megvalósítást nem adhat számára s mégis újra harchaveti magát álmai megtestesítéséért s az emberi szívek megnyeréséért. Az elernyedést lázas tettvágy váltja föl, az ideális fantasztaiban nagyszerű gyakorlati képességek mutatkoznak, a sebzékeny, egyre-másra látszólag halálosan kimerülő idegzet, ha feltámad hite, szívós energiával, fáradhatatlanul működik, a letört, apatikus lélekből mindenkit képessége végső fokáig korbácsoló, szuggesztív diktátor lesz...

Lelke e végleitei maga is nem egyszer jellemzi. »Tönkrementek idegeim?« kérdi száműzetésében magától, fogságban szenvedő forradalmár zenésztársának, Röckel Ágostnak írt levelében: »Bámulatosképen azonban — ha szükség van rá s ha szép, főlemelő ösztönzések érnek, — a legcsodásabb szolgálatokat teszik ezek az idegek, olyan tisztánlátás, oly boldogító jóérzés tölt el tapasztalásban és alkotásban, amelyet azelőtt sohasem ismertem. Mondjam-e hát, hogy tönkrementek az idegeim? Nem mondhatom. Csak azt látom, hogy természetemnek — ahogy im kifejlődött — *rendes* állapota az exaltáció, a hétköznapi nyugodtság pedig rendetlen állapota. Valóban, csak akkor érzem jól magam, ha »magamon kívül« vagyok: akkor tértem igazában magamhoz.«

A »szükséges ösztönzéseken« művészete iránt fogékony nők és lelkesedő barátok, vagy általában művészete sikerének éltető hatását kell értenünk. Bár (főként száműzetésében) minduntalan azt hangoztatja, hogy (Liszten kívül) nincs ember, ki őt s művészetét valójában megérthesse, mégis mohón szomjazik erre a megértésre. Boldogan, extatikus hévvel ölel át lelke mindenkit, akinél művészete spontán, őszinte átélését tapasztalja; egész életét szeretné vele eljegyezni, lelkileg egyesülni vele, akár férfi, akár nő. De a legkisebb félreértés, hívósság halálosan sebzí s könnyen elhidegíti rajongása tárgyától, hogy esetleg ismét a tanácstalan lethargia karmai közé zuhanjon.

Fiatalkori barátaitól s némely művésztársától eltekintve, elsősorban Liszt soká az az atyai-anyai varázsu és hatalmú mentor, akinek szívéhez, segítő kezéhez és szavához és — pénztárcájához menekül száműzetése korában lépten-nyomon. Fellángol Jessie Lausotért, a nagy zenei tehetséggel megáldott bordeauxi polgárásszonyért, majd három év múlva hasonlóan Wesendonk Ottó zürichi nagykereskedő költői hajlamú és tehetségű, bájos feleségéért, e fiatal anyáért, — hogy sok scylla és charybdis közt tovább lánkol extatikus vonzalmuk legzseniálisabb s legköltőibb remekére, a Trisztánra ihlesse a mestert. Átlagember

számára teljesen fölfoghatatlan az égön szenvedélyes, magasröptű vágnak az a szinte apodiktikus hatalma, mely ez Übermensch lelkében éveken át lobog s mit a Trisztán mindent elsőprő lángfolyama mellett az asszonyhoz intézett, művészeti és pszichológiai szempontból is gazdag tartalmú levelek és naplóföljegyzések is hasonló hévvel tolmácsolnak. Hiába »számol le« vágyával a Trisztánban s jut a halálban való egyesülés — a Liebestod — konkluziójára, hiába légiesíti át leveleiben, — újra meg újra kétségbeesett erővel tör fel a boldogság teljesülésé; nekinzinte göröcsök hallucinációja. Ilyenkor lepik meg a velencei levelein leírthoz hasonló rohamok. Hosszú évekre telt, míg az élet kijózanító bunkócsapásai valami krónikus rezignációvá tudták lefokozni ezt az emészthető erejű szenvedélyt. A fokokintói elszakadás idején is kitartóan írogatott leveleiben érzelmei már sokat veszítenek őszinteségükből és költőiségükből. Néhány évvel utóbb írt önéletrajzában már »megtagadja« ezt a korszakát.

Hasonlóan göröcsök boldogságakarás ragadta el Liszt Cosimával, leghűbb és legodaadóbb tanítványa és apostola, Bülow Hans feleségével szemben. Mindegyik szenvedélyében, mintha Lét és Nemlét forogna kockán s örök gyötrelmeitől (mint Hollandija) csak így remélhetne végre megváltást: vakká lesz barátság, hála, társadalmi parancsok iránt. Csaknem kényszerképzete az, hogy a nő »hozzá tartozik«, érette van a világon, az ő boldogítója, megváltója kell, hogy legyen. Minthogy a rajongó Cosimát is ugyanez a hit hatja át (táti már korábban, mint Wagner): ezúttal megvalósul boldogságálma; leghűbb hívének lelkén és pályáján, királya és a társadalom ítéletén gázol át érte, de a megvalósulás pszichológiailag igazolja lépéseiket: Wagner vágyálma teljesül: családi boldogság, gyermekek, fiúutód, az annyit óhajtott idillikus házi nyugalom (mit szegény első feleségénél nem találhatott meg) s egy erős akarátú, nagy értelmi és művészi képességű, nagystílű asszony, ki minden gondolatát és törekvését fölszította magába s nagy alkotásának ávatott folytatója lett.

Aki még kétkedvű Wagner művészetének igaz voltában, hallgassa meg a Siegfried-idillt, az ötvenhétéves örökifjú poeta családi boldogságának e bűbájos, hamvas-üde, meghitt költeményét.

(Folytatása következik.)

OTTÓ FERENC:

MAGYAR CSUPAJÁTÉK. BEMUTATÓK A MŰVÉSSZSZÍNHÁZBAN.

Zenés színházaink annyit törődnek az énekes, a rendező, a díszletező, sőt talán még a világosító nevelésével is, csak éppen a zeneszerzőre nem ügyelnek, egyedül tőle várják el, hogy a színház minden tudományával szülessék meg. S ha azután a zeneszerző mégsem ért a színpadhoz, ha nincs jó s még jobb magyar opera, — ráhárítanak minden felelősséget.

Pedig az új magyar zeneszerzőgárda nem áll távol a színpadtól. Láttuk, hogy milyen fontos művészi eseményre nőtt a Paulini-féle *Magyar Csupajáték* 9 fiatal zeneszerzőjének bemutatkozása. Kilenc fiatalember hite támadt fel a komoly művészi munkában. Mindannyiukat szinte parlagon heverő tehetségnek kell neveznünk. Ahányan vannak, annyi színű és annyira különböző jellegű a tehetségük. Az egyik erőteljesen drámai, a másik nagyvonalúan melódikus, a harmadik groteszkre termett, a negyedik izgatón modern, az ötödik magas színvonalú könnyű zenét tudna legjobban írni és így tovább. Ki gondol velük? Hol az a mai magyar Djaghilev, aki összegyűjtse, sarkalja őket és piacra dobja műveiket? Mind széjjel vannak, halódnak. Néhányan kétesértékű filmzenét vagy a kottatárba kerülő színpadi kísérőzenét kénytelenek írni, hogy úgy ahogyan megélhessenek. Az Állam, az Opera, a Város, a Rádió

nem érdeklődik eléggé irántuk és csak ritkán ad nekik megbízásokat. Tehát tulajdonképpen nincs is hol fejtsék ki magasabb képességeiket.

Igy százszorosan hálásnak kell lennünk *Paulini* Bélának, aki — habár csak az Eucharisztikus Kongresszus rövid, de ünnepi alkalmára is — egy magyar »Kék Madár« keretében egyszerre kilenc fiatal zeneszerzőnek adott alkalmat arra, hogy kiváló tehetségét perccoperákban, táncjátékokban és apróbb groteszk jelenetekben bemutassa.

Mielőtt sorra vennénk az új zeneműveket, néhány általános megjegyzést szeretnénk tenni. A színlapon szereplő kilenc zeneszerzővel nem merült ki teljesen az új magyar zeneszerzőgárda. Sokan maradtak ki belőle. Akadna még egy másik Csupajáték-sorozatra való zeneszerző az új gárdából. A közeljövőben bizonyára ők is sorakerülnek.

Ami a tisztán művészi szempontokat illeti, első helyen a szöveggönyvek kérdését kell érintenünk. A szöveggönyveket (a Haláltáncot kivéve) mind maga *Paulini* Béla írta. Sajnos, majdnem mind táncra vagy groteszk játékra van beállítva és inkább lírai, mint drámai színezésűek. Így a zeneszerzők drámai tehetségüket alig tudják megmutatni. A szöveggönyvek emellett változatosak és egytől-egyig népi tárgyúak. Az ízesen megírt versek fele tiszta népdal, a többi remek tájnyelven írott próza. Öröm hallgatni.

Biztosan a szűkre szabott anyagi lehetőségek miatt korlátozta *Paulini* a hangszerelési lehetőségeket és a magánéneket is, ami nélkül pedig igazi színpadi emelkedettség el sem képzelhető. (A zeneszerzők 2 első-, 2 második hegedűre, 1 brácsára, 1 csellóra, 1 nagybőgőre, továbbá 1 fuvalára, 1 oboára, 1 klarinétára, 1 trombitára, 1 harsonára, hárfára vagy zongorára és néhány ütőhangszerre voltak kénytelenek szorítkozni). A magánének teljesen a háttérbe szorult. Ezzel szemben az egész Csupajátékon uralkodott, sőt eluralkodott a tánc, meg a díszlet. Ez jellemző vonása a mai budapesti színházi kultúrának.

A zeneszerzők munkája sem egészen kifogástalan. Még mindig túlsokan vannak, akik »szószertint« adják a népdalt. Ez a legkönnyebb megoldás. Néha-nyan már »mintázzák« a népdalt, de csak a groteszk és a torzító irányba. A legkomolyabb alkotómunkát kétségtelenül *Veress* Sándor végezte. Ő merített legtöbbet önmagából. Azonkívül némi hevenyészettség is érezhető a zeneszerzők munkáján. Némelyik túl könnyű stílusú, sőt majdnem operettes vagy kabaréizű. Lehet, hogy ezért a szöveggönyveket is terheli a felelősség.

A következő művek kerültek előadásra:

1. BETLEHEMBE... (Magyar misztérium.) Díszlet: *Molnár* C. Pál. Zeneszerző: *Farkas* Ferenc. (A magyar parasztok között szokásos karácsony táján, hogy házról-házra járnak és eljátszák Krisztus születését. Egy ilyen betlehemes játék művészi felnagyítása ez a 3 képből álló misztérium.) Egyike a legteljesebb műveknek. *Farkas* Ferenc a misztérium csodás elemeit fogta meg jól zeneileg. Kevés a drámai invenciója. Hangszerelése erősen magán viseli a római-iskola bélyegét. Sok a hárfa és a mély vonós-ostinato. Kitűnően sikerült a Pásztorcánc és a befejezés.

2. CSODAFURULYA. (Derüs táncjáték. Egy magyar pásztor kalandja a gyönyörű tündérlányokkal és tündérmenyecskékkel.) Díszlet: *Büky* Béla. Zeneszerző: *Veress* Sándor. Ez a legegényibb mű. Izgatón modern. Dallam-leleménye erősen töredékes, forradalmi. Megvesztegette a ritmikai elevegsége. Egyetlen hibája, hogy ritmusképletei túlságosan bonyolultak és óriási feladatot rónak a zenészekre. Ehhez járul még az »áttört« dolgozásmód és »rögtönzés«-szerű hangszerelés. Ő az egyetlen, aki a legegényibb módon tudja fel-dolgozni a magyar népdalt. Kár, hogy néhol *Strawinsky* hangját halljuk a zenekarból.

3. VÍZ-DAL. (Magyar táncos-groteszk. A bordalok persziflálsa, amelyben a szamarak a szélmalom alatt, a kút körül a víztől derülnek jókedvre.) Dísztlet: *Jászay Horváth Elemér*. Zeneszerző: *Pongrácz Zoltán*. Kiforratlan, stíluskereső zenés, erős groteszk-jellemzésre hajló tehetséggel. Túlságosan ragaszkodik a népdalokhoz. Egyéni erő csak a harmonizálásban mutatkozik. A szamarak bordala nem sikerült. Banális és lapos lett. A szerzőt cserbenhagyta a különben eleven és érdekes fantáziája.

4. ÁSPISKÍGYÓ. (Zenés legenda dalban és táncban arról, hogy az igaz szerelem az áspiskígyót is aranykígyóvá változtatja.) Dísztlet: *Mallász Gitta*. Zene: *Lisznay Szabó Gábor*. Lisznayaiban is erős stílusingadozást lehet érezni. A darab gyönyörű népdallal kezdődik, ami szépen fejlődik felfelé, a drámai fordulóponton azonban egyszerre elhagyja a magyar hangot és mintegy légüres térben (kissé német stílusban!) oldja meg a kígyómarás jelenetét. Az azonban kétségtelen, hogy ebben a jelenetben Lisznay határozott drámai erőt mutat, sőt a drámai mozgalmasságban felülmúlja minden társát. Bizonyos, hogy hamarosan rá fog jönni, hogy a magyar népdalokban mennyi kiaknázni való drámai motívum van.

5. PATKÓ BANDI. (Dalos groteszk a Biedermeyer időkből, melynek főszereplő: a betyár, akiről kiderül, hogy igazi gavallér, az uracs, a dáma, a betyár kedvese és a pandúr.) Dísztlet: *Warga Mátyás*. Zeneszerző: *Vincze Ottó*. Kitűnő könnyű zene a legmagasabb színvonalon. Folyékony, színpadszerű és pazarul hangszerelt. Nagyobbszabású önálló munkát várunk a szerzőtől.

6. ENYIM A VÖLEGÉNY! (Dalos, táncos játék. Magyar parasztlakodalom, melyben éppen a menyasszonytáncot járkák, mikor toborzó husárok érkeznek és a strázsamester elkapja a völegényt: enyém a völegény! Nagy ijedelem, de kiderül, hogy a strázsamester csak tréfált.) Dísztlet: *Fülöp Zoltán*. Zene: *Kenessey Jenő*. Kenessey tipikus tánczenetehetség. Szinte rátermett a tánckompozíciókra. »Csizmás Jankó«-ját ismerjük az Operaházból. Sok szép, tudományosan összegyűjtött néptáncot dolgoz fel ebben a munkájában is. Zenekara ragyogóan szól. Csak a piccolo sikoltoz egy kicsit sokat!

7. A RÖZSESZEDŐ. (Kis daljáték a rőzszeszedő asszonyról és a látszólag morcos erdészről, aki azonban végül is maga segíti fel az anyó vállára a rőzsét.) Dísztlet: *Pekáry István*. Zene: *Lányi Viktor*.

A zenén azonnal érezhető egy más nemzedék hangja. Lányi Viktor hangja jellegzetesen századvégi: érzelmes, dallamos, behízelgő. A témához mindenesetre kitűnően simul.

8. ÉJFÉLKOR. Haláltánc. *Miloss Aurél* koreográfiája és *Antos Kálmán* zenéje. Nem keltett különösebb benyomásokat. Liszt és Saint-Saens-témák is felbukkantak a zavaros modernséggel hangzó zenekarban.

9. A HÓCSALÁD. (Táncos groteszk. Természetesen mereven áll a színen, amikor egy kicsit italos légény érkezik, nagy harmonizkaszóval. Képeletében a hócsalád megelevenedik, a groteszk hőember táncot jár.) Dísztlet: *Szőnyi István*. Zeneszerző: *Ránky György*.

A hócsalád a maga nemében valóságos kis zenei remekmű. Különösen a megvesztegető hangzásokban bővelkedő hangszerelés fogja meg az embert. A befejezés nagyon szép.

Az egész »Csupajátékot« úgy ahogy volt, csak egy igazán lelkes fiatalokból álló művészgárda valósíthatta meg. Sztár nélkül játszottak! Mindenki egyenlő erővel vett részt a munkában. Mint főrendezőt ki kell emelnünk *Miloss Aurélt*, aki nemcsak mint koreografus nyomta rá bélyegét az egész előadásra, hanem

mint rendező is derekas munkát végzett. Ugyancsak művészetük javát nyújtották a nagynevű festőművészek is, akik gyönyörű díszleteikkel segítették elő a társaság sikerét. Egy-egy díszletet tüntetően megtapsolt a közönség. Különösen sikerült Warga Mátyás szilhuett-díszlete (Patkó Bandi). A zenekart Vince Ottó vezényelte odaadással.

Fáradt napi sajtónk sajnos nem tanúsított elég nagy figyelmet a »Csupajáték« irányában. Még reklámmal sem sietett a fontos művészi megmozdulás segítségére. Reméljük, hogy a nagyszerű fiatal gárda nem vesztette el a kedvét és a jövő színházi évad elején felfrissülve és megújulva újra viszont fogjuk látni a »Csupajátékot«.

DOBÓ SÁNDOR:

A PETŐFI-DALOK JELENTŐSÉGE.

Nem volt olyan dalköltőnk, aki annyi zeneszerzőt ihletett meg, mint *Petőfi*. Hiszen a »Talpra magyar«-t 25-en, a »Szeptember végén«, »Száll a felhő« és »Temetésre szól az ének« verseket 12-en, a »Honfidal«-t 10-en zenesíttették meg. Több dallammal éneklik a »Kis furulyám szomorúfűz ága«, »Részket a bokor«, »Rég veri már a magyart a Teremtő«, »Síkos a hó«, »Te vagy, te vagy barna kislány«, »Rózsabokor a domboldalon«, »Megy a juhász számaron« költeményeket is. Napjainkban is fel-felbukkan egy-egy új *Petőfi*-dal.

Ezt az érdekes jelenséget két momentumnak köszönhetjük. Az egyik *Petőfi* költészetének természetes népiessége, a másik a versek ritmush gazdagsága.

Hosszú volt az út, amelyen költészetünk eljutott az igazi népiességnek arra a mesgyéjére, amelyet *Petőfi* természetessége vont meg a sóhajdosó szalonköltész és a pörös között. Előtte is jártak ezen a mesgyén, ki »csikóbőrös kulacsal«, ki a »falusi kislányt Pesten« mutogatva. *Pálczi Horváth Ádám* azonban népiesség helyett pörissá válik. *Csokonairól Kazinczy* is elismerte, hogy az ő dévaj ere kifogyhatatlanságát nem csudálni nem lehet, a »debrecenieket« mégis »a fertelmes hentesek, szappanosok és sulyomkofák« nyelvén beszélő puritánusoknak» tartotta. *Csokonai* mindenáron mulattatni akarván, sokszor sikamlósságba téved. *Petőfi* a fővenyből is aranyat mos, amit izzó zsenialitással olvaszt be népies költészetébe. *Kölcsey* fővonása a lemondás, az elérhetetlen után való epekedés. *Czuczor* már jelentős állomás az irodalomban a népiesség felé vivő úton. *Vörösmarty* inkább csak légies szerelmi vágyról dalol. *Petőfi* »Tünődése« erősen kihangsúlyozza, hogy »való kell a föld fiának«. Elődeiről meg is mondja: »csak úgy voltak a népiességgel, mint a fecske mikor érinti a vizet s tüstént megint felnyilalja magát«.

Petőfi úgy érzi, hogy börtönéből szabadul sas lelke, ha a rónák végtelenjét látja. Szabadságvágya teszi dalaiban rokonszenvéssé a betyárt (Füldik a holdvilág, Hej Büngösdí Bándi, Kinn a ménes, Lopott ló). Zöld Marciról népszínművet írt. Általában nándi a betyár a vagyoni egyenlőség hőse: a gazdagtól elvesz, a szegénynek ad.

Népies költészetének értékei bordalai is, amelyről azt írja: »Szivárványi mámoros lelkemnek«. Első, nyomtatásban megjelent verse, »A borozó«, amelyet Bajza 1842-ben adott közre »Athenaeum« című folyóiratában. Megzenésített bordalai még: »A kőrdal«, »Dinomdánom« »Hej nekem hát vígasztalást mi sem ad?« »Igyunk«, »Részegség a hazáért«, »Az én torkom álló malom«, »Mít szól a bölcs?«, »Furfangos borivó«.

A természetes népiességet képviselik dalaiban a kezdőmotívumul használt természeti képek is, amelyek oly életerős kapcsolatban vannak magával

a költeménnyel, mint az ojtott ág a fával. »A virágnak megtiltani nem lehet« dalában egész versszakra terjedő hasonlatot találunk. A »Reszket a bokor« természeti képek egész sorozatát hozza. »Te vagy, te vagy barna kislány« második versszakából csüggett lelke szárnyainak mondja a szomorúfűz lombjait, a harmadik strofában a repülő madárral szeretné elhagyni bánatának országát. »Rózsabokor a domboldalon« versét játékos kedvében végig szövi képekkel. A »Négyökrös szekér« gyönyörűen állítja szembe a fiatal szivek gyors lángbaborulását a prózai ökrös szekér cammogásával. »Esik, esik, esik« dalban a legbensőbb a kapcsolat, mert a kezdő motívum az egész vers alapgondolatává lesz. A »Szeptember végén« első négy sora valóságos fájképfestés. Petőfi természetrajongása nyilvánul abban is, hogy még a »János vitéz« is természeti képpel kezd, hogy azzal aztán Juliska és János egész búcsúzkodását átszöje.

Petőfi verselése olyan gördülékeny, mint az eleven beszéd. A versformával keresetlenül játszik. S ami megzenésítendő versnél hálás jelenség, ritmusgazdagsága mellett versformáinak szerkezete is változatos. »Hirös város | Az alföldön | Kecskémek« sorai $4+4+3$ szótagú ütemekből állnak. »Megy a juhász | számáron — Földig ér a | lába« 7 és 6 szótagos sorok váltakozását mutatja. 4 és 6 szótagos váltakozás van az »Almodom-e — Vagy látok | igazán?« verssoraiban. Egyforma szótagszámú sorokból alakított versszakai is érdekesek ($4+2+3=9$ szótagos az »Elvennélek | én, csak | adnának«, $4+3+3=10$ szótagos »A csapláné | a betyárt szerette«, $4+4+3=11$ szótagos »A virágnak | megtiltani | nem lehet.«) Szereti Petőfi a versszakokat különböző szótagszámú sorokból formálni. A »Te vagy, te vagy | barna kislány — Szemem s lelkem | fénye« 8 és 6 szótagos sorokból alakul. Egy-egy versszakor összetétele is változatos (5 sorból áll a »Meredek a pincegádor« versszaka, 6 sorból »Az éj«, 7 sorból »Valahogy«, 8 sorból »Szerelem, szerelem«, 9 sorból »A szerelem« versszaka). Ugyancsak változatosak időmértékes verssorai is. Petőfi időmértékes versei olyan magyaros ritmusúak, hogy legtöbbjük hangsúlyosnak is vehető. Megzenésítés szempontjából több lehetőséget nyújt a hangsúlyos verselés szabadabb prozodiája. Ebben a hosszú és rövid szótagok elrendezése nem olyan megkötött és egyhangú, mint az időmértékes verselésnél. A versritmus gazdagsága megérzik a dallamok ütembeosztásán is. Ennek változatossá tételére a zeneszerzők néha egyes verssorokat megismételnek. Ezt látjuk a »Hirös város« (Szentirmay dallama), »Ereszkedik le a felhő« végén (Egressy dallama).

Nehéz feladat volna mindazokról megemlékezni, akik Petőfi-dalokat írtak. Hiszen még a híres német filozófus *Nietzsche* is megzenésített a »Felhők« költeménygyűjteményből. A legelső két Petőfi-dal *Szénfy* Gusztáv megzenésítésében jelent meg nyomtatásban, a Pesti Divatlap 1845. évi 9. számának mellékleteként. A régi dalok közül a legnépszerűbbek voltak *Egressy* Béni szerzeményei (A virágnak megtiltani nem lehet, Juhászlegény, Ereszkedik le a felhő). A sok megzenésítés közül a »Fürdik a holdvilág« *Bognár* Ignác dallamával, a »Befordultam a konyhára« *Frank* Ignác dallamával, a »Honfidal« *Doppler* Károly dallamával terjedt el. *Arany* János költőnk is zenésített meg Petőfi-verseket (A toronyban delet harangoznak, A tintás üveg, Csokonai, Csillagnak született). Sok Petőfi-dalt írtak még *Hubay* Jenő, *Homonnay* Lajos, *Lánger* Viktor, *Lányi* Ernő, *Tarnay* Alajos, *Füredy* Mihály, *Simonffy* Kálmán, *Thern* Károly, *Nyíznay* Gusztáv, *Zimay* Károly. A jelenleg élő zeneszerzői gárda is sok jeles alkotással gazdagítja a Petőfi-dalok sorát. De nemcsak a dalköltőket ihlette meg Petőfi. *Kacsóh* Pongrác »János vitéz« daljátéka sok gyönyörűséget szerzett a magyar szíveknél. Petőfi-szimfóniát írt *Hubay* Jenő és *Radó* Aladár. *Liszt* Ferenc Magyar történelmi arcképcsarnok sorozatában is van egy Petőfi című zongorakompozíció.

Petőfi költeményei népies hangjuk, gördülékeny verselésük és ritmusgazdagságuk révén a külföldön is nagy hódítást tettek. Erre nézve elég felemlíteni, hogy »Reszket a bokor« kezdetű versét 31 nyelvre fordították le.

Harsányi Zsolt írja »Üstökös« című regényében hogy : »A vers az ember álma, hogy Istennel rokon«. Petőfi egész költészete érezteti ezt, hiszen maga mondja : »Szent egyház keblem belseje!« Ebből — a legnagyobb nyomorúságok közt is ideálisnak megmaradó lélekből olyan dalok fakadtak, amelyek élető nap sugárként fejlesztették a magyar muzsikát is. Petőfi jogos büszkeséggel mondhatta Jókainak :

»Nótákat adtam, amik innen elindultak, mint a döngicsélő méhek — és messze falvakban ismeretlen ezrek dúdolják most, amit izentem nekik.«

RÉSZLETEK EGY 103-ÉVES LISZT-CIKKBŐL.

1835-ben Liszt cikket írt a *Gazette de Paris*-ba »De la situation des artistes dans la société« címmel a művészek társadalmi helyzetéről. A cikkben fejtegetett kérdések időseirűk ma is, sőt sok tekintetben időseirűbbek ma, mint voltak annak idején.

Nézzétek most ezt a fáradhatatlan allétát, aki mindig talpon van, mindig harcol : Berlioz-t ! Berliozt : a kir. zeneakadémia koszorúsát ; Berliozt, aki két szimfóniával, óriási költői alkotásokkal magával ragadta egész Páris, művészeket, dilettánsokat és connoisseur-öket ; Berliozt a lángelméjűt, a népszerű férjiút (aki mindamellett felülmarad a népszerűségen) ; Berliozt, a mindennekefelett új m ű v é s z t, a júliusi ünnep és Franciaország művészt.

Nos immár három éve, hogy ő kér és visszautasítják ; hogy kopogtat az ajtókon, de az ajtókat bezárják előtte ; hogy eszközöket keres, színházat, énekkarokat, zenészeket, hogy megismertethesse alkotását, előadathassa művét — m i n d i g w e l n a p o l j á k, visszautasítják.

Berlioz minden színház elől el van zárva. Tehát meg van fosztva a nagy nyilvánosságtól, az európai dicsőség minden kilátásától, s mindez nem »d a m a s z k o d v a« a törvény vagy a király elhatározására, hanem támaszkodva Ez és Ez urak határozatára...

De mit fog csinálni Berlioz ? Mivé lesznek az ő hatalmas képességei ? ... Oratóriumokat, miséket, egyházi zenét fog írni ? ... És ki fogja ezeket előadni ? Micsoda zenekar veszi magának azt a fáradságot, hogy előadja és terjessze műveit ? Fog-e Berlioz továbbra is szimfóniákat, nyitányokat, vonósnégyeseket és egyáltalán zenekari műveket írni ? ... Azonban az egész világ tudja, hogy az e fajta szerzemények iránt érdeklődő zenei közönség milyen kicsiny és elszórt, és egyébként sem szokta meg, hogy kárpótolja a művészt az elvesztegetett időért. Mitévő legyen hát Berlioz ? És mitévő legyen a fiatal zeneszerzők java, akik mind komoly, tehetséges, lelkiismeretes és öntudatos emberek, mint ő, helyzetük pedig majdnem egészen azonos az övével ! ? Újra kérem, mihez fogjanak ?

Kész a jelelet, mondják önök : írjanak románcokat, chansonette-eket, mozaikokat, vagy ami még jobb : új operák »kedvenc dallamai« felett contredanse-okat és galoppokat ! Éljen Musard ! Éljen Tolbecque ! Éljenek X., Y., Z. urak mindahányan ! Ők a zenészek Louis Philippei, Rotschildjai és Agnadoi !

»A nagy férfiaknak — a hálás haza !« ...

BARTÓK ÚJ MŰVE A LONDONI INTERNACIONÁLIS ZENEÜNNEPÉLYEN.

A modern zene nemzetközi társasága (I. S. C. M.) 16. zeneünnepélyének kimagasló eseménye *Bartók Béla* legújabb művének, a két zongorára és ütőhangszerekre írt szonátának előadása volt.

A közönség, mintegy érezve és tudva, hogy a zeneünnep »vegyes felvágott« műsora közepette most egy mesterművet fog hallani, hatalmas, percekig tartó taps-orkánnal fogadta az ősz mestert, mikor a pódiumra lépett. Lenyűgözve hallgatta végig a hatalmas művet egy hosszú, fárasztó koncert végén és az utolsó tétel után újra szünni nem akaró tapsviharban tört ki. Az előadás kitűnő volt: Bartók és felesége a két zongorán tökéletes homogenitással szólaltatták meg a mester új művét, az ütőhangszerek is megtették a tőlük telhetőt, bár lehetett érezni, hogy az első tétel sok »bolgár« ritmusa alaposan próbára tette a ritmusérzésüket.

Az egész zeneünnep aránylag sokkal sikerültebb volt, mint a hasonló ünnepélyek szoktak lenni; mert ritkán fordul elő, hogy az ember egy zeneünnep keretén belül több mint egy jó művet hall. Ezen a zeneünnepen pedig két mesterművet is volt alkalmunk hallani: Bartók szonátáján kívül Anton Webern »Das Augenlicht« c. kantátája tette határozottan a legnagyobb benyomást. Talán különösen hangzik: de ennek a műnek határozottan nagy publikumsikere is volt, ami Webernnél szinte hihetetlennek tűnik. De igaz is, hogy az előadás tökéletes volt: a rádió madrigál-kórusa, a »B. B. C. Singers« Scherchen vezénylete alatt hihetetlen teljesítményt végeztek és a művet olyan természetes könnyedséggel adták elő, mintha csak valami egyszerű népdalt énekeltek volna. Így lehetett látni, hogyha Webern műveit azzal a 100%-os tökéletességgel adják elő, amit a mű tényleg megkíván, meg tudja találni a direkt kontaktust a közönség minden rétegével.

A harmadik mű, mely még nagy benyomást keltett, szintén egy kóruskompozíció volt: a svájci Willy Burkhard »Jezsajás látomása« c. kantátája, mely főleg őszinte, dramatikus kifejezésével kapott meg.

Még egy néhány a műsorból kiemelkedő művet kell megemlítenünk: *Křenek* »Minden földiek mulandóságáról« c. kantátája (szintén a »B. B. C. Singers« tökéletes előadásában); a katalán R. Gerhard »Albada, Interludi i Dansa« c. zenekari műve és Hindemith néhány darabja a »Mathis der Maler« c. operából. A kamarazeneművek közül az angol Alan Rawsthorne variációit két hegedűre és a müncheni K. A. Hartmann tehetséges vonósnegyesét kell kiemelni.

Az egész ünnepély szervezője, melyet az angol Rádió (a »B. B. C.«), az »Oxford University Press« kiadóvállalat és a »Daily Telegraph« napilap közösen végeztek, kitűnő volt. Az előadások pedig, úgy a zenekarok (a B. B. C. zenekara és egy kamarazenekar) és énekkarok, mint a szólisták teljesítménye alighanem a legjobb volt, amit valaha is egy zeneünnepélyen hallani lehetett.

S. M. (London)

A Zeneművészeti Főiskola évkönyve.

A Zeneművészeti Főiskola az iskola-év befejeztével igen tartalmas évkönyvet adott ki. Az évkönyv adatai magyarázat nélkül is rávilágítanak arra a magas nivójú kulturális munkára, amelyet országunk ezen első zenei intézete kifejt. Ezidén '26 koncertet rendezett a főiskola, mégpedig 6 zenekari, 8 kamarazene, 9 nyilvános és 3 házi hangversenyt, ezeken felül 3 operai estet és egy beszéd- és drámai gyakorlati előadást, amikhez 2 művész í oklevél pályázati hangverseny járult. Az egyik zenekari hangverseny Hubay Jenő művészetének szolt. A hangverseny előtt Siklós Albert emlékezett meg az intézet néhai főigazgatójáról. A hangversenyek műsorainak összeállításánál tervszerűséget látunk (Liszt, Bach, francia-est stb.)

Külön kiemelés érdemelnek a kamarazenei hangversenyek, melyeknek nagy száma már önmagában mutatja az intézet szellemének emelkedett voltát. A kamarazenei hangversenyek műsorai között egy Mozart-estet látunk és a zeneszerző növendékek szerzői estjét.

A Segítő Egyesület is nyolc hangversenyt rendezett a szegénysorsú

növendékek támogatására. Ezek közül, de egyúttal az egész hangverseny-évből kiemelkedtek *Händel* »Saul« című oratóriumának előadásai *Ádám* Jenő vezetése mellett. A monumentális művet háromszor adták elő, harmadszor a Népegészségügyi és Munkásvédelmi szövetség részére. (A »Saul« előadásaival annakidején behatóan foglalkoztunk.)

A főiskola könyvtára az idei tanévben ajándék és vétel útján összesen 686 zeneművel és 203 könyvvel szaporodott. Az új beszerzésekből megemlítenők: A Denkmäler der Tonkunst in Österreich, az Altbachisches Archiv, Publikationen älterer Musik, Monumenta Polyphoniae Italiae legújabb kötetei, Christian, Phil. Emanuel, Friedmann Bach zongorakoncertjei stb.

A főiskola évkönyve két értékész tanulmányt is tartalmaz: »Tehetség és iskola« *Laurisán* Miklóstól, az egyik és »A zenepolitika célkitűzései« dr. *Gaál* Endrétől a másik. Reméljük, hogy dr. Gaál Endre reformterveit, melyekkel — többek között — a zeneművészeti kamara felállítását sürgeti, az illetékesek kellő figyelemre méltatják.

Az áramvonalas muzsika.

Hol lehet ez máshol, mint Amerikában? A művészet is áldozatul esik a kor rohanó szellemének. Az amerikai élet még százszorosan jobban rohan, mint a mi kontinensünké. Egész nyitányt vagy különösen szimfóniát végighallgatni nincs se idejük, se türelmük az amerikai üzletembereknek. Ezek számára a »művészet-rajongók« számára konstruálta a volt szentpétervári cári opera karmestere, André Kostolavez a zeneművészetnek ezt az új típusát, az áramvonalas muzsikát. Az ilyen pl. »Mozart 1938« ugyanazt a célt sokkal rövidebb idő alatt éri el, mint a kezdetleges »Mozart 1888«-ak (ebben az évben írta Mozart három legnagyobb szim-

fóniáját), sokkal hamarabb ér véget. Azért választottuk éppen Mozártot ki a »lassujáratú« zeneszerzők közül, mert a »mester« legközelebbi programja éppen Mozart »meggyorsítása« lesz. Az eddigi kísérletek eredményei meglepőek, sőt várakozáson felüliek. Így Csajkovszki »Romeo és Julia« című nyitányával, melynek az eljátszásához ezideig 16 perc kellett, ő mindössze 5 perc alatt elkészül. Rossini »Szevillai borbély« nyitányát — rekordteljesítménnyel — 7 perc helyett másfél perc alatt elintézi. A szenális bravurdirigálás titka pedig nem más, mint — az ő szavait használva — el kell távolítani a felesleges húst és zsírt a kompozíciókról.

Megalakult a Nemzeti Zenede Barátai Egyesülete.

A Nemzeti Zenede Barátai Egyesülete június 14-én, kedden este tartotta alakuló közgyűlését a Zenede Semmelweis-utcai színházának dísztermében. Dr. Papp Viktor, a Nemzeti Zenede alelnöke meleg szavakkal üdvözölte a nagyszámban megjelent tagokat és volt növéndékeket, akiknek nevében dr. Puky Endre, a közigazgatási bíróság elnöke köszönetet mondott az előkészítő bizottság kezdeményezéseért, majd vázolván a Nemzeti Zenede zeneművészeti és társadalmi hivatását, annak a szükségét hangoztatta, hogy e nagymultú, évszázados kultúr-intézményünk fennmaradásának biztosítása érdekében az illetékes hivatalos tényezőknek és a társadalomnak össze kell fogni. Ezután dr. Márkus Jenő, az előkészítő bizottság elnöke ismertette a bizottság jelentését és előterjesztette az alapszabályokat, amelyeket a közgyűlés egyhangúlag

elfogadott. A választások során elnökké: Márkus Jenőt, társelnökké: Kresz Károlyt, Erney Károlyt és Puky Endrét, alelnökké: Balázs Árpádot, Purebl Győzöt, vitéz Somogyváry Gyulát, Szávozd Richárdot és Székelyhidy Ferencet választották meg. Márkus Jenő a maga és a tisztikar nevében köszönetet mondva a megnyilatkozott bizalomért, annak a reményének adott kifejezést, hogy a Zenede Barátainak áldozatkész vállvetett munkájával és a hivatalos körök és a társadalom megértő támogatásával sikerülni fog a Nemzeti Zenédét a gazdasági válság okozta anyagi nehézségein átsegíteni és biztosítani, hogy továbbra is folytathassa a hazai zenekultúra szolgálatában száz év óta kifejtett, eredménydús közérdekű oktató és nevelő művészi munkáját.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Belgrádban a közelmúltban megnyitották a belgrádi első jugoszláv állami zeneiskolát.

Grieg-hagyaték. A bergeni »Harmonia« filharmoniai társaság hatalmas vagyonhoz jutott. Bergen ugyanis szülővárosa volt Griegnek, a nagy norvég zeneköltőnek, aki ugyanott halt is meg 1907-ben. Grieg végrendeletében úgy intézkedett, hogy vagyona felesége halála után szülővárosa neves zenekarának jusson. Felesége csaknem harminc évvel élt túl s így a vagyon, mely ezalatt az idő alatt nyolcszázezer norvég koronára nőtt fel, csak nemrégiben került a bergeni filharmoniai társaság tulajdonába.

Külföldön vannak mecénások! A német birodalmi zenekamara elnökségéhez nagyobb pénzösszeget juttattak egészen eredeti rendeltetéssel. A kamara az ajándékozott összeget

kizárólag arra fordíthatja, hogy a közművelődés szolgálatában álló zenekarokat elsődrendű hangszerekkel lássa el. Az ajándékozó meglátta azt, hogy jó zenét csak elsődrendű, »mester«-hangszereken lehet előidézni, amint azt a kiváló amerikai zenekarok is bizonyítják. Az ajándékozó nemes cselekedete azonban nemcsak a zenekari művészet nivójára van kihatással, hanem hozzájárul a német hangszerkészítő ipar fellendítéséhez is. Az összegből pl. 20.000 márka jut a hegedűkészítő mestereknek, akik közül 25 kapott megbízást mesterhegedűk készítésére.

Weber: Andante e Rondo ungarese. Több mint száz éves »újdonságot« bocsátott közre a mainzi Schott kiadóvállalat. A mű, melynek címe »Andante e Rondo ungarese« a romantikus zene úttörőjétől, Carl Maria Webertől származik s brácsára és zenekarra íródott. Minket magyarokat azért is érdekel különösebben, mert a szerző magyaros témákat dolgozott fel a rondóban.

Gounod 120. születésnapját június 27-én ünnepelte Franciaország. Országserzte hódoltak a »Faust« szerzője emlékének.

A magyar zeneművészet jegyében fogják 1939-ben megnyitni a newyorki világkiállítást. A megnyitó indulónak ugyanis a Rákóczi indulót adják elő és az óriási zenepavillon homlokzatán olvasható felirat pedig Liszt Ferenc nevével kezdődik.

A brüsszeli nemzetközi zongoraverseny eredménye. A brüsszeli »Ysaye« zongoraversenyen az első díjat Guilels szovjetorosz zongoraművész, a másodikat Johnson angol zongoraművész, a harmadikat Flier szovjetorosz, míg a negyediket Dossor angol zongoraművész nyerte.

Toscanini augusztus 25-én Luzernben szabadtéri hangversenyt ad.

A Tristánt június 21-én a párisi nagyoperában német nyelven adták elő *Furtwängler* vezényletével.

Magyar énekkar sikere Belgrádban. A »Beszkár« énekkar nagy sikerrel adott hangversenyt Belgrádban az egyetem dísztermében. A jugoszláv újságok nagy elismeréssel írtak a magyar együttesről.

Meghalt Fleta. Nemrégiben halt meg Saljapin, a világ legelső baritonistája. Most ismét szegényebb lett a világ egy hangfenoménával. Miguel Fleta spanyol tenorista 41 éves korában szívészélhűdés következtében meghalt. A spanyol polgárháború áldozatai közé számíthatjuk őt is. Lángoló nacionalizmusa arra készítette, hogy mint önkéntes beálljon Franco seregébe. Gyenge szíve azonban nem bírta a háború izgalmait. Fleta meghalt, de művészete fennmarad örökre azon a számtalan gramfonlemezen, melyet hangjáról készítettek.

II. Európai kamarazene-ünnepély. Augusztus 17—28. tartják Trencsén-telepben a második európai kamarazene-ünnepélyt. Az ünnepélyeken szerepelnek a legkiválóbb csehszlovák együttesek (Ondříček-vonósnegyes, Prágai-vonósnegyes, Prágai-fúvósötös, Kabelác-együttes), két német együttes (Havemann-vonósnegyes, a

cembalo, fuvola és viola de gamba-ból álló Gebel-trio), két angol együttes (The Tudor Singers, Kutcher-vonósnegyes). Továbbá a Lengyel-vonósnegyes, a párisi Calvet-vonósnegyes, a Quartetto di Roma és az Új magyar-vonósnegyes.

A kölni városi zenekar jubileuma. A napokban tartja a kölni városi zenekar fennállásának 50 éves jubileumát. A nevezetes zenekarnak ez az 50 év azonban csak azt az időt jelenti, amióta az a város fennhatósága alatt van. A zenekar működése ennél jóval mélyebben visszanyúlik a múltba. Az 1770-ben alakult »Domkapelle« volt az őse. Azóta sok olyan hangversenyt adott melyek zene-történeti jelentőségűek. Többek között 1850-ben Schumann harmadik szimfóniáját játszották a szerző vezényletével. 1873 április 24-én pedig Wagner adott hangversenyt a bayreuthi ünnepi játékok céljára.

Liszt-zene a Wahnfried-villából. Wagner 125. születésnapján Conrad Hansen a Wahnfried-villában az 1875-ben adományozott Steinway-zongorán Liszt művekből koncertet rendezett a newyorki rádióvevő számára.

Ansermet új zenekart alapított. *Ernst Ansermet*, a svájci karmester, aki az elmúlt hangversenyévtádban rendkívüli sikerrel vezényelte a Budapesti Hangversenyzenekart (Bartók második zongoraverseny), Genfben új zenekart alapított. Svájcban ezideig két nagyobb szimfonikus zenekar működött, egy Genfben és egy Lausanneban. Azonban egyik sem volt elég nagy ahhoz, hogy nagyobb feladatokat egyedül tudjon véghezvinni. Ezt a hiányt hivatott pótolni az új, 80 tagú zenekar, mely egyúttal a genfi Rádió zenekara is lesz.

Wagner-láz New-Yorkban. Úgy látszik Wagner népszerűsége Amerikában most érte el a tetőfokát, amint ezt a newyorki »Metropolitan« operaház ezidei statisztikájából olvashatjuk. Ugyanis ezidén 127 előadást tartottak, amelyek közül 41-en Wagner opera volt a műsoron. Tehát minden harmadik esten Wagner-operát adtak.

A német »Mozart-alapítvány« jubileuma. Száz évvel ezelőtt dalosünnepet rendezett a »Frankfurter Liederkrantz«, melynek 1200 forintot kitevő jövedelméből létesítette a »Mozart-alapítványt«. Az alapítvány célja az volt, hogy tehetséges zeneszerzőket segítsen ösztöndíjakból tanulmányaik elvégzésében. Az alapítvány fennállása óta 250.000 márkát fordítottak erre a célra. Az ösztöndíjakban részesültek között Max Bruch és Engelbert Humperdinck (Jancsi és Juliska szerzője) nevével is találkozunk.

BELFÖLDI HIREK

...

Mária lányok címen érdekes tánckompozíciót tart műsoron *Szentpál Olga* táncsoportja. A téma a magyar vallásos népelethől való. Két búcsújáró leány vezeklő útját vetíti elénk a színpadi tánc. Az egyik leány útja csupa emelkedés és vágyai teljesülését hozza az élet, a másiké lassú lehalálás és zuhanás a halálba. A sajátos koreográfiát *Szentpál Olga* komponálta, a zenét *Volly István* írta, a vallásos zenei folklor több, eddig ismeretlen dallamának felhasználásával. A Mária lányok táncbemutatója a zeneakadémiai »Szegedi Este«-en volt; azóta Kaposvároton is bemutatták és több vidéki városban is műsorra vették.

A *Szent István-pályázat bíráló-bizottsága*. A magyar királyi vallás-és közoktatásügyi miniszter a *Szent István király halálának kilencszázadik évfordulója* alkalmából hirdetett három zenei pályázat bírálóbizottságába rendes tagokul dr. *Dohnányi Ernőt*, a Zeneművészeti Főiskola főigazgatóját, továbbá *Bárdos Lajos*, *Bertók Béla* és *Kodály Zoltán* rendes zeneművészeti főiskolai tanárokat, valamint *Harmat Artur* zeneművészeti főiskolai tanárt, póttagokul pedig *Siklósi Albert* zeneművészeti főiskolai tanárt és *Rékai Nándort*, a M. Kir. Operaház karnagyát kérte fel.

A fiatalok operaszínpada a jövő évadban négy operaestét tervez rendezni. Az első esten három egyfelvonásos opera (*Poldini*: *Csavargó* és a királyleány; *Bizet*: *Djamileh*; *Offenbach*: *Férfj az ajtó előtt*); a másodikikon *Csajkovszki*: »*Onegin*«-je; a harmadikon egy Budapesten ismeretlen *Milhaud*-opera; míg a negyediken a klasszikus operairodalom valamelyik remeke kerül a tervek szerint előadásra.

A magyar kultúra egységbefoglalásának új terve. A kultúra anyagának folytonos növekedése a művelt emberek nagyobb részére nézve lehetetlenné teszi, hogy a kultúra hónapról-hónapra termelt értékeit megismerhessék. Véletlenek határozzák meg, hogy ki milyen könyvről, tanulmányról, színdarabról, festményről stb. értesül. Ezen a régi hiányon akar segíteni a *Magyar Kultúrszemle* címen most indult folyóirat, mely céljaul tűzte ki, hogy a magyar kultúra minden produktumát hónapról-hónapra összegyűjti, rendszerezi és tárgyilagosan ismerteti. Tervezete szerint külön rovatokban adja a kultúra egyes területeinek keresztmetszetét. *Könyvszemle*-jében a Magyarországon egy hónapban megjelent összes könyveket ismerteti, *Folyóiratszemle* címen az összes értékes magyar folyóiratok cikkeinek, *Napiszemle* címen a magyar napilapok értékes, tudományos és szépirodalmi cikkeinek egyhávi bibliográfiáját adja. Az irodalmi kultúra bemutatása mellett ugyanilyen módon rendszerezi a színházi és művészeti új anyagot is. Színház- és filmkultúra rovatában minden hónapban előre ismerteti a bemutatásra kerülő összes színdarabokat és filmeket, *Zene*, *Festészet*, *Szobrászat*, *Építészet* címen négy további rovatában összefoglalóan mutatja be mindazt, amit a magyar kultúra ezeken a területeken hónapról-hónapra alkot. A különböző rovatok együttesen a magyar kultúra egy-egy hónapjának egységes, világos és teljes képét adják.

A »Magyar Kórus« új egyházzenei kiadványai. A »Magyar Kórus« az eucharisztikus kongresszusra új egy-

házi kórusműveket bocsátott közre. Megjelent *Harmat Artúrtól* »Sex Hymni de Sacramento venerabili« címen hat himnusz az Oltáriszentség üdvözlésére (a Pange linguát hallottuk a legátusi misén), *Bárdos Lajostól* egy »Alleluja« és »Sacerdotes Domini« (mindkettőt előadták a legátusi misén) és »Magyarok fénye« című nagyobbbszabású vegyeskari mű. Ez utóbbi egy Szent István királyhoz szóló himnusz, melynek a dallama a XVII. századból származik. Megjelent még *Bárdos Lajos* »Szent Imre hercege« és *Peter* »In ascensione Domini« című egyenemű karra írt kórusai, továbbá *Halmos* »Szent István király« című vegyeskara.

Szende Ferenc jubileuma. Az Operaház kiváló bass-baritonistája, *Szende Ferenc* június 13-án ünnepelte operaházi tagságának 25 éves jubileumát. Szende 1887-ben született Alpáron. Pályáját vidéki társulatoknál kezdte, helyenként karmesteri minőségben is. Közben kántor Báttaszéken, majd újból visszatér a színpadhoz, míg végül 1913-ban elérkezik végső állomáshelyére, a M. Kir. Operaház tagjai sorába szerződött. Az ünnepelés a »Cosi fan tutte« előadásával kezdődött, melyen az igazgatóság átnyújtotta az Operaház aranygyűrűjét a jubiláns művésznek, majd a következő napon tartott ünnepi bankettel folytatódott a Fészek-klubban, melyen a művészvilág legkiválóbbjai jelentek meg a közönségnek örvendő baritonista tiszteletére.

A »Háry János« filmen. Kodály—Paulini »Háry János« című operáját filmre veszik. A filmet olasz és magyar változatban tervezik elkészíteni.

Kodály Szegeden. Az ezidei szegedi szabadtéri játékok zenei programja is rendkívül gazdag. Verdi Requiemje és Puccini Turandotja mellett a legmagyarabb muzsika is méltó szerephez jut ebben a legmagyarabb városban. Külön eset szentel a rendezőség Kodály művészetének. Kodály három monumentális kórusműve: a Psalmus Hungaricus, a Tedeum és a Jézus és a kufárok szerepelnek a

Kodály-est műsorán a szerző vezényletével. Külön eseménye a magyar zenés életnek még a »Háry János« szabadtéri előadása, melyen új formájában hallgatjuk a népszerű remekművet. Kőrménydi híres kocsis szerepét ez alkalommal Kiss Ferenc játssza, aki számára azt Kodály megtoldotta egy »Kállai-kettős«-sel.

Az élő muzsika. Az élő muzsika volt a címe az egyik képek, melyet Mirkowszky Mária mozdulatművészeti iskolájának vizsgáján adott elő a Zeneművészeti Főiskolán az éneklő, táncoló, muzsikáló gyereksereg. A kép elgondolása és muzsikája *Ákontzné Muhoray Blanka* székesfővárosi énektanárnőtől származik. Ákontzné kitűnő pedagógiai érzékkel rámutatott arra, hogy onnan kell kiindulni a modern pedagógusnak, ahonnan az egész zeneművészet kiindult: az ének, tánc és a ritmikus zenélés ősi egységéből. A zongora komoly instrumentumához is éneken, táncban és játékos hangszereken keresztül jutlatunk el és a zene lelkéhez csak lélekből fakadó örömteli éneklésen és ritmikus táncjátékokon keresztül tudunk felemelkedni. A zene birodalmának kapuja megnyílik mindazok számára, akik ilyen lélekkel kopogtatnak rajta.

Pályázati hirdetemény.

Nemzetközi pályázat zongoranégyesre.

A »Belga zongoranégyes« 10 éves fennállása alkalmából pályázatot hirdetett egy zongora—hegedű—viola—gordonka hangszerekre írt kompozícióra. A mű időtartama minimum 20 és maximum 30 perc lehet. A jubiláló kamarazenetársaság két pályadíjat tűzött ki a nyertes művek díjazására 8000 és 3000 belga frank értékben. A pályaművek 1938 október 1-ig küldendőek el a következő címre: *M. l'huissier de Lobel, 14, rue Van Moer, Bruxelles (Belgium).*

A ZENE

Alapította : DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő :
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség : Budapest, VII., Erzsébet-körút 19., III. 22.
Telefon : 349-522

Felelős kiadó :
DR HAVLIN KÁROLY

Kiadóhivatal : Budapest, IV., Központi városháza I. em. 104.
Telefon : 122. mellékállomás

Budapest
XIX. évfolyam, 16. szám
1938 szeptember 1.

TARTALOM

+

Boros Rezső: Wagner emberi arcképéhez. (Befejezés.) —
Az új orosz iskola (Csajkovszky levele a „novátorok”-ról.) —
Dr. Sebestyén Sándor: A zenei „fogyasztás és termelés”
aránytalansága. — A szegedi szabadtéri játékok zenei
programjáról (Kodály-hangverseny a Dóm-téren.) — Milyen
lesz az idei hangverseny és operaévad ?) — Külföldi hírek —
Belföldi hírek.

BOROS REZSŐ:

WAGNER EMBERI ARCKÉPÉHEZ.

(Befejezés.)

Közben és párhuzamosan a nők szerepével férfiak is kapcsolódnak elválaszthatatlanul életéhez, kikben szintén álmaj, törekvései hiánytalan megértőt véli fölismerni s egész lelkét beléjük akarja önteni, örökké szívéhez láncolni őket. II. Lajos bajor király, Schnorr von Carolsfeld Lajos (első Trisztánja) és Nietzsche emelkednek ki különösen.

Liszthez, száműzetéséből (ötvenes évek) szinte szerelemmel határos, túlradó (és őszintén túlradó) leveleit írja, késői éveiben az elragadtatva szeretett Nietzschét családja tagjának fogadja s kisfia gyámjává akarja tenni; az ifjú Lajos királlyal szemben, jelentős külső körülmények folytán, valóságos mámorra fokozódik az egymásralelés boldogsága. A legszorongatottabb helyzetből menti ki máról holnapra a hitelezői elől kilátástalanul, céltalanul bujkáló Wagnert, kinek agya-szíve a Mesterdalnokok csodálatos zenéjével viselős és puha fészekre volna sürgős szüksége, hogy szülöttét világra hozza. »Drága nagylelkű király!« — írja Wagner, Lajos meghívására — »Ím e könnyeit küldöm a mennyei megihatottságnak, jelentsék Önnek, hogy a költészet csodái immost mint isteni Valóság léptek szegény, szeretetre szomjas életembe! S ez élet s minden-minden Költése és Hangja most már az Öné, kegyesszívű ifjú királyom: rendelkezék vele, mint sajátjával! A legfőbb elragadtatásban, hűen s igazán — alattvalója Wagner Richárd.«

Szép, daliás, rajongó ifjú uralkodó, ki egyetlen tollvonásával minden szükséges eszközt, hatalmat megad neki álmaj megtestesítéséhez, gondtalan megélhetéshez és nyugalmas »menedékhelyet« az alkotáshoz (1864)! Tíz perc alatt elvisz a kocsi hozzá. Naponta egyszer, kétszer is küld értem. S én röplök hozzá mindig, mintha a kedvesem várna. Elragadó vele az együttlét. Ahogy fölvilágosításaim lesi, ahogy átérti; ahogy beleremeg s izzik lelke: mindezt még ilyen teljességben nem tapasztaltam. S aztán kedves gondoskodása rólam, szívének, tekintetének szemérmes bája, mikor biztosít róla, milyen boldog, hogy az övé vagyok. Így ülünk gyakorta órákon át, mélyen elmerülve egymás szemléletébe... Mindaz, mit ketten bensőkben megvetünk, békén folyik tovább; mitsem törődünk vele. »Valóságos szerelmi mámor ez — ahogy biográfusa, Kapp is nevezi — s a két entuziaszta egymásralelésének boldogságát a végtelenségig fokozza törhetetlen hitük, hogy a legnagyobb, legmerészebb művészi álmot valóra válthatják. Wagner szavai költői lendületbe csapnak. A Trisztán előkészületei közben: »míg hű őrangyalom egyre szépségesebben s áldón fölöttem lebeg s gyermekül ujjong, ha megelégedett vagyok s örvendezem a növekvő művészi eredménnyen: láthatlan elrendelve mindig, ami javamra válik s eltávolítva mind, ami gátol. Mint egy bővöletes álom nőtt a mű soha nem vélt valósággá: az első előadás, közönség nélkül — számunkra volt, főpróba címen: a Lehetetlen beteljesülésének tetszett.« — Wagner, Bülownak írt leveleiben, állandóan *Parsifálnak* nevezi a szűzies lelkű ifjú királyt.

Csak az irigyek, a »félretoltak«, a tucatemberek aknamunkájával nem számoltak az álmódózók. Ezeknek — főként sajtóbeli — irtó hadjárata elől újra Svájcba kell menekülnie Wagnernek. De az emberkerülő hajlamú fiatal király törekény idegzetét is egyre jobban aláássák környezetével és alattvalóival való tapasztalatai. »Nyomorult, rövidlátó emberek,« — írja Wagnernek — »akik kegyvesztésről tudnak beszélni, akiknek a mi szeretetünkről (Liebe) sejtünk sincsen, sejtünkük sem lehet. Nem tudják, hogy Ön nekem: minden, — mindenem volt s mindenem marad mindhalálig; hogy szerettem Önt, mielőtt láttam volna.« A Luzerni tó partjára, tribscheni új aszílumába menekült szeretett mestert

és barátot titokban, váratlanul s bejelentés nélkül egyedül keresi föl születése napján az ifjú király, az éjszakát is Wagner villájában tölti. A sajtó szennyáradata, a szakadatlan ellenséges machinációk (s Bajorország szégyenletes 1866-i szereplése) újból letörlik a fiatal idealistát; pár hónap mulva sürgönyben értesíti elhatározásáról barátját, hogy lemond a trónról és — Wagnerrel akar együtt élni. Wagner erőt iparkodik önteni fejedelmi tanítványába s rá való hatalmas befolyásának köszönheti Bajorország porosz orientációját. — A Mesterdalmnokok bemutatójakor (1868) a király mellett ül az udvari páholyban s «illetékesek» szörnyű botránykozására onnan köszöni meg a tapsot.

Barátságukat később disszonanciák zavarják, de a legválságosabb pillanatokban mindig megmenti barátját és nagy vállalkozását a fejedelem nemes bőkezűsége. — Különös dokumentuma utóbb a legnagyobb pénzügyi válságok Damoklész-kardja alatt valóban már-már gyermekes nagyvási hóborrtal fogalmazó mesternek, mikor fölépült bayreuthi családi otthonának költségeit nem tudja előteremteni: «Kertelés nélkül értékre adtam ezt (t. i. kívánságát) a bajor királynak s meg volt a jogom hozzá, mert legeslegeső *kezesskedése*, melynek alapján kapcsolatba léptem vele, épp e bizonyos dologra vonatkozott: hogy az élet minden gondjától mentesülve zavartalan élhessek művészetem gyakorlásának.»

Szinte emberfölöttiek azok az igéző-vonzó és taszító erők, melyek e csodálatos szellemből kisugároznak: a szerelem, rajongás, féltékenység, irigység, gyűlölet valóságos orgiája csapkod mindegyre alakja körül. Magasztalt, nagyszerű Izoldája — férje, Schnorr, hirtelen halála után — belebolondult a mesterbe, botrányokat rendez, úgyhogy a Svájcban élő költőnek — legnagyobb művésznőjét — ki kell utasíttatnia Münchenből. Brahmsot pártjaik ádáz düle kitépi Wagner szellemi köréből, de lelke mélyén, csökönyösen, titkos csodálója marad. Legtragikusabb Nietzsche — a másik nagy rajongó — elszakadása, melynek egyes fázisait vaskos tanulmányok elemzik.

Maga Wagner írja Lisztnek: ha nem egyesítne ilyen szeretet kettőnket, úgy tetszik, rettentőn gyűlölünk kéne egymást. — Ingerlékenységének, indulatos kitérésének — pl. Cosimával, Nietzschevel, a fiatal Kienzl Vilmostal szemben, vagy próbákon — számos esetét örökítették meg. Mikor a Parsifal próbáján egy karénekest mosolyogni látott, kiutasította: «Őn elhagyja a termet! Aki ilyenkor nevetni tud, nem jó ember s így közöttünk nincs helye.»

Tökéletességre, teljességre való törés él és ég benne (mennyi etikai vonás ebben is!), ezt hajszolja művészetében (Gesamtkunstwerk), de az emberekben is. A megértés, a «lelki egyesülés» nem bizonyul teljesnek s újabb konfliktusokat támaszt. A pedánsoktól, a nyárspolgártól s az anyagiás, durva és úzer néptől megvetően fordul el. Pedáns agyonmagyarázóit türelmetlenül rázza le magáról, megtagadja őket, még a «Gesamtkunst» cégért is (Lisztnek 1853. VIII. 16. és 1854. X.).

Bülöw egyszer gúnyoros csodálkozással jegyezte meg: «Utóbb még kiszül, hogy nagyobb pénzügyi zseni, mint zenész.» (Weissheimer.) Szánalmas balgaság ezt — ahogy napjainkban is történik — szószerint érteni s még Wagner «zsidó» származására is bizonyítéknak venni «üzleti» érzékét. (Wagner «mostohaatyjunkt», Geyer Lajos festő-színész-színműírórt tekintette apjának. Tanuló korában mindig Geyer Richárd néven szerepelt. De az evangélikus kántorcsaládból származó Geyer «zsidó» voltát is rég megcáfolták.)

Két csófolatot erre az okoskodásra! Egyik: állandó pénztelensége, könnyelmű pénzszerzése s egyre kiújuló válságos roskadozása adósságainak újabb s újabb katasztrofális felduzzadása miatt. Ilyenkor fűhöz-fához kapkod, barátait, tanítványait, a királyt, sőt szerelmének férjét is «kihasználja», névleges kölcsönökre és látszólagos művészeti-üzleti tranzakciókra. (Kész és készsűlő műveit, partitúráit «eladja» stb.) Ebben lázasan «leleményes». De nem ravaszság

és számítás, hanem kétségbeesés — igaz, hogy »krónikus« kétségbeesés — diktálja ez üzletileg — utólag — nem nagyon »fair« lépéseit. Mindent az alkotásért! hogy világrahozhassa szelleme csodás gyermekeit. Ebben aztán emberfölötti energiát fejt ki. »Lopni tudnék érte«, — írja szorongattatásában egyszer Lisztnek (t. i. hogy zavartalan komponálhasson tovább). — (Pazarló berendezkedései, a sok ingerlő szín, a selyem, bársony, atlasz, a puhaság, a szőnyegek mind voltaképp nem az »emberért« voltak, hanem az alkotást szolgálták, a hangulat és fantázia melegágya voltak számára. És ezt a kötelességből meg is tették.)

Másik cáfolat: számtalanszor csak kezét kellett volna kinyújtania népszerűségért, zajos sikerekért, nagy pénzekért, csak félszemét behúnynia a fennálló »slendrián« előtt, de szerinte ez mind a sötét »Alberich birodalma«, — nem hajlandó áruba bocsátani szíve féltett szülőiteit, — a tetralógiát, a Parsifalt, Nem alkuszik, ha nyomorúság, ha tönkremenés fenyegeti is, ha bujdokolnia kell is. A Nibelung-tetralógiát kezdettől olyannak írja, hogy ne lehessen közönséges színpadi erőkkkel előadni. (V. ö. Lisztnek 1854. január.) Kéjeleg ebben a tudatban, bár nincs reménye, hogy a Ring valaha is fölhangozzék. Óriási jóvedelme lehetne ezekből a műveiből, de ő szívós akaratral kierőszakolja, hogy belépődíj nélkül »innenpi játékként« adhassa elő őket azok számára, kik lelki épülésre vágnak. A pénzért üzött művészettől irtózott. Igaz, mecénásait mindegyre ostromolja anyagiakért, de hol benne a számító, az üzleti szellem? Legföljebb infantilis vonásnak lehetne minősíteni, ahogy folyton tehetősebbektől fogad el és újra kér...

Pár szót a wagneri lélek »ontogeneziséhez«. Önéletrajzában elmondja, milyen gyönyörteljes izgalmat keltett benne kisfiú korában, ha testvérnénjei leánybarátnői fektették le este az ágyba. Tudattalan visszahatás volt szerelmi ébredésére a pavor nocturnus, a gyermek éjszakai rettegése és sikoltozása, miben hosszabb ideig szenvedett. Ennek a rettegésnek ismét késő reakcióképződeményét láthatjuk Siegfriedben, a *félelem iránt érzéketlen*, boldog, erős, nyíltszívű, — tökéletes hősben, ebben az igazi, magaeszményítő vágykifejeződésben.

A modern lélektan méltán mutat rá, hogy az anyai szeretet tökéletes-ségéről túlérzékeny lelkek egész életükön át nem tudnak lemondani, mindenben azt keresik öntudatlanul s ezért gyöttri örök kielégületlenség őket. Wagner tipikus hősei hányatott, boldogtalan férfiak, szeretetre szomjazók és *megváltást* esengők; menedékük a halál. A Hollandi nyomában Siegmund s más-más változatban Wotan, Tannhäuser, sőt Amfortas. (Rokon vonások Kundryban is.)

A harmincéves, kielégületlenségében elkeseredett és lázadó hajlamú Wagner még optimista »világnézetű«, még hisz utópiákban, az emberiség boldogításában. Siegfriedet forradalmár megváltónak tervezi először. A szabadságmozgalmak bukása (nagy izgalommal, reménykedve figyelte száműzetéséből a mi szabadságharcunk erőfeszítéseit), a »materialista« korszak és Schopenhauer pesszimizmusa a lemondást, világmegvetést (Ring) — utóbbi, ismét visszahatásként, a részvétet (Parsifal) teszik azelőtti lázadása helyett vezéreszméjévé.

Még 1854 januárjában erotikus hallucinációit panaszolja Lisztnek, melyeket egykor a Tannhäuser zenéjében festett (1843). A Tannhäuser egyúttal drámái kifejezését adta a másik végtelennel, a tiszta eszményi szerelemmel való ellentétnek. Lelkének ezt a fölfelé törő irányát művészetében élte ki. De bármily isteni mámmal tölti el az alkotás, újra meg újra fölajdul Lisztnek: ő az igazi, boldogító szerelmet sohasem ismerte. Álmod, kétségbeesett kísérletek, lemondás, szenvedélyének »áttszellemítése« (wagneri fellengős, bizarr-kiagyalt szó és képzet!).

Mély jelentőségű mondása Liszthez: ha az élet megvalósítaná vágyainkat, abban a pillanatban — nem volna szükségünk többé művészetünkre.

A kielégítetlen vágyak keserősége, a pesszimizmus viszi késő éveiben a bánat, vezeklés érzésére, az érzékiség megvetésére; a szerelmi vágyak helyébe az együttérzés, a részvét lép a régi racionalista utópizmus helyébe (bár cikkeiben mint a »regeneráció« tana, tovább él) művészetében — talán kissé Liszt és Lajos király hatása alatt, vagy öntudatlan az ő »kedvükért« is — a vallásos alázat, az isteni megváltás hite (Parsifal). A szerelmi lemondásban Trisztán és Parsifal között álló, polgári fokozat: Hans Sachs.

AZ ÚJ OROSZ ISKOLA.

CSAJKOVSZKI LEVELE A »NOVÁTOROK«-RÓL.

A tizenkilencedik század második felében a világ érdeklődése Oroszország felé fordul. Új viharok előszelei áradnak az orosz rónák felől. Valami különös elhivatottság hite ejtette rabul a lelkeket. Az orosz óriás a világ megváltójának kiáltotta ki magát, mely lecsendesíti a háborgó tengereket és az emberiség hajóját szebb, jobb és igazabb kontinensekre vezeti. A művészet lett az új hit megafonjává. Az irodalomban az akasztófa alól menekült és a »holtak házából«, a szibériai rabságból visszatért *Dosztojevszkij* hirdette az »új igét« és a zeneművészetben az »új orosz iskola« hívei, az újítók a »novátorok« keresték az új partokat. Az új stílus legfőbb célja a művészi igazság megtalálása, a hamisítatlan, igazi élet kifejezése. A végsőig fokozott lélekelemzés, a természetes élet kutatása az út, melyen haladnak. A természetes élet erőit pedig nemcsak az egyes emberek lelkében, hanem a tömeglelkben is kell keresni.

Mit ír *Musszorgszki* erről a *demokratikus naturalizmus*ról?

»A művészi ábrázolása a szépnak, egyedül annak tisztán anyagi jelentőségében — durva gyerekség — a művészet gyerekkora. Az ember természetének s az emberi tömegek legfinomabb vonásainak vizsgálása, bátor felszántása ennek a kevésbé felkutatott országnak és annak meghódítása... ez az igazi hivatása a művésznek. Az emberi tömegekben épp úgy, mint az egyes emberekben akadnak mindig olyan egész finom vonások, melyek elkerültek a figyelmeket, vonások, melyeket még soha senki sem figyelt meg; olvasva, figyelve, kutatva, megsejtve azokat felfedezni, felkutatni és egész bensőnkkel megismerni, feltárni és azokkal az emberiséget táplálni, mint egy egészséges, még soha nem próbált táplálékkal — ez nem gyönyörű feladat?« (*Musszorgszki* 1872 október 18-án írt levele *Sztaszov* *Vladimir*hoz.¹⁾)

Ezek az igen finom vonások pedig, melyekről *Musszorgszki* ír, nem valami jelentéktelen momentumai, elkorcsosult vonásai a kultúremler lelkének. Csak azért finomak, mert csak igen nehezen fedezhetők fel. Csak a művész fedezheti fel azokat. Valójában ezek az igen finom vonások vulkanikus erejűek, az emberiség mágneses terének óriási erővonalai, melyek szerint alakulnak az életek, társadalmak, s alakul maga a történelem. Ezeket felkutatni valóban gyönyörű feladat!

Milyen utat választott az »Ötök« csoportja? (Az új orosz iskolához öt zeneszerző tartozott: *Musszorgszki*, *Rimszkij-Korszakov*, *Borodin*, *Balakirev* és *Cui*). Azt az utat, melyet az irodalom nagyjai *Tolsztoj*, *Gogoly*, *Dosztojevszkij*: elhagyták a kultúra aszfaltját s a muzsikok által kitaposott ösvényre tértek, melyeket csak a primitív ösztönök hoztak létre. Megtagadtak mindent, amit a kultúra, a rutin teremtet, elindultak újból felkutatni a zeneművészet világát, pusztán az ösztönök taposta ösvényeken. Megtagadták a tudást,

¹⁾ *Sztaszov* *Vladimir* az új oroszok lelkes híve és harcosa, aki őket a »hatalmasok kis csapatának« szokta nevezni. Jeles zencirő és kritikus. Nevezetesek *Glinkáról* és az új orosz iskola tagjairól írt életrajzai.

a tanulást. Egyedül *Rimszkij-Korzakov*²⁾ fordult később a tanulás segítségéhez. Önletraírában érdekesen ír életének erről a tudatlanság öserdejében tapogatózó időszakáról:

»En a Szadko, Antar és Pszkovityanka³⁾ komponistája, műveknek, melyek sikerülteknek látszanak, nem hangzanak rosszul és a publikum és sok muzsikuss által előnyösen ítéltettek meg, dilettáns voltam, aki semmit sem tudott. Ezt nyíltan bevallom és erről bizonyosságot teszek az egész világ előtt. Amellett akkor nemcsak, hogy nem voltam képes egy korált megharmonizálni, s nem írtam egyetlen kontrapunktot sem és a fugáról a leghalványabb fogalom sem volt, hanem még a bővített és szűkített hangköz és akkord elnevezéseket sem ismertem. Nem ismertem mást, mint a tonikai hármast, a dominans és a szűkített négyes hangzatokat,⁴⁾ bár természetesen a legnehezebb dolgokat lapról leénekeltem nehézség nélkül és minden tetszés szerinti akkordot és hangot megkülönböztettem; azonban a sextakkord és kvartsextakkord⁵⁾ elnevezéseket sohasem hallottam. A kompozíciómban tudat alatt a tisztább, szabályosabb szólamvezetésre törekedtem és azt elértem ösztönösen, hallás után, éppen úgy ösztönösen ráhibáztam a helyes ortografiára is.«

Míg Rimszkij-Korzakovot kétségbeejtette tudatlansága és visszatért a tanulás biztos útjára, addig az »Ötök« csoportjának legzenésibb zeneszerzője *Musszorgszki*,⁶⁾ akit ma a legnagyobb orosz komponistának tekintünk, meg tudta alkotni magának azt az új nyelvet, melyen el tudta mondani az »új világ«-ban látottakat. Ő összpontosította magában az új stílus sajátosságait: a töretlen nagy dallamvezetést, a régi formáktól való elszakadást, az újszerű szokatlan ritmusokat, a merészséget a harmonizálásban, belekapcsolódást az orosz néplélekbe és a Borisz Godunovban a drámai kifejezés döbbenetes valószerűségét s a költészet és zene tökéletes egyesítését. Zenéjében az orosz népzene nem mint feldolgozott anyag él, hanem általa közvetlenül az orosz néplélek titkai tárulnak fel. Ebben korszakalkotó Musszorgszki. És még egy szempontból az: már elérkezett az új partokra, itt-ott olyan hangokat üt meg, melyek már a mi korunkba vezetnek. Musszorgszki zenéje az új világ hangja, természetes tehát, hogy őt kortársa, a romantikus zenében felnőtt akadémikus művész Csajkovszki közönséges természetűnek mondja, aki szeret minden csiszolatlant, durvát, otrombát.

Musszorgszki és Rimszkij-Korzakov mellett még igen jelentős tagja az »Ötök« csoportjának: *Borodin*⁷⁾. Egyetlen operája az »Igor herceg« át van szöve orosz népzenei elemekkel. Egyéb műveinek, mint pl. szimfóniáinak dallamai is az orosz népdalokra jellemző litániás hangon szólnak.

*Balakirev*⁸⁾ és *Cui*⁹⁾ kevésbé jelentősek. *Balakirev* értéke főleg az, hogy kiadott egy orosz népdalgyűjteményt és az érdeklődést ezáltal az orosz népzene

²⁾ Rimszkij-Korzakov a szentpétervári konzervatórium zeneszerzés tanára. Művei: 13 opera (mesejáték); 2 szimfonikus költemény (Mese, Szadko); 3 szimfónia; nyitány (Hűsvét); Scheherezade, szvit; zongoraverseny: kb. 100 dal, karművek egynehány kamara-zenemű stb.

³⁾ Szadko = szimfonikus költemény; Antar = II. szimfónia; Pszkovityank = A pszkovai leány, első operája.

⁴⁾ Tonikai hármashangzat pl. C-durban: c—e—g; domináns négyeshangzat: g—h—d—f; szűkített: h—d—f—asz.

⁵⁾ Pl. c—e—g = alap helyzetű hármashangzat. Ebből, ha így írjuk le: e—g—c—lesz sextakkord; s ha így: g—c—e—lesz kvart sextakkord.

⁶⁾ Musszorgszki főbb művei: Borisz Godunov, Hovanscsina, operák; Szorocsiní vásár, Házasság, töredék operák; Egy éjszaka a boszorkányhegyen, zenekari darab; Egy kiállítás képei, zongoradarabok; Napvilág nélkül, A halál dalai és táncai, Gyermekszoba, dalciklusok.

⁷⁾ Borodin főbb művei: Igor herceg, opera; Vázlat egy középkorszaki stepperől, szimfonikus költemény, 3 szimfónia; 2 vonós-négyes.

⁸⁾ Balakirev művei: Tamara, szimfonikus költemény; Russia, nyitány; zongoraverseny; Chopin szvit; zongoradarabok; dalok.

⁹⁾ Cui Cézár főbb művei: A kaukázusi fogoly, A mandarin fia, Angelo, Ratcliff, operák; zenekari szvitok és scherzok; dalok; szóló hangszeres darabok.

iránt felkeltette és hogy az új törekvések leglelkesebb agitátora, valamint az új orosz iskola szellemi vezére volt. Jórészt az ő lelkes apostolkodásának köszönheti az orosz zeneművészet azt, hogy a népdal át tudta szakítani a nyugati zene sáncait és elindulhatott útjára az orosz nemzeti zene.

Cui, mint zeneszerző távol áll az orosz népzénétől és a novátorok merész, újító szellemétől. Csak azáltal volt tagja az »Ötök« csoportjának, hogy ő is autodidakta volt, aki tagadta az iskola szükségességét és hogy számtalan cikket írt az új orosz iskola törekvéseiről az orosz lapokban és a párisi Revue et Gazette musicale-ban.

Kiegészítésképpen Csajkovszki kiadatlan levelei közül, melyeket Nadjesda Meck¹⁰⁾ asszonyhoz intézett, közölünk egy részletet. Ebben az 1877-ben kelt levélben az új orosz iskolát bírálja s mondja meg mindegyik komponistáról legközvetlenebbül a véleményét. Főértéke a levélnek az, hogy Csajkovszki mindannyian elismeri tehetségét s ezért bírálatát nem tekinthetjük elfogultnak. Az utókor mindenben nem igazolta őt, különösen Musszorgszkira vonatkozó véleményét illetően nem, akit ő Meck asszonnyal együtt »elintézett«-nek mond. Mindazonáltal érdekes a kort megvilágítani egy nagy kortárs nézőpontjából is.

»A legfiatalabb pétervári komponisták mindegyike igen tehetséges, mégis mindnyájan a csontjukig fértözöttek egy egész elképesztő fölfuvalkodottságtól és attól a dilettáns meggyőződéstől, hogy ők magasan felette állanak a világ összes muzsikusainak. Kivételt képez az utóbbi időben *Rimszkij-Korszakov*. Ő épp olyan autodidakta, mint a többi, de benne erős átalakulás ment végbe. Természete igen komoly, nagyon becsületes és lelkiismeretes. Még mint egész ifjú azoknak az embereknek a társaságába jutott, akik először is meg akarták őt győzni arról, hogy ő lángész, másodszor azt mondták neki, hogy nincs szüksége tanulásra, hogy az iskola megöli az ihletet, művészi alkotóképessége beszáradna stb. Első munkái nagy tehetségről tanuskodnak, amely mindamellett nélkülözi az elméleti kiképzést, az iskolázottságot. Abban a körben melyhez ő tartozott mindenki szerelmes volt önmagába és mindnyájan egymásba. Mindegyike közülük arra törekedett, hogy egyik vagy másik művet, amely ebből a körből származott és amelyet ők, mint valami kiemelkedőt tekintettek, utánozzon. Ennek következtében az egész kör csakhamar az írásmód egyoldalúságába, egyéniségtelenségbe és mesterkélttségbe jutott.

Korzakov az egyetlen közülük, aki öt évvel ezelőtt belátta, hogy a »kör«-ben prédikált ideák lényegében nincsenek megalapozva, hogy az ő megvetésük mellyel az iskola, a klasszikus zene iránt viselkednek, a tekintélyek, a mesterművek tagadása nem más, mint tudatlanság. Nekem is van egy levél tőle ebből a korszakból, mely nagyon megfogott és megrázott. A lehevesebb kétségbeesésbe került mindön észrevette, hogy oly sok év telt el minden haszon nélkül és hogy olyan ösvényre tévedt, amely sehova sem vezet. Azt kérdezte akkor, hogy mitévő legyen. Természetesen tanulnia kellett. És ő elkezdett tanulni olyan buzgalommal, hogy az iskolatechnika csakhamar nélkülözhetetlen életemévé vált. Egy nyár alatt írt 64 fűgát, melyek közül tizet elküldött nekem átnézés végett. A fűgák, a maguk módja szerint kifogástalanok voltak, de már akkor észrevettem, hogy a reakció benne túlerős áttörést okozott. Az iskola megvetésétől a zenei technika kultuszához fordult. Nemsokkal erre megjelent a szimfóniája és a kvartettje. Mindkét mű túlon-túl teli van művészi fufangokkal, de amint Maga (Weck asszony) nagyon helyesen észrevette száraz pedantizmussal végrehajtva. Nyilvánvalóan egy krízis él most át, hogy fog végződni, nehéz előre megmondani! Vagy nagymesterré dolgozza ki magát, vagy elszüljed a kontrapunktikus fufangokban.

¹⁰⁾ Nadjesda Meck asszonnyal Csajkovszki 1877 táján ismerkedett meg. Ettől kezdve meghitt barátságot kötött vele össze, aki őt 6000 rubel évjáradékkal támogatta.

Cui tehetséges dilettáns. Zenéje nélkülozi az egyéniséget, de elegáns, csinos. Túl kokett, mondhatnánk: túl lenyalt, ezért tetszik előszörre, később azonban unalmas lesz. Ez azért van, mert Cui specialitása szerint nem muzsikuss, hanem az erődítéstan professzora s mint ilyennek számtalan előadást kell tartania Pétervár csaknem valamennyi katonaiskolájában. Saját gyónásában beismerte előttem, hogy másképp nem tud komponálni, mint zongora előtt ülve és akkordokkal kísért dallamocskákat keresve. Találjon aztán egy csinos ötletecskét, akkor elkezd bajlódni vele, kidíszíti, felcíomázza, kikení és mindezt oly hosszú ideig, hogy pl. a »Ratcliff« című operáján tíz teljes esztendeig dolgozott. De ismétlem, mindezek dacára tehetség; legalább ízlése és bizonyos szímatja van.

Borodin 50 éves professzora a kémiának a mildreinovi akadémián. Ismét egy tehetség, még pedig igen nagy, de tönkrejutott hiányos tudása miatt és hogy a vak végzet az eleven zenei tevékenység helyett a katedrához vezette. Nincs annyi ízlése, mint Cuinak és technikája is oly gyenge, hogy egyetlen taktust sem tud idegen segítség nélkül leírni.

Musszorgszkit joggal nevezi (Meck asszony) »elintézett«-nek. Tehetségét tekintve talán mindegyik közül a legjelentősebb, csak egy korlátolt természet, amelyben nincs kívánsa a tökéletesnek. Egy tehetség, aki vak a »kör« abszurd teóriái miatt és saját zsenialitásban hisz. Ezenkívül közönséges természet, aki minden durvát, csiszolatlant, otrombát szeret. Egyenes ellentéte barátjának Cuinak, aki sekélyesen úszik, amellet azonban mindig illedelmes és elegáns. Musszorgszki kacérkodik a műveletlenségével, büszke a tudatlanságára, azt firkálja, ami éppen eszébe jut, miközben lángeszenek csallhatatlanságában hisz. Valóban gyakran felvillan benne egy erősen egyéni tehetség.

A legjelentősebb személyisége a »kör«-nek Balakirev. Ő azonban elnémult anélkül, hogy sokat teljesített volna. Rendkívüli tehetsége van, mely mind-amellet elveszett bizonyos végzetes körülmények miatt, melyek belőle egy szenteskedőt csináltak, miután azelőtt sokáig kérkedett a hitetlenségével. Most a templomban ül, böjtöl, mindenféle ereklyékhez imádkozik és azonkívül nem tesz semmit. Dacára óriási rátermettségének sok rosszat tett. Például a fiatal Korzakovot az elpusztulás felé irányította, mikor bebeszélte neki, hogy tanulni ártalmas. Általában ő a kitalálója a különös »kör« összes elméletének, amelyben annyi kihasználatlan, a tönkrejutás irányában kormányzott vagy idő előtt elsovadt erő van egyesítve.

Itt adtam a nyílt véleményemet ezekről az urakról. Milyen tragikus jelenség!...»

H.

DR. SEBESTVÉN SÁNDOR :

A ZENEI »TERMELES ÉS FOGYASZTÁS« ARÁNYTALANSÁGA.

Ezzel a problémával sokan foglalkoznak és már sokan foglalkoztak és az évek folyamán a különféle szak- és napilapok hasábjain számos cikk látott napvilágot, amelyek sokféle megvilágításban, de a dolog lényegét tekintve mind e kérdéssel foglalkoznak. A probléma bárhogyan is volt megformulázva, mindig abban a két panaszban csúcsosodott ki, hogy senki sem akar zenét, illetőleg hangszert tanulni és az évről-évre szaporodó sok okleveles tanár nem kezdhet mást a nagy munkaidő- és anyagi áldozatok árán szerzett oklevelével, minthogy azt berámázva szögreakassza, ami bizony csekélyke kamat és nem áll arányban a befektetett idő-, munka- és anyagi tökével. A másik panasz pedig, ami azok soraiból hangzik fel, akik sok tudásuk birtokában és művészi elhiva-

tottságukban hangversenyezni szeretnének, az, hogy a hangversenyeknek — a világhíró nagyságokét kivéve, ahol megjelenni társadalmi kötelezettség — nincs közönsége; hangversenyekből megélni tehát szintén nem lehet.

E két — mind az előadó, mind pedig a tanítással foglalkozó zenészek egzisztenciáját veszélyeztető — jelenségnek az okát vagy a rádió és grammfonon elterjedésében és tökéletesedésében, vagy pedig a rossz gazdasági viszonyokban, esetleg az anyagi korszakban, külön-külön, vagy mindezek összességében keresik.

Az okok között valóban az áldatlan gazdasági viszonyok állanak első helyen és tagadhatatlan, hogy a háborút követő sok mindent átértékelő korszak is hozzájárult ahhoz, hogy az emberek a kevesebb fáradsággal elsajátítható és jobban, meg rövidebb idő alatt értékesíthető ismeretek megszerzésére törekedjenek, szellemi táplálékul pedig a legkönnyebben emészthetőket választják. A rádió és a gépzene elterjedése — amint e lap hasábjain egyszer már kifejtettem — nem oka annak, hogy az emberek nem látogatják a hangversenyeket. A rádió a legszélesebb körökben terjesztője a zenének és a grammfononlemezrel együtt inkább népszerűsíti a zenét és új híveket toboroz a számára, mert fölkelte a muzsika iránti érdeklődést anélkül azonban, hogy az »élő« zenélést helyettesíteni, a közvetlen előadásból kisugárzó szuggesztivitást pótolni tudná.

A gépzene nem okozza tehát azt, hogy az emberek nem járnak hangversenyre, de azt sem, hogy nem tanulnak zenét. Hiszen grammfononlemez csak az vesz és a rádió zenei közvetítéseit csak az hallgatja, aki érdeklődik a muzsikának valamilyen válfaja iránt. Aki nem szereti a muzsikát, az lemezt sem vásárol és a rádiót is kikapcsolja, ha az zenét közvetít. Ez a kontingens tehát akkor se lenne zenei »fogasztó«, ha a rádió és a grammfonon nem léteznék.

A rádió- és grammfononhallgatókat: a zenekedvelőket kell tehát arra nevelni, hogy tanuljanak zenét és látogassák a hangversenyeket, továbbá azokat kell megismertetni a zenével, akik nem is tudják, hogy szeretik-e vagy nem, mert még nem ismerik. De hogyan?

A gépzene a bajok okozásának vádját alól felmentetvén, a vádolt másik két tényezővel, a korszakot okozta érdeklődéshiánnyal és a gazdasági viszonyokból folyó részvétlenséggel kell megküzdeni. Utóbbinak leküzdésére az Iskolánkívüli Népművelési Bizottság fejt ki igen hatásos tevékenységet, midőn télen-nyáron immár tizenharmadik éve rendez a Székesfevárosi Zenekarral karöltve népszerű hangversenyeket. Ezek a hangversenyek mellett, hogy segítik a pályájuk kezdetén álló fiatal előadóművészek és karmesterek szárnypróbálgatásait és módot adnak a fiatal zeneszerzőknek műveik előadására és meghallgathatására, igen áldásos hatással vannak éppen a leromlott vagyoni viszonyok okozta zenei részvétlenség megszüntetésére. A hangversenyek beléptidője olyan olcsó (különösen a 20 filléres nyári szabadtéri hangversenyeknél), hogy látogatásukat a legszegényebb zenekedvelő is megengedheti magának. De számtalan új hívet is toboroznak a muzsika berkeibe ezek a hangversenyek. A közreműködők által meghívott közönség soraiiban és azok között, akik a nyári szabadtéri hangversenyekre sodródva ezeknek önkéntelen hallgatóivá váltak, igen sokan figyelnek a zenére, amelyben eddig alkalom híján nem volt részük. Észreveszik, hogy ezáltal milyen nagy szellemi élvezethez, lelki örömhöz jutnak és ettől fogva lassankint a zenének eltántoríthatatlan híveivé válnak, akik a népszerű hangversenyeken nevelődve idővel a filharmoniai és egyéb hangversenyeknek, meg az Operának is hű látogatóivá válnak.

Feladata volna most még a Népművelési Bizottságnak, hogy a zenének eképen megnyert új hívek között propagandát fejtsen ki abban az irányban, hogy azok, akik a zenét ily módon megszerették, ennek aktív művelőivé is váljanak: tanuljanak zenét. Hiszen sokan talán ilyenkor érzik hiányát, hogy tanulóéveikben ezt elmulasztották és most szívesen pótolnák. A kenyérkereset

robotja lefoglalja idejük nagyrészét, nem jut tehát arra, hogy a zeneiskolák hivatalos tantervének keretében műveljék ki magukat. A Népművelési Bizottság szabadegyetemi zenei előadásai csak elméleti ismereteket nyújtanak. Hangszer-tanulásra azonban nincs alkalom, mert a magánórát nem tudja mindenki megfizetni, az iskolai keretekben pedig a felnőtt ember már nem tud minden tekintetben beleilleszkedni egyéb elfoglaltsága miatt. Célszerű volna tehát a zeneiskolák tagozatait egy ú. n. *szabadiskolával* hivatalosan is megszorítani (a Népművelési Bizottság errenézve is tett már kísérletet a Nemzeti Zenedével kapcsolatban). Ebben a szabadiskolában mindenki tanulhatna kedve szerint hangszert, kamarazenét, karéneket, elméletet stb. Ezzel nem a rossz értelemben vett zenei dilettantizmust akarjuk propagálni, sem pedig azt a felületes vagy egyoldalú zenetanítást nem kívánjuk vissza, aminek helyébe csak hosszú évek kitartó munkájával sikerült annak idején a mai céltudatos és alapos szakképzést állítani, hanem csak alkalmat szeretnénk nyújtani a zene iránt érdeklődőknek tudásvágyuk kielégítésére. Ez nem tenyésztene a zenei dilettantizmust, hiszen a szabadiskolába járók nem akarnának mint képzett zenészek szerepelni, csak részt szeretnének venni a zenélés nyújtotta örömszínben és ebben részesedvén idővel egy — a hivatásos muzsikának mindenképpen csak hasznát hajtó, zenét művelő műkedvelő osztály alakulna ki belőlük. Bizonyítványt sem kapnának, így nem hivatkozhatnának arra, hogy az iskolát végezték, a szabadiskola nem szállítaná tehát alább az iskola színvonalát. (Az egyetemen is vannak úgynevezett »rendkívüli« hallgatók, akik csak egy bizonyos speciális tárgyat hallgatnak, vizsgázás joga nélkül). A szabadiskolások növelnék az iskola növendék-létszámát és némelyek az egyes tárgyakkal vagy hangszerrel való foglalkozás közben kedvet kapnának a rendszeres tanuláshoz is. Az ilyen szabadiskola módot adna tehát bárkinek, hogy elmulasztott zenei tanulmányait, vagy zenei tudásának hiányait pótolhassa, amint a »filléres« népszerű hangversenyek is lehetőséget nyújtanak a kevésbbé tehetőseknek a hangversenyre járásra.

A lehetőségeket azonban hathatós és kiterjedt *propagandának* is ki kell egészítenie: írásban, az iskolában és főleg társadalmi úton. A jól megszervezett propaganda hivatott arra, hogy a korszellem tévedéseit eloszlassa. A szülőket kell felvilágosítani, hogy a zenetanulás nemcsak arra való, hogy majdan kenyérkereseti lehetőséget nyújtson, hanem a zenével való foglalkozás révén lassankint betekintést nyerünk az emberi lélek kincsesházának számunkra különben örökre rejtve maradó területeire, megismerjük a nagy géniuszok zenei megnyilatkozásait, részeseivé leszünk az emberi művelődés igen fontos tényezőjének és mindebben a gazdagságban annál nagyobb mértékben részesedünk, minél tevékenyebben veszünk részt magunk is a muzsikában és nem maradunk meg annak passzív élvezésénél. A zenével való aktív foglalkozás szükségességét hirdető propaganda megszervezése a zenei »fogyasztás« növelésének szempontjából elsőrendű fontosságú feladat volna.

A SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTEKOK ZENEI PROGRAMJÁRÓL.

KODÁLY-HANGVERSENY A DÓM-TÉREN.

A szegedi szabadtéri játékok története visszanyúlik az 1931. évbe, amikor Klebelsberg Kunó gróf örök értékű alkotásán, a Dóm-téren a Nemzeti Színház együttese előadta Voinovich Géza *Magyar Passió* című biblikus játékát. Két évre rá már gazdagabb volt az estek műsora, amelyeken helyet kapott a magyar zeneművészet is. Az ember tragédiája mellett előadták Liszt Szent Erzsébet

című oratóriumát és azonkívül hangversenyt rendeztek *Dohnányi* és *Kodály* vezényletével. Ez a szép megindulás sajnos a magyar zeneművészet szempontjából nem folytatódott a következő években. 1934-ben csak *Az ember tragédiája* került színpadra, 1936-ban pedig a főhelyet *Mascagni* foglalta el olasz társulatával, akikkel és a Budapesti Hangversenyzenekarral a *Parasztebszületet* adták elő. Ez bármilyen közönségvonzó tény volt is, de a magyar zenekultúra szempontjából jelentőség nélküli. A magyar művészetet *Hubay Cremonai hegedűse* képviselte és az olasz ragyogás mellett még ott szerénykedett egy hangverseny, melyen az amerikából vendégként érkezett magyar zeneszerző és karmester *Serly Tibor* vezényletével szóhoz jutott egy pár magyar mű is. 1937-ben a zene ismét háttérbe szorult: a *János vitéz* áll egyedül, mint a magyar zeneművészetet reprezentáló alkotás.

Annál örömteljesebb változást jelentett a szegedi szabadtéri játékok szellemében az idei nyár. *Puccini* (Turandot) és *Verdi* (Requiem) mellett méltó szerepet kapott az új magyar muzsika is. Műsorra tűzték a *Háry Jánost* és rendeztek egy *Kodály-hangversenyt*, melyen az operai együttes (ének és zenekar) előadta Kodály legnagyobb karműveit: a *Psalmus Hungaricus*-t, a *Jézus és a kufárokat* és a *Budavári Tedeumot*.

Ez a hangverseny jelentős állomás nemcsak a szegedi szabadtéri játékok történetében, hanem a magyar muzsika ügyében is. Az a »nyári este« vált valóssággá, amelyet Kodály 32 évvel ezelőtt megálmodott: megérkezéssel, győzelmesen szállt a magyar alföld ege felé az oly sokáig megtagadott magyar muzsika. Úgy éreztük, hogy a magyar lélek törte itt végleg át az idegen felhőket. Az estnek különös értéket adott még az, hogy minden tényező szerencsésen találkozott. Kitűnő együttesel, kitűnő szólistákkal (*Gina Cigna*, *Budanovits Mária*, *Lauriszin Lajos*, *Székely Mihály*) és a leghitelesebb interpretálásban, a szerző vezényletével hallottuk a sokszor hallott, de soha elégszer nem hallható remekműveket. Különösen megfogta a hallgatóságot a *Jézus és a kufárok* döbbenetes mélységű előadása. Ezt a művet hallottuk már sokszor, többször igen szépen, mégis mintha most hallottuk volna először. Ez az előadás szinte bemutatónak számított, azzá tették a tempók, melyek nagyrészt eltértek az eddiektől, az egyes részeket összefogó nagy ívek és a részek közé ékelt, rengeteget mondó szünetek. Kodály dirigálásában is ugyanazokat az erőket éreztük, amelyek a műveit is olyan páratlan feszültségűekké teszik. Hatalmas sziklatömbök sorakoznak egymás mellé, melyek közül egy mégjobban kimagaslik, ahonnan a legtítkosabb messzeségekbe és mélységekbe nyílik kilátás. A részeket összefogó és szétválasztó erő elárulja a dirigensben is a nagy alkotót.

Ennek a szellemnek az ápolása Szeged igazi hivatása. Az idei program szép elindulás ebben az irányban. Reméljük lesz folytatása! Szeged Dóm-tere a magyar műveltség, tudomány és művészet tere. A teret körülölelő árkádok alatt a magyar génusz szelleme él. Nagy magyar ősök galériája tekint köröskörül a tér felé a téglapadlós folyosó falairól. Ezen a téren csak a magyar génusznak szabadna szóhoz jutni. *Puccini* Turandotja bármily látványos és hatásos, értéke is lehet akármilyen, de nem a Fogadalmi templom elé való. És ami a legérdekesebb, a »Háry János« inkább kell a közönségnek. Bár a Turandotra áldozott a legtöbbet a rendezőség, mégis többen nézték meg a Háry Jánost. Ez a tény is azt jelenti, hogy Szeged szabadtéri játékeinak jövője csak akkor van, ha azokat a nemzeti génusz ünnepeivé avatják. A magyar színművek mellett magyar muzsika álljon, magyar hangversenyek, daljátékok, táncok legyenek; *Verdi* Requiem helyett pl. Liszt »Krisztus«-át, vagy miséit, Turandotok helyett Erkel »Bánk bán«-ját, *Dohnányi* »Vajda tornyá«-t, *Bartók* »Kék-szakállú herceg várá«-t, Kodály »Székely fonó«-ját adják. Méginkább nagy a választás a hangversenyek anyagában. Itt nagy szerephez lehetne juttatni fiatal komponistáinkat is, akiknek az ilyen lehetőségek megsokszoroznák alkotóerejüket. Egy-egy fiatal zeneszerzőt így »lovagga útni«, »beérkezteté« tenni

nem volna nagyszerű feladat Szeged városának? Vagy nem lehetne felkérni közülük egyet-egyet az ünnepi estékre szánt művek megírására? A közel 300.000 pengős költségvetésben talán elérne pár ezer pengő erre a célra is?

Szeged szabadtéri játékaire nemzeti szempontból még sok feladat vár. Remélhetőleg az ezidei kezdet egyúttal kezdete azoknak az ünnepi játékoknak is, melyek a magyar géniusz teréhez méltóan, valóban a magyar művészetet fogják szóhoz juttatni és ez a muzsika, mely a Kodály-hangversenyen betöltötte a teret, most már örökre és kizárólagosan ott marad ezek között a magyar világot árasztó falak között.

H.

Milyen lesz az idei hangverseny és operaévad?

Gazdagnak ígérkezik az idei hangversenyévad. A zenét szerető közönség meghallhatja mindazt, amire vágyik. Hallhatja a világirodalom legszebb alkotásait Bachtól—Sztravinszkiig és ezek között a magyar zeneművészet legszebb értékeit. Ezúttal is a **Népművelési Bizottság** áldoz a legtöbbit a magyar muzsikáért. Bizonyára nagy eseményei lesznek a hangversenyévnak a Népművelési Bizottság esti koncertjei, melyeken nem érdektelenebb művek szólnak meg, mint *Bartók* »*Cantata profana*«-ja, *Dohnányi* »*Szegedi misé*«-je, *Kodály* »*Psalmus hungaricus*«-a és »*Budavári Tedeum*«-ja. *Liszt* »*Faust szimfóniá*«-ja stb., (a *Dohnányi* és *Kodály* műveiket maguk vezénylik). A vasárnap délutáni hangversenyek is sok újat és érdekeset hoznak, melyek közt szereplő »Magyar szerzők bemutatóhangversenye« elé ismét nagy érdeklődéssel és várakozással tekint úgy a hangversenylátogató közönség, mint a fiatal magyar zeneszerző garda.

A **Filharmoniai Társaságnak** jubilaris éve lesz ezidén: fennállásának 85. esztendejét ünnepli. A jubilaris évad fényét fogják emelni a kiváló külföldi vendégkarmesterek, mint *Furtwängler*, *Mengelberg*, *Ansermet*, *Böhm*, *Desormière*, *Dobrowen* és *Guy*, akik az elnök-karnagy *Dohnányi* mellett vezényelni fogják az egyes koncerteket. Előreláthatólag közérdeklődés tárgya lesz az *Ansermet*-est, melynek műsorán szerepel *Bartók* »*Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre*« című világsikert ért

műve (előadja a szerző és felesége, mint ahogy külföldön) és *Mengelberg* január 22-i hangversenye, melyen első előadása lesz *Kodály legújabb művének*. Az új mű, melyet *Kodály Mengelberg* felkérésére írt, tudomásunk szerint *zenekari változatok egy magyar népdaltémára*. Négy magyar újdonság is lesz: *Kazacsay* »*Hattyúdal*«, *Takács* »*Tarantella*« (zongorazenekarral), *Antos*, »*Haláltánc*« és *Visky* »*Szimfónikus szvit*« (az utóbbi három már ment másutt). A szezon végefelé, április 17-én hallhatjuk *Berlioz* egész estét betöltő dramatikus szimfóniáját, a »*Romeo és Júlia*«-t (kórusokkal, szólókkal) *Dohnányi* interpretálásában.

Egyéb zenekari koncertekre, a már felsorolt külföldi karmestereken kívül még ellátogat hozzánk *Toscanini* (2 hangversenyt ad), *Kleiber* (4 hangversenyt ad), *Molinari*, *Georgescu*, *Weingartner* (*Liszt*-estet ad) stb. *Dirigens* bemutatkozások közül kiemeljük *Bernhard Heinze*-t, az ausztráliai rádió zeneigazgatóját és *Hirasata Otaka* japán karmestert. Kilátás van arra, hogy *Stokowski* is jön.

A modern zene kedvelőinek ritka élvezetet nyújt majd a december 7-i *Sztravinszki*-est. A koncertet maga a nagy orosz komponista vezényli. A műsoron a »*Tűzmadár*«-on kívül a legújabb művei szerepelnek, még pedig a »*Jeu de carte*« című balletjéből készült szvit, *Capriccio* zongorára és zenekarra (a zongorarészt fia *Soulima Sztravinszki* játssza) és egy »*Ractime*«

című cimbalomra és zenekarra írt mű, melynek cimbalomszólamát a kiváló magyar mestere a hangszernek, Rácz Aladár fogja előadni, akinek írta és ajánlotta a szerző a kompozíciót.

A **külföldi virtuózok** nevei között szerepel Hubermann, Cortot, Casals, Francescatti, Fischer Edvin (kamarazzenekarral) Brailowsky, Sauer (Weingartner Liszt-estjén az A-dur koncertet játssza), Friedmann, Backhaus (6 estén át Beethoven összes zongoraszonátáját játssza) Rachmaninov, Schnabel, Milstein, Piatigorsky stb.

A **magyar művészek** sem maradnak el természetesen: Dohnányival az élén (Beethoven-est) szerepel az egész kiváló magyar művészgárda. Érdekes lesz Bartók és felesége kétzongorás hangversenye.

Basilides Mária ismét 3 hangversenyt ad.

A **kamarazene** estek közül megemlítjük Dohnányi—Thibaud szonátá-estét és a Waldbauer—Kerpely vonós-négyes öt hangversenyét, melyeken Beethoven valamennyi vonós-négyesét előadják.

A **Budapesti Ének- és Zenekaregyesület** Mozart Requiem, Bach Máté passió és Händel Deborah előadására készül. Az utóbbinak ez lesz első budapesti bemutatása.

A Magyar Női Kamarazene, énekkari hangversenyek, dalestek stb. teszik még változatossá az évet.

A magyar királyi **Operaház** sem marad el eseményekben a hangversenyelet mögött. A »Magyar karácsony« szerzője Ádám Jenő új operával lép a nyilvánosság elé. Az új opera címe »Veronika«, librettóját Rékai András írta. Úgy halljuk, hogy Ádám ebben a művében teljesen eltér a megszokott operai sablonoktól és egészen újszerű megoldásokat hoz. A másik magyar újdonság Otto Ferenc »Júlia szép leány« című operája, mely Nyíró József szövegére készült. Bemutatja még az Operaház Rékai Nándor »A nagyidai cigányok« című daljátékát, mely a századeleji magyar muzsikát reprezentálja. A táncjátékok között szereplő magyar újdonság, Bihar—Rajter: *Magyar táncképek*. Külföldi modern újdonság Sztravinszki »Kárvajáték« című ballettje.

Kíváncsian várjuk Purcellnek, az angol nemzeti opera megalapítójának *Dido and Aeneas*-át, mely a legnagyobb angol komponistának (élt 1658—1695) egyetlen teljes operája. Ennek a kényes operának — melyet bizonyára a szerző születésének 230. évfordulójára alkalmából tüzték műsorra — betanítására és elvezénylésére az igazgatóság Ádám Jenőt kérte fel.

KÜLFÖLDI HIREK

....

Strauss Richard új operája. »Friedenstag« a címe Strauss Richard új operájának, melyet a legutóbb mutatnak be az ősz mester szülővárosában, Münchenben. Strauss operájának története a legborzalmasabb háborúk egyikének végét, a harmincéves háborút lezáró vesztőfalai béke napját, 1648 október 24.-ét eleveníti meg.

Az egyfelvonásos opera nagy sikert ért el. Nagy lelkesedéssel írja róla a Zeitschrift für Musik: Telve van csodálatos fiatalsággal, tüzzel és erővel, dokumentuma éppúgy a polifon

Straussnak, mint a legfinomabb esztendővel dolgozó hangulatművészeknek, a kamaramuzsikusknak.

Az új operát Klemens Krauss vitte sikerre.

Zeneünnepély Velencében. A negyedik jelenkori zeneünnepély Velencében szeptember 5—15-ig tartatnak. A bemutatásra kerülő művek túlnyomó része olasz zeneszerzőktől lesz. A következő olasz komponisták szerepelnek a műsoron: Bianchi, Casella, Desderi, Frazzi, Ghedini, Rosati, Salvinucci, Tocchi és Tommasini; németek: Hindemith és Fortner; franciák: Ibert, Poulenc és Honegger; angol: Walton; svájci: Beck; román Golestan.

Wagner Richard rokonai a dédatyától az unokáig. Wagner születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett Wagner-kiállításhoz egy külön kiállítást szerveztek Lipcsében a fenti címmel, melyen bemutatják a mester egész atyafiságát.

Az ankarai filharmónikus társaság mult évi programjában a klasszikus kompozíciók mellett számtalan modern mű is szerepelt. A modern művek szerzői között Zádor Jenő és Rózsa Miklós, magyarországi születésű zeneszerzők neveit is olvassuk.

A drezdai állami opera jövő évadja Strauss és Pfitzner művészetének jegyében fog lezajlani. A jövő évben lesz ugyanis Strauss 75. (született 1864 június 11-én Münchenben) és Pfitzner 70 éves (született 1869 május 5-én Moszkvában). Ez alkalmából ki-folyólag bemutatják Strauss »Daphne« című operáját, melyet a mester újabban komponált és felújítják az »Egyiptomi Heléná«-t, továbbá új betanulással előadják Pfitzner »Palestriná«-ját.

Szabadtéri hangversenyek éjjel. A németországi Sachsa fűrdőben szabadtéri hangversenyeket rendeznek, még pedig, hogy azoknak különös hangulatot kölcsönözzenek — éjjel. Ezek az éjjeli koncerteken természetesen olyan műveket szándékoznak előadni, melyek beleillenek az éjjeli hangulatába. Az első est másra is — melyet kivételesen a rossz időjárás miatt nem a szabad ég alatt tartottak — ilyen természetű művekből állott. »Kleine Festmusik« kis zenekarra (szerzője: Curt Rucker), »Nachtmusik« (szerzője Hellmut Groppe) és »Kleine Serenade« fúvósokra és vonósokra (szerzője Walter Schindler) voltak az éjjeli szabadtéri hangversenyek premiérjének műsorszámait.

Nyári akadémia Salzburgban. A salzburgi Mozarteum az ezidei ünnepi játékokkal párhuzamosan zene-, színház- és táncművészeti tanfolyamot rendezett. A tanterv dirigálási kurzust, zongora, csemballó, orgona és vonóshangszer játszást, éneket, színpadi játékokat, nemzeti táncot és koreográfiát ölelt fel.

Kodály Tedeumja Worcesterben. Szeptember 4—9-ig tartják a worcesteri zeneünnepélyeket, melynek műsorán szerepel Kodály Budavári Tedeumja is. A művet Ivor Atkins vezényli a szeptember 8-i hangversenyen.

A Toscánti filmre veszik. Olaszországban tervbe vették, hogy elkészítik Puccini Toscájának filmváltozatát. Az új filmoperát Mussolini filmrendező-fia, Vittorio Mussolini fogja rendezni, aki tárgyalásokba bocsátkozott Kiepurával, hogy Cavadarossi szerepét elvállalja.

Failoni, Némethy Ella, ifj. Oláh Gusztáv Veronában. Augusztus 11-én nagy sikerrel adták elő a veronai aréna szabadtéri operastégnél Wagner Tannhäuser-ét. Magyarországnak annyiban van köze a veronai Tannhäuser előadásához, hogy a sikert nagyrészt a magyar királyi Operaház három kiváló művészeinek köszönhették: *Failoni* vezényelte, ifj. *Oláh* Gusztáv rendezte és *Vénus* szerepét *Némethy Ella* énekelte.

A IX. szimfónia monstre énekkarral. A newyorki filharmónikusok szabadtéri hangversenyt adtak az észak-amerikai Connecticut állam Silvermine nevű községében. A hangversenyen, melyet dr. Ormándi Jenő vezényelt, Beethoven IX. szimfóniáját adták elő 750 tagból álló énekkarral.

A trencsénteplici kamarazeneünnepélyek során, melyek augusztus 17—28-ig voltak, az »Új magyar vonós-négyes« is közreműködött. Kodály II. vonós-négyesét játszották.

BELFÖLDI HIREK

....

Vavrinecz Mór emlékezete a budapesti rádióban. Július 18-án volt Vavrinecz Mór születésének 80. és augusztus 15-én pedig halálának 25. évfordulója. A két évfordulót kívánja a budapesti rádió megünnepelni, amikor műsorra tűzött egy Vavrinecz emlékhangversenyt.

Vavrinecz a mult század zenei életének jelentős tényezője volt Magyar-

országon. Mint a Mátyás-templom karnagya sokat tett a magyar egyházi muzsika fejlesztésében. Egyházi műveinek a száma tekintélyes. Írt 5 misét, Stabat Mater-t, Requiem-et és egy »Krisztus« című oratóriumot. Miséi templomi kórusainknak állandó műsorszámait. A világi zene művelésében is számottevő komponista. Három operát írt, melyek közül kettőt bemutattak. A »Ratcliff« címűt (szövege Heinétől) Prágában, míg a »Rosmundá«-t (szövege Zigány Árpádtól) Frankfurt am Mainban, majd Budapesten adták elő. Harmadik operája az »Éva«, melynek szövege Az ember tragédiájából készült, még előadatlan. Ezeket a műveket kívül még írt 6 szimfónikus költeményt, egy kantátát (A holtak tava) egy szimfóniát (D-dur), egy nyitányt (Az ahydosi menyasszony), melyet a budapesti Filharmóniai Társaság mutatott be 1888-ban, továbbá egy vonóségycset, dalokat, zongoradarabokat.

Bár lényegében autodidakta volt, mégis a zeneelmélet tanára lett a Nemzeti Zenedében. Zeneelméleti tan-könyvei is vannak.

Az egyházi zenész és a szimfónikus emlékének áldoz a Rádió a Vavrinecz emlékhangversennyel, melyen műveiből fog előadni az operaház tagjaiból alakult zenekar Dohnányi Ernő vezényletével. A hangverseny még e hónapban lesz.

A szegedi »Háry János« előkelő angol vendége. A szegedi szabadtéri játékok legutolsó Háry János-előadásán jelen volt *Edward Joseph Dent* ismert angol zenetörténész és esztétikus is. Dent, aki a cambridgei egyetem tanára, egyenesen Angliából, kizárólag a Háry János előadására jött Szegedre. Az angol professzor a nemzetközi modern zenetársaság elnöke és a Kodály-zenének lelkes híve (ő a Psalmus angol fordítója is). Kiváló zenetörténész és esztétikus, számtalan ilyen tárgyú könyv és cikk írója. Könyvei közül megemlíthjük a következőket: *Mozart operái, Alessandro Scarlatti élete és művei, Az angol operakeletkezése, A barokk opera, Az olasz kamara-kantáta.*

**Deficittel végződtek a szegedi szabad-
téri játékok?** Az ideai szabadtéri játékok Szegeden hír szerint 100.000 pengős deficittel végződtek. Ebből azonban csak 65.000 pengő a tiszta deficit, mert a 35.000 pengő értékű díszletek megmaradnak az eljövendő játékokra is. Sőt ha azt vesszük, hogy a játékok miatt keletkezett idegenforgalom a városnak 800.000 pengő bruttó bevételt hozott, akkor nem is beszélhetünk deficitről, mert ezáltal kamatostól visszatérültek a játékok okozta kiadások.

A zeneművészeti főiskola új rendes tanárai. *Ádám Jenő* és *Szokolczay Riegler Ernő*, a zeneművészeti főiskola tiszteletdíjas tanárait a VII. fizetési osztályba, *Rátz Aladár* cimbalomművészt a X. fizetési osztályba rendes tanárokká nevezték ki.

Meghosszabbították a Szent István oratórium pályázat lejárati határidejét. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter Szent István király halálának kilencszázadik évfordulója alkalmából egész estét betöltő Szent István oratóriumra kiírt pályázat lejárati határidejét folyó évi december hó 31.-ig meghosszabbította.

Hubay »csárdajelenetek« a milánói Scalaban. A tavaszi firenzei zeneünnepélyek során a magyar Operaház előadta *Hubay »Csárdajelenetek«* című ballettjét, melyet *Harangozó Gyula*, az Operaház szólótáncosa rendezett és melynek a főszerepét is ő táncolta. A látványos magyar képek nagy tetszést arattak az olasz közönségnél s felfigyelt az előadásra a milánói Scala igazgatósága is. Ennek a sikernek eredménye most az, hogy a milánói Scala igazgatósága szerződést kötött *Harangozó Gyulával*, hogy januárban tanítson be a ballettkarnak egy magyar táncjátékot. *Harangozó Gyula* a »Csárdajeleneteket« választotta, melynek a főszerepét Milánóban is ő fogja előadni.

A »Háry János« Amerikában. A new-yorki világkiállításon, mely 1940-ben lesz, a tervek szerint előadásra kerül *Kodály Háry Jánosa* is.

Bérlethirdetés

a Népművelési Bizottság zenekari hangversenyeire.

A magyar és az egyetemes zeneirodalom gyöngyeiből.

1. Esti hangversenyek:

XI 10	Bartók: Cantata profana Beethoven: IX. Szimfónia
----------	---

Vezényel: Vaszy Viktor

I 9	Dohnányi: * Szege-di mise
--------	-------------------------------------

Vezényel: Dohnányi Ernő

XII 1	Kodály: Psalmus Hungaricus
----------	-----------------------------------

Vezényel: Kodály Zoltán

II 23	Brahms: Rapszódia * Brahms: Német requiem
----------	--

Vezényel: Ferencsik János

III 16	Liszt: Faust-szimfónia * Kodály: Budavári Te Deum
-----------	--

Vezényel: Bor Dezső és Kodály Zoltán

2. Vasárnap délutáni hangversenyek:

X 16	Magyar-est
---------	-------------------

Vezényel: Bor Dezső

I 29	Olasz-est
---------	------------------

Vezényel: Külföldi karmester

X 30	Preklasszikus-est
---------	--------------------------

Vezényel: Rajter Lajos

II 12	Francia-est
----------	--------------------

Vezényel: Kenessey Jenő

XI 20	A Dal és áriairodalom remekeiből
----------	---

Vezényel: Bor Dezső

III 5	Haydn-Mozart-est
----------	-------------------------

Vezényel: Vaszy Viktor

XII 18	Wagner-hangverseny (születésének 125. évfordulója alkalmából)
-----------	---

Vezényel: Fleischer Antal

III 26	Magyar-est Fiatal szerzők estje
-----------	--

Vezényel: Fricssy Ferenc

I 8	Orosz-est
--------	------------------

Vezényel: Bor Dezső

IV 16	Évadzáró díszhangverseny
----------	-------------------------------------

Vezényel: Bor Dezső

A *-gal jelölt hangversenyeket a Zeneművészeti Főiskola nagytermében, a többi a Pesti Vigadóban tartjuk.

A hangversenyeken a Székesfővárosi Zenekar és a Palestrina-kórus működnek közre.

FILLÉRES BÉRLETÁRAK

5 esti hangversenyre összesen: 5.—, 7.50, 10.— és 13.— pengő

10 vasárnap délutáni hangversenyre összesen: 6.—, 10.—, 15.— és 20.— pengő

15 hangversenyre összesen: 10.—, 16.—, 22.— és 30.— pengő

Minden bérlo egész éven át ingyen kapja „A ZENE” című folyóiratot, amely az egyes műsorok ismertetésén kívül népszerű zenei tárgyú cikkeket közöl.